

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

beit ha-midraš

...midrašim qeṭanim yašanim we-ma'amarim šonim yaqarim...

seder šeliši. seder revii

Jellinek, Adolph

Leipzig, 1855

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-11094

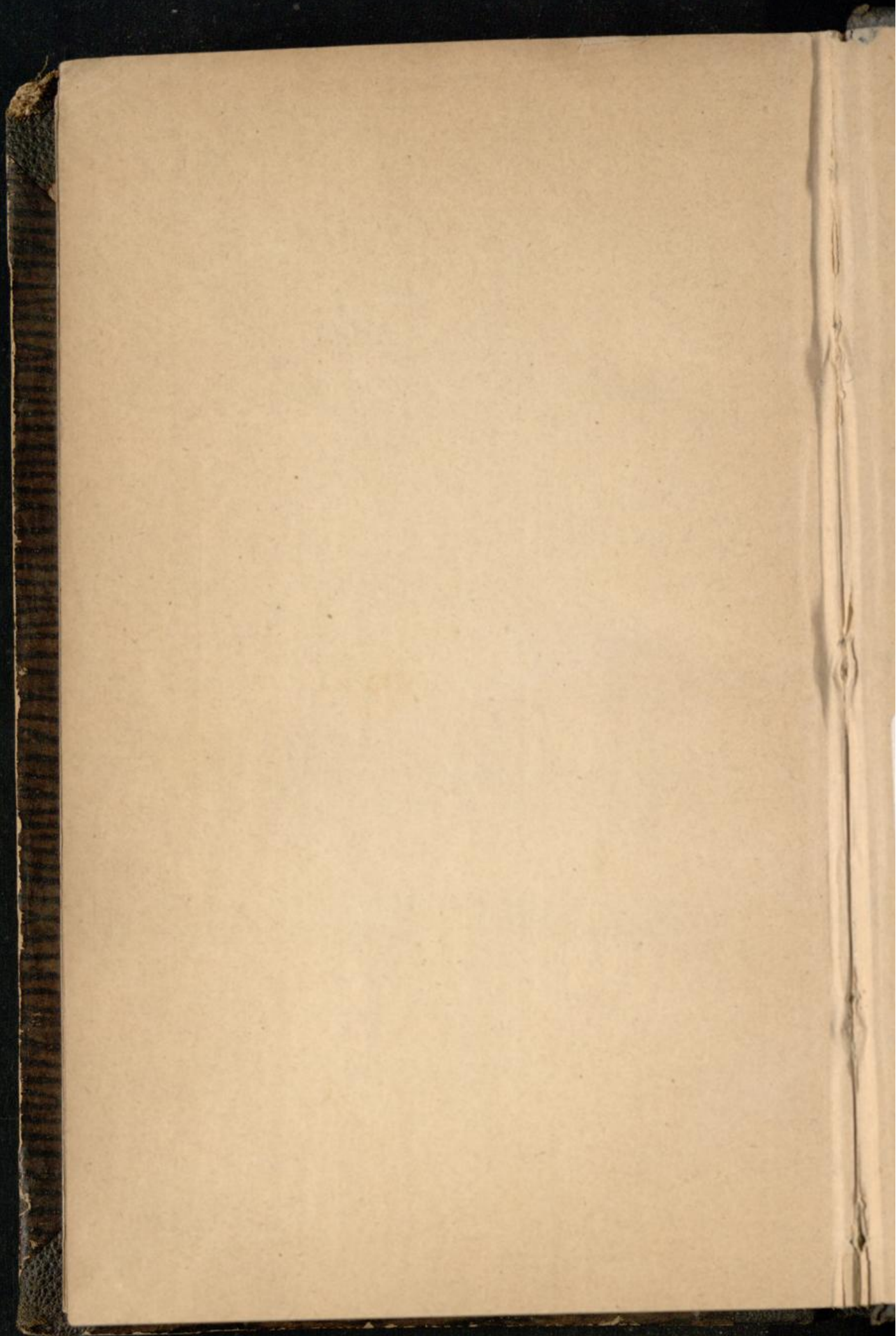
~~153~~

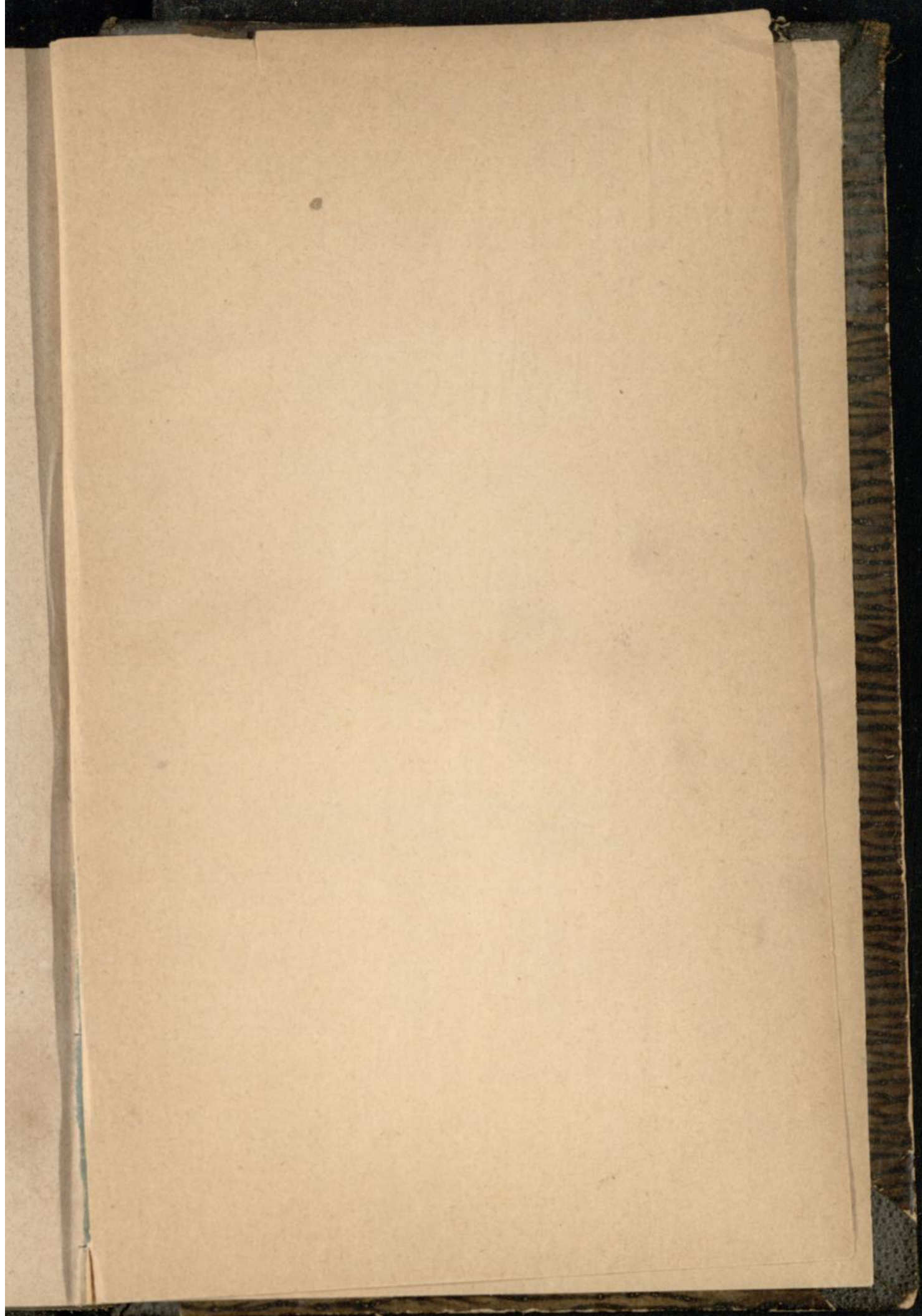
~~153~~

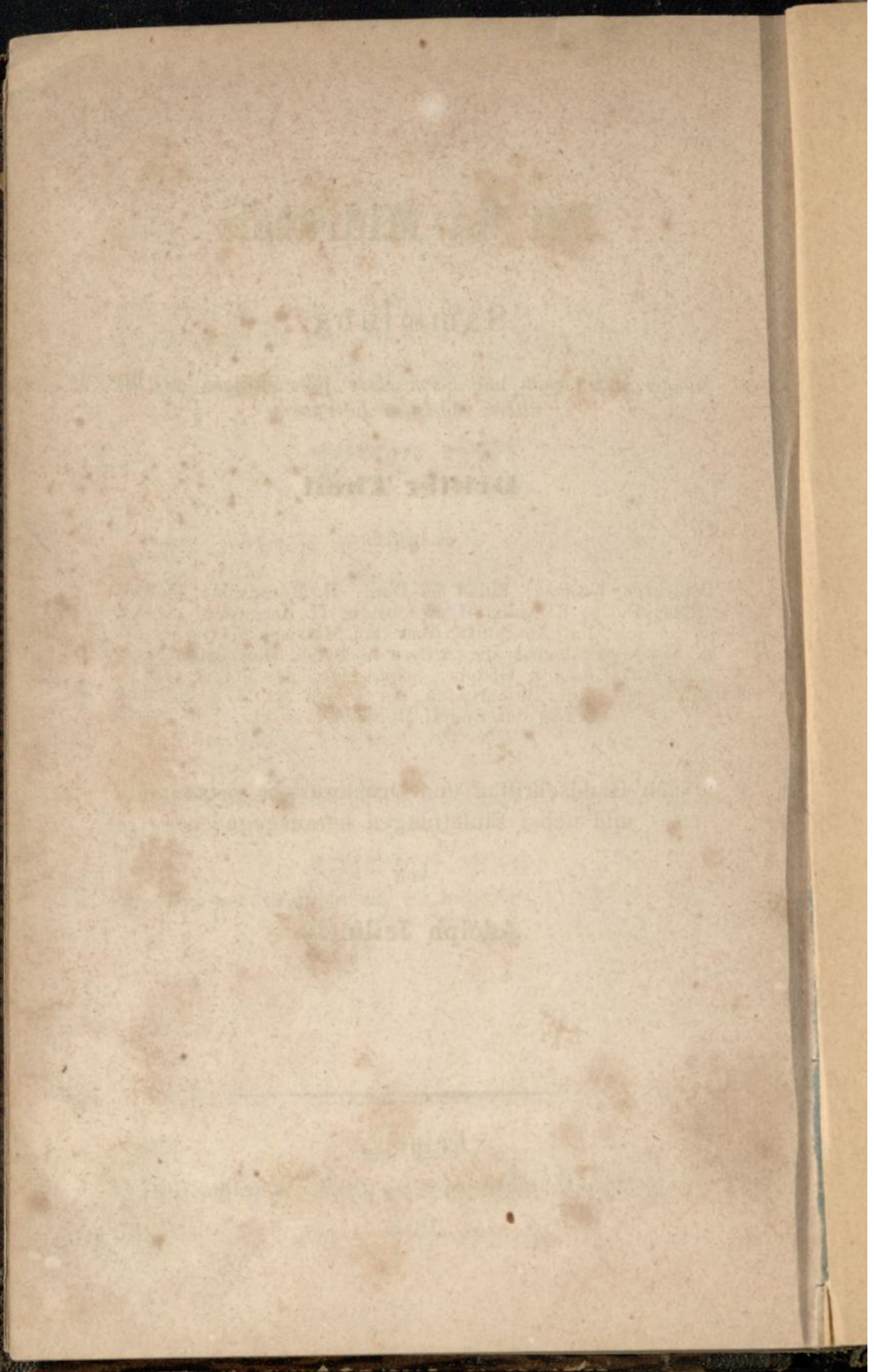
15.096 / II

5039

*Erworben mit Unterstützung der
Fritz Thyssen Stiftung*

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

*kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der
ältern jüdischen Literatur.*

Dritter Theil

enthält:

Midrasch Wajisäu; Eldad ha-Dani, II. Recension; Alfabet-
Midrasch des R. Akiba, I. Recension; II. Recension; Apoka-
lypse des Elia; Abschnitte über den Messias; Mysterien des
R. Simon ben Jochai; die grossen Hechalot; Midrasch Leolam;
Midrasch Gadol u-Gedola; Schilderung des Paradieses II;
Messias-Hagada; Beschreibung der Stiftshütte; das Noah-Buch;
Preis der Engel; Midrasch Tadsche.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt
und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig,

Druck und Verlag von C. W. Vollrath.

1855.

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים
שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים
ועונים הננו להם לקונים:

חדר שלישי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים
המערכה הזאת:

מדרש ויסעו; ספר אלדד הרני נוסחא ב'; מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא נוסחא א';
נוסחא ב'; ספר אליהו; פרקי משיח; נסתרות ר' שמעון בן יוחי; היכלות רבתי; מדרש
לעולם; מדרש גדול וגדולה; סדר גן עדן ב'; אגדת משיח; ברייתא דמלאכת המשכן;
ספר נח; פרק מפרקי היכלות; מדרש תדשא:

ולמען ירוץ הקורא במ טובא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן
בקהל לפסיא:

לפסיא

ברפוס ובהוצאות הארון המדפים המפואר ק' וו' פולראט

שנת בית המדרש ג' לפ"ק

שנת ה'תש"ח

הוצאת המכון ללימודי יהדות
בית המדרש הגדול, ירושלים

שנת ה'תש"ח

הוצאת המכון ללימודי יהדות
בית המדרש הגדול, ירושלים

הוצאת המכון ללימודי יהדות
בית המדרש הגדול, ירושלים

הוצאת המכון ללימודי יהדות
בית המדרש הגדול, ירושלים

שנת ה'תש"ח

הוצאת המכון ללימודי יהדות
בית המדרש הגדול, ירושלים

שנת ה'תש"ח

הוצאת המכון ללימודי יהדות
בית המדרש הגדול, ירושלים

Meinem edlen Freunde

dem Herrn

John B. Oppenheimer

in Leipzig

dankbar gewidmet.

Das schönste Gut,
Ein Herz, das gut!

Pirke Abot II, 12.

Meinem edlen Freunde

dem Herrn

John B. Oppenheimer

in Leipzig

dem Herrn

dem Herrn
dem Herrn
dem Herrn

V o r w o r t.

Ich würde es unterlassen haben, diesem dritten Theile meines „Bet ha-Midrasch“ ein Vorwort vorzuschicken, wenn ich mich nicht gedrängt fühlte, ein ernstes Wort über die traurige Lage auszusprechen, in der die jüdische Wissenschaft sich befindet. Ich will schweigen von der verwerflichen Gehässigkeit und Kleingeisterei, die im Kreise jüdischer Gelehrten herrschen und jedes Zusammenwirken und Zusammenstreben erschweren; von dem meisternden Dünkel der Einen, die in Wolken thronen, dem vornehmen Ignoriren der Anderen, die ihr *corps d'élite* haben, von der Allwisserei Vieler, die nur lehren und nicht lernen wollen, von der Schmähsucht der Meisten, die überall nach literarischen Irrthümern spähen, von dem Mangel an wahrer Demuth, die schon von den Alten als Bedingung der echten Forschung betrachtet wird: dies sind Schwächen und Gebrechen, die nicht von heute datiren, über die schon in verschiedenen Jahrhunderten Klage geführt wird und die ihren Grund zum Theil in den socialen Uebelständen haben, denen die jüdischen Gelehrten preisgegeben sind. Es giebt aber Schäden, welche das Gedeihen der Wissenschaft stören, die entfernt oder wenigstens zum Bewusstsein gebracht werden müssen, wenn nicht die Anstrengungen der letzten Jahrzehende vereitelt werden sollen. Vor Allem fehlt es an jenem freien Sinn, der die Wissenschaft um ihrer selbst willen aufsucht und es der Zeit überlässt, die Resultate für das Leben aus ihr zu ziehen; an jenem feinen Sinn, der es fühlt und ahnt, wie Alles, jede Kleinigkeit für die wahre Forschung wichtig ist, wie oft ein Seitenweg zu der freiesten Aussicht in das Reich des Wissens führen kann; an jenem sichern Sinn, der nach Bestimmtheit und Sicherheit strebt und keine Mühe scheut, ein betretenes Gebiet von Neuem zu durchforschen. Und weil dieser Sinn vermisst wird, begreifen die Einen nicht den Werth bestimmter Untersuchungen, die nicht geradezu auf die Gestaltung des practischen Lebens eingehen, klagen die Anderen über Mikrologie, wundern sich die Dritten, dass dieses oder jenes literarische Thema wieder behandelt worden sei. Der Mangel an uneigennütziger Wissenschaftlichkeit veranlasst die Misachtung von Arbeiten, die dem Leben für den Anfang fern stehen; die Sucht, das Grosse und Ganze zu erfassen, macht die einzelnen Stützen eines literarischen Gebäudes oft sehr schwankend; die Scheu, einen Gegenstand der Wissenschaft von Neuem aufzunehmen, ist die Ursache, dass man in den wichtigsten Materien der jüd. Literaturgeschichte

keinen sichern Boden hat. — Ferner vermisst man oft bei einflussreichen Männern die Befähigung, einem Objecte, der ausserhalb ihres Specialgebietes liegt, gerecht zu werden. Wer sich für talmudische Forschungen interessirt, weil diese noch zumeist mit dem Leben verbunden sind, kann nicht begreifen, warum man sein Augenmerk auch auf Scholastiker richten soll. Der Eine ruft aus allen Kräften nach Geist und Inhalt, drückt jede literarhistorische Untersuchung als etwas blos der *minorum gentium* würdig herab und ahnt nicht, dass wie der Geist mit dem Körper zusammenhängt, so auch das Culturmoment mit der Literaturhistorie. Der Andere sieht mit Lächeln auf mühsame, ihm fern liegende Arbeiten herab, und kann sich nicht auf jenen Höhepunkt versetzen, von welchem aus man deutlich überschauen kann, wie die verschiedenen Bächlein in das eine grosse Meer der Wissenschaft einlaufen, wie die scheinbar getrennten Theile innerlich zusammenhängen und ein Ganzes ausmachen. — Endlich sucht man oft vergebens nach jener Wahrheitsliebe, die den Muth hat, der Wahrheit in der Forschung Worte zu geben, sie nicht zu über-tünchen und zu schminken, damit sie nicht mit den Vorurtheilen der Zeit in Kampf gerathe. Wer nicht den Muth hat, in der Wissenschaft wahr und aufrichtig zu sein, der bleibe ihr fern und werfe sich nicht zu einem unberechtigten Priester auf, der nur das Heiligthum entweicht!

Zum Schlusse muss ich noch die Ungerechtigkeit anklagen, welche über die Erscheinungen in der neuern jüdischen Literatur zu Gerichte sitzt. Die wissenschaftliche Behandlung der reichen, mannigfache Disciplinen umfassenden, in verschiedenen Sprachen niedergeschriebenen, in entlegenen Bibliotheken verborgenen jüdischen Literatur ist noch sehr jung, und die Kräfte, die ihr zur Verfügung stehen, sehr gering. Und doch verlangt man schon grosse Werke, welche die Materien erschöpfen, in der Form vollendet, im Einzelnen sicher und zuverlässig für immer sein sollen! Wie die Literatur selbst, so hat auch ihre Durchforschung ihre Phasen und Perioden, die zurückgelegt sein wollen. Welche Zeit und welche Kräfte wurden in Anspruch genommen, um die Kenntniss der griechischen und römischen Literatur sowie der Kirchengeschichte auf jene Stufe zu bringen, auf welcher sie sich jetzt befindet!

Ernst für die Sache, Wahrheit in der Forschung und Gerechtigkeit in der Beurtheilung sind den Männern der jüdischen Wissenschaft zu wünschen, wenn dieselbe fortschreiten und gedeihen soll.

Leipzig, 26. Juli 1855.

Jellinek.

Einleitung.

I.

Midrasch Wajisâu

oder

die Heldensage von den Söhnen Jakobs.

(Hebräischer Text S. 1—5.)

Anknüpfend an den 5. Vers des 35. Cap. im 1 B. M., der mit dem Worte „wajisâu“ beginnt, schildert der kleine Midrasch die Heldenthaten, welche von Jakob und dessen Söhnen in den Kriegen gegen die amoritischen Könige, sowie gegen Esau und dessen Kinder ausgeübt wurden, und besonders ist es Jehuda, der Namensvetter des makkabäischen Feldherrn, den unsere Heldensage verherrlicht. Für das hohe Alter derselben haben wir einen wichtigen Zeugen in dem vorchristlichen „Buch der Jubiläen“ (ספר היובלות) oder „der kleinen Genesis“¹⁾ (בראשית זוטא), welche sogar bis auf die Bezeichnung der Könige mit unserm Midrasch übereinstimmt. —

Ueber den Krieg der Söhne Jakobs gegen die Könige der Amoräer berichtet das „Buch der Jubiläen“ Folgendes: „Und es versammelten sich gegen sie sieben Könige der Amoräer sie zu tödten, indem sie sich unter die Bäume versteckten, um ihr Vieh wegzuführen. Ihre Weiber aber, und Lewi und Juda und Josef blieben zu Hause bei ihrem Vater Isaak, denn sein Geist war traurig, und er wollte sie nicht ziehen lassen; und Benjamin als der jüngste

1) Deutsch von Dillmann in Ewald's Jahrbücher II. u. III.

blieb bei seinem Vater, Und es kamen die Könige von Thapha (תפוח; Ταφους im Testament der 12 Patriarchen bei Fabricius, Codex Pseudep. V. T. p. 591) und Aresa (ארם?) und Saragan (סרגן; Ἀρέταν bei Fabricius p. 593) und Selo (שילה) und Gaiz (געז) und der König von Bethoron (בית הורין im Sefer ha-Jaschar) und Maanisakir (מחניק im Sef. ha-Jasch. und in unserm Midrasch; מוהנדי im Jalkut), und alle, welche auf jenem Gebirge wohnen, die in den Wäldern des Landes Canaan wohnen. Und man zeigte dem Jakob an: „die Könige der Amoräer haben deine Söhne umringt und ihre Heerden geraubt.“ Und er machte sich auf von seinem Hause, er und seine drei Söhne und alle Knaben seines Vaters und seine Knaben und zog aus gegen sie, 800 Männer, welche Schwerter trugen, und sie schlugen sie im Gefilde von Sikhem, und verfolgten die Fliehenden und tödteten den Aresa und Thapha und Saragan und Amaniskino und Gaganis. Und er sammelte seine Heerden und war mächtiger als sie, und legte ihnen eine Steuer auf, dass sie die Früchte ihres Landes geben mussten. Und sie bauten Robel (ארבל) und Thamnathares (תמנה). Und er kehrte wohlbehalten zurück und machte Frieden mit ihnen, und sie wurden seine Knechte bis er mit seinen Söhnen nach Aegypten hinabzog“ (Ewald's Jahrb. III, 45). Weitläufiger ist dieser Theil der Heldensage behandelt in dem Testament Juda's (Fabricius a. a. O.) und in dem Sagenbuche ha-Jaschar, Abschnitt Wajischlach.

Der andere Theil der Sage aber, der Krieg nämlich gegen Esau und dessen Söhne, wird im „Buch der Jubiläen“ ausführlich geschildert (bei Ewald a. a. O. S. 51—53), und es stimmt darin mit unserm Midrasch, dass es den Krieg bei Lebzeiten Jakob's geschehen und denselben Esau durch einen Pfeil tödten lässt, während das Buch ha-Jaschar ihn nach Jakob's Tode versetzt.

Die frappante Verwandtschaft unseres Midrasch mit dem „Buch der Jubiläen“ zeigt, dass dieses zum Theil sich bei den Juden in hebräischer Sprache²⁾ erhalten hat,

2) Vieles ist in dem „Buch der Jubiläen“ nur verständlich, wenn man auf den ursprünglichen hebräischen Ausdruck zurückgeht. So liest man z. B. Jahrb. II, 246 in Beziehung auf den

und ich nehme Veranlassung, hier Einiges über dasselbe mitzutheilen.

Das „Buch der Jubiläen“ ist eine essenische Tendenzschrift gegen die Meinung der Pharisäer, dass man den Neumond beobachten und nicht berechnen (קידוש) (החדש על פי הראייה) und nach ihm alle Festtage bestimmen soll, und dass die oberste Religionsbehörde das Recht hat, Intercalationen vorzunehmen. „Und es wird Leute geben — sagt das genannte Buch II, 246 —, welche Beobachtungen des Mondes anstellen; dieser nämlich verdirbt die Zeiten und kommt jedes Jahr um 10 Tage voraus. Und desswegen werden sie künftig die Jahre verderben, und einen falschen Tag zum Tag des Zeugnisses und einen unreinen Tag zum Festtag machen. Und jeder wird heilige Tage mit unreinen und unreine mit heiligen vermischen, denn sie werden irren in den Monaten und Sabbaten und Festen und Jubeljahren. Desswegen befehle und bezeuge ich dir (Noah), dass du ihnen bezeugest, weil nach deinem Tode deine Kinder es verderben werden, dass sie dem Jahr nur 364 Tage geben sollen. Und derohalben werden sie irren im Neumond und Sabbat und Feiertag und Festtag, und sie werden immer das Blut im Fleische essen.“ Nach dem, die Heptaden liebenden Essenismus des Verf. giebt es zwei Anhaltspunkte für die Bestimmung des jüdischen Jahres: das Jubeljahr — das, am 10. Tischri verkündet, 364 Tage zählte — und das Jahr der Sintfluth — die nach ihm, wie nach R. Josua³⁾ (Rosch ha-Schana 11 b) im Monat Ijar begann —, das als Sonnenjahr berechnet werden muss. Daher entwirft der

Kalender: „und es giebt keine Uebergang.“ Im Original stand hier גִּיבּוּר, Intercalation; und man muss daher „Einschaltung“ statt Uebergang setzen. Ebenso muss es (das.) für „und sie sollen keinen Tag übergehen“ heissen „und sie sollen keinen Tag einschalten.“

3) Er bringt nämlich das Wochenfest — dessen Bedeutung als Fest der Gesetzgebung er auch zu vermitteln sucht — mit dem 3. Monat in Verbindung, an welchem Noah sein Dankopfer darbrachte. — Prägnant wird die in Rosch ha-Schana 12 a angeführte Barajta, dass die israelitischen Weisen die Sintfluth wie R. Elasar, d. h. vom Monat Marcheschwan an berechnen: ת"ר חכמי ישראל מונין למבול כר"א ולתקופה כר' יהושע, חכמי או"ה מונין אף למבול כר' יהושע.

Verf. ein in Heptaden sich bewegendes chronologisches System vom Beginn der Schöpfung bis Exod. 12, und als Essener⁴⁾, der die Strenge des Sabbats, wegen der heiligen Siebenzahl, liebt, unterlässt er es nicht einzuschärfen (III, 70; vergl. auch II, 234—36), dass man am Sabbat von keinem Geschäfte reden, nicht zu Schiff auf dem Meere reisen, nicht reiten, überhaupt keine Reise machen, nicht fasten und keinen Krieg führen dürfe. Die Polemik gegen die Bestimmung der Festtage nach dem Sichtbarwerden des Mondes und gegen das Intercalationsrecht der obersten Religionsbehörde⁵⁾ ist ein Beweis, dass das „Buch der Jubiläen“ zu einer Zeit geschrieben wurde, wo das jüdische Kalenderwesen noch schwankend war. —

Das „Buch der Jubiläen“ enthält viele hagadische Elemente⁶⁾, die wir hier, nebst den Parallelen aus hebräischen Quellen, in Kürze verzeichnen wollen.

1) Cap. 1. Der Engel des Angesichts geht vor dem Lager der Israeliten einher; vergl. über מטטרון oder den שר הפנים, den Gott den Israeliten voranziehen lässt, bab. Synhedrin 38 b. —

2) Cap. 2. Die Engel wurden am ersten Tage geschaffen; gegen Bereschit Rabba c. 3. — Der Garten Eden ist am 3. Tage geschaffen worden; s. Bereschit Rabba c. 15. Die 22 Schöpfungswerke; s. Mid. Tadsche, 169.

3) Cap. 3. Nach dem Sündenfall haben alle Thiere das Vermögen zu sprechen verloren.

4) Cap. 4. Ueber die Henoch-Sage siehe Sefer ha-Jaschar S. 7 a ff. ed. Prag 1840. — Adam lebte 70 Jahre weniger als 1000 Jahre, denn 1000 Jahre sind wie ein Tag bei Gott, und so ward erfüllt das Wort: „an dem Tage, da du davon issest, wirst du sterben“; siehe Bereschit Rabba c. 19. Vergl. auch Justin, dial. c. Tryph. p. 278 ed. Otto und Bet ha-Midrasch II, S. XXI, Anmerk. 2.

4) Vergl. weiter unten über das Noah-Buch.

5) Als Gegensatz zu der Anschauung des B. d. J. wird in Pirke de-Rabbi Eliëser c. 8 ausgeführt, dass Gott die Methode der Intercalation (סדר הקיבוץ) dem Adam, dieser dem Henoch, Noah u. s. w. übergeben habe.

6) Vergl. auch Treuenfels im Lbl. des „Orient“ 1846, 81 ff.

5) Cap. 7. Ursachen der Sintfluth; s. Bereschit Rabba c. 31: חמס זה ע"ו, חמס זה גילוי עריות, חמס זה שפיכות דמים. —

6) Kainan findet die Wissenschaft, welche die Wächter gelehrt hatten und schreibt das Gefundene ab; s. ha-Jaschar, 6 a.

7) Cap. 10. Ueber das Noah-Buch siehe weiter unten das Noah-Buch.

8) Cap. 11. Ud (Ur), der Sohn des Kesed; s. Noah-Buch S. 156.

9) Cap. 12. Abraham und die Götzen; s. ha-Jaschar 11 b und Bet ha-Midrasch I u. II מעשה אברהם.

10) Cap. 17. Der Satan veranlasst Gott, dass er von Abraham Isaak als Opfer verlange; s. bab. Synhedrin, 89 b, ha-Jaschar 28 b.

11) Cap. 19. Abraham wird 10 Mal versucht; s. Mischna Abot V, 3. — Abraham ertheilt Jakob Ermahnungen; vergl. Seder 'Olam Rabba c. 1: יעקב שמש את אביו אברהם ט"ו שנה; ha-Jaschar, 33 b.

12) Cap. 43. Josef redet mit seinen Brüdern hebräisch, als er sich ihnen zu erkennen giebt; s. Bereschit Rabba c. 93. —

Styl und Färbung des Buches haben viel Aehnlichkeit mit dem hier oft citirten Sagenbuch ha-Jaschar. Bemerkenswerth ist, dass das „Buch der Jubiläen“ aller Feste — Passah, Wochenfest, Versöhnungstag, Hüttenfest, Schemini Azeret — gedenkt, sie motivirt und bis auf Passah auf Noah, Abraham und Jakob zurückführt, mit Ausnahme des Neujahrsfestes — Rosch ha-Schana —! Wohl wird der Neumond des 7. Monats besonders erwähnt (Cap. 6; II, 245), allein die Erinnerung der ersten Schöpfung wird dem Wochenfest zugetheilt.

Unser Midrasch, der auch ספר מלחמות בני יעקב genannt wird⁷⁾, soll in Constantin. gedruckt worden sein. Unser Abdruck ist nach Jalkut Genes. 40 d—41 b gemacht mit einigen geringen Aenderungen in den nom. propr. nach dem Sagenbuch ha-Jaschar. S. 2 Z. 7 v. u. habe ich לארבע für לארבעאל und S. 3 Z. 14 v. o. הבריות für הנחירות bei Jalkut gesetzt. Wie mir Steinschneider

7) Zunz, die GV. S. 144.

vor längerer Zeit brieflich mittheilte, soll die Handschrift unseres Midrasch in der Oppenheimer'schen Bibliothek nur wenig von der Recension des Jalkut abweichen.

II.

Eldad ha-Dani.¹⁾

(Hebräischer Text S. 6—11.)

Bereits im zweiten Theil des „Bet ha-Midrasch“ S. 102—113 habe ich den Bericht des Touristen Eldad über die zehn Stämme und die Söhne Mose's mitgetheilt und in der Einleitung dazu aufmerksam gemacht, dass er aus drei Theilen besteht, die besonders vom rabbanitischen Parteigesichtspunkt aus zusammengesetzt wurden. Die hier — nach der ed. Constant. 1519 in 4o — abgedruckte Recension²⁾ des Büchleins Eldad ist nicht bloß kürzer, indem in ihr die Hilchot Schechita, Hilchot Terefa, die Anfrage an R. Zemach Gaon und dessen Antwort fehlen, sondern auch anders redigirt und in stylistischer Beziehung conciser; sie ist daher auch die ältere. Sie hat auch eine polemische Färbung gegen den Muhammedanismus, indem S. 6 auf Moses das Epithet נביא אמת mit besonderer Prägnanz angewendet und bei der Erwähnung Mekka's טעם הישמעאלים hinzugefügt wird.

III.

Alfabet-Midrasch des R. Akiba.

Erste Recension.

(Hebräischer Text S. 12—49.)

Wenn das Buch Jezira das phonetische Element des hebräischen Alfabets zur Lösung von metaphysischen

1) Vergl. Bet ha-Midrasch II, S. XXVIII.

2) Die Benutzung der seltenen Sammlung, in welcher „Eldad“ enthalten ist, verdanke ich der Güte des Hrn. Dr. Zunz.

und kosmischen Problemen heranzieht, so gebraucht unser Midrasch — der auch *הגדה של ר"ע, אותיות דר"ע, א"ב דר' עקיבא* genannt wird ¹⁾ — bald die Namen als Begriff oder als Notarikon (*נוטריקון*), bald die graphische Beschaffenheit und bald die Reihenfolge desselben, um ethische, theo-, anthropo- und angelologische, mystische und national-jüdische Betrachtungen, oft mit einem Beisatz von kühn-orientalischer Poesie, daran zu knüpfen, wobei ältere Werke der Hagada, wie die *Pesikta* (vergl. Buchst. *ל*), *Schiur Koma* (Buchst. *ה*) und der *Tanchuma* (Buchst. *ק*; siehe *Tanchuma* Abschn. *ו'ארא*) sichtbar benutzt werden.

Der Inhalt unseres Midrasch — gegen den bereits der Karäer *Salmon ben Jerocham* polemisiert ²⁾ und dessen Alter daher mindestens in das 8. oder in den Anfang des 9. Jahrh. hineinragt — ist sehr reich und mannigfach, und wir geben ihn hier in Kürze an: *Alef*: Lob der Wahrheit; Alles in der Natur preiset Gott; Mund und Zunge gleichen dem Meer und dessen Wogen; Verherrlichung Israels und der Thora; über die jenseitige Welt; *Alef* als erster Buchst. ist ein Bild Gottes; *Henoch* als *Metatron* ³⁾. — *Bet*: Thaten Gottes, deren Aufzählung in der Schrift mit dem Buchst. *Bet* beginnt ⁴⁾; über die Schöpfung; Preis der *בונה*, d. h. der mystisch-speculativen Geistesthätigkeit. — *Gimel*: Wohlthaten, die Gott dem Menschen erzeigt; Angelologisches. — *Dalet*: Gott nimmt sich des Armen an; die Reichen und die Armen. — *He*: der Gottesname. — *Waw*: Gottesnamen im mystischen Sinne. — *Sajin*: die Schlüssel Gottes; *Serubabel*; über Hölle und Paradies. — *Chet*: Fortsetzung des letztern Thema's; über die Form der *Schechina*. — *Tet*: über die Auferstehung der Todten. — *Jod* u. *Kaf*: über die zukünftige Welt. — *Lamed*: über die Eigenthümlichkeiten des Menschen-

1) Siehe *Zunz GV. S. 168*. Die Bezeichnung, die ich setzte, findet sich in *Mose b. Nachman's Derascha S. 32* meiner Edition.

2) *Dukes נוהל קדושים*, S. 32.

3) Die *Henochsage* — die in der ed. Constant. u. Ven. fehlen — steht als *ספר חנוך* im 2. Th. des *Bet ha-Midrasch*.

4) Hier ist auf die sprachliche Bemerkung, die S. 18 über *ש* und *ש* gemacht wird, hinzuweisen. Es zeigt sich nämlich, dass unser Midrasch, wie das *B. Jezira*, *Kalir* und das *B. Bahir*, Formen wie *ש* für *ש* anerkennt.

herzens⁵⁾. — Mem: über die Merkaba. — Nun: über Körper und Seele; über Strafe nach dem Tode. — Samech: verschiedene Anwendungen dieses Buchst. in der Bedeutung desselben „stützen“. — Ajin: Verherrlichung der Thora. — Pe, Zade, Kof: Sagen über Moses. — Resch: über Gott; über den Thurmbau zu Babel. — Schin: Messiassagen. — Thaw: die unersättliche Gier des Menschen auf der Erde; Ermahnung an das Ende alles Irdischen zu denken. — Man sieht aus dieser kurzen Inhaltsangabe, dass der Zusammenhang ein sehr loser und äusserlicher ist, der an die Reihenfolge des Alphabets sich lehnt.

Diese Recension unseres Midrasch ist s. a. e. l. (aber Constant.), 12 Bl. mit rabbinischer Schrift in 4o. Ven. 1546, Krakau 1584 in 4o, Amsterd. 1708 in 8o. erschienen. Die erste (Constant.) Ausgabe, die höchst selten ist, stand mir zu Gebote, hat einige gute Lesarten, ist aber an manchen Stellen lückenhaft und kürzer als die beiden letzten Ausgaben.

IV.

Alfabet-Midrasch des R. Akiba.

Zweite Recension.

(Hebräischer Text S. 50—64.)

Die zweite Recension dieses Midrasch, geringer an Umfang und Inhalt als die erste Nr. III, enthält einen Wettstreit der hebräischen Buchstaben von Thaw bis Alef über den Vorrang, dass Gott die Schöpfung mit einem derselben beginnen soll, aus welchem Kampf der Buchstabe Bet siegreich hervorgeht, indem die Schöpfungsgeschichte

5) S. 35 Z. 9 v. u. habe ich שיהיה in גמר כל מיני שיהיה emendirt, da שיהיה sonst nirgends vorkommt, und es keinen angemessenen Sinn giebt, wenn die Zunge auf zerriebene Speisen bezogen wird. — Ueber die dort angegebenen Functionen der aufgezählten Körpertheile im Verhältniss zu den Angaben in Berachot 61a, im B. Jezira, im Midrasch Rabba zu נשא und zum V. החכמה תתן לחכם in Kohelet vergl. S. Sachs in ha-Jona S. 47 ff.

mit dem Werte **Bereschit** beginnt. Diesem Buchstaben-tournier folgen hagadische Bemerkungen über die graphische Form der Buchstaben und Deutungen, die sich auf die Compositionen ב"ש א"ה, בט"ע, אה"ס und אל"ב stützen. Diese Recension ist blos in der Krakauer und Amsterd. Ausgabe enthalten. Auch hier spielen Angelologie, Paradies und Hölle eine wichtige Rolle; doch bildet das, was Sabbath 104 über die hebräischen Buchst. bemerkt wird ¹⁾, den Ursprung dieser zweiten Recension, auf welche der Karäer Jehuda Hadassi anspielt in „Eschkol ha-Kofer“, 36 c ed. Goslov.

Dass aber beide Recensionen dem R. Akiba zugeschrieben werden, rührt daher, dass von ihm im Talmud berichtet wird, er habe jeden Strich an den hebräischen Buchstaben ausgedeutet, und dass er in den, angelologischen Themen behandelnden „kleinen Hechalot“ besonders figurirt ²⁾.

V.

Apokalypse des Elia.

(Hebräischer Text S. 65—68.)

Da sich in diesem III. Theile des „Bet ha-Midrasch“ mehre Stücke befinden, die Messias- und Paradies-Sagen zum Gegenstande haben, so will ich die Gesichtspunkte für deren Auffassung angeben. Dergleichen Sagen haben erstens einen Werth für die Culturgeschichte, indem sie die Wünsche und Hoffnungen einer Zeit uns in der

1) Vergl. meine Analecten in Frankel's Monatschrift II, 429 ff.

2) Vergl. Philosophie und Kabbala“ I, 42. — R. Hirz Treves citirt in seinem Tefilla-Commentar zu האדרת והאמנה folgende Stelle aus dem Alfabet-Midrasch: ועל זה נאמר באלפא ביתא דר' עקיבא אמר ר' ישמעאל אני ועקיבא ערבים ברבר הזה שכן הוא גדול כבודו אבל בשיעור גברו אין סוף זהו שני ושכינת עוזו בגבהי מרומים. Vergl. auch Rokeach §. 217. Diese Stelle, die von andern Schriftstellern als dem שיעור קומה angehörend angeführt und in beiden Recensionen vermisst wird, scheint ihren Platz S. 29 Z. 6 v. u. gefunden zu haben. — Uebrigens bemerkt schon עמק המלך 6 a, dass wir nicht mehr das ursprüngliche ganze אותיות דר"ע besitzen.

herzens
Körper
mech:
Bedeutu
der The
Resch:
Schin:
des Me
alles Ir
Inhalts
und ä
sich le
D
Consta
1546,
nen. I
stand
an ma
letzten

Al

Umf
Wett
Alef
derse
Bet

שיתות
keine
Speis
der
Bera
V. 2

Perspective sehen lassen; sie haben ferner ein poetisches Interesse, indem sie lebhaftere Schilderungen entwerfen und es an phantasiereichen Ausschmückungen nicht fehlen lassen; sie sind endlich für die Literaturgeschichte wichtig, indem in vielen Werken auf Darstellungen des Paradieses und der messianischen Zeit Bezug genommen wird. —

In dieser „Apokalypse“ offenbart der Prophet Elia, dass ihm der Engel Michael eine Schilderung der messianischen Zeit gemacht habe, über die Leiden und Kriege jener Tage und über den endlichen Sieg Israels. In verschiedenen Visionen sieht er die über die Gottlosen hereinbrechenden Strafgerichte, die Belohnung der Frommen und das vom Himmel auf Erden kommende Jerusalem. Der S. 65 genannte הרמלה oder הרמילא ist der Armilos oder Heremolaos (d. h. Volksverwüster; vergl. S. 80 die Schreibung ארמילאום) in anderen Messias - Sagen ¹⁾).

Das Vaterland dieser „Apokalypse“ ist Persien, ihr Zeitalter das gaonäische und sie ist Salonich 1743 kl. 8 in einer Sammlung verschiedener Stücke abgedruckt ²⁾).

VI.

Abschnitte über den Messias.

(Hebräischer Text S. 68—78.)

In grossen Zügen werden hier Jerusalem, der Tempel, der Messias und Israel verherrlicht, und zugleich wird

1) Hitzig, Comment. z. Daniel S. 125 will unter Armillus Caligula verstanden wissen, weil Sueton (Calig. c. 52) von ihm sagt: armillatus in publicum processit. Allerdings hat das Portrait, das Sueton von Caligula c. 50 entwirft, viel Aehnlichkeit mit der Schilderung, die von Armillus gemacht wird; z. B. statura fuit eminenti (קומתו גבוה מאד), gracilitate maxima erurum (הוא קרה), oculis concavis (עיניו עמוקות), capillo raro (שוקיו דקים).

2) In dieser Sammlung steht auch u. A. eine kleinere Recension des „Midrasch der zehn Gebote“ unter dem Titel מעשה אברהם על עשרת הדברות, der von dem im Bet ha-Midrasch enthaltenen abweicht. Es fehlt die ganze Introduction und er beginnt gleich mit דבור ראשון (S. 69), wo auch eine andere stylistische Einkleidung. Beim 2. Gebote steht eine מעשה אברהם wie sie sich in der ed. Constant. befindet.

eine Schilderung der Messias-Zeit und der Paradiesesfreuden entworfen. Es werden in diesen Abschnitten die alte Pesikta (S. 71 עשרה מלבושים), der Alfabet-Midrasch des R. Akiba (S. 75 זרובבל בן שאולתיאל) und die Messias-Legende — Nr. XII dieser Sammlung — (S. 72 Anfang) benutzt, und sie verbreiten sich am ausführlichsten über ihren Gegenstand. —

Zeitalter ¹⁾ und Vaterland dieser Abschnitte sind dieselben wie in Nr. V, und sie sind gleichfalls der genannten Salonicher Sammlung entlehnt. Am Schlusse heisst es dort: סליק פרק משיח.

VII.

Mysterien des R. Simon ben Jochai.

(Hebräischer Text S. 78—82.)

Wenn in den meisten messianischen Schilderungen Rom eine Hauptrolle spielt, so vertritt hier das Reich Ismael dessen Stelle. Metatron theilt nämlich dem R. Simon Vorausverkündigungen über verschiedene muhammedanische Herrscher mit, deren Letzter zur Zeit des Messias seinen Untergang finden wird. Unstreitig liegen uns hier bestimmte historische Anspielungen vor, die noch der Untersuchung bedürfen. Wie in allen diesen Sagen erscheinen auch hier Armilos und die drei Messiasse (ben Josef, ben Efrajim und ben David). Der S. 81 erwähnte Krieg zwischen den West- und Ostmächten bezieht sich vielleicht auf die ersten Kreuzzüge, die überhaupt auf die Ausbildung der Messias-Legenden einwirkten.

Auch dieses Stück ist der Salonicher Sammlung entlehnt.

1) Die S. 72 Z. 6 v. u. aufgezählten Namen der Völker sind Josef b Gorion (Anfang) entlehnt. — Hervorzuheben ist, dass S. 71 der König der Araber besonders genannt wird. — S. 79 Z. 4 v. u. muss man גירן für גירן lesen.

VIII.

Die grossen Hechalot.¹⁾

(Hebräischer Text S. 83—108.)

Die grossen Hechalot (היכלות רבות), die auch mit anderen Namen wie: 1. ספר היכלות, 2. פרקי היכלות, 3. מעשה פרקי מרכבה, 4. ברייתא דר' ישמעאל, 5. פרקי ר' ישמעאל, 6. ספר המרכבה, 7. הלכות רבתי (s. weiter unten) genannt werden, nehmen wegen ihres poetischen Elementes, durch ihr hohes Alter und vermöge des Einflusses, den sie auf Dichter und Mystiker ausübten, eine bedeutende Stellung im Kreise der jüdischen Literatur ein. Essenismus und Ssufismus sind die beiden Factoren, welche auf die Entstehung der Hechalot zumeist einwirkten.

Nach Josephus (de bello jud. II, 8. 7.) hatten die Essener geheime Schriften und betrachteten die Angelologie als den esoterischen Theil ihrer Lehren; auch zeichneten sich einige derselben durch Prophezeiungen und Traumdeutungen aus (Antiquit. XV, 10. 5. u. XVII, 13; de bello jud. I, 3. 5.). Nach Philo (quod omnis probus liber p. 458 ed. Mangey) untersuchten sie das Dasein Gottes und die Entstehung des Weltalls, d. h. sie beschäftigten sich mit den von der Mischna Chagiga²⁾ II, 1 genannten מעשה בראשית und מעשה מרכבה oder dem Schöpfungswerk und dem in der Ezechiel'schen Vision (c. 1) geschilderten göttlichen Thron. Bestandtheile dieser essenischen Lehren sind in dem äthiopischen Henoch-Buche enthalten. Es ist nun ein für die Geschichte des Essenismus und das Verständniss einer Partie der hebräischen Literatur wichtiger Satz, dass, nachdem ein Theil der Essener dem entstandenen Christenthum sich angeschlossen und der andere Theil mit den Pharisäern sich amalgamirt hatte, eine christlich-essenische und eine jüdisch-essenische Literatur und

1) Vergl. Bet ha-Midrasch II, S. XIV ff., „Beiträge zur Geschichte der Kabbala“ II, S. 15 Anmerk. 22 und Philosophie und Kabbala I, 42.

2) Es verdient wohl hervorgehoben zu werden, dass der ganze 2. Abschnitt des im Texte genannten Tractats in Beziehung zu den Essenern steht.

Tradition sich ausbildete. Wir haben daher Ueberreste der essenischen מַעֲשֵׂה מֵרַכְבָּה und מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית in dem 2. Abschn. des jerusal. und babyl. Tractats Chagiga, in dem Midrasch Cónen (s. Bet ha-Midrasch II) und in den Hechalot. Sind auch die bezeichneten Ueberreste nicht immer der Wortlaut der essenischen Lehren, so wurde doch sicherlich an essenische Traditionen angeknüpft. Denn in der That wäre es doch eine räthselhafte Erscheinung, wenn von einer so bedeutsamen Sekte sich nichts erhalten hätte. Die Analogie anderer geheimer Orden belehrt uns ferner, dass die esoterischen Lehren an das Licht treten, sobald die feste Gliederung des Ordens gelockert wird oder wenn er in andere Gesellschaften übergeht. —

Von den Ssúfi's, die nach dem persischen Werke Dâ-bistân auch wijéh-darun (dessen Inneres rein), ruschen-dil (dessen Herz erleuchtet) und jekâneh-bin (der das einzige Wesen schaut) genannt werden, wird berichtet (s. de Sacy im Journal des Savants, Dec. 1821 u. Jan. 1822), dass sie sieben aufwärts gehende makâm oder Stufen annehmen, welche die Verbindung des Menschen mit Gott möglich machen, und dass sie Mässigkeit, Nachtwachen und Abhärtung des Körpers empfehlen, um zu der höchsten Stufe zu gelangen.

Versuchen wir nun, nachdem wir diese allgemeinen Bemerkungen vorangeschickt, den Geist und den Inhalt der Hechalot anzugeben.

Sie beginnen mit einer Verherrlichung Dessen, der die Merkaba oder den göttlichen Thronwagen schaut (צִפְיֵת הַמֵּרְכָבָה entspricht vielleicht dem persischen jekâneh-bin), indem er alles weiss, was in der Welt geschieht und geschehen wird, und indem Jedermann, der ihm etwas zu Leide thut, eine strenge Strafe trifft. Ja, sein Vorzug ist so gross, dass er sich nur vor einem König, einem Hohenpriester und dem Synhedrium zu erheben braucht. Nach einer poetischen Lobeserhebung Gottes und seines Thrones; nachdem die Gefahren angegeben werden, die mit dem Schauen der Merkaba verbunden sind; nach einer Episode aus der Geschichte der Märtyrer und dem römischen Kaiser Lupinus, einer Schilderung der Engel, verschiedenen Anreden an dieselben, um sie zu beschwören: werden die

and
אל
בה
ge
me
ses
de
Ess
auf

Ess
als
sich
de
jud
ed.
Ent
der
וּ
und
göt
sind
nur
stär
Sat
den
The
lich

sch
Kab

gan
zu

sieben himmlischen Tempel (Hechalot), in welche der Mer-
kaba-Beflissene sich versetzen kann, um alle Geheimnisse
kennen zu lernen, mit den je acht Engeln, die jeden Tem-
pel bewachen, verzeichnet und die Formeln angegeben,
durch welche die Wächter den Eintritt gewähren müssen.
Der Eintritt Suchende muss aber besondere Eigenschaften
besitzen. Nach einigen Hymnen ferner, unter denen auch
die am Versöhnungstag recitirte *האדרת והאמונה לה"ע* sich
befindet, liest man eine Unterredung zwischen Gott, Israel
und den Engeln über den *שר תורה*³⁾, oder über das Ge-
heimniss, durch dessen Kenntniss man ohne Mühe gelehrt
werden kann, worauf es mitgetheilt wird. Es besteht
nämlich in einem Gebete und in einer Beschwörungsformel.
So sind ältere — essenische — und jüngere — ssufi-
sche — Elemente in den grossen Hechalot vermisch.

In stylistischer Beziehung zeichnen sich die grossen
Hechalot durch die Eigenthümlichkeit aus, dass sie viele
Synonyma anhäufen. Ihre Sprache hat nichts von den
spättern Midraschim an sich, ist oft sehr schwungvoll
und an einigen Stellen schwierig. Die Engelnamen sind
Personificationen bestimmter Eigenschaften und Functionen,
und sind gewöhnlich eine Combination aus *אל* oder *יה*
mit der bezeichneten Thätigkeit oder Eigenschaft.

Das Vaterland unserer Hechalot ist Persien.
Abgesehen von ihrem Verhältniss zum Ssufismus und von
der historischen Thatsache, dass Persien bis zum 11. Jahr-
hundert die eigentliche Werkstätte der jüdischen Literatur
war, liegen uns noch folgende zwei Argumente vor. Am
Schlusse des 14. Cap. S. 94 wird bemerkt, dass man 112
an den Fingern zählen soll. Das Fingerrechnen —
das von den Arabern als besondere Wissenschaft unter
dem Namen: *עלם חסאב אלעקוד באלאצאבע* behandelt wird —
ist aber besonders in Persien heimisch. Vergl. den lehr-
reichen Aufsatz über das Fingerrechnen von Rödiger in
dem Jahresbericht der D. M. Gesellschaft 1845—46, S.
111 ff. Eerner schildern die Hechalot S. 94 und 95 die
Wächter des 7. Tempels und deren Rosse mit besonderer
Vorliebe und in einer Weise, dass dem Verfasser gewiss

3) Diesen *שר תורה* meint der Gaon Haja mit der Bezeichnung
(ה) *שר תורה* in der Schrift Taam Sekenim S. 56.

die berühmten persischen Reiter auf ihren Rossen zum Vorbild gedient haben.

Das Zeitalter der Hechalot, wie sie uns hier vorliegen oder nach unserer Redaction, mag das Ende des 8. Jahrhunderts sein, was aber nicht ausschliesst, dass sie ältere Bestandtheile enthalten. Dem Verf. des Alfabet-Midrasch war C. 10. (S. 91 Z. 7—9 v. o.) nicht fremd. Vielleicht dass der Dichter Kalir⁴⁾ sie im סילוק לפרשת פרה benutzt.

Die Personen, die als lehrend und handelnd eingeführt werden, sind: R. Akiba — dem auch der mit mystischen Elementen versetzte Alfabet-Midrasch zugeschrieben wird —, Elieser ha-Gadol oder ben Horkinos — dem die Pirke de-Rabbi Elieser und Nr. XI unserer Sammlung zugeeignet werden —, R. Nechonja ben Hakana — der als Verfasser des Buches Bahir und einiger mystischer Gebete ausgegeben wird — und R. Ismaël, von dem schon babyl. Berachot 7 a berichtet wird, dass er den Gottesthron geschaut habe.

Der Einfluss, den die Hechalot ausübten, zeigt sich sowohl bei den Dichtern, die sie zur Verherrlichung der Keduscha benutzten, wie in den zahlreichen Schriften, die ihrer gedenken. Zu den Schriften, die sich bei Zunz, GV. S. 167 und Bet ha-Midrasch II, S. XV ff. verzeichnet finden, sind noch hinzuzufügen: ריאל 39 a 40 a (ein grosses Gebet ohne Nennung der Quelle; es scheint aber dem שיעור קומה einverleibt gewesen zu sein), עבודת הקדש 99 d, Tefilla-Commentar von H. Trewes an mehreren Stellen und דבר שבקדושה 3 a Nr. 7. Es muss aber noch andere Bearbeitungen von dem Thema der Hechalot gegeben haben, da Stellen als demselben angehörend angeführt werden (vergl. das XV. Stück), die in unserer Recension vermisst werden. Dieselbe hat aber bereits dem Gaon Haja vorgelegen und ist auch als Henoeh-Buch bearbeitet worden⁵⁾.

4) Wahrscheinlich spielt Kalir im סילוק לפי שקלים mit den Worten: והיא שיעור קומה אלפי שונאים auf das mit den Hechalot in engem Rapport stehende שיעור קומה an, das auch in das Gebiet von מעשה מרכבה gehört.

5) S. Steinschneider Biblioth. heb. Bodlej. Nr. 3457. Diese

Die im II. Theil des Bet ha-Midrasch mitgetheilte מסכת היכלות entlehnt blos am Schlusse (S. 47 von מלך נסים bis כבודו כל הארץ כבודו נסים; Z. 9 v. o. muss das unverständliche שני הברות רוחות in שני רבות דורות verbessert werden) den 2. § des 3. Cap. unserer Hechalot; im Uebrigen bearbeitet sie selbstständig das Thema vom Gottes-thron, den sieben himmlischen Tempeln und den Engeln. —

Die grossen Hechalot zerfallen in der Bodlejanischen Handschrift — der wir gefolgt sind, die mit der Formel ברוך שמוה סליק היכלות die grossen Hechalot beschliesst, dann die kleinen Hechalot bringt und am Ende die Jahreszahl 4802 A. M. = 1042 trägt — in XXX Capitel (die Bezeichnung des 25. Cap. ist in meiner Copie ausgefallen; es beginnt aber S. 101 Z. 27 v. o. bei den Worten (מלך רם וגשם), nach dem 30. derselben steht ein kurzes Gebet (S. 107 nach den Worten פרקא סליק) und jedes Capitel ist in הלכות (auch das Buch Jezira wurde in Halachot vertheilt) oder הגלה — der Ursprung dieses letztern Wortes ist mir unbekannt — eingetheilt. Cap. 10 und 24 hat mein Copist die Zeichen der Halachot nicht angegeben. Unsere Capiteleintheilung findet sich auch in den Citaten bei עבודה הקדש und Trewes' Tefilla-Commentas. Eine Handschrift im Besitze des Herrn Coronel aus Jerusalem zerfällt in 31 Capitel und schliesst mit: סליק היכלות; allein das 31. Cap. wird in unserm Bodlej. Codex zu den folgenden kleinen Hechalot gezählt. Der cod. heb. de Rossi 1287 ist in 27 Cap. eingetheilt, worauf dann Gebete folgen. Im cod. heb. München⁶⁾ 22 stehen zwar auch 30 Cap. (die §§ sind blos durch zwei Punkte: getrennt), die Zahlzeichen sind aber in anderer Ordnung, so dass z. B. das 1. Cap. schon mit dem 1. § schliesst, das 29. Cap. אמר ר' ישמעאל (S. 108 Z. 4 v. u.) beginnt, nach unserem Schlusse die Formel ל וסליק לה הלכות steht, worauf dann ein grosses Stück folgt, das nach dem

Recension scheint Ziuni (Bet ha-Midrasch II, S. XVI) benutzt zu haben. Dem Karäer Jehuda Hadassi lag sie auch vor. Siehe Eschkol ha-Kofer 35 bc.

6) Die Auskunft über die Münchner Handschrift verdanke ich einem jungen Orientalisten, dem Herrn Adolf Neubauer, z. Z. in München.

Bodlej. Codex den kleinen Hechalot angehört⁷⁾. Ich ver-
muthe aber, dass man in dem Münchner Codex die Ca-
pitelzeichen auf das Vorangegangene beziehen muss; dann
würde das 30. Cap. wie in unserer Handschrift schliessen.

Nach der Beschreibung, die Steinschneider (a.
a. O.) von einer ungekannten Ausgabe der Hechalot s. l.
e. a. macht, würden sie mit unserem Texte übereinstim-
men⁸⁾. Ihr Anfang lautet so, wie wir ihn S. 83 in der
Note angegeben haben.

Nachdem ich bemerkt hatte, dass meine aus dem
Bodlej. Codex — der vielleicht ältesten Handschrift der
Hechalot — gemachte Copie an manchen Stellen unver-
ständlich ist und ich nicht eigenmächtige Conjecturen
machen wollte, so liess ich eine Collation der Münchner
Handschrift vornehmen. Die Varianten folgen im Anhang.
C. 4 §. 5 bitte ich sogleich nach Bet ha-Midrasch II, S.
XVII Nr. 11 zu ergänzen und zu verbessern.

IX.

Midrasch Leolam.

(Hebräischer Text S. 109—120.)

In 20 Abschnitten sind hier alle mit dem Worte
לעולם- beginnenden Aussprüche des Talmud's gesammelt,
die sich auf Almosenspenden, Gebet, Busse, Demuth, Thora-
Studium, Gesetzestreue, Liebesdienst, Heiligung der Sab-
bate und Feste, Elternverehrung, Ehe- und Hauswesen,
Kindererziehung, Handel, Gerechtigkeitspflege, Genügsam-
keit, Zorn, Schmeichelei und Spöttelei, Geselligkeit, bö-
sen Leumund, Verschwiegenheit und Lebensregeln bezie-
hen. Die Sammlung rührt von R. Israel al-Nakwa (s.
Dukes, Nachal Kedumim S. 61), steht in Handschriften

7) Möglich, dass ein Theil dessen, was in den Handschriften
nach den grossen Hechalot folgt, zu dem von dem Gaon Haja
erwähnten שר תורה gehört.

8) Im 30. Cap. liest sie מדרש סוד תורה; allein unsere Lesart
מדרש שר תורה ist die richtigere.

unter dem Namen סדרש לעולם, und ist am Ende des ethisch-cabbalistischen Werkes ראשיה חכמה von R. Elia de Vidas abgedruckt.

X.

Midrasch Gadol u-Gedola.

(Hebräischer Text S. 121—130.)

Wie im Midrasch Nr. IX sind hier in 20 Capiteln die mit גרול oder גרולה anfangenden Aussprüche des Talmud's über die oben aufgezählten Materien zusammengestellt. Am Schluse sind mehre Sätze über den Frieden gesammelt, ähnlich wie in Bamidbar Rabba Abschnitt נשא und dem פרק השלום in Derech Erez Sutta. —

Auch diese Sammlung befindet sich in dem oben Nr. IX angeführten Werke. Ich hebe besonders Cap. 14 über den Werth der Arbeit hervor.

XI.

Schilderung des Paradieses.¹⁾

(Hebräischer Text S. 131—140. Zusätze S. 194—198.)

Dieses Stück ist von dem im Bet ha-Midrasch II, S. 52—53 mitgetheilten wesentlich verschieden, Es schliesst sich zunächst an eine Stelle im Midrasch zum HL. an (s. Zusätze Nr. I), und schildert drei Mauern des irdischen Paradieses mit den verschiedenen Rangordnungen, die sich in denselben befinden, lässt uns in die Beschaffenheit des Paradieses selbst einen Blick werfen, beschreibt sieben Stufen, welche von den Frommen eingenommen werden, giebt die Engel an, die dort die Herrschaft führen, verweilt mit Vorliebe bei der Ausmalung des

1) Diese mir fremd gewesene Piece, die in den Nachträgen zu Sohar II, 272, Jalkut Reübeni 14 ab (St.), 149 b, ונגש בה 5 d, 6 d angeführt wird, theilte mir Steinschneider mit.

Norden im Paradiese, macht uns bekannt mit dem himmlischen Eden, dessen Engeln und drei Mauern, und schliesst mit einer Anspielung auf den 12-, 42- und 72buchstabigen Namen Gottes²⁾. Es findet sich, wie mir Steinschneider mittheilte, am Schlusse dreier Ausgaben des ארצות חיים oder des „Testaments des R. Elieser ha-Gadol“ (in der Ausg. 1521 des שארית יוסף — vergl. Steinschn. Catalog N. 6002 S. 1527 —; Prag 1612 — wonach unser Abdruck mit besonderen Ausgängen und einigen Correcturen gemacht wurde —; s. l. e. a. in 4o aber sicher Krakau 1648), während es in den zahlreichen übrigen Editionen ausgelassen ist. Das Alter desselben ist für die Literaturgeschichte sehr wichtig, da es mit einer Stelle des Buches Bahir correspondirt³⁾ (s. Zusätze Nr. II.) und S. 132 den Ausdruck קן ציפור für den innersten Tempel des Paradieses hat, worin der Messias weilt, welche Bezeichnung nur noch im Sohar (s. Zusätze Nr. III u. IV) vorkommt, aus welcher Landauer einen falschen Schluss auf die Abfassung desselben machte⁴⁾. Nun stimmen zwar die Schilderung der drei Mauern und die ganze Anschauung, die in dem Stücke waltet, mit dem von Mose de Leon und Menachem Recanati henutzten Henoeh-Buche (s. Zusätze Nr. V u. VI; Bet ha-Midrasch II, S. XXXII); auch der Sohar spielt auf die Beschreibung der drei Mauern als auf etwas Bekanntes an (s. Zusätze Nr. III die Formel תנן): allein die Hauptfrage bleibt, in welchem Verhältniss unser Stück zum ארצות חיים des R. Elieser steht. Die Schlussworte in den gewöhnlichen Ausgaben weisen auf das Paradies hin, und es wird sogar eine genaue Beschreibung erwartet. Auch die Introduction zu ארצות חיים, nach welcher R. Elieser seinen Sohn vor seinem Tode anredet, lässt vermuthen, der Verf.

2) Dies ist nämlich der Sinn von der Schilderung des Baumes mit seinen Wurzeln und Zweigen S. 140. Vergl. den Zusatz Nr. II.

3) Allerdings fehlt gerade der Schluss — wie mir Steinschneider mittheilt —, der mit dem Bahir zusammenhängt (S. 139 Z. 2 v. u.) in der 1. Ausg. des מענה לשון, wo §. 47 unser Stück unter der Ueberschrift: קצת עניני ג"ע sich befindet und mit dem letzten בני ארצות חיים beginnt.

4) Siehe Beiträge zur Geschichte der Kabbala I, 27. 28.

werde *de rebus futuris* handeln. Dass es nur in drei Editionen steht, kann noch immer nicht beweisen, dass es nicht einen integrierenden Theil des genannten „Testaments“ bilde, da die gewöhnlichen Editionen, die nur Anhängsel zu andern Piecen ausmachen, bloß das eigentliche Testament oder die Lebensregeln geben wollten. Bestätigte sich nun die Vermuthung⁵⁾ Lonsano's (Schte Jaddot, 122 a; Zunz, zur Geschichte, 124), dass der Verf. des „Testaments“ R. Elieser b. Isaak sei, so könnten wir unserm Stücke das Alter von 1050 anweisen, obwohl noch immer angenommen werden muss, dass selbst dieser R. Elieser aus einer ältern Quelle — dem Henoch-Buche — geschöpft hat. Allein die Lonsano'sche Hypothese hat nichts für sich; vielmehr ist es wahrscheinlich, dass man denselben R. Elieser, dessen Namen die Pirke de-Rabbi Elieser tragen, dessen Jugendjahre die Sage verherrlichte, der zu den Heroen der Hechalot⁶⁾ gehört (S. oben Nr. VIII) und in Elia Sutta Cap. 19—21 seine Schüler über das letzte Gericht und über die zukünftige Welt belehrt (vergl. auch *חִיבוּט הַקָּבֶר* c. 2 in Bet ha-Midrasch I, 150), die Geheimnisse des Paradieses hat vortragen lassen und dann noch andere Lebensregeln hinzufügte⁷⁾. Lehnt sich der Anfang der Pirke de-Rabbi Elieser an die Sage über das Verhältniss des R. Elieser zu seinem Vater Horkinos, so beginnt das „Testament“ mit der Anrede Eliesers an seinen Sohn.

XII.

Messias - Hagada.

(Hebräischer Text S. 141—143.)

Unter den verschiedenen, in diesem Bande mitgetheilten messianischen Sagen ist diese Hagada die älteste, weil einfachste. Sie schildert (nach b. Synhedrin, 97) die

5) Lonsano bringt durchaus keine Beweise sondern stellt bloß eine Hypothese auf.

6) An das Genre der Hechalot erinnert die Stelle des Testaments über Tefillin: *קָשְׁרָה עַל זְרוּעֵי הַתּוֹרָה הַבְּטוּחַ הוּא דְמוּת כְּבוֹד ה' וְכו'.*

7) Jung ist der Ausdruck *חֹרֵץ לְסִבְתָּם רֵאשֻׁנָה* S. 137 Z. 9 v. u.

letzten sieben Jahre vor dem Erscheinen des Messias, wie der Messias ben Josef von Obergaliläa ¹⁾ aus die Israeliten zum Siege führen und dann den Untergang finden wird, die Leiden, die darauf eintreffen, und wie endlich der Messias ben David die Erlösung herbeiführt. Dieses Stück, das dem Lekach Tob des R. Tobia b. Elieser (11. Jahrh.), Bl. 58 entlehnt ist, ein selbstständiges Ganzes aber ausmacht, steht im innigsten verwandtschaftlichen Verhältniss zu Nr. VI dieses Bandes und zum Buche Serubabel im II. Th. des Bet ha-Midrasch. Eine ähnliche Schilderung des Gaon Haja, die er wohl nach einer alten Quelle entworfen hat, befindet sich in der Schrift טעם וקנין (Frankf. a. M. 1854), S. ט"ו bis ד a. S. auch Targ. jer. zu Num. 11, 26.

XIII.

Beschreibung der Stiftshütte.¹⁾

(Hebräischer Text S. 144—154.)

In 14 Capiteln liefert diese Barajta eine Beschreibung von der Stiftshütte, den Teppichen, dem Vorhang, dem Vorhof, der Bundeslade, dem Tische, dem Leuchter, dem Räucheraltar, dem Becken, dem Levitendienst und der Lagerung der israelitischen Stämme. Am Schlusse befindet sich eine Hagada über die Wolken- und die Fuersäule, die vor den Israeliten einherzogen. Sie ist Ven. 1602, Hamburg 1782 in 4° und Offenbach 1802 in 8° erschienen; letztere Ausgabe mit kritischen Bemerkungen des Eisek Scheyer. Im Jalkut zu Exodus wird sie häufig benutzt und wir geben hier die Parallelstellen, da der Jalkut an einzelnen Stellen correcter ist. Cap. 1, Jalkut 99b 101d; C. 2 u. 3, J. 102a; C. 4, J. 102a; C. 5, J. 102c; C. 6 u.

1) Es scheint, als wenn die historische Thatsache, dass Josephus Flavius als Feldherr in Galiläa zuerst siegte und dann von Vespasian bezwungen wurde, auf die Ausbildung dieser Sage eingewirkt hätte. — Mehres über den Messias ben Josef von B. Beer findet man in der Zeitschrift der D. M. Gesellschaft, 9. Bd. 4. Heft.

1) Vergl. Zunz G. V. S. 86.

7, J. 100 a; Cap. 8, J. 100 c u. 101 a; Cap. 9 u. 10, J. 101 a b; C. 11, J. 105 a; Cap. 12, J. 106 b; C. 13 u. 14, J. 113 c d.

XIV.

Das Noah - Buch. ¹⁾

(Hebräischer Text S. 155—160.)

Es liegen uns hier drei hebräische Relationen über die Existenz und den Inhalt eines Noah-Buches vor.

Die erste Relation²⁾, welche die Einleitung zu dem handschriftlichen medicinischen Werke bildet, das in jüdischen Schriften gewöhnlich als ספר המדע הנודע angeführt wird und bereits im 11. Jahrhundert benutzt wurde³⁾, berichtet, dass nach der Sintfluth dem Noah ein medicinisches Werk auf dem Berge Lubar übergeben wurde. Als nämlich Noah's Söhne bei ihrem Vater über die von den Dämonen verursachten Plagen und Krankheiten Klage führten, brachte dieser Opfer dar und betete zu Gott, worauf ihm Rafaël, einer von den Engeln des Angesichts, gesandt wurde, der neun Theile der Dämonen einsperrete und den übrigen zehnten Theil dem Dämonenfürsten Mastema zur Beunruhigung der Bösen überliess, dann durch mehre Geister den Noah über verschiedene Heilmittel belehrte. Dieser schrieb Alles auf, übergab es seinem Sohne Sem, und aus dem Noah-Buche entlehnten die ältesten Weisen Indiens, Makedoniens und Egyptens ihre Heilkunde, die sich weiter entwickelte bis auf Galenos. Auch wird besonders hervorgehoben, dass die egyptischen Weisen für ihre astrologischen Heilmittel den Midrasch der Chaldäer, der von Kangar ben Ur b. Kesed herrührt, benutzt hätten.

Diese Relation, nach welcher das Noah-Buch medi-

1) Vergl. Ewald, Abhandlung über des Aethiopischen Buches Henókh Entstehung, Sinn und Zusammenhang (Göttingen, 1854), S. 56 ff. und Dillmann, das Buch Henoch, S. XXXVIII ff.

2) Nach cod. heb. 231 der königl. Hofbibliothek in München.

3) S. Zunz in Geiger's Zeitschrift IV, 199.

cinischen Inhalts war und weder von Adam noch Henoch herrührte, stimmt ganz zu dem Berichte, der sich im „Buch der Jubiläen“ Cap. 10 findet und also lautet: „Und in der 3. Woche dieses Jubiläums begannen die unreinen Dämonen die Söhne Noah's zu verführen, dass sie sie bethörten und zu Grunde richteten. Und die Kinder Noah's kamen zu ihrem Vater und erzählten ihm über die Dämonen, welche die Söhne ihrer Söhne verführen, verfinstern und tödten. Und er betete vor dem Herrn seinem Gott und sprach: — — — Und unser Gott sprach zu uns, dass wir alle (unreinen Dämonen) binden sollen. Da kam der Oberste der Geister, Mastema, und sprach: „o Herr, sollen nicht einige von ihnen übrig bleiben vor mir, dass sie meiner Stimme gehorchen und alles thun, was ich ihnen sage? Denn wenn mir keiner von ihnen übrig bleibt, so kann ich die Vollmacht meines Willens gegen die Menschenkinder nicht ausüben; denn sie sind da, um zu verderben und zu verführen, nach meinem Befehl unter meiner Herrschaft, weil die Bosheit der Menschen gross ist.“ Und er sprach: „der 10. Theil von ihnen soll übrig bleiben vor mir, und 9 Theile sollen hinabfahren an den Ort des Gerichtes!“ Und einer von uns sagte: „wir wollen den Noah alle Heilmittel lehren.“ Und wir thaten nach seinem Befehl; alle die bösen, grausamen (Geister) banden wir an den Ort der Strafe; und den 10. Theil von ihnen liessen wir übrig, dass sie vor dem Satan richten auf der Erde. Und die Heilmittel ihrer (der von den Dämonen hervorgebrachten) Krankheiten alle sagten wir dem Noah sammt ihren Verführungskünsten, wie man sie heile mit den Pflanzen der Erde. Und Noah schrieb alles auf, wie wir ihn gelehrt hatten, in ein Buch, über jegliche Art von Heilmitteln. So wurden die bösen Geister abgeschlossen von den Kindern Noah's. Und er gab alle Schriften, die er geschrieben, seinem ältesten Sohne Sem, denn ihn liebte er am meisten unter allen seinen Söhnen. Und Noah entschlief mit seinen Vätern und ward begraben auf dem Berge Lubar im Lande Ararat.“ — Auch des Ur ben Kesed wird im B. d. J. C. 11 gedacht. Wir hätten demnach in der ersten Relation einen hebräischen Ueberrest aus dem Buch der Jubiläen.

7, J.
101 a
J. 11:

die E

hand:
disch
wird
beric
cinisc
Als r
den
führt
wora
gesar
und
sten
mehr
lehrt
Sem
Weis
die
beso
für
däer
hätte

ches
1854

Diese Schilderung des Noah-Buches zeigt, dass es von einem Essener herrührt, da die Essener (nach Jos. de bello jud. 2. 8. 6: ἔνθεν αὐτοῖς πρὸς Δεραπίαν πάδων, ῥίζαι τε ἀλεξιτήριοι, καὶ λίδων ἰδιότητες ἀνεφευγῶνται) sich mit der Heilkunde beschäftigten und es liebten, ihren pseudepigraphischen Schriften ein hohes Alter zu verleihen, und dies wäre ein neuer Beweis, dass das Buch der Jubiläen essenischen Ursprungs ist. —

Die zweite Relation, die dem Werke Ἰουδαίου (vulgo Ἰουδαίου) des, Schriften des Alterthums compilirenden R. Elasar aus Worms entlehnt ist, beginnt mit einem Gebete, das Adam nach dem Sündenfall gesprochen, worauf ihm der Engel Rasiel ein Buch übergeben, das Adam verbarg, später von Henoch aufgefunden, dann von Razaël dem Noah wiedergegeben und so durch Sem von Geschlecht zu Geschlecht überliefert wurde, und giebt dann als den Inhalt des Buches an, dass Henoch daraus den Lauf der Gestirne, die Namen der dienstthuenden Engel, der Erde, der Himmel, der Sonne und des Mondes kennen lernte, und dass Noah durch dasselbe die Arche zu verfertigen verstand. —

Die dritte, derselben Quelle entnommenen Relation behandelt das Noah-Buch selbstständig, ohne es mit Henoch in Verbindung zu bringen, und fügt zu dem, in der zweiten Relation angegebenen Inhalt desselben noch hinzu, dass es Belehrungen über Heilmittel, Traumdeutungen, Geisterbeschwörungen, Donner und Blitz enthalten habe und bemerkt dann, dass Salomo in den Besitz desselben gelangt sei.

Diese beiden Relationen unterstützen die Ewald'sche kritische Analysis, dass zu dem äthiopischen Henoch-Buche⁴⁾ später ein Noah-Buch hinzugefügt wurde und bieten viele

4) Dillmann a. a. O. S. LIII will den essenischen Ursprung des Henoch-Buches nicht gelten lassen; allein nur Essener beschäftigten sich vorzüglich mit Kosmogonien, bildeten die Engel- und Dämonenlehre aus, und sind überhaupt die Urheber der ganzen pseudepigraphischen Literatur, welche diese Materien behandelt. Die Pharisäer haben später von den Essenern Vieles angenommen. — Ueber die Essener s. Frankel in seiner Monatsschrift II, 30 ff. — Gegen ein Ἰουδαίου polemisiert der Karäer Salmon b. Jerocham im 10. Jahrh. S. Bet ha-Midrasch II, die Einleitung zu dem Henoch-Buche.

Vergleichungspunkte zu dem Inhalt des äthiopischen Noah-Buches. Auch zeigen sie, wie sich später unter den Juden die Erinnerung erhalten hat, dass die Henoch- und Noah-Bücher zusammengehören. — Ueber Parallelen zum Henoch-Buche vergleiche noch das VIII. und XI. Stück dieser Sammlung und Bet ha-Midrasch II, 114 ff.

XV.

Preis der Engel.

(Hebräischer Text S. 161—163.)

Dieses als ein Theil der „Hechalot“ bezeichnete Stück schildert, wie die den göttlichen Thron umgebenden Engelchöre das drei Mal „Heilig“ verkünden und Gott preisen, nachdem die Israeliten in ihren Bethäusern auf Erden die Heiligung des Ewigen (Keduscha) ausgesprochen. Es ist eine weitere Ausführung des Morgengebetstückes חַבְרֵךְ צוֹרֵנו, und befindet sich bei Recanati, Commentar zu den Gebeten, 37 ab ed. Basel, Jesaja Horwitz Comment. zum Gebetbuch, 80 b und in dem kabbal. Werke יְמֵי מוֹרָחַ יָמִים, in der Abtheilung יְמֵי מוֹרָחַ יָמִים, 100 abc. Eine besondere Rolle spielt der Engel Schamiël darin.

XVI.

Midrasch Tadsche.¹⁾

(Hebräischer Text S. 164—193.)

Herr R. Kirchheim in Frankfurt a. M. hatte die Güte, diesen Midrasch auf meine Veranlassung zu copiren; ich lasse daher seine Einleitung mit meinen Bemerkungen folgen:

„Nach den Anfangsworten: תְּדַשׁ אֶת הָאָרֶץ אָמַר ר' פִּינְחָס

1) Vergl. Zunz GV., 280

ר' יאיר wird dieser Midrasch von einigen Autoren „Midrasch Tadsche“, und von anderen „Barajta des R. Pinchas ben Jaïr²⁾“ genannt. R. P. b. J. ist überhaupt der einzige Name, der hier genannt wird; einige von diesem in Midr. Rabba Abschn. נשא vorkommende Sätze stehen hier anonym, was einigermassen zu der Vermuthung berechtigt, dass R. Pinchas b. Jaïr, oder wahrscheinlicher R. Pinchas b. Chama, dessen hagadische Erklärungen in den Midraschim nicht selten sind, Verfasser dieses Midrasch sei. Keine Berücksichtigung verdient jedoch der vom Verf. des Rokeach aufgesuchte Zahlenwerth von ה'ש'א, gleichkommend dem Zahlenwerthe von יאיר פנחס בן יאיר.

Der Inhalt ist eine Symbolik des Tempels, der Opfer- und Reinigungsgesetze, Erklärungen der Genesis³⁾, überhaupt eine hagadische Symbolik vieler im Pentateuch aufgestellter Zahlen, ohne jedoch diesen reichen Stoff zu mystischen Deutungen zu verwenden; sowie überhaupt, ausser der Bekanntschaft mit dem Buche Jezira, keine kabbalistische Ideen hier auftauchen, und im Widerspruch mit Zunz (G. V., 262) möchten wir der hier und im Midr. Rabba vorkommenden Stelle ע' שמתו למקום jede kabbal. Deutung absprechen, da hier biblische Gottesnamen⁴⁾ gemeint sind (vgl. S. 174, Note 1), und nicht die durch Buchstabenversetzungen entstandenen mystischen Gottesnamen der spätern Kabbala. —

Die Sprache unseres Midrasch ist grösstentheils rein

2) Es ist bemerkenswerth, dass dieser Rabbi ein Essener war (Frankel, Monatsschr. II, 40), und bekanntlich liebten die Essener die Symbolik und beschäftigten sich mit der Schöpfungsgeschichte. Vgl. oben Nr. VIII. J.

3) Wie unser Midrasch S. 169 hebt das „Buch der Jubiläen“ c. 3 hervor, dass am ersten Schöpfungstage 7, am zweiten 1, am dritten 4, am vierten 3, am fünften 3, am sechsten 4, im Ganzen 22 Werke geschaffen wurden, analog den 22 Geschlechtern von Adam bis Jakob. — Dass meine Auffassung vom „Buch der Jubiläen“ (s. oben Nr. I) als eine Tendenzschrift gegen das pharisäische Kalendersystem richtig ist, wird auch dadurch bestätigt, dass es bei Ex. 12 schliesst, auf dessen 2. Vers die Begründung des pharisäischen Kalendersystems zurückgeführt wird. Vgl. Mechilta z. St. J.

4) Die Gottesnamen bildeten auch einen Theil der essenischen Geheimlehre. J.

hebräisch⁵⁾, der Zusammenhang ist sehr lose. Zu den ersten Versen von Echa werden zwei verschiedene Erklärungen gegeben, die, wenn hier keine Lücken sind — was sehr zu vermuthen ist, — ebenfalls in keiner Verbindung⁶⁾ zu den vorhergehenden und nachfolgenden Sätzen stehen; Sprache und Inhalt dieser Bruchstücke lassen aber durchaus keine Interpolation zu. —

Dem Verfasser des Midr. Rabba Abschn. נשא hat sicherlich dieser Midrasch vorgelegen; denn alle jüngere Hebraïsmen, wie z. B.⁷⁾ משה החסיד, die Bekanntschaft mit Kalir's Festgebet להכלית שבעים, was Zunz l. c. hervorhebt und ihn zu dem richtigen Schlusse führt, dass jener Verfasser aus jüngeren Schriften compilirt habe — alle diese Sätze befinden sich in vorliegendem Midrasch und sind in Rabba übergegangen. Ausser den Parallelstellen — die wir in unsern Noten genau angegeben haben — in Bamidbar Rabba befinden sich zwei grosse Fragmente im Jalkut; die anderen von Zunz (l. c. 280) erwähnten Citate in Rokeach, Hagahot Maimuni und bei David Vidal sind alle nur ein und dasselbe Fragment, das sich vollständig im B. Rasiël unter dem Namen Midrasch ohne nähere Bezeichnung citirt findet, und dieses von mehreren Autoren angeführte Fragment hat Vidal sogar gedruckt vorgelegen und beginnt: ואתבבת את ה' אלהיך אמן אתבבה, welcher Bibelvers in unserer Handschrift und in Rasiël fehlt. Unter dem Namen „Barajta des R. Pinchas b. Jaïr“ wird unser Midrasch noch von dem anonymen Comment. zu II Chron. 4, 20 citirt (Zunz l. c.)

Wir haben diesen Midrasch aus einer sehr fehlerhaften und zuweilen unleserlichen Handschrift (im Besitz der Verlassenschaft des sel. Hrn. Isaak Scheyer) copirt und möglichst aus den aufgefundenen Parallelstellen corrigirt⁸⁾,

5) Doch sind einige Ausdrücke wie הרגשה (S. 170, 171) spätern Ursprungs. J.

6) Da die Klagelieder alfabetisch geordnet sind, so zieht sie unser Midrasch, der auch die 22 Buchstaben symbolisirt, in seinen Kreis. J.

7) Möglich, dass ein Essener Jakob und Moses dieses Epitheton, das ja auch einen Essener bezeichnet, beilegte; dann aber wäre es nicht jung. J.

8) Einige geringe Correcturen habe ich auch angebracht. J.

und wo uns keine solche stützend zur Hand waren, haben wir mit der grössten Genauigkeit unsere Emendationen merkbar gemacht, ebenso diejenigen Stellen, die wir weder emendiren noch erklären konnten. Dem gelehrten Talmudisten Herrn Beer Adler, dem wir unsere Abschrift vorgelegt haben, verdanken wir mehre Emendationen und Erklärungen, die wir in unsern Noten mit א"ב bezeichnet haben."

Soweit Hr. Kirchheim, dem ich für seine Mühe im Namen der Wissenschaft danke. Ich habe nur noch hinzuzufügen, dass ich, zur bessern Uebersicht, den Midrasch in kleinere Stücke eingetheilt und dieselben durch Buchstaben bezeichnet habe, und dass ich meine Conjectur in Midrasch Cönen (Bet ha-Midrasch II, S. XII) hier S. 184 bestätigt fand.

A n h a n g.

I.

Ein historisches Datum im Buche Sohar.

In dieser Einleitung musste ich mich einige Male auf das Buch Sohar beziehen. Da es noch manche Gelehrte giebt, die diesem Buche ein sehr hohes Alter vindiciren, so will ich das Datum 22. August 1280 in demselben nachweisen. Wir lesen nämlich Sohar III, 212 b: זמן הקב"ה למבני ירושלם ולאחזאה חד ככבא קביעא מנצאא בע' רהטין ובע' זקין נהרין מניה באמצעות רקיע וישחאבון ביה ע' ככבין אחרנין ויהא נהיר ולהיט ע' יומין וביומא שתיתאה יתחוי בכ"ה יומין לירחא שתיתאה ויתכניש ביומא שביעאה לסוף ע' יומין. יומא קדמאה יתחוי בקרתא דרומי ויהוא יומא ינפלוך ג' שורין עלאין מההוא קרתא דרומי והיכלא רברבא ינפול ושליטא דההוא קרתא ימות, d. h. „Gott ist bereit, Jerusalem zu erbauen und einen wunderbar glänzenden Stern sichtbar werden zu lassen, der 70 Tage leuchten wird. Freitag, den 25. Elul, wird er gesehen werden und Sonnabend am Ende der 70 Tage wird er untergehen. Am ersten Tage (d. h. am 25. Elul) wird er sich in Rom¹⁾ zeigen, und an demselben Tage werden drei hohe Mauern und ein grosser Tempel in Rom einstürzen und der Regent desselben wird sterben.“ Diese Stelle wird durch folgende Berechnung verständlich: im Jahre 1280 fiel Rosch Chodesch Elul auf Sonntag und Montag oder auf den 29. Juli; folglich war der 25. Elul = 22. August an einem Donnerstag, an dessen Abend der Stern zu leuchten begann,

1) In der Cremoneser Ausgabe des Sohar ist Rom ausgeschlossen, wahrscheinlich aus Censurrücksichten.

und
wir
merl
eme
dista
vorg
Erk
net

im
hin
rase
Buc
in
18

dessen 70 Tage Freitag Abends — welcher Abend aber zu dem folgenden Sonnabend gezählt wird — zu Ende gingen: Und Donnerstag den 25. Elul 1040 A. M. oder den 22. August 1280 starb Pabst Nicolaus III. in Rom! Sein Nachfolger war Martin IV., den Abraham Abulafia im folgenden Jahre bekehren wollte.

II.

Ueber die Bücher Pelia und Kana.

Eine angebliche Gelehrtenfamilie, die ihren Stamm-
baum auf den in den „Hechalot“ figurirenden R. Ne-
chonja ben Hakana zurückführt, im Jahre der Welt
4000 in Palästina gelebt haben will und in deren Mitte
ein Wunderkind Nachum, das in einem Alter von drei
Jahren drei Tage hintereinander über das erste Gebot des
Dekalogs Geheimnisse offenbarte, geblüht haben soll, hat
zwei Bücher: Pelia und Kana verfasst, die in der kabba-
listischen Literatur grosses Ansehen erlangt haben und ein
eclatantes Beispiel von literarischem Betrüge liefern. Wen-
den wir uns zuerst zu dem umfangreichen Werke Pelia.

Es introducirt sich mit der Ankündigung, dass der
Verfasser Elkana b. Jerocham b. Abigedor¹⁾ aus einer er-
habenen Familie²⁾ von dem Propheten Elia unterrichtet und
in die Geheimnisse der Mystik eingeweiht worden sei, und
liefert dann eine kabbalistische Erklärung zu dem Abschnitt
Bereschit. Jeder Vers wird commentirt nach den Ein-
gebungen der himmlischen Metibta, und es fehlt nicht
an lebhaften Dialogen und Repliken zwischen der Metibta
und Gott, zwischen Vater, Sohn, Enkel und den himmli-
schen Meistern, sowie an eingestreuten Wundererzählungen.

1) Im Buche Kana nennt er sich קנה אבן גורר בן נחום. Man
könnte zwar annehmen, dass Ibn und Abu oder Abi oft mit
einander wechseln; allein der ganze Name Kana oder Elkana ist
wahrscheinlich fingirt.

2) במשפחת רם. Fürst, B. j. s. v. Elkana hält das רם für den
Familiennamen de' Alti.

Allein — *mirabile dictu* — die himmlischen Autoren be-
gehen lauter Plagiate an Schriften auf Erden! Denn fast
Alles, was die Herren des Himmels dem Kana mittheilen,
ist fremden Schriften entlehnt und blos von Zwischen-
sätzen, Gesprächen, Ausrufungen, Erläuterungen und Wun-
dergeschichten durchschnitten, so dass das Werk Pelia
aus Plagiaten zusammengesetzt ist! Ich verzeichne hier
die benutzten Schriften, die diesem Werke einverleibt
wurden:

- 1) Seder Tannaïm, 83 a ff.
- 2) Aus der Barajta des Samuel oder dem Buche Ra-
siël, 32 b.
- 3) Ein Gebet aus den grossen Hechalot, 80 a.
- 4) Aus dem Alfabet-Midrasch des R. Akiba, 106 d.
- 5) Aus dem Midrasch Cönen, 31 d, 32 a.
- 6) Die מסכת היכלות mit den Zusätzen des R. Josef
Chiquitilla³⁾, 29 b ff.
- 7) Der מדרש שמעון הצדיק aus ס' העין, aus dem kabb.
מעין חכמה und der תפלה הייחוד des R. Nechonja b. Ha-
kana, die alle⁴⁾ mit einander verwandt sind, 36 a, 109 c ff.
- 8) Aus den Schriften des R. Asriel⁵⁾, 7 a b d, 8 a,
25 b, 74 d ff.
- 9) Das ס' היראה von R. Jona aus Gerona, 21 a—25 a.
- 10) Aus Josef Cchiuitilla's⁶⁾ גנת אגוז, 73 b.

3) Siehe „Beiträge zur Geschichte der Kabbala“ II, 61. Die
Phrase הבהיר בס' הדאיתא lässt Pelia aus.

4) Den מדרש שמעון הצדיק über den המפורש שם besitze ich hand-
schriftlich; er ist auch in Botarel's Jezira-Commentar, 62 ff. ab-
gedruckt. — Das ס' העין steht in meiner „Auswahl“ I, 9 ff. Aus
einer Handschrift in meinem Besitze entnehme ich, dass von ארתה
S. 10 bis zu Ende einer תפלה הייחוד des R. Gamliel ent-
lehnt ist, und dass das שער השמים in den Warschauer Likkutim
dem ס' העין angehört. — Das מעין חכמה ist Berlin 1706 gedruckt.
— Die Tefilla des Nechonja ist bei mir handschriftlich und auch
in חמדת ימים abgedruckt.

5) Vergl. meine „Beiträge“ II, 32 ff. Abulafia (s. oben im
Texte) und Schem-Tob in ברי ארון ms. machen einen Unterschied
zwischen Esra und Asriel; allein wenn es auch zwei Personen
dieser Namen gegeben hat, so glaube ich doch a. a. O. genügend
bewiesen zu haben, dass sie für die Literaturgeschichte nur eine
Person ausmachen können, da dieselben Schriften bald dem
Einen und bald dem Andern zugeschrieben werden.

6) Er wurde 1248 geboren. In einem im Besitze des Hrn.

11) Aus Mose de Leon's הנפש החכמה, 42 d.

12) Abraham Abulafia's ganzes נעול (7), 50 c—56 c.

Aus anderen Schriften Abulafia's, dem er mit besonderer Liebe folgt, 4 a, 11 b d, 12 a, 14 b, 25 a, 35 b c, 37 b, 40 ff., 42 a b. *Aus der Art, wie der Verf. Abulafia benutzt, sieht man, dass er ein Betrüger ist, da er z. B. Alles auslässt oder ändert, wodurch Abulafia sich als Autor ankündigt. Indessen erläutert das B. Pelia sehr gut die Zahlen- und Buchstaben-Combinationen Abulafia's. — Ich benutze diese Gelegenheit, zwei wichtige Stellen über das Leben und die Schüler Abulafia's, sowie über die von ihm gelesenen 12 Jezira-Commentare aus seinem אוצר עדן גנה (Mscr. im Besitze des Hrn. Coronel aus Jerusalem) mitzutheilen.

Die erste Stelle lautet:

בונתי היתה בכל מה שכחתי עד המקום הזה בזה הספר להגיע אל מה שאגלה לך בו פה. והוא שאני האיש הנזכר בהקדמה הראשונה של זה הס' נולדתי בסרקוסס"ה (Saragossa) של ארגון אשר במלכות ספרד, וטרם הגמלי כלומר בעוד הייתי יונק חלב משדי אמי ועם אחי ואחיותי, והעיר ההיא קרובה לארץ מולדתי (Navarra) מהלך שש עשרה פרסאות, וגדלתי על נהר אבר"ה (Ebro) הוא הנהר העובר בשני המקומות (Saragossa u. Tudela) הנזכרים פה, ואחל לקרוא מקרא עם הפירוש והדקדוק ר"ל כל התורה שבכתב שהיא כ"ד ספרים לפני אבא מארי ז"ל, ואוסף עוד ללמוד קצת משנה וקצת תלמוד לפניו ז"ל שרוב לימודי היה מסנו, ואני בן ח"י שנה והוא מת אצו"ה ו"ק לה"ה אנ"ם. ואני ישבתי בארצי שבה נתגדלתי שנתים ימים אחר פטירת אבא מארי ואני בן יו"ד (20) שנה ורוח ה' העירני והניעני ואצא משם ואבא דרך ישרה לארץ ישראל בים וביבשה ודעתי היה ללכת לנהר סמבטיון ולא יכולתי לעבור מעכ"ו (Acco) ואלך מפני התגר שנבר בין ישמעאל ועשו ואצא משם ואשוב דרך מלכות יון* (8)

גנת אגוז Rosenthal zu Hannover sich befindenden handschriftlichen אגוז ומסכתי ביסוד כל היסודות בשנת שלשים וארבע למנין. וכתבתי ספר מגלת המודות בשנת שלשים וארבע למנין. Das Werk Megillat Chamudot scheint der Comment. z. H. L. zu sein. — Die Handschrift ist 1446 geschrieben.

7) Das נעול — ein Jezira-Commentar — besitze ich handschriftlich. Er giebt darin die Erlösung auf das christliche Jahr 1290 an. Auch dieses Datum hat das Buch Pelia, 53c aufgenommen.

8) Sein Commentar zum More wurde bereits 1329 in Salonich abgeschrieben; cod. heb. 39 der Leipziger Stadtbibliothek.

אשר שם נשאתי בלכתי ותעירני רוח ה' ואקח את אשתי אתי ואשים פני לבא עד ממי רצוני ללמוד תורה ואני בעיר קפואה (Capua) קרוב לרומי (Rom) מהלך חמשה ימים מצאתי שם איש נכבד חכם ונבון פילוסוף ורופא מומחה ושמו ר' הלל ז"ל ואתחברה אהו ואלמוד לפניו מעט מחכמת הפילוסופיאה ומיד נמתקה לי מאד ואשתדל בדיעתה בכל כחי ובכל מאדי ואהנה במ יומם ולילה ולא נתקרה דעתי ומחשבותי עד שלמדתי טורה הנבוכים פעמים רבות וגם למדתי במקומות הרבה בקפואה לארבעה במקרה ויצאו לתרבות רעה כי נערים בלי מדע היו ועזבתים ובחוקן עשרה ולא הועיל א' מהם אבל הפסידו שני הדרכים הראשון והשני, ובאצריפ"ו ארבעה וגם במ אין מועיל כי הדיעות משונות מאד בבני אדם כ"ש בעמקי החכמה ובסחרי התורה ולא ראיתי במ מי שראוי למסור לו אפילו ראשי פרקים מן האמת כמו שהיא. וברומי לשני זקני העיר ר' צדקיה ור' ישע' בעלי בריתי ז"ל והצליחו בו קצת הצלחה ונפטרו כי זקנים היו הרבה. ובברצלו"נא שנים אחד זקן ושמו ר' קלונימוס ז"ל אדם גדול ואחד בחור משכיל ומבין ונכבד מאד מטובי העיר ושמו ר' יאודה המכונה שלמה⁹ והצליח בו הצלחה מעולה. ובבורגו"ש שנים רב ותלמיד שם הרב ר' משה צינפ"א¹⁰ ז"ל אדם גדול וחכם נכבד ושם התלמיד ר' שם טוב ג"כ בחור נחמד וטוב אלא שהבחרות מנעו מן הלימוד ולא למד ממנו עמי כי אם קצת קבלות היצוניות לא הוא ולא רבו. ובמדינת שלום (Medina Celi) שנים האחד מהם ר' שמואל הנביא שקבל ממני קצת קבלות והשני ר' יוסף גקתיל"א¹¹ יש' שו' מע' והוא בלי ספק הצליח הצלחה מופלאה במה שלמד לפני והוסיף מכתו ומדעתו הרבה וה' היה עמו. ואמנם בעיר הזאת שאני בה היום ושמה סיניס היא מסינ"י (Messina) מצאתי ששה אנשים ועמי הבאתי השביעי ממנו למדו לפני קצת זמן קצר מאד וכל אחד מהם קבל מה שקבל ממני מעט או הרבה ונפרדו ממני כלם חוץ מאחד והוא בראשון אשר הוא הסבה הראשונה לכל מה שלמד כל אחד ואחד וחבריו מפני ושמו ר' סעדיה בר יצחק סנלמא"פי ז"ל ואחריו החזיק ר' אברהם ב"ר שלום ואחריו החזיק יעקב בנו ואחריו יצחק חברו ואחריו החזיק חברו והיו שלשה מהם בעלי שלש מדרגות ושלשה מהם בעלי מדרגות אחרות למטה מהן ושם השביעי ר' גמרונאי הצרפתי ז"ל ונעלמה מיד מפני סבות

9) An diesen richtete er sein Vertheidigungsschreiben, das in meiner „Auswahl“ I abgedruckt ist.

10) Ein העומר פי"ס משה סינפו פי"ס findet sich in cod. heb. 12 der Leipziger Stadtbibliothek. Jener Codex ist von Delitzsch ungenau beschrieben.

11) Josef Chiquitilla. Vergl. Philosophie und Kabbala I, S. V.

Aus
Lieb
42 a
man
oder
Inde
Buch
Gele
Sch
12
Besi

ספר
דמה
של
יונק
גרץ
נהר
Sar
דוק
ז"ל
זודי
"ם"
נבא
שם
לכת
תגר
(8)

Ro
lies
noc
(ה"
Wa
Die

sch
Jal
ge
ab

והוא שמנעוה מהם והיו מהם רצוניות והיו מהן טבעיות ומהם מקריות
 ומהן הכרחיות. ואני בזמן היותי בן א"ל שנה במדינת ברצלונ"ה
 העירני ה' משנתי ואלמוד ספר יצירה עם פירושו ותהי עלי יד
 ה' ואכתוב ספר חכמות מהם וספרי נבואות מופלאים ותחי רוחי
 בקרבי ורוח ה' הגיע לפי ורוח קדושה נוססה בי ואראה מראות
 נוראות רבות ונפלאות על ידי מופת ואות ובכללם התקבצו
 סביבי רוחות קנאות וראיתי דמיונות ושגיאות ונבהלו רעיוני על כי
 לא מצאתי איש מאישי מיני שיורני הדרך אשר אלך. נה ועל
 כן הייתי כעור ממשש בצהרים ט"ו שנה והשטן על ימיני לשטני
 ורוייתי משגע ממראה עיני אשר ראיתי לקיים דברי התורה ולהתם
 הקללה השנייה י"ה. שנה עד אשר חנני אלהים עצת מדע ויהי ה'
 עמי לעזרה משנת א' עד שנת מ"ה להצילני מכל צרה. ובהתחלת
 שנת אל"ה (1285) הנביא חפץ ה' בי וביאני אל היכל הקדש
 והוא הזמן שבו השלמתי הספר הזה אשר חברתי פה במסיני
 לתלמיד היקר הנכבד הנעים המשכיל המבין החושק לדעת אמתת
 התורה התמימה הוא סעדיה הנזכר ראשון לשבעה הנזכרים על
 אשר ראיתיו שדבק בי לאהבה כדי להיותו בידו לזכרון לאשר למד
 לפני מפני היות השכחה מצויה וגם בהיותו בידו ידעתי שיועיל לחבריו
 הנזכרים תועלת שכלית וגם לדומים להם ברוב מה שכתוב בו
 וידעתי שלולי המקרים בדמיונות לא היו נפרדים הנזכרים ממני
 והדמיונות ההם אשר היו סבות פירדתם והתרחקם ממני הן הן אשר
 היו לי אני סבות אלוהיות להעמידני על מתכונתי ולעמוד בנסיונות
 יהו מאור עיני לכבי כי בעבורן שמרתי פי ולשוני וכלמתים מלדבר
 ולבי מלהרהר ושבתתי אל המקום הראוי לשוב אליו ואני שמרתי
 כריתת הברית והכרתי והשגתי מה שהיה שלם ממני לפני הזמן
 הזה ושבתתי לשם ה' אלהי ואלהי אבותי אשר לא עזב חסדו ואמתו
 בכל עתיו אשר בריתו ברחמי ואשר נתן כזאת כלב הנחמד ממני
 בחסדו. ואולם עלה על מחשבתי בראותי הנעימי המתחדשים בעולם
 להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם: —

Die Stelle über die Jezira-Commentare lautet:

ודע שאני מגלגל לך דברים אלה בתוך דברי מפני שכבר נודע
 לי מבואר שמה שאמרו רוב חכמי ס"י בדורינו זה וכמה שעבר
 מחכמי הגלות לא בארו בו מה שצריך מפני שקצתם לא הורונו
 דבריהם שהיו מקובלים ממנו וקצתם הורונו שהיו מקובלים ממנו
 ומסתרי תורה וקצתם פירשוהו על דרך פילוסופית ואלה בקשו לעור
 עיני פקחים אבל המקובלים האירו עיני העורים. ואלה שמות
 מפרשי ספר יצירה אשר ראיתי פירושיהם ובחנתי דעותם בו
 כפי שנויים והם י"ב פירושים: א' פ"י ס"י של ר' סעדיה גאון וצ"ל
 שחברו בערבי והועתק לעברי ודבריו בו הם משותפים קצתם על
 דרך המדות לפי התורה וקצתם על דרך פילוסופית ב' פ"ר אברהם

בן עזרא ז"ל ורובו פילוסופית וקצתו קבלה קצרה ג' דונוש בן חמים¹²⁾ וכולו פילוסופיאה ד' ר' שבתי הרופא והוא משותף משני הענינים ה' הרב ר' יעקב משגוביא¹³⁾ ז"ל וכולו קבלית ו' הרב ר' עזרא ז"ל וקבלותיו נכונות ומעטות ו' הרב ר' עזריאל¹⁴⁾ וקבלותיו נסתרות ורבות ח' הרב ר' יהודה החסיד אשכנזי זצ"ל ונמשך קצת אחר דברי ר' שבתי הרופא ט' הרב ר' אלעזר האשכנזי ז"ל ורוב קבלות עולמות י' הרב ר' משה בר נחמן זצ"ל ורובו הוריות ואם היותו בקי בפילוסופיאה לא המשיכו על דרכה י"א הרב ר' יצחק מבדר"ש זצ"ל ופירושו מעולה מכל הפירושים בגלוי רל"א שערים שיסך כל האלפא ביתוח לפי דרך בעל ס"י וחוציאם לאור בא"ב שלימה . . . י"ב הרב ר' ברוך מורי ורבי אשר פירשו גם הוא כולו מגומטר מנוטרק ומצורף ומומר עם כל דרכיו. וגם שמעתי שהרב ר' אלעזר הדרשן אשכנזי¹⁵⁾ פירש בו פליאות מקובלות אך לא הגיע לידי עד היום ואשר אמרו לי לא ידע להגיד לי מה כולל רק אמר שקורין אותו מקובל:

13) Recanati's Pentateuch-Commentar wird fast zu jedem Verse benutzt, die Soharstellen werden hebräisch gegeben. Der Sohar wird überhaupt nicht genannt!

13a) Aus טור אנרה חיים Anfang, 20 d ff.

14) Aus dem Jezira-Commentar des R. Josef ha-Aruch¹⁶⁾: die הקדמה, 43 a ff.; aus 1, 1: 49 b; aus 4, 1: 38 d; aus 4, 3: 35 a. Manches ist ausführlicher und richtiger als in dem gekürzten gedruckten Commentar.

Wahrscheinlich ist die kabbalistische Deutung der סדרים, 17 c ff., der ל"ב מדות ו"ג, 14 d u. 84 ff.

12) Siehe Munk, Notice sur Abou'l Walid, p. 50.

13) Siehe meine „Beiträge“ II, 49.

14) Siehe oben Note 5.

15) Dieser Commentar befindet sich cod. heb. 30 der Leipziger Stadtbibliothek. Delitzschens Angabe (Catal. p. 296), dass er dem R. Elasar aus Worms angehört, ist falsch.

16) In meinen „Beiträgen“ I, 75 (s. auch Dukes קדמים, S. 3) habe ich nachgewiesen, dass der dem ראב"ד zugeschriebene Jezira-Commentar — der nur abgekürzt gedruckt ist — dem R. Josef ha-Aruch (le Long, il Lungo) angehört. Er erwähnt 54 c, 55 a b, 85 c seinen Comment. zu היכלות; 4 b, 43 b, 55 c, 83 b seinen Comment. zu בראשית; 56 c ein מעשה בראשית רבה; 49 b die hebräische Aussprache der Deutschen; 42 a benutzt er R. Asriel's Fragen. Es ist möglich, dass Pelia auch den Bereschit-Commentar geplündert hat. Unser R. Josef zeigt, wie Abulafia, grosse Vorliebe für Buchstaben- und Zahlen-Combinationen. Die Zahl ל"ב מדות („Beiträge“ I, 14) fehlt im Pelia.

sowie noch manches Andere handschriftlichen, mir unzugänglichen Werken entlehnt.

Obwohl nun das ganze Werk, das 3 b das Talmudstudium wie Abulafia herabdrückt, ein plumper Betrug ist, so enthält es doch einen reichen Schatz von gedruckten und ungedruckten Schriften. Auch dringt der Verf. in den Geist dessen, was er abschreibt, und erläutert es oft sehr gut.

Das Zeitalter des Pelia ist die Mitte des 15. Jahrhunderts, da es die Erlösung auf 1490 — zwei Jahre nachher wurden die Juden aus Spanien vertrieben! — ansetzt (5 a, 8 d, 12 d, 80 a, 97 c), den Jezira-Commentar des R. Josef ha-Aruch abschreibt, und zuerst in dem 1507 vollendeten Werke *הולעת יעקב*, 18b von R. Meir Ibn Gubbai benutzt wird.

Das Vaterland¹⁷⁾ dieses Werkes ist Italien oder Griechenland¹⁸⁾; denn nur in diesen Ländern konnte ein so fanatischer Anhänger Abulafia's sich herausbilden, der dessen Werke zu den seinen machte.

Das *ספר הפליאה* ist Korez 1784 folio 111 Bl. und 2 Bl. Titel, Gutachten und Vorrede — die gekürzt zu sein scheint (vergl. auch Asulai s. v. קנה) — erschienen. Der Titel lautet zwar *ס' הקנה והוא ספר הפליאה* und in den Aufschriften auf den einzelnen Blättern liest man auch immer *ספר הקנה*; allein es ist dies eine Verwechslung mit dem andern Werke Kana, das wir sogleich charakterisiren wollen. Die Verwechslung des Buches Pelia mit Kana findet in jüdischen Schriften, wo eigentlich das erstere benutzt wird, sehr häufig statt; der richtige Name bleibt aber Pelia¹⁹⁾. —

Das Buch Kana²⁰⁾ (*ספר הקנה*) enthält eine kabbalistische Deutung des שמע (Deut. 6, 4) und der 613 moaischen Vorschriften. In der Einleitung werden Wunder-

17) Verschiedene grundlose Conjecturen über den Verfasser s. bei Asulai s. v. פליאה.

18) 25a heisst es nämlich, man könne auch die griechische Uebersetzung am Sabbath lesen, während die Stelle im *ס' היראה* gegen Ende blos von *לעז* spricht.

19) Vergl. auch Wolf Bibl. heb. I, p. 197.

20) 13b wird es auch vom Herausgeber *קנה הקדוש של קנה* genannt.

dinge von dem Vater und dem Kinde Kana's berichtet, werden Notarikon und Gematria ganz im Geiste Abulafia's empfohlen, und wird, wie in Pelia, hervorgehoben, dass selbst der Talmud im kabbalistischen Sinne gedeutet werden müsse.

Die Einleitung nebst der Deutung von שמע ist Prag 1609²¹⁾, Wilmersdorf 1780 unter dem Titel קנה בינה, und das ganze ס' הקנה ist פארעק 1806 in 4° erschienen.

Letztere Ausgabe konnte ich nicht erlangen; wahrscheinlich enthält das Buch Kana auch viele Plagiate. Der Prager Editor des קנה בינה hat es durch seine Einschleibsel ganz verunstaltet.

III.

Varianten und Zusätze zu den grossen Hechalot (היכלות רבתי) nach cod. heb. 22 der königlichen Hofbibliothek in München.

Capitel I. S. 83 Z. 4 v. o. folgt nach טעצ"ם noch נגד. — § 4 bildet § 6. — Z. 19 מכל f. ומבוהל בכל. S. 84 Z. 5 v. o. folgt nach ערלים noch וזה דאקמיה לשהיה מובדל.

Capitel II. S. 84 Z. 7 גלגל פניו für גלגלי עינו. Z. 25 ועם Z. 29 שעליך f. שעומד עליך. Z. 27 רנו רנו f. רנו רנו. אה f. אחא u. י"י f.

Capitel III. S. 85 Z. 6 v. o. מעל f. ממעל. Z. 13 ומסלולו f. ומסולולו.

Capitel IV. S. 87 Z. 2 folgt nach של מעלה noch עמד והוריד אותו למרכבה ובקשתי שאלה מסורי"א שר הפנים ואמר לי עשרה כחבם ב"ד של מעלה וגו' וכחף להשלים גזירת גונב איש ומכרו ונמצא בידו מוח יומת ומסורה לו נקמה וגו'.

Capitel V. S. 87 Z. 8 אדירים f. אבירים. Z. 10 כבירות. Z. 19 wird noch gelesen vor אמר ר' ישמעאל סח לי סגנונאל שר הפנים ידידי שב בחיקי: § 2:

21) Dienstag, den 26. Kislew ם לש"ס.

לעיניו noch מוטלין Z. 28 nach. ואגיד לך מה תהיה על ישראל.
שרחו f. שסרחו Z. 1 S. 88. וחניחו f. להניחו Z. 32.

Capitel VI beginnt: אמר ר' ישמעאל אמר לי סורי"א שר הפנים ידידי אומר לך כל בושא זו כל חרפה זו כל כלימה לאותו רשע מפני מה מפני שגור על ר' חנניה בן חרדין וכיון שנגע יום שכתב עליו להרגו אמרו מרי קיסר חוזר בכך על אותו חכם שלא יהרג אמר ימות הוא וכל בני ביתו הללו אף כל רומי תוספה עמו ואמור לר' noch לך S. 88 Z. 6 nach. בדבר הזה אין אני חוזר. שכועסין f. שנצטוו Z. 17. להקח f. לינת Z. 15. חנניה בן חרדין ביתו noch בתוך Z. 20 nach. לומד f. לאמר Z. 18.

Capitel VII. S. 89 Z. 1 v. o. גדולה f. גחלה Z. 6 בשכינה שוכנת Z. 13. נחלי f. גחלי Z. 11. מבוהלין f. מבהילין אתם. בשכינת וכו' f. בתוך חרדי חרדים בשכינת הדר חרדי חרדי אתם.

Capitel VIII. S. 89 Z. 28 v. o. וסילולו מתוקן במושב. וסילולו וכו' f. הדרו.

Capitel IX. S. 90 Z. 15 v. o. שמוכר f. שמומר Z. 16 כי אין לי הנאה בכל עולמי: Z. 24 u. 25. עובין f. עורבין שבראתי אלא באותה שעה שענייכם נשואות בעיני ועיני שלי נשואות בעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש כי הקול יוצא מפיכם כי הבל — ניתוח für באותה שעה מורד ונעלה לפני כריח ניתוח ונחכמו f. ונתחחמו S. 91 Z. 3 v. o. § 4 fehlt.

Capitel X. S. 91 Z. 9 v. o. wird für — רוחבו שבעים ושבעה רבבות ורועותיו כפולים על שכמו זרוע ימין קניססיקי"ה שמו של שמאל מתקדיאססי"ה שמו כפות ידיו ארבע אלפים רבבות פרסאות כל אחד ואחד כף ימין הורוי"ה שמו ושל שמאל הוששי"ה שמו לכך נקרא האל הגדול הגבור והנורא. אמר מיטטרו"ן ע"כ ראיתי טס ידידיה מרי עלמא מה דודי מדוד וגו'.

Capitel XI. S. 92 Z. 3 v. o. עלות תפלת vor.

Capitel XIII. S. 93 Z. 8 v. o. ובריה זו f. וברוח זו. שחיה עולה ויורד בו: noch ביתו und nach זו מידה Z. 11. noch פעמים vor Z. 18. אין כל בריה שממחה בידו כל וכו' שלשה.

Capitel XIV. S. 93 Z. 25 v. o. ועריגת f. וערוגת S. 94 במרכבה אלא bis Z. 10 u. 11 fehlt.

Capitel XV. S. 94 Z. 28 וקשים f. וקשים.

Capitel XVII. S. 95 Z. 30 nach תופסין אותך muss ergänzt werden: אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך ומוסרין אותך ומשלימין אותך.

Capitel XVIII. S. 96 Z. 28 v. o. לי für לו Z. 29 הראה אותו החור אותו Z. 29 u. 30 v. o. אחה nach שאתה.

für ויושב מצפייה מה שהוא מציץ בצפייה המרכבה ויפריש לנו שאנו אומרין Z. 14. עצה f. נימא S. 97 Z. 5. ראה — לנו ואומרת u. בידו והיתה noch שלופה Z. 21 nach. שאני אומר f. für והיה דוחף אותו Z. 28. שלי f. שלו Z. 27. ואומרין f. והוא אתו.

Capitel XIX. S. 97 Z. 31 וברזיה f. וברציה.

Capitel XX. S. 98 Z. 20 v. o. והיה תולה את הנייר ו. בסקרייא של קורין für בסיקרא של קורין.

Capitel XXI. S. 99 Z. 3 v. o. folgt nach noch: בלא חותם מה היתה עליו הספיק להדפיס (להרפס?) את עיניו Z. 13. עד ששמו עליו כלה ונחרצה שומרי פתח היכל השביעי שאתה אומר f. שאתם אומרין.

Capitel XXIII. S. 100 Z. 18 lautet für והיו אותן עינים והיה אותו אדם נכנס ועומד על מפתן פתח היכל השביעי וחיות הקדש נושאות בו חמש מאות ושתיים עשרה עינים עניו Z. 26 nach מעיני noch חיות und מבינים fehlt. Z. 19 nach עשיר f.

Capitel XXIV. S. 101 Z. 10 והוא f. והודו Z. 25. beginnt für ומכלכל כל מכה Zeile 27 bei dem Worte מלך ein neues Capitel. S. 102 Z. 21 ויברכו f. ויביעו.

Capitel XXVI. S. 103 Z. 14 u. 15 אחת הוא דר בליבת אחת — שלהבת für די נורין שלהביות פני אדם להם Z. 17. אדם לה בה f. nach עין S. 104 Z. 9.

Capitel XXVII beginnt: אמר ר' ישמעאל בן י"ג שנה ראה אותי ר' נחוניא בן הקנה בסיוגוף ובצער גדול ובסכנה גדולה, מקרא שהייתי קורא היום לימים הייתי משכח ותלמוד עוד שהייתי שונה היום לימים הייתי משכח מה עשיתי כיון שראיתי שאין התורה עומדת בי תפשתי לעצמי ומנעתי את עצמי ונפשי מאכילה ושתייה ורחיצה וסיכה ועניתי עצמי מתשמיש המטה ולא רננתי ולא שחקתי ולא יצא מפי כל זמר ושיר מיד עמד ר' נחוניא בן הקנה ולקחני מבית אבי והכנסני ללשכת הגזית והשביעני בחותם גדול שיש לזבורי"אל ה' אלהי ישראל וזה מטטרו"ן ה' אלהי ישראל אלהי השמים והארץ את הים ואת היבשה וגילה מידו סודה של תורה מיד האיר לבי שקבעתי בישראל כנגד כל התורה כדי שירבו את התורה שלא ר' אליעזר für ר' אליעזר הגדול S. 104 Z. 19. — ביגיעה Z. 29. אם f. אתם Z. 28. שאתם f. שאינם u. בנה f. בנו Z. 26. ועשיתי nach כלה ונחרצה Z. 31. מידה vor; ferner: חמרות — für תחרות מידה שאין לה אורך אלא או שנה או שתיים נתחננו f. נוחן S. 105 Z. 1. אותו f. אותי Z. 34. שתיים.

Capitel XXVIII. S. 105 Z. 10 להרבות nach תעודה.

ועטרת מלכים בראש בניכם Z. 16. להפלות f. להעלות Z. 11.
 לזקק חונים f. להזקיק רוניס; ועטרת מלכות f.

Capitel XXIX. S. 105 חשם f. חשים. S. 106 Z. 2
 וזהו f. ויהיו Z. 5. כל f. כליותינו Z. 4. ובתפנוק f. ובשינוק
 לשום אבן f. לשום אבן על אבן Z. 22. ר' אליעזר הגדול Z. 21.
 מתוקן כסילול מתוכן Z. 29. על הצורה f. על מקום הצורות Z. 27.
 S. 107 Z. 2 אותם f. חותם Z. 34. שסילסול מתוכו für
 f. מה.

Capitel XXX. S. 107 Z. 9 u. 10 פי' לחם שעושה בידיו
 ממש ימלח ידיו במלח נקייה ולא יטעום כל מיני ירק ומים משתוי
 במשנה nach אותו Z. 12. לחם — ירק f. Z. 13.
 או f. אם לחלמוד או Z. 26. שתים vor ויקרא

Seite 107 steht nach dem Schluss des 30. Cap. noch
 Folgendes: אמר ר' ישמעאל משום ר' אליעזר הגדול אשרי מי
 שזכות אבותיו מסייעתו וצדקות יולדיו עומדת לו ויהא משחמש בגיאות
 בכתר ובחותם זה ויהיו נזקקין לו והוא מתגאה בגיאותה של תורה:
 אמר ר' ישמעאל נעשה דבר זה על ידי ר' אליעזר ונענה ולא האמין
 חזר ונעשה על ידי ולא האמנתי עד שהבאתי כסיל אחד ונשוח
 כמוני חזר ונעשה על ידי ולא האמנתי עד שהבאתי טפס אחד
 ונשוח כמוני חזר ונעשה על ידי הרועים ונשוו כמוני, הוריד ר'
 עקיבא לחוצה לארץ מרשות ב"ד ונתעכב עד שנעשה על הרבים
 שלא קראו ולא שנו והושו אחרים ונעשו כחלמדי חכמים, בא
 וקיים והסכים עדותו בב"ד של נשיא לאמור נעשה דבר זה אף
 בחוצה לארץ והצליח, וכך היה ר' אליעזר הגדול וחכמים אומרים
 שמא זכות ארץ ישראל מפסיקין בו עלינו ולא האמינו עד שחוריד
 אותו ר' עקיבא לבבל ועשה והצליח והעיד וחקר. כך שמענו: —

מדרש ויסעו

ויסעו ויהי חתח אלהים (בראשית ל"ה ה'). אמרו אם שני בני יעקב עשו הדבר הגדול הזה אם יאספו כולם יכולים להחריב את העולם. ונפל פחדו של הק"ב עליהם לכך לא רדפו אחרי בני יעקב. רבותינו אמרו אף על פי שלא רדפו אחריהם בפעם ההיא אבל לאחר ז' שנים רדפו ונתכנסו כל מלכי האמורי על בני יעקב ובקשו להורגם בבקעת שכם. לפי שלאחר מיכן חזר יעקב ובניו לשכם ועמדו שם וישבו שם אמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שיוורשים את ארצם. נתקבצו כולם ובאו עליהם, להורגם. כיון שראה יהודה כך קפץ לתוך מערכת הרגלים הנלחמים עמהם והרג בתחלה לישוב מלך תפוח שהיה מכוסה מראשו ועד רגליו בברזל ובנחשת והיה רוכב על סוס והיה מורה חניתו בשני ידיו מעל הסוס לפניו ולאחריו לא יחטיא בכל מקום שהיה מטיל כי היה גבור בכוחו לירות בשתי ידיו. כיון שראהו יהודה לא נחירא ממנו ולא מגבורתו. קפץ ורץ לקראתו נטל אבן מן הארץ משקלה ס' סלעים והשליכה עליו. והוא היה רחוק ממנו שני חלקי רים שהן קע"ז אמות ושליש. והוא היה בא לקראת יהודה מקושט בכלי ברזל ומורה חניתות. והכהו יהודה באותה האבן על מגינו והפילו מן הסוס. כיון שרצה לקום רץ יהודה ובקש להורגו קודם שיקום מן הארץ. והוא מהר ועמד על רגליו לקראת יהודה וערך מלחמה כנגדו מגינו מול מגינו ושלף סידונו ובקש לחתוך ראש יהודה. ויהודה הרים מגינו לנגד הכידון קבל הכאת הכידון ופסק המגן לשנים. מה עשה יהודה גול והכהו בכידונו וקטע שתי רגליו למעלה מן הקרסולים ואז נפל לארץ וכידונו נפל מידו וקפץ וקטע ראשו. ועד שהיה חולץ שריונו באו עליו השעה חביריו. הראשון שהגיעו נטל יהודה אבן והכהו את ראשו ומגיניו נפל

מידו ולקחו יהודה ועמד לקראת השמונה. ולוי אחיו הגיע ובא ועמד
 אצלו וירה בחץ והרג לאילון מלך געש. ויהודה הרג כל השמונה.
 ויעקב אביו קרב והרג לזירורי מלך שילה וכולם לא קמו לקראת בני
 יעקב ועוד לא היה להם לב לעמוד אלא לנוס. ובני יעקב רדפו אחריהם
 והרג מהם יהודה ביום ההוא אלק קודם שיבא השמש. ושאר בני יעקב
 יצאו מתל שכם מן המקום שהיו עומדין בצידו ורדפו אחריהם בהר
 עד שיצאו לחצר העיר. ולפני חצר העיר היה להם מלחמה כבדה
 מן אותה המלחמה שנלחמו עמם בבקעת שכם. וירה יעקב חצים
 והרג לפרעתון מלך חצר. ופסוסי מלך סרטן. וללבן מלך ארם.
 לשביר מלך מחנים. ויהודה היה ראשון ועלה לחומה של חצר וארבע
 גבורים ערכו מלחמה עם יהודה קודם שהגיע נפתלי אצלו שהיה עולה
 אחריו וטרם שעלה הרג לאותם ד' גבורים ונפתלי קפץ ועלה אחריו.
 עמד יהודה לימין החומה ונפתלי לשמאל החומה והתחילו להרוג
 בהם. ושאר בני יעקב דלגו ועלו אחריהם ושכרו אותם ביום ההוא
 וכבשו לחצר. והרגו כל הגבורים ולא הניחו איש שלא הרגוהו ושבו
 כל השבי. ביום השני הלכו לסרטן וגם בה היה עמם מלחמה כבדה
 עיר גבוהה ותלה גבוה וכחשה לכל מי שקרב אצלה ולא היה מקום
 לקרב אצל החומה משום שחוק היה השוד וגבוה מאד ולא היה מקום
 ללוכדה. ביום ההוא כבשו אותה ועלו לחומה וקדם יהודה ועלה
 ראשון מן המזרח וגר עלה מן המערב. עלו שמעון ולוי מן הצפון.
 עלו ראובן ודן מן הדרום. קרבו נפתלי ויששכר והדליקו צירי השערים.
 ועל החומה היה עמם מלחמה כבדה עד שעלו סיעת חבריהם שם.
 עמדו לנגדם על המגדל קודם שכבש יהודה את המגדל. ואחר כך
 עלה יהודה לראש המגדל והרג מאתיים איש על גג המגדל טרם שירד
 ממנו. כל בני העיר לכדו והרגו כל הגוים ולא החיו מהם איש מפני
 שהאנשים חוקים וקשים היו למלחמה והוציאו כל השבי משם וחזרו
 לאחוריהם והלכו לתפוח. מפני שיצאו אנשי תפוח להציל מידם השבי
 שלקחו מחצר העיר והלכו משם לארכאל והרגו לאותן אנשים שיצאו
 להציל השבי. ביום השלישי הלכו לתפוח בעת הבוקר וכאשר היו
 מקבצים השבי ובני שילה באו אצלם לעשות מלחמה או חלצו עצמם
 ויצאו אחריהם והרגו כולם קודם הצות יום ונכנסו אחר הנשים לתוך
 שילה ולא נתנו להם יד לעמוד. בו ביום לכדו העיר והוציאו כל
 השבי לסיעת חבריהם שהניחו בתפוח באו אצלם ועמם שלל תפוח.
 ביום הרביעי היו עוברים נגד מחנה שביר יצאו אף הם להציל את

השבי וירדו מהם תוך הבקעה וקפצו ועלו אחריהם והרגום קודם שעלו
 המעלה. בו ביום יצאו אנשים ממחנה שכיר לנגדם עליהם היו משליכים
 אבנים. בו ביום לכדום והרגו כל הגבורים והצילו לכל השבי ודבקוהו
 לאותו שהיה עמהם. ביום החמשי הלכו לגוע"ש משום ששמעו
 שנאספו שם עם רב מן אמוריים והיו אומרים שהיו באים עליהם ועיר
 חוקה היתה גוע"ש אחת מן ערי מלכי האמורי. הלכו לשם ועשו
 מלחמה עם העיר עד חצות היום ולא יכלו ללכדה מפני ששלש
 חומות היו לה חומה לפנים מחומה. והתחילו מצערין להן והיו
 מחרפין להן. באותה שעה עלתה חמתו של יהודה ורוח קנאת גבור
 נכנסה בו וקפץ בכל כחו ועלה ראשון לחומה. ושם הגיע יהודה
 למות אילו לא היה יעקב אביו ושם היה נהרג שהוא משך בקשתו
 והרג מן ימין ומן שמאל. מן ימין היו משליכין עליו אבנים ומן שמאל
 ומלפניו היו עומדין למלחמה וכולן היו מבקשין לטורדו מן החומה.
 וכאשר עלה דן אחיו הבריוח מעט מן החומה. ונפתלי שלישי
 מאחריהם. ושמעון ולוי כבשו ועלו מערב וחמשתן השעו ולא נתנו
 להם יד לעמוד והרגו בהם רבים הרונים עד זמן שהיה מושך נחל
 של דם מדמן. ולכדו העיר בעת נטה השמש למערב והרגו כל
 הגבורים ביום ההוא והוציאו את השבי והלכו ונפשו מחוץ לעיר
 משום שיגעים היו. ביום הששי נתקבצו כל האמוריים ובאו אצלם בלא
 כלי מלחמה והיו משתחווים להם ובקשו מהם שיעשו שלום ואו עשו
 עמהם שלום ונתנו להם חמנה ולכל ארץ חרדית. ואו עשה יעקב
 עמהם שלום ושלטו לבני יעקב כל הצאן ששבו מהם שנים באחד
 ונתנו להם מס והחזירו להם כל השבי ונטה יעקב לחמנה ויהודה
 לארבאל ומשם והלאה עמדו בשלום עם האמוריים: כתוב וילך אל
 ארץ מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב ויש אומרים מפני הבושה
 שאמרו רבותינו שבודאי לפי שפנה עשו כליו מפני יעקב והלך. לא
 שהסיר הקנאה מלבנו אלא ויטרף לעד אפו ועברתו שטרה נצח. אף
 על פי שהלך לו באותו זמן לאחר זמן בא עליו למלחמה. היא השנה
 שמתה לאה והיו יעקב ובניו יושבין באבילוי וקצת בניו היו מתנחמין
 להם. בא עליהם בחיל גדול עורכי מלחמה לובשי שריון של ברזל
 ונחשת והיו מוויינין כולן מגונים וקשתות וכידונים והיו ארבע אלף
 גבורי והקיפו לבירה אחת שהיו חונים שם יעקב ובניו הם ועבדיהם
 ובניהם וכל אשר להם כי נתקבצו כולם לשם לנחם יעקב על אבילות
 לאה והם יושבים בשלוח ולא עלה על לבם שיבא עליהם אדם

להלחם עמם. ולא ידעו עד שדבקו כל החיל לאותה בירה לבד
יעקב ובניו היו שם ומאתים עבדים שלהם. כיון שראה יעקב לעשו
שהחציף פניו לבא עליהם למלחמה להרוג אותם בחוק הבירה. והיה
מורה עליהם חצים. באותה שעה עמד יעקב על חומת הבירה והיה
מדבר עם עשו אחיו דברי שלום ריעות ואהבה ולא קבל ממנו עשו.
מיד ענה יהודה ליעקב אביו עד מתי אתה מאריך עמו דברי שלומים
ואהבה והוא בא עלינו כאויב לבושי שריונים להורגנו. כיון ששמע
יעקב כן משך בקשתו והרג לאדורם האדומי ועוד משך קשתו והכה
לעשו בכסא ימנית ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו והרכיבוהו על
עיר והלך ומת שם בארודין. וי"א לא מת שם. ואז יצא יהודה
ראשון ונפתלי וגד עמו לדרום הבירה וחמשי עבדי עמם מעבדי
יעקב אביהם. ולוי ודן ואשר יצאו למזרח הבירה ונ' עבדים עמם.
ויצאו ראובן ויששכר וזבולון לצפון הבירה ונ' עבדים עמם. ויצאו
שמעון ובנימין וחנוך בן ראובן למערב הבירה ונ' עבדים עמם.
ויוסף לא היה שם כי כבר היה נמכר. באותה שעה החזיק יהודה
למלחמה. נכנס החיל הוא ונפתלי וגד ולכדוהו לאותו מגדל של ברזל
וקבלו במגינם חלוקי אבנים שהיו מקלעים עליהם והשמש חשך
עליהם מפני קליעת אבנים ויורית חצים ובלסטריאות שהיו משליכים
עליהם. ויהודה נכנס ראשון לחוק החיל והרג מהן ששה גבורים
ונפתלי וגד הלכו עמו אחד מימין ואחד משמאל והם היו משמרים
אותו שלא יתרגוהו החיל. וגם הם הרגו בחיל ד' גבורים כל אחד
הרג ב' וגם נ' עבדים שהיו עמם עזרום וקרכו עמם להלחם במ
והרגו איש את אישו נ' הגבורים. ובכל זאת לא יכלו יהודה ונפתלי
וגד לטרוד החיל מדרום הבירה ולא הסיעום ממקומם. ואז נתחוקו
למלחמה ויאספו כולם וילחמו במ ויהרגו מהם איש אישו. ובכל זאת
לא הבריחום ממקומם אלא עמדו החיל לקראתם ערוכים למלחמה
ברגליהם. ואז נתחוקו יהודה ואחיו ועבדיהם ונאספו יחדיו ונלחמו
בם והרגו מהם כל איש שנים מן החיל. וכיון שראה יהודה שהיו
עומדים החיל על עמדם לא יכלו להסיעם אזרו חיל ועצת גבורת
לבשתו ויהודה ונפתלי וגד נתחברו יחד ונכנסו תוך אנשי המלחמה
והרג בהם י' גבורים ונפתלי וגד הרגו בהם ח' גבורים. וכיון שראו
עבדיהם שנתחוקו יהודה ואחיו ונכנסו לחוק עומק המלחמה נתחוקו
גם הם לעמוד עמם להלחם במ והיה יהודה מכה בחיל מן ימינו
ומן שטאלו מאה גבורים ונפתלי וגד היו הורגין אותם אחריו עד

שטרדו כל החיל מדרום הכירה מדת ריס. כיון שראו החיל שהיו לקראת יהודה שנשחברו לפני יהודה ואחיו או חרדו ונאספו כולם למלחמה וערכו מלחמה עם יהודה ואחיו ועמדו על עמדם להלחם במ בורע חיל וכן לוי ואותם שהיו עמו וכן ראובן ואותם שהיו עמו ושמעון ואותם שהיו עמו וכן עמדו שכנגדם למלחמה ומסרו נפשם להלחם במ בחזקה. כיון שראה יהודה שנתחזקו ונתקבצו כל החיל למלחמה ועשו בדרך אחד להלחם עמם ועמדו על עמדם לערוך עמם מלחמה. חלה עיניו להקב"ה לעזור להם לפי שיגיעים היו מכובד המלחמה ולא היו יכולים להלחם במ. באותה שעה קבל הב"ה חפלתם וראה בצרתם ועזרם והוציא רוח סערה מאוצרותיו ונשבה נגד פניהם ומלאה כל עיניהם חשך ואפילה לא ראו להלחם. ועיני יהודה ואחיו היו מנהירות כי הרוח באתה להם מאחריהם והתחילו יהודה ואחיו להרוג בהם ויפלו התרוגים ארצה כאשר יפיל הקוצר קצירו ועומרי אלומותיו. ועשה אותם גדישים שהרגו כל החיל שבא לפניהם לדרום הכירה. וראובן שמעון ולוי עמם עמדו למלחמה לקראת החיל שהיו לפניהם. ואחר שהרגו יהודה ואחיו כל אנשי החיל שהיו לקראתם הלכו אצל אחיהם לעזור להם ורוח סערה מוטלה עיני שונאיהם חושך וראובן ושמעון ולוי כל שעמם נפלו בהם והרגו בהם והפילום ארצה גדישים גדישים עד שהרגו כל החילי שהיו לקראת יהודה. וראובן ולוי שהיו נגד שמעון נפלו ארבע מאות גבורים עושים מלחמה וברחו שש מאות הנותרים גבורים הם וד בני עשו רעואל יעוש יעלם קרח. ואליו לא רצה לילך עמם כי היה יעקב אבינו רבו. ורדפו בני יעקב אחריהם עד ארוד"ן העיר והניחו לאביהם עשו מת מוטל בארוד"ן והם ברחו לחר שעיר למעלה עקבים. ובני יעקב נכנסו ונחו שם בלילה ההוא ומצאו לעשו מת מוטל וקברוהו מפני כבוד אביהם. ויש אומרים לא מת שם אלא יצא מארוד"ן חולה וברח עם בניו לחר שעיר. למחר חלצו עצמם בני יעקב ורדפו אחריהם והלכו וצרו אותם בהר שעיר במעלה עקבים. יצאו בני עשו וכל אותם אנשים שברחו ונפלו לפני בני יעקב ונשחטחו לפניהם ונתחננו להם עד שעשו עמם שלום ונתנום למס עובד:

תם מדרש ויסעו

ספר אלדרד הדני

(נוסחא אחרת)

בשם ה' אלהי ישראל. ישתבח שמו של אלהינו המלך מלכי המלכים שבחר בישראל מכל האומות ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו מצות ישרים וחיי בהם. ואתם אחינו בני הגולה חזקו ואמצו לבבכם לקיים מצות אלהינו בוסנה. כי כל זמן שישראל עושים רצונו על מקום אין אומה ולשון שולטת בהם. ושלום לכם אחינו בני הגולה ושלום לירושלם עיר תפארתינו מקום בית אלהינו המחולל בגוים ומקום מלכות בית דוד ויהודה שעשה משפט וצדקה ומקום מכון כנגד קדשי הקדשים. ושלום לכל זקני ישראל ואומני תורתיה ומפרשיה כהנה ולויה כל שבטי ישראל ויהודה גדול וקטון. האל יחזק לבבכם בה' אלהינו ובנביא אמת משה רבינו הצדיק עבד ה':

ועכשיו נספר אחינו שבטי ישורון על עסק אלדרד הדני המגיד כל זה. איך היה יציאתו בכל הארצות שהוא נאצל משבט דן ועשה לו השם נס גדול והצילו מכמה מקומות ומכמה צרות שעברו עליו לצאת לאלו הארצות ללכת להגיד לכל בני ישראל המפוזרים בגולה עניינינו וענין ארצנו לבשר אותם נחמות ולדבר על לבם דברים טובים:

וכך היה יציאתי מעבר לנהרי כוש נכנסנו אני ויהודי אחד אשר בספינה קטנה עם אנשי הספינות. ויהי בחצי הלילה וישב ה' רוח גדול וחזק מאד ונשברה הספינה ויטן ה' וחפשתי לוח אחד. ויהי כראות חברי כזה ויחפוש גם עמי על אותו הלוח והיינו עולים ויורדים בו עד שהשליך אותנו הים אצל אומה אחת ששמה רומרנוס

והם כושיים שחורים בעלי קומה בלא בנגד ובלא שמלה עליהם כי
 כבהמות נמשלו ואוכלים בני אדם. וכשבאנו לארצם חפשו אותנו
 וראו את חברי ברי ושמן ומעונג וישחטו אותנו ויאכלוהו ויצעק אוי
 לי שהכרתיו לאומה זו שהכושיים יאכלו את בשרי. וינטלו אותי כי
 חולה הייתי בספינה ושמו אותי בקולר עד שאשמן ואבריא והביאו
 לפני כל מאכלות טובות אסורות ולא אכלתי דבר והטמנתי האכילה
 והיו שואלין אם אכלתי ואמרתי כן אכלתי. והייתי עמהם זמן רב
 עד שהשם יתברך עשה עמי נס שבאו עליהם חיל גדול ממקום
 אחר ושבו אותם ובזוים והרגום ובחוק השביה שבו אותי עמהם.
 והיו אותם הרשעים עובדי אש וישבתי עמהם ארבעה שנים והיו
 בכל בקר עושים אש גדול ויקדו וישתחוו לו. עד שפעם אחת
 הביאוני למדינת אצי"ץ וימצאני יהודי אחד סוחר משבט יששכר
 וקנה אותי בשלשים ושנים והובים וחזר עמי לארצו. והם שרויים
 בהררי תהום והם תחת ארץ מדי ופרס והם מקיימים פסוק זה לא
 ימוש ספר התורה הזה מפיק ואין להם עול מלכות כ"א עול תורה.
 ועמהם שרי היילים אבל אינם נלחמים עם אדם כ"א בתורה. והם
 בשלוח והשקט ואין שטן ואין פגע רע. והם חונים מהלך עשרה
 ימים על עשרה ימים ויש להם מקנה הרבה מאד וגמלים וחמורים
 ועבדים ואין מגדלים סוסים ואין בידם כלי זיין כ"א מאכלת לשחיטה
 וגם אין בידם עושק וגזל ואפילו אם ימצאו בדרך שמלות או טמון
 לא ישיטו ידיהם לקחתו. ויש קרוב להם רשעים עובדי אש וישאו
 אמותיהם ואחיותיהם לנשים אבל אינם מויקים להם ואין מועילים.
 ויש להם שופט ושאלתי עליו ואמרו לי שמו נחשון וארבע מיתות
 ב"ד בידם ומדברים בלשון הקודש ובלשון פרס. ובני זבולון
 חונים בהררי פארן ומגיעים בשכנותם ונוטעים אוהלים של שער
 הבאים להם ממדינת ארמני"א. ומגיעים עד הר פרת ועוסקים
 בפרקמטיה ויש להם ארבע מיתות ב"ד עומדין על אופניהם. ושבט
 ראובן נגדם מאחורי הר פארן ויש ביניהם שלום ואהבה ואחזה
 ורעות ואלו הולכים ביחד למלחמה וכורתים הדרכים וכל שללם
 ביחד יחלקו והולכים בדרך מלכי מדי ופרס ומדברים בלשון הקודש
 ובלשון פרס ועמהם מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה וכל שבת
 ושבת פותחין טעמי תורה בלשון הקודש והסברא בלשון פרס.
 ושבט אפרים וחצי שבט המנשה שם בהררי נגד מדינת מכ"ה
 טעות הישמעאלים. והם אלו ועמי נפש וקרוי לכ בעלי סוסים

וכורתיים הדרכים ולא יתומו על שונאיהם ואין להם מחיה כ"א
 מהשלל והם אלו גבורי מלחמה אחד מהם יוציא באלף. ושבת
 שמעון וחצי שבט המנשה הם בארץ כשדים רחוק ששה חדשים
 ואלו הם מרובים מכולם ולוקחים מס מעשרים וחמשה מלכיות וקצת
 מהשמעאלים פורעים מס. ואנחנו אומרים בארצנו שקבלה היא
 בדינו שאתם בני הגולה שבת יהודה ושבת בנימין תחת אמונת ע"ז
 בארץ הטמאה המפורים תחת רוטי שהחריבו בית אלהינו והיונים
 והשמעאלים הרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה. ויש לנו קבלה
 איש מפי איש שאנחנו בני דן היינו בתחלה בארץ ישראל יושבי
 אלהים ולא היה בכל שבטי ישראל בעלי מלחמה גבורי חיל כמונו.
 וכשעמד עליהם ירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל ועשה שני עגלי
 זהב ונחלקו מלכות בית דוד נקבצו השבטים ואמרו קומו והלחמו עם
 ירבעם ועם ירושלם אמרו לו למה אנחנו נלחמים עם אחינו ועם
 בן אדוננו דוד מלך ישראל ויהודה. חלילה וחלילה! באותה שעה
 אמרו וקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל כמו שבט דן גבורים.
 מיד אמרו לבני דן קומו והלחמו עם בני יהודה. אמרו לנו בחי
 ראש בן אבינו אין אנו עושים מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם.
 מיד נטלו בני דן חרבות ורמחים וקשתות ונתנו עצמם למות לילך
 מארץ ישראל כי ראינו שאין לעמוד. נלך מעתה ונמצא לנו מנוחה
 ומקום ואם נמחין עד לסוף יוליכו אותנו. ונתנו לב ונתעצנו לבא
 מצרים להחריבה ולהרוג כל יושביה. אמרו לנו נשיאינו והלא כתוב
 לא חוסיפו לראותם עוד עד עולם והאין הצליחו. אמרו נלך על
 עמלק או על אדום או על עמון ומואב להשמידם ונשב במקומם.
 אמרו נשיאינו כתוב בתורה שהב"ה מנע את ישראל מעבור בגבולם.
 לסוף נתנו עצה לילך למצרים ולא על הדרך שהלכו אבותינו וגם
 לא להחריבה אלא כדי לילך לעבור לנהר פישון לארץ כוש. ויהי
 כי הקרבנו למצרים ויקחו רעהה כל מצרים וישלחו אלינו אם
 למלחמה ואם לשלום. ונאמר להם לשלום נעבור בארצכם לנהר
 פישון כי שם נמצא מקום מנוחה. ויהי כי לא האמינו ויעמדו על
 משמרתם כל מצרים עד שעברנו ארצם והגענו לארץ כוש ומצאנו
 אותה ארץ טובה ושמנה ובה שדות וכרמים גנות ופרדסים. ולא
 מנעו לבני דן לשבת עמיהם כי בחוקה לקחו את הארץ. ויהי כי
 רצו להרוג לכולם ויהיו למס פורעים לישראל וישבו עמיהם שנים
 רבות עד שפרו ורבו עד מאד ויהי לנו עושר גדול:

ואח"כ עלה סנחריב מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי
שבת המנשה ויוליכם לחלה וחבור נהר גזון וערי מדי. ועוד עלה
סנחריב פעם שנייה והגלה לשבת אשר ולשבת נפתלי והוליד אחם
לארץ כוש והיו נוסעים וחונים במדבר עד שבאו אצל גבולם והרגו
באנשי כוש והיו מהלך עשרים ימים והם נלחמים עד היום הזה עם
בני מלכיות של כוש. והללו ארבעה שבטים שהם ראובן ונפתלי
וגד ואשר חונים בחוילה הקדומה אשר שם הזהב. והם מקומות
טובים וקיימים במלכות פרויים ממשלת הורינו"ם ובוטחים בקונם
תחלה והאל בעזרם. והשבטים האלו שמו ידיהם בעורף אויביהם
ובכל שנה ושנה עושים מלחמה עם שבע מלכיות ושבע ארצות
ושמות הארצות האלו מוסינ"א וקמת"ו וקוב"א ותריאו"ג
ותקול"א וכרט"א וקאלו"ם והם מעבר לנהרי כוש. ואלו
ד' שבטים יש להם זהב וכסף ואבנים טובות וצאן ובקר וגמלים
וחמורים הרבה מאד וזרעים וקוצרים ויושבים באהלים וכשירצו נוסעים
וחונים עם אהליהם מגבול לגבול מהלך שני ימים על שני ימים.
ובמקום שהם חונים אין להם מקום כ"א במקום שדות וכרמים.
ושם מלכם עזיאל ושם הנשיא הגדול אליצפון מבני אהליאב למטה
דן והגלו לבן כתוב בשחור שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ובעת
אשר יבקש לצאת למלחמה יצעק הצועק בקול שופר ויבוא שר
הצבא ויצאו החיילות מאח ועשרים אלף דגלים לבנים קטנים. וכל
חדש וחדש יוצא שבת אחר למלחמה והשבט עומד מבחוץ שלשה
חדשים מכל מה שיביאו משלל אויביהם יחלקו עם שבט שלהם.
ומבני שמשון שבט בן דן אלו על כולם אין בורחים כלל כי בושח
גדולה אצלם. והם כחול הים עתה ואין להם עסק כ"א מלחמה
ובעת שילחמו יאמרו לא טוב לגבור שינום. ימות בחור ואל ינום.
יחוק לבו אל ה'. ואומרים כמה פעמים וצועקים כלם יחד בקול
גדול שמע יש' ה' אלהינו ה' אחד ואו ישמרו כולם. וכך הם עושים
עד משלם ג' חדשים וחוזרין ומביאין כל השלל למלך עזיאל ומחלק
הכל עם כל ישראל. וזה החוק להם מהמלך דוד עד היום. והמלך
עזיאל לוקח חלקו ונותן המלך לכל החכמים בעלי תורה יושבי
אוהלים חלקם ואח"כ כולם נוטלים חלקם והנשיא על המלחמה.
וכן עושים בשלשה חדשים יוצא נפתלי בשלשה חדשים אחרים יוצא
גד וכן כולם עד תשלום י"ב חדש וחוזרין חלילה:
ועוד שבט משה רבינו ע"ה הצדיק עבד ה' ונקרא שמו

אצלנו שבט ינום שנם מע"ז ודבק ביראת ה'. והים סוכנו מהלך
שלשה חדשים על שלשה חדשים ושוכנים בבתים מפוארים ובנינים
הדורים ובמגדלים יכינו לעצמן בזמן שמחתך על הלפנט (?). ואין
עמם דבר טמא ולא היה טמאה ולא בהמה טמאה ולא זבוב ולא
פרעושים ולא אֵץ כנים ולא שועלים ולא עקרבים ולא נחשים ולא
כלבים כי כל זה יצא מע"ז שיעבדו בארץ. וולתי צאן ובקר ועופות.
וצאנם יולידו שתי פעמים בשנה וגם זרעם שיוזעו שתי פעמים בשנה
וזרעים וקוצרים. ולהם גנות ופרדסים וייתים ורמונים ותאנים וכל
מיני קטניות ואבטוחים וקשואים ובצלים ושומים ושעורים וחטים
ומכל אחד יצא מאה. והם בעלי אמונה בעלי משנה בעלי תלמוד
ואגדה ותלמוד שלהם כולו לשון הקדש וכך הם שונים: ככה למדנו
רבוחינו מפי יהושע בן נון מפי אבינו משה מפי הגבורה ואינם יודעים
בחכמים כי בבית שני היו ולא השיגום ואינם יודעים לדבר כ"א
בלשון הקדש. וכלם טהורים בעלי טבילה ואינם נשבעים כלל ומי
שווכר השם לבטלה יצקו עליו ויאמרו כי בעון שבועה ביניכם ימותו
קטנים והם מאריכים ימים ויחיו מאה שנה או מאה ועשרים שנה
ולא בן ימות בחיי אביו וישיגו לשלש או לארבעה דורות והם זורעים
וקוצרים לפי שאין להם עבדים ושפחות וכולם שוים ואינם סוגרים
בתיהם בלילה כי בושח הוא להם. והולך נער עם המקנה מהלך
עשרה ימים ואין מפחד לא מלסטים ולא משדים. וכולם לויים
ואין להם לא כהן ולא ישראל ועדיין בקדושתו של משה רבינו
עבר ה': ועוד אינם רואים בני אדם ולא בני אדם להם אלא
ארבעה שבטים הללו היושבים מעבר לנהרי כוש. ויש מקום שרואין
אלו לאלו ומדברים מצעקה אדם ומנהר סבטיון ביניהם ואומרים
כזה אירע לנו במלחמה והם הודיעו לכל ישראל מה שאירע להם.
וכשהם רוצים לדבר או לעסק גדול יש להם מין יונים ידועים ביניהם
וכותבים אגרותיהם וקושרין בכנפיהם או ברגלי היונה והולכין ועוברין
על נהר סבטיון וכאות היונות למלכיהם ושריהם. ועוד יש להם
אבנים טובות הרבה מאד וכסף וזהב וזרעו פשחן ומגדלים תולעת
שני ועושים בגדים נאים עד אין קץ והם כיוצאי מצרים חמשה פעמים
כי אין מספר. והוחב אותו מקום הנהר מאתים אמה כמטחוי קשת
והנהר מלא מאבנים גדולים וקטנים וקולם ירעם כרעש גדול כרוח
שערה ביום ובלילה ישמע קולו מהלך יום. ויש אצלם שש מעיינות
ויקבצו כולם לאגמא אחת וישקו מהם ארצם ושם ישרצו בה דגים

טהורים והנהר הולך והאבנים והחול ירעימו ששת ימי המעשה וביום השביעי ישבות וינוח עד מוצאי שבת. ומעבר לנהר מצד לשלשת השבטים הללו יש אש חלהט במקום ולא יוכל אדם לנגוע כמהלך מיל לצד ארץ פרינסי"ף:

וזו שמי: אלדד בן מחלי בן יחוקאל בן חוקיה בן עלוק בן אבנר בן שמעיהו בן חתר בן חור בן אלקנה בן הלל בן טוביה בן פדח בן עינן בן נעמן בן טעם בן טעמי בן אינם בן גאול בן שלום בן כלב בן עמרם בן דומם בן עובדיהו בן אברהם בן יוסף בן משה בן יעקב בן כפור בן אריאל בן אשר בן איוב בן שלם בן אליהו בן אהליאב בן אחיסמך בן חושם בן דן בן יעקב אבינו ע"ה ושלום לכל ישראל אמן:

תם ספר אלדד הדני

מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

(נוסחא א' לפי דפוס קושטנדינא ווינציאה)

א אמר רבי עקיבא א"לף מהו אלף. מלמד שאמרה תורה א"מת ל"מד פ"ך כדי שתזכה לחיי העולם הזה. פ"ך ל"מד א"מת כדי שתזכה לחיי העולם הבא. מפני מה מפני שהב"ה נקרא אמת וכסאו מאו יושב עליו באמת ופניו יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת וכל משפטיו משפטי אמת וכל אורחותיו חסד ואמת. ומנין שהקב"ה נקרא אמת שנ' וי"י אלהים אמת (ירמיה י'). ומנין שנכסאו מאו יושב עליו באמת שנ' והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת (ישעיה י"ז). ומנין שפניו יקדמו חסד ואמת שנ' צדק ומשפט מכון כסאך וגומ' (תהלים פ"ט). ומנין שדבריו אמת שנאמ' ראש דברך אמת (תהלים קי"ט). ומנין שמשפטיו משפטי אמת שנאמר משפטי ה' אמת צדקו יחדיו (תהלים י"ט). וכל אורחותיו חסד ואמת שנ' כל אורחות ה' חסד ואמת (תהלים כ"ה):

דבר אחר א א"פתח ל"שון "פה ו"פה "לשון "אפתח. אמר הקב"ה אפתח לשון של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממליכין אותי בארבע רוחות העולם. שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום ויום לא בראתי את עולמי. ומנין שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה שנאמר הוד והדר לפניו עזו ותפארת במקדשו (תהלים צ"ז) הוד והדר לפניו בשמים ועזו ותפארת במקדשו בארץ. שמים מכוסים הודו ותהלתו מלאה הארץ. ומנין שברא הקב"ה את השמים לענין שירה שנ' השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ט). ומנין שמיום שברא הב"ה את הארץ אומרת לפניו שירה שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו

צבי לצדיק (ישעי כ"ד). ואין צדיק אלא הקב"ה שנא' צדיק ה' בכל דרכיו (תהלים קמ"ה). ומנין שאף ימים ונחרות אומרים שירה שנ' מקולות מים רבים (תהלים צ"ג). ומנין שאף הרים ונבעות אומרים שירה שנ' ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שופטי ארץ בחורים וגם בתולות וקנים עם נערים יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו (תהלים קמ"ח). ומנין שכל סדרי בראשית אומרים שירה שנאמר ממזרח שמש עד מבואו וגומר (תהלים קי"ג). ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה שנ' (תהלים צ"ב) מומור שיר ליום השבת טוב להודות ליי ולומר לשמך עליון. טוב להודות ליי בארץ מחוך בני אדם. ולומר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת:

ד"א "אפתח" לשון פ"ה ופ"ה "לשון" אפתח שאין נאה במאחי' ושמונה אברים שבאדם לומר לפניו שירה אלא בפה ולשון שנאמ' פי יספר צדקתך וגומר (תהלים ע"א). שלא נמשלו פה ולשון אלא בים ובגליו. כשם שהים מרחיב ופותח כך הפה מרחיב ופותח. כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות של עצמות. כשם שהים מביע מים כך הפה מביע מים. כשם שגל מחוך הים מתנבר ועולה כך הלשון בתוך הפה מתנבר ועולה. כשם שהים מטביע ספינה בתוכו. כך לשון מרשיע את הבריה בדבר. וכשם שהים מצפצף כך הפה מצפצף. וכשם שגל הים מרגיש כך לשון מרגיש. כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה. כשם שהים פולט המים כך הפה פולט מים. כשם שגלי הים הורגון את הבריות כך הפה ולשון הרע הורג את הבריות. וכשם שהים יש לו שפה מזה ומזה כך לשון יש לו שפה מזה ומזה. כשם שהים מבאיש ומסריח כך הפה מבאיש ומסריח. כשם שגל הים פעמים זוקף פעמים מוטל כך לשון פעמים זוקפת ופעמים מוטלת. כשם שגל הים הכל מתייראין ממנו כך לשונו של אדם הכל מתייראין ממנו. מה הים לסוף מימיו מתגרשים לרפש וטיט שנא' ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה סוף נ"ז) כך הפה סוף דבריו לתודו והכל שנ' יכרת יי כל שפתי הלקות וגו' (תהלים י"ב):

ד"א "אפתח" לשון פ"ה ופ"ה "לשון" אפתח אטר הקדרשן ברוך הוא אפתח להם לישראל פה ולשון בדברי תורה כדי שישכח שמי בכל יום ויום שאם אין ישראל בעולם אין לי שכח וגדולה

שאלמלא שירה וזמרה שישראל אומרים לפני בכל יום לא בראתי
 עולמי. אפילו ישראל שכל העולם כלו נברא בשבילן לא בראתי
 אלא בשביל שירה שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעי' ט"ד):
ד"א אלף אם אין אלף אין בי"ת אם אין בית אין אלף אם
 אין תורה תמימה אין כל העולם כלו מתקיים. אם אין כל העול'
 כולו מתקיים אין תורה תמימה מתקיימת. אם אין גימ"ל אין דל"ת
 אם אין דל"ת אין גימ"ל. אם אין גמילות חסדים אין דלים. אם
 אין דלים בעולם אין גמילות חסדים שנאמר חסדי ה' אוכיר וגו'
 (ישעי' ס"ג). ומנין שישראל נקראו דלים שנאמר את עם עני
 חושיע (תהלים י"ח) וענים רמות תשפיל אלו אומות העולם:

ד"א אלף אמר הק"ב "אמונתי" לישראל "פקדתי ו"פקדתי
 "לישראל" אמונתי. אין אמונתי אלא תורה שנאמר ואהיה אצלו
 אמן (משלי ח'). ומנין שהפקיד הקב"ה אמונתו לישראל שנאמר
 זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ"ח). והיו כל ישראל
 פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקב"ה באותה שעה שנ'
 ה' אלהים אתה ארוםמך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק
 (ישעי' כ"ה) אמונה אומן. אם נאמר אומן למה נאמר אמונה
 אם נאמר אמונה למה נאמר אומן. אלא מלמד ששתי אמונות
 הפקיד הקב"ה לישראל על הר סיני אחד לישראל ואחד למשיח.
 אחד לישראל מנין שנא' זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים
 צ"ה). ואחד למשיח מנין שנאמר והי' צדק אזור מתניו והאמונה
 אזור חלציו (ישעי' י"א):

ד"א אלף אמר הקב"ה "אמרת" "פארתי" "לעמי ו"פארתי
 "לעמי" אמרתי. ואין אמרתי אלא תורה שנאמר יערוף כמטר
 לקחי תול כטל אמרתי (פ' האוינו). ואין לקחי אלא תורה שנאמר
 כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעוובו (משלי ד'). ומדוע אל
 תעוובו. מלמד שבשעת מתן תורה קרא הקב"ה לישראל ואמר
 להן בני מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותה לכם לעד לעולם
 אם תקבלו את תורתתי ותשמרו את מצותי. משיבין ואומרים לפניו
 רבש"ע איזהו מקח טוב שאתה נותן לנו אם נשמור את תורתך.
 משיב הקב"ה ואמר להם זה העולם הבא. משיבין ישראל ואומרים
 רבש"ע הראינו דוגמא של עולם הבא. משיב הקב"ה ואמר להם
 זה שבת. שהוא אחד מששים של עולם הבא שכולו שבת שנאמר
 זכר את יום השבת (פ' יחרו ואחחנן). ומנין שעולם הבא כולו

שבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת וגומר ליום שכלו שבת (תהלי' צ"ב). שכיון שרא' אדם הראשון את השבת פתח את פיו בשבחן של הקב"ה ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון. באותה שעה מלאכי השרת יורדין כחות כחות מן השמים ואומרים טוב. וכן השמים מקצתן היו אוחזים בידיהם כנורות ועוגבות. ומקצתן היו בידיהם נבלים ומצלחים וכל כלי שיר ומנגינה לפניו בשיר שנאמר ולומר לשמך עליון. להגיד בבקר חסדך זה עולם הבא שנמשל לבקרים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ב'). ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל ללילה שנא' תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים ק"ד). וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא בלילה וביום אינה רומשת כלל. אלא מלמד שעולם הזה נמשל בלילה ומלכי אומו' העולם משולים כחיות שהם רומשים ביער בתוך הלילה. וכיון שעלה עמוד השחר חוזרים. כשם שכל החיות חוזרות ליערם ולמקומ' כך כל מלכי הארץ ורווני חבל כיון שבא עליהם עה"ב ומלכות משיח חוזרים ליערם ולמקומם ויורדין מגדולתן ושבים אל עפרם ואינן באין לעולם הבא שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד):

ד"א אל"ף אמר הקב"ה "אצתי" לפעול "פלא במרום ועומק שאין חקר ואין מספר שנאמר עושה גדולות עד אין חקר וגו' (איוב ט'). **ד"ב** עושה גדולות עד אין חקר כמעשה בראשית בשעה שבראם. ונפלאות עד אין מספר כמעשה אחרית בשעה שיצאם: **ד"ג** עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנוצר הולד במעי אמו. ונפלאות עד אין מספר בשעה שנולד: **ד"ד** עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול. ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה: **ד"ה** עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת נשמה. ונפלאות עד אין מספר בשעת תחית המתים: **ד"ו** עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת מצרים. ונפלאות עד אין מספר בשעת קריאת ים סוף: **ד"ז** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת עמלק. ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן: **ד"ח** עושה גדולות עד אין חקר בשעת טחן תורה. ונפלאות עד אין מספר בשעה שנהרגו סיחון ועוג: **ד"ט** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת סיסרא. ונפלאות עד אין מספר במלחמת סנהריב: **ד"י** עושה גדולות עד אין חקר בעולם הזה ונפלאות עד אין מספר בעולם הבא:

ד"א אלף מלמד שחמשת אלפי שיערי חכמה נפתחו לו
 למושה בסיני כנגד חמשה חומשי תורה. ושמונה אלפים שיערי
 בינה כנגד ח' נביאים ואחד עשר אלפים שיערי דעה כנגד אחד
 עשר כתובים שנא' אוצר נחמד ושמן בנה חכם וכסיל אדם יבלענו
 (משלי כ"א). אוצר זו תורה שנ' יראת ה' היא אוצרו (ישעיה
 ל"ג). ותורה זו יראה שנאמ' וראו כל עמי הארץ כי שם ה'
 נקרא עליך ויראו ממך (פ' כי תבא). ואומר ובעבור תדוה יראתו
 על פניכם וגו' (פ' יתרו). נחמד אלו נביאים שמתנבאים בדברי
 נחמדים שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט). ושמן
 אלו כתובים שהם מושחי גופו של אדם בדברי נחומים כשמן
 שנאמ' ושיקוי לעצמותך (משלי ג'). בנה חכם זה משה רבנו
 עליו השלום שנקרא חכם שנאמר עיר גבורים עלה חכם וגו'
 (משלי כ"א). ואין גבורים אלא מלאכי השרת שנאמר ברכו ה'
 מלאכיו גבורי כח (תהלים ק"ג). וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א)
 זה יהושע בן נון שעש' עצמו ככסיל אצל משה רבנו:

ד"א אלף זה הקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון הוא אלוף
 ברוב אלפי מלך. כשם שהאלף ראש לכל האותיות כך הקב"ה
 ראש כל המלכים כולם וגם הוא סוף לכל הנדיבים כולם. ומנין
 שהוא ראשון והוא אחרון שנ' אני ה' ראשון ואת אחרונים אני
 הוא (ישעיה מ"א). ראוי למקרא לוטר ואת אחרון אני הוא מה
 ת"ל את אחרונים אני הוא. אלא מלמד שכשמהודש את העולם
 הקב"ה עומד בעצמו ומסדר סדרן של אחרונים של עולם הבא.
 סדרן של צדיקים. סדרן של חסידים. סדרן של ענוים. סדרן
 של נביאים. סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים. סדרן של
 פרנסי הדור. סדרן של דור ודור. וכל בריה ובריה. וכל חיה
 וחיה. וכל עוף ועוף. וכל נשמה ונשמה. ומוריד חנוך בן ירד
 ששמו מטטרוך. ואת ארבע החיות מתחת גלגלי מרכבו כסאו
 ומעמיד את כסאו לצד אחד ומעלה את קרח ואת עדתו משאל
 ומתהום רבה. ומביאין לפניו כל באי עולם והוא מעמידן על רגליהם.
 והוא מסדר דינו של עצמו לפני הבריות אומר להם כלום ראיכם
 אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע
 רוחות העולם העידו כי ותאמרו אמת שנא' ואתם עדי נאם י"י
 ואני אל (ישעיה מ"ג). משיבין מטטרוך וחיות הקדוש וקרח ועדתו
 כלם בבח אחת בקול אחד בפח אחד בדבור אחד ואומרים לפניו

כל באי עולם. לא ראינו כמוך מעולם אלוה בשמים ממעל. ולא
 שרנו כמוך מעולם רשות אחר בארץ מתחת. אין מלך כמוך ואין
 צור בלתיך ואין אלהים וולתך אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה
 מבלעדיך ואין עוד אלהים שני' אין כמוך באלהים יי' ואין כמעשיך
 (חלים פ"ו). באותה שעה משיב הקב"ה לכל באי עולם שנאמ'
 ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי (פ' האוינו). מה הוא
 אני אני ב' פעמים. אלא מלמד שאמר להם הקב"ה אני הוא עד
 שלא נברא העולם ואני הוא משנברא העולם ואין אלהים עמדי
 לעולם הבא. אני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם
 וכל הבריות בעולם הזה. ואני הוא שאחיוור להם רוח ונשמת ומחיה
 אותם לעולם הבא. ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות
 עינים. בחרישח אונים. בחגירות הגלים. בכלילות אצבעותים.
 בפילגות אברים. בערלות שפתים. באילמות פה ולשון. ואני הוא
 שמרפא אותם לעולם הבא. ואין מידי מציל ליום הדין. ד"א
 מחצתי ואני ארפא כשם שהאדם נפטר בטומו מן העולם הזה כך
 חוזר בטומו לעולם הבא. מי שנפטר חגר חוזר חגר. מי שנפטר
 סומא חוזר סומא. מי שנפטר חרש חוזר חרש. מי שנפטר אלם
 חוזר אלם. מי שנפטר גבן חוזר גבן. מי שנפטר דק חוזר דק.
 או חבלול בעינו. או גרב. או ילפת. או מרוח אשך. חוזר כך.
 ואחר כך יושב הקב"ה כרופא ומרפא אותם בפני כל באי עולם
 שני' בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי' ורפאחיו
 (ישעיה מ"ו):

ד"א א"לף מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו
 בשלש אותיות. מפני שהוא נחשב אח' כנגד הקב"ה שנקר' אחד
 שני' שמע ישראל יי' אלקינו יי' אחד (פ' ואחחנן). הקב"ה נקרא
 אחד וקריאת שמו אותיות משולשות. ומנין שהקב"ה אחד וכל
 שם ושבת שלו אין קורין לפניו אלא במשולש שני' יי' אלקינו יי'
 אחד הרי שמו משולש. יי' יי' אל החום הרי שמו משולש. (ס"א
 אלקי האלקים ואהוני האדונים). ומנין שכל שבת אין אומרים
 לפניו אלא משולש שני' קדוש קדוש קדוש יי' צבאות הרי משולש.
 גדול יי' וטהולל מאד ולגדלתו אין הקר הרי משולש. או ישיר.
 את השירה. אשירה ליי'. וכן שיר השירים שיר אחד שירים

שנים|הרי שיר משולש. במרת האמונה בראתי את העולם. ובמרת
האמונה אני נוהג עמו. ובמרת אמונה אני עתיד לחדשו:*)
בי אל חקרי בי אלא בית. ומה הוא בית אמר הק"ב
ב"ניתי י"צרחי ח"כנתי. ח"כנתי י"צרחי ב"ניתי שני פלטרין שלי אחד
למעלה ואחד למטה. יצרחי כל סדרי בראשית. חכנתי חיי עה"ב
שנא' מי חכן את רוח יי' (ישעיה מ'). ד"א בי בו כינה בכל בית
בכל בית בינה בו. בית בוני בכל בית במלכות בוני בית. אמר הקב"ה
בבית בראתי את העולם. בבית דנתי את העולם. בבית שיהתי
את העולם. בבית בלבלתי את הלשון בעולם. בבית ברכתי את
אורחי. בבית ברכתי את יצחק. בבית ברכתי את יעקב. בב'
ברכתי את השבטים. בבית ברכתי את יוסף. בבית ברכתי את
ישראל. בבית ברכתי את ירושלם. בבית ברכתי את ציון. בבית
ברכתי את בית המקדש. בבית ברכתי את העולם הבא. ומניין
בבית ברא את העולם שנאמר בראשית ברא אלהים. בבית דן את
העולם שנ' קץ כל בשר בא לפני (פ' נח). גש לפני. קרוב לפני
לא נאמר אלא בא לפני. שיחתי בבית שנ' ביום הזה נבקעו כל
מעייני תהום רבה (נח). כלכל הלשון בבית מנין שנ' כי שם
כלל יי' שפח כל הארץ. הפך חלף חילף עירב לא נאמ' אלא כלל.
ברך האזרחי בבית מנין שנ' ויי' ברך את אברהם (חיי שרה). ברך
יעקב בבית מנין שנ' ויצחק בא מבוא (חיי שרה). בירך יעקב
בבית מנין שנ' בית יעקב בכל מקום אבל אוהל יעקב משכנו
יעקב שורש יעקב לא נאמר אלא בית יעקב. בירך השבטים מנין
שנ' וישראל בחרתי בו (ישעיה מ"ד). חשקתי חפצתי רציתי בו
לא נאמר אלא בחרתי בו. בירך יוסף מנין שנ' ובית יוסף להבה
(עובדיה א'). מחנות יוסף משכנות יוסף מעונות יוסף לא נאמר
אלא ובית יוסף להבה. בירך ישראל מנין שנ' בית ישראל ברכו את
יי' (תהילים קל"ו). ורע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל. בירך
ירושלם מנין שנאמר ובחר עוד בירושלם (זכריה סוף א'). השק
חפץ רצה לא נאמר אלא בחר. ציון מנין שנ' כי בנה יי' ציון.
יסד כונן לא נאמר. שכלל לא נאמר אלא בנה. בית המקדש
מנין שנאמ' כי ביתי בית חפלה וגומר (ישעיה נ"ו). אחלי משכני

*) אמר אהרן מכאן ואילך עד סוף אות א כתוב בדפוס קראקא ס' חנוך אשר
הדפסתי אותו בחדר ב' של בית המדרש ואין צריך ליכפול הרכבים.

הירחי לא נאמ' אלא ביתי. ע"הב מנין שני' כי הנני בורא השמים
החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס"ה). יוצר כונן שכלל לא נאמר
אלא בונה בורא:

ד"א בי"ח מה נשתנה בית מכל האותיו' שברא בו הקב"ה
כל סדרי בראשית. מפני שגלוי וידוע היה לפני הקב"ה שני פעמים
עתיד העולם ליחרב אחד בימי דור המבול ואחד בסוף שישה
אלפים וחשעים ושלש שנים. ד"א מפני שב' פעמים היה עתיד
בית המקדש ליחרב. (ג"ו הדש) ד"א מפני שאמר הקב"ה שני
עולמי' אני עתיד לבראת עולם הזה ועולם הבא. ד"א מפני שאמ'
הקב"ה עתיד אני לבראת שמים וארץ ב' פלטורין שמים שלי וארץ
לבני אדם שנא' (תהלים קט"ו) השמים שמים ליי' והארץ נתן
לבני אדם. ד"א מפני שאמר הקב"ה עתידין בשר ודם לעבוד
ב' רשויות ישראל עובדים לשמי ואומות לשם ע"ז. ד"א מפני
שעתידין בריות העולם לנהוג ב' יצרים יצר טוב ויצר הרע. ד"א מפני
שכל מה שאני עתיד לבראת אינו אלא אחד זכר ואחד נקבה.
ד"א מה ת"ל בראשית בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן
תורה וישראל ויראה. תורה מניין שני' יי' קנני ראשית דרכו (משלי
י"ד). ישראל מנין שני' קודש ישראל ליי' ראשית חבואחה (ירמיה
כ"ב). יראה מנין שני' ראשית חכמה יראה יי' (משלי א'). תורה
בשביל ישראל שנאמר עם זו יצרת לי תהלתי יספרו (ישעיה מ"ד).
ומנין שעם זו ישראל שנא' עם זו קנחת. ישראל בשביל יראה
שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה
את ה' אלקיך (מן ג"ז הדש ועד כאן הוספ' דפוס קראקא):

ד"א בי' בו בינה לכל יראה. בו בינה לכל יצור. בו בינה
לכל נפש. בו בינה לכל נשמה. בו ביני' לכל רוח. שאלמלא
בינה אין העולם מחקיים אפילו שעה אחת שנאמר הבו לכם
אנשים חכמים ונבונים (פ' דברים). באותה שעה אמר להם ה"קבה
לישראל בני הבו לכם בעלי בינה להיות ראשים עליכם. מיד הלך
משה והיה מחויר בכל משכנותיהם של ישראל לבקש מהם בעלי
בינה ולא מצא שנאמר ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים
וידועים (שם). ולא מצא נבונים. מכאן אתה למד שגדולה בינה
לפני הקב"ה יותר מן התורה שאפילו אדם קור' תורה נביאי' וכתובים
תשנה משנה וסדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות
מושבות ומעטדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה

אין תורתו שזה כלום שנ' וכינת נבוניו תסתחר (ישעיה כ"ט). ד"א
 מפני מה ברא הק"ב את העולם בכ' בכראשי' וסיים בל' התור'
 כדי שכשחדבקם ביחד אינן אלא בל וכי תהפוך אותם אינן אלא
 לב אמר להם הקב"ה לישראל בני אם אתם מקיימים שני דברים
 הללו בל ולב אני מעלה עליכם כאלו קיימתם את התורה כולה
 מב' ועד ל':

גימול מהו גימול. מלמד שאמר הקב"ה ג"מלתי י"חד
 מ"חסדים ל"דלים. ל"דלים מ"חסדים י"חד ג"מלתי. שאלמלא
 גמילות חסדים שלי אין כל העולם מתקיים אפילו שעה אחת.
 ומהו גמילות של הקב"ה שהוא עושה עם עולמו בכל יום ויום.
 אלו הן. רוח ונשמה. דעת וחכמה וערמה. עצה וגבורה. בינה
 ומחשבה. מאירת עינים. ושמיעת אונים. והלוך רגלים. ומשוש
 ידים. ופתיחת הפה. ומענה לשון שהוא נותן לכל אדם ובריה
 שבהן העולם מתקיים שנא' חסד ה' מלאה הארץ (תהלים ל"ג).
 רוח ונשמה מניין שנא' ויפח באפיו נשמת חיים (פ' בראשית). (ס"א)
 נשמת חיים וישוב העפר אל הארץ כשהו' והרוח תשוב אל האלקים
 אשר נתנה. דעת וחכמה מנין שנאמר יי' יתן חכמה מפיו דעת
 וחכמה. עצה ומחשבה מנין שנאמר רבות טחשבות. שמיעת
 אונים מנין שנ' ואוני חרשים תפתחנה וגומר. הליכת רגלים מנין
 שנאמ' או ידלג כאיל פסח ע"כ) בינה ומחשבה מנין שנאמ' לתח
 לפתאים ערמה (משלי א'). עצה ותושיה בינה וגבורה מנין שנ'
 לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (משלי ח'). מאירת עינים
 מנין דכתיב או תפקחנה עיני עורים (ישעיה ל"ה). הליכת רגלים
 מנין שנ' מיי' מצעדי גבר כוננו (משלי כ'). משוש ידים מנין
 שנאמ' שאו ידיכם קדש (תהלים קל"ד). פתיחת פה מנין שנאמר
 מי שם פה לאדם (פ' שמות). מענה לשון מנין שנאמר מה'
 מענה לשון (משלי י"ו). דבר אחר אלו טל ומטר וגשמי רצון
 ברכה וגדבה שנתן הקדוש ברוך הוא משמי מרום בעולם בכל שנה
 ושנה שנאמר ונחתי מטר ארצכם בעתו (פ' עקב). שאלמלא נשמים
 יורדים בעולם אין כל בריה יכולה להתקיים שנאמר הרעיפו שמים
 ממעל ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ"ה). שאלמלא צדק' וגמילות
 חסדי' שנתן ה"קבה משחקים אין העולם מתקיים שנאמר ושחקים
 יזלו צדק (שם). וכתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח
 וימטר עליה' מן לאכול (תהלים ע"ח). ומה נשתנה שחקים מכל

רקיעי מרומים. מפני שכל כחו וגבורתו של ה"קבה אינו אלא
 בשחקים. עוון וגאותו שכינתו ותורתו ירושלם ובית המקדש כולם
 בשחקים. עוון מנין שני' תנו עוון לאלדים על ישראל גאותו ועוון
 בשחקים (תהלים ס"ח). גאותו בשחקים מנין שנאמר הוכב שמים
 בעורך ובגאותו שחקים (פ' ברכה). שכינתו בשחקים מנין שנאמר
 ויצו שחקים ממעל (תהלים ע"ח). ואין צואה אלא שכינה שנאמר
 ויצו ה' אלדים (פ' בראשית). שהקב"ה צוה לשחקים להתקן מנו
 מאכל מחנות ישראל. ומנין שהמן בשחקים יהיה טהון ברוחים
 בשביל צדיקים ובשביל ישראל שנאמר וימטר עליהם מן לאכול
 ודגן שמים נתן למו (תהלים ע"ח). תורתו בשחקים מנין שני' ועוון
 בשחקים (תהלים ס"ח). ואין עוון אלא חורה שנאמר ה' עוון לעמו
 יתן (תהלים כ"ט). ירושלם ובית המקדש בשחקים בנויה באבנים
 טובות ומרגליות באבן ספיר ובאבן כרכד ובכל מיני אבן יקרה מנין
 שנאמר ושחקים יולו צדק (ישעיה מ"ה). ירושלם נקראת צדק
 שנאמר צדק ילין בה. ולמה נקר' שמו שחקים שהם משחקים מן
 טל ומטר ודגן לישראל בין בעולם הזה ובין לעולם הבא. ד"א
 שחקים אין שחקים אלא סחקים שהם משחקים בכל מיני שיר
 וזמרה ובכל מיני שבח לפני השכינה בבית המקדש שבמרום שנאמר
 הוד והדר לפניו עוון וחפארת במקדשו (תהלים צ"ו). זה בית מקדשו
 שבשחקי מרומים שזיוו מכסה את כל חדרי הרקיע מרומים שנאמר
 כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג'). דבר אחר
 שחקים שאלף ושמונה עשר מחנות עומדים לפני השכינה בבית
 המקדש שבשחקים לומר לפניו קדוש בכל יום ויום וכל מחנה אלף
 ושמונה רבבן מלאכי השרת. שכך שחקי' בגמטריא אלף ושמונה
 עשר מחנות. שהן סובבין לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים.
 ומרומים שמו של ה"קבה בכל מיני שבח וזמרה מבקר ועד ערב
 אומרים לפניו ק' ק' ק'. ומערב עד בקר אומרים ברוך כבוד ה'
 ממקומו. מפני מה מפני ששכינה תעלה למרומים בלילה לבית
 מסתרים שלה שנאמר אכן אתה אל מסתתר אלדי ישראל מושיע
 (ישעיה מ"ה):

דלית ד"ל. אמר הקב"ה ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל ד"ל
 נצב בשמים שני' לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קי"ט). ואין
 דבר אלא מלאך הרופא שנאמר ישלח דברו וירפאם (תהלים ק"ו).
 דבר אחר אין דבר אלא לשון נבואה שנאמר וישם ה' דבר בפי

בלעם (פ' בלק). דבר אחר אין דבר אלא לשון מצוה שני דבר
שלח ה' כיעקב ונפל בישראל (ישעיה ט'). ומנן שאין דבר אלא
מצוה שנאמר כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפך (פ' שלח):

דבר אחר דל"ד אמר הק"ב ד"ברתי ל"הקים ד"ל. ד"ל
ל"הקי' ד"ברתי. מפני שבני אדם שונאים לדל ואין מי שאוהב
לדל אלא אני בלבד. ובני אדם מבזים לדל ואין נשמעים דברי
חכמת דל שנא' וחכמת המסכן בויה וגו' (קהלת ט'). ואני בעצמי
משגב לדל שנאמר ויהי יי' משגב לדרך משגב לעתות בצרה (תהלים
ט'). וכשבא דל בחפלה לעני איני משיבו מלפני ריקם שנאמר
אל ישוב דך נכלם וגו' (תהלים ע"ד). ואני מקרב שכינתי אצלו
בכל יום שנאמ' קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). ואין נשברי
לב אלא עניים. וכל האוטם אונו משמוע צעקת הדל ואינו עונה
לו בשעה שצועק לפניו בקול צעקה וטרה גם הוא יקרא ולא יענה
שנאמ' אוטם אונו מצעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (משלי
כ"א). ולא עוד אלא שאינו מביט הקב"ה בכל רגע ורגע אלא
בדל שנא' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (ישעי' ס"ו) וערב לפני
קול דבריהם יותר מכל בני אדם שהחת השמים שנא' כי שומע
אל אבזונים יי' ואת אסיריו לא בזה (תהלים ס"ט). מהו ואת
אסיריו אלו בעלי חולה ובעלי מכה שהן דומים בעולם הזה בחליים
כאלו חבושים בכית האסורים עד שה"קבת שולח להם רפואה
וירפאם מחליים שנאמ' ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (תהלים ק"ו).
ואסורים אלו חולים שנאמר לאמר לאסורים צאו וגו' (ישעיה מ"ט).
ולא עוד אלא שהק"ב מוגלגל רחמיו עליהם ומקימם מעפר להושיב'
עם נדיבים ולהנחילם כסא כבוד שנאמר (שמואל א' ב') מקים
מעפר דל להושיבם וגומר. ואין נדיבים אלא מלכים שנאמר נדיבי
עמים נאספו וגו' (תהלים מ"ו). ואין עמים אלא ישראל שנאמר
עמים הר יקראו (דברים ל"ג). ואין עם אלא בית המקדש שנאמר
והלכו עמים רבי' ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'. וכסא כבוד ינחילם
(שמואל ב'). ואין כסא אלא ירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו
לירושלם כסא ה' (ירמיה ג'). ואין כבוד אלא העולם הבא שנאמר
כבוד חכמים ינחלו (משלי ג'). ואומר יעלו חסידים בכבוד ורננו
על משכבות' (תהלי' קמט). ואין משכבותם אלא העולם הבא
שנאמ' יבא שלום ינוחו על משכבותם (ישעיה נ"ו):

דבר אחר מפני מה דל"ת נותן פניו כלפי ה"א מפני שכל

מי שהוא דל בעולם הזה עשיר הוא לעולם הבא כגון ישראל
 מפני שהם עוסקים במצות. עשירים בעולם הזה דל הוא לעולם
 הבא כגון אומות העולם ורשעים שאינם עוסקים במצות ועשירים
 בעולם הזה לפי שהקב"ה נותן להם שכרם בעולם הזה שנאמר
 ומשלם לשונאיו אל פניו להאכילו (פ' ואחחנן) מן העולם הבא ששכר
 מצוה אחת מן העולם הבא עין לא ראתה אלדים וולתך (ישעיה
 ס"ד). ואומות העולם שאינן עוסקים במצות טקבלים שולחנם
 בעולם הזה. ולמה לפי שהקב"ה אינו טקפח שכר כל ברי'. כיצד
 באין אומות העולם ורשעים ועושין מצוה אחת לפניו כדי שישבחו
 אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם. וכל מה שעושין רשעים
 אין עושין אלא לכבודם על כן הם עשירים בעולם הזה ועניים
 לעולם הבא לפי שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. ואם יש
 אדם בישראל שנולד במזל טוב לחיות בעולם הזה ויכיר בוראו
 בכל לבבו והולך בתומו ובענוה ולא מניס דעתו על חבירו ולא
 אוסר בלבו אני גדול מפלוני ופלוני ולא יענה לעניים בנבחות הלכ
 ולא יקלל אדם שהוא קטן ויעשה מעושרו לעניים צדקה ולעשירים
 גמילות חסדים בהלואה ונותן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר
 בשפלות וברוח נמוכה מה אני מה חסדי מה צדקתי לפני בוראי
 זה אוכל הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וכל מצות
 שיעש' האדם בעולם הזה ולא יעשה אותם באהבה וכיראה אינו
 מקבל שכר מאותם מצות שיעשה האדם בעולם הבא. ואם חמה
 אתה בדברי' הללי בא והסתכל בעשו הרשע ואומות העולם שהם אוכלי'
 מלכו וגדולה בעולם הזה וסופן שנטרדין מן העולם הבא שנאמר
 והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א').
 ואומר אבדו גוים מארצו (תהלים י'). ואומר והאלילים כליל וחלוקה
 (ישעיה ב'). ישוכו רשעי' לשאולה (תהלים ט'). אבל ישר' נוחלים
 חיי עולם הזה וחיי עולם הבא בשביל צדקות שעושין שנא' ועמך
 כלם צדיקים וגו' (ישעיה ס'). ואומר ויקבלוך מלכותא קדישי עליונים
 וגומר. ומנין שישראל נקראו עליונים שנ' אני אמרתי אלקים אתם
 ובני עליון כלכם (תהלים פ"ב):

הא ה"א אין ה"א אלא שמו של הב"ה המפורש שבו נברא
 העולם כלו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראש')
 אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם. ומנין שאף שמים וארץ
 שעתידים להתחדש אין נבראים אלא בה"א שנ' השמים החדשים

והארץ החדשה (ישעיה ס"ו). שמים חדש' וארץ חדשה לא נאמ'
 אלא השמים החדשים והארץ החדשה מכאן אתה למד שלא היתה
 וגיעה מלפני ה"קבה לא במעשה בראשית של עולם הזה ולא
 במעשה אחרית של עולם הבא שלא בראו אלא בדבר שאין בו
 ממש אחר בלבד בה"א. ומה נשתנה מכל האותיות שבהם ניתנה
 תורה לישראל שאין בו ממש. מפני שכל האותיות כשהאדם
 מוציאן מפיו הוא מרגיש בהן בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק
 מפיו אבל ה"א אינו מקבל טומאה מפני שכשארם מוציאו מפיו
 אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת
 רוק מפיו. כל האותיות כולן מקבלות טומאה אבל ה"א אינה
 מקבלת טומאה. מפני שכל שמות המפורשו' אינם נכתבות אלא
 בה"א ובה"א נתחטמו שמים וארץ ועולם הזה ועולם הבא ויסות
 המשיח. וכמה הן אותיות שבהן נתחטמו שמים וארץ. שמים
 עשרה הן כנגד שמים עשרה שעות היום ושמים עשרה שעות הלילה
 ושנים עשרה חדשי שנה ושמים עשרה מולות ושנים עשר' שבטים
 ושמים עשר' ארצות וכולן על שמותם של שבטים שנאמ' יצב
 גבולות עמים למספר בני ישראל. ואלו הן שמים עשר' אותיות
 שנאמר אהיה אשר אהיה שלחני אליכם (שמות ג'). הרי י"ב
 אותיות. וכיצד נתחטמו בהן ארבע ארבע לכל רוח ורוח. שתי
 אותיות מלמעלה לכל רוח ושתי אותיות מלמטה לכל רוח. א"ה
 מלמטה י"ה מלמעלה א"ה מלמעלה י"ה מלמטה. ורוח רביעית
 פתוחה ועומדת ואינ' חתומה. יש זמן שהיא פתוחה ועומדת ואינה
 חתומה. ויש זמן שהיא חתומה. ובזמן שהיא חתומה אינה חתומה
 אלא בי"ה ו"ה. י"ה מלמעלה ו"ה מלמטה. ומפני מה יש זמן
 שהיא פתוחה מפני שבו ירד ה"קבה לבלבל את הלשון שנא' וירד
 ה' לראות את העיר וגו' (פ' נח). ובה ירד על הר סיני שנא'
 וירד ה' על הר סיני (פ' יתרו). ובה עתיד לירד לירושלם לחדש
 את העולם שנאמר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזוחים (זכריה
 י"ד). ואז כן ירד ה' צבאו לצב' על הר ציון (ישעיה לא). וכל
 אותיו הללו של אש הן. ומראיהן כמראה ברק ולחבת אור סביב
 להן. וכל אחת ואחת שיעור קומתו עשרים ואחד אלפים רבבות
 פרסאות. וכלן קשורות כתרים של זיקי זוהר מפני שהן חקוקות
 בעט באצבע ידו של ה"קבה. ומנין שכל שם ושם שיעורו עשרים
 ואחד אלפים רבבות פרסאות וכלן קשורות של זיקי זוהר. שכן

איהו בגמטרי' . ומה הוא שאמ' הכתוב איהו אשר איהו (פ' שמות) . מלמד שאמר ה"קבה אני הייתי ואיהו . אני הייתי קודם שנברא העולם . ואני הוא משנברא העולם . ואני הוא שאיהו לעולם הבא . דבר אחר איהו אשר איהו . אמ' הקד' ברוך הוא אני א"דון ה"כל י"צרתי ה"כל . ה"כל י"צרתי ה"כל א"דון אני . ד"א איהו אשר איהו . אמר ה"קבה במדת רהמים בראתי את העולם ובמדת רחמים אני מנהיגו ועתיד אני לחדשו במד' רחמים . ומנין שבמדת רחמים ברא את העולם שנאמר זכור רחמך ה' וחסדך כי מעולם המה (תהלים כ"ה) . ומנין שבמדת רחמים הוא מנהיגו שנאמר ויעבור ה' על פניו וגומר (שמות ל"ג) . ומנין שהוא עתיד לחדשו במדת רחמים שנאמר כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים בייתי יבנה בה (זכריה א') . דבר אחר איהו אשר איהו אמר ה"קבה במדת הטוב בראתי את העולם ובמדת הטוב אני מנהיגו ואני עתיד לחדשו במדת הטוב . ומנין שבמדת הטוב ברא את העולם שנא' טוב ה' לכל (תהלים קס"ה) . ומנין שבמדת הטוב מנהיגו שנאמר טוב ה' למעון ביום צרה (נחום א') . ומנין שבמדת הטוב עתיד לחדשו שנאמר הטיבה ה' לטובים (תהלים קכ"ה) . דבר אחר איהו אשר איהו אמר ה"קבה במדת אמונה בראתי את העולם ובמדת אמונה אני מנהיגו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו* . ומנין שבמדת אמונה ברא את העולם שנאמר ה' אלדי אתה ארוממך אודה את שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ"ה) . ומנין שבמדת אמונ' מנהיגו שנאמר אל אמונה ואין עול (פ' האוינו) . ומנין שעתיד לחדשו במדת אמונה שנא' ואמונתו וחסדי עמו (תהלים פ"ט) :

ו' ז' ** . (ס"א ואיוהו) חותמות של ה"קבה שבהן נחתמו כל שמו' המפורשים שעל כסא הכבוד שנאמר זה שמי לעולם זה זכרי לדור דור . זה שמי לעולם אלו שמות המפורשים . וזה זכרי לדור דור אלו חותמות השם . שכל שם ושם שבמרכבה יש לו חותם ויש לו כנוי והק"בה יושב על כסא אש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשים . כל אחד בטכסי אש . כל אחד ואחד בתוך טראה אש . ועמהם חיילות רבות של שרי אש מערכות עצומו

* עיין סוף אות א .

** אולי צ"ל וי"ז חותמות וכו' .

של גדודי אש. ובזמן שאדם משתמש בהם מתמלא כל רקיע
ורקיע כלו אש ויורדין לשרוף את העולם באש כיון שמגיעים לארץ
רואים שכנפי שמים קשורים בכנפות הארץ וכנפות הארץ קשורים
בכנפות שמים וחתומים בטבעת אדיה אשר אהיה. מיד עומדים
מכעסן ונוהגין במדת רחמים עם כל העולם ועם אותו אדם המשתמש
בהם. שאלמלא לא החם הק"בה בחותמו ארבע רוחות העולם
כשאדם משתמש בהן מיד העולם מתמלא אש. אלא שחתם הק"בה
בחותמו ואינו שולט אש לעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאום
ה' (ירמיה כ"ג). והשם שהוא נתגלה למשה בסנה מתוך אהבה.
מתוך הרחמים. ומתוך הענות. ומתוך הישרות. ומתוך השפלות.
ומתוך הצדקה. ומתוך האמונה. ומתוך אברהם יצחק ויעקב. שאפילו
אברהם יצחק ויעקב שהם גדולים ממלאכי השרת והקב"ה אהבם
אהבה גמורה לא גלה להם שם המפורש אלא למשה בלבד שנאמר
ושמי ה' לא נודעתי להם (פ' וארא). ומה הודיע להם מקצת שמו
שאינו מפורש שנ' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל
שרי. שלש אותיות הללו הודיע להם כנגד שלשתן. ש' כנגד אברהם
ד' כנגד יצחק י' כנגד יעקב. ולכלם שם אחד גלה להם. אבל
למשה גילה לו כל השמות בין שמות המפורשים בין שמות החקוקים
על כתר מלכות שבראשו ובין שמות החקוקים על כסא הכבוד בין
שמות החקוקים בטבעת שבידו. בין שהן עומדין כעמודי אש סביבות
מרכבותיו בין שמות שהן סביבות שכינה כנשרי מרכבה בין שמות
שנתחתמו בהן שמים וארץ ים ויבשה הרים ובקעות חניני תחומי
וסדרי עולם וסדרי בראשית סדרי מעונות וכול וערכות וכסא הכבוד
אוצרות חיים וגנוי ברכות גנוי טל ומטר גנוי ברכים גנוי עננים גנוי
רוחות וגנוי נשמות של חיים ושל מתים שנאמר יודיע דרכיו למשה
(תהלי' ק"ג). ומפני מה לא גילה דרכיו לאברהם שפירש עצמו
טאצל ע"ז ונדבק תחת כנפי השכינה ועמד בעשר נסיונות וליצחק
שנעקר כשה חמים על גבי המזבח ומסר דמו להקב"ה וליעקב
שהרחיק את עצמו ואת בניו ואת בנותיו ואת קרוביו מחטא ומע"ז
שנאמר ויאמר יעקב אל ביתו הסירו אלהי הנכר (פ' וישלח). אלא
מלמד שלאברהם לא גילה לו אלא מפני שזרעו של ישמעאל נופל
בגיהנם. ליצחק מפני זרעו של עשו שנופל בגיהנם. ולמה לא גילה
ליעקב שבחר בו הקב"ה לסגולתו וחקק דמותו על כסא הכבוד
שברקיע שנ' כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. (תהלים קל"ה).

ובו משבחים לפניו עליונים ותחתונים בכל יום שנאמר ויאמר לי
עבדי אתה ישראל אשר בך אחפאר (ישעי' מ"ט). אלא מפני שאמר
שנסתרו דרכיו לפני בוראו שנאמר למה חאמר יעקב ותדבר ישראל
נסתרה דרכי מדי (שם מ') לפיכך לא גילה לו:

ז וי"ן זה שמו של הקב"ה שהוא זן ומפרנס כל יצורי כפיו
בכל יום ויום מקרני ראמים ועד כיצי כנים שנא' מפרי מעשיך
חשבע הארץ (תהלים ק"ד). ואומ' פותח את ידך ומשביע לכל חי
רצון (שם קמ"ה). וכמה מפתחות יש לו לחקב"ה יש לו מפתח של
אשה שנ' ויפתח את רחמה (פ' ויצא). יש לו מפתח של גשמים
שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (פ' תבא). יש לו מפתח
של תחיית המתים שנאמר וידעת כי אני ה' בפתחי את קברותיכם
(יחזקאל ל"ז). יש לו מפתח של פרנסה שנאמר פותח את ידך
(תהלים קמ"ה). יש לו מפתח של נקבים שנ' מדר צועה להפתח
(ישעי' נ"ב). ויש לו מפתח של מן ויכן להם מן שנאמר גדלתי
שמים פתח וימטר עליהם מן. ס"א ויצו שחקים סמעל (תהלים
ע"ח). יש לו מפתח של חרוש מלכויות שנאמר ופתחו שעריך
תמיד (ישעיה ס'). יש לו מפתח של עינים שנאמר או תפקחנה
עיני עורים (שם ל"ה). וכתיב ויגל ה' את עיני בלעם (פ' בלק).
יש לו מפתח של חרשים שנאמר אוני חרשים תפתחנה (ישעיה
ל"ה). יש לו מפתח של שפתים שנאמר ה' שפתי תפתח (תהלים
נ"א). יש לו מפתח של פה שנא' ויפתח ה' את פי האתון (פ'
בלק). יש לו מפתח של לשון שנ' ומד' מענה לשון (משלי י"ג).
יש לו מפתח של אסורים שנא' ה' מתיר אסורים (תהלים קמ"ז).
יש לו מפתח של ארץ שנ' תפתח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מ"ה).
יש לו מפתח של גן עדן שנאמר פתחו לי שערי צדק (תהלים
ק"ח). יש לו מפתח של גיהנם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי
צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו). אל תקרי שומר אמונים אלא
שומר אמונים שאומר אמן שבשביל אמן שעונין רשעי' מתוך גיהנם
ניצולים מניהנם. כיצד עתיד הקב"ה להיות יושב בגן עדן ודורש
וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על
רגליהם. מימינו של הב"ה חמה עם המולות ולבנה וכל הכוכבים
משמאלו והקב"ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתידי הקב"ה
ליתן להם על ידי משיח. וכיון שמוע לאגדה עומד ורובכל בן

שאלתיאל*) על רגליו ואומ' יתגרל ויתקדש וקולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל באי עולם עונין אמן ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם עונין ואומרים אמן מתוך גיהנם עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב"ה והוא שואל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי. משיבין טלאכי השרת ואומרים לפניו רבונו של עולם אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם שעונין אמן מתוך גיהנם. מיד מתגלגלין רחמיו של הקב"ה עליה' ביותר ואומר מה אעשה להם יותר על דין זה כבר יצר הרע גרם להם. באותה שעה נוטל הקב"ה מפתחות של גיהנם ונותן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים ואומר להם לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מתוך גיהנם שנאמר פתחו שערי' ויבא גוי צדיק שומר אמונים (שם). מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם. וכיצד מעלים אותם מתוך גיהנם מלמד שכל גיהנם וגיהנם שלש מאות ארכו וג' מאות רחבו ועביו אלף פרסה ועמקו אלף פרסה וכל רשע שנופל לתוכו שוב אינו יכול לעלות מתוכו. מה עושין מיכאל וגבריאל באותה שעה תופשין ביד כל אחד ואחד מהן ומעלין אותן כאדם שהוא טקום את חבירו ומעלהו בחבל מתוך הבור שנאמ' ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלי' ט'). ועומדים עליהם גבריאל ומיכאל באותה שעה ורוחצין אותן וסכין אותן ומרפאים אותם ממכות גיהנם ומלבישין אותם בגדים נאים וטובים וחופשים בידם ומביאין אותם לפני הקב"ה ולפני כל הצדיקי' כשהן מנוחצים ומכוכדים שנאמ' כהניך ילבשו תשועה וחסידך ישמחו בטוב (דברי הימים ב' ו'). כהניך אלו צדיקי אומות העולם שהן מכתנין להקב"ה בעולם הזה כגון אנטונינוס בן אסירוס וחביריו. וחסידך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר אספו לי חסידי (תהלים נ'). וכשמגיעין לפתח גן עדן נכנסין גבריאל ומיכאל תחלה ונטלכים בהקב"ה. משיב הקב"ה ואומר להם תגיתו להם שיכנסו ויראו את כבודי. וכיון שנכנסין נופלין על פניהם ומשחחין לפניו ומכרכין ומשבחין שמו של הקב"ה מיד צדיקי' גמורים וישרים שיושבים לפני הקב"ה נותנים הודאה ומרוטמים להק"ב שנאמר אך צדיקים יודו

(*) עיין ס' זרובבל בחדר ב' של בית המדרש.

לשמך ישבו ישרים את פניך (שם ק"ט). ואומר וירטמוהו בקהל עם וגו' (שם ק"ז):

ח חי"ח אל תקרי חיה אלא חטא מפני שחטא נחשב להם לרשעי ישראל בצדקה בשעה שהן רואין פני גיהנם ומקבלין עליהם בעצמן דינה של גיהנם. וכיון שמעלין אותן וחוזרין בתשובה לפני הקב"ה מיד מתקבלין לפני שכינה כצדיקי וחסידי' שלא חטאו מעולם ומקבלים שכר על כל חטא שהיה בידם כצדקה שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה עליהם חיה יחיה (יחזקאל י"ח). בהן יחיה לא נאמר אלא עליה' מלמד שעליה' הוא יחיה עם הצדיקי' והחסידי' ותמימים וישרים בעלו צדקה וגומלי חסדים ובעלי תורה ואנשי אמונה לעולם הבא. ולא עוד אלא שמעלין אותם ומושיבין אותם בישיבה אצל השכינה מפני ששכרו את לבם בתשובה לפני הקב"ה שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). דבר אחר קרוב ה' לנשברי לב מלמד שכל מי שלבו שבורה בכל יום ורוחו נמוכה ודבורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתו' כאלו מובח בנוי בלבו ומעלה עולות וזבחים עליו לפני הקב"ה שנאמ' זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכא (שם נ"א). ד"א קרוב יי' לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרוחקים מן השכינה שלשים ושיש' אלפים רבבות פרסאות שנאמר שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו'). לו בגמטריא שלשים ושישה אלפים הן. מלמד שגופו של שכינה* מאתיים ושלשים ושישה רבבות פרסאות ק' ושמוני' עשר ממחננו ולמעלה ומאה ושמונה עשר ממחננו ולמטה. ופרסאות הללו אינן כפרסאות שלנו אלא כפרסה שלו שהפרסה שלו אלף אלפים אמה ואמה שלו ד' זרתות וטפת זרת שלו מסוף העולם עד סופו שנאמר מי מרד בשעלו מים ושמים בורת חכן (ישעיה ט'). ד"א שמים בורת חכן מלמד שהשמים ושמי השמים זרת אחד אורכן זרת אחד רחבן זרת אחד קומתן וארץ וכל תהומות פרסת רגל אח' ארכה ופרסת רגל אח' רחבה ופרסת רגל אח' קומתה עד הרקיע הראשון. אבל שבורי לב הב"ה קרוב אצלו כל היום מאמה אל אמה לכך נאמ' קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). לנשברי לב הוא קרוב ולא לנטהרי לב שכבר כתוב אחריו אמרו

* לקוח משיעור קומה המיוחס לר' ישמעאל.

לנמהרי לב חוקו ואל תיראו. אלא מלמד שהקב"ה הוא מרחיק
 שכינתו מעל גבהי לבב וכולן נחשבין עליו כחועבה שנאמר תועבת
 ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקא (משלי י"ד). ואין תועבה אלא ע"ז
 שנאמר ולא חביא תועבת אל ביתך (פ' חצא). מכאן מצינו שכל
 מי שיש לו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז. ולא עוד אלא שמעלה
 עליו הכתו' כאלו בנה במה בלבו ומקטיר עליו קטורת לע"ז. שאין
 תועבה האמורה כאן אלא ע"ז שנאמר כי את כל החועבות האל
 עשו אנשי הארץ (פ' אחרי מות). לכך נאמר תועבת ה' כל גבהי
 לבב (משלי שם). ומהו יד ליד לא ינקא מלמד שאפי' יש בו
 צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ
 ועולם הזה ועולם הבא שנאמר ויאמר אברם אל מלך סדום הריטותי
 ידי אל ה' אל עליון קוני שמים וארץ (פ' לך לך) ויש בו גסות
 הרוח לא ינקא מדינה של גיהנם. ד"א יד ליד לא ינקא מלמד
 שאפי' יש בו תורה וחכמה כמשה רבינו עליו השלום שקיבל תורה
 מיד ליד ויש בו גסות רוח לא ינקא מדינה של גיהנם. לכן הוא
 אומר כי רם ה' ושפל ירא' וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל"ח) וכי
 שפל ירא' וגבוה אינו רואה אלא מלמד שאין מסתכל הקב"ה כמי
 שיש בו גסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו
 מנעוריו. שאין שונא לו להקב"ה אלא מי שיש לו גסות הרוח
 שנאמר לב נשבר ונדכא אלדים לא חבוה (תהלים נ"א). לכך נאמר
 כי רם ה' ושפל יראה וגומר. ומהו וגבוה ממרחק יידע בב' יודין
 מלמד שאמר הב"ה כל מי שיש בידו גסות הרוח מעלה אני עליו
 כאלו מקללני בשני העולמות שאין ב' יודין אלא אחד בעולם הזה
 ואחד בעולם הבא. וכל מי שזוכה את יצרו ככל יום ומתודה עליו
 מעלה אני עליו. כאלו כבדני בשני עולמות שנאמר זוכה תודה
 יכבדני (שם נ'). שני נוני' אחד לעולם הזה ואחד לעולם הבא:
 ט אל תקרי ט"ז אלא טיט. ומהו טיט זה טיט שבידו של
 הקב"ה שנאמר חנה כחומר ביד היוצר (ירמיה י"ח). שכל העולם
 כלו לא נברא אלא הימנו ולבסוף עתידים כלם שחוזרים לטיט
 שנאמר הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב
 אל העפר (קהלת ח') ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם
 הראשון שנאמר ויצר ה' אלדים את האדם עפר מן האדמה (פ'
 בראשית). ומנין שאין טיט אלא עפר שנאמר ויבא סגנים כמו חומר
 וכמו יוצר ירמוס טיט (ישעיה מ"א). ד"א טיט זהו טיטו של עולם

הבא שהצדיקים מציצין הימנו כחות כחות כעשבי השדה בכמה
 לבושין שריתון הולך מסוף העולם ועד סופו כדית גן עדן שנאמר
 ויציו מעיר כעשב הארץ (תהלי' ס"ב). אין עיר אלא ירושלם
 שנאמר העיר אשר בחרתי בה (מלכים א' י"א). מכאן אתה למד
 שאין הקב"ה מחיה מתים אלא בארץ ישראל שנא' כה אמר ה'
 בורא השמים ונוטיהם וגומר (ישעיה מ"ב). ואומר ונתתי צבי בארץ
 חיים (יהוקאל כ"ו). ומהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ
 מתים. אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים
 תחלה לעולם הבא. אם כן צדיקים שבחוצה לארץ כגון משה ואהרן
 ושאר כל הצדיקי שבארבע פינות העולם היאך חיין ובאין לעולם
 הבא. אלא מלמד שבשעת החיית המתים הב"ה יורד משמי שמים
 העליונים ויושב על כסאו בירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם
 כסא ה' (ירמיה ג'). וקורא להב הקב"ה למלאכי השרת ואומר להם
 בני לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח.
 משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו רבונו של עולם הננו נעמוד
 לפניך בכל דבר שאתה רוצה. משיב הקב"ה ואומר להם לכו ושטמו
 בד' רוחות העולם והגביהו את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות
 מחילות בקרקע לכל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ עד ארץ ישראל
 והביאו לי כל צדיק וצדיק פלוני בן פלוני חסיד פלוני בן
 פלוני חכם פלוני בן פלוני שמסרו עצמן על קדושת שמי בכל יום
 ויום כדי שלא יצטערו ויבאו לארץ ישראל ואני מחיה אותם. מיד
 הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד
 וגדוד ומשוטטים בארבע רוחות העולם ומגביהין ארבע כנפות הארץ
 ומנעריין רשעים ממנה שנא' לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים
 ממנה (איוב ל"ה). ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל
 כל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ ומביאין אותן בתוך מחילות לארץ
 ישראל אצל הקב"ה לירושלם ועומד הב"ה בעצמו ומחיה אותן
 ומעמידן על רגליהן. וכיצד הקב"ה מחיה את המתים לעולם הבא
 מלמד שנטל הקב"ה שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמתו של
 הב"ה וחוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו. בתקיע' ראשונה
 העולם כלו רועש. בתקיעה שנייה העפר מתפרד. בתקיעה שלישית
 עצמותיהן מתקבצין. בתקיע' רביעית אברים מתחטמין. בתקיעה
 חמישית עורותיהם מתקרמים. בתקיעה ששית רוחו' ונשמות מתכנסות
 לגופיהן. בתקיעה שביעית חיים ועומדים על הגליהם בלבושיהם שנא'

ה' צבאות יגן עליה' ואכלו וכבשו אבני קלע ושחו חמו כמו יין
 ומלאו כמזרק כוויות מובה והושיעם ה' אלדיהם ביום ההוא כצאן
 עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכריה ט'):

* אל תקרי י"וד אלא יד מלמד שוהו יד ושם טוב שעתיד
 הקב"ה ליחן להם לצדיקים לעולם הבא בירושלם ובבית המקדש
 שנאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב וגומר (ישעיה
 נ"ו). ואין ביתי אלא בית המקדש שנאמר כי ביתי בית תפלה וגומר
 (שם ישעיה). ואין חומות אלא ירושלם שנאמר על חומותיך ירושלם
 (שם ס"ב). ואין יד אלא מנות שנאמר חמש ידות (פ' מקץ). ומהו
 יד מלמד שעתיד הקב"ה לקרות לכל הצדיקים בשמן ונתחן להם כוס
 של סם חיים בידן כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים. ומהו שם
 מלמד שעתיד הקב"ה מגלה שם המפורש לכל הצדיקים לעולם הבא
 שנבראים בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו כולם יכולים
 לבראות עולם חדש שנאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה
 ס"ב). ומנין שזה שם המפורש נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן
 זה שמי לעולם מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש. ד"א
 שם עולם אתן לו שלא יפסוק (ס"א יפסקו) שמו מן העולם שכשם
 ששמים חדשי' וארץ חדשה קיימי' לעולמי עולמים כך עתיד שמו
 של צדיקים (ס"א הצדיקים) חיים וקיימים לעולם ושם זרעם וזרע
 זרעם שיעמדו לעולם שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ
 והחדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם יי' כן יעמוד זרעכם
 ושמכם (סוף ישעיה). ד"א שם עולם מלמד ששלש מאות וארבעי'
 עולמים עתיד הקב"ה להנהיל לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שכן
 שם בגמטריא ג' מאות וארבעים הוו. ד"א שם עולם אתן לו נאמר
 בראש הפסוק הוה ונתתי להם בביתי ובחומותי ובסוף נאמר אתן
 לו אם נאמר לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמ' ונתתי להם למה
 נאמר אתן לו. מלמד שכל הצדיקים כלן נותן להם הקב"ה יד וחלק
 שכר טוב ושם ותהלה ושבח ומלכות לעולם הבא. ולמשיח בן דוד
 נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם תהלה וגדולה ושבח. כתר כלול
 קדוש' ומלכו' כנגד כל הצדיקים כלן לעולם הבא. יד זה כוס של
 חיים שמשקרו הקב"ה למשיח ולצדיקים לעתיד לבא. חלק שכר
 טוב זה שלש מאות וארבעים עולמים שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו
 כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעולם הבא. שם עולם זה שם
 המפורש שעולם הבא נברא בו. תהלה וגדולה זהו אור מאירת

עינים שהם מסתכלין בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת. ושבה זו קומה זקופה כאדם הראשון כליל כתר זה ארגונין טוב שהמלכי משתמשין בהן. קדושה שקוראין בהן מלאכי השרת ק' ק' ק'. ברוך שקוראין לפני הק"בה בתמים ממעל בעולם הבא. ומלכות שכל הנכשל בהם כצדיקים משתמש לעולם הבא במלוכ' וכבוד ברכו' וממשלה כדוד מלך ישראל שנאמר ויהי הנכשל בהם ביום ההוא כדוד וכית דוד כאלדים כמלאך ה' (זכריה י"ב). ואור נוגה סביב סביב להן לכל צדיק וצדיק לעולם הבא ושכינה עמהם בכבוד בכל מקום. כאב שהוא יושב על כסא הכבוד. כמלך שש ושמה בשמחת בניו ובנותיו שנאמ' ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב לה ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב'). ואומ' רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגומר (שם):

כ כ"ף זה כף שבועה. כ"ף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקי' לעולם הבא ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבי רבבות מלאכי שרת ועמודי ברק סביב להן וניצוצין של זוהר מוקפות להן וייקוקי ויו מבהיקים את פניהם וייקי אור מקרין את עפעפיהם ורוחות מתכנשין לפניהם ועננים מוילים לנגד פניהם והרים מרקדים לפניהם. ועל אותה שעה אומר ישעיה (כ"ז) ה' רמה ירך. מהו רמה ירך מלמד שעחיד ישעיה לומ' לפני הק"בה בסעודתן של צדיקים בגן עדן בשעה שהוא מרקד לפניה' רבונו של עולם רמה ירך לא יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיב הב"ה ואומ' ישעי' בני יבאו ויראו בשמחתם ובטובתם וילבשו בושח וכלימה שנאמר יחוזו ויבושו קנאת עם (ישעיה שם). משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע לא יבאו ולא יראו. אומ' הק"בה מי מכריע בינינו שנעשה כדברו. משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע תבא כנסת ישראל הגדולה ותכריע בינינו ונעשה. מיד קורא הק"בה למטטרון שר הפנים ואומר עברי לך והבא לי כנסת ישראל כדי שתכריע בינינו. ומיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הק"בה ולפני ישעיה. וכיון שרואה כנסת ישראל את הק"בה אמרה לפניו רבש"ע למה קראת אותנו. משיב הק"בה ואמר לה בתי מפני שאני אומר יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיבה יבאו ויבושו שנאמר ותרא' אויבתי ותכסיה בושח (סוף מוכה). באותה שעה באין רשעי' לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים ורואים כל הצדיקי' כל אחד ואחד

בפני כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים
 וכל אחד ואחד יושב כמלך על כסאו של זהב ולפני כל אחד ואחד
 שולחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים
 טובות ומרגליות שהוא מלא סם חיים וכל מעדני גן עדן מונחים
 לפניהם על השולחן ולפני כל אחד ואחד עומדים שלש' מלאכי השר' ^{לשמשן}
 וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים או מפיהם וזו
 פניהם הולך מסוף העולם ועד סופו מזיו החמה שנא' ואוהביו כצאת
 השמש בגבורתו (שופטים ח'). ושמים ושמי השמי' פותחין את
 דלתותיהן ומטטירי עליהם טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו
 הולך מסוף העולם ועד סופו. ואלף אלפים מלאכי השרת עומדי'
 לפניהן ואוחזי' בידיהם צינורות ונבלים ומצלתיים וכל כלי שיר ומרננים
 לפניהם בסעודה והק"בה עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה וחמה
 ולבנה וככבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדי' לפניהם עמו. וכיון
 שהרשעים רואים כל אותה גדולה ומלכות וכל אותה תפארת
 וכבוד מגביהין את קומתן מאה אמה בהיכל מפני כבודן של צדיקים
 להסתכל בהן ויהיו שואלים עליהם לומר מי אלו שכל אותו הכבוד
 וכל אותה גדולה עשה להם הק"בה. משיבים מלאכי השרת ואומרים
 לפניהם הללו עמו של הק"בה שעסקו בתורתו ובמצותיו והביאום לגן
 עדן ליתן להם שכר טוב וחלק טוב. מיד נופלים רשעים על פניהם
 ופוחחים את פיהם בשבחיו של הקדוש ברוך הוא ושל צדיקים
 ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי' אלהיו (סוף תהלים
 קמ"ד):

ל' ל'מד אל תקרי למד אלא ל"ב מ"בין ד"עת. מלמד
 ששקול הלב כנגד כל האברים. לאדם יש לו עינים. אף
 ללב יש לו עינים. לאדם יש לו אזנים. אף ללב יש לו אזנים. לאדם
 יש לו פה אף ללב יש לו פה. לאדם יש לו דבור אף ללב יש לו
 דבור. לאדם יש לו נחיתה אף ללב יש לו נחיתה. לאדם יש לו
 צעקה אף ללב יש לו צעקה. לאדם יש לו הליכה אף ללב יש לו
 הליכה. כן כל המדות שיש להם לאיבריו של אדם יש ללב. עין
 רואה אף הלב רואה שנאמ' ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א').
 אוזן שומעת אף הלב שומע שנאמר לב שומע לשפוט (מלכים
 ג'). דבור מנין שנא' אמרתי אני עם לבי (קהלת א'). צפוף הלשון
 מנין שנאמר בחנת לבי פקדת לילה צרפתי כל תמצא זמותי כל יעבור
 פי (תהלים ח'). צועק מנין שנאמר צעק לבם אל ה' (איכה ג'). אדם

מתנחם אף הלב כן. שנאמר וינחם אותם וידבר על לבם (פ' ויחי).
 אדם מחוקק אף הלב מחוקק שנא' לבי לחוקקי ישראל (שופטים ח').
 הליכה מנין שנאמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי
 צו (הושע ה'). מנין שהלב כותב שנאמר כתבם על לוח לבך (משלי
 ג'). אדם מרחיש אף הלב כן שנאמר רחש לבי דבר טוב (תלי' מ"ה).
 אדם עולץ אף הלב יעלוץ שנאמר עלץ לבי (שמואל ב'). אדם מטהר
 אף הלב מטהר שנאמר לב טהור ברא לי אלדים (תהלים נ"א). אדם
 מגיל אף הלב כן שני' וגל לבי (שם י"ג). אדם מתעצב אף הלב כן
 שנאמר ויתעצב אל לבו (סוף בראשי'). אדם נוער אף הלב נוער
 שנאמר אני ישנה ולבי ער (שיר השירים ה'). מנין שהלב ישן
 באדם שנאמר ישן לב ואין מבין. אדם חכם אף הלב חכם שנאמר
 חכם לב יקח מצות (משלי כ"ד). אדם מטפש אף הלב כן שנאמר כי
 בשרירות לבי אלך (פ' נצבים). ואין שרירות אלא טיפשות. אדם
 דורש אף הלב כן שנאמר ונתתי את לבי לדרוש (קהל' א'). אדם
 עוסק אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום
 על לבבך (פ' עקב). אדם מרפא אף הלב כן שנא' חיי בשרים לב
 מרפא (משלי י"ד). אדם נשבר אף הלב כן שנאמר לב נשבר ונדכא
 (תהלים נ"א). אדם רם רוח אף הלב כן שנאמר ורם לבבך (פ' עקב).
 אדם יש לו שכחה אף הלב כן שני' נשכחתי כמת מלב (תהלים ל"א).
 אדם ישיש אף הלב כן שנאמר וראיתם ויש לבכם (ישעיה ס"ו). אדם
 שטח אף הלב כן שנאמר לב שטח ייטיב פנים (משלי י"ז). אדם טוב
 אף הלב טוב שנאמר שטח וטוב לב (אסתר ה'). כל מה שיש באדם
 יש בלב. מכאן למדנו שהלב שקול כנגד רמ"ח איברים שבאדם. ולא
 עוד אלא שני' עשר דברים יש בו באדם ואלו הן לב מבין דעת וחבונה.
 כליות ויעצות עצות טובות ורעות. פה מחתך בכל מיני מאכלות. לשון
 גומר כל מיני שיחות. חיד טועם כל מטעמי מאכלות. קנה מושך
 ומוציא כל רוחות וקולות. ושט בולע כל מיני מאכל ומשקה. ריאה
 שואבת כל מיני משקין. כבד כועס ומרה וזרקת בו טיפה ומניחתו.
 טחול שוחק כל מיני שחיקות. קורקבן שוחק כל מיני אכילות. קבה
 ישנה שנה מחוקה. ואין שנאה ואהבה אלא בלב שני' לא תשנא את
 אחיך בלבבך (פ' קדושים). ונאמר ואהבת את ה' אלדיך בכל לבבך (פ'
 ואתחנן). ואין קנאה אלא בלב שנאמר כי יום נקם בלבי (ישעיה ס"ג).
 ואין דאגה אלא בלב שנאמר דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב).
 ואין דיווי אלא בלב שנאמר והסר כעס מלבך (קהל' י"א). לפיכך אין

הק"בה צופה אלא ללב שנאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (שמואל א'):

בן מ"ם מפני מה מ"ם קורא אותה שנים בבת אחת. מפני ששניהם עומדים ברזי כסא הכבוד וכלם חקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד וקושרין בראשן כתרים של אורה. וכיון שמוגיע זמן קדושה ואין הק"בה יורד ממרום רזמו ורד במרכב' שניהם מתקרבים זה אצל זה ואומרים אימתי ירד הק"בה ממרום רזמו ורד במרכבה ואנו נראה מראה דמות פניו ונאמר שירה לפניו שנ' מתי אבא ואראה פני אלדים (תהלים נ"א). ומהו מתי אבא מלמד שלא אמרה רוח הקודש דבר זה אלא כנגד אותה שעה שאומרי' אותיות שבמרכבה קודם שתבא שכינה ותרד על כסא מרכבה מתי יבא הק"בה וישב על כסא הכבוד ונקבל את פניו בשמחה ובשירות. וכיון שכא הק"בה יורד במרכבה כל שרי המרכבה וכל החיות שבמרכבה וכל אותיות שבמרכבה מקדימי' בשירות להקבילו. אף מ"ם ומ"ם שבמרכבה מקבלים פני שכינה באות' שעה בשירי עוז ומלכות ופותחים את פיהם ואומרים שירה. ומה שיר שהם אומרים מ"ם פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים. ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור. מה עושה הק"בה באותה שעה. תופש לכל האותיות שבמרכבה ומחבקן ומנשקן וקושר להן שני כתרים לכל אחד ואחד. כתר של מלכות וכתר של כבוד ואף מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה תופסן הקב"ה בידו ומחבקן ומנשקן וקושר להן שני כתרים. (למ"ם פתוחה צ"ל) אחד של מלוכה ואחר של כבוד. למ"ם סתומה אחד של ממשלה ואחד של תפארת. ואחר כך מושיבן הקב"ה אחד מימינו ואחד משמאלו ומפייסן בדברים ואומר להם אותותי שחקקתי באצבעותי בעט שלהב' אש גלוי וידוע לפני שלא נקרא מלכותי אלא בכם ולא יקרא ממשלתי אלא בכם מלך מלכי' ומושל מושלי'. לפי שבאות מ"ם פתוחה נקרא הק"בה מלך מלכים ובמ"ם סתומה נקרא הקב"ה מושל מושלים שנא' ומלכותו בכל משלה (תלים ק"ג). ואומ' ה' ימלוך לעולם ועד (בשלח). ואוי' מלך אלהים על גוים (תלים מ"ז). ואומר כי ליי' המלוכה ומושל בגוים (תלים כ"ב). וכיון ששומעין מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה מפי הקב"ה דבר זה פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הק"בה. ומה שירה אומרים לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דה"י כ"ט). באותה שעה באין כל שרי מלכויות שבכל רקיע ורקיע לפני הק"בה ונוטלין כתר מלכותם מעל ראשם ומניחי' על גבי קרקע

ערבות רקיע כנגד כסא הכבוד וכורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם לפני הקב"ה ומקבלים פניו ואחר כך פותחין את פיהם ואומרים שירה לפניו. ומה שירה שהם אומרי' לפניו ממלכות הארץ שירו לאלקים וזרו ה' סלה (תלי' ס"ח). וכל גרודי אש וכל שרפי להבה באין בשירות ותושבחו לפני הקב"ה ומקבלין פניו ומשתחווים לפניו שנ' וצבא השמים לך משתחווים. ואח"כ פותחין את פיהם ואומרים שירה. מה שירה מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו. הק"בה קדוש ויושב על כסא קדוש. הקב"ה רם ונשא יושב על כסא רם ונשא. והקב"ה אש אוכלה אש חונה בסוד מערכות אש. ומנין שנקרא קדוש שנ' ק' ק' ה' צבאות. ומנין שאף כסאו נקרא קדוש שנ' אלהים ישב על כסא קדשו (שם). ומנין שנקרא רם ונשא שנ' כה אמר רם ונשא (ישעיה נ"ו). ומפני מה נקרא רם ונשא מפני שהוא רם על כל רמים שבעולם שנ' רם על כל גוים ה' (תלים קיג). אל תקרי גוים אלא גאים אלו שרי מלכים ורוזנים שהם מתגא' במרום מפני גובהן. ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא בורועו את כל העולם שנאמ' ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' (ישעיה מ"ו). ומפני מה כסאו רם מפני שהוא רם על כל המדות שבעולם. ומפני מה נקרא נשא מפני שהו' נושא כל רוחות ונשמו' שבעולם שנ' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נ"ו). ומנין שנקרא אש אוכלה שנ' כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא (פ' עקב). ומנין שאף כל מערכתיו אש שנ' עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תלים ק"ד). ומנין שהק"בה נקרא כבוד שנא' יי' צבאות הוא מלך הכבוד סלה (תלים כ"ד). וכסאו נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון וגו' (ירמיה י"ז):

גן נו"ן נו"ן מפני מה אחד רובץ ואחד זקוף ועומד. מפני שנבראת בו נשמה לבריות שכל נשמה ונשמה פעם שהיא רובצת פעם שהיא זקופה. בזמן שאדם רובץ נפשו רובצת ובזמן שאדם זקוף נפשו זקופת שנ' נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדריו בטן (משלי ד'). (ס"א בזמן שהיא בגופו של אדם היא רובצת ובזמן שאינה בגופו של אדם היא זקופה וכן הוא אומ' נר אלקי וכי'). משל למלך שיש לו פלטרין בבית המטונף וכשבקש ליכנס בתוכו אומר לעבדיו הדליקו בתהלה בתוכו את הנר כדי שאראה מה שבתוכו. אף הקב"ה ברא את האדם מן העפר ומן הדם ומן המרה

א' אפר ר' דם מ' מרה. ונפת באפיו נשמת חיים כדי שיחפש מה
 בחררי לבבו של אדם שנאמ' נר אלהים נשמת אדם חופש כל חררי
 בטן (שם). ואומ' חוקר לב ובוטח כליות (ירמיה י"ז). ומפני מה
 אינו חוקר אלא כליות ולב מפני שהלב מבין בינה ומחשב מחשבות.
 וכליות יועצות עצות טובות ורעות. אומר הקב"ה הללו הן מנהיגיו
 ופרנסיו של אדם ואין לי עסקי אלא בהן. שכל איברים של אדם
 נוהגים על ידיהם. לכך נאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי ד').
 ר"א נר אלהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה. והלא נשמת אדם
 ונשמת בהמה הכל הולכין אל מקום אחד (קהלת ג'). ולא עוד
 אלא שאחד האדם ואחד הבהמ' מקרה אחד להם ליום המות שנ'
 כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה וגו' מה הוא כמות זה כן מות
 זה (קהלת ג'). מה אדם מת אף בהמה מתה מה אדם מטמא
 בנגיעה במיתתו שנאמר הנוגע במת וגו' (פ' חקת) אף בהמה מטמאה
 במיתה בנגיעה שנ' וכי ימות מן הבהמה וגו' הנוגע בנבלתם יטמא
 וגו' (פ' שמיני). ולא עוד אלא שמעולה בהמה מן האדם שהנוגע
 בנבלת אדם מטמא טומאת שבעה אבל הנוגע בנבלת בהמה אינה
 מטמאה אלא טומאת ערב. ולא עוד אלא בומן שהבהמ' מתה
 בעלה טוהר אותה לגוים וגוים אוכלים את בשרה ועורה נותנים
 אותה לעבדה. ולא עוד אלא בומן שהיא מתה רוחה יש לה מנוחה
 אבל אדם כשהוא מת רוחו אין לו מנוחה מפני שמעמידן אותו
 בדין ומסדרין לפניו כל מעשים שהיו בידו בין לטובה בין לרעה
 ואומרים לו לא כך עשית ביו' פלוני לא כך פעלת ביום פלוני לא כך
 חקתה (ס"א שחחה) ביום פלוני ולא כך דברת ביו' פלוני. ואפי' שיחה
 קלה שבין איש לאשתו בשעת השמיש מוגידין לו ביום דין הקבר
 שנ' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מוגיד לאדם מה שיחו (ישעיה
 ל'). ואם מתים בניו בחייו אומרים לו מפני מה מתו בניך בחיך.
 אם נסתמו עיניו בחייו אומרים מפני מה נסתמו עיניך. אם נעשה
 אלם בחייו אומרים לו מפני מה נעשית אלם בחיך. אם נעשה
 חרש. אם נעשה מצורע הכל אומרים לו. שהרי הקב"ה כל מעשיו
 ישרים שנ' כי ישרים דרכי יי' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם
 (חושע י"ב). צדיקים ילכו בהם לגן עדן. ופושעים יכשלו בהם לגיהנם.
 מפני מה כשלת בעונך ואבדת את דרכיך ופילגת את עצמך ועוררת
 לגיהנם. ואם היה בידו להשיב טעני' שהוא זוכה בה בדין מקבלין
 חימונו ואם לאו מכין אותו ג' פולסאות של אור ועושין אותו קטם

ומפורין אותו בד' רוחות העולם שני' והחמס קם למטה רשע (יחזקאל
 ו'). ואח' כך מחזירין אותו ד' מלאכי השרת אחד אחד לכל רוח
 ורוח ומכניסין את קטמו מארבע רוחות העולם ומטמנים אותו בתוך
 הקבר עד שמוניע יום הדין הגדול שני' כי הנה יום בא בווער כתנור
 (מלאכי ג'). כי הנה יום בא זה יום הדין הגדול. בווער כתנור זה
 גיהנם שנמשל כתנור שנאמר נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו
 בירושלם (מלאכי ג'). והיו כל זדים אין זדים אלא לצים שנא' וד
 יהיר לץ שמו (משלי כ"א). מכאן אתה למד שכל אדם שיש בו
 ליצנות אין דנין בגיהנם תחילה אלא הוא שני' עושה בעברת זדון
 (שם). ואין עברה אלא גיהנם שני' יום עברה היום החוא (שם).
 וכל עושי רשעה אלו רשעי ישראל שהם נדונים בגיהנם. וי"א
 קש אלו רשעי אומות העולם שנמשלו כקש שני' חשלה חרונוך יאכלמו
 כקש (פ' בשלח). וליהט אותם זה לשון האש של גיהנם שהוא
 מלהטת הרשעי'. היום הבא שאותו היום שבא ארוך ארבעים יום
 שבארבעים יום נוצר הולד ובארבעים יום נתנה התורה לכך נידונין
 באותו היום שהוא ארבעי' יום כיומו של אדם ולא כיומו של הקב"ה
 שיומו של הקב"ה אלף שנים שני' כי אלף שנים בעיניך וגו' (תהילים
 צ'). שהכל ברשותו של הקב"ה והכל בדברו. אשר לא יעווב להן
 שורש וענף שלא יטעמו טעם גיהנם. שורש זו נשמה שדומה לנטיעה
 בגופו של אדם. וענף זה הגוף שנכלל בעפר כענף. ואם כן למה
 נאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי ד') ולא נשמת בהמה. אלא
 מפני שאדם נברא בדמותו של הקב"ה נאמר בו נר אלהים נשמת
 אדם אבל בהמה הואיל ולא נבראת בדמותו של הקב"ה לא נאמר
 בו. כיוצא בדבר נאמר מי יודע רוח בני אדם וגו' (קהלת ג'). רוח
 בני אדם אלו הצדיקי' שדומי' לאברהם בצדקתו שנקרא אדם שנאמר
 האדם הגדול בענקים הוא (יהושע יג) ומניין שאין גדול אלא אברהם
 שני' נשיא אלהים אתה בחוכינו (חיי שרה). ורוח הבהמה אלו
 הרשעי' שנמשלו כבהמה שני' נמשל כבהמות נדמו (תילים מט):

ס סמ"ך אל תקרי סמך אלא סומך סך זה הקב"ה שהוא
 סומך טכים נופלים שני' סומך ה' לכל הנופלים (תילים קמ"ה). סומך
 עליונים וסומך תחתוני' סומך העולם הזה וסומך העולם הבא. ומניין
 שסומך עליונים שני' אני ידי נטו שמים (ישעיה מ"ה) אל תקרי נטו
 שמים אלא נסמכתי שמים. סומך התחתונים מניין שנאמ' סומך
 ה' לכל הנופלים (תילים קמ"ה). ואין נופלים אלא התחתונים שמשפילין

עצמן מפני קומתן שנמוך. סומך העולם הזה מניין שני' ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתו (ישעיה ס"ג):

ד"א סמ"ך אלו ישראל שסומכין תמיד להן זכות אבותיהם אברהם יצחק ויעקב ויוסף משה ואהרן ודוד ושלמה. זכותן של אברהם ויצחק במזרח סביב להן שני' מי העיר ממזרח צדק (ישעיה מ"א). זכותן של יעקב ויוסף במערב שני' ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א') זה דמות יעקב שחוקקה על כסא הכבוד. דמות שור זה דמות יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו (פ' ברכה). ומפני מה ניתנה בכורה ליוסף שנאמר ובני ראובן בכור ישראל (ד"ה ה'). ולא להתייחס לבכורה נקרא הוא בכור. זכותן של משה ואהרן בדרום שהתורה והמצוה כהונה ולויה לא נתנם אלא בדרום שנא' אלוה מתימן יבא (פ' ברכה). זכותן של דוד ושלמה בצפון לפי שכל נבואתן שנתנבאו על ישראל לא נתנבאו אלא על מתן שכרן של צדיקים שבגן עדן שהוא נתון בצפון הגן עדן. ומנין שהגן עדן בצפון שנאמר ממתיים ירך ה' ממתיים מחלד וגומר (תהלים י"ז). דוד נתנבא ואמר כשראה טובה של גן עדן מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך (תהלים ל"א). שלמה נתנבא ואמר יצפון לישרים תושיה (משלי ב'). ישרים אלו צדיקים שמקבלים פני שכינה בכל יום שני' (ת' קמא) ישבו ישרים את פניך. הקב"ה נקרא ישר וצדיקים נקראו ישרים. הקב"ה מנין שנאמר טוב וישר ה' (תהלים כ"ה). צדיקים מנין שנאמר אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה (תהלים קי"א). הקב"ה נקרא טוב שני' טוב ה' לכל (שם קמ"ה) וצדיקים נקראו טוב שנאמר אמרו לצדיק כי טוב שני' טוב ה' לכל (שם קמ"ה) וצדיקים נקראו טוב. שכן מעשיהם לעולם הבא. פרי מעלליהם יאכלו בעולם הזה: **ד"א** סמ"ך זו ירושלם שהרי סמוך לה סביב הרים ומוקפים לה גבעות. הרים כנגד אבות. וגבעות כנגד אמהות שנאמר ירושלם הרים סביב לה וגומר (תהלים קכ"ה): **ד"א** סמ"ך זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סמוכים לו ד' מחנות שבטי ישראל שני' דגל מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה יהודה מזרחה דגל מחנה אפרים ימה (פ' במדבר ובהעלותך): **ד"א** סמ"ך זה בית המקדש ששכינה בחוכה וסמוך לו סביב מלך וכרן גדול כהנים לויים וישראל כנגד ד' רוחותיו כבמדבר שהיו סמוכין לו ד' מחנות שבטי ישראל שני' מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה אפרים וגו': **ד"א** סמ"ך זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים

משנה מדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות שנא' באר חפרוה שרי' כרוה נדיבי עם (חוקת) אין באר אלא תורה שנמשל לבאר שנא' באר מים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעי' נ"ה). ולמה נמשלו דברי תורה למים לומר לך מה מים מניחי' מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שהוא נמוך ומשפיל עצמו. חפרוה שרים אין שרים אלא משה ושבעים זקנים שהיו דורשין את התורה בשבעי' לשונות ומוציאין כל אחד ואחד טעמי החכמה מן התורה. כרוה נדיבי עם אלו סופרים כגון הוד ושלמ' דניאל ומדכ' ועזרא הסופר. במחוקק שהכל אומרים הלכה למשה מסיני שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק (פ' חוקת). ולמה נק' שמו מחוקק שחקק כל אות ואות שבתורה באצבעות ידיו. במשענותם אלו נביאים שהיו מחיים את המתים כגון אליהו ואלישע שהיו מחיים שנאמר ושמת משענתי על פני הנער (מלכים ב' ד'). וממדבר מתנה זה מדבר סיני שנחנה להם לוחות במתנה מסיני שנ' ויתנם ה' אלי (פ' עקב). ואומר זכרו תורת משה עבדי (סוף מלאכי). תורת משה אלו תורה נביאים וכתובים. על כל ישראל אלו המצוות. חקים אלו המדרשות. והמשפטים אלו שמועות והגדות שנאמ' מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ"ז):

ע ע"ן לא נאמר אלא עין של תורה שהיא עין לכל עין והיא אור לכל אור והיא חכמה לכל חכמה והיא בינה לכל נבונים והיא מדע לכל יודעי בינה והיא חיים למחויקי' בה. ומנין שהיא עין לכל עין שנאמר מצות ה' ברה מאירת עינים (תהלים י"ט). ומנין שהיא אורה לכל אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו'). ומנין שהיא חכמה לכל חכמה שנאמר אני חכמ' שכנתי ערמה (שם ח'). ואין חכמה אלא תורה שנ' ושמרתם ועשית' כי היא חכמתכ' ובינתכם (פ' ואחחנן). ומנין שהיא בינה לכל נבונים שנאמר ונביא לבב חכמה (תהלי' צ'). ואין חכמה אלא תורה שנאמר קנה חכמה קנה בינה ובכל קנייך קנה בינה (משלי ד'). ואומ' לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח'). ומנין שהיא מדע לכל יודעים שנאמר ודעת מוימות אמצא (שם). ומנין שהיא חיים למחויקי' בה שנאמר עץ חיים הוא למחויקי' בה (משלי ג'). ומנין שהיא אהבה לכל אוהבי דבריה שנאמ' הביאני אל בית חיים ודגלו עלי אהבה (שח"ש ב'). ואומר אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאנני (משלי ח'). והיא לראש

כל החכמים לחן שנ' כי לוי'ת חן הם לראשך וגומר (שם א'). והיא
 כבוד ויקר לחכמים ולסופרי' שנ' סלסליה ותרוטמין חכבודך כי תחבקנה
 (שם ד'). והיא נותנת שלש מתנות בשני ידיה שנ' אורך ימים
 בימינה בשמאלה עושר וכבוד (שם ג'). ובה מלכי' עתידו' למלוך
 במלוכה וכבוד שנאמר בי מלכים ימלוכו (שם ח') וגומר. ובה
 מתברכים דברי תורה על ישראל שנאמר בי שרים ישורו וגומר
 (שם). ובה עתידין מתי ארץ ושוכני עפר לחיות שנאמר תורת ה'
 חמימה משיבת נפש (תהלים י"ט). ובה כל היום משחוקקים סופרי
 ישראל שנא' לולי תורהך שעשעי וגומר (שם קי"ט). ובה משחין
 כל לב וכליות שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (שם י"ט).
 ובה משחקין לפני הק"ב בכל עת שנאמר משחקת לפניו בכל עת
 (משלי ט'). ובה עושין שמחה לישראל שנאמר בשכבך חשמוד
 עליך והקיצות היא תשיחך (שם ו'). ובה מצילין את ישראל מדינה
 של גיהנם שנאמר כי תלך במו אש לא תכוה (ישעי' מ"ג). חבא
 תורה שהוא אש שנאמר הלא כה דברי כאש (ירמיה כ"ג) ותציל
 ישראל מדינה של גיהנם שהיא מלאה אש שנאמ' מדורת אש ועצים
 (ישעיה ל'). ובה קיימים עליונים ותחתונים שנאמר אם לא בריתי
 יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג). ובה מתחדשין
 שמים וארץ לעולם הבא שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וגומר
 (ישעיה ס"ה). ונאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה
 (שם). בזכות מי בזכות ישראל שמקיימים את התורה שנאמר ראשית
 חכמה יראת יי' תהלתו עומדת לעד (תהלים קי"א). ומהו תהלתו
 עומדת לעד זו מתן שכרן של צדיקים שהוא עומד עד לעתיד לבא:
פ אל תקרי פ"י אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר כי
 כבוד פה וכבוד לשון אנכי (פ' שמות). מלמד שבאותה שעה אמר
 משה לפני הק"ב רבש"ע יודע אני בעצמי שאת' אלוה לכל באי
 עולם לא בראת את העולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא
 ליקרך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד שנא' כל הנקרא
 בשמי ולכבודי בראתי (ישעיה נה). וכל אבר ואבר שבראת באדם
 לא בראת אותו לבטלה. לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לחפילין
 וליקוד לך ולהשתחות לך. לא בראת עיני' אלא לראות כבודך.
 לא בראת אזנים אלא לשמוע כבודך. וחוטם להריח. לחיים להטעים
 טעמי מאכל. שניים לשוחקות. ושט להבליע. קנה למשוך ולהוציא.
 לב להבין בינה. הכליות ליעץ עצה. ריאה לשאוב. כבד לכעוס.

מרה לזרוק. טחול לשחוק. כרס לריעה. קורקבן לטחינה. קיבה לשינה. ניקבה לצואה. אבר קטן להשתין ולהוציא זרע. גידין לדמים. עור לחואר. ידים למלאכה ולמלחמה. רגלים להלך. ולשון לשיחה ולדיבור. עכשו תן לי שיחה תן לי דבור להשתמש בהן בפה ובלשון. משיב הק"ב ואמר לו משה משה מי שם פה לאדם הראשון שנ' ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם (שמות). אני הוא ששמתי פה ולשון לאדם הראשון שהפקדתו על כל באי עולם כפקיד להפקיד כל בריות שבעולם ולקראו כל אחד ואחד בשמו ולשום שמות לכל בריה ובריה שנאמ' וכל אשר יקרא לו האד' נפש חיה הוא שמו (בראשית):

צ"ד אל תקרי צדי אלא צדק. זה צדקו של הק"ב שהוא עושה עם בשר ודם. זו דעת וחכמ' ובינה ופתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם שכל העולם כלו מתקיים בהם. שאלמלא מענה לשון ופתחון פה אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. לפי שבשעה שאמ' משה לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים (פ' וארא) נודעו כל בריות שבעולם ואמרו ומה משה שהוא עתיד לדבר עמו שכינה במאה ושבעה וחמש מקומו' והוא מבאר כל אות ואות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בשבעים לשון הוא אומר לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים אנו על אחת כמה וכמה. ועל שאמר משה אני ערל זכה להיות שליח בין גבורה לישראל שנ' אנכי עומד בין ה' וביניכם (פ' ואחחנן). שאפילו מטטרון אינו יכול לעמוד בין הגבורה לבשר ודם. ובשביל שאמ' משה כי כבד פה ולא איש דברי' אנכי זכה שאמ' לו הקב"ה לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו (בהעלותך) וזכה שאמר אלה הדברים. ובשביל שאמר משה ואנחנו מה (קרח) זכה שאמר לו הקב"ה אחת אומר כי כבד פה וכבד לשון אנכי חייך אני נותן לך פתחון פה ומעני' לשון יותר מכל באי עולם. שכל חדרי תורה וכל גנוי חכמה שיש לי במרום לא יראו אלא על ידיך שנ' ואנכי אחיה עם פיך והורתיך. אם נאמר אחיה עם פיך (שמות) למה נאמר והורתיך ואם נאמר והורתיך למה נאמר אחיה עם פיך. אלא מלמד שזה שאמר אחיה עם פיך זו פתיחת פה ומענה לשון וזה שאמ' והורתיך זה גנוי חכמה שגלה לו הקב"ה כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית שנ' לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן (שלח לך) בביתי לא נאמר אלא בכל ביתי. מלמד שהפקידו הק"ב לטשה על כל ישראל ועל כל גנוי תורה

ועל כל גנוי חכמי ועל כל גנוי חבונה ועל כל גנוי מוימה ועל כל גנוי מדע ועל גנוי גן עדן ועל כל גנוי חיים והראהו כל חמודות שבעולם הוזה וכל חמודות שבעולם הבא. וכיון שראה משה בפרגוד של כתות כתות של סופרים כתות של סנהדרין בלשכת הגזית ודורשין ספר תורה נביאים וכתובים במ"ט פנים שני' אמרות ה' אמרות מהורות כסף צרוף בעליל לארץ מווקק שבעתים (תילים י"ב). ומהו מווקק שבעתים אלו מ"ט פנים משנות בתורת משה. ואם חמה אתה על הדבר צא מנה שבע פעמים של שבע שבע הרי ארבעים ותשע. באותה שעה ראה משה מולו של ר' עקיבא בפרגוד של מקום שהיה יושב ודורש אותיות של תורה. על כל תגי כל אות ואות אומר עליו ג' מאות וששים וה' טעמי תורה. מיד היה מפחו ומודעוע ואומ' אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה שנא' ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח (שמות). גלוי היה לפני הק"ב מה בלבו של משה. מה עשה הקב"ה שיגרו לסגנואל שר של כל החכמה והחבונה. מה עשה חפשו למשה והוליו למקום אחר והראהו בפרגוד של מקום רובי רבבות של מולות של חכמים ושל נבונים ושל סנהדרין ושל סופרים שיושבין ודורשין טעמי תורה ומקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות ואומרי' הלכה למשה מסיני. מיד נתקררה דעתו. וכיון שראה הקב"ה אין נתקררה דעתו אמר הרי אהרן אחיך יהיה נביאך יהא תורגמן שלך לפני פרעה. ומפני מה אתה מתירא אתה דבר לו בשמי בפני פרעה הרשע והוא יעמוד לפניך וידבר אליו שני' ואהרן ידבר אל פרעה. באותה שעה נפתחו לו למשה דלתי דבור ופתחי שיחה והיה משה מוצא פתחון פה ומוענה לשון יותר מכל באי עולם שנא' שפתים ישק משיב דברי נכוחים (משלי כד).

ק קו"ף זה משה אבי החכמים אבי כל הנביאים אבי כל החכמים שהקף לפני פרעה כל דברי חכמה וכל דברי בינה וכל דברי ערמה והשכל וכל דברי דעה וכל דברי השכל בשבעי' לשון. והיו שבעים סופרים כותבים שבעים לשון וכל כתב וכתב עומדי' לפני פרעה הרשע. כיון שראו את משה ואת אהרן שהן דומין למלאכי השרת. ורום קומתן כארזי לבנון. וגלגל עיניהם דומין לגלגלי כוכב הנוגה. וקנות שלהן כאשכולות תמרה. וזיו פניהם כזיו החמה. ומטה האלדים בידם שהקוק עליו שם המפורש. ומדבור פיהם יוצאי' שלהבות. מיד נפלה עליהם פחד ורעה אימה וזיעה

ורתת והשליכו קולמסים מידם ואגרוחם מעל שכמם ונפלו על פניהם
 לפני משה ואהרן והיו משתחווי להם שני שמה מצרים בצאתם כי
 נפל פחדם עליהם (תילים ק"ה). הקש ביאתם ליציאתם מה בצאתם
 נפל פחדם עליה' אף בכיאתם נפל פחדם עליהם. אחר כך אמר
 להם פרעה מי שלחכם אצלי. אמרו לו אלהי העבריים וגו'. משיב
 פרעה ואמר מה שמו של אלהיכם מה כחו וגבורתו. בכמה מדינות
 בכמה ארצות בכמה עיירי' הוא מולך. כמה מלחמו' עשה ונצח.
 כמה מדינות כבש. כמה עיירות לכד. כמה חיילות ופרשים ורכב
 ושלישים יש עמו בצאתו למלחמתו. אמרו לו כחו וגבורתו מלא
 עולם. קולו חוצב להבות אש. דבורו מפרק הרים. כסאו שמים
 וארץ הדום הגליו. קשתו אש. חציו שלהבת. רומחו לפיד. מגינו
 עננים. חרבו ברק. ולא ברול. יוצר הרים וגבעות. בורא רוחות
 ונשמות. עושה שלום בין אש למים. בורא שמים בלא כלום
 בדבורו. רוקע הארץ בשיחתו. יוצר הרים בחכמתו. צר את העובר
 במעי אמו. מכסה שמים בעבים ומוריד טל ומטר במאמרו ומצמיח
 אדמה. ון ומפרנס כל העולם מקרני ראמי' עד ביצי כנים. ממית
 ומחיה בכל יום. משיב פרעה ואומ' לו איני צריך לו כלום שאני
 בראתי עצמי שני' לי יאורי ואני עשיתיני (יחזקאל כ"ח). עשיתי
 לא נאמר אלא עשיתיני. מהו שאמר לי יאורי מלמד שכך אמ'
 להם אתם אומרים כי הוא מוריד טל ומטר הא כבר יש לי נילום
 נהר שיוצא מתחת עץ חיים ומימיו מתברכו ועל ראשי מימיו משוכות
 ויוצאותיו ספרי ג"ע. שכל פרי ופרי משאו ב' בני אתונות וכל האוכל
 ממנו טועם בכל אחד ואחד ג' מאות מטעמים. שוב אמר להם
 פרעה למשה ואהרן המתינו לי עד שאביא דלוסקא של כתבים של
 אגרות מלכי בראשית ורווני חבל שמעולם כתובות ואתן אותם לסופרים
 לקרא את כולן בשבעי' לשון. שמה אמצא בה אגרת אחת בשם
 אלהיכם שמעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא ספר ברכה. מה
 עשה שיגר ופתח כל דלתי גנוי ספרי' שמימי בראשית והביאם לפני
 משה ואהרן וקרא לשבעים סופרים יודעים שבעים לשון כל אחד
 ואחד לקרות לפניהם בשעה אחת. וכיון שראה שלא נכתב בהם
 שמו של הקב"ה אמר לא ידעתי את אלהיכם. לא הוא לא שמו
 לא כחו ולא גבורתו שני' לא ידעתי את ה' וגו'. באותה שעה אמר
 לו הקב"ה רשע אתה אומר לשלוחי איני יודע כח וגבורה של אלהיכם
 הריני מעמידך בשביל דבר זה שאמרת ואודיעך כחי וגבורתי למען

חספר כבודי בכל העולם שנ' ואולם בעבוד זאת העמדתך וגו' (שם).
 מה עשה פרעה הרשע באותה שעה שיגר וקרא את כל חכמי ארץ
 מצרים ונבוני חבל ואמר להם כלום שמעתם שם אלהיהם של הללו.
 אמרו כך שמענו מעולם שבן חכמים הוא בן מלכי קדם. באותה
 שעה אמר להם הקב"ה משמי מרום שוטים שבעולם אתם קראתם
 עצמיכם חכמים ולי בן חכמים. הרי אני מאבד את חכמתכם ואת
 בינתכם שנאמר ואבד' חכמת חכמיו ובינת נבוניו חסתתר (ישעיה
 כ"ט). ומנין שאמ' להם הקב"ה אתם קראתם עצמכם חכמים ולי
 בן חכמים שנ' אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה
 איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם (ישעיה י"ט):

ר' רי"ש ראש זה הקב"ה שהוא ראש לכל העולם וסופו והוא
 קור' דורות ראשונים ודורות אחרונים שנאמ' מי פעל ועשה קורא
 הדורות מראש וגו' (ישעיה מ"א). ד"א רי"ש זה ראשו של הקב"ה
 שרומה לכתם פו שנ' ראשו כחם פו וגו' (שיר ה'). ראשו כחם
 פו זה ראש המדרש שכל טעם וטעם שקול ככתם פו קווצותיו
 תלתלים על כל קוץ וקוץ חלי תילים של הלכות. שחורות כעורב
 שכל הלכה והלכה טוענת חן בפני עצמה. ד"א רי"ש אין ריש אלא
 דברו של הקב"ה שנקרא ראש שבו ברא הקב"ה שבעה רקיעים וכל
 פמלייא שלו. ומנין שדברו נקרא ראש שנ' ראש דברך אמת (תילים
 קיט). ומנין שבו ברא הקב"ה שבעה רקיעים שנא' בדבר ה' שמים
 נעשו (תילים ל"ג) נעשה לא נאמר אלא נעשו אלו שבעה רקיעים
 שבראן הקב"ה בדבור אחד. בדבריו לא נאמר אלא בדבר ה'. ומנין
 שכל פמליא ופמליא שבכל רקיע ורקיע נבראו ברוח שנאמ' וברוח
 פיו כל צבאם (שם):

ד"א רי"ש אין ריש אלא מגדל שבנו בני דור הפלג' שראשו
 מגיע לשמים שנאמר הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (פ'
 נח). באותה שעה אמרו בני דור הפלגה לא שוטים היו בני המבול
 שאמרו לבוראם סור ממנו עד שהמטיר עליהם מי המבול ארבעים
 יום וארבעים לילה ואיבדן מן העולם שנ' קל הוא על פני המים
 (איוב כ"ד). אבל אנו נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונשב לחוכו
 כמלאכי השרת ונקח קדומוות בידינו ונבקיע הרקיע ויזובו המים
 העליונים למטה אצל המים התחתונים כדי שלא יעשה בנו כשם
 שעשה בבני דור המבול. באותה שעה נתחלקו בני דור הפלגה
 לג' כתות. אחת אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונשב

בתוכו כמלאכי השרת כדי שיהיו מושבינו בעליונים ובתחתונים. וכת
שנייה אומרת נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונעשה לנו שם ואין
שם אלא ע"ז שני' ושם אלהים אחר' לא תזכירו (משפטים). וכת
ג' אומרת נבנה מגדל מהארץ לרקיע ונחתוך השמי' ושמי השמי'
חתיכו' חתיכות ונעשה מלחמה עם הק"בה ולא נניחנו במקומו. כת
האומרת נעלה לרקיע ונשב שם כמלאכי השרת עליהם הכתוב אומ'
וידד ה' לראות את העיר ואת המגדל (פ' נח). וכת האומרת נעלה
ונעבוד שם עבודה זרה עליהם הכתוב אומר הבה ונרדה ונבלה שם
שפתם. וכת האומרת נעשה מלחמה עליהם הכתוב אומר ויפץ ה'
אותם משם (נח): דבר אחר רי"ש אין רי"ש אלא נבוכדנצר שנאמ'
אנח הוא רישיה דדהבא (דניאל ב'): דבר אחר רי"ש אין רי"ש
אלא מלכות בבל שנא' ותרו ראשית ממלכתו בבל (נח): ד"א רי"ש
אין רי"ש אלא חולי ומכה שנא' כל ראש לחלי וגו' (ישעיה א'):
ד"א ר' אין ריש אלא ישראל שנתן הק"בה ראש לכל האומות שני'
ונתן ה' לראש ולא לזנב (כי תבא):

ש ש"ץ זה שיניהם של רשעי' גמורים שעחיד הק"בה לשובך
שלש פעמים אחת בעולם הזה ואחת לימות המשיח ואחת לעולם
הבא. כשם שש"ץ זה יש לו ג' ענפים כך משבר הק"בה שיניהם
של רשעים ג' פעמים שני' קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל
אויבי לחי שיני רשעים שברת (חילים ג'). ולא עוד אלא שעחידין
שיניהם של אוכליהם של ישראל לימות המשיח לחיות יוצאין מפיהם
עשרי' ושחים אמות וכל באי עולם רואי' ואומרי' מה חטאו אלו
שכך יוצאים שיניה' מפיהם. משיבין ואומרים מפני מה שאוכלים
ממון של ישראל שהם קדושים למקום כחרומה שכל האוכל מהם
חייב כליה שנאמ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו
יאשמו רעה תבא עליהם (ירמיה ב'). וכיצד משבר הק"בה שיניהם
של רשעים גמורים שלש פעמים מלמד שיהלק (ס"א שיאמר) הק"בה
עם לשרים וגרודים בשמי מרום ואומר להם שרי גדודי הסחכלו
ברשעים גמורים הללו שגולו וחטסו את בני ואכלו את עמי. משיבים
שרים וגרודים אתה שליט בעולמך ועל כל מעש' ידיך שבראת בעולם
מי יאמר לך מה תעשה שני' כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לך
מה תעשה (קהלת ח'). משיב הק"בה ואומר להם אם כן אני ואחס
נשבר שיניהם בתחלה ואחר כך ניטלם מן העולם. גדודי אני הפקדתי
אתכם בעולם הזה שתוקקו אצלם ותשברו שניהם ותיטלו מן העולם

שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו' (ישעיה א'). לשרים אומר להם אני הפקדתי אתכם עליהם לימות המשיח שתוקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלו מן העולם שני' יבושו רודפי ואל אבושה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם (ירמיה י"ז). אף אני בעצמי אוקק להם ומשבר את שיניהם ואטרד מן העולם שני' שבר ה' מטה רשעי' וגו' (ישעיה י"ד). וכיצד משברים את שיניהם בעולם הזה מלמד שוורדין גדודין מן השמים ונוקקין אחד אחד אצל כל רשע ורשע ומשברים שיניהם ויכלום מן העולם שני' קול ה' שובר ארוים (תהלים כ"ט). אלו רשעים שרומין לארזי הלבנון בעולם הזה מפני גאותן שני' גם אני השמדתי את האמורי מפניכם אשר כגובה ארוים גבהו וגו' (עמוס ב'). פרו זה הגוף ושורשיו זה נשמי'. וכיון שבא משיח לישראל יורדין עמו מיכאל וגבריאל שרי צבאות ושרי קדושי' ואדירים ועושין מלחמה עם רשעים משלש שעות עד תשע שעות והורגים תשע עשר אלפים רבבות מרשעים (ס"א גמורים) שבאומות שנאמ' יתמו חטאים מן הארץ וגו' (תהלים ק"ד). אימתי מרובה שבתו של הק"בה בעולם בזמן שיכלו רשעים מן הארץ שני' ובאבוד רשעים רנה (משלי י"א). ואף לעולם הבא יורד הכ"ה בעצמו מן השמים ועושה דין ברשעים ומשבר שיניה' במטה של גחלים ומאבדן מן העולם שני' מכה עמים בעברה מכת כל סרה (ישעיה י"ד). ואין עברה אלא יום דינה של גיהנם שני' יום עברה היום ההוא (צפניה א'). ד"א שי"ן שלשה ענפיו כנגד שלשה עולמות שאדם דר בהן עולם הזה וימות המשיח ועולם הבא. ד"א כנגד רוח ונשמה וגוף שאדם תלוי בהן. ד"א כנגד ג' קדושות שבעולם ואלו הן קדושת של הק"בה קדושת שבת וקדושת ישראל. קדושת הק"בה מנין שני' ואחתה קדוש (תהלים כ"ב). קדושת שבת מנין שני' ושמרת' את השבת כי קדוש הוא (פ' תשא). קדושת ישראל מנין שנא' קדש ישראל לה' ראשית חבואתה (ירמיה א').

ת"ת ת"ו אל תקרי תיו אלא תאו. זה תאותו של בשר ודם שהוא מתאוה בעולם הזה בכל יום ויום בכל דבר. ולא עוד אלא שנפשו דאבה לתאוה (ס"א ה' קימני כדברידך) עד שמצאן. שנא' גרסה נפשי לתאוה בכל עת (תהלי' קי"ט). וכיון שמצאן נפטר והולך מן העולם שנא' ישנתי או ינוח לי (איוב ג') שהוא ישן שנה מתוקה לע"הב ואין שובע בעולם הזה אלא טעט לפי שעה כדי שיחיה. כיצד בשר ודם יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא

מנעל בלא סנדל בלא חגיר בלא מעיל בלא רעה בלא בינה בלא
 עצה בלא מחשבה בלא פתחון פה בלא מענה לשון בלא דבור בלא
 מלול בלא תורה בלא חכמה בלא כח בלא גבור' בלא הליכות רגל
 בלא עשיית מעשה בלא מצוה בלא צדקה בלא גמילות חסדים בלא
 אשה בלא בנים בלא בית בלא בנין בלא שדות בלא כרמים בלא
 עבדים בלא שפחות בלא כסף בלא זהב בלא אבנים טובות בלא
 מרגליות בלא גדולה בלא גאווה בלא עושר בלא כבוד ובלא כל מה
 שברא הק"ב. וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום מצפה ומתאוה למענה
 לשון. וכיון שמצא מענה לשון מתאוה להליכות רגל. וכיון שמצא
 הליכי רגל מתאוה לחכמה ולתורה וכן לאומנות וכן לכסף ולזהב
 וליקה אשה ומתאוה לבנים ולעושר ונכסים ולשדות וכרמים לעבדים
 ושפחות ויקר וכבוד ושלטנות ולכל מה שברא הק"ב בעולמו. וכיון
 שמצא כלם נפטר מן העולם והולך כשהוא ריקן שני' אין אדם שליט
 ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות (קהלת ח'). וכתיב
 ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב') ימי המלך לא נאמר אלא ימי דוד
 לפי שאין שררה ומלכות בשעת המיתה כמות מלך כמות עני. ועל
 אותה שעה אמר איוב אדם לעמל יולד (איוב ה'). איני יודע אם
 לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד. כשהוא אומר ואשים
 דברי בפיק (ישעיה נ"א) הוי אומר לעמל תורה יולד כדי שיזכה בה
 ויירש הוי העולם הבא שנא' כבוד חכמים ינחלו וגו' (משלי ג').
 כבוד חכמים ינחלו זה כבוד של עולם הבא. וכסילים מרים קלון
 זה פורענותן של רשעים בגיהנם שני' כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש
 לא חמלא (קהלת ו'). כל עמל אדם לפיהו בעולם הזה וגם הנפש
 לא חמלא לעולם הבא. זהו שאמר ר' יצחק מרגלא בפומיה דר'
 אבא למיטר סוף אדם למות. סוף בחמה לשחיטה. הכל למיתה
 הן עומדין. אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל
 בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. עליו הכתוב אומר טוב שם
 משמן טוב ויום המות מיום הולדו.

(נוסחא ב' לפי דפוס קראקא ואמסטרדם)

אמר רבי עקיבא אלו כ"ב אותיות שבהן נתנה תורה כולה לשבטי ישראל והן הקוקין בעט שלהבת על כתר נורא ואיום של הקב"ה. ובשעה שבקש הקב"ה לבראות העולם מיד ירדו כולם ועמדו לפני הקב"ה. זה אומר לפניו כי תברא את העולם. וזה אומר לפניו כי תבר' את העולם. בתחילה נכנס תי"ן לפני הקב"ה ואמרה לפניו רשב"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן תורה לישראל ע"י משה שכך כתיב תורה צוה לנו משה וגו'. השיב הקב"ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה א"ל מפני שאני עתיד לעשות כך רושם על מצחות האנשים הנאנחין והנאנקין תי"ו. כדי לאבדם מן העולם לעתיד לבא שני' (יחזקאל ט') ויאמר יי"ו אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תי"ו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה. מהו והתוית תי"ו מלמד שבשעה שגזר הקב"ה גזר דין על ירושלים להתריבה קרא לו למלאך המות וא"ל למלאך לך בתחילה על ירושלים ובחר בתוכה צדיקים ורשעים וכל צדיק וצדיק שבתוכה כתוב תי"ו של היו על מצחו תי"ו תחיה כדי להתוית אותן. וכל רשע ורשע שבתוכה כתוב תי"ו של דם על מצחו תי"ו תמות. ומה נשתנה תי"ו מן האותיות כלן ללמדך שהתורה מצלת האדם מכל מיני פורעניות. באותה שעה אמרה מידת הדין לפני הקב"ה ואמרה לפניו רשב"ע אף הצדיקים שבתוכה כתוב על מצחתן תי"ו של דם תי"ו תמות כדי לאבדן בכלל הרשעים. השיב הקב"ה ואמר לה למה. אמרה לפניו מפני שלא הוכיחו את בניך בדברי תוכחות. ולא אמרו להן אל תחטאו ואל תעשו דברים מכוערים דברים שאינם הגונים דברים שאינם ראויין לעשות. השיב הקב"ה וא"ל גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין אותן לא היו שומעין להן. השיבה מידת הדין ואמרה לפניו רשב"ע אעפ"י שלא היו מקבלין מהם היו להם להוכיחם מיד שתק הקב"ה וחישב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלים ברשעים. באותו שעה נשתלחו על ירושלים ששה מלאכי חבלה וחבלו אותן האנשים שבתוכה שני' (יחזקאל ט') והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון מפנה צפוני' ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הברדס וקסת הסופר במתניו ויבא ויעמוד אצל מזבח הנחשת. ומה נשתנה צפון יותר מכל הרוחות מלמד שכל

הרוחות הרעות הבאות לעולם אינן באות אלא מן הצפון שני (ירמיה
א') ויאמר אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ. ואלו הן
ו' אנשים שנשתלחו על ירושלים. אף. וחמה. וקצף. ומשחות.
ומשמיד. ומכלה. וכל אחד ואחד חרב פיפיות בידו. שנאמר ואיש
כלי מפצו בידו וכיון ששמע תי"ו הדבר הוה מפי הקב"ה מיד יצאה
מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס שי"ן ועמדה לפני הקב"ה אמר'
לפניו רבש"ע רצונך שחברא בי את עולמך שבי נקרא שמך המפורש
שנאמר זה שמו לעולם. ועוד שאני תחילת השם הנקרא שדי.
השיב הקב"ה ואמ' לה לאו. אמרה לו למה. א"ל מפני ששוא
ושקר שניהם נקראו כך. ושקר אין לו רגלים אף את אין לך רגלים
אות שאין לו רגלים איך אברא בו את העולם מיד יצאה מלפניו
בפחי נפש: אחר כך נכנס רי"ט ואמרה לפניו רבש"ע רצונך
שחברא בי את העולם שבי נאמר (תהלים קיט) ראש דברך אמת.
ועוד שאני בתחילת שמך הנקרא רחום גם רפואה. השיב הקב"ה
ואמ' לה לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד ישראל להשתעבד
לע"ו שני (פרשת שלח לך) נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומנין שנקרא
ע"ו ראש שנאמר (דניאל ב') צלמא רישיה די דהב'. ועוד ר' רע
ותחילת רשע. מיד יצאה מלפני הקב"ה בפחי נפש: אחר כך נכנס
קן"ף ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שחברא בי את
עולמך שבי קוראין לפניך לעתיד לבא קדושה משולשת שני (ישעיה
ו') וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק' וי צבאות וגו'. השיב הקב"ה
וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתידין קללו לבא בעולם
בבני דור המבול שני (איוב כ"ד) קל הוא על פני מים חקלל חלקתם
בארץ וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אחר כך נכנס צדי"ק
ועמדה לפני הקב"ה ואמר' רבש"ע רצונך שחברא בי את עולמך
שבי נאמר לעתיד בכל יום צדקתך שני (תהלים קי"ט) צדקתך כחרו
אל וגו'. צדיק אתה ה' וישר וגו'. (תהלים י"א) כי צדיק ה' צדקות
אהב וגו'. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך
עתידין לבא צרות רבות לישראל שנאמר (תהלים ע"א) אשר
הראיתני צרות רבות וגו'. ואמר (ירמיה ל') הוי כי גדול היום ההו
וגו'. מאן כמוהו ועת צרה היא ליעקב וגו'. ואומר ויראו ממערב
את שם ה' וממזרח שמש את כבודו כי יבא כנהר צד (ישעיה נ"ט)
וכיון ששמע צדי"ק הדבר הוה מיד יצאה בפחי נפש: אחר כך נכנס
פ"ה ועמדה לפני הקב"ה ואמר' רבש"ע רצונך שחברא בי את

עולמך שבי קורין לפניך פקודי יי ישרים משמחי לב (תהלים י"ט)
 שהן משמחין לבו של אדם. ועוד שאני תחילה שמך הנקרא פודה.
 השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתידין ישראל
 לפרע עצמן לעבודה זרה שנאמר (פרש' כי תשא) וירא משה את
 העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם. ואין שמצה
 אלא ע"ז (כמו שמין פסול בדברי חו"ל). מיד יצאה מלפניו בפחי
 נפש: אחר כך נכנס עי"ן ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע
 רצונך שתברא בי את עולמך שבי כתוב (זכריה ד') עיני יי המה
 מושוטטים בכל הארץ ואתה עיניך בכל העולם שנא' (זכריה ד') כי
 מי בו ליום קטנות וגומר. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה.
 א"ל מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבוד עבודה בה
 בסתר שנ' (איוב כ"ד) ועין נואף שמרה נשף וגו'. ואני עתיד לעשות
 בך דין שנ' (איוב י"א) ועיני רשעים תכלינה וגו'. מיד יצאה מלפני
 הקב"ה בפחי נפש: אחר כך נכנס סמ"ך לפני הקב"ה ואמרה
 רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים שנ'
 (תהלים קמ"ה) סומך ה' לכל הנופלים וגו' השיב הקב"ה וא"ל לאו.
 א"ל למה. א"ל מפני שבך עתידין אויבי' לשום את עירי לעיים שנ'
 (תהלים ע"ט) שמו את ירושלם לעיים. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש:
 אחר כך נכנס נו"ן ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא
 בי את עולמך שבי אתה נותן נשמה לבריות לעתיד ונקראת נר
 שנ' (משלי כ"ז) נר אלהים נשמת אדם. השיב הקב"ה וא"ל לאו.
 אמר ליה למה. א"ל מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן
 של רשעים לעתיד לבא שנ' (איוב כ"א) נר רשעים ידעך. ולא
 עוד אלא שבך מתעברות נשמות לגיהנם שנ' (ישעיה ל') כי ערוך
 מאתמול תפתה וגו'. מיד יצא מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס
 מ"ם ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתבר' בי את עולמך
 שבי עתידין באי העולם לומר מלכותך וממשלתך בכל. שנאמר
 (תהלים קמ"ה) מלכותך מלכות כל עולמים. ותחלת שמך בי נקרא
 מלך. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד
 לבא יום מהומה שנ' (ישעיה כ"ב) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה
 לה' וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס למ"ך לפני
 הקב"ה וא"ל רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה עתיד
 לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברות שנ' (פ' כי
 תשא) והלחות מעשה אלקים וגו'. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל

למת. א"ל מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים
 מהם שני' (פ' עקב) ואחפוש בשני לוחות וגו'. מיד יצאה מלפניו
 בפחי נפש: אחר כך נכנס ב"ף. ובאותה שעה רעש גדול היה
 לפני הקב"ה כשירד כ"ף מעל כתר נור' של הקב"ה. נכנס ועמדה
 לפני כסא הכבוד ונחרעש הכסא וגלגלי מרכבה אחוז רעדה אמ'
 להם הקב"ה כסא הכבוד וגלגלי המרכבה מפני מה אתן מרעישין.
 השיבו ואמרו מפני כ"ף שירד מעל ראשינו ונכנס ועמד לפני שכל
 כבודנו ויקרינו לא נקרא אלא בה שנאמר (ירמיה ו') כסא כבוד
 מרום וגו'. ואומר כבוד מלכותך יאמרו. ואומ' (תהילי ק"ד) יהי
 כבוד יי לעולם וגו'. ואומר (ישעיה ס') וכבוד יי עליך זרח. מיד
 קרא לה הקב"ה לכ"ף וא"ל מה אתה מבקש. אמ' לפניו רבש"ע
 מבקש אני שחברא בי עולמך שבי נקר' כסאך וכתרך וכבודך בי.
 כסאך מנין שני' (תהלים צ"ג) נכון כסאך מאו. כדרך מנין שני'
 (משלי כ"א) בי מלכ' ימלוכו וגו'. כבודך מנין שני' (ישעיה ו') מלא
 כל הארץ כבודו. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למת. א"ל מפני
 שבך עתיד אני להכות כפי אל כפי שני' (יחזקאל כ"א) וגם אני
 אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי. ולא עוד אלא כך יכלו בדמעות
 עיניהם של ישראל שנאמר (איכה ב') כלו בדמעות עיני ואני אברא
 בך עולמי. וכיון ששמע כ"ף הדבר הזה מפי הגבורה מיד יצאה
 מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס יו"ד ועמדה לפני הקב"ה ואמר'
 רבש"ע רצונך שחברא בי את עולמך שבי נקראת יה' ה' צור עולמים
 (ישעיה כ"ו). ולא עוד שבי יודוך על כל מעשיך בכל יום כל באי
 עולם שני' (תהלים קמ"ה) יודוך ה' כל מעשיך וגו'. ולא עוד אלא שבי
 תחלת שמך נקר' יחיד. א"ל לאו. א"ל למת. א"ל מפני שבך
 אני עתיד לברא יצר הרע שהוא מטעה את הבריות בבאי עולם
 שני' (פ' בראשית) כי יצר לב האדם רע מנעוריו וגו'. מיד יצאה
 מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס טו"ת ועמדה לפני הקב"ה ואמר'
 רבש"ע רצונך שחברא בי את עולמך שבי אתה נותן רוח הקדש
 בפי יראיד לאמר לפניך טובך שני' (תהלים קמ"ה) טוב ה' לכל וגו'
 ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם שני' (תהלים
 ל"א) מה רב טובך אשר צפנת וגו'. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל
 למת. א"ל מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי טמא. שני' (ישעיה
 ו') כי איש טמא שפחים אנכי ובתוך עם טמא שפחים וגו'. ולא
 עוד אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא שני' (פ' תוריע)

וטמא טמא יקרא. ואמר (איכה ד') סורו טמא קראו למו. מיד
 יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס ח"י"ת לפני הקב"ה ואמר
 רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שכי יאמרו חסדך ה' מלאה
 הארץ וגו'. שני' (תהלים ל"ג) אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה
 הארץ וגו'. ובי נקראת רחום וחנון ה' וגו' (תהלים קמ"ה). השיב
 הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך אני עתיד לכתוב
 בעט של ברזל חטאת עמי שנא' (ירמיה ט"ו) חטאת יהודה כתובה
 בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש:
 אחר כך נכנס ז"ן ועמד לפני הקב"ה ואמר רבש"ע רצונך שתברא
 בי את עולמך שכי נקרא וכרך לדור ודור. שני' (פ' שמו') זה שמי
 לעולם וגו'. ולא עוד אלא שכי עתיד לעשות זכר לנפלאותיו. השיב
 הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד לבוא זנות
 לעולם שני' (הושע א') כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה'. ולא עוד
 אלא שבך עתידין ישראל לזנות לבנות מואב ויפול מהם כ"ד אלף
 שנא' (פ' בלק) ויחל העם לזנות וגו'. ואומ' ויהיו המת' במגפה
 ארבעה ועשרים אלף והיאך אברא בך את העולם. מיד יצאה מלפניו
 בפחי נפש: אחר כך נכנס ו"ן לפני הקב"ה ואמר רבש"ע רצונך
 שתברא בי את עולמך שכי אומר' לפניך בשבח ואתה קדוש יושב
 תהלות ישראל (תהלים כ"ב). השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה.
 א"ל מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אודות התאוה
 מכה רבה שני' (פ' בהעלותך) ויך ה' בעם מכה רבה מאוד. מיד
 יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס ה"א ועמדה לפני הקב"ה
 ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שכי עתידין ישראל
 לומר לפניך הודיה והדרה שני' (ד"ה ו"ו) הוד והדר לפניו וגו'.
 והן עתידין לקרות לפניך ולהודו גבורתך שני' (תהלים ק"ה) הודו
 לה' קראו בשמו וגו'. השיב הקב"ה ואמר לאו. א"ל למה. א"ל
 מפני שבך עתיד לבא לעולם יום הדין הגדול שהוא בוער כתנור
 שני' (סוף מלאכי) כי חנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו'.
 מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס דל"ת ועמדה לפני
 הקב"ה ואמרה רצונך שתברא בי את עולמך שכי עתידין באי עולם
 לספר גדולתך לדורותם שנאמר (תהלים קמ"ה) הוד לדור ישבח מעשיך.
 ולא עוד אלא שכי דברך נצב בשמים שני' (תהלים קי"ט) לעולם ה'
 דברך נצב בשמים. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני
 שבך נידונן ישראל בין דין לדין בין משפט למשפט שני' (פ' שופטים)

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר
 כך נכנס גימ"ל לפני הקב"ה ואמר' לפניו רבש"ע רצונך שתברא
 בי את עולמך שבי אמור גדולתך וגבורתך. שנ' (תהלים קמ"ה)
 גדול ה' ומהולל מאד. ואומר (תהלים ק"ו) מי ימלל גבורות ה' וגו'.
 השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד אני
 לשלם גמול לאיים ולאויבים שנ' (ישעיה נ"ט) כעל גמולות כעל
 ישלם. וכיון ששמע גימ"ל הדבר יצא מלפניו בפחי נפש: אחר
 כך נכנס ב"ת לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע רצונך שתבר'
 בו את עולמך שבי משבחין לפניך באי עולם בכל יום. שנ' ברוך
 ה' לעולם אמן ואמן וגו' (תהלים סוף פ"ט). ברכו ה' מלאכיו וגומר.
 ואומר ברכו ה' כל צבאיו ומעשיו וגו' (תהלים ק"ג). עתידין כל
 דורות העולם לומר לפניך ברוך ה' אלקי ישראל (תהלים סוף ע"ב).
 ואומ' וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו וגו'. מיד קבל הקב"ה
 ממנו ואמ' לו הן. וא"ל ברוך הבא בשם ה' וברא בו את עולמו
 בב"ית שנ' בראשית ברא אלקים: הא"לף כיון ששמע הדבר וראה
 את הקב"ה מקבל הימנו וברא את העולם עמד לו לצד אחר ושתק
 עד שקרא לו הקב"ה וא"ל א"לף א"לף מפני מה אתה שותק ואינך
 אומ' כלום. השיב א"לף ואמר רבש"ע אין כי כח לעמוד לפניך
 ולומ' כלום. א"ל ולמה מפני שכל האותיות הם נמנים במנין מרובה
 ואני במנין מועט. ב"ית בשנ' גימ"ל בג' ר"ל בד' ה"א בחמשה
 ואני באחד. השיב הקב"ה ואמר לו א"לף אל תירא שאתה ראש
 לכלן כמלך. אתה אחד ואני אחד ותורה אחת ובך אני עתיד ליתנה
 לישראל עמי שנקראו אחד במתני' ולהתחיל להן כך על הר סיני
 שנא' אנכי ה' אלדיך וגו' (פ' יתרו ואתחנן). ומנין שהא"לף נקרא
 אחד שנ' איכה ורדוף אחד אלף (פ' האוינו). ומנין שנקרא הקב"ה
 אחד שנ' ה' אלדינו ה' אחד (פ' ואתחנן). ומנין שהתורה אחת
 שנ' תורה אחת יהיה וגו' (פ' בא). ומנין שישראל נקרא אחד שנ'
 מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ו'). אנכי ראש לכל
 הדברות ואלף ראש לכל האותיות:

ומפני מה ראשו של אל"ף זקוף ועומד ויש לו שתי רגלים
 כבני אדם. מפני שהוא נחשב באמת ואמת יש לו רגלים. ושקר
 אין לו רגלי'. שכל האותיות של שקר עומדות על חודן. ומפני מה
 ידו זקוף מצדו מפני שהו' מעיד בו ומנופה בו להקב"ה שהוא אמת
 שנ' ואמת ה' לעולם (תהלים ק"ו). ב"ית מפני מה פניו כלפי

גימ"ל וגימ"ל כלפי ב"ית מפני שבית דומה לבית שדלתיו פתוחין
 לכל. גימ"ל דומה לגבר שהו' הוא' עני על הפתח ונכנס לביתו
 להוציא מתוכו מזון לעני. ומפני מה ירכו של גימ"ל סמוך לד"לח
 מפני שכל גמילות חסדים הם לדל. ד"לח מפני מה דומה למקל
 ופניו כלפי ה"א. מפני שאדם הדל אינו משתדל אלא לטובו של
 העה"ז שנברא בה"א שני' בהכראם (פ' בראשית) בה"א בראם. ומפני
 מה נברא בה"א מפני שהוא דומה לאכסדרא והעולם הזה דומה
 לאכסדרה שכל מי שרוצה לצאת יוצא. מפני מה יש לו ב' פתחים
 אחד גדול ואחד קטן מפני שבא לצאת יוצא בגדול בא לכנס יכנס
 בקטן. (הגה"ה והקרוב אליו בא לטהר פותחין ונכנס בקטן כדאמר'
 קשין מזונותיו של אדם כתחיית המתים. עד כאן הגהה.) וי"ן מפני
 מה זקוף ועומד ופניו כלפי וי"ן ועומד כמטה. מפני שרמו הק"ב
 באותיות שהוא עתיד להכות את הרשעים על ידי שלוחים כמטה
 של אש בדינה של גיהנם עד שנשמע מחוק גיהנ' קול ווי ווי לרשעי'
 שני' אוי לרשע רע וגומ' (ישעיה ג'). וי"ן מפני מה יש לו שני
 תגין אחד כלפי וי"ן ואחד כלפי ח"ית. מפני שכל בעל זנות כשהוא
 הולך אחר הזונה לבא עליה אחת מעיניו כלפי החטא לפיכ' האחד
 כלפי ח"ית חטא ועבירה. ואחת כלפי בני אדם שהן דומין לעץ
 שני' כי האדם עץ השדה (פרש' שופטים) שמא יראו אותו בני אד'
 ויאמרו עליו ווי ווי פלוני הלך אצל הזונה לפיכך האחד כלפי חו"י.
 (הגהה והקרוב אליו אבן מקיר תועק וכפס מעץ יעננה (חבקוק ב')
 עד כאן הגהה.) ח"ית מפני מה אינו קשור קשר כתר מפני שכל
 בעלי חטא יש להן גנאי וכושת פנים ואין להם שבה ושם טוב
 בעולם אבל יש להם חרפה וכלימה. מ"ית מפני מה טמון ידו
 וראשו זקוף והוא קשור כתר מפני שכל מי שהוא עושה מעשים
 טובים וצדקה וגמילות חסדים ונותן פרוט' לעני בסתר בצדקה צריך
 שלא יתן אלא בסתר שמתן בסתר יכפה אף שהוא מלאך המות
 ממנו ומאנשי ביתו. שני' מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א). ואומר
 מלוח אלקים חונן דל (משלי י"ט). יו"ד מפני מה הוא קטן מכל
 האותיות ללמדך שכל מי שהוא מקטין את עצמו זוכה שיהי' בנחלי
 העולם הבא שנברא ביו"ד שנאמ' כי ב"ה ה' צור עולמים (ישעיה
 כ"ו). בה"א נברא עולם הזה ובי"וד נברא העולם הבא. ומפני מה
 נברא ביו"ד מפני שהצדיקים בני העולם הבא הן מועטים בעולם
 הזה. ומפני מה חגו של י"וד כלפי פניו. מפני שכל צדיק וצדיק

נחנה לפי שכר מעשיו וצדקתו הולכת לפניו שני' והלך לפניך צדקך
 (ישעיה נ"ח). כ"ף מפני מה דומ' לכסא מפניה כלפי למ"ד. מפני
 שכל כסא מלכות אינו מוכן אלא למלכי ארץ לישב שנאמ' והוכן
 בחסד כסא (ישעיה י"ו). לבז"ד מפני מה גבוה מכל האותיות מפני
 שהוא באמצע כ"ב אותיות והוא דומה למלך שיושב על כסא כבוד
 ומלכו לפניו ולאחריו כ"ף שמאחריו זה כסא הכבוד. ומ"ם מלפניו
 זה מלכות. והוא בינוני כמלך. מ"ם פתוח ומ"ם סתום. מלך פתוח
 ומלך סתום. מ"ם פתוח מפני מה ראשו נמוך כלפי קרקע וידו
 זקוף כלפי מעלה. מפני שהוא מורה באצבע למעלה כלפי שמים
 שהמלכות שלו. ומה הוא אומר כי לה' המלוכה וגו' (תהלים כ"ב).
 וידו כלפי מטה להורות מה שאמר דוד כי ממך הכל וגו' (ד"ה
 כ"ט). מ"ם סתומה שאין מי שיודע מקומו. ג"ן מפני מה ידיו
 לאחוריו ויריכו לפניו כלפי מ"ם. מפני שנראה כמי שהוא נופל
 ומתחנן להקימו שני' נפלה לא תוסיף קום (עמוס ד'). ביום ההוא
 אקים את סוכת דוד הנפלה וגו' (סוף עמוס). נ"ון רבוץ ונ"ון זקוף
 נאמן יושב נאמן עומד נאמן גזר נאמן מקיים. ס"מז"ך מפני מה
 הוא סתום ואינו פתוח. מפני שזהו ישראל ששכינה סביב להן
 כחומה לארבע רוחות והוא אינו מחליפן בעם אחר וזרע ורעם אינן
 מתערבים בזרע אחרים. שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל וגו'
 (תהלים קל"ח). ואומר כי חלק ה' עמו (האוינו). אבל כהן בבית
 כהן ולוי בבית לוי וישראל בבית ישראל שנאמר ואני אדגה לה
 נאום ה' לחומת אש וגומר (זכריה ב'). ע"ן הוא עשו הרשע שיצאו
 ממנו טורסיים ופרסיים ומלכות אדום. ומפני מה כרוע ורבוץ מפני
 שהוא עתיד ליפול תחת רגליהן של ישראל שנאמר והיה בית יעקב
 אש וגומר (עובדיה א'). והיה אדום ירשה וגומר (שם). פ"ה מפני
 מה אחר יושב ואח' עומד. מפני שהפה אוסר והפה חותם. פה
 פתוח ופה סתום. ולא היה בשבעים אומה ולשון אומה שמצאה
 פתחון פה בשני עולמות בעולם הזה ובעולם הבא בתורה ובמצות
 במשנה ובמדרש בהלכות ובאגדות ושמועות ותוספות
 בתפלה ובתחנונים אלא ישראל בלבד שנאמר מגיד דבריו ליעקב
 (תהלי' סוף קמ"ו) מה כתיב אחריו לא עשה כן לכל גוי וגומר.
 צ"דיק מפני מה יש לו ב' ראשים (כאן חסר בהעתקה ויש אומרים
 צ"דיק ורוצה לומר צדיק כפוף צדיק פשוט ולפי דברי הבחיר לפיכ'
 נקרא צדיק ויש לו ב' ראשין לפי שהוא עמוד שנאמר וצדיק יסוד

עולם). ק"ף מפני מה הוא גבוה בקומתו ויש לו קרן מפני שכל קרני רשעים שהן מהלכין בקומה זקופה מפני גאותן בעולם הזה עתיד הקדוש ברוך הוא לגדען מפני כבודן של ישראל שנקראו ראש. שנאמר ונתנך ה' לראש וגומר (פרש' כי תבא). ומנון שהוא עתיד לגדען שנאמר וכל קרני רשעים אגדע וגומר (תהלי' סוף ע"ה). ומגדלין לישראל שנאמר תרוממנה קרנות צדיק (שם). (הגהה ששמו נקרא קדוש והקרוב אליו קלני מראשי) דבר אחר ק"ף זה הקדוש ברוך הוא ור"יש זהו רשע. ומפני מה ק"ף מחויר פניו מר"יש. אלא מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לרשע רשע איני יכול להסתכל בצלם דמותך. (הגהה ובתלמוד אסו' להסתכל בדמות אדם רשע שנאמר אם לא פני יהושפט וגומר מלכים ב' ג'). ומפני מה הגלו פסוק מנגו. אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע אם אתה חויר כך אני משיבך למחיצתי ואקשור לך כתר כבוד שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה (יחזקאל י"ח). ו"ן מפני מה יש שלשה ענפי מלמעלה ואין לו שורש מלמטה מפני שאינו דומה אלא לשקר אין לו רגלי' ויש לו דבור ולסוף אינו מתקיים. ולא עוד אלא שעתיד הב"ה לסכור פי דוברי שקר. משל למה הדבר דומ' לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין בא הרוח ועוקרתו והופכתו על פניו. ת"ן מפני מה הגלו שמלפניו שבור ללמדך שכל המבקש ללמוד תורה צריך לכפוף רגליו ולעסוק בהורה שנאמר והם חכו לרגליך (פ' וזאת הברכה). וצריך שיהיה נמוך מכל הבריות שנ' ושפל רוח יחמוך כבוד (משלי כ"ט). ואומר עקב ענוה יראת ה' וגו' (משלי כ"ב). ד"א והם חכו לרגליך אלו תלמידי חכמים שהם נושאים ונותנים בדברי תורה שנ' ותורחך שעשעני (תהלים ק"ט):

ד"א מהו א"לף ב"ית גימ"ל ד"לת אלף בינה גמול דלים. ומפני מה הגלו של ג' פשוטה לפניו מפני שגומלי חסדים רצים אחר דלים. ומפני מה אוננו של ד' מאחוריו מפני שאדם דל הוא מאחוריו. ואומר מי הוא שיבא אחרי שמא יתן לי מצוה. ומפני מה כתוב אחר דלית ה"א ללמדך שכל העושה גמילות חסדי' נאמר עליו המון גוים נתחיד (פ' לך לך). ומפני מה כתוב אחר ה"א ו"יו שאם אינו עושה גמילות חסדים נאמר עליו הוי על פלוגי שיש לו ואינו עושה שנא' וחושך מיושר אך למחסור (משלי י"א). ומפני מה כתוב אחר ו"יו וי"ן ואחר זי"ן ח"ית שאם הכרע יצרו

ועשה גמילות חסדים מיד מחקיים עליו הכתוב חנון וחנון לקול
ועקיד וגומר (ישעיה ל') ויהי חנון עליו. ס"א כמבטח במדה טובה
ירוש' אחרונה יתר מראשונה לעולם הבא למי שהוא עושה גמילות
חסדים שנא' מי הקדימני וגו' (איוב מ"א). כ"ף כפוף כ"ף פשוטה
למה לפי שהוא מראה טעם בתורה מיד מלבישו לבוש זכיות ממעון
קדשו שנ' שפתי כהן ישמרו וגו' (מלאכי ב'). ומפני מה אותיות
של אמת מפורים זו מזו ואותיות של שקר מוקספין זו על גב זו מפני
שהאמת קשה לעשותו והשקר עומד אחר האוון כדתניא דבי רבי
ישמעאל בא ליטמא פוחחין לו בא ליטהר מסייעין לו. ומפני מה
אותיות של אמת בשתי הגלים ואותיות של שקר ברגל אחד עומד
שכל העושה האמת הרי קיים לעולם ונחל העולם הבא ואינו נימוט
בעולם הזה שנ' כי שבע וגו' (משלי כ"ד). ושקר אינו מחקיים לעולם
שנאמר ורשעים יכשלו ברעה (שם). ומפני מה ה' אותיות הללו
כל אחת כתובה שתי פעמים אלא ללמדך בהן סדרי תורה ומה הוא
כ"ף של הקב"ה כפוף כ"ף של משה פשוטה. מ"ם פתוחה מ"ם
סתום מאמר פתוח ומאמר סתום. ומכאן למד דרך ארץ שחרב
יושב ומדבר והתלמי' עומד ודומם. צדיק כפופה צדיק פשוטה צדיק
כפוף צדיק פשוט. נ"ו פשוט נ"ו כפוף נ"ו פשוט אם תאמ'
נאמן כפוף נאמן פשוט והו צדיק כפוף צדיק פשוט אלא מכאן
לתלמיד חכם שהוא עוסק בתורה שהוא חייב להיות ביראה ופחד
ולפיכך נתנה התורה ביראה ורתת להתעסק בה ביראה ובויעה שנא'
אשרי שומרי עדותיו בכל לב ידרשוהו (תהלים קי"ח):

א"ת ב"ש. א"ת א"לף זה אדם הראשון ח"ו שהוא תחלת
בריותו של עולם שכל העולם נברא במאמר של הקב"ה ואדם בכפוף.
ומנין שכל העולם נבר' במאמר של הב"ה שנ' כי הוא אמר ויהי
וגו' (תהלים ל"ג). ואומר בדבר ה' שמים נעשו וגו' (שם). ומנין
שאדם הראשון נבר' בכפוף של מקום שנ' ויצר ה' אלקים את האדם
וגו' (פרשת בראשית). ויצר למה ב' יודין אחת ליצר טוב ואחת
ליצר הרע. ד"א ב' יודין אחת ליצירת אדם ואחת ליצירת חוה.
ד"א ויצר למה ב' יודין אלא אחת כנגד פרצוף פניו ואחת כנגד
פרצוף של אחריו. וכן הוא אומר אהור וקדם צרתני (תהלים קל"ט)
מהו וקדם שבתחלה לא נברא אלא פרצוף של אהור ואחר כך
פרצוף של פנים. ומה וחשח עלי כפך מלמד שבתחלה נברא האדם
מן הארץ ועד הרקיע וכיון שראו אותו מלאכי השרת נודעו ונרתעו

מלפניו. באותה שעה עמדו כלם לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע
שתי רשויות יש בעולם אחת בשמים ואחת בארץ. מה עשה הקב"ה
באותה שעה הניח ידו עליו והמעייטו והעמידו לאלף אמה: ב"ש
ב"ית אלו בהמה וחיה. ש"ן אלו שקצי' ורמשים שנבראו עם אדם
הראשון. ולמה נבראו עמו מפני שאמר הקב"ה אם תזוח דעתו
של אדם עליו אמור לו אל תזוח דעתך עליך שהרי בהמה וחיה
שקצים ורמשים הלא הן כמותך שנבראו עמך שני' אדם ביקר וגו'
(תהלים מ"ט). ואחריו מהו אומר הריה וכל בהמה רמש וגומר
(תהלים קמ"ח). ואומר מלכי ארץ וכל לאומים: ג"ך גימ"ל זהו
גן עדן שנטע הקב"ה בעדן לשום בתוכו י"ב חופות של אבני' טובות
ומרגליות בשביל אדם שני' בעדן גן אלקי'. (יחזקאל כ"ח) כל אבן
מסוכתך אדם פטרה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ספיר נוסף וברקת
זהב מלא תפיד ונקביך בך והפחות שבכלם זהב הוא. ר"יש שהוא
נכנס ראש לגן עדן קודם לכל הצדיקים שנא' ויטע ה' אלקים גן
בעדן מקדם וישם שם את האדם (פ' בראשית): ד"ק דלי"ת זהו
דלתי גן עדן שפתחו לפניו מלאכי השר' ששגרו הקב"ה אצל אדם
לשרתו. ק"וף מלמד שקראו לפניו קדישי עליוני' וגבורי ערכות ואמרו
לו בא בשלום: ה"ן ה"א שהפיל עליו הקב"ה חרדמה שני' ויפול
ה' אלקים חרדמה על האדם וגו' (פ' בראשית). צדי"ק זו צלע אח'
שלקח הימנו מצלעותיו ובנאה לאשה והרחיצה וסכה ופרקסה וקלע
לה שער וזונה לאדם שני' ויבן ה' אלקים את הצלע וגו' (שם): ד"ף
ו"ו שהביאה ברבבות אלפין של מלאכי השר' אל אדם הראשון
בקול רנה ושירה שני' ויביאה אל האדם (שם). ומה הוא פ"ה מלמד
שכל פמליא של מעלה ירדו עמם לגן עדן מקצתן היו אוזוני' בידם
נבלים ומצלתיים וכינורות ומשחקין לפניו כבתולות וחמה ולבנה וכוכבי'
ומזלות היו מרקדין לפניהם כנערות: ז"ע ז"ן מלמד שויטן הב"ה
שניהם לסעודה על מעדני גן עדן. ע"ן שערך הקב"ה לפניה' שלחנות
של מרגליות וכל מרגליות ומרגליות היה מאה אמה ארכה וששים
אמה רחב' וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם שני' חערך לפני שלהן
(תהלים כ"ג): ח"ם ח"ית שחשו מלאכי השרת וצלו לו בשר וצננו
לו את היין ובא' הנחש וראה את כבודן והציץ בהן ונתקנא בהן.
ס"מ שסח לו הקב"ה לאדם ואמ' לו מפדי עץ הגן תאכל ומפרי
העץ וגו' לא תאכל ממנו פן תמותו וגו' (בראשית): ט"ן ט"ית
שטעת' חזה בדבריו של נחש ואכלה מן העץ ונתנה הימנו לאדם

ואכל שנאמר ותקח מפריו ותאכל (שם). נ"ן שנפתחו עיניהם וחבינו
 שהם ערומים ונתעטפו בעלין של תאנה שני' ויתפרו וגומר (בראשית):
 י"ם י"וד שכבר גלוי וידוע לפניו מעשיהן שעשו ויודד הק"בה משמי
 מרום ועמד על פתחי גן עדן וקרא לו לאדם שני' ויקרא ה' אלקים
 וגו' (בראשית). מ"ם שאמר הק"בה לאדם מי הגיד לך כי עירום
 אתה: ב"ל כ"ף שכלם זמנם הק"בה לדין בתחלה קרא לו לאדם
 ואמר לו מפני מה אכלת מפרי עץ הדעת שאמרתי לך לא תאכל
 ממנו. השיב האדם ואמר רבון העולמים האשה אשר נתת עמדי
 נתנה לי ואכלתי. אמר לאשה מפני מה אכלת. אמרה האשה
 הנתש השיאני ואוכל. אחר כך קרא את הנחש א"ל הב"ה כי עשית
 זאת וגו'. בשעה שאמר לו על גחונך חלך השיב הנחש ואמ' רבון
 העולמי' אם כן הוא אם רצונך אהיה כדג שבחוק הים שאין לו
 רגלים. וכשאמר לו עפר תאכל אמר הנחש רבון העולמים מה אם
 הדג אוכל הוא עפר אף אני אוכל עפר. באותה שעה תפשו הקב"ה
 לנחש וקרע לשונו לשני קרעין. א"ל הב"ה רשע שבעולם אתה
 התחלת בלשון הרע לפיכך אני מודיע לכל באי העולם שלשונך גרם
 לך כל זאת. למ"ד שלקו ד' וחטאו ג'. נחש וחיה ואדם חטאו
 ולקו ונטרדו מגן עדן שנאמר ויגרש את האדם (בראשית). ורביעית
 ארץ לקחה בעבורם שנא' אדורה האדמה בעבורך (שם):

ד"א א"ת ב"ש את בוש עליך ותתא. ג"ר ד"ק ה"ץ ו"ף
 ו"ע ואם יצא לחוץ או מויעו ומרתיעו. ת"ס ט"ן:

אח"ם בט"ע. אל תקרי אחס אלא איחוס ואין איחוס אלא
 לשון רחמים לשון תחנונים שני' חוסה ה' על עמך (יואל ב'). ומחו
אח"ם מלמד שאמר הקב"ה למלאכי השרת אני בעצמי אחוס על
 ישראל יותר מכל אומות העולם מפני שהן ממליכין אותי בעולמי
 ב' פעמים בכל יום ויום ומייחדין את שמי שחרית וערבית שני' שמע
 ישראל ה' אלדינו ה' אחד (ואתחנן). שאלמלא ישראל בעולם לא
 היה כבוד וגדולה בעולם לפי שהן מספרין תהלתי בכל יום שני' עם
 זו יצאתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ"ד) ואין דעתי נהנית אלא מהן
 שני' נהפך עלי לבי יחד נכמרו נוחמי (הושע י"ג): **במ"ע** שבס
 טעו העולם לפי שבכל יום ויום כשאומות העולם רואין חמה ולבנה
 מוכבים ומולות מעבירין כתריון מעל ראשיהן וכל מלכיהם ורוניהם
 נופלין ומשתחווים לצבא השמי' מיד כועס עליהם הקב"ה שני' ואל
 זועם בכל יום (תהלים ו'). ואמר להן למלאכי חבלה אני נתתי להללו

רוח ונשמה מלוכה וכבוד וגדולה וממשלת והן משתחיים לחמה
ולבנה שבראתי מוזהר פני. באותה שעת הועשין גלגל חמה ואופן
והלבנה וסדרי מזלות כוכבים וכל סדרי בראשית כולן. מיד אף
וחמה שני מלאכי חבלה מה עושין שולפין את חרבן וחופסין בידן
ויוצאין מלפני הקב"ה בחמה להחריב את העולם מפני מעשיהן של
אומות העולם שמכעיסין במעשיהן. ואלמל' שיוצאין תלמידי חכמים
שהן עוסקין בתורה ותינוקות של בית רבן שהן הוגין במקרא ובמשנה
וישראל שהן קוראים שמע ישראל ומקבלים עול מלכות שמים שהרית
וערבית כבר היו נותשין ומחריבין את העולם. לפיכך הוא אומר
ה' ימלוך ירגו עמים וגומר (תהלים צ"ט): ג"ף אל תקרי ג"ף אלא
גוף זו גופה של תורה שראשי ישיבות גאון יעקב מתעסקים בה
ומורין פרט וכלל והויות איסור וחרת לישראל שנ' יורו משפטיך
ליעקב (וואת הברכה). ואומר למדו היטב דרשו משפט (ישעיה א'):
דב"ן אל תקרי דכץ אלא דך כולו חפץ ואין דכץ אלא ישראל
שנקראו ארץ חפץ לפני הקב"ה שנ' ואשרו אחכם כל הגוים כי
תהו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג'). ולמה נקראו ארץ חפץ מפני
שהם רומים לארץ שכל העולם כלו מתקיים בה. חפץ בשביל שהם
עושים בכל יום ויום חפצו של הקב"ה בדברי תורה שנאמר ה' חפץ
למען צדקו (ישעיה מ"ב): ה"לך זה יעקב שנקרא חלק שנתקדש
שמו של הקב"ה בקדושה על ידו שנאמר והקדישו את קדוש יעקב
(ישעיה כ"ט) על ידי צאצאיו. וחקק לו דמותו על כסא כבודו ובשעה
שצאצאיו קורין קדושה משולש' מוריד הב"ה פיו מלמעלה ונושקו
על ראשו שחקוק על כסא הכבוד שנא' כי יעקב בחר לו יה (תהלים
ס"ה). ומנין שיעקב נקרא חלק שנ' ואנכי איש חלק (תולדות):
כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו (האיניו). ובמ"ד אל תקרי ומד
אלא ואמר. ומתו ואמר אלו שרפי להבה ומלאכי צבאות וחילי
מעונה שאינם יכולין לומר קדוש מלמעלה עד שפותחין ישראל תחלה
פיהם בקדושה מלמטה ואומרים קדושה משולשת ואחר כך מקדישין
מלאכי השרת שנא' ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו וגו' (איוב ל"ח).
כוכבי בוקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים שנ' ומצדיקי הרבים כוכבים
(דניאל י"ב). ואומר והנכם היום כוכבי השמים לדוב. (דברים)
מה הכוכבי מאירין את העולם אף ישראל מאירין נרו של עולם
בדברי תורה שהם כיוצא בהם שנא' כי נר מצוה ותורה אור וגומר
(משלי ו'). ומנין שאין ואמר אלא למלאכי השרת שנאמר וקרא זה

אל זה ואמר (ישעיה ו'): ד"ן ש"ת אל תקרי זן שת אלא זה נשא
 שבת ומדוא זה נשא שבת אלו ישראל שנשאו תורה ומצות שבת
 בעולם הזה מפי הקדוש ברוך הוא שבה זוכין ישראל ונוחלין חיי
 העולם הבא שכלו שבת. שנאמר מזמור שיר ליום השבת (תהלים
 צ"ב). מהו ליום השבת. אמרה רוח הקודש על ידי דוד בכבוד
 זמרו אתם בני ישראל שירו לעולם הבא שכלו שבת. לפי שבשעה
 שאמר להם הק"ב לה ישראל אני נותן לכם את התורה אמר אם
 מקיימים אתם את המצוה שבה אני מנחיל לכם את העולם הבא.
 וישראל היו משיבין ואומרים לפניו רבש"ע הראנו דוגמא של עולם
 הבא בעולם הזה. אמר להם זו שבת שהיא אחת ממששים משל
 עולם הבא שבה אתם מתענגים תענוגי מנוחה שני' או תתענג על
 ה' וגו' (ישעיה סוף נ"ח):

אלב"ם. אל תקרי אלכם אלא לבם. ומהו לבם מלמד שעמד
 נגדסנאל שרה של גיהנם לפני הק"ב ואמר לפניו רבש"ע כל אומה
 ואומה נתת לי שתאכלם אשי של גיהנם שני' לכן כאכל קש וגו'
 (ישעיה ה') ואומה זו של ישראל מפני מה אינך נותן לי שתאכלם
 אשי כדרך כל א"ה. השיב הק"ב ואמר לו כל אומות העולם הרי
 הן בפתקי שלך לעשות להן כרוע מעלליהם ולדונן בחוק גיהנם.
 אומה זו של ישראל אינ' בפתקיות שלך ואין לך עסק בהן. אמר
 לפניו למה. א"ל מפני שהן עוסקים בתורה ובמצות ומקיימים אותם
 ואהבתן בלבי עד לעולם שני' ואהבת עולם אהבתך וגו' (ירמיה ל"א).
 ואינך עוברין בחוק גיהנם לפי שאני עמהם. וב"ם אל תקרי אלכם
 אלא א"ל ב"ם שני' כי העבור במים אהך וגו' (ישעיה מ"ג). ולא
 עוד אלא ששניתי שרויה בחוכם. שני' והתהלכתי בחוככם והייתי
 לכם וגו' (בחוקתי) לכך נאמר א"ל ב"ם: ג"ן ד"ם. מהו גן דם
 אמר נגדסנאל לפני הק"ב רבש"ע א"כ היכן דרים כשווכין לחיי
 עולם הבא א"ל בגן עדן של הדם שריחו הולך מסוף העולם עד
 סופו שנאמר כי כימי העץ ימי עמי וגו' (ישעיה ס"ה): ה"ע ו"ף
 מהו מלמד שאמר לפניו שרה של גיהנם רבש"ע רצונך שתודיע
 לי כבודך וגדולתך שאתה מנחל להן בגן עדן לעולם הבא. א"ל
 הק"ב לאו. שני' כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעיה
 ס"ה). ה"ע ו"ף כשם שהעוף פורח באויר של עולם ואין לו רשות
 ליכנס בחופות מלכים ורוזנים לישב במשכנות עמהם על כסא הכבוד
 כך אין לך רשות ולא עסק בהן לראות בטובתן של ישראל שני' לא

יגורך רע (תהלים ה'). ומהו לא יגורך רע מלמד שכך אמר דוד
 לפני הקב"ה רבש"ע אל יהי במגורך רע ואין רע אלא שטן ויצר
 הרע שני כי יצר לב האדם רע (פ' נח). וכשם שאין יצר הרע
 במגורותיו של הקב"ה כך עתידין ישראל שלא יהיה במגורתם שטן
 ולא מלאך המות ולא יצר הרע. אימתי לעולם הבא שני וישב עמו
 בנה שלום (ישעיה ל"ב) ובמשכנות מבטחים בלא שטן ובמנוחות
 שאננות בלא מלאך המות ובלא יצר הרע שני בלע המות לנצח וגו'
 (ישעיה כ"ו): זצח"ק אמר לפניו רבש"ע מפני מה אינך נותן לי
 רשו' לראותן בעיני כלל וכלל ולטעום טעם מעט מאכילתן ולהסתכל
 בטובתן ובגדולתן. א"ל מפני שורעו של יצחק הן שהגיש בשרו
 ורביעת דם שלו ע"ג המזבח שנקרא יצחק. וז"ל ח"ק אל תקרי וץ
 חק אלא ירעו של יצחק. אמר לפניו רבש"ע כל בריה אתה נותן
 לו בכל יום ויום מזון מאכל לפי אכלו שכך כתיב פותח את ידך
 וגו' (תהלים קמ"ה) מפני מה אין אתה נותן לי מזון כדי סיפוקי
 שהרי אני רעב מכל מאכל. והשיב הקב"ה וא"ל הרי מסרתני לך
 כל רשעי הארץ וכל חטאיה: מ"ד י"ש ב"ת יש לי כתות. כתות
 של משקרין. כתות של לסטין. כתות של מספרי לשון הרע. ואני
 מוסרם לך שתאכלם אשך שנקרא טרישכ"ת. אל תקרי טרישכ"ת
 אלא יש לי כת. ומנץ ששרה של גיהנם אומרת בכל יום ויום תן
 לי מאכל כדי סיפוקי שני לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה
 לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלו בה (ישעיה ה'). מהו
 לבלי חוק אלו אומות העולם שפערה גיהנם פיה עליהם על שלא
 קבלו את התורה ולא קיימו את המצוות בעולם הזה כל הגוים כאין
 נגדו לפיכך נמסרים לאשה של גיהנם שתאכלם בבת אחת שני ישובו
 רשעים לשאולה וגו' (תהלים ט'). ואומר ובאחת יבערו ויכסלו מוסר
 חבלים עץ הוא (ירמיה י'). וישראל הם ששים ושמחים בדברי תורה
 כשרואים אותה שעומדת לפני הקב"ה ומתחננת בשביל ישראל שיוצלו
 מדינה של גיהנם. השיב הקב"ה ואמר לה בתי הרי אהוביך משולחין
 מחוק גיהנם ואין גיהנם שולטת בהן מפני שהן עוסקין כך לילה
 ויומם שני גם את בדם בריתך שלחתי אסורך מבור (זכריה ט').
 ואין בור אלא גיהנם שנאמר ויעלני מבור שאון (תהלים ט'):

תם מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

ספר אליהו ופרקי משיח ונסתרות ר' שמעון בן יוחי

וישכב וישן תחת רוחם אחד וחנה זה מלאך נוגע בו ויאמר
לו קום אכול. הוא גלא ליה מיכאל שרא רבא דישר' לאליהו הנביא
בטורא דכרטל קץ וזמן שעתיד להיות באחרית הימים בסוף ארבע
מלכיות בימיו של מלך רביעי העתיד להיות. נשאתני רוח ה' והוליכני
לדרום העולם וראיתי שם מקום גבוה בוער באש ואין כל בריה
יכולה ליכנס שעה. שוב נשאתני רוח והוליכני למזרח העולם וראיתי
שם כוכבים נלחמים זה עם זה ואינם נחים. שוב נשאתני רוח
והוליכני למערב העולם וראיתי שם נפשות נדונות בצער גדול כל
אחד לפי מעשיו. ואז אמר לי מיכאל קץ העתיד להיות באחרית
הימים בימיו של מלך העתיד להיות הרמלח שמו. ויש אומרים
תרמילא שמו. רבי שימאי אומר הכשרת שמו. רבי אלעזר אומר
הרתחשסתא שמו. רבי יהודה ך' בתירא אומר כורש שמו. רבי
שמעון בן יוחי אומר הכשרא שמו. והלכה כרבי שמעון דאמר הכשרא
שמו. מלך אחרון שבפרס יעלה לרומי שלש שנים זה אחר זה עד
שפושע בה שנים עשר חדש ושלשה גבורי מלחמה עולין לקראתו
מן הים והם נמסדין בידו מלך פתוח שבמלכים בן שפחה גיגית
לקראתו מן הים. ואילו יהיו אותותיו שראה בו דניאל פניו ארוכות
בין עיניו גבהות וקומתו גבוהה מאד וכפות רגליו גבוהין ושקיו דקים.
ועתיד לשלוח ידו בו ביום על עם נאמן ועתיד להויע בו ביום שלש
זיעות. וכל המולות מתקבצין והולכין למקום אחד עושקין בתים
וגולין שדות ומכין יחוס ואלמנה בשוק אבל אם יעשו תשובה תהיה
להם סליחה. בעשרים במרחשון יודעו העולם וירעשו שמים וארץ.
בעשרים בכסליו יעמדו כל ישראל בתפלה ובוועקה לפני אביהם

שבשמים ובו ובאותו היום תרד חרב ותפול באומות העולם לפי
 שנאמר כזה וכזה תאכל חרב. כ"ב בניסן גלות ראשונה יוצאה מבבל
 בשמונה עשר אלף אנשים ונשים ואחד מהם לא יאבד. בכ"ה
 בתשרי גלות שניה שבנהר סבטיון יוצאה בי"ז אלף ונהרגו מהם
 עשרים איש ונשים ט"ו. בכ"ה לחדש הח' גלות שלישית יוצאה
 ובוכין וצועקין על אחיהם שנהרגו וצועקין במדבר כ"ה יום ואינן
 טוענין כלום וחיין על מוצא פי ה'. אין גלות ראשונה יוצאה מבבל
 עד ששניה מגעת לבבל שנאמר חולי וגו' ונחתי בת ציון וגו'. בכ' בניסן
 טלך עולה מים ומשחית ומזיע את העולם ובא על הר צבי קדש
 ושורפו. ארורה בנשים ילדתו ואותו הקרן שראה הניאל ובאותו
 היום צער ומלחמה כנגד ישראל. מלחמה שניה עושה דמיטרוס
 בן פוריוס ואנפיליוס בן פנפוס ועמהם פרשין עשר ריבוא ורגלים
 עשר ריבוא וטמונים בספינות שלשים ריבוא. בכ' כאלול משיח בא
 וינן שמו ובאותו היום יורד גבריאל מתשע שעות עד עשר ומשחית
 את העולם תשעים ושנים אלף איש. בכ' בטבת מלחמה שלישית
 עושה מקץ קירטלוס וכל המדינות עמחו עם גדול מאד מבקעה
 גדולה עד יפו ועד אשקלון. ובכ' בשבט משיח בא ויורדים מלאכי
 חבלה ומשחיתין ככל אותו המון ולא נותרין נשמה. באותה שעה
 אומר הקב"ה לאברהם עתידין בניך שיהיו למדרגה התחתונה שנאמר
 ושפלת מארץ תדברי ואחר כך יהיו גבורים על כל האומות שנאמר
 ונתת ה' אלהיך עליון על כל גוי הארץ ואחר כך באין כל האומות
 ומשתחווים לכל אחד מישראל ולוחכין עפר רגליהם שנאמר והיו
 מלכים אומניך. בכ' באדר משיח בא ועמו שלשים אלף צדיקים
 שנאמר והיה צדק אור מתנין. וכיון שרואין אומות העולם כך מיד
 כל אחד מהם נמוק הוא וסוסיו שנאמר וזאת תהיה המגפה וגו'.
 באותה שעה אומר הקב"ה לאומות העולם אוי לכם השעים שבסוף
 ארבע מלכיות כולכם נטרדין מן העולם ויהיה כור של חטים עושה
 בתשע מאות כור וכן היין וכן השמן. כל אילן ואילן טעונין מגדים
 ופירות שנאמר ואחם הרי ישראל ענפכם תתנו וגו' וישראל אוכלים
 משמחים ארבעים שנה. ואחר כך הקב"ה מעלה גוג ומגוג וכל אנפיו
 ואחר יאספו כל עמי הארץ מקיפין לירושלם להלחם והקב"ה עולה
 ונלחם בהם ומשיח בא והקב"ה בעזרתו עושה מלחמה עמהם שנאמר
 ויצא ה' ונלחם בגוים היום הלחמו ביום קרב. באותו היום הרים
 מתרעשים והגבעות מתרקדים וחומות ומגדלים נופלים והקב"ה מכניס

כל עוף השמים ובהמת הארץ לאכול מבשרם ולשתות מדמם שנא' וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף וישראל מסיקין מכלי זינים שבע שנים שנאמר וישבו וישבו ערי ישראל ובערו וכו' ואומר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים. ואלו המדינות יחרבו ויריחו בארות בית הורון סוסין מלכה וארד שלום ושימהון בית מגדואל צור ובית חלפות ולוד בן ובית עינם חמת ספר הרשה אנטוכיה אלכסנדריאה ואדום. וכל עירות של ישראל מקיפין אותן אש ומלאכי השרת שנאמר ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ואחר יבוא יום אחרון שהוא ארוך בארבעים יום והרים ונבעות מחמוטטין ורועשין והארץ צווחת על הרשעים ואומר במקום פלוני חרג פלוני את פלוני שנאמר ונלחה הארץ את דמיה:

אמר אליהו ו'ל אני רואה מתים טבועים בנהר ועפרם נגבל ונעשו כמו שהיו מתחילתן לחה שבח לאל שנא' ראו עתה כי אני אני הוא וכן ביחזקאל אומר וראיתי והנה עליהם גידים ומלאכי השרת פותחין את קברותיהן וזורקים בהן נשמתן וחיים ומעמידים אותם על הגליהם. וכל מי שנתחייב בדין דוחפין אותו חלחלה גדולה אורכו אלפים אמה ורוחבו חמישים אמה. וכל מי שלא חימה בתורתו של הקב"ה עיניהם של צדיקים רואים במפלחם שנא' ויצאו וראו בפגרו האנשים וכו':

אמר אליהו ו'ל אני רואה אש ונפרית יורדות מן השמים על הרשעים שנאמר ימטר על רשעים פחים והקב"ה מדחיק את המקדש מאוד מאברון העולם כדי שלא ישמעו הצדיקים קול צעקת הרשעים ויבקשו עליהם רחמים והיו כלא היו:

אמר אליהו ו'ל אני רואה אברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים יושבים והארץ רועה לפניהם מכל מיני מעדנים. ואותו אילן שתיקן הקב"ה עומד בתוך הגן כאמור ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יחום פרוו. וספינות באות מעין נדי ועד אנגלים טעונות עושר וכבוד לצדיקים:

אמר אליהו אני רואה עיר נאה וגדולה יורדת מן השמים כשהיא בנויה שנאמר ירושלם הבנויה כעיר שחוכרה לה וחדיו בנויה ומשוכללת ועמה יושב בתוכה ויושבת על שלשת אלפים מגדלים וכן כל מגדל עשרים ריס וכן כל ריס עשרים וחמשת אלפים אמה של זמרגדן ושל אבנים טובות ומרגליות שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך:

אמר אליהו ז"ל אני רואה בחים ושערים של צדיקים באסקופותיהם ומוזות שלהם מאבנים טובות והאוצרות של בית המקדש פתוחין עד פתחיהם וביניהם תורה ושלום שנאמר וכל בניך לימודי ה' ואומר שלום רב לאוחבי תורתך ואומר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכו':

פעם אחד בא אליהו הנביא ז"ל לבית מדרשו של רבי יוסי כשבא רבי יוסי מצאו לאליהו ז"ל שהיה עצב אמר לו רבי יוסי מפני מה אתה עצב אמר לו מלפני הקב"ה באתי והוא ומשיח היו מתעסקין בנחמות הישעיה הנביא ובא סמאל שר של רומי והיה מלמד על ישראל חובה. אמרתי לו הקב"ה ומשיחו עוסקין בנחמות של ישעיהו ואתה מקטרטן ומחני וחכני וטרדני ולא אמר לי כלום. פתח אמר אני אגיד צדקתיך וכל מעשיו ולא יועילו כלום. אני אגיד צדקתן של ישראל וכל מעשיו של סמאל לא יועילו כלום. ד"א אחד שימסור הקב"ה לסמאל ביד מיכאל אומר לפני הקב"ה מפני מה מסרתני ביד מיכאל יבוא וידון עמי לפניך. מיד אמר הקב"ה למיכאל לך ודון עמו ענה סמאל ואמר אם הגוים עוברי עבירה אף ישראל עוברי עבירה אם אלו מגלה עריות אף אלו מגלה עריות אם אלו שופכי דמים אף אלו שופכי דמים. מיד משתחק מיכאל. אמר לו הקב"ה למיכאל נשתתקתה ואני אלמד סניגוריא על בני וכל מעשיו של סמאל לא יועילו לכך נאמר אני מדבר בצדקה ואני מושיעם ביום הדין. באי זו צדקה שקיבלו ישראל התורה בהר סיני שאלמלא לא היו מקבלין היה מחריב את כל העולם. מיד השיבו כל פמיליאי של מעלה ואמרו רב להושיע רב הוא הזכות הזה להושיעם מגיהנם. ועל זה נאמר ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כחוב בספר. בזכות מה נמלטין בזכות התורה על שקיבלו כל הכתוב בספר הוי אומר ישראל ואעידה כך ב"ך בגימטריא עשרים ושתים אותיות שבתורה ללמדך שיעיד הב"ה וכותן של ישראל שקיבלו התורה שניתנה בכ"ב אותיות להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר מטלאכי השרת ואין צריך לוטר יותר מן האומות. מלך בשר ודם יש לו בנים יש לו עבדים יש לו אהובים ויכרים זה מזה אבל בכנים אין את יכול

להפריש מפני אהבתך. והקב"ה אינו כן יש לו בריות למעלה ולמטה ואין לו חביבין בכולם אלא ישראל. ואיזה אהוב שבבנים שהמלך מלבישו לבושו ומרכיבו על סוסו ומושיבו על כסאו ומניח כתר בראשו ומכרוז לפניו והו חביבו של מלך. כך הקב"ה כביכול הלביש לישראל לבושו שנאמר כי הלבישני בגדי ישע. לשעבר לעתיד מנין שנאמר הוד והדר לבושו. כביכול הרכיבם על סוסו שנאמר ירכיבוהו על במוחי ארץ. לשעבר לעתיד מנין שנאמר והרכבתך על במוחי ארץ. כביכול הושיבם על כסאו שנאמר וישב שלמה על כסא ה'. לשעבר לעתיד מנין שנאמר ויקראו לירושלם כסא ה'. כביכול נטל כתר והניחו על ראשם שנאמר ושמחת עולם על ראשם ואומר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. וכיון שהאומות רואין כל השבת וכל הכבוד הזה מיד עיניהם בולטות ופניהם מוריקות וארכובותיהם מקישות זו לזו וירכותיהם מורידות מהם מים מפני שגבורתן של ישראל בגבורת החמה שאין אדם יכול להביט שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ואי זה גבורת חמה הוי אומר בתקופת תמוז ועתידין כל אומות העולם להיות משתחווים לישראל ומלחכים עפר הגליהם שנאמר והיו מלכים אומניך וגו'. ואם ישאלך גוי או מין לאמר אפשר זה להיות אמור לו כי כבר היה בימי נבוכדנצר שנאמר ולדניאל סגיד:

נאמר בשבחה של ירושלם שהיא עתידה להבנות מאבנים טובות ומרגליות שנאמר ושמתי כדכר שמשותך וכי. וגם תחומי ישראל עתידין להיות מלאין אבנים טובות שנאמר וכל גבולך לאבני הפץ. ואם ישאלך גוי או מין לאמר אפשר דבר זה שיהיה אמור לו כי כבר היה בימי שלמה שנאמר ויתן המלך שלמה את הכסף כאבנים הרי אמרנו שבחה של ירושלם:

עתה נאמר בשבח בית המקדש שעתיד להבנות בשתיים עשרה אבני שחם שנאמר ויקח אליהו שתיים עשרה אבנים כמספר שבטי ישראל. והלא דברים קל וחומר ומה אם המזבח שהוא אחד מתכשיטי בית המקדש בנוי בשתיים עשרה אבנים בית המקדש שהוא שבח של ישראל ושבח של עליונים ושל תחתונים ושבח של הקב"ה על אחת כמה וכמה. וכל העולם כולו מאיר מזיו בית המקדש ומקיף ועולה עד לרקיע ועד ערבות ועד החיות ועד המרכבה ועד כסא הכבוד. נמצא המזבח ממוצע באמצע הכסא וירושלם תחת כסא הכבוד וזה הוא מה שנתבא הנביא כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו:

בשבת המקום ברוך הוא מי יוכל לומר אחד מאלף אלפים
 ריבוא ריבון שהוא מביא לישראל ומשמח עליונים ותחתונים. משל
 למלך שהוא מביא דורון למדינה ומשמח בני פלטין כך הקב"ה
 משמח או עליונים ותחתונים שנאמר הנו שמים כי עשה ה' הריעו
 תחתיות ארץ:

ועתה נאמר בשבחו של מלך המשיח שעתיד לבוא עם ענני
 שמיא ושני שרפים מימינו ומשמאלו שנאמר וארו עם ענני שמיא
 כבר אנש אתי הוא. דוד שבן דוד בא שרפי אש נשלחים בהיכל
 וכוכבים נראים כאש בכל מקום ודבר שלש שנים זו אחר זו וזהו
 שלוחו של הקב"ה שנא' לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו שנאמר
 רשפיה רשפי אש. ובשנה השלישית של דבר גליוח מכפרין בו
 ובסוף השנה המלך יהרג ובורחים במדברות והארץ תצעק ממקומה
 ותלמידי חכמים ימותו בוגרים בגדו ובגד בוגדים בגדו ומחויק בה
 מקרא אחר ועוד בה עשירי ושבת והיתה לבער. ושנה חמישית
 בא ונתגלה בכל המלכויות המלכים כולם מתגרים זה בזה מלך פרס
 עם מלך ערביא ומחריבה שנאמר ונלחמו איש באחיו וגו' ממלכה
 בממלכה. ובשעה שאדום נופלת מקול מפלחה ירעשו שמים וארץ
 וחצי העולם ילכד בשבילה שנא' ה' ממדום ישאג וממעון קדשו
 יתן קולו. ועתיד הב"ה לקבצם המונים ולמסור אותם ביד ישראל
 שנאמר ונחתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ועתיד הקב"ה להביא
 שר של אדום ומלקה אותו ושר של אדום אוטר היקן אברח אלך
 במצרים שכינה שם שנאמר הנה ה' הוכח על עב קל ובא מצרים.
 אברח באדום שכינה שם שנאמר מי זה בא מאדום. אברח לבבל
 שכינה שם שנאמר למענכם שולחתי בבלה. אברח בעילם שכינה
 שם שנאמר ושמתי כסאי בעילם. משל לשועל שאמר לה הארי
 תן לי מכם עמדה וברחה מהלך שלשה ימים ועוד אחותה הארי
 ואמר לה תן לי המכס אף בזה המקום אמר לו אני ממך ברחתי
 אמר לה עדיין את במקומי עומדת. כך עתיד הקב"ה לומר לשרו
 של אדום המפני יש לך להסתור והקב"ה נותנו בידי ישראל. ועתיד
 הקב"ה ללבוש בגדי נקם ולהנקם משבעים אומות שנאמר לי נקם
 ושלם. וללבוש עשרה מלבושים כנגד עשרה פעמי שנקראו ישראל
 כלה להשם ואלו הן באתי לגני אחותי כלה. אתי מלבנון כלה. גן
 נעול אחותי כלה. מה יפו דודך אחותי כלה. נפת חטפנה שפתוחך
 כלה. לבבתיני אחותי כלה. קול חתן וקול כלה. וחקשרם ככלה.

ומשמש חתן על בלה. וככלה תעדה כליה. ואלו הן עשרה מלבושים
 ה' מלך גאות לבש בכרייתו של עולם. לבש ה' עון התאור ביום
 מתן תורה. וילבש צדקה כשרוון ביום שמוסר אומות העולם לישראל.
 וילבש בגדי נקם תלבושת ביום מפלחה של אדום. חמוץ כגדים
 מבצרה ביום שעושה מלחמה עם אומות העולם. זה הדור בלבושו
 ביום גוג ומגוג. וזו נצחם על בגדי במלכות איטל. ואלו שני לבושים
 ביום תחיית המתים שנאמר ברכי נפשי את ה' הוד והדר לבשת.
 מדוע אדום ללבושך. ביום שהקב"ה אוהו חרבו ועושה מלחמה
 שנאמר אשכח חצי מדם וחרבי תאכל בשר. ונחתי נקמתי באדום
 ביד עמי ישראל. קודם שתפול אדום יחרבו עשרה מקומות וי' מקומות
 יחפכו וי' שופרות יתקעו וי' קולות ישמעו וי' מדינות יקטלו וי'
 רעות יהיו וי' רעות נובעות ומלך עו פנים יעמוד וגזרות רעות יגור
 במלכותו. ומלך גדול יצא על אלכסנדריא במחנה. ורעה גדולה
 תהיה בעולם ושלש שנים ומחצה ימשול וימרוד. ושני אדום יפלו
 וי' מלחמות יהיו ואז יחגברו ישראל על כל האומות. ונחתי נקמתי
 באדום. ספינות מארץ ישראל עתידין לילך לאדום וישראל אומר
 מה לנו ולאדום שנאמר מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום.
 וישראל הולכים וחונים על צור מ' יום ובסוף מ' יום עומדים בעת
 קריח שמע ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. וחומות
 המדינה נופלות והמדינה נכבשת מפניהם ובורחים בתוכה כל כסף
 וזהב והשאר שוסים אותה ומשם לרומי ומביאין כלי בית המקדש
 ומלך נחמיה המשיח יצא עמהם וכאים לירושלים. וישראל אומרים
 למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא קח כסף וזהב ותניח בית
 המקדש ומלך הערבים אומר אין לכם במקדש הזה כלום אבל אם
 אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם
 אנחנו מקריבים ומוי שנתקבל קרבנו נהיה כולנו אומה א'. וישראל
 מקריבין ואינן מתקבלין לפי שהשטן מקטרג לפני הקב"ה ובני קדר
 מקריבין ומתקבלין שנאמר כל צאן קדר יקבצו לך. באותה שעה
 הערביים אומרים לישראל בואו ותאמינו באמונתנו וישראל משיבין
 אותם אם אנגהורגים ונהרגים ואין אנו כופרים בעיקר באותה שעה
 חרבו נשלפות וקשתות נדרכות וחיצים נורקים ומפילים חללים משער
 אפרים עד שער הפינה ונחמיה נהרג עמהם והנמלטים מהם יברחו
 למדבר מואב ולארץ בני עמון ושם עמדו פליטי ישראל ההם ויעשה
 השם להם שם נסים ומעין יצא להם מתחומות שנאמר יגורו בך

נדחי מואב ויאכלו שם שרשי רתמים מ"ה ימים ובסוף מ"ה ימים
 יצמיה שם אליהו ומלך המשיח עליו ושם יבשר להם אליהו ויאמר
 מה לכם פה ישראל וישראל משיכון ואומרים אבדנו נחרבנו ואליהו
 אומר להם קומו כי אליהו אני וזה מלך המשיח ואינם מאמינים בו
 לפי שבא נחמיה ונהרג והוא אומר להם שמא אתם מבקשים אות
 כמשה והם אומרי' הן. באותה שעה יעשה ד' נסים. הנס הראשון
 מביא להם משה ודורו מן המדבר שנאמר אספו לי חסידיו. הנס
 הב' מעלה להם קרח וכל עדתו שנאמר תשוב תחיינו ומתהומות
 הארץ תשוב תעלינו. הנס הג' מעמיד להם נחמיה שנהרג. הנס
 הד' מגלה להם גניות הארץ וצנצנת המן ושמן המשחה. הנס הה'
 נותן הקב"ה מטה עוו בידו שנא' עוף ישראל וגו'. הו' טוחן כל
 הדי ישראל כקמה שנאמר אהריב הרים וגבעות. הנס הו' יגלה
 להם הסוד שנאמר זאת אות חברית. וכיון שרואים את הנסים הללו
 משלחים ואומרים לכל השרים הבוזים לירושלם בואו והלחמו בהם
 יצאו מוומנין אחרי ישראל וישראל אומרים למלך המשיח לא טוב
 לנו לשבת למה באת להתגרו' בנו מלחמה בראשונה והמלך המשיח
 אומר להם התיצבו וראו את ישועת ה' והוא נופח בהם ברוח פיו
 וכולם יפלו חללים לפניו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. צא
 ולמד מסנחריב שנאמר והנה כלם פגרים מתים. באותה שעה יעוף
 אליהו בכל העולם ויבשר לישראל שנאמר הנה אנכי שולח לכם
 את אליהו הנביא. ואותו יום יום אכורי ועברה ואותו היום מפסיק
 בין שני עולמים ורשעים אומרים אהא ליום כי קרוב יום ה' ואומ'
 הוי המתאווים יום ה' וירושל' רחבה ונסכה כל אותו היום שנאמר
 והיה יום אחד הוא יודע לה' כו'. גוג ומגוג יעלה בו ביום ויחנה על
 ירושלם ד' ימים וחצי וילכד ירושלם וכנסת ישראל אומרת לפני
 הקב"ה רבונו של עולם כל אומה ואומה שכוזה אותי מתביישת אני
 לחזור עליה וליקח את שלי מידה והב"ה משיבה אני מכניסן
 כולם בתוכך שנאמר הנה יום בא לה' והולק שללך בקרבך. ואספתי
 את כל הגוים אל ירושל' למלחמה. ואלו הם גומר אגפיה חוגרמה
 אפריקי גרמיה גרמיה קפודקיא ברברי איטליאה כוש אנדלוס וסבא
 הרמן ודולים אהרסן ססונייא גליציאה גוציא לוטרדיאה קלבריאח
 פנטיפולי טריפולי צור מקדונייה אינגליסי מונקך ציפרי נירו נון דרונה
 אוסיה טלקי אלמנייה טורסוס עילם וכל יתוריה. ובני מדינתהון
 יוצאין ברמחים ובחרבות ובקשתות וכל אחד מהם מחוק בדלת מוחזקת

במסמרת שנאמר איש את רעהו יעוורו ונחלקות לשלש כיתות.
 כת ראשונה שותה כל מימי טיבריה. שנייה שותה שמרים. שלישית
 יעברו ברגליהם ויאמרו איש לרעהו המקום הזה של מי הוא
 ויחרקו אבני הרי ישראל בסוסייהם ותנתן ירושלם בידם וישכו העיר
 ולא יהרגו אדם שנאמר ונלכדה העיר ונשמו הבתים והנשים תשכבנה
 ויענו בחוכה שתי נשים משתי משפחות. אמר רבי יוחנן תשגלנה
 כתיב למה הדבר דומה למלך שנכנסו גנבים לפלטורין שלו אמר
 המלך אם אני תופש אותם בביתי עכשיו הם אומרי' אין גבורתו
 של מלך אלא בביתו אלא ממחין אני להם עד שיצאו לחוץ. כך
 הקב"ה אומר אם אני הורגן בירושלם עכשיו הן אומרים אין כחו
 אלא בירושלם אלא אמתין להם עד שיצאו להר הוייתים. ושם נגלה
 עליהם הקב"ה בכבודו ועושה מלחמה בהם עד שלא ישתיר מהם
 א' שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב.
 ומכנים הקב"ה כל חיות השדה וצפרים לאכל בשרם שנאמר אמור
 לצפור כל כנף. ושבע שנים ישרפו ישראל מעצי קשתם ותריסיהם
 ורמחיהם:

באותה שעה מלביש הקב"ה למשיח עטרה וישים כובע ישועה
 בראשו ויתן עליו זיו והדר ויעטרהו בגדי כבוד ויעמידהו על הר
 גבוה לבשר לישראל וישמיע בקולו קרבה ישועה וישראל אומרים
 מי אתה והוא אומר אני הוא אפרים וישראל אומ' אתה הוא שקראך
 הקב"ה אפרים בכורי הוא הבן יקיר לי אפרים והוא אומר להן הן
 וישראל אומרים לו צא ובשר לישיני מכפלה שיעמדו תחילה. באותה
 שעה עולה ומבשר לישיני מכפלה ואומר להם אברהם יצחק ויעקב
 קומו דייכם תנומה והם משיבים ואומרים מי הוא זה שמגלה עפר
 מעלינו והוא אומר להם אני משיח ה' קרבה ישועה קרבה השעה
 והם משיבים אם כודאי כן צא ומבשר לאדם הראשון שיקום תחילה.
 באותה שעה אומרים לאדם הראשון דייך תנומה והוא אומר מי זה
 שמנדר שינה מעיני והוא אומר אני משיח ה' מכני בניך. מיד עומד
 אדם הראשון וכל דורו ואברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים וכל
 השבטים וכל הדורות מסוף העולם ועד סופו ומשמיעים קול רנה
 וזמרה שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר ולמה על ההרים
 אלא מה נאוו משה ודורו באים מן המדבר. ד"א מה נאוו על
 ההרים משל למלך שהיו לו שני בנים ומת אחד מהם ולבשו כל
 בני המדינה שחורים אמר המלך לבשתם שחורים עתה במיתחו של

בני הראשון אני אלבישכם לבנים בשמחתו של בני השני. כך אמר
 הקב"ה לכל ההרים הואיל ובכיתם על בני בשעה שגלו מארצם
 שנאמר על ההרים אשא בני ונחי כך אני מביא שמחתם של בני
 על ההרים שנאמר מה נאוו על ההרים. נאה מלך המשיח מבשר
 לישראל וההרים ירקדו כעגלים לפניו ועצי השדה יהיו מכין כף אל
 כף בישועה של ישראל שנאמר כי בשמחה תצאו ובשלום וגומר.
 מה נאים הרי ישראל מושכים חלב ודבש כנחלי מים שוטפים וגם
 נהרי יין שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס ומעין מבית
 ה' יצא והשקה את נחל השטים. למה המעין דומה כשהוא יוצא
 מבית קודש הקדשים ועד מפתח הבית בתחילה דומה לחוט של
 שתי עד ההיכל דומה לחוט של ערב עד החצר דומה לקרנים
 וליובלאי עד המזבח דומה לקרני חגבים עד העזרה דומה לפך קטן
 שנאמר הנה מים מפכים ומשם יורדן כנחל שוטף וכשירד לעולה
 ולגדה ולחטאת. ומלאך המות אינו יכול לעבור בו שנא' וצי אדיר
 לא יעברנו ואפילו ספינה אינה יכולה לעבור בו ויורד אל ים הערבה
 להרבות דגים לישראל ומלח יש להם מאוחו מקום שכתוב בו ביצאתו
 וגבאו ולא ירפאו למלח ועולין עליו כל עצי חמדת לבנון שנאמר
 ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה ולחדשיו ובכר זה אתרוג שעתיך
 לבכר כל חדש וחדש והוא עץ הנאכל עליו כפריו שנאמר והיה
 פדיו למאכל ועלהו לתרופה. מה נאה בית המקדש יורד וגבנה על
 תילו שנאמר וגבנתה עיר על תילה:

עתידה ירוש' שנבנתה אלף טפף בירניות אלף קפל מגדלות
 אלף טפף גינאות אלף מטפראות וכל אחד ואחד בציפורי בשלוחתה.
 אמר רבי יוסי זכור אני לציפורי בשלוחתה שהיתה מוציאה שמונים
 אלף ציקי קדרה. ועתידים להיות תוך ירושלם שלשת אלפים מגדל
 וכל מגדל שבעת אלפים קומה ויושבת בראש ג' הרים על סיני ועל
 חבור ועל כרמל ועל קומה וקומה ו' אלפים שיעור וכל שיעור שתיים
 וששים אמה והיא יושבת בראש שלשים ושלש צלעות ובית המקדש
 בראש כולם. כיצד יכולין לעלות בו כעננים וכיונים עפון ופורחין
 שנאמר מי אלה כעב העופנה וכיונים אל ארובותיהם. ובית המקדש
 יהא רחב עד רמשק שנאמר משא דבר ה' בארץ הדרך ורמשק
 מנחתו. ושבעה חומות מקיפין ירושלם של כסף ושל זהב של אבן
 יקרה של פוך של ספיר של כדכוד ושל אש וזוה יודיר מסוף העולם
 ועד סופו. ובית המקדש בנוי על ד' הרים והב מווקק והב צרוף

וזהב שחוט וזהב פרווים כוהב שהוא עושה פירות מיוסד בספיר מקובע בגרולה. גבוה עד לשמים ועד בין כוכבים ועד גלגלי אופן המרכבה שנאמר על גפי מרומי קרח. ושכינת אלהים מלאה וכבודו מלא היכלה ושם יפקוד כל מלאך ומלאך על עבודתו. גבריאל על אלפיו ומיכאל על ריבותיו והמונים המונים יכניס לתוכה ושם יפרוש אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם ושערי גן עדן יפתחו מתוכה שנאמר בעדן גן אלהים היתה וגהינם יפתח ושם יוריד הקב"ה את כסאו ויושיבו בעמק יהושפט ושם יעביר כל אומה ופסיליה. וכשיהו אומות העולם עוברים שם הם נופלים בתוכו שנאמר כצאן לשאול שחו מות ירעם. ומי גרם להם זאת על שפשטו ידיהם בזבול שנאמר בנה בניתי בית זבול לך. אדם חוטא על כסא הכבוד אם עשה תשובה מוחלין לו שנאמר שובה ישראל עד וגו' והרי אומות העולם עוברים בגהינם ונופלים בתוכה ופושעים ומורדים שבישראל היו מצנים גהינם מדמעותיהם שנאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. וכיון שהפושעי' והמורדי' נופלים בגהינם אש ה' דולקת בגופם ושיניהם יוצאות מפיחם שנאמר שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שריבבת:

רבי אליעזר בן יעקב אומר בית המדרש של הקב"ה לעולם הבא הוא שמונה עשר אלף ה' רבבות פרסאות והקב"ה יושב על כסא הדין ודוד יושב כנגדו שנאמר וכסאו כשמש נגדי. וכל הנשים השאננות שהיו נותנות שכר על בניהם ללמדם תורה מקרא משנה עומדות במחיצת הקנים עשוין כגדר שומעות קול זרובבל בן שאלתיאל שמתרגם לפני הקב"ה ועונן לאחריו יהא שמו הגדול מבורך ומקודש לעלם ולעולמי עולמי' והצדיקים אומרים אמן והרשעים שבגהינם אומרים אמן. והקב"ה אומר למלאכי השרת מי הם הללו שאומרים אמן מתוך גהינם ומלאכי השרת אומרים לפניו רבנו של עולם אלו הן המורדין והפושעים שבישראל שאע"פי שהן שרוין בצער הם עונים אמן. והקב"ה אומר להן העלו אותם משם. וכיון שמעלין אותם יהיו פניהם שהורים כשולי קדורה והם אומרים לפניו רבנו של עולם יפה דנת יפה חייבת יפה עשיתנו סימן לכל ישראל. באותה שעה פותח הקב"ה שערי גן עדן ומכניסן לישראל שנאמר פתחו שערים יבוא גוי צדיק שומר אמונים:

ואז בא גבריאל אצל גן עדן ומכריו ואומר החבוסו צדיקים בפועל ידיכם והם אומרים לו מי אתה והוא משיב אני גבריאל

וישראל אומרים ברוך הבא בשם ה' וגברואל משיב ברכנוכם בשם
 ה'. באותה שעה הקב"ה עורך שלחנות ושוחט בהמות ולויתן וזו
 שדי ועושה סעודה גדולה לצדיקים וכל אחד מהם מושיבו לפי כבודו
 והקב"ה אומר להם מיין תפוחים אתם רוצים לעשות או מיין רמונים
 או מיין ענבים והצדיקים אומרים הרשות בידך לעשות כל מה שאתה
 מבקש והקב"ה מביא להם יין המשומר בענביו משישת ימי בראשית
 שנאמר אשקך מיין הרקח. והקב"ה עושה רצונם של צדיקים שמניח
 כסא הכבוד ויושב עמהם שנאמר באחי לגני אחותי כלה. והקב"ה
 מביא כל שבחה של גן עדן ומביא כל צדיק וצדיק ורואה כבודו
 וכל אחד מראה באצבע ואומר זה אלהים אלהינו עולם ועד. ואוכלים
 ושותים ושמחים עד שמצוה הקב"ה לטעון כוס של ברכה והצדיקים
 אומרים לאברהם עמוד וברך ואברהם משיב ישמעאל מקטרגיני.
 אומרי' ליצחק והוא משיב עשו מקטרגיני. אומרים ליעקב והוא
 משיב שתי אחיות מקטרגות. אומרים לשכטים והם משיבים עדות
 יוסף מקטרג אותנו. עד שמגיעים אצל דוד ונותנים בידו ד' כוסות
 ואלו הם ה' מנת חלקי וכוסי. כוסי ריח. כוס ישועות אשא.
 וכוס של ברכה היו מאתים ועשרים לוג ולוג כמה היו ביצה ומחצה.
 ודוד אומר לי נאה לברך לי נאה לשבח ועומד ומברך ומשבח ומהלל
 בכל מיני זמר שנאמר אודה ה' כצדקו. באותה שעה נוטל הקב"ה
 כתרו ומניחו על ראש דוד ובראש משיח בן דוד ומגיד שבחן
 וצדקתן עד כל הדורות ומושיב ישראל בהשקט ובבטחה ועושה חופה
 לכל צדיק ומדור לפי כבודו ומהלך עם הצדיקים ומרים ידו כאדם
 שמתפח בשמחתו שכן ישעיהו אומר ה' רמה ירך בל יחזיון. אמר
 הקב"ה אני אמרתי יחזו ויבושו וישראל אומרים רבונו של עולם יהי
 כדברך יחזו ויבושו והקב"ה מגביה קומתן של אומות למעלה מחומות
 גן עדן ורואים בשמחתן על ישראל ומתביישין ואש יוצא מפייהם של
 צדיקים ודולקת בהם שנאמר אף אש צריך האכלם. ועתיד הקב"ה
 להחפיר זיוה של חמה ושל לבנה ולהביא עורו של לויתן ועושה
 ממנו סוכות לצדיקים שנאמר התמלא בסכות עורו. מי שזוכה לסוכה
 עושין לו סוכה לענקים עושין לו ענקים מי שזוכה לעטרה עושין לו
 עטרה ומה שמשיר ממנו פורסין אותו על גב בית המקדש. וזיו
 מזהיר מסוף העולם ועד סופו וישראל יושבים ואוכלים ושותין פרוץ
 ורבין ונהנין מזיו שכינה וכל אחד מהם הקב"ה מגביה קומתן מאתים
 אמה דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר מאה אמה כאדם הראשון.

אין לי אלא אנשים נשים מנין שנאמר בנוחינו כוונות ועתידין כל
אחד מישראל מולידין בנים בכל יום קל וחומר מתרנגולת. ואל
תתמה על זה צא ולמד מן הגפן שכל גפן וגפן לימות המשיח אינה
פחותה מעייר אחת לבוצרה שנאמר אסרי לגפן עירה. וכל אילן
סרק שלא נשא פרי מעולם הוא נושא פירות או משוי בני אהונות
שנאמר ולשורקה בני אהונו. שמא תאמר אין בו יין תלמוד לומר
כיבם ביין לבושו. שמא תאמר אינו אדום תלמוד לומר ודם ענבים
סוחו. שמא תאמר אין בו שכר ת"ל סוחו. שמא תאמר אין בו
טעם ת"ל הכלילי. כל חיד שטעמו אומר לי לי. שמא תאמר
לנערים הוא טוב ולזקנים אינו טוב תלמוד לומר ולבן שינים מחלב.
אמר רבי יוחנן טוב יין לזקנים מחלב לתינוקות. אם ישאלך גוי
ויאמר אפשר דבר זה להיות. אמור לו רשע צא ולמד מעובד אדום
הגתי שילד חמתו ושמנה כלותיה ששים ושנים בנים בשלשה חדשים
ששה ששה בכרם אחד. ובגפן כבר היה מעשה דרבי אחא בר
אדא מקרי טליא דרבי שמעון בן לקיש היה מניח תינוקות והלך
לו אמר לו למה הנחת התינוקות אמר לו דלית אחת הניח לי אבא
יום ראשון ביצתי ממנה שלש מאות אישכולות וכל אחד מהם מילא
את הגרב. יום שני ביצתי שלש מאות אישכולות שנים שנים
ממלאים את הגרב. יום ג' ביצתי שלש מאות אישכולות ג' ג'
ממלאים את הגרב והנחתי אותה מחציה. והעולם הבא אינו כן
אלא מביא אדם את ענביו בקרון או בספינה ומנחתה בקרון וזית
ומספיק ממנו כקנקן גדול הוא ובני ביתו שנאמר ודם ענבים תשתה.
ועתידה שם שתימשך ותעלה הגפן בראש הרים כמקל. שמא תאמר
יש צער לבוצרה תלמוד לומר ירעש כלכנון פריו. והקב"ה מנשב
בה הרוח ומנשב פירותיה וכל אחד מישראל נוטל ומביא פרנסתו
ופרנסת בני ביתו. ועתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק שבע חופות.
חופת ענן חופת עשן חופת יומם חופת אש חופת נוגה חופת להבה
חופת לילה. ומה תלמוד לומר חופת עשן אלא כל מי שצרה עינו
בתלמידי חכמים יצא עשן מחופתן של צדיקים ומעורר את עיניהם.
חופת יומם מנין שנאמר ואור צדיקים כאור נוגה. חופת אש מנין
שעתיד לצאת מחופתן של צדיקים ורשעים נכזים בה שנאמר ימטר
על רשעים פחים. חופת נוגה מנין שנאמר ונוגה כאור תהיה. חופת
להבה שמלהטת הרשעים מנין שנאמר קול ה' הוצב להבות אש.
חופת לילה מנין שנאמר ולילה כיום יאיר. ואין חופה מהם נוגעת

בחופתו של חברו. ירמיה אמר ראיתיו מכניס חתנים אצל כלות שנאמר קול חתן וקול כלה. הושע אומר ראיתו מרבה ישראל כחול שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים. ואל אומר ראיתו נוקם נקמה מאויביו שנאמר ונקיתי דמם לא נקיתי אמר הקב"ה אם נותנים אוטות העולם כל גגוים שלהם אינם יכולים ליתן דמיו של רבי עקיבה וחביריו. עמוס אמר ראיתו פוקד על הגוים עונם שנאמר על שלשה פשעי אדום. עובדיה אמר ראיתו לובש עטרת מלוכה שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון. יונה אמר ראיתו מקבל תפילות עמו ברחמים שנאמר ואחפלל אל ה'. מיכה אמר ראיתו חוזר לירושלם ברחמים שנאמר שבתי לירושלם ברחמים. ושאר כל הנביאים כל אחד ואחד מהם מביא הנחמות שלו עמו. והקב"ה מעמידן לפניו מדור הראשון ועד דור אחרון ואומר להם בואו וראו הטוב שצפנתי לכם. בואו ואכלו והתענגו. מברכה שצפנתי לכם שני' מה רב טובך אשר צפנת ליראיך.

אלו הן הנסתרות שנגלו לר' שמעון בן יוחי כשהיה
 חבוי במערה מפני קיסר מלך אדום ועמד בתפלה ארבעים יום
 וארבעים לילה והתחיל כך. ה' אלהים עד מתי עשנת בתפלת עבדך.
 מיד נגלו אליו סתרי הקץ וסתומות והתחיל לישב ולדרוש וירא את
 הקני. כיון שראה מלכות ישמעאל שהיה בא התחיל לומר לא דיינו
 מה שעשה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות ישמעאל.
 מיד ענה לו מטטרוך שר הפנים ואמר לו אל תירא בן אדם שאין
 הב"ה מביא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיעכם מואת הרשעה
 והוא מעמיד עליהם נביא כרצונו ויכבוש להם את הארץ ובאו הם
 ויחזירוה בגדולה ואימה גדולה תהיה ביניהם ובין בני עשו. ענה
 לו רבי שמעון ואמר ומניין שהם ישועה לנו אמר לו ולא כך ישעיה
 הנביא אמר וראה רכב צמד פרשים וגו' מפני מה הוא מקדים רכב
 חמור רכב גמל לא היה צריך לומר אלא רכב גמל רכב חמור אלא
 כיון שהוא וצא הוא רוכב על גמל צמחה מלכות בידו הוכב על
 חמור. ה"א רכב חמור כיון שהוא רוכב על חמור מיכן שהם תשועה
 לישראל כתשועת רוכב על חמור. ועוד היה רבי שמעון אומר ששמע
 מרבי ישמעאל כיון ששמע שמלכות ישמעאל בא עתידין למור הארץ

בחבלים שנאמר והארץ יחלק במהיר. ועושים בתי קברות מדעה
 לצאן וכשימות אדם מהם קוברים אותו בכל מקום שהם מוצאים
 והזורין וחורשין הקבר וזורעים אותו שנאמר ככה יאכלו בני ישראל
 את לחמם טמא. מפני מה שאין בית הפרס נידש. עוד וירא את
 הקיני וכי מה משל נשא אותו רשע אלא כיון שראה את בני בניו
 שהם עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל שמח ואמר איתן
 מושבך רואה אני בני אדם שאינם אוכלים אלא ממצוות איתן
 האורחיו:

המלך השני שיעמוד מישמעאל יהיה אהב ישראל ויגדור
 פרצותיהם ופרצו' ההיכל וחוצב הר המוריה ועושה אותו מישור כולו
 ובונה לו שם השתחוויה על אבן שתיה שנאמר ושים בסלע קנד
 ועושה מלחמה עם בני עשו והורג חיילותיו וישיבה שביה גדולה
 מהם יומות בשלום ובכבוד גדול. ויעמוד מלך גדול מחצר מות
 ויעשה ימים מעטים ויעמדו עליו גבורי בני קדר ויהרגוהו ויעמידו
 מלך אחר ושמו מדיאו ויקחוהו מאחרי הצאן והאחונות ועלוהו
 למלוכה ויעמדו ממנו זרועות ארבע ויגדרו בהיכל. ולקץ מלכות
 ארבע זרועות יעמוד מלך אחר וימעט האיפות והמדות והמשקלות
 ויעשה שלש שנים בשלוה ויהיה קטטה בעולם בימיו וישלח חיילים
 גדולים על אדומים ושם ימות ברעב ויהיה עמהם מזון הרבה והוא
 מונע מהם אין נותן להם ויעמדו בני אדום על בני ישמעאל ויהרגו
 אותם ויעמדו בני ישמעאל וישרפו המזון והנשארים יברחו ויצאו.
 ואחר כך יעמוד מלך הגדול וימלוך י"ט שנים. ואלו הם אותותיו
 אדמדם שיפן העין ויש לו שלש שומות אחת במצחו ואחת בידו
 הימנית ואחת בזרועו השמאלית. ונוטע נטיעות ויבנה ערים הרבות
 ויבקע התהומות להעלות המים להשקות נטיעותיו ובני בניו
 מרובין לאכול וכל מי שיעמוד עליו יתן בידו והארץ שוקטת בימיו
 וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר ויבקש לכרות מימי הירדן ויביא
 החוקים מארצות נכריות לחפור ולעשות נחל ולעלות מי הירדן להשקות
 הארץ ותפול עליהם חפירת הארץ ויהרגם וישמעו נשיאיהם ויעמדו
 על המלך ויהרגוהו. ויעמוד מלך אחר בגבורה ואיש מלחמה וקטטה
 בעולם בימיו וזה לך האות כשאתה רואה שנפל גרון המערבי שבמערב
 השתחוויה של בני ישמעאל בדמשק נפלה מלכותו ונכנסין ויצאין
 במס ואף מלכות ישמעאל תיפול ועליהם הוא אומר שבר ה' מטה
 רשעים. ואי זה זה מרואן שער. אצלו היו גבורי בני קדר קיימים

22. 26.
 25.
 26. 27.

וחפשע עליו פינת מורחית צפונית ויעלו עליו ויפלו ממנו ג' חיילים
 גדולים בחידקל ובפרס והוא בורח מפניהם ונלכד ונהרג ובניו יתלו
 על העץ. ואח"כ יעמוד מלך עו פנים שלשה חדשים ואחר כן
 תמלוך מלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם
 עד עת יולדה ילדה. ויצמח להם משיח בן יוסף ויעלה אותם
 לירושלם ויבנה בית המקדש ויקריב קרבנות וחרד אש מן השמים
 ותאכל קרבנותיהם שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו. אם לא זכו משיח
 בן אפרים בא ואם זכו יבוא משיח בן דוד ויעמוד מלך רשע ושמו
 ארמילאום הוא קרח ועיניו קטנות וצרעת במצחו ואזנו ימנית סתומה
 השמאלית פתוחה. ואם ידבר לו אדם טובה יטה לו אזנו סתומה
 אם ידבר לו אדם רעה מטה לו אזנו פתוחה. והוא בריה דסטנא
 ודאבנא ועולה לירושלם ויעורר מלחמה עם משיח בן אפרים בשער
 מורחי שנאמר והביטו אליו את אשר דקרו וישראל גולין למדברי
 אגמים לרעות במלוחים ובשרשי רתמים מ"ה ימים ואז נבחנים ונצרפים
 שנאמר והבאתי את השלישית באש וגומר. וימות שם משיח בן
 אפרים וישראל סופדים אותו ואחר כך יגלה להם הקב"ה משיח בן
 דוד וישראל ירצו לסוקלו ואומר לו שקר דברת שכבר נהרג משיח
 ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבוזהו שנאמר נבזה וחרל אישים
 והוא חוזר לו ונכסה מהן שנאמר וכמסחר פנים ממנו. ובהצר להם
 לישראל הם חוזרים וצועקים מרעב ומצמא ומיד הקב"ה נגלה להם
 בכבודו שנאמר וראו כל בשר יחדו. ומלך המשיח יצמח שם שנאמר
 וארו עם ענני שמיא וכתיב בתריה וליה יחיב שלטן. ויפיה באותו
 ארמילאום הרשע וימיתוהו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. והקב"ה
 שורק ומקבץ כל ישראל ומעלם לירושלם שנאמר אשרקה להם
 ואקבצם וחרד אש מן השמים ותאכל ירושלם עד ג' אמות ומפנה
 הזרים הערלים והטמאים מתוכה וחרד ירושלם בנויה ומשוכללת מן
 השמים שיש בה שבעים ושחים מרגליות שמבהיקות מסוף העולם
 ועד סופו. והולכים כל האומות לנוגה שנאמר והלכו גוים לאורך.
 וירד היכל בני מן השמים שהוא קשור בזבול שכן ראה משה ע"ה
 ברוח הקודש שנאמר תביאמו ותטעמו. ויושבין ישראל לבטח אלפים
 שנה ואוכלים בהמות ולויתן חזי בהמות שוחטין חזי קורע לויתן
 בקרסוליו ומשה יבא וישחוט חזי שדי. ולקץ אלפים שנה הקב"ה
 יושב על כסא דין בעמק יהושפט. ומיד השמים והארץ בלין והולכים
 ובלים והחמה חפרה והלבנה בושח וההרים ימוטו והגבעות תמוטנה

כדי שלא יזכירו לישראל עונותיהם ושערי גהינם נפתחות בנחל יהושע
 ושערי גן עדן במזרח ביום השלישי שנאמר יחיינו מיומים אלו ימי
 משיח שהם אלפים שנה. וביום הג' זה יום הדין ואוי לו לכל מי
 שמת בו והקב"ה מעביר לפניו כל אומה ואומר להם אתם שמשתחווים
 לאלהי כסף וזהב ראו אם יוכלו להציל אתכם. ומיד עוברים ונשרפים
 שנאמר ישבו רשעים לשאולה וישראל באים אחריהם והקב"ה אומר
 להם למי אתם משתחווים והם אומרים כי אתה אבינו כי אברהם
 לא ידענו וכו'. ואומות העולם אומרים מתוך גהינם נראה אם ישפוט
 את ישראל עמו כמו ששפט אותנו. מיד הקב"ה עובר עם ישראל
 באמצע גהינם ונעשה לפניהם כמים קרים שנאמר ויעבור מלכם
 לפניהם ואומר כי תלך כמו אש לא תכוה. ובאותה שעה ננערין
 פושעי ישראל לגהינם י"ב חדשים ואח"כ הקב"ה מעלה אותם ויושבים
 בגן עדן ומתענגים מפירותיה שנאמר ועמך כלם צדיקים. רבי שמעון
 אומר עתיד הקב"ה לשרוק לדבורה אשר בקצה יאורי מצרים ובאים
 ועושי' מלחמה בתוך מצרים. והמלך הראשון שמנהיג אותם ומוציאם
 הוא עבד שמרד על אדונו שנאמר כה אמר ה' לבוה נפש למתעב
 גוי אותה מתועבת שבאומות אלו בני כנען לעבד מושלים והוא מורד
 על אדונו ומתקבצים אליו אנשים שמרדו על אדוניהם ויוציאים במעט
 ומחזיקים מלכות בגבורה ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים
 גבוריהם ויורשים ממונם ואת רכושם. והם אנשים מכוערים ולובשים
 שחורים ויוציאים ממזרח והם מהרים ונמהרים שני' הגוי המר והנמהר.
 ועל הר מרום ישראל יעלו ויסבד לפרוץ בהיכל ודלחים יעקירו ומרות
 יבנו. וארבעה מלכים יעמדו עליהם שנים נשיאים ושנים סגנים.
 הראשון איש קונדק וממליך מלך בחייו מורע המלוכה והמלך שימלוך
 עליהם הולך בשפלות ועיניו יפות ושערו נאה וימות בשלום ואין
 נפרעין ממנו בזה העולם. ואחריו יעמוד מלך במחלוקת ויעמוד
 חיילים על נהר פרת ויפלו כלם ביום אחד ויברח ויאסר וכל הימים
 שהוא נאסר יהיה שלום בארץ ואחיו מושלים בכל הארצות. והמלך
 הרביעי שיעמוד עליהם אוהב כסף וזהב והוא איש שחור וגבה קומה
 זקן וגרגר והורג אותן שהוציאוהו והמליכוהו ויעשה ספינות מנחשת
 וימלא אותם כסף וזהב וטומן אותם תחת מימי פרת להצניעם לבניו
 והם עתידים לישראל שנאמר ונחתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים.
 ובימיו תפשע קרן מערבית וישלח שם גייסו' רבים והורג בני מזרח
 וחוזר ומשלח גייסות רבות ובאים והורגים את בני מערב ויושבים

בארצם. וזה לך האות שאחה רואה שובע אחד תחלתו מטר.
 ובשניה חוצי רעב משחלחין. ובשלישית רעב גדול. וברביעית לא
 רעב ולא שובע. ובחמישית שובע גדול ויצמח כוכב אחד ממזרח
 ובראשו שבט והוא כוכב של ישראל שנאמר הריך כוכב מיעקב.
 ואם האיר לטובתן של ישראל הוא ואו יצמח משיח בן דוד. וזה
 לך האות כשאתה רואה שנפל נירון מזרחי שבדמשק נפלה מלכות
 בני מזרח ואו יצמח הישועה לישראל ומשיח בן דוד בא ויעלו
 לירושלם ויחעננו עליה שנאמר וענוים ירשו ארץ ויחעננו על רב
 שלום. האל ברחמיו ישלח לנו הגואל במהרה בימינו אמן:

תם ספר אליהו ז"ל ופרקי משיח ונסתרות ר' שמעון
 בן יוחי

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

היכלות רבתי

פרק א' (א) אמר ר' ישמעאל* מה אילו שירות שהיה אומר. מי שמבקש להסתכל בצפיית המרכבה לירד בשלום ולעלות בשלום. גדולה מכולם להוקק לו להכניסו גלחביאו לחדרי היכל ערבות רקיע להעמידו לימין כסא כבודו פעמים שהוא עומד נגד י"י אלהי ישראל לראות כל מה שעושים לפני כסא כבודו ולידע כל מה שעתיד להיות בעולם. סליק הלכתא: (ב) למי משפילין למי מגביהין למי מרפים למי מגבירים למי מרוששים למי מעשרין למי ממיתים למי מחיים למי נוטלין ממנו ירושה למי נותנין לו ירושה למי נוטלין לו תורה למי נותנין לו חכמה. סליק היגלה: (ג) גדולה מכולם שהוא צופה ומכיר בכל מעשה בני אדם שעושים אפילו בחדרי חדרים בין מעשים נאים בין מעשים מקולקלים. גנב אדם יודע ומכיר בו. רצח נפש יודע ומכיר בו. נאף אדם יודע ומכיר בו. נחשד על הנדה יודע ומכיר בו. סיפר לשון הרע יודע ומכיר בו. גדולה מכולם שמכיר בכל יודעי כשפים. סליק היגלה: (ד) גדולה מכולם שכל המגביה ידו עליו ומכהו מלבישין אותו נגעים ומכסין אותו צרעת ומעטרין אותו בהרת גדולה. גדולה מכולם שכל המספר עליו לשון הרע מטילין ומשליכין עליו כל מכות צמחון וחבורות רעים ופצעים שירד מהן שחין לח. סליק: (ה) גדולה מכולם שהוא מוכדל מכל בני אדם ונבהל מכל מדותיו ונכבד על העליונים ועל התחתונים וכל הנכשל בו הכשילות גדולות רעות וקשות נופלות עליו מן השמים וכל השולח בו יד בית דין של מעלה

(* לפי עזת בעל קול יהודה דף קפ"ט ספר היכלות לר' ישמעאל מתחיל בזה הלשון: אמר ר' ישמעאל כשעליתי למרום להסתכל בצפייתי במרכבה הייתי נכנס בששה היכלות חדר בתוך חדר כיון שהגעתי לפתח היכל שביעי עמדתי בתפלה לפני הקב"ה וכו'.

שולחין בו יד. סליק: (ו) גדולה מכולם שיהיו כל חבריות לפניו ככסף לפני צורף שמכיר איזה כסף צורף ואיזה כסף פסול איזהו כסף טהור ואף הוא יהיה צופה במשפחה כמה ממוזרים יש במשפחה כמה בני נדה כמה פצועי דכא כמה כרותי שפכה כמה עבדים כמה בני ערלים. סליק פרקא:

פרק ב' (א) גדולה מכולם שכל המעיו בו פניו מכהין מאור גלגל פניו. גדולה מכולם שכל הבוזה אותו אינו עוזב לא שורש ולא ענף ואף לא יורש. גדולה מכולם שכל המספר בגנותו עושין עליו כלה ונחרצה ואין חומלין עליו. סליק: (ב) גדולה מכולם שתוקעין ומריעין ותוקעין ואח"כ מנדין ושכין ומנדין ומחרימין שלשה פעמים בכל יום בב"ד של מעלה מיום שנחנה חורה לישראל לישרים ולכשרים לענויים ולחסידים לעלובים לנבונים ולבחירים ולפרושים לירד ולעלות במרכבה ולומר יהא בנידוי לטעצ"ש יו"י אלהי ישראל לו ולכסא כבודו ולכתר ראשו לבית דין של מעלה ולבית דין של מטה ולכל צבא מרום ולכל משרתיו. מי שעומד מפניו חושש במרכבה כמרכבה ועוזב אותו. סליק: (ג) א' ר' ישמעאל כך היו שונים בצפיית המרכבה. החושש במרכבה אין לו רשות לעמוד אלא מפני שלש מדות בלבד מפני המלך ומפני כ"ג ומפני סנהדרין. וסנהדרין בומן שיש בהן נשיא הא אם אין בהם נשיא אף מפני סנהדרין לא יעמוד ואם עמד הרי זה מתחייב בנפשו מפני שעמד מפניו וממעט את ימיו ומקצר שנותיו. סליק הלכתא: (ד) אמר ר' ישמעאל מה הפרש שירות שאדם משורר ויורד למרכבה. פתח ואמר ראש שירות תחלת שבח וראשית שירה תחלת גילה וראשית רנה משוררים השרים המשרתים בכל יום ליו"י אלהי ישראל ולכסא כבודו הם מנשאים גלגל כסא כבוד רנו רנו מושב על יו"י הריע הריע כלי חמדה שנעשה בהפלא ופלא חשמיה חשמיה [ס"א שמח חשמח] מלך שעליך כשמחת חתן בבית חופתו ישמח ויגל כל זרע יעקב. וכשבאתי לחסות תחת צל כנפיך בשמחת לבב ששמח בך כי סיחתך עם סיחת מלכך. יו"י יוצרך את המספר כדבר שנ' קדוש קדוש קדוש יו"י צבאות. סליק: (ה) משבח ושירה של יום ויום מגילה ורינה של עתים ועתים ומהגיון היוצא מפי קדושים ומריגיון המתגבר מפי משרתים הרי אש וגבעות להבה נצברות ונגזרות נתיבות [ס"א נחונות] בכל יום כדבר שנ' קדוש ק' יו"י צבאות מלא כל הארץ כבודו. סליק:

פרק ג' (א) מזה לך אתה נבהל עבד נאמן. מזה לך אתה מרחיע אומר לפניך [ס"א אומר לפניו] והרריא"ל יו"י אלהי ישראל אם אני לא אבהל מי הוא שיבהל. אם אני לא ארחע מי הוא שירחע שאני נקרא לגבורה שש שעות בכל יום ואלף פעמים סוחבין אותי על רכובותי [ס"א רכיבותי] עד שאני מגיע לכסא כבודו. והיה הקול משיב ואומר לו כמה שני' ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהם. הללו שעושין לך המעשים הללו [ס"א האלו] אין כלימה על דבריהם ואין סותר עלי סוחתם ואין סותר על דבריהם. משרתי הדתו קוראים מלך הדור יושב בחדרי היכל גאווה היכל דממה אימה יראה קדושה וטהרה כדבר שני' קדוש קדוש קדוש י"י צב': (ב) מלך נסים מלך גבורות מלך נפלאות מלך פרששות. כסאך מעופף ועומד תחתיו משעה שתקעת יחד אריגת המסכת ששיכלול העולם ומסלולו עומד עליה שנים רבות דורות עד אין קץ. ועדיין לא הניח הגליו על קרקע ערבות אלא כעוף המעופף ועומד תחתיו. גאי גאים קשורו כתרים וכל מלאכי ראשי מדות שבראתה חבושים עומדים תחת כסא כבודו והיו מנטלין אותו בעוו חוקף וגבורה ואף הם לא הניחו הגליוהם בקרקע ערבות אלא כעוף מעופפים ועומדים ושלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר לך והרריא"ל יו"י אלהי ישראל התכבד ושב עלי מלך מפואר לפי שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי כדבר שני' קדוש קדוש קדוש י"י צבאות: (ג) גאווה מופלאה ושררה משונה גאווה של רוממה ושררה של זיהיון של מלאך הפנים. מתנהג בה שלשה פעמים בכל יום ויום בבית דין של מעלה כשהוא הולך ובא על הרקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקודש. והכרובים והאופנים וחיות הקודש חבושים ועומדים תחת כסא הכבוד וכיון שרואים כל מי שבמרום כשהוא הולך ובא על ערבות רקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקודש מרתיעין ומתבהלין ומתעלפין ונפלין לאחוריהן. כי במאה ושמונים וחמשת אלפים רבבות פרסאות אין כל בריה יכולה ליגע לאותו מקום מפני זוחלי אישות שטורדין ויוצאין מפי הכרובים ומפי האופנים ומפי חיות הקודש שפוחחין פיהם לומר קדוש בשעה שישאל אומרם לפניו קדוש כדבר שני' קדוש ק' ק' י"י צבאות: (ד) מידה של קדושה מידה של גבורה מידה נוראה מידה מבוהלה מידה של רתת מדה של ויעה מידה של בהלה מידה של חלחלה

של חלוק של והררי אל יי אלהי ישראל שמעוטר ובא על כסא
 כבודו וחוקק ומלא כולו מבפנים ומן החצון ועיני כל ברייה אינה
 יכולה להסתכל בו לא עיני בשר ודם ולא עיני משרתיו והמסתכל
 בו והמציץ והרואה אוהות ומחזרות לגלגלי עיניו וגלגלי עיניו
 פולטין ומוציאין לפידי אש והן מלהטין אותו והן שורפין אותו והאש
 היוצא מן האדם המסתכל היא שורפת אותו והיא מלהטת אותו.
 מפני מה מפני דמות עינים של חלוק של והררי אל יי אלהי ישראל
 שמעוטר ובא על כסא כבודו וערב ומתוק יופיו כמראה יופי זיו הדר
 עיני דמות חיות הקודש כדבר שני קדוש קדוש קדוש יי צבאות.
 סליק:

פרק ד' (א) ב'י כמלכינו בכל גיאות תופשי מלכות מי כיוצרנו
 מי כיוי אלהינו מי כמוהו בקושרי קשרי כתריו כי בששה קולות
 משוררים לפניו מידות נושאי כסא כבודו כרובים והאופנים וחיות
 הקודש בקול שמעולה מחבירו ומשונה משלפניו. קול הראשון קול
 השומע אותו מיד משתגע ומשתטה. קול השני כל המאזין לו מיד
 תועה ושוב אינו חוזר. קול השלישי השומע אותו אוחותו עוות
 ומיד מת. קול הרביעי כל המאזין לו מיד משחברת גולגלת ראשו
 ומתנתקין רוב ראשי צלעותיו. קול החמישי כל השומע אותו מיד
 נשפך בקיתון ושורה כולו להיות דם. קול הששי כל המאזין לו מיד
 אוחות דקירה ללבו ולבו טרעיש ומחפך את בני מעו וישרה מדרתו
 בקרבו להיות כמים כדבר שני קדוש קדוש קדוש יי צבאות. סליק
 היגלה: (ב) א' ה' ישמעאל כל השירות הללו שמע ר' עקיבא כשירד
 למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כסא כבודו שהיו משוררין לו
 משרתיו (ג) מי כמלכנו מי כיוצרנו מי כיוי אלהינו. חמה ולבנה
 מפליט ומוציא כתר ראשו. כימה וכסיל וכוכב הנוגה מזרות וכוכבים
 ומולות טורדין ויוצאין מחלוק שלו שמעוטר ויושב בו על כסא כבודו.
 ואור גדול היה מפליט בין עיניו. כי מלך נסים ומלך גבורות ומלך
 נפלאות ומלך פרישות הוא כדבר שני קק"ק יי צבאות. סליק
 היגלה: (ג) אמר ה' ישמעאל כל השירות הללו שמע ר"ע כשירד
 למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כבודו שהיו משוררין לפניו משרתיו.
 (ד) א' ה' ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה שבאתה שמועה
 קשה מדרך הגדול של רומי לומר תפסו ארבעה האנשים אבירי
 ישראל רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ור' אליעזר
 בן דמה ור' יהודה בן בבא ושמונת אלפים תלמידי חכמים מירושלים

פריון שלהם. סליק היגלה: (ה) וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזירה זו של מעלה ונתנו לסמאל שרה של רומי לומר לך והכחה מאבירי ישראל כל נחח טוב וירך להנקם ממנו עד שתגיע יפקוד יו"י על צבא המרום במרום שנשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכיות כגדים וכבשים של יום הכיפורים:

פרק ה' (א) אמר ר' ישמעאל כל התראות הללו וכל התנאים התרו בו והתנו בו בסמאל הרשע והוא אומר קבלתי עלי ויכחרו עשרת אדירים הללו. אר' ישמעאל מה עשה והררי"אל יו"י אלהי ישראל באותה שעה לא הספיק לומר לסופר כתוב גזרות ומכות גדולות עזות וקשות נוראות ומבוהלות כבודות ומנוולות על רומי הרשעה מפני חימה שנתמלא על סמאל שקיבל עליו כל התנאים הללו. אלא מיד נטל הוא עצמו הנייר וכך כתב ליום נקמה שעתיד ושמו לרומי הרשעה תעלה ענן אחת ותעמוד למעלה מרומי ותוריד שחין לח ששה חדשים על האדם ועל בהמות ועל הכסף ועל הזהב ועל הפירות ועל כל כלי מתכות ואח"כ תעלה לה ענן אחרת ותרחח את חברתה ותעמוד במקומה ששה חדשים אחרים ותוריד נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים כולם על רומי הרשעה עד שיש שעה שיאמר אדם לחבירו הו' לך רומי הרשעה היא וכל אשר בה בפרוטת אחת ויאמר לו אין מחבקשת לי. סליק היגלה: (ב) אמר ר' ישמעאל כשבאתי והודעתי עדות זו מלפני כסא הכבוד שמחו כל החברים ועשו אותו היום לפני ר' נחוניא בן הקנה יום משחה ושמחה ולא עוד אלא שאמר נשיא בשמחתו הכניסו לפנינו כל מיני זמר ונשתח יין בהן הואיל ועתיד והררי"אל יו"י אלהי ישראל לעשות נקמה ונפלאות ונפלאי נפלאות בה ברומי הרשעה ונגילה בשמחת בנור ועונב. סליק היגלה: (ג) אמר ר' ישמעאל מה עשו ב"ד של מעלה. באותה שעה צוו למלאכי חבלה וירדו עליו ועשו עליו על לופינוס קיסר כלה נחרצה ולא נשתייר בכל היכלו שריד ופליט והופא אשה נעוריו וכל אמהותיו וכל פלגשיו היו מוטלין והיו שרופין ומוטלין לפניו כל בניו וכל בני ביתו וכל מחמדי עיניו: (ד) א' ר' ישמעאל מה עשו לאותו הרשע נילוחו ונבהלוהו במתיו מפני שהיו מוטלין לפניו כיון שהיה שולח ידו כל ברייה ליטול ממתיו של לופינוס הקיסר והניחו על מנתו לקוברו היה בולעו תהום וכיון שמשך ידו הימנו היה פולטו תהום והיו מוטלין לפניו. ולא עוד

אלא שרחו ונבאשו בכל היכל מלכותו והיה מתבייש מפני שרי
מלכות שהיו נכנסין ויוצאין לפניו:

פרק ד' (א) אמר ר' ישמעאל אמר לי סורי"אל שר הפנים
ידידי אומר לך מפני מה חוק כחו של אותו רשע מפני שממשלת
של עשו הרשע הוא היה לפיכך עו וחוק וקשה לבו. סליק היגלה:
(ב) אר' ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך אל תעצב
במדה זו שאתה נפטר בה בבית עולמך שכבר מילא זררי"אל יו"י אלהי
ישר' פיו בשחוק ושחק ואמר הדר גאון היכל נורא שאני שרוי בו
בתוכו וכסא כבודי שכלול בו ושסילסולי בו שאיני עווב משנברא
ועד לעד שאני מטעימו טעם אור ואש גחלי כרובים ואופנים וחיות
הקודש לאותו רשע בתוך גיהנם ע"י ר' חנניא בן תרדיון. סליק
היגלה: (ג) א' ר' ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך
מה עשה הדר טהור הדר אודהם [ס"א אוריהם] יו"י אלהי ישראל
באותה שעה עיינתי וירדתי וטרדתי ורחפתי את לופיננס קיסר מהיכלו
שהיה ישן בו בלילה והילכתי אותו בבית להקת חוורים וכלבים
והכנסתי את ר' חנניה בן תרדיון וחילמתי וחולכתי אותו בבית
לופיננס קיסר. למחר באו ההורגים שכועסין על ר' חנניה בן תרדיון
לומד נפלאות יושב ועושה בבית המדרש ויושב ומלמד לאבירי ישר'
תורה התיוו את ראשו נדמה להם לופיננס קיסר כר' חנניה בן
תרדיון [נ"א בן הקנה] וחתכו את ראשו ור' נחוניא בן הקנה בתוך
ור"ח בן תרדיון קשר כתר מלכותו והלך ומלך על רומי הרשעה
בצורת פניו של לופיננס קיסר ששה חרשים והרג בה ששת אלפים
הגמונים אלף אלף הגמונים לכל חדש והעמידו בצורת ר' חנניה
בן תרדיון לבני רומי הרשעה ותפשוהו והשליכוהו באש. ומיהו
שהטילוהו באש תחת ר' חנניה בן תרדיון לופיננס שמאחר שהמיתוהו
חורו והחיו אותו בב"ד של מעלה ותפשוהו והטילוהו באש והיה
בטינוף בית השריפה ובמדה הזו לכל עשרת חכמי ישראל. סליק
היגלה: (ד) מפני שהכרו יוצא מערבות רקיע מכרו ואומ' בבית
דין של מעלה לומ' מחשבה שחשבה רומי הרשעה על אבירי ישראל
לאבדם זררי"אל יו"י אלהי ישראל היה מסכים ואפילו הורהו הלב
שהומי הרשעה מהרהרת בני חשוכה היא להם לפני כאילו עשו
אותה. סליק:

פרק ד' (א) אמר ר' ישמעאל סח לי סורי"אל שר הפנים
ידידי שבחו של מלך וכסאו לכך נאמר כסא כבודך עלי. כרובי מעלה

רוממוהו ואופני גדולה מנשאין אותו ובריות כפור ובריות קיטור
 ובריות דליקה מעוטרות בגאווה ובויהיון ועיני שדי נשואות בהן והיו
 משוננות תחתיו כאיילות [ס"א כאילנות] תחת המחרשה והיה נטוי
 על ראשיהם בעונו חוקף וגבורה כדבר שנאמר קק"ק: (ב) תתהדר
 חתומם חתנשא מלך מפואר כי על כסא רם ונישא נורא ומבוהל
 אתה שוכן בחדרי היכל גאווה משרתי כסאך מבוהלין ומריעין ערכות
 הדום רגלך בכל יום בקול רינה וברעש זמרה והמון שירה כדבר
 שני' קק"ק יו"י צ'מ'כ'ה'כ'. סליק היגלה: (ג) עוררי גבורה מפעמי
 שכינה מרעישו קול מגדילי שירה וגערה לקול קדושים לקול משרתים
 לקול אבירים משוררים בחיך (ס"א בחן) ערב ובנעימת קדושים שוכן
 בריגיון נחלי להבה מנשאין גלגל כסא כבוד וכו': (ד) אר' ישמעאל
 מה הפרש שירות עטורי פאר מכחירי כתרים מרנני עליון בשירי גילה
 רוממו אחס לארון להבה כי בשכינת שכינה הדרה חדרי חדריו אתם
 חונים. הפליא את שמכם משם משרתיו הבדיל אתכם משרתי
 מרכבה המוכיר שם אחד מכם איש לוהטת להבה סובבת שלהבת
 מקפת גחלי אש גחלי זיו מנתוות כדבר שני' קק"ק יו"י צ"ב כולי.
 סליק היגלה: (ה) מחמדי נורא ברורי עליון נשואי פנים הדורי
 שיחה נעימים ונחמדים בעיני שדי (ס"א שדי) אומרים ונשמעים
 לפני מלך מפואר משרתי הדרו נקראים מלך יושב בחדרי היכל
 דממה ויראה קדושה כדבר שני' ק'ק'ק וגו':

פרק ח' (א) מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי
 קנאה מזכירי אהבה מסדרי דעות לפני הדר היכל נורא מה לכם
 שאתם מרננים ופעמים לכם שאתם שמחים. מה לכם שאתם נוראים
 ופעמים לכם שאתם מבדילין [מבוהלין ס"א]. אמרו כשאופני גבורה
 מרכבה מרקידים עומדים אנו בבהלה גדולה וכשגבורי שכינה מרכבה
 מאירין אנו שמחים שמחה רבה כדבר שני' ק'ק'ק: (ב) פנים נאים
 פנים הדורים פנים של יופי פנים של להבה פני יו"י אלהי ישראל
 כשהוא יושב על כסא כבודו וסילסולו ימחינו במושבו הדרו. יופיו
 נאה מיופי גבורות הדרו מעולה מהדר חתנים וכלות בבית חופתם.
 המסתכל בו מיד נקרע והמציץ ביופיו מיד נשתפך כקיתון. המשרתים
 אותו היום שוב אין משרתין אותו למחר והמשרתין אותו למחר שוב
 אין משרתין אותו כי חשש כוחם והושחרו פניהם תעה לכם ונחשכה
 עיניהם אחר הדרו זיו יופי של מלכם כדבר שני' קק"ק: (ג) משרתים
 אהובים משרתים נאים משרתים ממהרין משרתין קלין העומדים על

כסא הכבוד והנצבין על גלגל המרכבה מחטיף אותם. העומדין לימין חוזרים ועומדים לשמאל והעומדים לשמאל חוזרים ועומדים לימין והעומדים לפנים חוזרין ועומדין לאחור והעומדים לאחור חוזרים ועומדים לפנים הרואה את זה אומ' זהו והרואה את זה אומר זהו קלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה וקלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה. אשרי המלך שאילו משרתיו אשרי משרתים שזה מלכם אשרי עין הניזונה והמסתכלת באור מופלא הוה האייה מופלא ומשונה כדבר שנ' קק"ק: (ד) נהרי שמחה נהרי ששון נהרי גילה נהרי רצון נהרי אהבה נהרי ריעות משתפכין ויוצאין מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשערי נתיבות ערבוב רקיע מקול ניגון כינורות חיותיו מקול הינת תופי אופניו ומקול זמירות צלצלי כרוביו מתגבר קול ויוצא ברעש גדול בקדושה בשעה שישר' אומר' לפניו קק"ק:

פרק ט' (א) בקול מים ברעש נהרות מגלי תרשיש שרות
 הרומית טורדת בהן בקול שירה של כסא הכבוד שמוכיר ומשבח למלך מפואר המון קולות ורעש גדול הרבה היו עוובין בו קולות בכסא כבוד לעוורו ולהוקו כשהוא מוכירו ומקלסו לאביר יעקב כדבר שנ' קק"ק: (ב) ברוכים לשמים ולארץ יורדי מרכבה אם האמרו ותגידו לפני מה אני עושה בתפילת שחרית ובתפילת המנחה וערבית בכל יום ובכל שעה ושעה שישר' אומר' לפני קדוש ולמדו אתם ואמרו להם שאו עיניכם לרקיע כנגד בית חפלתכם בשעה שאח' אומ' לפני קד'. כי אין לי הנאה בכל בית עולמי שבאתי באותה שעה שעניניכם נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניכם בשעה שאח' אומ' לפני קד'. כי הבל היוצא מפיהם באותה שעה טורד ועולה לפני כריח נוחח: (ג) והעידו לי להם מה עדות אתם רואים אתי מה אני עושה לקלסתר פניו יעקב אביהם שהיא חקוקה לי על כסא כבודי. כי בשעה שאתם אומ' לפני קדוש כורע אני עליה ומחבקה ומנשקה ומגפפה וידי על זרועותי ג' פעמים שאתם אומ' לפני קד' כדבר שנ' קק"ק: (ד) מי לא יהדר למלך המהודר מי לא ישבח למלך המשובח מי לא יקדש למלך הקדוש שבכל יום ויום גבורות ונפלאות רבות ומתרגשות לפניו מעולות ומשונות זו מזו כי מה כל עפעפי שריסי אפיריותיו (?) שטורד ויוצא מפיהם כשמוכירין באותו השם הנכנס באזנים ויצא בפה ומשתכה מלך שאינו הגון לו כדבר שנ' קק"ק: (ה) כי במקום שמוכירין אותו מאיר ומוריד ומחייב ומכסוף

וטורד פטרה ויהלום ספיר ונופך וברקת ושיש טהור כי מופלא
 ומשונה רז גדול הוא שם שנבראו בו שמים וארץ. ניבלעו וניכלטו
 ונתלו ונתחכמו בו כל סדרי בראשית כדבר שני' קק"ק:
פרק י' התגברו התגברו בעלי רוממה התנשאו התנשאו בעלי
 זיהיון התגברו התגברו בעלי גבורה התגאו התגאו בעלי גאווה כי
 למלכו של עולם בלבד ולכל משרתיו רוממה וגבורה וגאווה וזיהיון
 כי למשרתיו גאווה נאה להתגאות ולמנטלי כסאו ראוי להתגבר כי
 מכסא כבודו ולמעלה שמונים ומאת אלפים רבבות פרסאות גובהו
 ומורוע ימנו ועד זרוע שמאלו שבעים רבבות פרסאות רוחבו. כי
 כמה גבורים הם מנטלי כסא של מלך גבור זה טעונים ועומדים
 יום ולילה ערב ובקר וצהרים בחרדה בבהלה באימה ברחת בויעה
 וביראה. וכי כמה כח יש בכס משרתיו אלהינו שאחם מזכירין
 ומשמיעים לו זכרון שמו ברומ עולם אין חקר ואין מספר בקול
 ותוקף כדבר שני' קק"ק: גזירת שמים עליכם יורדי מרכבה ואם לא
 תגידו ותאמרו מה ישמעתי ואם לא תעידו מה שראיתם על פנים.
 פנים רוממה וגבורה גאווה וזיהיון שמחנשאיך מתנטלות ומתרגשות
 ומתגדלות הפנים מתגבהות ומתגדלות שלשה פעמים בכל יום ויום
 במרום ואין בני אדם יודעין ומכירין בהם כדבר שני' קק"ק. סליק:
פרק י"א (א) בשמלאך הפנים נכנס לסלסל ולסדר לכסא
 כבודו ולחכין מושב לאביר יעקב אלף אלף כתרים קושר לאופני הוד
 לכל אחד ואחד מהם בראשו. אלף אלף פעמים כורע ונופל ומשתטח
 לפני כל אחד ואחד מהן. שני אלפים כתרים קושר לכרובי כבוד
 לכל אחד ואחד מהן בראשו ושני אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח
 לפני כל אחד ואחד מהן. שלשת פעמים אלפים כתרים קושר לחיות
 הקודש לכל אחד ואחד מהן בראשה וג' אלפים פעמים כורע ונופל
 ומשתטח לפני כל אחת ואחת מהן. ששה אלפים כתרים קושר
 לנוגה אור לו ולשמונת אלפים אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות כתרים
 ששה אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לכל אחד ואחד מהן.
 שנים עשר אלפים כתרים קושר לבזק לו ולשישה עשר אלף אלף
 אלפי אלפי אלפים רוב רובי ריבי ריבי רבבות רבבות כתרים שנים
 עשר אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן.
 סליק היגלה: (ב) בבקשה מכם מרות נושאי כסא הכבוד בלב
 שלם ובנפש חפצת ויגדילו גילה ורינה שירה וזמרה לפני כסא כבודו
 של טוטרס"אי נבו"ב מרחצ"ען ואית דאמרינן נד"ב מרחצ"ען יו"י

אלהי ישר' ופותח לבו בשעת תפלת בניו ויררש וימצא להם ליוורדי מרכבה בשעה שהן עומדין לפני כסא כבודו. (ג) בכל יום ויום בהגיע עלות השחר מלך הדור יושב ומברך לחיות. לכם חיות אני אומר לכם בריות אני משמיע חיות חיות נושאות כסא כבודי בלב שלם ובנפש חפיצה. תתברך שעה שיצרתני אתכם ותתרום המול שיצרתני אתכם בו יאיר אור אותו יום שעליכם במחשבה על לבבי שאתם כלי חמדה שתכנתי ושיכללתי אתכם בו כי החרישני לי קול יצורי שבראתי ואשמע ואאזין לתפלת בני: (ד) בכל יום ויום בהגיע תפילת המנחה מלך הדור יושב ומרום לחיות עד שלא יכלה דבר מפיו חיות הקודש יוצאות מתחת כסא הכבוד. ופיהם מלא רינה בכנפיהם מלא גילה ידיהם מנגינות ורגליהם מרקדות ומקיפות וסוככות את מלכם אחת מימינו ואחת משמאלו ואחת מלפניו ואחת מאחוריו ומגפפות ומנשקות אותו ומפרעות פניהם הן מפרעות ומלך הכבוד מכסה פניו והיה ערבות רקיע מחבקע מפני מלך הדר זיו יופי תואר חמדת חמלת תאות וזהר הנור שבה מראה פניהם כדבר שני' קק"ק. סליק:

פרק י"ב (א) מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי קנאה מזכירי אהבה אהבתו של אברהם אבינו לפני מלכם כשהיו רואין אותו שהוא כועס על בניו מה הן עושין מחבטין כחריהן ומחירין את מחניהן ומכין על ראשם ונופלין על פניהם ואומרים החר החר יוצר בראשית. סלח סלח אביר יעקב. מחול מחול קדוש ישר' כי אדיר מלכים אתה: (ב) מלך נורא מלך מבוחל מלך יקר ונכבד למה לך איבה עם זרע אברהם למה לך קנאה עם זרע יצחק למה לך תחרות עם זרע יעקב כי קנין שמים וארץ קראת אותם ויוצאות קרנות מתחת כסא כבודו פמיליות פמיליות ותוקעות ומריעות ומברכות: (ג) ברוכים אתם מלמדי זכות על בני שבח לכם מסלסלי אבות וכל צבא מרום כבוד וגדולה עשו להם. אדר"ו אט"ה סע"ן עוד"י פצ"ח יו"י אלהי ישר' היו נקראין. הרי הוא אומר לך יו"י הגדולה והגבורה וגו' ואומ' מה רבו מעשיך יו"י וגו' לכך נאמר תתדר תתרום ותתנשא מלך מפואר תתברך ותתקדש טוטרס"אי יו"י אלהי ישראל: (ד) שהוא נקרא טוטרס"א טוטרס"יה טוטרס"ה טוטרס"יח טוטרס"יא"ל טוטרס"ג טוטרס"ך טוטרס"ף טוטרס"ץ טוטרס"ש טוטרס"ב טוטרס"ן טוטרס"ם טוטרס"ע טוטרס"ק טוטרס"ת צורט"ג והדר"ו אל אשרויל"אי. (וסימן דהדא הילכתא

למוגרים אילין שמהתא דברכתא מטורסיאי ועד טוטרוסיח ניגרום
הדא מסורתא יה אחל גך פץ שבנס עקת). סליק:

פרק י"ג (א) אר' ישמעאל כיון שראה ר' נחוניא בן הקנה
אח רומי הרשעה שנמלה עצה על אבירי ישראל לאבד אותם עמד
וגילה סודו של עולם מידה שהוא דומה למי שהוא ראוי להסתכל
במלך וכסא בהדרו ביופיו וחיות הקודש בכרובי גבורה ובאופני
שכינה כבוק מבוהל בחשמל נורא ברגיון שמוקף סביב לכסא בגשרין
ובשלהביות שמתגברות ועולות בין גשר לגשר ובאבק עשן ובריח זו
שהיה מעלה כל אבק גחליו שהיה מחופה ומכסה את כל חדרי היכל
ערבות רקיע בערפלי גחליו וסורי"א שר הפנים עבד טוטרכי"אל
יו"י גאה: (ב) למה דומה זו לאדם שיש לו סולם בחוך ביתו לכל
מי שנקי ומנוער מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון
הרע ושבעת שוא וחילול השם ועונות פנים ואיבת חנם וכל עשה
ולא תעשה שומר: (ג) אר' ישמעאל אמר לי ר' נחוניא בן הקנה
בן גאים אשריו ואשרי נפשו שכל מי שנקי ומנוער משמונה מידות
הללו שטוטרכי"אל יו"י וסורי"א עברו מואם בהם: (ד) יורד ומסתכל
בגאווה מופלאה ושררה משונה גאווה של רוממה ושררה של זיהוין
שהן מתרגשות לפני כסא כבודו פעמים בכל יום ויום במרום מיום
שנברא העולם ועד עכשיו לשבח שטוטרכי"אל יו"י מתנהג בה במרום.
סליק:

פרק י"ד (א) אר' ישמעאל כיון ששמעו אוני התראה תואת
חשיש כחי אמרתי לו ר' אם כן אין לדבר סוף שאין לך אדם
שהנשמה בו שנקי ומנוער משמונה מידות הללו. אמר לי בן גאים
ואם לאו עמוד והביא לפני כל גבורי חבורה וכל אדירי ישיבה ואומר
לפניהם הרוים הסתורין הכבושין נפלאות ועריגת המסכת ששכלול
העולם וסילסולו עומד עליה ושפור שמים וארץ שכל כנפי ארץ
וחבל וכנפי רקיעי מרום קשורין תפורין ומחוברין תלוין ועומדין בו
ונתיב סולם מרום שראשו אחד בארץ וראשו אחד על רגל ימין
כסא כבוד: (ב) אר' ישמעאל מיד עמדתי והקהלתי את כל סנהדרין
הגדולה וקטנה למבוי הגדול השלישי אשר בבית יו"י ואני יושב על
ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי מחפץ וילדתי שהכניסה
לו בכתובתה (ג) ובא רבן שמעון בן גמליאל ור' אליעזר הגדול ור'
אליעזר בן דמה ור' אליעזר בן שמוע ויוחנן בן דהבאי וחנניה בן
חכינאי ויונתן בן עוזיאל ור' עקיבא ור' יהודה בן בבא באנו וישבנו

לפניו והיו כל המון חבירים עומדין על הגליהם כי היו רואין כוביות של אש ולפידי אור שמפסיקין ביניהם ובינינו וד' נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם את כל דברי מרכבה יהודה ועליה היאך יורד מי שיורד והיאך יעלה מי שיעלה: (ה) זכיון שהיה אדם מבקש לירד למרכבה היה קורא אותו לסורי"ה שר הפנים ומשביעו מאה ושנים עשר פעמים בטורסוי"א יו"י שהיה נקרא טורסוי"א יו"י צור"טק טורכי"אל טופג"ר [ס"א טופר"ג] אשרויל"אי זבורי"אל ודהרי"אל טנד"אל שוק"ד הווי"א [ס"א שקר הווי"א] דהיבור"ין ואדירי"ין יו"י אלהי ישראל: (ה) שלא יוסיף על מאה ושנים עשר פעמים ולא יגרע מהם או מוסיף או גורע דמו בראשו אלא פיו יוצא שמות ואצבעות ידיו מאה ושנים עשר יספרו מיד יורד ושולט במרכבה. סליק:

פרק ט"ו (א) אר' ישמעאל כך אמ' ר' נחוניא בן הקנה בשבעה היכלות יושב טורסוי"א יו"י אלהי ישראל חדר בתוך חדר ובפתח כל היכל והיכל שומרי הסף שמונה ארבעה מימין המשקוף וארבעה לשמאל המשקוף: (ב) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הראשון דהבי"אל וקשרי"אל גהורי"אל ובותי"אל טופהי"אל ודהרי"אל מחקי"אל ושוי"אל. ואית דאמרין שיבי"אל: (ג) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השני טגרי"אל ומתפי"אל סדהי"אל וערפי"אל שהרי"אל וסרהי"אל רגעי"אל [רגשי"אל] וסהיבי"אל: (ד) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השלישי שבורי"אל ורצוצי"אל ושלמי"אל סבלי"אל ווהוהי"אל דהרי"אל ובורי"אל: (ה) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הרביעי פחדי"אל וגבורתי"אל כווי"אל ושכיני"אל ושחקי"אל וערבי"אל וכפי"אל וענפי"אל: (ו) אלה שמותם של שומרי פתח היכל החמישי חחי"אל ועווי"אל גטי"אל גטהי"אל וסעפרי"אל גרפי"אל וגרי"אל דרי"אל ופלטרי"אל: (ז) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השישי רומי"אל וקצפי"אל גהנהי"אל וארסברסבי"אל עגרומי"אל ופרצי"אל ומחקי"אל ותופרי"אל: (ח) ובפתח היכל השביעי זקופין ועומדין כל הגיבורים ערצים עוים וקפויים נוראים ומכוחלים גבוהים מהרים ולטושים מגבעות קשתותם דרוכות ודן בפנים חרבות לטושות ודן בידיהם וברקים טורדין ויוצאין מגלגלי עיניהם וכוביות אש מחוטמם ולפידי גחלים מפיהם וכובעין ושיריונות הן מעוטרין ורמחים וחניתות חליות להן בזרועותם:

פרק ט"ז (א) סוסיהם סוסי חשך סוסי צלמות סוסי אפילה סוסי אש סוסי דם סוסי ברד סוסי ברזל סוסי ערפל סוסי שרוכבים

עליהם העומדים על אבוסי אש ומלאים גחלי רתמים ואוכלים גחלים מחוך אבוסייהם כשיעור מ' סאה בפה אחד לשעור פה כל סוס וסוס שלשה כשיעור פתח מאבוסי של קיסריה: (ב) ונהרי אש בצד אבוסייהם והיו שותים כל סוסייהם כשיעור אמת המים שיש בנחל קידרון שמוציאה ומחזקת כל מימי גשמים של ירושלים והיה שם ענן למעלה מראשם מולף דם למעלה מראשם שלהם ושל סוסייהם וזהו סימן ומידה של שומרי פתח היכל השביעי וסוס כל פתח כל היכל והיכל: (ג) והיו עולין כל בעלי יורדי המרכבה ואינם נוזקים אף שהיו רואים כל היכל זה ויורדים בשלום ובאים ועומדין ומעידין ראייה נוראה ומבוהלה ומה שאין בו בכל היכל של מלכי בשר ודם מברכין ומשבחין ומקלסין ומפארין ומרוטמין ומחדרין ונותנין כבוד ותפארת וגדולה לטוטרואסי"א יו"י אלה ישראל ששמת ביורדי מרכבה והיה יושב ומצפה לכל אחד ואחד מישראל. אימתי ירד בגאווה מופלאה ושררה משונה בגאווה של רוממה ושררה של זיהוון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום במרום ומשנברא העולם ועד עכשיו לשבת: (ד) מלך ישראל מלך נאמן מלך אהוב מלך נחמד מלך סומך מלך עלוב מלך עניו מלך צדיק מלך חסיד מלך קדוש מלך טהור מלך ברוך מלך גאה מלך גבור מלך חנון מלך רחום מלך מלכי המלכים: (ה) וארון הכתרים מחמד ומצפה טוטרואסי"א יו"י אלהי ישראל במדה שמצפה לגאולה ולעת ישועה ששמורה להם לישראל אחר חורבן הבית השני האחרון ואימתי ירד היוורד למרכבה מתי יראה בגאווה מרום מתי ישמע קץ ישועה מתי יראה עין לא ראתה מתי יעלה ויגיד לזרע אברהם אוהבו:

פרק י"ז (א) אר' ישמעאל כשאתה בא ועומד על פתח היכל הראשון טול שתי חותמות בשתי ידיך אחד של טוטרואסי"א יו"י ואחד של סורי"א שר הפנים. של טוטרואסי"א יו"י הראה אותו לעומדים לימין ושל סורי"א הראה אותו לעומדים לשמאל מיד כהבי"אל [דהבי"אל] השר שהוא ראש פתח היכל הראשון ופקוד על היכל ראשון ועומד לימין המשקוף וטופהי"אל שר העומד לשמאל המשקוף עמו מיד תופסין אותך ומשלימין ומזהירין עליך לטגרי"אל השר שהוא ראש פתח היכל השני ועומד מימין המשקוף ומתפי"אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ב) והראה אותם שתי חותמות אחד של אדריה"רון יו"י ואחד של אוהו"י"א שר הפנים. של אדריה"רון הראה אותם לעומדין לימין ושל אוהו"י"א שר הפנים הראה אותם

לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומוהירין עליך לשכורי"אל השר שהוא ראש פתח היכל השלישי ועומד לימין המשקוף ורצוצי"אל השר העומד לשמאל עמו: (ג) והראה אותם שתי חותמות אחד של צורט"ק יו"י ואחד של דהביו"רון שר הפנים. של צורט"ק יו"י הראה אותו לעומדין לימין ושל דהביו"רון שר הפנים הראה אותו לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך ומוליכין לפניך שני שרים מלפניך ושני שרים מאחריך ומשלימין אותך עד שמוליכין אותך ומוהירין עליך לפחדי"אל השר שהוא ראש פתח היכל הרביעי ועומד לימין המשקוף וגבורתי"אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ד) והראה אותם שני חותמות אחד של זכורי"אל יו"י ואחד של מרגיו"אל שר הפנים. של זכורי"אל הראה לאותן העומדין לימין ושל מרגיו"אל שר הפנים הראה לאותן העומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומוהירין עליך לתחי"אל השר שהוא ראש פתח היכל החמישי ועומד לימין המשקוף ועוזי"אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ה) והראה אותם שני חותמות אחד של טוטרבי"אל יו"י ואחד של זחפנירי"אי שר הפנים. של טוטרבי"אל יו"י הראה לעומדין לימין ושל זחפנירי"אי שר הפנים הראה אותם לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך שלשה שרים מלפניך ושלשה שרים מאחריך וכולי: (ו) מפני ששומרי היכל הששי היו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה שלא ברשות והיו מצווין עליהן ומכין אותו ושורפין אותם ומעמידים אחרים במקומיהם ואף אחרים העומדין תחתיהם כך היא מידתם אינם מתיראים ומעלים ללב לומר למה אנו נשרפין וכי מה הנייה יש לנו שאנו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה שלא ברשות ועדיין כך היא מידתם של שומרי פתח היכל הששי:

פרק י"ח (א) אר' ישמעאל אמרו לי כל חבורה בן גאים אתה מושל באור של תורה כר' נחוניא בן הקנה. ראה אם החורתו וישב אצלינו מצפייה שהיה מציץ ויאמר לנו מה הוא מיורדי מרכבה. ולא מיורדי מרכבה שהן פוגעין בהן שומרי היכל הששי ולא היו נוגעין ביורדי מרכבה כל עיקר מה הפרש בין אילו לאילו: (ב) אר' ישמעאל מיד נטלתי מטלית של טילת פרח בה ונתתי אותה לר' עקיבא ור' עקיבא נתנה לעבד שלנו לומר לך והעמד מטלית

זו אצל אשה שטבלה ולא עלתה לה טבילה והטבילה שאם חבא
 אותה האשה ותאמר מדת ווסתה לפני חבורה בידוע שאחד אוסר
 והרוב מתירין אמרו לאותה אשה געי בה במטלית זו בראש אצבע
 צרדה של יד ואל תדרכי ראש האצבע עליה אלא כאדם שנוטל
 עצה מגלגל עיניו שנפלה מדרחה אותה ברמזיה: (ג) חלכו ועשו כן
 והניחו את המטלית לפני ר' ישמע' נעץ בה מורביא של הדם מלאה
 פלייטון ששרו באפלסמון נקי והניחוהו על ארכובותיו של ר' נחוניא
 בן הקנה מיד פטרוהו מלפני כסא הכבוד שהיה יושב ורואה בגאווה
 מופלאה ושררה משונה בגאווה של הוממה ושררה של זיהון
 שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום ויום במרכבה
 משנברא העולם ועד עתה לשבח: (ד) ובקשנו ממנו מי הוא מיורדי
 מרכבה ולא מיורדי מרכבה אמר לנו אילו בני אדם שהיו לוקחין
 אותם יורדי מרכבה ומעמידין אותם למעלה מהם ומושיבין אותם לפניהם
 ואומדין להם צפו וראו והאוינו וכתבו כל מה שאני אומר וכל מה
 שאנו שומעין מלפני כסא כבוד ואותם בני אדם אינם הגונים לכך
 לפיכך היו פוגעין בהן שומרי פתח היכל הששי היו זורקין שתבררו
 לכם בני אדם כשירים והן מחבירים הברוקין: (ה) כשאתה בא ועומד
 על פתח היכל הששי והראה שלשה חותמות של שומרי פתח היכל
 ששי לקצפי"אל השר שחרבו שלופה בידו וטורדין ויוצאין ממנה
 ברקים והיה מעוררה על כל מי שאינו ראוי להסתכל במלך וכסא
 ואין כל בריה שממחה בידו וחרבו שלופה צווחת ואומדין הכל
 ועומדין במשקוף לימין: (ו) ואחד של דומי"אל וכי דומיאל שמו והלא
 אביר גהודרי"הם שמו למה נקרא שמו דומיאל אר' ישמעאל כך
 אמר ר' נחוניא בן הקנה בכל יום ויום בת קול יוצאת מערכות רקיע
 ומכריו ואומר בית דין של מעלה כך אומרים טעו"ם ובר מנצ"ה
 ופו"כי גש"ש געש"ת יוי אלהי ישראל קרא אותו דומיאל על שמו
 ומה שאני רואה מחרוש כך דומיאל רשות שלי משקוף של ימין
 והוא אתו קצפי"אל השר ואין לו עליו לא איבה ולא שנאה ולא
 קנאה ולא תחרות אלא אילו לכבודי ואילו לכבודי:

פרק יט (א) והררי"אל ופעלי פעליו שני חותמות הללו הראה
 מי שהוא לקצפי"אל וברוניה הראה לדומיאל השר שר ישר ועלוב
 מיד היה קצפיאל השר דורך קשתו ועטש ומביא לך רוח סערה
 ומושיב אותך בקרון של נוגה ומתקיע לפניך כשיעור שמונת אלפים
 רבבות קרנים ושלשה אלפים רבבות שופרות וארבעת אלפים רבבות

הצוצרות ודומיאל השר תופס דורן והולך לפניך. (ב) ומה דורן
 אר' ישמעאל כך א' ר' נחוניא בן הקנה רבי דורן זה שהיה דומיאל
 השר תופס לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד למרכבה לא
 דורן של כסף או של זהב אלא עובין אותו לאותו אדם ולא היו
 שואלין אותו לא בהיכל ראשון ולא בהיכל שני ולא בהיכל שלישי
 ולא בהיכל רביעי ולא בהיכל חמישי ולא בהיכל ששי ולא בהיכל
 שביעי אלא הוא מראה להן חותמו והן עובין אותו ונכנס. (ג)
 ובפתח היכל ששי דומיאל השר שומר הסף של ימין לפתח היכל
 ששי יושב על ספסל של ליתיק טהור שבו זיו מאורות רקיע כברייתו
 של עולם ארסט"אן ומיר"א ארסט"אן וכנפינ"ן צמנ"ש ער"נה [ס"א
 ער"נה] זיו אלהי ישראל ודומיאל השר מקבל אותו בסבר פנים
 יפות ומושיבו על ספסל של ליתיק טהור ויושב אצלו על ימינו:

פרק ב (א) והיה אומר לו שתיים אני מעיד מתרה כך אין
 יורד היורד למרכבה אלא שיש בו שני מידות הללו מי שקרא תורה
 ונביאים וכתובים ושונה משניות מדרש הלכות ואגדות ופתרון
 הלכות איסור והיתר ומי שקיים כל לאו הכתוב בתורה ושומר
 כל הנהרות של חוקים ושל משפטים ושל תורות שנאמרו למשה
 בסיני. (ב) אם אמר לו לדומיאל השר יש בו אחת משני מידות
 הללו היה דומיאל השר נוקק לו לגבריאל הסופר וכותב לו את הנייד
 בסקרייא של קורין לאותו אדם לוטר כך וכך תורתו של פלוני כך
 וכך מעשיו ומבקש לכנס לפני כסא כבודו. (ג) וכיון שהיו רואין
 שומרי פתח היכל השביעי לדומיאל ולקצפאל ולגבריאל שהן באין
 לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד במרכבה מכסין פניהם ויושבין
 שהיו זקופין ועומדין ומתירין את הקשתות הדרוכות ומחזירין את
 החרבות הלטושות אל נדנן ואעפ"כ צריך להראות להם בחותם גדול
 וכתר נורא טאר"ם ובר משגי"ה ובעשפ"טש זיו אלהי ישראל והיו
 נכנסין מפני כסא כבודו והיו מוציאין מלפניו כל מיני זמר ושירה
 והיו מזמרין ובאין לפניו עד שמעלין אותו ומושיבין אותו אצל הכרובים
 אצל האופנים אצל חיות הקודש והוא רואה נפלאות וגבורות גאון
 וגדולה קדושה וטהרה אימה ענוה וישרות באותה השעה אר' ישמע'

פרק ב"א (א) אר' ישמע' קצף עלי רבן שמעון בן גמליאל

אמ' לי כמעט רגע נוף בנו זהפטרי"אי המליל אותנו כסובין מפני
 מה היה לך שגגת זדון עמנו כסבור אתה שיונתן בן עוזיאל אדם
 קטן בישראל מה אם ירד סתם ובא ועמד על פתח היכל שביעי
 אר' ישמעאל הלכתי וכעסתי כנגד ר' נחוניא בן רבינו. (ב) לאמר
 נשיא כעס עליו למה לי חיים א"ל בן גאים אם לאו מה כבודי
 אצליכם שמתי בפיכם נביאים וכתובים משנה ומדרש הלכות ואגרות
 ופירושין הילכות איסור והיתר אילמלי סתרי תורה שהכנסתי מכם
 כלום באתם לפני יודע אני על מה באתה לא באתה אלא על שומרי
 פתח היכל שביעי. (ג) לך אמור לנשיא לכל שומרי פתחי היכלות
 הששה יש רשות להזכיר את שמותם של כל אחד ואחד מהם
 וליגע בהן אבל שומרי פתח היכל השביעי משמע שלהם מבוהל
 אדם ואיך יכול ליגע בהם לפי שכל אחד ואחד מהן שמו נקרא
 על שם מלכו של עולם לא פירשתי אותם עכשיו שאתה אומר לי
 פריש בואו ועמדו על רגליכם וכל אחד ואחד מכם כששמו יוצא
 מפי כרעו וחפלו על פניהם מיד באו כל גבורי תורה חבורה וכל
 אדירי ישיבה ועמדו על רגליהן לפני ר' נחוניא בן הקנה והוא אומר
 והן נופלים על פניהם והסופרים כותבים:

פרק כ"ב (א) אלה שמותם של שומרי פתח היכל שביעי
 זהפנורי"אי ויי שר נכבד ונחמד אביריהו"אי ויי שר נכבד ונחמד
 ונורא אטריגי"אש ויי שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל נגרי"אל ויי
 שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר ענפי"אל ויי שר נכבד ונחמד
 נורא ומבוהל ויקר ומפואר נעורי"אל ויי שר נכבד ונחמד נורא
 ומבוהל ויקר ומפואר ועו ססטי"אל ויי שר נכבד ונחמד ומבוהל יקר
 מפואר עו ואדיר ענפי"אל ויי שר ששמו נזכר לפני כסא כבודו
 שלשה פעמים בכל יום ויום מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח
 מפני מה מפני שטבעת של חותם של שמים וארץ מסורה בידו:
 (ב) וכיון שהיו רואין אותו כל מי שבמרום כורעין ונופלין ומשתטחין
 לפניו מה שאין כן במרום אם תאמר לפני שר הפנים אין נופלין
 אלא חוץ מן העומדין לפני כסא כבודו שאין משתחוים לו לשר
 הפנים ולפני ענפי"אל השר הן משתחוין מרצון ומרשות אנטור"וס
 רבו הגדול יאפי"מיל שנ"ת מר"צע ויי אלהי ישראל. (ג) אלה
 שמותם של שומרי פתח היכל שביעי של ירידה שלשה הפרש
 משמותם של עלייה נורפי"אל ויי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא
 אביריהו"אי ויי דלוקי"אל ויי שר נכבד נחמד ונורא לבכפי"אל ויי

יקרי"אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא אמרוגי"אל יוי ישישי"אל
 יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא בנאני"אל יוי נורפיני"אל יוי
 שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא שקדיהי"אל יוי נערוהי"אל יוי
 שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא זוהלי"אל יוי ענפי"אל יוי שר
 נכבד נחמד ונורא ומבוהל ויקר ומפואר ועו ואדיר וחוק וישר ואמיץ
 שהיה נקרא טופרי"אל יוי. (ד) ולמה נקרא שמו ענפיאל מפני ענף
 כחריו שהיה מונח בראשו שהיה חופה ומכסה את כל הדרו
 היכל ערבות רקיע כיוצר בראשית מה יוצר בראשית כתוב מקרא
 עליו כסה שמים הודו אף ענפיאל השר עבד שנקרא על שם רבו כך
 ולמה חביב ונחמד מכל שומרי פתחי היכלות מפני שפותח פתח
 היכל השביעי וסוגר אותו לפני כסא כבודו שסילול מחוכו ועומד
 נגד פתח היכל השביעי ומאיתים וחמשים ושש כנפים יש בכל חיות
 הקודש נגד פתח היכל השביעי. (ה) גדולה מכולם חמש מאות
 ושתיים עשרה עינים יש בארבע חיות נגד פתח היכל השביעי שלהם
 של צורת פנים פנים של שישה עשרה ששה עשר פנים יש בכל
 חיה וחיה נגד פתח היכל השביעי:

פרק ב"ג (א) וכיון שהיה אדם מבקש לירד במרכבה היה
 ענפיאל פותח לו דלתות פתח היכל השביעי והיו אותן עינים כל
 עין ועין אחת מעיני הקודש פקועה כשיעור כברה גדולה של מבינים
 ומראה עיניהם כברקים ירוצצו חוץ מעיני כרובי גבורה ואופני שכינה
 שהן דומות ללפידיו אור ושל שלהבות גחלי רחמים. (ב) והיה אותו
 אדם זוע ומזדעזע ומרתיע מתבהל ונבהל מתעלף ונופל לאחריו והיה
 סומכו ענפי"אל השר הוא וששים ושלושה שומרי פתחי שבעה
 היכלות והיו כולם עוזרים אותו ואי לו אל תירא בן זרע אהוב היכנס
 וראה מלך ביופיו אין אתה נשחת ואין אתה נשרף. (ג) מלך ישר
 הוא מלך נאמן הוא מלך עלוב הוא מלך עשיר הוא מלך צדיק הוא
 מלך חסיד הוא מלך קדוש הוא מלך טהור הוא מלך ברוך הוא
 מלך גאה הוא מלך גבור הוא מלך חנון הוא מלך רחום מלך שפל
 ברוך הוא. (ד) והם נחתים בו כח מיד חוקע קרן מטעל לרקיע
 אשר על ראשם וחיות הקדש מכסין פניהם וכרובים ואופנים מחזירין
 פניהם והוא נכנס ועומד לפני כסא כבודו:

פרק ב"ד (א) כיון שעמד לפני כסא כבוד פותח ואומר
 שירה שכסא כבוד משורר בכל יום ויום תהלה שירה וזמרה ברכה
 שבח והלל וקילוס תודה והודיות ניצוח וניגון הגיון גילה צהלה שמחה

וששון הננות נועם ענוה נזה אמת צדק ויושר סגולה נוי ופאר ועוז
 עילום ועילוז ועילוז ועילוז נחת מנוחה ונחמה שלוח השקט ושלום
 שאנן בטח וטובה אהבה חמה חן וחסד ויופי חאר אדר וחמלה
 זיו וזוהר זכות זורה נוגה אור ענף סיגוב פלאות וישע רוקח ממולח
 מאור אדירות עזרות עריצות כח גובה ויקר חוק וממשלה ואמין
 ניסוי נישאוי רוממה ויהיון עזו גבורה חיל קדושה וטהרה ונקיון גאון
 גדולה ומלכות הוד והדר כבוד ותפארת לזהרר יאל יי אלהי ישראל
 מלך מפואר המעוטף בתפארת המהודר ברקמי שיר מהודר בהוד
 וכבוד והדר עטרת גאות וכתר נוראות שישמו ערב לו וזכרו מתוק
 לו וכסאו מפואר לו והיכלו מהודר לו וכבוד נחמד לו והוא נאה
 לו ומשרתיו מנעימים לו וישר' עזו נפלאותיו מלך מלכי המלכים
 אלהי האלהים ואדוני האדונים המסובב בקשרי כתרים מוקף בענפי
 נגידי נוגה שבענף הודו כסה שמים הדרו יופיע מרומים ומיופיו
 יתבערו תהומות ומתוארו יתבערו שחקים וגאים מפליט תוארו ואיתנים
 מפוצץ כתרו יקרים טורד חילוקו וכל עצוב ישמח בדברו ירננו
 דשאים בשמחתו מדברו יולו בשמים טורדין ויוצאין יקרים בלהבי
 אש נותן לשוחריהן בשלוח למקומן מלך אהוב נחמד ונעים ונקי
 מחגבה על המלכים וגאה המתגאה על הגאים הדור המתנשא על
 האיתנים ומתרום על הנוראים פאר מלכים חלה לבחורים סגולה
 לקדושים עלוב לעלובים ערב בפי קוראיו מחוק למיחלי שמו צדיק
 ככל דרכיו וישר בכל מעשיו נאה בכל מדותיו וך בעצה ובדעת
 ברור בבינה ובעלילה עד לכל דבר דיין לכל נשמה שופט בכל מידה
 אביר בכל חכמה ובכל רז אדיר בקדושה ובטהרה מלך אמת ויחוד
 מלך ממוח ומחיה מלך חי וקים לעולמים מלך אומר ועושה ומכלכל
 מלך יוצר כל מכה ובורא כל רפואה מלך עושה כל ברכה ומכין
 כל טובה מלך דן כל מעשיו ומכלכל כל יצוריו מלך רם ורך לכל
 שפל ולכל אמיץ חוק הוא מלך רם ונשא נשגב ונפלא ידיד וישיש
 ישר ונאמן יקר ונכבד חוק ואמיץ צדק ואמת קדוש וטהור חסיד
 גדול וגבור עו איתן יקר ונורא ומבוהל סלולו על שיכלולי גאון מתוכן
 על עטורי פאר בחדרו היכל גאון עו איתן יקר נורא איתן ומבוהל
 רואה במעמקים צופה בנסתרים מביט במחשכים בכל מקום שם
 הוא בכל לכב שם הוא וחפצו לא להמיר ולא להשיב את דברו ולא
 לאחר את רצונו ולא מקום לנוס ממנו ואין סתר להיסתר ולהחבא
 מפניו חמלוד לעולמים ימלוד כסאך לדור דורים מלך רחום וחנון

מוחלן וסולח מגלגל ומעביר תהדר בכל שיר תפארה בכל נועם
 חתרומם על היכל גאון תחנשא על עטורי פאר תחנבה בכל המעשים
 תחנאה על כל יצורים תחכבר על כסא כבודך תחיקר על כלי חמדך
 תחברך בכל הברכות תשחבה בכל התושבחות תתהלל בכל ההילול
 תתקלם בכל הרננות תתגדל לעולמים תתקדש עדי עד טוטרומי"אי
 ויי מלך כל העולמים ארון כל המעשים חכם בכל הרזים מושל בכל
 הדורות אל אחד אשר מעולמים מלך יחיד אשר לנצח נצחים סלה.
 ואראה כעין השמל היה נוקק ועומד ובורר ביורדי מרכבה בין שראוי
 לירד למרכבה ובין שאינו ראוי לירד למרכבה ואם היה ראוי לירד
 למרכבה כיון שאומרין לו היכנס ואינו נכנס וחוררין ואומרין לו היכנס
 ומיד נכנס היו משבחין אותו לומר בודאי זה טיורדי מרכבה אבל
 אם אינו ראוי לירד למרכבה כיון שאומר לו אל תכנס והוא נכנס
 מיד מטילין עליו מגורי ברזל מפני ששומרי פתח היכל הששי
 מטילין ומשליכין עליו אלף אלפים גלי מים ואין שם אפילו טפה
 אחת ואם אמר מים הללו מה טיבן מיד רצין אחריו בסקילה אומ'
 לו ריקה שמה מורעו של מנשקי עגל אתה ואין אתה ראוי לראות
 במלך וכסאו אם כן הוא בח קול יוצאה מערבות רקיע לומר יפה
 אמרתם מורעו של מנשקי עגל הוא ואינו ראוי לראות במלך וכסאו
 לא זו משם עד שמטילין בו אלף אלפים מגורי ברזל. (ו) מי כמוך
 אלהי ישראל בעל גבורות ויי אלהי ישראל יכרעו וישתחוו עליונים
 ותחתונים לפניך ויי אלהי ישראל יחדרו שרפים ויברכו רננות לפניך
 ויי אלהי ישראל יהלך כסא כבוד ולך יתן גאות ורכות עוז ותפארת
 לפניך ויי אלהי ישראל משרתך יכתרו לך כתרים וישירו לך שיר
 חדש וימליכוך נצח ותקרא אחד לעולם ועד לפניך יברכו לפניך
 ישבחו לפניך יפארו לפניך ירוממו לפניך יודו כי אתה ויי אלהי
 ישראל גבור חיל ורב להושיע ב"א ויי חכם הרזים ארון הסתרים
 אמן:

פרק כ"ו (א) אתה הוא פועל גבורות מחדש חדשות ומחדש
 בריותיך בכל יום ויום משרתים מאש לרומם שבחי רוך וותר מודיר
 בתוך רבבות אש זונה שנאה וקנאה מואם איבה ותחרות מרחיק
 כעם מפיר קצף מרבה כל חן וטוב כרובי כבודך אש המתגבר על
 כרובי אש שר על השרים שרפים שרפי להב סביבותם לכסאך עומדין
 זה וזה משמיעין סולו לרוכב. (ב) ברכה שבח והלל שיר תודה
 והודיות שבח פאר מאוד ולחש קילום ענוה וחסד לאדיר לאביר לאמיץ

לברוך לבוחר לבוחן לגבור גאה וגבוה כפיהם זמרה בלשונם רננות
תנומה אין להם לא לילה לא יום אלא באור נונה זמרה והלל.
(ג) אתה הוא ארון הגדול הגבור והנורא הצדיק והחסיד הקדוש
והנאמן ארך אפים ורב חסד ואמת אתה הוא ארון אלהי האלהים
ואדוני האדונים אתה הוא גדול לך מגדלין כל בעלי גדולה אתה
הוא האל גבור לך מגברין כל בעלי גבורה אתה הוא האל נורא
לך מרננין כל בעלי רננות אתה הוא האל צדיק לך מצדיקין כל
בעלי צדקות אתה הוא האלהים חסיד לך מייחלין כל בעלי חסידות
אתה הוא האל קדוש לך מקדישין כל בעלי קדושה אתה הוא האל
הנאמן בדבריך לך מאמינים כל בעלי אמונה. (ד) אתה הוא שגילית
סודך למשה ולא כסיתח מטנו כל גבורתיך בזמן שאין הדיבור יוצא
מפיך היו כל הרעים החרים הרמים מזדעזעין ועומדין לפניך בבחלה
גדולה בזמן שתדבור יוצא מפיך היו כולן נשרפין בלהבי אש אתה
הוא בוחן כליות ולב ובוחן אמונים אתה הר בלב האדם ודינו דין
צורה בדין שלהבת אתה הוא גיבור גאים גאה על הכל מתגאה רם
על הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים. (ה) גאה בכריות אדם דמות
אדם בכסאך קבעת אדם לה בה וידי אדם חחת כנפיהם רצין כאדם
עמלין כאדם כורעין ומשתחוין בשירה כאדם ואימתך מלך עליהם.
גאה בכחמות שור דמות שור בכסאך קבעת רצין כשור עמלין כשור
עומדין על עמדם כשור ואימתך קדוש עליהן. גאה בחיות ארי דמות
ארי בכסאך קבעת שאנתן כאריה ואימתן כארי ופתחתן כאריה וזרוע
עזו כארי ואימתך נורא עליהן. גאה בעופות נשר דמות נשר בכסאך
קבעת רצין כנשר קלין כנשר ועופפין כנשר טסין כנשר ואימתך
טחור עליהן וכולן משלשין קדושתך בקדושה משולשת כדבר שני'
ק' ק' ק'. (ו) תהדר תתהדר תחרומוס תחנשא תתפאר תתברך
תשחבח תתגדל תתקדש תתעלה תתעלו תתקלס שכן חובות כל
היצורים לאררך להרדך לברכך לשבחך לעלך לגדלך לקדשך לרוממך
לפארך לנשאך לקלסך מלך הגדול והקדוש שליט על העליונים ועל
התחתונים על הראשונים ועל האחרונים שמתוך ייע ורתח משלשין
קדושתך בקדושה משולשת כדבר שני' ק' ק' ק'. (ז) האדרת והאמונת
לחי עולמים. הבינה והברכה לח"ע. הגאווה והגדולה לח"ע. הדעת
והדיבור לח"ע. החוד ותהדר לח"ע. הועד והותיקות לח"ע. הוכות
והזכרון לח"ע. החן והחסד לח"ע. הטהרה והטוב לח"ע. היקר
והישועה לח"ע. הכתר והכבוד לח"ע. חלקה והליכות לח"ע. המלוכה

והממשלה לח"ע. הנוי והנצח לח"ע. הסוד והשכל לח"ע. העוז
 והעטרה לח"ע. הפאר והפלא לח"ע. הצדקה והצהלה לח"ע. הקילום
 והקדושה לח"ע. הרננות והרחמים לח"ע. השיר והשבח לח"ע.
 התהלה והתפארת לח"ע: (ח) מי יוכל לדבר אחת מאלף אלפי
 אלפים רבבות ריבי רובי רבבות גבורותיך מלך מלכי המלכים ברוך
 הוא שהחיות נצבות ועומדות לפניך דממה דקה הן איש חיבן איש
 הילוכן איש דיבורן איש והן מתיראין מפני איש שמא ישרפו בלהבי
 איש סבבתן לך והם לך היקפתן לך אצלך צפונים בקניך הוגים בסוד
 ושכל עוזרי עוז עטופי הרעיון לא תשור איה חניתך מלך גדול וקדוש
 שליט על העליונים ועל התחתונים על הראשונים ועל האחרונים
 אין לא בעליונים ולא בתחתונים לא בראשונים ולא באחרונים שיכול
 לידע את מעשיך ולהקור את כל נפלאותיך כמה שאין יכול לדמותם
 אל"ף ב"ח א' בב גג דד הה וו זז חח מטטרוך שנקרא שמו על
 שמונה שמות מרגווי"אל שמו גיזתי"אל שמו זיזתי"אל שמו איזיהי"אל
 שמו יהוי"אל שמו מיו"אל שמו סגנסג"אל שמו סגנסיי"דיה שמו
 מתוך אהבה שהיו אוהבין אותו במרום והיו קורין אותו במחנות
 קדושים מטטרוך עבד יוי ארך אפים ורב חסד ב"א יוי חכם הרזים
 אדון האדונים והסחרים אמן אמן:

פרק ב"ז (א) אר' ישמעאל כך א' ר' עקיבא משום ר' אליעזר
 מיום שנחנה תורה עד שנבנה הבית האחרון תורה נתנה הדרה לא
 נתנה ויקרה גדולתה ותפארת שלה אימתה פחדה וראתה עטרת
 גאוותה וגאונה זיוה וזיוחה עוזה ועיווה ממשלתה וגבורתה לא נתנו
 עד שנבנה הבית האחרון ושרתה בו שכינה. (ב) עמדו ישראל
 לשפוך תרעומות לפני אביהם שבשמים לוטר הרבה צרות הפלחה
 עלינו איזו נתפס ואיזו נעזב השלכת עלינו טורח גדול ומשאוי גדול
 אמרת לנו בנה בית אף על פי שאתם בונים עסקו בתורה.
 וזו תשובת בניו. (ג) כי בטלה גדולה היה לכם בין הגליות הייתי
 מתאוה מתי אשמע קול דברי תורתך מפיכן כי אם לא עשייתם יפה
 שחלקתם וכעסתי עליכם ועמדתי ועשיתי על עירי ועל ביתי ועל
 בני ואני לא עשיתי יפה שעמדתי לנגדכם והחמתי עליכם גור דין
 בודאי שהיא עומדת לעולם ולעולמי עולמים תהא לה חמרות שאין
 לה אורך או שתים או עשר או שלשים ואם בגבורות עד מאה
 והלכה לה אלא שאתם הוכחתם אותי יפה עשייתם כבר קבלתי
 עלי תוכחתכם. (ד) כי ערבת עלי אנהת ישראל וכסת אותו תאות

תורה נתחננו באוני דבריכם ומתקבלין עלי אמרי פיון אחם עסקו בבית בחירתי ותורה מפיון לא תמוש כי בעל נפלאות אני ארון פרושות אני הוא בעל גבורות לפני מתרגשות נסין ותמהין לפני כסאי ומי הקדימני ולא שלמתי לו מי קראני ולא עניתיו מיד אמרו לפני משאלותיכם. (ה) בתי גנוי ובתי אוצרותי אין כל דבר חסר בהם אמרו משאלותיכם וינתנו לכם וחאות נפשיכם מיד תעשה כי אין עת כעת הזאת ואין זמן כזמן הזה שדבקה אהבתכם בלבי:

פרק כ"ח (א) אני יודע מה אתם מבקשים ולבי הכיר מה אתם מתאווים תורה מרובה אתם מבקשים והמון תלמוד ורוב שמועות לשאול הלכה אתם מצפים ולהמון חיי אתם מתמדין להרבות הרים הרים להפלות תושייה גבעות גבעות להגדיל תלמוד בחוצות ופילפול ברחובות להרבות הלכות כחול הים ורזיי כעפרות תבל להושיב ישיבות בשערי אהלים לפרש מה איסור והיתר לטמא בה את הטמא ולטהר את הטהור ולהכשיר את הכשר ולפסול את הפסול ולהכיר בהן את הדמים להורות לנידות מה יעשו. (ב) לקשור כתרים בראשיכם ועטרות מלכות לכוף מלכים להשתחוות לכם לזקק חוננים להשתטח לפניכם להפקיע שמכם בכל כיפה וזכרכם בכרכי הים להאיר פניכם כורחת היום ובין עיניכם ככוכב שחר אם תוכו לחותם זה להשתמש בו ככתר עם הארץ לא ימצא בעולם וכסיל וטפש לא יהיה בכם. (ג) אתם שמחים משרתי שרו זה אחד מן הרזים יוצא מבית גנוי קול ישיבת שלכם כי כעגלי מרבק לא בעמל ולא ביגיע אלא בשם חותם זה ובזכרון כתר התמה תמה מכם והרווה דווה מכם רבים מתים באנחתכם ויוצאה נשמתם על שמע כבודכם. (ד) עושר וממון מתגבר עליכם גדולי עולם מדבקין בכם משפחה שאחם נושאים ממנה סובבת אותה וחסות מכל צדדיה המברך בכם מבורך ומשתבח בכם משתבח מצדיקי רבים אחם נקרין מזכין בריות קורין אתכם קביעות חדשים מכם חצא ועבור שנים מערמת חכמתכם. (ה) על ידכן נשיאים מתמשחין ועל פיון אבות בית דין עומדין ראשי גליות אתם מעמידין שופטי עיירות מרשות שלכם שתקנת עולם מכם חצא ואין מי חולק עליה מלחמה רבה נלחמו עמי משרתי קטיגור. גדול מלאכי השרת זו תשובה שלו:

פרק כ"ט (א) רז זה אל יצא מבית גנויך וסתר ערמה מאוצרותיך אל תשם בשר ודם כמונו אל תדמה בני אדם תמורתנו

יגיעי בתורה במידה שהן יגיעין ובאין מן הדורות ואילך יקיימוה בעמל
 ובתפנוק גדול זה הוא כבודך וזה הוא תפארתך כשהן משבחין וחורין
 וסודרין לפניך קורין בלב שלם ומתחננים בנפש הפיצה יעמד בדינו
 מה שקרינו יתקיים בדינו מה ששנינו יתפסו כל מה ששמעה אונינו
 יחזק לבבינו נחיבות הלמיד שישמעו מפי הרב וזהו זה מכבדין זה
 אח זה אם רז זה יצא לבניך ישוו קטן כגדול וכסיל כחכם זו חשובת
 עבדיו. (ב) אל משרתי אל עבדי אל תטריחו לפני בדבר הזה
 רז זה יצא מכית גנוי וסתר ערמה מאוצרותי לעם אהוב אני מגלה
 עליו לזרע נאמן אני מלמד אותם להם וגנוי מימות עולם ומימי
 בראשית להם מתוקן ולא עלת על לבי לתנות לכל הדורות הללו
 מימות משה ועד עכשיו לדור זה היה שמור להשתמש בו עד סוף
 כל הדורות כי מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו שנמטמם לבן
 מן הגליות יהיו דברי תורה קשין כנחושת וכברזל להם ראוי להשתמש
 בו להביא כמים בקרבו תורה וכשמן בעצמותיו כך היו ישרי מיום
 שחרה אפי בו והכיתיו ורגו הרים והיתה נבלתם כסוחה בקרב חוצות.
 (ג) במה ארצנו ובמה אנחנו אך במדה טובה של חמדה במרום
 שאוציא ואתן לו ואנחנו כי ציפית וראיתו זהב עמי זהב בעולם
 כסף עמי כסף בעולם אבנים טובות ומרגליות עמי אבנים טובות
 ומרג' בעולם חטין ושעורין ודבש עמי כבר נתתן בעולם אבל מה
 חסר העולם רז זה וסתר זה שאינו בעולם מידה גאוה שיתנאו בה
 בניי: (ד) אר' ישמעאל כך א' ר' עקיבא משום ר' אליעזר לא
 קיבלו עליהם אבותינו לשום אבן כהיכל עד שכופן מלכו של עולם
 ולכל משרתיו נודקקי לו וגולה להם רז של תורה איך יעשוהו ואיך
 ישמשו מיד הופיע רוח הקודש מטבוי הגדול אשר בבית יו"י. (ה)
 שלא ירדה ולא שרת שכינה בבית קדש הקדשים מפני הגזירה כיון
 שראו אבותינו את כסא כבוד שנסתלסל ועמד בין האולם ובין המזבח
 שאף על פי שעד עתה שעת בניין ולא בנו אלא על צורת שהן
 צורות ועומדות לשכלל עליהם האולם כהיכל המזבח וכל הבית כולו
 שלו וכיון שראו את כסא הכבוד שסילסול מתוכו ועומד בין האולם
 ולמזבח ומלכו של עולם עליו מיד נפלו על פניהם ועל אותה שעה
 הוא אומ' גדול יהיה כבוד הבית. (ו) שבמקדש הראשון לא נוקקתי
 לבני אלא בקול זה לי ולכסאי ולכל משרתי והלואי בניי למה אתם
 נופלים ומוטלין על פניהם עמדו ושבו לפני כסאי כמידה שאתם
 יושבים בישיבה ותפסו כתר וקבלו אותם ולמדו סדר שר התורה

זה היך תעשוהו והיך תדרשוהו והיך תשמשו בו כי היך מעלין
נתיבות לבכם היו צופין לכבכם בתורה מה נענה ורובבל בן שאלתיאל
ועמד על רגליו כתורגמן היה מפרש שמות שר התורה אחר אחר
כשמו שם כתר ושם חותם פלוני:

פרק ל' (א) אמר ר' ישמעאל כך אמר ר' עקיבא משום ר'
אליעזר הגדול. הנוקק עצמו בשר התורה יכנס בגדיו ושמלוחיו
ויטבול טבילה חמורה מספק הוצץ קרי ויכנס וישב שנים עשר ימים
בחדר או בעליה אל יצא ואל יבא ולא יאכל ולא ישחה אלא מערב
ועד ערב שאכל לחמו לחם ידיו נקי וישחה מים ולא יטעם כל מיני
ירק. (ב) ויקבע **בדרש שר תורה** זה בתפלת שלש פעמים בכל
יום ויום אחר שיתפלל אותו מראשו ועד סופו ואחר כך ישב וישנה
אותו שנים עשר ימים ימי תעניתו מבקר ועד ערב ולא ידום בכל
שעה שמסיימו יעמד על רגליו ישביע בעבדים ובמלכס שתים עשרה
פעם בכל שר ושר ואח"כ ישביעם בחותם לכל אחד ואחד מהם.
(ג) ואלה שמותם יאמר שק"ד הווי"אי יוי השר הברדי"אל יוי
השר אביר גהורירי"אל יוי השר ואית דאמרין נהורדיהי"אל יוי השר
אשרויליא"אל יוי השר ובורי"אל יוי השר אזגכרה"אי יוי השר
טוטרוסי"אי יוי השר פליטר"יה יוי השר והובארי"א יוי השר מרגיו"אל
יוי השר דהביו"רון יוי השר ואדיריר"ון יוי השר וג'. (ד) וישביע
אותם לשנים עשר בשם יופי"אל הדר מרום מלכו ובשם סרבי"אל
שהוא משרי המרכבה ובשם שהררי"אל שהוא שר אהוב ובשם
חסדי"אל שנקרא לגבורה שש שעות בכל יום ויחזור וישביע אותם
ארבעה שרים האחרונים בחותם גדול ובשבעה גדולה בשם אזבוג"א
שהוא חותם גדול ובשם צור"טק שם קודש וכתר נורא. (ה) וככלותו
שנים עשר יום יצא לכל מידת תורה שמבקש אם למקרא אם
למשנה או לצפיית מרכבה כי במידה טהורה הוא יוצא ומצער
ומסינוף גדול כי תלמוד הוא בידינו תקנת הראשונים ומסורת עתיקים
שכתבו והניחו לדורות להשתמש בו צנועים ומו שראוי נענה בהם.
סליק פרקא:

אמר ר' ישמעאל מה יפתח אדם קודם שיתפלל שר תורה
זה כיון שעמד יאמר תתהדר תחרומם ותתנשא מלך מפואר כולי
כי היכי דכת' בפרק ד' וישביע ויאמר מי לא ירומם אותך מלך נורא
ומבוהל על כל משרתיך כרתח ובויע משרתים אותך בבהל וברעדח

מחבהלין בגורה בפה אחד שמך נורא מוציאין מפני אימה עומדין
מלפניך אין מוקדם ואין מאוחר וכל המעכב את הקול מחבירו
בשמך כשיעור נימא של שיער נדחף ואש להבה מרחפת אותו
כדבר שני ק"ק יוי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

סליק היכלות רבתי

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

מדרש לעולם

פרק ראשון מדבר בצדקה. לעולם אל תמנע ירך מליחן
צדקה בכל עת שני' (קהלת יא ו) בבקר זרע את זרעך וגו'. לעולם
יבקש אדם רחמים על מדה עניות שאם הוא לא בא בא בנו או
בן בנו שנאמר (דברים מו י) כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחזור
בעולם. לעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה שני'
(נחמיה י לג) והעמדנו עלינו מצות לחת שלישיית השקל בשנה.
לעולם הוי שמח במתנה שנחת לעניים מתוך ביתך כדי שיכפה
ממך מלאך המות שני' (משלי כא יד) מהן בסתר יכפה אף. ואין
אף אלא מ"ה שני' (דברים ט יט) כי יגורתי מפני האף. לעולם אל
יתן אדם מעותיו לחוך קופה של צדקה אלא א"כ ממונה עליה ח"ח
כר' חנינא בן חרדיון. לעולם הוי שמח על שלחנך בשעה שהרעבים
נהנין ממנו כדי שחאריך ימים בע"הו ובע"הב:

פרק שני בענין התפלה. לעולם ישנים אדם לב"ה כדי
שימנה עם עשרה ראשונים שאפי' מאה באין אחריו הוא נוטל שכר
כלם. שכר כלם ס"ד אלא נוטל שכר כנגד כלם. לעולם יכנס אדם
שיעור ב' פתחים ואח"כ יתפלל שנא' (משלי ח לד) אשרי אדם שומע
לי וגו' פתח לא נאמר אלא פתחי שני פתחים. לעולם יהיה אדם
זהיר בתפלתו ויתפלל תמיד עם הצבור כדי שתקובל תפלתו שנאמר
(תלים סט יד) ואני תפלתי לך יי' עת רצון. אימתי עם רצון בשעה
שהצבור מתפללין. לעולם ישב אדם בב"ה ואח"כ יתפלל שנאמר
(שם עד ה) אשרי יושבי ביתך וגו' ואחר התפלה ישב שנאמר (שם
קה יד) ישבו ישרים את פניך. לעולם יתפלל אדם במקום קבוע
שני' (ראשית יט כו) אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא
תפלה שני' (תלים קו ל) ויעמוד פנחס ויפלל. לעולם ישתדל אדם

להתפלל ג"פ בכל יום ערבית שחרית מנחה שנאמר (שם נה יח) ערב
 ובקר וצהריים אשיחה וגומר. לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל.
 וה"מ תפלת ר"ה וי"ה ושל מועדים ושל פרקים שהם לשלשים יום ולהלן.
 לעולם יסדר אדם שכחו של הב"ה ואח"כ יתפלל לבקש צרכיו שנ'
 (דברים ג כג) ואחחנן אל יי' וכתיב אתה החילות הרי שכחו של
 הקב"ה. ואח"כ אעברה נא וגו' הרי בקשת צרכיו. לעולם יכוין
 אדם את עצמו אם יוכל לכוין את לבו ותפלל ואם לאו אל יתפלל.
 לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בשלש אחרונות
 אלא באמצעיות. לעולם לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית שאין
 מלאכי השרת נוקקין לפי שאין מ"ה מכירין לדבר ארמית. לעולם
 לא יעמוד אדם במקום גבוה ותפלל אלא במקום נמוך שנאמר
 (תלים קל א) ממעמקים קראתיך יי'. לעולם יתפלל אדם במקום
 שיש בו חלונות שנא' (דניאל ו יא) וכיין פתיון ליה בעליתיה נגד
 ירושלם. לעולם לא יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו.
 תניא רבי אלעזר חסמא אומר כל המתפלל כנגד רבו או אחורי
 רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. לעולם יקדים אדם תפלה לצרה
 שאלמלא לא הקדים אבריהם עליו השלום תפלה לצרה בין בית אל
 ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. לעולם
 יבקש אדם שיהיו הכל מאמצין אותו מלמטה ולא יהיו לו צרים
 למעלה. לעולם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים ואפילו חרב
 פשוטה ומונחת לו שנאמר (איוב יג טו) הן יקטלני לו איחל. לעולם
 ליבעי אדם רחמי עד ויבולא בתריתא דלהו ליה שלמא:

פרק שלישי בענין התשובה. לעולם יראה עצמו כאילו
 חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף
 זכות. עשה עבירה אחת ווי ליה שהכריע את עצמו לכף חובה
 שנאמר (קהלת ט יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. לעולם יראה
 אדם עצמו כאילו נטה למות שאם יעשה מצוה אחת כל עונותיו
 נמחלין ואם יעשה עבירה אחת אין כל זכיותיו נחשבין למאומה.
 לעולם אל ידין עצמו שהוא חוטא שאם יחשוב בעצמו שהוא חוטא
 לא יקשה בעיניו לעשות עבירה כי יאמר הואיל והוא חוטא מה
 חוסף עבירה זו על כל פשעיו. ושנו חכמים אל תהו רשע בפני
 עצמו. לעולם יהא אדם מפתר וירא מחטאיו ויחזור לפני הקדוש
 ב"ה בתשובה שלימה ויבקש סליחה וכפרה מאתו. לעולם ירגיו אדם
 יצר טוב על יצר הרע שנאמר (תלים ד ט) רגוו ואל תחטאו אי

אוייל מוטב ואי לא יקרא ק"ש שנאמר אמרו בלבבכם וגומר אי אויל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. לעולם יצר אשה וחינוק תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואטלע. לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שרוי במעיו שנאמר (הושע יא ט) בקרבך קדוש. לעולם לא יביא אדם את עצמו לידי נסיון שהרי דוד הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. לעולם לא יהלך אדם במקום סכנה ויאמר אולי עושין לי נס שמא אין עושין לו ואם עושין לו מנכין לו מוכיותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף מאי קראה (ישעי' א ט) כסדום היינו מה כתיב בתריה שמעו דבר יי קציני סדום וגומר. לעולם יהא אדם שמח בייסורין בע"הו אר"י כל השמח בייסורין בע"הו מביא ישועה לעולם שני (שם סד ד) בהם עולם ונושע:

פרק רביעי בענין הענוה. לעולם יהיה אדם מן הנרדפין ולא מהרודפין שאין לך נרדפים בע"הו מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי המזבח ולא שאר עופות. לעולם יהיה אדם ענו כהלל ולא קפדן כשמאי. לעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארו לפי זכה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפלין ומוזות. לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה רעבדין מן שמיא לטב. לעולם כשתרצה להשתחף בדרך ארץ השתחף עם צדיק עני ולא עם רשע עשיר. ויפה ת"ת עם דרך ארץ. לעולם ישתדל אדם להיות צנוע ועניו וירגיל חמיד את עצמו ללכת בדרכי החכמים ובצניעות ובענוה. לעולם לא יהלך אדם בקומה זקופה שנאמר (שם ג יו) יען כי גבהו בנות ציון וגו'. לעולם ילבש אדם מלבוש עניו ונקי כח"ח. לעולם ילמד אדם מדה קונו שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינה על הר סיני מפני שאינו גבוה והוא נמוך שני (חלים שם יו) הר אלהים הר בשן וגו' וכתיב ההר חמד אלהים לשבתו:

פרק חמישי בענין ת"ת. לעולם ימעט אדם בעסק ובסחורה ויקבע עתים לתורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ודרך ארץ כדי שיהיה אהוב ונחמד למעלה ולמטה. לעולם ישם אדם את עצמו כשור לעול וכחמור למשאו. לעולם ישב אדם בעיר ששיבתה קרובה שמתוך ששיבתה קרובה עונותיה מועטין. אמר רבי חנין מאי קראה (ראשית יט כ) אמלטה נא

שמה וגו'. לעולם ישחדל אדם ללמוד תורה ואם אין לו בעיר רב
שילמוד ממנו ילך לעיר אחרת שרב מצוי בה וילמוד ממנו ולא יחוש
לטלטלו. לעולם אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך הלכה שמחוק
כך זוכרנו. לעולם ישחדל אדם לעשות לו רב ללמוד תורה ממנו
דתנו עשה לך רב וקנה לך חבר. לעולם יקבע אדם מקום לחלמודו.
אמר רבי שמעון בן יוחאי כל הקובע מקום לתורתו אויבו נופלין
תחתיו שנאמר (שמואל ב' ז' י) ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתי
וגומר. לעולם ישחדל אדם ללמוד תורה ולא יחוש לעשרו. לעולם
יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שנאמר (מדבר יט' יד) זאת
התורה אדם כי ימות באוהל וגומר אפילו בשעת מיתה תורה. לעולם
אל ימנע אדם מב"ה ואפילו שעה אחת. לעולם ילמוד אדם תורה
מה שחפץ שנאמר (תלים א' ב) כי אם בתורת יי' חפצו. לעולם
הוי כונס דברי תורה כללים כללים שאם אתה כונסם פרטים מיגעין
אותך משל לאדם שהלך לקסרי אם נוטל מעותיו פרוטות מיגעין
אותו אלא מצרפן ועושה אותן סלעים ופורט ומוצא בכל מקום
שירצה. לעולם ילמוד אדם תורה ואתר כך יהגה בה. לעולם ילמד
אדם לחלמידו דרך קצרה. לעולם ישחדל אדם ללמוד תורה ביום
ולשנותה בלילה וכל הקורא תורה ביום ושונה אותה בלילה הקדוש
ברוך הוא מטה עליו חוט של חסד שני' (שם מב ט) יומם יצוה
יי' חסדו. לעולם ישלש אדם שנתיו שליש במקרא שליש במשנה
שליש בנמרא. אר"ל דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש
בכתובים שכל העוסק בתורה נכסיו מצליחין. כחוב בתורה (דברים
כט ח) ועשיתם אותם למען תשכילו וגו'. שנוי בנביאים (יהושע א'
ח) לא ימוש ספר התורה וגו' כי או הצליח וגו'. משולש בכתובים
(תלים א' ב) כי אם בתורת יי' חפצו והיה כעץ שתול. לעולם ישלים
אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וא' תרגום ואפי' עטרות
ודיבון וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו:
פרק ששי בענין המצות. לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה
ואפי' בשבת שני' (יהושע יא' י) אחרי יי' ילכו כאריה. לעולם יקדים
אדם לדבר מצוה שבשביל לילה אחת שקדמה בת לוט הבכירה
לצעירה קדמה אותה ד' דורות בישראל ואלו הן עובד ישי דוד
שלמה. והצעירה מרחבעם ואילך שנא' ושם אמו נעמה העמונית.
לעולם אל יחשוב אדם בדעתו ויאמר חוטא אני ועונות רבות עשיתי
וסה יועיל לי עשיית המצות אלא אם עשה עבירות הרבה יעשה

מצות הרבה שנאמר (משלי כד ו) כי בחבולות תעשה לך מלחמה. אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה בנגדן חבילות של מצות. לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך. לעולם חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה וכן דוד אמר (תלים קיז ג) כוס ישועות אשא ובשם יי' אקרא הרי על הטובה. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא הרי על הרעה. לעולם ישתדל אדם לעשות המצות במובחר נכסיו שנאמר (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצו' בטלית נאה בלולב נאה ממה שחננך התנאה לפניו:

פרק שביעי בענין ג"ח. לעולם יגמול אדם חסד אפי' עם מי שהרע לו. ולא יהיה נוקם ונוטר שנאמר (ויקרא יח יח) לא תקום ולא תטור. וזה דרכן של ישראל הקדושים אבל הכותים האכזרים וערלי לב נוקמין ונוטרין ועברתם שמורה נצח. וכה"א על הגבעונים בשביל שלא מחלו לשאול ולבניו והגבעונים לא מבני ישראל חמה. לעולם ישתדל אדם להיות גומל חסד עם החיים והמתים כדי שיעשה הקב"ה עמו חסד שנ' (רות א ח) יעש יי' עמכם חסד וגו' וגדולה ג"ח שאדם עושה מן הצדקה. שהצדקה בממונו וג"ח בגופו ובממונו. והצדקה עם החיים וג"ח עם המתים ועם המתים והצדקה עם העניים בלבד וג"ח עם העניים והעשירים. לעולם יהא אדם ערום ביראה ומשיב חמה ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ומקדים שלום על הבריות ואפי' על נכרי בשוק. לעולם ידבק אדם בג' דברים ואלו הן הבאת שלום בין אדם לחבירו. ובאהבת שלום לאנשי ביתו ובאהבתו של הקדוש ברוך הוא. לעולם יתרחק אדם מג' דברים ואלו הן המיאונים והפקדונות והערבות:

פרק שמיני בכבוד שבתות וי"ט. לעולם ישתדל אדם לענג שבתות והמועדים ואם הוא עני יחסר מזונותיו כל ימות השבוע וישמור להוצאת שבת כפי כחו וכפי השגת ידו. לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (שמות יז ה) והיה ביום הששי. לעולם אל תהי שבת קלה בעיניך שהרי סמיכה אינה אלא משום שבות ונחלקו בה גדולי הדור. לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית. לעולם יחליף אדם שמלותיו בשבת שנ' (רות ג ג) ורחצת וסכת וגו' וכי ערומה היתה אלא שמלותיך אלו בגדי שבת וכתוב (ישעיה נח יג) וכברתו מעשו' דרכיך שלא יהא מלבושך של

שבת כמלבושך של חול. אמר רב הונא יש לו להחליף מחליף
אין לו להחליף ישלשל בגדיו:

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. רבי שמעון בן יוחאי
אומר גדול כבוד אב ואם שהחמיר בו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו
שנאמר (משלי ג ט) כבד את יי' מהונך. בלקט ושכחה ופאה חרוטות
ומעשרו' אם יש לך אתה חייב ואם אין לך אין אתה חייב. ונא'
(שמות כ יב) כבד את אביך בין יש לך בין אין לך אפי' אתה מחויר
על הפתחים. לעולם תהיה על האדם יראת אביו ואמו. וגדולה
יראת אב ואם שהשוון הקדוש ברוך הוא למוראו. בהב"ה כתיב
(דברים י כ) את יי' אלהיך תירא ובאב ואם כתיב (ויקרא יט כ) איש
אמו ואביו חיראו. לעולם יקדים הבן בהוצאת אביו ואמו ובכבודם
ועיקר הכבוד הם ה' דברים ואלו הם. מאכילן. ומשקן. ומלבישן.
ומכניסן ומוציאן משלו אם הם עניים:

פרק עשירי בענין נשואי אשה. לעולם ישחדל אדם
לישא אשה בת טובים צנועה וכשרה ממשפחה הגונה שלא יצא
עליה ערעור מעולם. ולא יתכוון ליפיה אלא לכשרון מעשיה שנאמר
(משלי לא ל) שקר החן וגו' כי כשרון מעשה האשה הוא מהללה
ולא יפיה. ושנו חכמים אל התן עיניך בנוי אלא תן עיניך במשפחה.
לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח שאם מת או
גולה מוכטח לו שיהיו בניו ת"ח. לעולם ידבק אדם בטובים שהרי
מרע"ה נשא בת יתרו ויצא ממנו כהן לע"א ואהרן עליו השלום נשא
אלישבע בת עמינדב ויצא ממנו פנחס. לעולם אל יטנה אדם
אפטרופוס בתוך ביתו שמתוך כך באין לידי עבירה ומ"ל מיוסף
עליו השלום. לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי
פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה בתוך ביתו והפילה
כמה רבבות מישר'. ומעשה ר"ש יוכיח שהטיל אימה יתירה בתוך
ביתו וכקשו להאכילו אבר מן החי. לעולם יהא אדם זהיר באונאת
אשתו שמתוך שדמעחה מצויה אונאתה קרובה דאמר רבי אלעזר
מיום שחרב ב"ה ננעלו שערי חפלה שנא' (איכה ג ח) סתם חפלתי
ואע"פ ששערי חפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר (תלים
לט יג) אל דמעתי אל תחרש. לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו
שאין ברכה מצויה על אדם אלא בשביל אשתו שנאמר (ראשית יב
יז) ולאברם הטיב בעבורה. לעולם יהא אדם זהיר בחבואה בתוך
ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי חבואה

שנאמו' (תלים קמו יד) השם גבולך שלום וגו' אמר רב פפא היינו
 דאמרי אינשי כמשלם שערי מכרא נקיש ואתא תגרא. פירוש
 כשתכלה התבואה מן הבית השלום יוצא והמריבה נכנסת. לעולם
 יהא אדם זהיר בתבואה בחוק ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא
 על עסקי תבואה שנאמר (שופטים ו ג) והיה אם זרע ישראל וגו'
 וכתוב וידל ישראל מאד. לעולם יאכל אדם פחות ממה שיש לו
 וילבש כפי מה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם
 תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. לעולה תשתדל אשה
 לעשות מלאכה בחוק ביתה ולא תשב בטלה כי הבטלה מביאה לידי
 שעמום (פי' תמהון לב) והבטלה מביאה לידי הרחוק לאיש כ"ש
 לאשה שרעתה קלה. ועכ"פ תעשה מלאכה בעצמה ואפי' היו לה
 כמה שפחות שנאמר (משלי לא יג) דרשה צמר ופשחים ותעש וגו'
 בדיה ולא על ידי אחרים:

פרק אחד עשר בענין גדול בנים. לעול' ישתדל אדם
 לרדות את בנו בקטנותו שמתוך כך נמצא מזרוו בגדלותו. לעול'
 אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל ב' סלעים טילת שהוסף
 יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרי'. לעולם ילמד אדם
 את בנו אומנות נקיה וקלה מאי היא מחטא דתלמיותא. לעולם
 ילמד אדם את בנו אומנות נקיה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו
 שאין לך אומנות שאין בה עניים ועשירים ואין העושר אלא ממי
 שאמר והיה העולם שני' (הגו ב ח) לי הכסף ולי הזהב. לעולם
 ילמד אדם את בנו תורה ומלאכה שיתפרנס בה ואל יחוש לעושר
 שאין לך עושר בעולם כעושרה של תורה שנאמר (משלי ג יז) אורך
 ימים בימינה וגו' וכתוב (שם ג טו) יקרה היא מפנינים. לעולם
 ישתדל אדם ללמד את בנו תורה ולהדריכו על הדרך הישרה ואע"פ
 שטורה גדול בנים קשה עד מאד אפ"ה אל יחרשל בו. ואם עשה
 כן אשריו וטוב לו שכרו הרבה מאד:

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. לעולם ישתדל אדם
 בכל יכלתו להיות זהיר וזהיר בריו במשא ומתנו באמונה שכל הנושא
 ונותן באמונה כאילו קיים תרי"ג מצות. לעולם ידבק אדם באומנות
 חשובה נקיה ויחרחק מאומנות פחותה ונבולה כגון בורסקי חמר
 גמל וספן וכיוצא בהן. לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה שאינה
 שלו ואל יצטרך לבריות. לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח
 מנעלים לרגליו. הקיז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו

ויסתפק מהם לצרכי סעודה. לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים
ואל ימכור עתודים ויקח שדה. לעולם ישלש אדם מעותיו שליש
בקרקע שליש בפרקמטיא שליש החתה ידו. לעולם אל ישנה אדם
ממנהג המדינה שהרי מרע"ה עלה למרום ולא אכל ומלאכי השרת
ירדו למטה ואכלו אכלו ס"ד אלא נראין כמו שאכלו. לעולם אל
יאמר אדם לעשות דבר אלא בגורת המקום שנאמר (משלי יט כא)
רבות מחשבות וגו'. לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על
האמת ודובר אמת בלבבו:

פרק שלשה עשר בענין הדין. לעולם יהא הדין והור
בדין שבשכר הדין נתן הקב"ה תורתו לישראל שנאמר (תלים צט ד)
ועו מלך משפט אהב. ועו זו תורה שנאמר (שם כט יא) יי' עו
לעמו יתן. לעולם יראה הדין עצמו כאילו חרב מונחת בין יריכותיו
וגיהנם פתוחה לו תחתיו שנא' הנה מטתו שלשלמה וגו' מפחד
בלילות מפחדה של גיהנ' שדומה ללילה. לעולם ישתדל הדין להיות
זהיר בדין דאמר רבי אלעזר במקום שיש דין אין דין כל זמן
שהתחתונים אין עושין דין העליונים עושין דין. וכל זמן שהתחתונים
עושין דין אין עושין העליונים. לעולם לא ידור אדם אלא בעיר
שיש בה עשרה דברים. ואלו הן. רופא. אוטן. בית הכסא. ובית
המרחץ. ומים מצויין כגון נהר מעין. וב"ה. ומלמד חינוקות. ולבלר.
וגבאי צדקה. וב"ד מכין וחובשין. לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת
מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת
מלכי א"ה שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומו העולם:
פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. לעולם יהיה
אדם שמח בחלקו ואז יהיה נאה ומעשיו נאים ובני אדם משבחין
אותו ועל זה אשע"ה בחכמתו (קהלת ח טו) ושבתתי אני את השמחה.
פי' שהשמחה בחלקו. לעולם יסלק אדם בטחונו מב"ז וישים בטחונו
בהקב"ה כי כל הבוטח על ב"ז בטחונו הבל וריק שנאמר (תלים
קמו ג) אל תבטחו בנדיבים וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו וגומר.
וכתיב חדלו לכם מן האדם וגו' (ישעיה כו ד) בטחו ביי' (ירמיה
יו ו) ברוך הגבר אשר יבטח ביי'. לעולם יבטח אדם בהקב"ה
במונותיו ובפרנסתו ובכל עסקיו ובכל ענייניו וישמח בחלקו ויהיו
עיניו תלוי' להקב"ה תמיד להטריפו לחם חוקו בכל יום ויום ויעשה
ק"ו מעורב ויאמר מה עורב שלא נברא לשמש קונו הקב"ה מומין
לו פרנסתו דכתיב (איוב לח מא) מי יכין לעורב צידו אני שבראני

הקב"ה לעבדו לא כ"ש. רבי אליעזר אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אני אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. שנאמר (זכריה ד י) כי מי בו ליום קטנות מי גרם להם לצדיקים שיתבוה שלחנ' לעתיד לבא קטנות שהיתה בהם בע"הו שלא האמינו בהקב"ה. לעולם לא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ואלו הן ארונה ודריוש. ארונה ברך לדוד ואמר (שמואל ב כד כג) יי' אלהיך ירצך ונרצה לו שנאמר ויעתר יי' לארץ. ודריוש ברך לדניאל שנאמר (דניאל ו יז) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזכינך ונמלט מן האריות שני' אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני. לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל שרה ונתקיים בורעה. לעולם אל תהיה אצל כהן עם הארץ שמא יאכילך בתרומה. ולא תרכה שיחה עם האשה שסופך תבא לידי ניאוף. אמר רב אחא כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה:

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנאמר (קהלת ה א) ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים וגו'. על כן יהיו דברך מעטים. לעולם יהא אדם קשה לכעוס ונוח לרצות וכל מי שאינו כועס ניצול מדינה של גיהנם. אמר רבי יונתן בשם ר"ש בר נחמני כל הכועס כל מיני פורעניות של גיהנם שולטין בו שנאמר (שם יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך. ואין רעה אלא גיהנם שני' וגם רשע ליום רעה. לעולם ישתדל אדם לפרוש מן החמה ומן הכעס שכל הכועס כאילו עובד ע"א שכך הוא אומנותו של יצר הרע היום אומר לך עשה כך ולמחר יאמר לך עבוד ע"א:

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. לעולם יהא אדם תוכו כבדו ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב ויתרחק מהליצנות ולא יחנף לאדם בעולם. ארשב"ל מאי דכתיב (איוב לו יג) וחנפי לב וגו' בשביל חנופה שחנפו לקרה על עסקי מחלוקת חרק עליהם שר של גיהנם שיניו. אמר רבי אליעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שני' (ישעיה ה כ) הוי האומרים לרע טוב וגו' וכתיב בתריה לכן כאכול קש לשון אש וגומר. לעולם יפרוש אדם מן החנופה לפי שהיא שקולה כנגד ע"א וג"ע וש"ד. לעולם יפרוש אדם עצמו מן הליצנות שכל המתלוצץ ענשו גדול שנאמר (שם כח כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחוקו מוסריכם וגומר. לעולם

יפרוש אדם מן הליצנות שכל המתלוצץ אין לו רפואה שנאמר (ד"ה ב לו יו) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים וגומר:

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים. לעולם יהיה אדם אוהב את חבריו שנא' (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך ומ"ש לרעך ולא אמ' את רעך בא ללמד שחייבת תורה לאהוב ולחמוד לחבירו כל מה שהוא אוהב וחומד לנפשו. לעולם יקרב אדם את אוהביו שכל האוהב שכניו ומקרב את קרוביו ונשא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו נאמר (ישעיה כח ט) או תקרא וי' יענה. לעולם ישתדל אדם להתחבר לטובים ויחרק מחברת הרשעים ובני הבליעל. לעולם לא ירבה אדם רעים בחוך ביתו שנ' (משלי יח כד) איש רעים להתרועע. לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי גנותו. לעולם אל חכבר את הרשעים מ"ל מאחאב שהחיה את בן הדר ולבסוף הרגו. לעולם היו מכבד הוקנים וקח עצתם מ"ל מרחבעם בן שלמה. ואמר בן סירא סבא בכיחא טבא בכיחא. לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והיו מכבדן כר"ג. לעולם תדא אימת הצבור עליך שהרי כהנים אחוריהם כלפי שכינה ופניהם כלפי העם. לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל. לעולם לשחתף איניש נפשיה בהדי צבורא. לעולם חייב אדם לצער עצמו עם הצבור. לעולם אל ימהר אדם את רגלו לבית חבירו. לעולם אל יכנס אדם לבית חבירו פתאום אלא קורדו קודם ולמדנו מהקב"ה שעמד על פתח הגן וקרא קודם לאדם שנאמר (ראשית ג ט) ויקרא יי' אלהים אל האדם וגומר. לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. לעולם ידע אדם אצל מי יעמוד ואצל מי ישב ואצל מי מסיה ואצל מי חותם שטרותיו:

פרק שמונה עשר בענין לשון הרע. לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב ח' אותיות ולא הוציא דבר מגונה שנאמר (שם ו ח) ומן הכהמה אשר איננה טהורה. לעולם יספר אדם בלשון כבוד שהרי כוב קראו מרכב ובאשה קראו מושב. וכתיב (איוב טו ה) ותבחר לשון ערומים. ואומר ודעת שפתי ברור מללו. לעולם אל יספר אדם לשון הרע דאמר רבי פדת ברית כרותה נתן הקב"ה בעול' שכל מי שמספר לשון הרע ילקה בצרעת שנאמר (ויקרא יד ב) זאת תהיה תורת המצורע וגו'. לעולם ישמור אדם פיו ולשונו ואל יספר לשון הרע שכל המספר לשון הרע גורם לעצמו פשעים ועונות לאין תכלית. אר"ל כל המספר לשון הרע

מגדיל עונות עד לשמים שנאמר (תלים עג ט) שתו בשמי' פיהם וגומר. אמר רב חסדא אמר מד עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה לגיהנם אני מלמעלה ואחה מלמטה לדוני שנאמר (שם קד ד) חצי גבור שנונים וגומר גבור זה הקב"ה שנאמר (ישעיה מב יג) יי' כגבור יצא וגו'.

פרק תשעה עשר בענין כסווי הסוד. לעולם היו זהיר בסוד חברך ואל תגלהו. וחרפה גדולה היא המגל' סוד חברו ואפי' בשעת מריבה שני' (משלי כה ט) וסוד אחר אל תגל'. וכתיב (שם כה י) פן יחסרך שומע. לעולם ישתדל אדם לכסות סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה סוד כאילו שופך דמים שנאמר (ויקרא יט יז) לא תלך רכיל בעמך וגו'. לעולם יכסה אדם על סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה הסוד נקרא רכיל והמכסה עליו נקרא נאמן שני' (משלי יא יג) ונאמן רוח מכסה דבר וגו'.

פרק עשרים בענין דרך ארץ. לעולם יהיה אדם נאה במשאו ובמתנו ובכסותו ובמאכלו ומשתהו ובכל עניניו. לעולם יזהר אדם ממשק סופרים (פי' אבק שמשוימן הסופרים על כתיבתן כדי שלא תמחק). מסכך דשיאדי (פי' הסט שעל המלח). ומפח דתאיני (פי' עיפוש התאנים). מאילא דעינבי (פירוש כמו עכביש שעל הענבים) מפני שדברים אלו מוסיקין ואף כסם המוח. לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שמא יגרום החטא ויתקיימו דבריו לרעה שני' (ישעיה סו ד) גם אני אבחר בתעלוליה' ומגורותם וגו' וכתי' (איוב ג כה) כי פחד פחדתי ויחאיני. לעולם יתרחק אדם מן הכיעור ומן הרומה לו. לעולם ילמד אדם את עצמו להפנות שחרית וערבית כדי שלא יתרחק. לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. לעולם יצפה אדם את חלומו עד כ"ב שנה. לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם חלה אומרין לו הבא זכות והפטר. לעולם ידור אדם במקום רבו והוא דכייף ליה. לעולם ידור אדם בא"י ואפי' בעיר שכולה כותים ולא בחוצה לארץ אפי' בעיר שכולה ישראל. לעולם הצדיקי' מספרים בכבודו של הקב"ה שנאמר (תלים צו ג) ספרו בגוים את כבודו. לעולם יהא אדם זהיר ברוחו כשזוקן ויתקן מעשיו וירבה בתפלה ובצדקות ובמצות ובג"ח שכל מעשיו של אדם אינן חשובין אלא כפי שהן באחרונה אם היה כל ימיו צדיק גמור ובאחרונה הרשיע הרי זה רשע ונרדן בגיהנם. ואם היה רשע גמור ובאחרונה עשה

חשובה הרי זה צדיק חוכה לג"ע. לעולם חשחרל האשה להיות
צנועה צדקת וכשרה ונאה במעשיה חסידה עם בעלה ועם בניה.
לעולם אל יהלך אדם אחר אשה בנהר כי לא ינקה מדינה של
גיהנם. לעולם נשים לפני המטה פי' מטחו של מת. לעולם יהא
אדם אוהב שלום ורודף שלום. הלל אומר הוי מחלמדין של אהרן
אוהב שלום וכו' רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים על
הדין ועל האמת ועל השלום:

תם מדרש לעולם

מדרש גדול וגדולה

פרק ראשון מדבר בצדקה. גדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר (משלי כא ג) עשוה צדקה ומשפט נבחר ליי מוּבַח. גדול המלוה לעני בשעת דחקו יותר מן העושה צדקה. גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר (ישעיה לב יו) והיה מעשה הצדקה שלום. אל תקרי מעשה אלא מעשה. גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה שנאמר (ראשית יח ג) ויאמר יי' אם נא מצאתי חן בעיניך. גדולה הכנסת אורחים מהשכמת ב"ה דתנן (שבת פ' יט) מפנין אפי' ארבע וז' קופות של חבן מפני האורחים ומפני בטול ב"ה הקדים האורחים לבטול ב"ה. גדולה צדקה שהקב"ה נקדש בה שנאמר (ישעיה ה יו) ויגבה יי' צבאות במשפט וגו'.

פרק שני בענין התפלה. גדולה תפלה יותר מן המעשים טובים שנאמר (דברים ג כג) ואחחנן אל יי' וכחיב ויאמר יי' אלי רב לך וגו' עלה ראש הפסגה. ופי' רב לך רב מעשים טובים שעשית ואעפ"כ עלה ראש הפסגה והתפלל לפני ואחפיים לך. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר (ישעיה א יא) למה לי רוב זבחיכם וכחיב גם כי תרבו תפלה ר"ל אע"פ שהיא יותר חשובה מן הקרבנות. גדולה תענית יותר מן הצדקה שוה בגופו וזה בממונו. גדולה תפלה שבוכחה ישראל ניצולים מיד אויביהם וממיתה משונה ומן הייסוריין ומציני החיות. גדולה תפלה שבוכחה הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל לפי שהיא במקום קרבנות:

פרק שלישי בענין התשובה. גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנא' (ירמיה ג יד) שובו בנים שובבים וגו'. גדולה תשובה שהיא מקרבת את הנאולה שנאמר (ישעיה כט כ) ובא לציון גואל וגו'. גדולה תשובה שמקרבת את הרחוקים שנאמר (הושע

ב א) ויהי במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם וגו'. גדולה
 תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כלו
 שנאמר (שם יד ה) כי שב אפי ממנו:

פרק רביעי בענין הענוה. גדולה ענוה שנשתבח בה
 אברהם עליו השלום מפני שהיו בני דורו גדולי שבהם מנשאין אותו
 כגון עפרון החתי והיו קוראין אותו אדוני וגו' והוא ע"ה היה משפיל
 עצמו במדת הענוה והצניעות עמחם ואפי' לפני הפחותים שבהם
 שנאמר (ראשית כג יב) וישתחו אברהם לפני עם הארץ. גדולה
 ענוה שבה נשתבח יצחק ע"ה שהרי אבימלך גרש אותו ממלכותו
 וכשבא לו אבימלך לא גבה לבו ולא שלם לו כמעשיו ומרוב ענותנותו
 קבלו באהבה והאכילוהו ותשקוהו לו ולאנשיו שנאמר (שם כו ל)
 ויעש להם משתה וגו' וישלחם יצחק וילכו מאתו וגו'. גדולה ענוה
 שבה נשתבח יעקב אע"ה שמפני ענותנותו היה קורא לעשו אדוני
 שני' (שם לב ה) כה האמרון לאדוני לעשו ולכך היה כותב רבינו
 הקדוש לאנטונינוס נאם עברך יהודה. אמר כי לא טוב אנכי
 מאבותי. גדולה ענוה שבה נשתבח מרע"ה שנאמר (מדבר יב ג)
 והאיש משה ענו מאד מזה ת"ל מכל האדם. אלא ענו ואינו מתגאה
 במדה מן המדות שבני אדם רגילין להתגאות בה כגון המלכות
 והנבואה והחכמה ואע"פ שהיו בו כל המדות הללו ענו מאד מכל
 האדם. גדולה ענוה שבה נתגדל אהרן ע"ה בנוהג שבבני אדם אדם
 מכבד את ביתו בכגדים בלות שמא מתטנף הוא בכליו והוא מכבד.
 אבל אהרן ע"ה לובש ח' בגדים ודומה לחתן בחופה ואעפ"כ והרים
 את הרשן. גדולה ענוה שבה נשתבח אלעזר שנאמר (מדבר ג לב)
 ונשיא נשיאי הלוי אלעזר וגו' ואעפ"כ היה משפיל את עצמו לפני
 גדולת הב"ה והיה נושא בעצמו קטרת הסמים ושמן המאור ומנחת
 התמיד ושמן המשחה. קטורת הסמים בימינו ושמן המאור בשמאלו
 ומנחת התמיד תלויה בורועו שמן המשחה תלויה באפונדתו. ושמן
 האמר קטן היה הרי הוא אומר ונשיא נשיאי הלוי אלא שאין גדולה
 בפלטרין של מלך שנא' (משלי כה ז) אל תתהדר לפני מלך. גדולה
 ענוה שבה נתגדלו הלויים שכל יש' היו מחלכין כאחד והם היו
 זקוקין ליישב את כל כלי המשכן ולא עוד אלא שטוענין בעגלה
 ואפ"ה לא נחגאו ולא אמרו אין אנו מקבלין עלינו שאין גדולה
 בפלטרין של מלך שנא' אל תתהדר לפני מלך. גדולה ענוה שבה
 נתגדל שאול שהרי כשאמר לו שמואל (שמואל א ט כ) ולמי כל

חמדת יש' הלא לך ולכל בית אביך והוא הקטין עצמו וא"ל הלא
 בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה וכשבקשו
 למשווח אותו הטמין עצמו עד שהפילו גורלות שנאמר (שם י כב)
 ויאמר יי' הנה הוא נחבא אל הכלים. גדולה ענוה שבה נתגדל
 דוד שני' (שמואל ב' ז יח) ויבא המלך דוד וישב לפני יי' ויאמר מי
 אנכי יי' אלהים ומי ביתי כי הביאותני עד הלום וגו' ואמר (תלים
 כב ז) ואנכי תולעת ולא איש:

פרק חמישי בענין תלמוד תורה. גדולה התורה שבה
 הבדיל הב"ה את יש' עמו מאומות העולם. גדולה תורה שבוכותה
 הקב"ה מציל את ישראל מן הייסורין ולא ישלוט בהם היצר הרע
 ושורה עליהם רוח הקדש. גדולה תורה וגדול כתר מכל הכתרים.
 גדולה תורה שמאירה ללומדיה בע"הו ובע"הב שנאמר (משלי ו כג)
 כי נר מצוה וגו'. גדולה תורה וגדול שכרה משכר הצלת נפשות
 ומשכר בנין ב"ה. גדולה תורה מכל כלי חמדה שבעול' שוקני תורה
 כל זמן שהם מתישנין הן משיבחין שנאמר (איוב יב יב) בישושים
 חכמה. גדולה תורה שנקרא' קדושה שנאמר (משלי ט י) ודעת
 קדושים בינה. גדולה תורה שבוכותה ישר' נגאלין מן האומות שנא'
 (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי וגומר וכתיב בתריה הנה אנכי
 שולח לכם את אליה וגו'. גדולה תורה שנותנ' חיים בע"הו ובע"הב
 שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם למוציאיהם וגו' וכתיב עץ חיים
 היא וגו':

פרק ששי בענין המצות. גדולה מצוה שמנחלת לעושיה
 בע"הו ובע"הב שנאמר (שם ד ד) שמור מצותי וחיה. גדולה מצוה
 שכל המודה במצות ועושה אותם בלב שלם כאילו מודה בהב"ה
 ובמציאותו ובאלהותו שנאמר (ויקרא כ ו) והתקדשתם והייתם קדושים.
 כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כי אני יי' המעלה אתכם
 על הנאי כך העליתי אתכם מארץ מצרים ע"מ שתקבלו עול המצות
 שכל המודה במצות מודה ביציאת מצרים וכל הכופר בעול המצות
 כופר ביציאת מצרים:

פרק שביעי בענין גמילות חסדים. גדולה ג"ח יותר מן
 הצדקה שהצדקה בממונו של אדם בלבד וג"ח בגופו ובממונו. גדולה
 ג"ח שכל העושה חסד אפילו עם מי שאינו צריך הקב"ה משלם
 שכרו כגון אברהם עם המלאכים והוא עומד עליהם. והלא דברים
 ק"ו ומה מי שהוא עושה עם מי שאינו צריך ראה מה פרע לו

הקב"ה מי שעושה חסד עם שצריך עאכ"ו. גדולה ג"ח שגור דין
ושבועה נקרע בה. מנין לגור דין ושבועה שאינו נקרע שנאמר
(שמואל א ג יד) ולכן נשבעתי לבית עלי וגו' אמר רבא בובח ומנחה
אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים:

פרק שמיני בענין כבוד שבתות וי"ט. גדולה שבת שהיא
שקולה כנגד כל המצות שכל המחלל שבת בפרהסיא או ע"א שניהם
כנכרים לכל הדברים. גדול שבת שנתנה הקב"ה לבחון בה גירי הצדק
שהרי לא פי' מתרי"ג מצות אלא שבת בלבד שנאמר (ישעיה כו ו)
ובני הנכר הנלויים וגו' כל שומר שבת וגו'. גדולה שבת שאין כ"ג
נכנס לעבודה אחר משיחתו עד שתעבור עליו השבת שנאמר (שמות
כט ל) שבעת ימים ילבשם הכהן. גדולה שבת שכשנתדלדלו ישראל
ממעשים טובים לא עמדה להם אלא זכות השבת שנאמר (מלכים
א כ כט) ויתנו אלה נכח אלה שבעת ימים עד שתעבור עליהם השבת.
ובימי יאשיהו היא שעמדה להם שנאמר בשביעית שהוכיר להם
השבת. גדולה שבת שאינה נרחית אלא מפני סכנת נפשות כגון
חולה מסוכן או חינוק שנפל לים או לנהר או לבור או כיוצא בזה:

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. גדול כבוד אב ואם
שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו שנאמר (משלי ג ט) כבד את יי'
מהונך בלקט ושכחה ופאה ותרומות ומעשרו' אם יש לך אתה חייב
וכו' ונאמר בכבוד אב ואם כבד את אביך ואת אמך בין יש לך בין
אין לך ואפי' אתה מחור על הפתחים. גדול כבוד אב ואם שהקישו
הקב"ה לכבודו. דרש רבי עזרא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי
דכתיב (תלים קלח ד) יודוך יי' כל מלכי ארץ וגומר מאמר פיד לא
נאמר אלא אמרי פיד בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך
אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את
אביך ואת אמך חזרו להודות על המאמרים הראשונים:

פרק עשירי בענין נשואי אשה. גדול נשוא אשה שמוכרין
ס"ת לנשא אשה או ללמוד תורה. גדול נשוא אשה הגונה וכשרה
שכל טובות שבעול' סובבין אותו וכל ישראל שאין לו אשה שרוי
בלא טובה בלא עור וכו'. גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים
יותר מן האנשים שנאמר (ישעיה לב ט) נשים שאננות קומנה וגומר
אמר ליה רב לרבי חייא נשים במה זוכין אמר ליה באקרויי בנייהו
בבי רב ובאתנויי להו בבי רבנן ומתאחרין לגברייהו עד דאתו מבי
רבנן:

פרק אחד עשר בענין גדול בנים. גדול שכר גדול בנים על הדרך הנכונה והנכחה ואף על פי שצער גדול בני קשה אפ"ה אל יחרשל אדם בגדול בניו. ארשב"א נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד של זתים בגליל ואל יגדל תינוק אחד בארץ ישראל:

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר אמונה שהאמינו בו שרתה עליה רוח הקדש ואמרו שירה לפני הקב"ה שני' (שמות יד לא) ויאמינו ביי' וכתיב בחריה או ישיר משה וגו'. גדול האמת שהוא אחד מג' עמודי' שהעולם עומד עליהם (אבות פו א) דתנן רשב"ג אומר על ג' דברי' העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. גדול האמת שכל מי שעושה מלאכתו באמת עם הבריות כאלו קיים החורה כולה שנאמר (תל' קיט קעב) צדקתך צדק לעולם וגו' הא למדת שכל מה שנברא בו ימי בראשית שהוא קיים על האמת:

פרק שלשה עשר בענין הדין. גדול המשפט שקרא הקב"ה שם כסאו משפט שנא' (שם פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך. גדול המשפט שהשונא אותו אין רפואה למכתו שנאמר (איוב לד יז) האף שונא משפט יחבוש. ואין חבישה אלא רפואה שנאמר (תלים קמו ג) ומחבש לעצבותם. גדול המשפט שלא חזר העולם לחתו ובהו אלא על המשפט. והיכן בדור המבול שנאמר מבלי משים לנצח יאבדו. המשים הזה אין אנו יודעים מה הוא אלא שלמדנוהו בואלה המשפטים אשר חשים וגו' הרי המשים הוא. הדין. גדול המשפט שבעון חוסר המשפט הרבים נענשו. גדול המשפט שבו נמחלין עונותיהן של ישראל שנאמר (ישעיה ד ד) אם רחץ יי' את צואת בנות ציון וגומר ברוח משפט וגומר:

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. גדול הנחנה מיגיעו יותר מיראת שמים שביראת שמים כתיב (תלים קכח א) אשרי כל ירא יי'. ובמלאכה הוא אומר (שם קכח ב) יגיע כפיך כי תאכל וגומר אשריך בע"הו וטוב לך לע"הב. ולא שרתה שכינה על משה אלא מתוך מלאכה שנאמר (שמות ג א) ומשה היה רועה וכתיב וירא מלאך יי'. גדולה מלאכה שכמה בריות ברא הקב"ה בעולמו ולא מסר מלאכה אלא לבני אדם בלבד. וכן היה רבי מאיר אומר ראית מיטיף ארי סבל דוב קייץ שועל חנוני או אחד מהחיות עושה מלאכה למה לא ניתנה להם מלאכה לא מפני שהם טפלים אלא מפני שהמלאכה עדיפא. גדולה מלאכה שכל הנביאים התעסקו

בה. ביעקב כתיב (ראשית ל לא) אשובה ארעה צאנך וגומר. מרע"ה (שמות ג א) ומשה היה רועה וגו'. דוד ע"ה (תלים עם ע) ויקחהו ממכלאות צאן. עמוס (עמוס ו יד) כי בוקר אנכי ובולס שקמים. גדולה מלאכה שלא שרחה שכינה בישראל עד שעשו מלאכה שנ' (שמות לט מג) וירא משה את כל המלאכה וגומר ויברך אותם משה. ומה ברך אותם אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. וכן היה שנאמר והענין מלא אח המשכן. גדול השמח בחלקו והמתפרנס ממלאכתו שבמדה הטובה הזאת ניצול מכמה עבירות מן הקנאה והחמוד ומן הגנבה והגזל:

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שהקב"ה אוהב אותו ושומע תפלתו דתניא שלשה הב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו עומד על מדותיו. גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שכל הכועס נקרא רשע שנאמר (תלים קיב י) רשע יראה וכעס:

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. גדול ענשה של חנופה שהיא שקולה כנגד ע"א וג"ע וש"ד. גדול ענשה של חנופה שכל המחניף כאילו עובר על תורה שבכתב ותורה שבעל פה שנאמר (ישעיה כד ה) והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חוק. תורה אין כתיב אלא תורות:

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים. גדול השלום ושנאו המחלוקת שאפי' עובדין ע"א כב יכול אין שכינה יכולה לנגוע בהם שנאמר (הושע ד יז) חבור עצבים אפרים. גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלם וב"ה וסמך לדבר "איכה" יושבה "כדר" העיר ר"ת איב"ה. תניא מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וג"ח מפני מה הרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות ע"א וג"ע וש"ד:

פרק שמונה עשר בענין לשון הרע. גדול ענשו של ל"ה מעונש ע"א וג"ע וש"ד. מע"א דכתיב (שמות לב לא) אנא חטא העם הזה וגו'. גלוי עריות (ראשית לט ט) הרעה הגדולה. ש"ד (שם ד יג) גדול עוני מנשוא. בכלן נאמר גדול או גדולה ובל"ה גדולות שנאמר (תלים יב ד) לשון מדברת גדולות. גדול עונש נבלות הפה דתניא כל המנבל את פיו אפילו נחם גזר דינו של ע' שנה לטובה נהפך עליו לרעה:

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד. גדול כסוי הסוד

שכל המגלה סוד חברו כאילו שופך דמים שני' (ויקרא יט יו) לא חלך רכיל וגו'. גדול המכסה סוד חברו שהוא מקיים מחשבות חברו ואם אינו מכסהו הוא מפר מחשבתו ולא יתקיים הדבר מפני שהוא מגלהו:

פרק עשרים בענין דרך ארץ. גדול דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה כדדרש בר קפרא אי זו היא פרשה קטני' שכל גופי התורה תלויין בה הוי אומר זו דרך ארץ שנאמר (משלי ג ו) בכל דרכיך דעהו וגומר. גדולה דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה. גדולה דרך ארץ שכל מי שיש בידו דרך ארץ הוא אוהב להקב"ה ולבריות. גדול השלום שעליו העולם קיים דתנן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים וכו'. גדול השלום ששם הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים להטיב שלום בין איש לאשתו. רבי מאיר היה יושב ודורש בליל שבת והיתה אשה אחת שם ששומעת קולו וערב לה המתינה שם עד שנשלם והלכה לביתה ומצאה הנר שכבה אמר לה בעלה היכן היית אמרה לו הייתי יושבת ושומעת קולו של דרשן אחד. נשבע לה שלא תכנסו לשם עד שתרוקי בפניו. טרדה מביתו ועשתה שלשה חדשים חוצה עד ששמע רבי מאיר בא אליה ומצאה עם הנשי' אמ' שמא יש בכס מי שיודעת ללחוש את העין שעניי טרדה עלי אמרו לה שכינותיה הרי המקום כבר עשה רצונך להכשילו ותרוקי בפניו ותצא. אמר לה אמרי אחת אמרת פעם אחת כבר רקקתי ו' פעמים אמרו לו תלמידיו כל כך בוית את התורה אמ' להם דיו לעבד להיות כרבו. לא די למאיר שיחא שוה לקונו שחרי שמו הגדול שנכתב בטורה ימחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שלא התחיל הקב"ה לבראת דבר בעולמו אלא בדבר שהוא שלום ואיזה זה האור שנאמר (ראשית א ג) ויאמר אלהים יהי אור. ומנין שהוא שלום שנאמר (ישעיה מה ז) יוצר אור וכורא חשך עושה שלום. מכאן או"ל נר ביתו וקדוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. פירוש האור נקרא שלום לפי' מקדימין הנר שהוא אור ושלום ליון. רבי שמעון בן חלפתא אומר מנין שאין כלי מחויק ברכה אלא שלום שנאמר (תלים כט יא) יי' עונו לעמו יתן וגו'. גדול השלום שכשטלך המשיח בא אינו פותח תחלה אלא בשלום שנא' (ישעיה נב ג) מה נאו על ההר' רגלי מבשר וגו'. גדול השלום מן הברכה ומן השמירה שהוא מסיים בו כיצד יברכך יי' זו ברכת פרי האדמה ולדות האדם

ולדות הבהמה וכה"א (דברים כו טו) השקיפה ממעון קדשך וגו'.
 וישמרך מן הגייסות וכה"א (תלים לא כד) אמונים נוצר יי'. יאר
 יי' פניו אליך אלו טעמי תורה ודקדוקיה. וכן הכתוב אומר (משלי
 ו כג) כי נר מצוה וגו'. ויחנך שימשוך עליך חוט של חסד וכה"א
 (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ וגו'. ישא יי' פניו אליך שאם
 ידון עונותיך כנגד זכויותיך ביום הדין יכריע לך כף מאזנים של זכוות
 וכה"א נשאת עון עמך וגו'. ואעפ"כ השלום חביב מכלם שהוא
 באחרונה שני' וישם לך שלום. גדול השלום שניתן לבעלי תשובה
 שני' (ישעיה נו יט) בורא ניב שפתים וגו'. גדול השלום ששמו של
 הקב"ה נקרא שלום שנאמר (שופטים ו כד) ויקרא לו יי' שלום.
 מכאן או"ל שאין שואלין בשלום לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ
 ולא במקום הטנופת. וגרסי' באבות דר' נתן הלל אומר הוי מתלמידיו
 של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וגו' מלמד שהיה אהרן שואל
 בשלום כוגדי ישראל ורשעי יש' וכשהיה אחד מהם מבקש לעשות
 עבירה היה אומר אוי לי מחר יבא אהרן ושואל בשלומי היאך אני
 משיבו והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב את חבירו
 היה אהרן הולך אצלו ואומר לו בני למה צהבת חביריך עתה בא
 אצלי והיה בוכה ומתחנן ואומר אוי לי שצהבתי את חבירי שהוא
 גדול ממני שהרי עומד בשוק לך בחסדך ובקש ממנו מחילה וכן
 אומר לחבירו כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה היו מגפפין ומנשקין
 זה את זה. וכך היה אהרן עושה כל הימים עד שהיה מטיל שלום
 בין איש לחבירו. וכן איש שהיה צוהב את אשתו ומשלחה מביתו
 היה אהרן עושה שלום ביניהם. אם סרח האיש על האשה אומר
 לה אהרן הריני עורבו שלא יכה אותך יותר ולא יקללך מעתה וכן
 אומר לאיש הריני עורבה שאינה סורחת עליך מעתה. וכן היה
 עושה כל הימים עד שעושה שלום בין איש לאשתו והיחה האשה
 מתעברת ויולדת ואומרת לא ניתן לי הבן הזה אלא בזכות אהרן
 והיו קורין שמו אהרן. ואו"ל יותר מג' אלפים בישראל היה שמו
 אהרן. וכשמת חלצו יותר מכ"ד אלפים בנים ובני בנים ולכך נאמר
 (מדבר כ ט) ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל. ועוד
 דרש בר קפרא שאפילו העליונים צריכין לשלום שנאמר (איוב כה
 ב) המשל ופחד עמו וגו' כיצד הרקיע הוא של מים שנאמר (תלים
 קד ג) המקרה במים וגו' והככבים הם של אש שני' הללוהו כל
 כוכבי אור והם בשלום זה עם זה לא הם מרתחוין את הרקיע ולא

הרקיע מכבה אותם לכך נאמר עושה שלום במרומוי המלאכים הללו
 גופיהן ברואים מן המים וקפואין ועומדין כזכוכית שני' וגויתו כתרשיש
 וראשיהן של אש שני' ומראיה' כמראה הבזק. וכתיב ועיניו כלפיד
 אש לא זה מרתיה את זה ולא זה מכבה את זה הה"ד עושה שלום
 במרומוי. מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימת
 הקשת אלא כשהלבנה מתחלת לחסר מתחלה חסרה מן הצד הרחוק
 מן החמה. והקשת לעולם אחורי החמה שאילו היחה לפניו היו
 אומרים עובדי החמה ראו כחו של אלהינו שהקשת לפניו ויורה
 חצים ויחזוק ידי עע"א. ד"א עושה שלום במרומוי הכריע בין
 העליונים והתחתונים כיצד ביום ראשון ברא השמים והארץ מן
 העליונים ומן התחתונים. בשני ברא מן העליונים שנאמר יהי רקיע.
 בג' ברא מן התחתונים שנאמר תדשא הארץ וגו'. בד' ברא מן
 העליונים שנאמר יהי מאורות וגו'. בה' ברא מן התחתונים שנאמר
 תוצא הארץ. בששי ברא את האדם אמר אם אני בוראו מן
 העליונים הרי זו מוספת על התחתונים בריה אחת. מה עשה בראו
 מן העליונים ומן התחתונים. שנאמר (ראשית ב ז) ויצר יי' אלהים
 את האדם עפר הרי מן האדמה. ויפח באפיו נשמת חיים מן
 העליונים לכך נאמר עושה שלום במרומוי. ומה אם העליונים שאין
 ביניהם לא שנאה ולא קנאה ולא תחרות צריכין שלום. תחתונים
 שיש בהם כל המדות הללו עאכ"ו. גדול השלום שלא שבח הקב"ה
 לאהרן אלא בשלום שני' (מלאכי ב ה) בריתי היחה אתו החיים
 והשלו' ונתן לו מה שלא נתן לשום אדם ולא אפי' מקצת מ"ה
 שיכנס לפני לפניו מה שאין אדם יכול ליכנס לשם אפילו אותם
 שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם. שנאמר (ויקרא יז ז) וכל
 אדם לא יהיה וגו'. גדול השלום שבו נחבשר הוד שנא' (ד"ה א
 י"ב י"ח) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישי' וגו'. גדול השלום
 שהוא קודם לשבחו של הקב"ה שכן מצינו כשבא יתרו אצל מר"ע
 לא פתח לו לא ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף ולא בעשר'
 הדברות ולא במן ולא בשלו' אלא בשלום שני' (שמות יח ז) וישאלו
 איש לרעהו לשלום וגו' ואחר כך ויספר משה וגו'. גדול השלום
 שכל מצות שעושה הרשעים בע"הו נותן להם שכרם בע"הו כגון
 חיים ובנים ועושר ונכסים חוץ מן השלום שנאמר אין שלום אמר
 יי' לרשעים. גדול השלום שאפילו עשה אדם כמה מצות ולא עשה
 שלום אין בידו כלום שכן מצינו ביהוא שעקר ע"א מישראל והשמד

בית אחאב והרג לאיזבל ולפי שלא עלה בידו שלום כאילו לא עשה
 כלום. שנא' (מלכים ב ט יח) וילך רוכב הסוס לקראתו ויאמר כה
 אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סוב אל אחרי.
 גדול השלום שהוא קודם למלחמת הרשות כדגרים' באלה הדברים
 רבה וקראת אליה לשלום ראה כמה כחו של שלום שכשפרע הב"ה
 לעמון ומואב מנע מהם השלום שני' (דברים כג ז) לא תדרוש שלום
 וגו'. וגרסינן בעירובין ירושלמי א"ר יהושע הלוי מפני מה מערבין
 בחצרות מפני דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהיה שנואה לחברת'
 שלחה עירוב' ביד בנה נסבתיה וגפפתיה ונשקתיה אתא לגבי אימיה
 אישתי לה עובדא אמרה הכדין רחימת לי ולא הוית ידענא מתוך
 כך עשו שלי' ביניהם הה"ד (משלי ג יו) וכל נתיבותיה שלום. גדול
 השלום שלא גלו אבותינו עד שהניחו השלום וחפסו המחלוקת לפי'
 גלו לבין האומות שני' (איכה ג יז) ותזנח משלום נפשי וגו'. ומיום
 שחרב ב"ה נחמעט השלום שנאמ' (ירמיה כה לו) ונרמו נאות השלום.
 ואנו חייבים לדרוש איש בשלום רעהו וכן אנו חייבים לדרוש את
 שלום ירושלם בית קדשנו ותפארתנו שני' (שם כני ו) ודרשו את
 שלום העיר וגו' כי בשלומה יהיה לכם שלום. וכשיבא מלך המשיח
 שיגלה במהרה בימינו בשלום וישיע אותנו שנאמר (ישעיה נה יב)
 כי בשמחה תצאו ובשלום תוכלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם
 הנה. וכתיב (שם ט יו) ושמתי פקדתך שלום. וברכת הארץ בשלום
 שנא' (זכריה ח יב) כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן
 את יכולה וגו'. ארץ ישראל מתרוממת בשלום שני' (תלים קמו יד)
 השם גבולך שלום. ובזכות השלום הקב"ה מכין כסאו של דוד שני'
 (שם עב ז) יפרח בימיו צדיק ורב שלום. וכן בשלום מכין כסאו
 וכסא זרעו אחריו ובונה לו בית נאמן לעולם שנאמר (שם יח נא)
 מגדל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם:

תם מדרש גדול וגדולה

סדר גן עדן

(נוסחא ב')

שלש חומות יש לו לגן עדן וכלם של אש. החומה החיצונה היא של אש שחורה נראית ואינה נראית ולהט החרב סביב החומה החיצונה מתהפכת סביבותיה וארכעה פתחים יש באותה החומה החיצונה ושיעור בין כל פתח ופתח מאה ועשרים באמה ולהט החרב מתהפכת כל היום וכל הלילה ואינה שוקטת ואוכלת כל ירק עשב וכל דבר הקרוב אל הגן כשיעור מיל. באותה חומה החיצונה עד חומה השנית היא במדה שש מאות באמה ושם החסידים שבאומות והמלכים שבאומות אותם שהצילו להם לישראל ושם הגרים שנתגיירו ואינם מקיימם כראוי ביראת השם יתעלה. ומשעת המנחה והלאה מתקבצים מלאכי חבלה אצלם להוציאם משם ולהוליכם לגיהנםם וכלם צועקים והמלאך הממונה שם אעזרי"ל שמו הוא בא ואוחז בהם ומציל אותם מידם וחוזרים עד תפלת ערבית מן המנחה שלשה פעמים והם צועקים אצל אברהם בקול רם ואוחז המלאך חוזר ואוחז בהם כמתחלה וכל זה כדי לצער אותם. ושם באותה חומה החיצונה כל אותם שעשו צדקה ברבים לעשות שם ולא לשם שמים והללו מצטערים שלשה פעמים בכל יום ואוחזים בהם שני מלאכים ומצילים אותם מיד מלאכי חבלה. כל אותם שקבלו עונשם בגיהנםם ויצאו משם באים עמם שלשה מלאכי השרה ומביאים אותם עד מקום להט החרב המתהפכת ושם מקבלים טהרתם ונכנסין תוך החומה החיצונה הזאת ושם עומדין והם נהנין מעט מועד מוזה הצדיקים אשר מכפנים אבל אין מצעדין אותם. כל אותם רשעים שהרהרו חשוכה קודם שיצאו מן העולם לאחר שקבלו עונשן נכנסים בחומה הזאת ועומדים שם עד שקדש היום בערב שבת והרוחות שבגן עדן בפנים עולה מהרי"א אל המלאך מכניס לכל אלו ומראה

להם מקום מעמד נועם הרוחו' העולות למעלה ושם נקרת הצור
 והוא נותן להם מקום ונכנסין שם במוצאי שבת בזמן שישראל אומרים
 קדושה דסדרא כל הרוחות יורדות למקום מושבן וכל אחד ואחד
 מכיר מקום מושבו ומעמדו:

החוכמה השנית היא מאש ירוקה ואדומה והמלאך פני"אל
 ממונה עליה. ושם באותה הומה מבפנים כל אותן הנותנים בניהם
 ללמוד תורה והם לא זכו אבל השתדלו עמהם ושם בעלי מעשה
 כרגע כשמעם דברי תורה או דברי מוסר. ושם האור מנועם הצדיקים
 עוצר עליהם כרגע ומיד נגנו. כל אותם המצפים למשיח וכל רואים
 משם למשיח בכל יום פעם א' ביום ששי משעה שישראל משתדלים
 לשבת כל היכלות אשר בגן עדן מודעוועין והיכל הפנימי אשר המשיח
 בו הוא הנקרא קן ציפור והמשיח יוצא משם וכל הצדיקים יוצאים
 עמו ומחלבו בבגדי נקם העתידין לו לישועתן של ישראל ונכנסין
 כלם עמו עם האבות יוצא משם ועומד בחצי הגן במקום העמוד
 אשר באמצע ואוחז בארבע הטבעות אשר בארבע פנות הגן ונותן
 קולו ומודעווע הרקיע אשר על הגן:

גן עדן קודם שנברא העולם נברא הוא וכל תקוניו וכל מטעיו
 והרקיע אשר עליו וקרקעיתו אשר מתחת ולאחר אלף שם"א שנים
 משלש שעות ושתי רגעים נבראו שמים וארץ. קרקע הגן הוא כשברא
 הקדוש ב"ה גן עדן נטל שלג מתחת כסא הכבוד וממנה נעשה קרקע
 הגן וזה קרקעיתו של גן נוגע ואינה נוגע עם הארץ הואח שהוא
 למעלה מכל הארצות. רקיע שעל גבי הגן כעין כל הגוונים כמעשה
 לבנת הספיר ושמו של הק"בה חקוק באמצע הרקיע וארבע טבעות
 בארבע קצות הרקיע וארבע אופנים בכל טבעות ובאמצע הרקיע
 עמוד אחד והעמוד הזה נעוץ מקרק' הגן עד שנאחו פני כסא הכבוד
 והוא מכוסה מענן הכבוד והמלאך גבריאל לבוש הבדים עומד עליו
 פעם ביום אוחז בטבעות הרקיע והעמוד חוזר והרקיע סובב ואותיות
 שם המפורש בולטות ונוצצות ועולות ויורדות קול קורא התכוננו מחנות
 צדיקים קדושים אשריכם שזיכתם לכך מי שמע כזאת ומי ראה כאלה
 בהיות קול נגון הרקיע בנסעו על יד האיש לבוש הבדים והוא
 מסתלק והרקיע עומד והעמוד מנגן עולה ויורד עד שנמשך אור
 וזהר אור נועם מלמעלה באוחז עמוד והצדיקים עומדים כנגד האור
 ההוא ונהנים ממנו עד חצות לילה בחצי הלילה כשבא הק"בה ליכנס
 עם הצדיקים שומעים קול סביב הרקיע והעמוד מנגן וקרקע הגן

מתנשא והצדיקים עולים מחופותיהם לקראת בוראם וכל הגן מתמלא מכבודו. באותו שעה מודווגים הרוחות זכרים ונקבות כפי מה שהיה קודם שנבראו ומאותו נועם האותם לחוות בנועם י"י כלם עושים פרי והפרי שלהם שנמשך מהם הרוחות לגרים כענין שהיו אברהם ושרה שהיו מוציין רוחות לגרים אשרי מי שזוכה בעולם הזה להמצא באותה שעה ברנה של תורה. אור זהו של הק"ב הוא נשאר בגן עדן והוא עולה וכל הצדיקים משוררים בהעלותו בבקר. מסכתה קרקע הגן מטל שעתיד הק"ב להחיות בו מתים והצדיקים יוצאים ונוזנין ממנו כענין מלאכי שרת למעלה. בעת שהמשיח יוצא ואוחז בארבע הטבעות ונחן קולו אוי מודעווע כל הרקיע שעל הגן ושבעה מלאכים מוזמנין אצלו ואומר לו בחיר י"י החרש כי כבר הגיע זמן מלכות הרשעה שתעקר ממקומה והקול נשמע מבתי כנסיות ובתי מדרש שאומרין בכל כוחן אמן יהא שמיה רבה מברך לעלם לעלמי עלמים אוי הק"ב מועווע כל הרקיעים ומוריד שתי דמעות לים הגדול והצדיקים נכנסין והמשיח נכנס לאותו היכל הנקרא קן ציפור:

החומה השלישית היא מאור המעורב בחושך והיא לפנים בגן עדן ומשם והלאה ענין הגן ומעלותיו והנאותיו ובנייניו והוא כמעשה לבנת הספיר אשר נטע הוא יתעלה להנאת הרוחות לארבע רוחות מארבע זוויות מנשבות עליו ואלו רוחות הם מענין החיה אשר תחת אלדי ישראל והיא החיה הרוששת אשר שרצו המים מעדן העליון אשר עין לא ראתה אלדים וזלתך יעשה למחכה לו. לפנים מן החומה הזאת הוא הנגה מראה דמות כבוד י"י. משם והלאה מדור הצדיקים שהם הרוחות וכשנכנסות שם מיד נגלמות מאויר העליון הנמשך בגן ומתלבשות בו במלבוש זך וקדוש ואותו המלבוש הוא כדוגמתו אשר היה בעולם הזה באותו מלבוש הולכים ומכירים אלו לאלו וכל אחד ואחד כפי הראוי לו:

שבע מעלות הצדיקים הן בגן עדן בשבע חופות נפרדות אלו מאלו כפי מעלתם: המעלה הראשונה היא מעלת אותם הנקרא צדיקים והם כל אותם השומרים ברית קודש בעולם הזה ושלטו ביצרים ואחרי כן שטרו תורה. כנגדם למעלה משרתי עליון אותם המלאכים הנקראים אראלים. ראש המעלה הזאת יוסף הצדיק בן יעקב והוא המשרת בחופה הראשונה שהיא היכל הראשון אשר בגן עדן: המעלה השנית היא מעלת אותם הנקראים ישרים והם הישרים בדרכיהם ובכל מה שעושין בעולם הזה ביושר לבם בלא הרדוד

דברים רעים וכל מעשיהם ישרים לנגד בוראם. כנגדם למעלה
 אותם המלאכים הנקראים השמלים ואלו הם לפנים ממעלת הצדיקים
 ועל אלו ואלו נאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.
 וראש המעלה הזאת פנתם בן אלעזר והוא המשרת בחופה הזאת
 שהוא ההיכל השני בגן עדן: המעלה השלישית היא מעלת אותם
 הנקראים תמימים והולכי בעולם הזה בחמימות לבם ואינם מהרהרים
 אחר מדותיו של הק"ב והשתדלו כמעלו הראשונים בצדק וביושר
 בחוק לבכם ושמרו דברי התורה והמצוות. כנגדם למעלה אותם
 המלאכים משרתי עליון הנקראים תרשישים וראש המעלה הזאת
 אלעזר בן אהרון הכהן המשרת בחופה זאת שהוא היכל השלישי
 בגן עדן: המעלה הרביעית היא מעלת אותם הנקראים קדושים והם
 רכתיב בהוא לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל הפצי בם ואלו
 הם שכל מפתחות שערי גן עדן ברשות' ובעת שהעמוד אשר באמצע
 הגן נוסע ומנגן מאליו הרקיע אשר על גן עדן חוזר אלה יוצאים
 תחלה לקראת בוראם מתקרבים אצל העמוד והאיש לבוש הבדים
 אוחז בארבע הטבעות אשר ברקיע ועמוד הרקיע מכה בטבעת אשר
 במזרח הרקיע וכל האילנות אשר בגן מרננים ומשבחים ואוי כבוד
 אלדי ישראל בא ועליו נאמר והנה כבוד י"י אלדי ישראל בא מדרך
 הקדוש והארץ האירה מכבודו זה גן עדן ומעלת קדושים אלו פותחין
 תחילה ואומרים ק' ק' ק' י"י צבאות מלא כל הארץ כבודו ועל מעלת
 קדושים הללו הוא אהרון הכהן קדוש אלוהיו: המעלה החמישית
 היא מעלת בני תשובה אשר שברו דלתי נחשת ושבו לקונם כראוי.
 כנגדם למעלה היא מעלת משרתי עליון קדוש ומכון מעלתם היא
 למעלה במקום אותם הנקראים אופנים ואין מי שישיג מעלתם של
 אלו כי גבוה מעלתם מאוד ונועם השם מגיע אליהם מוזהר התשובה
 העליונה אשר עין לא ראתה וכל הצדיקים נכונים מחופתם של אלו
 ואפילו הרשעים שבגיהנם רואין זוהר מעלתם וצועקים ואומרים רבון
 העולמים משוי פנים יש בדבר אנו ושבחופה הגדולה היא חטאנו
 יחד ועבתנו דרך התורה יחד ומפני מה יש להם המעלה הגדולה
 היא ואנו בני צלמות מבור גיהנם מיד נודמן להם ברקיע המלאך
 ואומר להם שוטים שבעולם נוה לכם שלא תצאו לעולם אותם
 חביריכם חטאו כמוכם והרדתו תשובה לאחר כן וחזרו לקונם ולפיכך
 זכו לכל הכבוד החוא ומנשה מלך יהודה מטונה עליהם: המעלה
 הששית היא מעלת תנוקות של בית רבן שלא חטאו והיא מעלה

פנימית יותר מאלו ובכל יום ויום מטטרוך שר הפנים יורד הרך
 העמוד ולומר להם תורה ומחיצתן גדולה מכלם ובחצות הלילה עולים
 למתיבת' עילאה והק"ב לומר להם תורה ומשתעשע בה. כנגדם
 למעלה אותם הנקראים כרובים ועליהם נאמר את מי יורה דיעה
 ואח מי יבין שמוע גמולי מחלב עתיקי משדים וראש המעלה הזאת
 למטה הוא יהושע נער משרת משה: המעלה השביעית היא מעלה
 אותם הנקראים חסידים והיא מעלה פנימית על הכל. כנגדם למעלה
 הוא מעלה החיות הנקראים חיות הקודש ואברהם יצחק ויעקב ממוני'
 עליה ואדם הראשון שם על פתח ההיכל הזה. ו' פתחי' יש לחומה
 השביעית הזאת כנגד שבע מעלות הללו וכל מעלה ומעלה מאלו
 נכנסת בפתח למעלה ההיא והשומרים עומדים על כל פתח ופתח.
 כח צדיקים נכנסין בפתחם כח ישרים נכנסין בפתחם וכן כל מעלה
 ומעלה משבע מעלות הללו:

בגן עדן יש מן החומה ולפנים ענן קשור ונוגה סביבותיו.
 בצד צפון יש מסך פרום מנוגה ואש ירקרק מפריד בין שאר רוחות
 הגן ושם היכלות גנוזות מן הצדקניות הכשרות שבישראל. בצד רוח
 מזרח יש היכל גנוז וסתום והוא נקרא היכל נוגה והיכל זה בנוי
 כעצם השמים לטוהר ושם כל קירותיו סביב אותיות בולטות ונוצצות
 אלו עולות ואלו יורדות פורחות אלו מכאן ונוחות בכאן בצד אחר
 ואותן האותיות אשר בצד האחר פורחות משם ונוחות מכאן ומתחלפות
 אלו באלו ואין משחבשות לעולם ואין מי שיעמוד בהן כי אין עומדות
 אפי' הגע. פרחים מעשה שבכה מארבע גונוי נוגה נוצצים לשם.
 ביום השבת נכנס לשם המשיח עם האבות והאותיות משתבנות (נ"א
 משתבכות) קוראין האותיות ושמים שמחה גדולה ואין מי שיודע
 מהו. ושם באותו היכל ולפנים פתח פתוחה לשם ושם מן הפרוכת
 ופנים כל הדיוקני הרוגי לוד ועשרה הרוגי מלכות קם המשיח
 ונכנס לשם ורואה אותם הדיוקני' ונושא קולו ושואג כארי וכל הגן
 וכל הצדיקים מוועוים והעמוד אשר באמצע הגן מודעזע ועולה ויורד
 וארבע אופנים מוומנים שם ואוחזים בארבע הטבעות והרקיע סובב
 והקול נשמע במרומים והק"ב בה מוריד שתי דמעות באותה העמד
 למטה והאופנים נכנסין אצל המשיח והאבות נכנסין כלם בפתח
 שער הקדים אשר בהיכל ההוא ושם רואים כל מעלות הצדיקים
 של לוד וי' הרוגי מלכות ועומדים כלם ומשיח ואותם האופנים
 כלם ינשאו ועולין אצל מ"ה הקדוש ב"ה ונשבע להם ללכת בגדי

נקם ולדין את נקמתם מן האומות שנאמר ידיו בגוים מלא גויות
 וחוזרים אצל המשיח והמה ואבות נכנסים אצל ראשי ישיבות אשר
 שם ושמונים בחדושי התורה שחדש כל אחד ואחד בעולם הזה.
 ומשם נכנסו כל ראשי ישיבו והישיבו והולכים לישיבתו של משה
 רבינו ע"ה ומשה וכל צדיקים שהיו בדור המדבר כלם יושבין לפניו
 ולומדין תורה והוא מפרש להם קבלת התורה כפי אשר קבלו במרום:
בגן עדן לפאת צפון יש שבע מדורות מוזמנות והיכלות
 הצדקניות שבישראל המזכות לאל בגמילות חסדים והמזכות תורה
 לבניהם. הדירה הראשונה אשר שם בתיה בה פרעה וכמה הם
 הצדקניות אשר שם המגדלו יתומים והמסבירות פנים לתלמידי הכמים
 המתארחין אצל בעליהן והנותנות צדקה בסתר וכל יום ויום מתעטרות
 עם זוהר עטרת זיו השכינה וקוראים עליה אשריך שוכית לגדל
 ולהמשיך ענף תפארת בעולם. הדירה השנית יש שם כמה
 צדקניות מישראל ושם יוכבד אשת עמרם ראש עליהם ושלושה
 פעמים בכל יום מכרוזין עליה אשריך שוכית לילך בן אחד ראשו
 ורגליו ערפל. הדירה השלישית אשר שם מרים הנביאה וכמה
 צדקניות העומדות עמה כל אותן המושכות לבעליהן לדרך טובה
 ולעבודת בוראן ובכל דירה ודירה חופות שאננות ומלאכים ידועים
 ממונים על כל דירה ודירה. הדירה הרביעית אשר שם חולדה
 הנביאה וכמה הן הצדקניות העומדות באותה הדירה. הדירה
 החמישית אשר שם אביגיל וכמה הן הצדקניות עמה יושבות בטח
 בחופתן. מהן והלאה דירת האמהות שרה רבקה רחל ולאה ובחצות
 הלילה כשהקדוש ברוך הוא נכנס עם הצדיקים קול קורא בגן
 התכוננו צדיקי לקראת בוראכם אשריכם שוכיתם לכל הכבוד הזה
 באותה שעה פורחות הנשמות ומודוונות כל אחת ואחת כראוי ולפי
 מעלת מעשיהם הם רואים ומשיגין ונהנין ומעלתן והנאתן עין לא
 ראת אלהים וולתך:

בגן עדן יש ראש ישיבה בהיכל האגון והוא היכל הנוגה
 סתום ונגון סמוך מהיכל קן צפור והוא נקרא רב גדיאל נער וכל
 עומקי התורה וסתריה הוא מגלה ועל ידו נגלים וכל הצדיקים תאותם
 אצלו וזה נולד בימי השמד והיה לומד תורה במער' אחת והו' בן
 שבע שנים ובאו האויבים ומצאוהו ועשאוהו חתיכות ועלתה למרום
 נשמתו ואומרת כמראה הקש' אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה
 הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד י"י והעמידו הק"ב לפניו ונשבע

לו להנחילו היכל הנונה ולגלות על ידו כגן עדן סתרים ועמוקי אשר
 הם בתורה ולא נגלו קודם לכן וכל הצדיקים אשר כגן עדן מתאווים
 לראותו ושומעים ממנו עומקי התורה וסתריה. בשעה שהוא יוצא
 אותיות שם המפורש בולטות ונוצצות על ראשו וכל הצדיקים שמחים
 הוא נכנס ונפל על פניו גועה ובוכה על שלא זכה להיות לו בן
 בעולם הזה ויהושע בן יהוודק הכהן הגדול הוא עומד עליו ואוחז
 בו ומעמידו על רגליו ואומר לו קום לך חוורי חוורי הם בניך. שבעה
 חענית התענה רבי יוחנן בן זכאי כדי לראותו והראהו גנוי שבעה
 רקיעי בחלום ולכסוף כלם ראה אותו מוהר הרקיע ושבעים מלאכים
 סביבותיו וחמישים מפתחות בידו וכמה צדיקים כתות כתות לפניו
 ואותיות שם המפורש על ראשו ונגנו מיד ולא ראהו היה שואל
 עליו אמרו לו ער כאן הורשית זהו מראה הקשת אשר יהיה בענן.
 חזרו חכמים על אביו ומצאו שמעולם לא ראה צורת אדם ולא
 נסתכל בקשת בריתו ולא הוריד ידו מטיבורו ולמטה ולא קם מן
 התורה להשתדל בדרכי העולם לא היה צדיק בעולם בצער שלא
 היה עמו בצער בעולם לא דבר דבר חוץ מן התורה או מן דרך
 תורה הוליד בן זה ומת ילדתו אמו ומתה ונשאר יתום וגדל הוא
 בצער ולימד תורה הרבה והרגוהו וזכה לכל זה:

הצדיקים כלם הואין אלו לאלו ויודעין ומכירין ידיעה גמורה
 ידיעה שאין בה חסרון. כשעולות הנשמות בערב שכת לגן עדן
 העליון של מעלה כמה כרויים הם מכריון מעלה ומטה וכלם מתפשטים
 באותו מלבוש ועולין למעלה ושם ברקיע ערבות עומד מיכאל השר
 הגדול ומזבח לפניו וכל נשמות הצדיקים מקריב על המזבח ההוא
 ואוי באות ריח מבושם שהיו עושים מעשיהם בעולם הזה הק"ב
 משיב רוחו אליו כי ברוח היוצא באים בעולם הזה ואותו רוח שב
 ומשיבו אליו ועל סבה זו בני אדם חוזרין לסבתם ראשונה. ובאותו
 זמן שמיכאל מקריב קרבן הנשמות משיב רוחו אליו ומכניסו פנימה
 ויש זמן שה"קב משיב רוחו אליו ואינו מכניסו לפנימה וכשאינו
 מכניסו לתוכ' הרוח חוזרת לכאן לכאן ומשוטטת לגיהנם וכשמכניסו
 לחיקו מכניסו לגן עדן שבארץ וכשמכניסו פנימה בתוכו מכניסו לגן
 עדן של מעלה. ואיתומא נשמתו של אדם אינה ממוצא הפה הרי
 כתיב ויפח באפיו נשמת חיים. מעלה אותה מן המזבח באהבת הריח
 ומוציאם מתוכו לגן עדן של מעלה:

גן עדן של מעלה הוא אשר נטע י"י אלהים מקום עדן העליון

הרא דכתיב ויטע י"י גן בעדן מקדם ואותו גן עדן לירכתי צפון של מעלה כענין ירושלים של מטה שנאמר הר ציון ירכתי צפון ואותו גן עדן אשר למעלה הוא מתחת הפרגוד תחת אלתי ישראל והוא מרובע מארבע פנות מן הרקיע אשר הוא כעין הקרח הנורא. שש מראות נוגה סובבות אותו והנוגה הששית הוא כמין נהר ויוצא ונכנס לתוך הגן ויוצא מן העדן העליון ונכנס לתוך הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. הראש האחד הוא מיכאל השר הגדול והוא כנגד פישון הנהר הראשון אשר מתחת בגן עדן אשר למטה. הראש השני הוא גבריאל האיש לבוש הבדים והוא כנגד הנהר השני אשר בגן עדן למטה שהוא גיחון. הראש השלישי הוא רפאל והוא כנגד הנהר השלישי הרקל. הראש הרביעי הוא נוריאל והוא כנגד נהר פרת. בגן עדן אשר למטה יוצא נהר מעדן הסתום והגנו ונכנס בגן והוא משקה כל אוהם הנטיעות ומשם יפרד אותו הנהר ונעשה ארבעה כמו כן למעלה. בגן עדן של מטה הוא עץ החיים באמצ' הגן וסמוך לו עץ הדעת טוב ורע. בעץ החיים יש דברים סתומים גנויים בשעה שה"קב נכנס בגן עדן עם הצדיקים עץ החיים נותן ריח ואות' הריח סובב כל הגן ואותו הריח הוא חיים לכל הצדיקים אשר שם וכלו נשחטת וכל העליון מרננין והצדיקים יושבין בצלו בכל ראשי חדשים ובמועדים ויושבים למעדנים והפרי שלו הוא חיים ומנוחה עלהו לא יכול ומצליח בכל מעשהו כמא דאתמר ועלהו לא יכול וכל אשר יעשה יצליח מה עושה הק"בה נכנס בגנת האגוז אשר הוא לפניו בגן וידיד' אשר בעשר מעלות והצדיקים יושבים בצל האילן נובע גולת ברכה ונופל על ראש כל צדיק ולמי שנופל עליו הטל הוא הולך ועומד בשער מזרחי לפני גנת אגוז ושם עומד ומשחחה לפני ענן כבודו וה"בה שואל והוא משיב לומוד מה שלומד ויוצא וכן כל צדיק וצדיק וה"קבה שמת עמהם שמחה גדולה בא ועומד על אותו אילן החיים והענן סר והצדיקים באים ומשחחים לפני אור זוהר כבודו למעלה:

בענין זה שלש חומות לגן עדן של מעלה. החומה האחת היא הנקרא' לחש סתר. החומה השנית היא הנקראת תנועת פועל י"י. השלישית היא הנקראת משמר אדרת הממשלה. ושמותיו של הק"בה על כל חומה וחומה. החומה הראשונה היא הנקראת לחש סתר המדריגה והוא שאמר שלמה בדרך משל יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה ואין שום נשמה נכנס' בגן עדן של מעלה אלא

בשבתות וימים טובים שנקראו שבת לוי' מפני שבהם עונג הנשמות
 וזהו הכתיב וקראת לשבת עונג והחומה הזאת היא של אש האוכלת
 אש ושם המלאכים שנבראו ביום שני ובקרבתם אצל החומה הזאת
 אומר' שירה והם נגשים ליכנס ונמוחים בלחיכת האש והיא ושכים
 כמתחלה חדשים כראשונה ועליהם נאמר חדשים לבקרים רבה
 אמונתך. וסוד להט החרב המתהפכת סביב החומה הזאת ושני
 כרובים הם משמרות הגן ובין כל חומה וחומה עומדים שרפים
 למיניהם שומרים משמרת ושם סובב נהר דינור נגיד ונפיק ואלף
 אלפין ורבוז רבבן ישמשונו. וכל המלאכים הממונים על האומות
 סביב הנהר ההוא עד הנהר ההוא מקום גבוה ונראה בו הסולם
 שראה יעקב בחלום והסולם ההוא הוא סולם הנער מטטר"ון שהוא
 גבוה מחביריו מהלך חמש מאות שנה וכל השרים הממוני' על
 האומות קרבים אצל הסולם אלו עולין ואלו יורדין כל העולין יש
 להם ממשלת וכל היורדין נכנסין בנהר דינור ונלחכין שם והממשלה
 וזה מהם. החומה השנית הנקראת פועל י"י והיא מאור הנוגה
 לצדיקים וה"בה פועל חמיד בזה האור אשר עין לא ראתה אלהים
 וולתך יעשה למחכה לו. גן עדן זהו למעלה משלש מאות ותשעים
 רקיעים וילון הראשון ורקיע ושחקים וזבול שבו ירושלים ובית המקדש
 ומזבח ומעון ומכון וערבות ובערבות שהוא השביעי גנוי החיים וגנוי
 שלום וברכה ונשמתן של צדיקים למעלה מכל אוחם רקיעים:

בא וראה כמה רקיעים לרקיעין ברא הק"בה והשמים העליונים
 אין להם שיעור ואין להם מקום הם מקום כל העולמות וכל רקיע
 ורקיע מאילו עין לא ראתה אלהים וולתך וכל אחד ואחד עולם
 בפני עצמו וכל עולם מתחלק לאלף עולמות חוץ מוילון שיש זמן
 שעולה לאלף ויש זמן שאינו עולה לאלף והנשארים הששה שהם
 שש אלפים עולמות ונאחזים אלו באלו שלש פעמים והם שמונה
 עשר אלף עולמות ואין נכנס בהם אלא הק"בה בלבד שנאמר רכב
 אלהים רבותים אלפי שנאן שאינן ממש שאין מי שיודע בהם אלא
 הוא יתעלה בלבד וזה הגן עדן הוא מכון כנגד שחקים מקום ששוחקין
 מן לצדיקים וריתים עומדות בשחקים והם טוחנות המן ושחקים
 נכנסין בגן ולמעלה מכון האילן והוא בסוד עמוד האמצעי אשר
 בגן עדן של מטה והעמוד הזה הוא באמצע הגן מלמעלה למטה
 וממנו נמשך כל טוב הגן וכל מעדניו. העמוד הזה הוא מוגבל
 בשנים עשר גבולי אלכסין והוא האילן אשר משם פורחו הנשמות

וכל גבוליו שנים עשר והאילן הזה הוא שרשיו בלבנון שהם כסא
 הכבוד ית' והוא לבנון כנגד הלבנון העליון ושרשיו שבעים ושתיים
 שרשים שתולים בבית י"י והענפים ארבעים ושתיים וכל שרי העולם
 תלויין בו והאלכסונים כלם ל"ו והוא מוגבל לפאתי עולם לרוח מזרח
 תשעה ולרוח צפון תשעה ולרוח הרום תשעה ולרוח מערב תשעה
 ובאמצע הגן שהוא נוף האילן נאחזים עם הקדש ולקחו לגורלם.
 באילן הזה יש המשים שערים וכל שער ושער הוא שער להכנס
 הצדיקים באמונתם מנוף האילן שהוא באמצע פורחות הנשמות ולא
 הרוחות כי הרוחות למטה באילן האחר והנשמות מאילן העליון
 הגנוז אשר אמרנו:

תם סדר גן עדן

אגדת משיח⁽¹⁾

דרך כוכב מיעקב האנא משום רבנן שבוע שבן דוד בא
בו שנה ראשונה אין בה מזון כל צורכה שנייה חצי רעב משתלחין
שלישית רעב גדול ברביעית לא רעב ולא שובע בחמישית שובע
גדול ויצמח כוכב ממזרח והוא כוכבו של משיח והוא עושה במזרח
ט"ו יום ואם האריך הוא לטובתן של ישראל. ששית קולו ושמועות
השביעית מלחמות ומוצאי שביעית יצפה למשיח ויחגאו בני מערב
ויבואו ויחזיקו מלכות בלא אפים ויבאו עד מצרים וישבו כל השביה.
ובימים ההם יקום מלך עו פנים על עם עני ודל והוא מחזיק מלכות
בחלקלקות ועל אוחו הוסן אמר ישעיה לך עמי בוא בחדריך וגו'.
אמרו חכמים רבי הייה צוה לדורו כשתשמעו שעמד מלך עו פנים
לא תשבו שם שהוא גזר כל מי שהוא אומר אחד הוא אלהי
העברים יתרג והוא אומר נדיה כולנו לשון אחד ואומה אחת והוא
מבטל זמנים ומועדי' ושבתות וראשי חדשים ומבטל תורה מישאל
שנאמר ויסבר להשנייה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין
ופלג עידן. עידן שנה עידנין תרתי ופלג עידן חצי שנה. אמרו לו
מרי להיכן ננצל אמר להם לגליל העליון שנאמר כי בהר ציון
ובירושלם תהיה פליטה. ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש:

ובחז"ן פאתי מואב אמר ר' הונא בשם ר' לוי מלמד שיהיו
ישאל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף
מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלם לקיים מה
שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו והוא עולה
ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים והוא

(1) הועתק מתוך פסיקתא וזוטרמא פרשת בלק דף נ"ח

מוחץ כל אומות העולם ויבא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר
שובה אותה בשביה ומעלים לו מס ועושה באחרונה שלום עם מואב
שנ' ושבתו את שבות מואב וישבו ארבעי' שנה לבטח אוכלים ושותים
ובני נכר אכריכם וכורמיכם וקרקר כל בני שת שהוא מקרקר כל
אומות העולם שנקראים בשת שנ' כי שת לי אלהים זרע אחר ואחרי
כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם שנאמר ותיצבו מלכי ארץ
ורוונים נסדו יחד על יי' ועל משיחו והוא נכנס והורג אותו בחוצות
ירושלים שנ' והיתה עת צרה וישראל רואים כך ואומ' אבד משיח
ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר וסופדים עליו ארבע משפחות
שנאמר וספרה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד
לבד והק"בה יוצא ונלחם עמם שנ' ויצא יי' ונלחם בגוים ההם
וההרים ימושו והגבעות תמוטנה והר הותים יבקע מחציו והק"בה
יורד עליו וישראל נסים ונמלטים שנ' ונסחם גיא הרי וזאת תהיה
המגפה וישראל גולים אחרי כן למדברי אגמות לרעות במלוחים
שרשי רחמים מ"ה ימים וענני כבוד מקיפין אותם ושם ישראל יהו
נחבאים וכל מי שיש בלבו הרחור רע על הק"בה העננים משליכין
אותו ואומות העולם הורגין אותו ומישראל הרבה יצאו אל אומות
העולם ואותם לא יהיה להם חלק עם ישראל לעולם הבא אבל
אותם העתידים להתענות במלוחים מ"ה ימים ולקץ מ"ה ימי' בת
קול אומרת להם רדו לבבל שנאמר ובאת עד בבל שם תנצלי ובת
קול מפוצצת שנית לכו לאדום ועשו שם נקמתי שנאמר ונתתי נקמתי
באדום ביד עמי ישראל וישראל באין לרומי ובת קול יוצאה שלישיה
עשו בה כאשר עשה יהושע ביריחו והם סובבי' את העיר ותוקעי'
בשופרות ובפעם השביעית מריעים תרועה שמע ישראל יי' אלהינו
יי' אחד ונפלה חומת העיר והם נכנסי' בתוכה ומוצאין את בחוריה
מתים ברחובותיה שנאמר לכן בחוריה ברחובותיה וגו' ואחרי כן הם
קובצין את כל שללה וישראל מבקשין את אלוהיהן ואת הוד מלכם
ומיד נגלה עליהם מלך המשיח והוא אומר להם אני הוא מלך
המשיח שהייתם מחכים והוא אומר להם שאו את הנספך ואת
החב והם נושאים אותו ועולי' שנ' שפעת גמלים תכסך ובת קול
רביעית יוצאה ואמ' קול קורא במדבר ובת קול חמישית אומ' לא
יהיה שם אריה ובת קול שישיה אומרת אתן במדבר ארו שטה והדס
ובת קול שביעית מכרות נחמו נחמו עמי ואליהו מבשר לישראל
מלך אלהיך ובת קול שמינית מכרות ואומר' דברו על לב ירושלם

בח קול חשיעיה אומר פתחו שערים ויבא גוי צדיק ובח קול עשירית
אומר שאו שערים ראשיכם ויחיו המתים שנאמר יהיו מחיך נבלתי
יקומון ואו יתקבצו הגליות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר
גדול ואו יתקיים דרך כוכב מיעקב וכן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים
שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וגו' בימינו
ובימי כל ישראל:

תם אנדת משיח

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

זאר
ואב
תים
כל
חרי
ארץ
צוח
שוח
חוח
דוד
דם
בה
זיה
זים
יהו
כין
זוח
בל
בה
בה
תי
ית
על
עו
ה
ם
ם
ד
ת
ל
א
ם
ל

ברייתא דמלאכת המשכן

פרק א' רבי אומר עשר תרומות הן. תרומה. ותרומת מעשר. חלה. ובכורים. ותרומת נזיר. ותרומת תודה. ותרומת הארץ. ותרומת מדין. ותרומת שקלים. ותרומת המשכן. ותרומת ח"ל: תרומה ותרומת מעשר וחלה ובכורים ותרומת נזיר ותרומת תודה ותרומת ח"ל לכהנים. תרומת הארץ לכהנים ללוים ולנתינים ולמקדש ולירושלים. תרומת מדין לאלעזר הכהן. תרומת שקלים לאדנים. תרומת משכן שממנו היו עושין גופו של משכן ושמן המאור וקטרת השמים ובגדי כהנים ובגדי כ"ג: המשכן ארכו ל' אמה. ורחבו עשר אמות. וגבהו עשר אמות. ר"י אומר ארכו שלשי' וא' אמה: כיצד היה מעמיד את הקרשים היה נותן כ' קרש בצפון וכ' קרש בדרום וח' במערב. אבל במזרח לא היה שם קרש אלא ארבעה עמודי שטים שעליהם היו נותנים את הפרוכת שני' ונתת את הפרוכת תחת הקרשים וכתוב ונתת אותם על ארבעה עמודי שטים וגו'. והיה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ הציו באמצע ועושה לו שתי יתדות כמין שני המוקין ומכניסן לתוך שני אדנים שני' שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי יתדותיו. הניפין (ס"א סניפין וס"א הסנין) יוצאים מן הקרשים ב' ב' לכל א' וא' שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שני' משולבות אשה אל אחותה דברי ר"ג שר"ג אומר אין ת"ל משולבות מה ת"ל משולבות מלמד שנעשה להם שולפים כסולם המצוי: היה חורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנו בתוך טבעות של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שני' ויהיו האומים מלמטה ויהיו תמים וגו' שאין ת"ל אל הטבעת האחת ומה ת"ל הטבעת הא' מקום שנותנין את הבריה:

כיצד מקרין (פי' מעמיד) את המשכן. ה' נתן מ' אדני כסף בצפון ומ' אדני כסף בדרום ומ"ז במערב וד' במזרח הרי ק' אדנים שנ' מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן. וכל קרש וקרש היו בו ב' טבעות של זהב א' מלמעלה וא' מלמטה שבהן נותנים את הבריתים. והבריתים ב' העליונים וב' התחתונים של רוח הרום ארכו של כל א' וא' ט"ז אמה נמצא הב' אדן ל' כנגד כ' קרשים. והאמצעי ארכו ל' אמה כנגד כ' קרשי' שמשקיע באמצע הקרשים מן המזרח למערב שנ' והברית התיכון בתוך הקרשים וגו': כשם שהיה עושה לקרשים שבצפון כך היה עושה לקרשים שבדרום אבל במערב אינו כן אלא ארכו של א' מן העליונים ותחתונים ו' אמות ד' קרשים והאמצעי י"ב כנגד ה' קרשים. והקרשים והבריתים והעמודים והאדנים מקום עביון של קרשים מצופה זהב שנ' ואת הקרשים תצפה זהב בתים לבריתים שאין ת"ל בתים לבריתים מקום שהברית נכנס: ויצף את הבריתים זהב. כיצד היה עושה היה מביא ב' שפיפות של זהב ארכה של כל א' ואחת אמה ומחצה ונותנו בחללו של קרש מקום שנותנין את הבריתים:

פרק ב' כיצד ה' מקרין את המשכן ה' מביא יו"ד יריעות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש משור שנא' ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' חוטן אחד כפול ל"ב על ל"ב דברי ר' נחמ' שר' נחמ' אומר חוט א' כפול לב' שזור לד' משור לח' נמצא חוטין כפול לל"ב. וחכ"א חוט א' כפול לב' שזור לג' משור לששה נמצא חוטין כפול לכ"ד: היה מחברין לשתי וילאות אחת של חמש שנ' חמש היריעות תהיינה חוברות וגו'. והיה מחברין בלולאות תכלת שנא' ועשית לולאות תכלת. והי' מחברין לנ' קרסי זהב שנא' ועשית נ' קרסי זהב וגו'. והקרסים ה' נראין במשכן כמכבים ברקיע (עיון בשבת פ' הוורק דף צ"ח ע"ב): אדן של יריעות כ"ח אמות שנ' ארך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה וגו'. צא מהן י' אמו' לרחבו של משכן נשתיירו שם ט' אמות מצד זה ומ' אמות מזה שהן יורדות ומכסות את הקרשים עד שמגיעות לאדנים הא' למדת שהאדנים גבהן אמה ורחבן של יריעות מ' אמה שנ' ורחב ארבע באמה היריעה וגו'. צא מהן ל' אמות מן המזרח למערב ל' אמות שנתן לגגו של משכן ועשר אמות למערבו לאחורי המשכן הרי ארבעים:

פרק ג' היה מביא י"א יריעות מן הגוצה של עוים וארכה

של כל א' ל' אמה שני' ועשית יריעות עוים וגו'. והיה מחברן לשתי הוילאות אחת של חמש ואחת של שש שני' ויחבר את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד. והיה מחברן בלולאות של נ' שני' ויעש לולאו' חמשי' וגו'. והיה מחבר הלולאות לנ' קרסי נחשת שני' ועשית קרסי נחשת חמשים וגו': ארכן של יריעות ל' אמות צא מהן י' אמות לרחבו נשתיירו י' אמות מצד זה וי' אמות מצד זה שהם יורדו ומכסות לעמודים והאדנים: רחבן של יריעות מ"ד אמות שנאמר וארבע אמות רוחב היריע' וגו' צא מהן ל' אמות לארכו של משכן וי' אמה לאחורי המשכן הרי מ'. נשתיירה שם יריעה אחת שכופלה אל מול פני האהל. (שני' וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל). רי"א חציה היה כופל מול פני האהל וחציה סרוח אחורי המשכן שני' וסדת העורף ביריעות האהל וגו': ה' מביא כלי א' גדול של עור אלים מאדמים ארכו ל' אמה ורחבו י' אמות שמלבישו לאהל על המשכן מן המורה למערב שני' ועשית מכסה לאהל עורות וגו'. וכמין פספסין עשוי מלמעלה דברי ר"נ. רי"א או' שני כלים היו התחתון היה של עורות אלים מאדמים והעליון היה של עורו' חחשי' שני' ומכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה:

פרק ד' היה אורג את הפרוכת י' אמות על י' אמות ועושה בה ד' תיבירין ותולה אותה באונקלאות על גבי העמודים שנא' ונתח את הפרכת תחת הקרסים. ושם היה ארון נתון וצנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה. ושם היה אהרן נכנס ד' פרקים ביה"כ. מחוץ לפרכת היו שלחן ומנורה מונחי' אלא שהשלחן בצפון ומנורה בדרום כנגדו שני' ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנורה נכח השלחן. וכשם שהיו מונחים באהל מועד כך היו מונחים בבית עולמים אלא שאהל מועד ארכו נ' אמה ורחבו י' אמות ובית עולמים ארכו ס' אמה ורחבו כ' אמו'. הא למדת שאהל מועד רביע של בית עולמים: כשם שהיה אורג את הפרוכת כך היה אורג את האפור ואת החשן אלא שבאלו היה חוט א' יותר של זהב שני' וירקעו את פחי הזהב וקצץ פחילים: כשם שהיה אורג את פרכת המסך כך היה אורג את מסך הפתח. אלא שהפרכת מעשה חושב שני' ועשית פרכת חכל' וארגמן. והמסך מעשה רוקם שני' ועשית מסך לפתח האהל דברי ר"נ שהי' ר"נ או' כל מקום שני' מעשה חושב שני' פרצופין. מעשה רוקם אינו אלא פרצוף

א' בלבד. וקני מנורה היו מכוונים כנגד רחבו של שלחן. ומובח
 הוהב היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית ומחציו ולפנים מכוון
 היה כנגד הפרכת שני' ונתח אותו לפני הפרכת: מן הקרשים
 שבדרום עד קני מנורה ב' אמות ומחצה ומקני מנורה עד השלחן
 חמש אמות ומן השלחן ועד הקרשים שבצפון ב' אמות ומחצה.
 הא למדת שרחבו י' אמות. מן הקרשים שבמערב עד קני המנורה
 עשר אמות מקני המנורה עד השלחן חמש אמות מן השלחן עד
 מובח הוהב חמש אמות ממובח הוהב עד הקרשים שבמזרח עשר
 אמות. הא למדת שארכו שלשים אמה:

פרק ה' הצר היה ארכה ק' אמה ורחבה נ' אמה שני'
 ועשיה את הצר המשכן וגו'. אבל אין אתה יודע כמה רחבה של
 קלע שחדע בה גובה של הצר כשהוא אומר וקומה חמש אמות.
 מה קומה ה' אמות אף רוחב ה' אמות: כיצד היה מעמיד את
 החצר היה נתון כ' אדנים של נחשת בצפון וכ' בדרום ועמוד בתוך
 כל א' וא' וקונטיסין היו שם וטבעת קבועה באמצעיהן והיה נתון
 את הקונטיסין במיתרים ובעמודים והקונטיסין ארכו של כל א' וא'
 ו' טפחים ורחבו ג' ותולה את הטבעת בתוך האנקלי שבעמוד
 וכורך בה את הקלע כמין קלע זה של ספינה נמצא הקלע יוצא
 מן העמוד ב' אמות ומחצה מצד זה וב' אמות ומחצה מצד זה וכן
 לעמוד הב'. הא למדת שבין עמוד לעמוד ה' אמות: היה מחבר
 את הקונטיסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של נחשת.
 וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר שני' לכל כלי המשכן
 וגו' אבל אי אתה יודע כמה מן הקלעים לפתחה של חצר כשהוא
 אומר ואת קלעי החצר ואת מסך שער החצר מה בין המשכן למזבח
 י' אמות כך מן הקלעים לפתחה של חצר י' אבל אי אתה יודע
 כמה גובה פתחה של חצר כשהוא אומר ומסך שער החצר וגו'
 שאין ת"ל ה' אמות ומת"ל ה' אמות ללמדך שארכו כ' אמה ורחבו
 ה' אמות. וכן לפאת צפון ק' אמה שני' וכן לפאת צפון מאה באורך.
 ולמערב נ' אמה שני' ולפאת ים קלעים חמשים אמה ולמזרח נ'
 אמה שני' ולפאת קדמה מזרחה נ' אמה. צא מהם ט"ו אמה קלעים
 שני' קלעי חמש עשרה אמה לכתף וגו' ולכתף השני מזה ומזה:
 מן הקלעים שבדרום עד האהל כ' אמה והאהל י' אמות ומן האהל
 ועד הקלעים שבצפון כ' אמה. הא למדת שרחבה נ' אמה. ומן
 הקלעי שבמערב ועד האהל כ' אמה ומן האהל ל' אמה ומן האהל

ועד הקלעים שבמזרח נ' אמה הא למדת שארכה מאה אמה שני' ארך החצר מאה באמה. ר' יוסי או' אין ת"ל נ' בני' ומה ת"ל נ' בני' זה לפני האהל הא למדת שארכה ק' אמה ורחבה נ' אמה ברחב: כפתחו של אהל כך פתחו של אולם כפתחה של חצר כך פתחו של היכל. כגובה פתחו של היכל כך רוחב פתחו של אולם. מפאן אר"י בר"י קרפף שהוא עד בית סאתים בחצר המשכן מטלטלין בתוכו בשבת:

פרק ו' ארון שעשה משה במדבר ארכו ב' אמות ומחצה ורחבו אמה ומחצה וגבהו אמה ומחצה שנא' ועשו ארון עצי שטים וגו'. ר"ט אומר באמה בת ו' טפחים הרי כאן ט"ו טפחים צא מהן י"ב טפחים לרחבן של לוחות וטפחיים מקום שס"ח מונח וחצי טפח מכאן ומכאן לעוביו של ארון. ורחבו של ארון ט' טפחים צא מהן ו' טפחים לארכן של לוחות ומקום הנחת ס"ח טפחי' כדי שלא יהא נכנס ויוצא בדוחק וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעביו של ארון. ר"י אומר באמה בת ה' טפחים הרי כאן י"ב טפחים ומחצה וד' לוחות היו מונחים בו ב' שלמים וב' שכורים וחלוחות ארכן של כל א' וא' ו' טפחים ורחבן ו' (ס"א שלשה) ועביין ג' צא מהן י"ב טפחים לרחבן של לוחות ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעביו של ארון. ורחבו של ארון שבע' טפחים ומחצה צא מהן ו' טפחים לארכן של לוחות וטפח אחד מקום הנחת העמודים. ועליו מפורש בקבלה אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון. ואצבע מכאן ומכאן לעביו של ארון אבל ס"ח לא ה' נתון אלא מן הצד שני' ושטתם אותו מצד ארון ברית ה'. וכן בפלשתיים הוא אומר ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם חשיטו בארגו מצדו. ר"י בן לקיש אומר שני ארונות היו א' שהיה יושב במחנה וא' שהיה יוצא עמה במלחמה והיו בו שברי לוחות שני' וארון ברית ה' נוסע. וזה שדיה עמהם במחנה היה בו ס"ח וארון ברית ה' וכן הוא אומר בשאול ויאמר שאול אל אחיה הגישה האפוד וכן באורי': הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות אבל ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם א' שני' וישלח העם שילה ויקחו משם את ארון ברית ה'. ר"א לא היה בארון אלא לוחות הברית בלבד שנאמר אין בארון רק שני לוחות-הברית:

פרק ז' כיצד עשה בצלאל את הארון עשאו ג' תיבות ב' של זהב וא' של עץ. נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה

שפתיו העליונות בזהב שני וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ
 הצפנו ומה ח"ל הצפנו מלמד שחיספה שפתיו העליונות זהב. כפורת
 של זהב נתונה עליו מלמעלה שני ונתח את הכפרת על הארון.
 וארבע טבעות זהב היו קבועות בו שתיים בצפוננו ושתיים בדרומו
 שבהם היו נותנים הבדים ולא היו זויים משם לעולם שני בטבעות
 הארון יהיו הבדים: אעפ"י שעשה שלמה חבנית כל הכלים חבנית
 הארון לא עשה שני ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון.
 אמרת היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית ו' אמות על ו' אמות
 ושני כרובים של זהב היו עומדים על רגליהם בארץ מכותל לכרוב
 ה' אמות ומכרוב לארון ה' אמות. מניין אתה אומר שכיון שהכניסו
 הכהנים את הארון האריכו הבדים והגיעו לפרכת ונגעו בפתח
 לפיכך לא ננעלו דלתות בק"ה מעולם שני ויאריכו הבדים וגו'.
 אא"ל שלא יראו שכבר נאמר ויראו ואא"ל ויראו שכבר נאמר
 לא יראו הא כיצד היו בולטים בפרכת ונראים בהיכל כשני דרי
 אשה. ומניין שהאריכו מבפנים שנאמ' ולא יראו החוצה. למדנו
 שהאריכו מבפנים. ומניין שהאריכו מבחוץ שני ויראו ראשי הבדים.
 ומניין אתה אומר שכשם שנמתחו הבדים כך נמתחו (ס"א נשתחו)
 כנפי הכרובים וכסו את הארון וכפו את הבית מלמעלה שני ויסכו
 הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה. והיכן היה ארון גנוז ר"י
 בן לקיש אומר במקומו בבית ק"ה שני ויהיו שם עד היום הזה
 וחכ"א בלשכת דיר העצים. ר"א אומר לבבל ירד שני לא יותר דבר
 אמר ה' אין דבר אלא דברות שבו. ר' אומר יאשיהו גנוז שני
 ויאמר אל הלויים המבינים וגו' אמר להם לא יעלה עמכם לבבל
 שתעלו אותו ככתף: בית קדשי הקדשים שעשה לו שלמה
 היה לו כותל פתח ודלתות שני ויעש דלתות להיכל הקדש אבל בבית
 האחרון לא היה שם אלא שני פסים היו שם וארכו של כל אחד
 ואחד אמה ומחצה ושתי פרוכות של זהב היו שם פרוכות עליהם
 מלמעלה והיה נקרא מקום המרקסין:

פרק ח' שלחן שעשה משה במדבר ארכו ב' אמות ורחבו
 אמה ומחצה שנאמ' ועשית שלחן עצי שטים וגו'. ר"א באמה של
 ה' טפחים הרי ו' טפחים. מכאן אמרו שלחן ארכו ו' ורחבו ה'
 ולחם הפנים ארכו ו' ורחבו ה' נתן ארכו של לחם הפנים כנגד רחבו
 של שלחן קיפל טפחים ומחצה מכאן וטפחים ומחצה מכאן נמצא
 ארכו ממלא רחבו של שלחן. ר"מ אומר ארכו של שלחן ו"ב

טפחים ורחבו ו' טפחים ולחם הפנים ארכו ו' ורחבו ה' ונתן ארכו כנגד רחבו של שלחן קפל טפח מכאן וטפח מכאן וטפחיים רוח באמצע כדי שתהא הרוח מנשבת בהם. אבא שאול אומ' נתן ארכו כנגד רחבו של שלחן ורחבו כנגד ארכו של שלחן שנ' ונתת על המערכת לבונה זכה. אמרו לו והלא נאמר ועליו מטה מנשה. אעפ"י שעשה שלמה ו' שלחנות וכולם היו כשרין לעבודה לא היו משתמשין אלא בשל משה שנ' ויעש שלחנות עשרה וינת בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל. א"ת ה' מן הדרום וה' מן הצפון הלא שלחן מן הדרום פסול אלא מת"ל חמשה מימין וחמשה משמאל ה' מימין שלחן של משה וחמשה משמאל שלחן של משה שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים:

פרק ט' במנורה שעשה משה במדבר היתה באה משל זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים כפתורים ופרחים שנ' ועשית מנורת זהב טהור שומע אני יעשה איברים איברים וידביקם לה ת"ל ממנ' יהיו ממנה לרבות נרותיה ת"ל תעשה יכול שאני מרבה גביעים כפתורים ופרחים ת"ל אותם. ומה ראית לרבות נרותיה ולהוציא גביעים כפתורים ופרחים אחר שרבת הכתוב ומיעט מרבה אני את נרותיה שנעשים עמה ומוציא אני את גביעיה כפתוריה ופרחיה שאין נעשים עמה. מנין לרבות מלקחיה ומחתותיה ת"ל תעשה. יכול שאני מרבה את הצבתיים ואת המלקטאות ת"ל אותם. ומה ראית לרבות מלקחיה ומחתותיה ולהוציא את הצבתיים אחר שרבת הכתוב ומיעט מרבה אני מלקחיה ומחתותיה שמשמשין עמה ומוציא אני את הצבתיים ואת המלקטאות שאינן משמשין עמה: כשהיא באה של זהב טעונה מקשה כשהיא באה של זהב אינה טעונה מקשה. כשהיא באה של זהב טעונה גביעים כפתורים ופרחים כשהיא באה של זהב אינה טעונ' גביעים כפתורים ופרחים. כשהיא באה של זהב היא טעונה כבר של זהב כשהיא באה של זהב אינה טעונה כבר זהב. ריב"ק אומר אותה כבר ואין נרותיה כבר שנ' כבר זהב טהור ומה אני מקיים ואת כל כליה זהב טהור. אבל חצוצרות שעשה משה במדבר לא היו באות אלא משל כסף שנאמר עשה לך שתי חצוצרות כסף:

פרק י' כיצד עשה בצלאל את המנורה עשאו כמין עשת או כמין קורה ועשה מריבה ולמטה גביעים כפתורים ופרחים. ומשך הימנה ב' קנים א' אילך וא' אילך ומשך הימנה ב' קנים אחרים

אילך ואילך ומושך הימנה ב' קנים אילך ואילך שני' וששה קנים
 יוצאים מצדיה אבל לא למדנו לגביעים המשוקדים שני' ובמנורה
 ארבעה גביעים: איסי בן יהודה אומר ה' דברי' בתורה אין להם
 הכרעה אלו הן. שאת. ארור. מחר. משוקדים. וקם. הלא אם תטיב
 שאת או שאת ואם לא תטיב. ארור אפס כי עו או כי באפס הרגו
 איש וברצונם עקרו שור ארור. מחר אנכי נצב או צא הלחם בעמלק
 מחר. משוקדים כפתוריה ופרחיה או ארבעה גביעים משוקדים.
 וקם העם הוזה או הנך שוכב עם אבותיך וקם. אלו ה' דברים
 בתורה שאין להם הכרעה. איסי בן עקיב' אומר מעשה שהיתה יתירה
 דינה של זהב והכניסוה לכור פ' פעמים: גופה של מנורה י"ח טפחים
 הרגלים והפרח ג' טפחים וטפחיים חלק וטפח שבו גביע כפתור
 ופרח וטפחיים חלק וטפח כפתור וב' קנים יוצאים הימנה א' אילך
 וא' אילך וטפחיים חלק וטפח כפתור וב' קנים יוצאים הימנה אילך
 ואילך וטפחיים חלק וטפח כפתור וב' קני' יוצאי' הימנה אילך ואילך
 נשתיירו שם ג' טפחים שבהם גביעיה כפתוריה ופרחיה שני' שלשה
 גבועים משוקדים. נמצאו גביעים כ"ב וכפתורים י"א ופרחים ט':
 גביעין למה הן דומין לכוסות אליכסנדריא. כפתוריה למה הן דומין
 לתפוחי הברת"ום. (עיין סוף הקומץ. ובערוך בערך תפוח) פרחים
 למה הן דומין לפרחי העמודים. נמצאת את למד שיש במנורה קשוי
 ושבה כנגד כל הכלים כלם. מגיד הכתוב שחראה המקום למשה
 כלים עשויים ומנורה עשויה שני' וראה ועשה כחבניתם: אעפ"י
 שעשה שלמה י' מנורות כלן היו כשרות לעבודה ולא היו משחמשין
 אלא בזו של משה שני' ויעש מנורת זהב וא"ת ה' מן הדרום וה'
 מן הצפון והלא מנורה בצפון פסולה ומת"ל ה' מימין וה' משמאל
 ה' מימין מנורה של משה וה' משמאל מנורת משה שנא' מנורת
 זהב ונרותיה לבערם כמשפט לפני הרביר זהב סגור. הפרח והנרות
 והמלקחים זהב והיא מכלות זהב הם כלם זהבו של משה (ס"א
 שלמה): כיצד מרשנן מעבירן מעל גבי המנורה ומניחן באהל ומקנתן
 בספוג נמצאו כל הכהנים עסוקין בנר א' דברי ר' יוסי וחכ"א לא
 ה' מויון ממקומן אלא על גבי מנורה מרשנן שני' על המנורה המהורה
 יערך את הנרות. ומורחיי' היו דולקין כנגד נר האמצעי מכאן היה
 רנ"א האמצעי היה מכובד שני' אל מול פני המנורה יאירו שיהא דליקין
 שוה ונרותיהן שוות והן דומין זה לזה:

פרק י"א מזבח הקטרת ארכו אמה ורחבו אמה וגבהו ב'

אמות שני' ועשיית מובח מקטר קטרת וכלו היתה מצופה כוהב שני' וצפית אותו זהב: ג' שמות יש לו מובח הקטורת. מובח הוהב. מובח הפנימי. מובח העולה ארכו ה' אמות ורחבו ה' אמות וגבהו ג' אמות שני' ועשיית את מובח העולה דברי ר"מ. א"ל ר' יוסי ממשמע שני' חמש על חמש איני יודע שהוא רבוע מת"ל רבוע אלא מופנה להקיש לדון הימנו ג"ש נאמר כאן רבוע ונא' להלן רבוע מה רבוע האמור להלן גבהו ב' כרחבו אף רבוע האמור כאן גבהו ב' כרחבו א"ל ר"מ אם כדבריק נמצא מובח גבוה מן הקלעים. א"ל ר"י והלא כבר נאמר ואת קלעי החצר וגו' מה משכן י' אמות אף מובח י' אמות: חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להכדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. מחוט סקרא ולמטה ה' אמות א' ביסוד וגו' אמות כרכוב ואמה סובב ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט סקרא ולמעלה ה' אמות אמה קרנות וגו' אמה כרכוב ואמה כלה עורב ושם היו נותנין דמין הניתנין למעלה. ודמים הנתונים מחוט הסקרא ולמטה אם נתנם מחוט הסקרא ולמעלה פסולים ודמים הנתונים מחוט הסקרא ולמעלה אם נתנו מחוט הסקרא ולמטה פסולים: מובח שעשה משה במדבר גבהו י"א ושעשה שלמה גבהו י"א ושעשו בני הגולה גבהו י' אמות ואף לעתיד לבא גבוה י"א. מובח הוהב נתון באמצע עורה. כבש לדרומו כיור למערבו בית המטבחים לצפונו וכל ישר' למזרחו שני' ויקרבו כל העדה וגו'. ג' שמו' למובח מובח העולה מובח הנחשת מובח החיצון:

פרק י"ב ב' משה עשה כיור א' שני' ועשיית כיור נחשת. ושלמה עשה עשרה כיורות שני' ויעש כיורות עשרה ויתנם בהיכל שאין ת"ל ה' מיטין וה' משמאל ומה ת"ל חמש בימין וה' בשמאל אלא ה' מיטין כיור של משה וה' משמאל כיור של משה. שלמה הוסיף שעשה את הים שני' ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו אלפים בת יכיל א"א לומר אלפים שכבר נאמר שלש אלפים (עיי' פ"ק דעירובין דף י"ד ע"א וע"ב) וא"א לומר ג' אלפים שכבר נאמר אלפים הא כיצד אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביכש. אבל אי אתה יודע כמה הוא הבת שני' האיפה והבת תוכן א' הוא ואומר עשרת הבתים חומר תנם עשרת בתים לכל כור וכור הרי מאתים כור צא מהם ג' כור תנם ג' על ג' הרי ק"ג מקוה טהרה שכל מקוה ומקוה מחויק מ' סאה. ומנין שמחויק ק"ג מקוה טהרה אם האמר כולו עגול אינו מחויק. א"ת כולו מרובע מחויק הוא יותר על

כאן אלא ב' אמות העליונות היו עגולות חנם עשר באמה על עשר באמה הרי ק' אמה חנם ק' על ק' הרי ק' טהורה מכאן שיערו חכמים מקוה מ' סאה. שלש אמות התחתונות היו מרובעות חנם ע"ה הרי ק"נ חנם נ' על נ' הרי נ' טהרה הא למדת שהמרובע יתר על העגול רביע. ומנין שעגול מלמעלה שנ' ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס. למדנו שעגול מלמעלה. ומנין שהיה מרובע מלמטה שנ' עומד על שני עש בקר מת"ל פונים פונים ד' פעמים אלא נכנס להיכל פונה לימין לעזרה פונה לימין להר הבית פונה לימין עולה לראש המזבח פונה לימין שנ' ודמות בקר מתחת לבקרים סביב סובבי אותו. " באמה מקיפי את הים סביב נמצאו ראשי שורות של ראשי שוורים של ד' ד' שמשחמשים לכל הצדדין ואת הבקר ושני טוהי הבקרים ומוצקים במצבתם וכולו היה מוצק מרגליו של שור:

פרק י"ג כיצד היו הלויים משמרים במקדש. בני קהת היו משמרים בדרום שנ' משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה והם היו ממונים על כלי הארון שנ' ומשמרתם הארון וגו' חוצה ג' שבטים ראובן שמעון לוי. בני גרשון היו משמרים במערב שנ' משפחות הגרשוני אחרי המשכן והם היו ממונים על כל כלי המשכן שנ' ונשאו את ידועות המשכן חוצה להם ג' שבטים אפרים ומנשה ובנימן. בני מררי היו משמרים בצפון שנ' ונשיא בית אב למשפחות מררי והם היו ממונים על הקרסים ועל הקרשים והבריחים והעמודים ועל אדני המשכן שנ' ופקדת משמרת בני מררי וחוצה להם ג' שבטים דן אשר ונפתלי. למזרח משה ואהרן ובניו שנ' והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרח משה ואהרן ובניו וחוצה להם שלשה שבטים יהודה יששכר וזבולון: כל מחנה ישראל הי' י"ב מיל. דגלו של יהודה ד' מילין מחנה לוייה ומחנה שכינה ד' מילין. דגלו של ראובן ד' מילין דגלו של אפרים ד' מילין מחנה לוייה ומחנה שכינה ד' מילין. דגלו של דן ד' מילין. נמצאו ד' זיוות של משכן ד' מחנות שמשמשין לכל הצדדין שנ' איש על ידו לדגליהם: כיון שהיו ישראל נוסעין היה עומד עמוד מקופל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה. תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל יהודה תחלה שנ' ונסע דגל מחנה יהודה. מיד נכנס אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארן. שנ' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגו'. מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופרקו את

המשכן וטענו אותו בעגלה והעמידו אותו עד בא בני קהת שני
 ונסעו הקהתים נושאי המקדש ותקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של
 אפרים. נכנסו בני קהת ופרקו את הקדש וטענו אותו בכתף שני
 וכלה אהרן ובניו וגו'. תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של דן שני
 ונסע דגל מחנה בני דן נמצאו ב' דגלים מלפניהם וב' דגלים
 מאחריהם ומחנה לוויה ומחנה שכינה באמצע שני ונסע אהל
 מועד וגו'. וכשם שהיו חונים כך היו נוסעים שני כאשר יחנו כן
 יסעו: ע"פ ג' היו ישראל נוסעים. ע"פ הקדש וע"פ משה וע"פ
 חצוצרות. ע"פ הקדש מניין שני על פי ה' יסעו בני". ע"פ משה
 כיצד משה היה אומר מבערב בהשכמה אחם יוצאים. מיד התחילו
 ישראל להיות מוצאין בהמתם ומחנקים את כליהם לצאת. ע"פ
 חצוצרות מניין תקעו והריעו ותקעו על כל דגל ודגל. ר"א ג'
 חקיעות על כל מטה ומטה:

פרק י"ד ביון שהיו ישראל חונים הי' עמוד הענן מתמר
 ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ומחפה את האהל
 מבפנים וממלא את המשכן מבחוץ שני וינס הענן את אהל מועד
 וזה א' מענני כבוד ששמשו את ישראל במדבר מ' שנה א' מימינם
 וא' משמאלם וא' מלפניהם וא' מלאחוריהם וא' למעלה מהם
 וענן שכינה שביניהם ועמוד הענן שנוסע לפניהם משפיל לפניהם
 את הגבוה ומנביה לפניהם את השפל והורג נחשים ועקרבים
 ושורף קוצים וסירים ומדריכם בדרך ישרה וענן שכינה שורה
 באהל. ר"ש ב"י אומר כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא
 נצרך א' מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה
 אלא האדים היו יודעים ששקעה החמה הלבין היו יודעים שורחת
 החמה ומסתכל בחב' ויודע מה שכתוכו בטפיה ויודע מה שכתוכה
 מפני ענן השכינה שביניהן שני לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם.
 ואף לע"ל שני קומי אורי כי בא אורך. ואומר לא יהיה עוד השמש לאור
 יומם וגו' לא יבא עוד שמשך והיה ה' לך לאור יומם ושלמו ימי
 אבלך: מהיכן היתה שכינה מדברת עם משה ר' נתן אומר מעם
 מזבח הקטרת (ס"א מעם האהל) שנא' ונתת אותו לפני הפרכת
 אשר על העדות. רשב"י אומר מאצל מזבח הקטרת שנאמר ושחקת
 ממנו הדק. תלמודו של רבי ישמעאל אומר מאצל העולה שנאמר
 עולת חמיר לדורותיכם:

סליק ברייתא דמלאכת המשכן

ספר נח

זה ספר הרפואות אשר העתיקו חכמים הראשונים מספר שם בן נח אשר נמסר לנח בלובך ההר מהררי אררט אחרי המבול. כי בימים ההמה ובעת ההיא החלו רוחות הממזרים להתגרות בבני נח להשטות ולהטעות ולחבל ולהכות בחלאים ובמכאובים ובכל מיני מדוה הממיתים ומשחיתים את בני אדם. או באו כל בני נח ובניהם יחדו ויספרו את נגיעיהם לנח אביהם ויגידו לו על אודות המכאובים הנראים בבניהם. ויבעת נח וידע כי מעון האדם ומדרך פשעיהם יתענו בכל מיני תחלואים ומדוים או קידש נח את בניו ואת בני ביתו ויחדו ויגש אל המזבח ויעל עולות ויחפלל אל האלהים ויעתר לו. וישלח מלאך אחד ממלאכי הפנים מן הקדושים ושמו רפא"ל לכלה את רוחות הממזרים מתחת השמים לבלתי השחית עוד בבני האדם. ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית המשפט אך אחד מעשרה הניח להתהלך בארץ לפני שר המשטמה לרדות בסמרשיעים לנגע ולענות בהם בכל מיני מדוה ותחלואים ולנגע מכאובים. ואת רפואות נגעי בני אדם וכל מיני רפואות הגיד המלאך לרפא בעצי הארץ וצמחי האדמה ועיקריה. וישלח את שרי הרוחות הנותרים מהם להראות לנח ולהגיד לו את עצי הרפואות עם כל דשאייהם וירקיהם ועשבייהם ועיקרייהם ויורועיהם למה נבראו וללמדו כל דברי רפואתם למרפא ולחיים. ויכתב נח את הדברים האלה על ספר ויתנהו לשם בנו הגדול ומן הספר הזה העתיקו חכמי הראשונים ויכתבו ספרים הרבה איש ואיש כלשונו. ותרכה דעת הרפואה בארץ בכל הגוים אשר בחנו את ספרי הרפואות בחכמי הודו וחכמי מקדון וחכמי מצרים כי חכמי הודו שוטטו למצוא כל עצי הרפואות והבשמים וחכמי ארם מצאו העשבים לכל מיניהם

ויירועיהם לרפא ואת פשר דברי הספרים העתיקו ארמית. וחכמי
 מקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מצרים החלו לחבר ולנחש
 במזרות ובככבים ללמד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר
 בן אור בן כשד לכל מעשה החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד
 קום אסקלפי"נוס אחד מחכמי מקדון וארבעים איש עמו מן
 החרטומים מלומדי הספרים הנעתקי וילכו הלוך בארץ ויעברו מעבר
 להודו אל ארץ קדמת עדן למצוא מקצת עצי החיים למען תגדל
 תפארתם על חכמי הארץ. ויהי כבואם אל המקום ההוא וימצאו את
 עצי המרפא ועצי עץ החיים וישלחו את ידם לקחתם. ויברק ה'
 עליהם להט החרב המתהפכת וילהטו כולם בשביבי הברק ולא
 נמלט מהם איש ותעזב הרפואה מן הרופאים ותשבת חכמת הרופאים
 שש מאות ושלושים שנה עד מלוך ארתחששתא המלך⁽¹⁾. בימיו
 קם איש נבון וחכם ומלומד דעת ספרי הרפואות ומבין לכל דבר
 ושמו איפוקר"ט המקדוני ושאר חכמי הגוים אסף היהודי
 ודיסקרדיו"ם הבעלתי וגליינ"ום הכפתורי וחכמים הרבה מאד
 ויתחדשו עטרת הרפואה ותהי עד היום הוזה⁽²⁾:

זו תפלת אדם הראשון שהתפלל בשעה שיגרש מגן עדן
 ועד שנתן לו הספר הקדוש הוזה ויתחנן לפני הגבורה ויאמר. ה'
 אלהי העולם אחה בראת את כל העולם להדר יקר חסין ותעשה
 כרצונך. ומלכותך נצה נצחים ותפארתך לדור ודור ואין כל דבר
 נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך ואחה כוננתי במעשה ידיך ותמשילני
 על כל בריותיך להיות שליט על מפעליך. והנחש הערום הארור
 השיאני בעץ האוה חמד. ועוד שאשת חיקי השיאה אותי ולא
 הודעתני מה יהיה ומה יהיה לבני ומה יבא עלי ולדורות הבאים
 אחרי. וידעתו ובינותי כי לא יצדק לפניך כל חי ומה כחי להעז
 נגדך אין לי פה להשיב ולדבר ולא עין לישא כי חטאתי והרשעתי
 ובעוני נגרשתי היום והנני בוקע ופולח בארץ לעבוד את אשר ממנה
 לקחתי. ואין פחדי ומוראי על דרי ארץ ככתחלה כי מעת אוכלי
 מעץ הדעת ועברתי על דבריך נטלה חכמתי ממני ואני בער ולא
 אדע וכסיל ולא אבין מה יהיה:

ועתה אל החום וחנן שוב ברחמיך הרבים על ראש יצירותיך

(1) עיין בשעה הנמול לרמב"ן ק"ב א'.

(2) עד כאן דועתק מתוך ס' אסף היהודי כ"י מינכן.

ועל רוח שנפחת ועל נפש שנחת. קדמני בחסדך כי אתה חסיד
 ארך אפים ורב חסד. תעלה תפלתי לפני כסא כבודך ותגיע שועתי
 לפני כסא רחמיך ותחנני יהיו לרצון אמרי פי לפניך ואל תתעלם
 מתהנתי. אתה היית ותהיה לעולם אתה משלח ותמשול חמול נא
 על מעשה ידיך והבינני והודיעני מה יהיה לתולדתי ולדורתי ומה
 יבא עלי בכל יום ויום ובכל חדש וחדש ואל תכסה ממני חכמת
 עורך [נ"א עריך] ומלאכך:

אחר שלשה ימים לתחונתי בא אליו רויאל המלאך שהוא
 ישב על הנהר היוצא מגן ערן ויגלה אליו עד חום השמש ובידו
 ספר ואמר אליו אדם למה אתה משתומם למה תתעצב ותדאג מיום
 שעמדת בתפלה ובתחוננים נשמעו דבריך ואני באתי להבייך אמרות
 טהורות וחכמה רבה ולהחכימך בדברי הספר הקדוש הזה ובהם
 תדע מה יקראך עד יום מותך. וכל אדם מבניך שיעמוד תחתך וכל
 דורות אחרונים שינהגו בספר הקדוש הזה בטהרת בשר ועניות רוח
 ויעשה כל מה שכחוב בו כמוך יהיה יודע מה יבא בכל חדש וחדש
 ובין יום ובין לילה ויהיה כל דבר גלוי לו ויבין וידע אם יהיה רעה
 או רעב או ערוב כבוד או גשמים או בצורת או תרבה התבואה או
 תחמעט או ימשלו רשעים בעולם אם ארבה ואם חסיל יהיה ואם
 ישל עץ את פירותיו ואם מכה שחין בבני אדם ואם מלחמות
 תהיינה ואם יסורין יהיו ואם מות ימשול בבני אדם או בבחמה ואם
 גורה טובה תצא מטרם או רעה ואם דם ישפך או יאנק חלל בעיר.
 ואתה אדם קרב עד הנה ותן לבך ואודיעך מה דרך הספר הזה
 ומה קדושתו:

ויפתח רויאל המלאך את הספר ויקרא באוני אדם ויהי
 כשמעו את דברי הספר הקדוש הזה מפי רויאל המלאך ויפול על
 פניו מרעיד ויאמר אדם קום התחזק ואל תפחד ואל תירא וקח
 את הספר הזה מידי והשמר בו כי ממנו תדע ותשכיל ותודיע לכל
 מי שיוכה בו ויהיה חלקו. ובעת שלקח אדם את הספר הזה קדחת
 אש על שפת הנהר ויעל המלאך בלבת אש השמימה או הבין
 וידע אדם כי מלאך אלהים הוא ומלפני המלך הקדוש שולח הספר
 הזה והחזיק בו בקדושה ובטהרה:

ואחר ארבעה דורות עמד חנוך בן ירד והשכיל ביראת
 אלהים והנהיג עצמו בטהרה והיה רוחץ ומתקדש במים חיים ומפיל
 חחינה לפני בורא הכל ונגלה המקום בחלום שנשמע בו הספר. הדרך

שנוהג בו ומה מלאכתו וקדושת טהרתו והשכים והלך למערה ואיחר
עד הצהרים ומנח החמה בא נפשו שם שלא יבינו בו אנשי המקום
ולפני האל ברוך הוא התחנן ועלה במהרה והחויק בשם המהוד
ובשעה שהבין בו נהרו עיניו בכל דרכיו ויתנהג בו והלך עד
שנדמה לקדושי מרום ונבדל מן דרי הארץ ואיננו כי לקח אותו
אלהים:

כי בספר הוה החכים והערים בתקופות ומולות ובכל מאורות
המשרתים לכל חדש וחדש והשמות הנקראי לכל תקופה והמלאכים
המשרתים בארבע תקופות השנה והשכיל שמות הארץ ושמות
השמים וגם שמות חמה ולבנה. והוסיף לכבדו בכל כחו והבין
בכל חכמה יותר על אדם הראשון והבין כי לא עצרו כח לעמוד
בו דורות הבאים אחריו כי עצום ומכובד הוא והצפינו עד עמוד
נח בן למך איש צדיק תמים היה בדורותיו. ובשנת ת"ק שנה
לחייו נשחתה הארץ בפועל חמס הדורות והשחית כל בשר את דרכו
על הארץ ותעל צעקת הארץ השמים לפני כסא כבודו של הקב"ה
ונח מצא חן בעיני ה':

ואז נשלח אליו רפא"ל השר הקדוש ויאמר אליו אני שולחתי
בדבר אלהים אליך לרפאות את הארץ ולהודיע מה יהיה ומה
יעשה וימלט. או נתן אליו הספר הקדוש הוה ויבינהו כיצד ינהג בו
ומה מלאכתו ומה קדושת טהרתו:

ויאמר אליו שמע דבר ה' אשר נמצאת איש צדיק תמים
בדורותיך הנה נתתי לך הספר הקדוש הוה והודעתוך כל סתרו
ורויו לעשותו בקדושה ובטהרה ובצניעות ובענוה וממנו
תלמוד לעשות עצי גופר וחכנס אתה ובניך ואשתך ונשי בניך להחבא
מעט הגע עד יעבור ועם. ויקח נח את הספר מיד רפא"ל השר
הקדוש ובעת שהבין בו באותיות החקוקות נחה עליו רוח ה' ועשה
התיבה באורך וברוחב בדעת שהשכיל בשם הקדוש הוה ונשמע
לו בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק:

ואז נח בן למך הסתירו לפני באו אל התיבה ויבן כל אותיותיו
ובן להביא אל התיבה שנים ושבעה איש ואשתו ויסגור ה' בערו
ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה. או פתח פיו ברוח
חכמה ובתבונה ויברך את ה' האלהים המלך הגדול הגבור והנורא:
ויאמר ברוך ה' אשר נתן מחכמתו ליראי שמו. ברוך
הממשיל את האדם ביראתו המציל נפשות חסידיו המסתיר חוסי

בצליו ומשאיר פליטה להחיות. החונן את עבדיו רוח שכל ובינה לדבר עם כל אדם ובהמה וחיה ועוף ודגים להודיעם כחך ורב גבורתך. ומרב שכל שהשכיל עם הספר הזה היה יודע אם יום אם לילה והיה יודע מאכל בהמה ובהמה בעתה. ותשמע חפלתו לפני כסא הכבוד ויוזכר הוא וכל אשר אתו בתבה. ויעבר אלהים רוח על הארץ וישוכו המים ותנת התיבה בחדש הזה על הרי אררט:

בחכמת הספר הזה היה נח מתנהג והודיע לשם בנו כי ממנו היה מבין בתיבה ושם בנו נהג בו והחויק בו כך אחריו בקדושתו ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי למשה ומשה לאהרן ואהרן לפנחס ופנחס לבנו וכל הדורות זה אחר זה:

זה הספר מספרי הרזים שנתן **לנח** בן למך בן משותלח בן חנוך בן מהללאל בן אנוש בן שת בן אדם מפי רזיאל המלאך בשנת ביאתו לתיבה לפני כניסתו ונכתב על אבן ספיר באר הטיב וממנו למד מעשה פלאים ורוי וערבי בינה ומחשבות ענוה ועשתונות עצה לעמוד על חקר מעלות מרומים ולשוטט כל אשר בשבעה מעונות ולחשב כל בכל מולות ולהתבונן בכל מנהג ולבקר חקר הלבנה ולידע מסילות עש כסיל וכימה ולהגיד מה שמות שבכל רקיע ורקיע ומה מלאכתן וכמה יצליחו לכל דבר ומה שמות משרתי השוטרים בכל עונה ועונה ונשמע להם לעשות כל חפץ כל הקרב אליהם בטהרה ולידע ממנו מעשה מות ומעשה חיים להבין הרע והטוב. לחקור עתות ורגעים לידע עת ללדת ועת למות עת למכה ועת לרפא את לפתור חלומות וחזיונות לעורר קרב ולהשלים מלחמות ולמשול ברוחות ובפגעים לשלחם וילכו כעבדים לחביט בארבע רוחות הארץ להיות מחוכם בקול רעשים לספר מה מעשה ברקים ולהגיד מה יהיה בכל חדש וחדש ולעמוד על עסק בכל שנה ושנה אם לחבואה אם לבצורת אם לשלום אם למלחמה להיות כאחד מן הנוראים ולהבין ולהשכיל באוצרות מרום:

ומחכמת הספר למד נח לעשות חיבת גופר. ולהסתיר מימי שטף ומימי המבול לחביא עמו שנים ושבעה ולהכניס מכל אוכל ומכל מאכל ויתנהו בארון זהב ויביאהו תחלה לתיבה לידע ממנו

עתות יום ועתות לילה ובאיזה עונה יעמוד להפיל שועה. וכשיצא
מן התיבה בו היה משחמש כל ימי חייו. ובעת מותו מסרו לשם
ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי לקהת
וקהת לעמרם ועמרם למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקני'
לנביאים ונביאים לחכמי' וכן בכל דור ודור עד שעמד שלמה המלך
ונגלה לו ספר הרזים והשכיל מאד בדברי הרזים בינה ומשל בכל
הרוחות ובכל החפצים והפגעי' המשוטטים בעולם ואסר והתר אותם
ושלט עליהם ובנה והצליח מחכמת הספר הזה כי הרבה ספרים
נמסרו בידו וזה נמצא יקר ונכבד מכולם אשרי עין שראה ואוון
ששמע ולב שיבין והשכיל חכמתו:

ת ם ס פ ר נ ח

פרק מפרקי היכלות

אמר רבי ישמעאל אשריהם ישראל כמה הם חביבין לפני
הק"ב ית' יותר ממלאכי השרת. כי בשעה שמלאכי השרת מבקשים
לומר שירה למעלה תחלה באין סביבות כסא הכבוד נהרי אש
וגבעות של להבה ואומר להם הקב"ה יתב' החרישו אלי כל מלאך
ומלאך וכל חיה וחיה וכל אופן ואופן כל שרף ושרף שבראתי עד
שאשמע ואאזין תחילה קול שיראן ותושבחתן של ישראל בני שנא'
ברך יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. והו פמלייתן של
מלאכים. אימתי כבוד בשמים כדכתיב רומה על השמים אלהים
בזמן שכל הארץ כבודך וכו'. אלפים ורבבות של מלאכי השרת
עומדים לימין הכסא וכנגדם לשמאל הכסא. ובין נהרי (אש)
מקיפין ועומדין ושרי הגדולים העומדים ממונים על כל גדוד וגדוד.
ועל כל צבא וצבא מימין הכסא ושמאל הכסא. ומלמדן לומר
שירה וזמרה לכבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא יתב'
וכשמגיע זמן לומר שירה שמעי"אל השר הגדול הנכבד והנורא עומד
על חלוני הרקיע התחתון לשמוע ולהקשיב קול שירות ותושבחות
העולים מן הארץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות להשמיע לבני ערבות.
ומפני מה עושה כן שאין רשות למלאכי השרת לומר שירה עד
שפותחין תחלה ישראל בשירה שנאמר רוממו ה' אלהינו והשתחוהו
להר קדשו. אלו מלאכי השרת וכל מלאכי רקיע ורקיע כששומעי'
שירות ותושבחות שאומדין מלמט' הן פותחין קדוש קדוש קדוש
מלמעלה. ולמה נקרא שמו שמעי"אל מפני שהוא עומד בכל שער
ושער ומשמיע קול שירות ותושבחות העולות מן הארץ מתוך בתי
כנסיות ובתי מדרשות לפני כל רקיע ורקיע. וחיות הקודש ואופנים
ושרפים וכוכבי הדר. ולאחר שהוא שומע ומשמיע לכל מלאכי רקיע

ורקיע מיד יורדין כתות שורות חיילות צבאי של מלאכי השרת
בתוך נהרי אש ונהרי להבה נהרי שלהבה ומטבילין עצמם בהם
מאה פעמים. ובאותה שעה בודקין עצמן שם"ה פעמים כמנין ימות
החמה. וכי יש במלאכי השרת זוב וטומאה שצריכין טבילה אלא
אלה הם מלאכי השרת הממונים על מלאכת העולם שיוורדים בכל
יום ויום לשים שלום בעולם. ובשעה שמוגיע זמן לומר שורה עולים
לרקיע ומפני ריחם של בני אדם שהם בעלי זוב וטומאה מטבילין
עצמן באש ומוצי' ומפארים עצמן באש ומדיחין ומוהרין עצמן באש
ומקדישין עצמן באש. עד שעושין עצמן קדוש ומקודש טהור ומטהור
וחורין והוין כמלאכי ערבות. ואח"כ קורין זה את זה ועולין בתוך
נהרי אש זה ברשות זה ומתנגנין ונועעין עצמן באור זהרי ברקים.
ואח"כ עולים בסולם של נהרי אש זה ברשות זה. בתהלה בשבח
במוטור כזהל' ברנה עד שמוגיעין אצל חיילי ערבות. אצל חשמלי
טוהר. אצל כרובים ואופנים. אצל חיות הקודש וגלגלי המרכבה.
אצל הדורי פנים ובעלי כנפים ואצל כסא רם ונשא. ומיד הם ברתת
בועה בטרה בקדושה באימה בענוה. ומכסין פניהם בכנפיהן לבל
יביטו דמותן לדמות הכבוד השוכן במרכבה. ועומדין כתות כתות
של אלף אלפי אלפים וטירות של רבוא רבבות. ומחנות מחנות
שאין להם חקר וצבאות לאין מספר. וכמה הרים של אש וגבעות
של להבה לפני כסא הכבוד. ובאותה שעה יושב הק"בה ית' על
כסא הכבוד וכבודו מלא כל הארץ שנאמר מלא כל הארץ כבודו.
ואף חיות הקודש מתקדשות ומתטהרות יותר מהם וכל חיה וחיה
קשור בראשה אלף אלפים כתרים של מיני מאורות ומחלבשות
בלבוש אש ומתעטפות בלבוש להבה ומכסות פניהם בכנפיהם והק"בה
ית' חוזר פניו מהם. ומפני מה חיות הקודש ואופני הרר מתקדשין
ומתטהרין ומחלבשין ומתעטפין מיני קדם יותר ממלאכי השרת
ואופנים וחשמלי' ושרפים וכרובים וחיות הקודש ובעלי כנפים וגלגלי
מרכבה וצבא מעלה וחיה ואופן. ומלאכי השרת כל אלו יש לכל
אחד מהם ענין בפני עצמו. מפני שהמרכבה נחן על פניהם וכח
השם על ראשיהם ושכינה למעלה מהם ונהרי אש עוברים בנייהם.
על כן הם מכוונים ומזוהין ומוהרין ומטהרין ומזופין ומזוקקין באור
שבע פעמים. וכלם באימה וביראה ובטהרה ובקדושה בקול אחד
ובדבור אחד ובנעימה אחת ולא זו בלבד. אלא שנופלין מן המלאכים
אלף אלפים ורבי רבבות לתוך נהר דינור ונשרפין מפני שאין להיות

בהם מוקדם ומאוחר ומשפיל ומרים שירה וקדושה לפני מלך מלכי
 המלכים הקב"ה ית' ועוד כל מוקדם ומאוחר מחבירו בשירה נשרף
 לתוך נהר דינור. ואף חיות הקדש אין בהם מוקדם ומאוחר מפני
 ששעור קומתן כאחד וגבורתן כאחד וארבע רגלי הכסא מכוונת זה
 כנגד זה וגלגל זה כנגד גלגל זה ואופן זה כנגד זה וחיה זו כנגד
 זה וכנף זו כנגד זה ופיה' פותחין בשירה גדולה באומה
 ביראה ברתת בויעה בפחד ברעדה בטהרה בקדושה בקול
 רעש ובנעימד ומשמשין המרכבה בקול שירות וחושבנות ותהלות.
 באותה שעה קדושים מקדישין טהורים מקלסין עירין מרוטטין גלגלים
 מגדלים מלאכים מוטרין ונחלקין לג' שורות של אלף אלפי אלפים
 ורבוא רבוואן. כת אחת אומרת קדוש ונופלת על פניה. וכת אחת
 אומרת קדוש. וכת אחת אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ
 כבודו. ומפני מה לא אמר ברוך כבוד ה' ממקומו מפני שהשכינה
 בכל מקום. ולעתיד לבא השכינה חוזרת למקומה לקדושה ואומרת
 ברוך כבוד ה' ממקומו:

סליק פרק מפרקי היבלות

מדרש תרשא

א' כתוב ויאמר אלהים תרשא הארץ וג' אמר רבי פינחס בן יאיר למה ביום השלישי גזר הקד"ה להצמיח דשא ועשבים ופרי אילנות מן האדמה וכיום הרביעי ברא מאורות אלא שמודיע כח גבורתו שהוא יכול בלא מאורות להצמיח אדמת. ויאמר אלהים יהי מאורות וג' עד שלא נבראו המאורות ביום הרביעי ג' ימים הראשונים שיום היו שעוותיהם כמידות ופסיעותיהם לא פחות ולא יותר אבל משנבראו המאורות נתן הקד"ה ליום ולילה עדיפא או מיעוטא ולמה כך שלא יחשבו המאורות כאלהים. ולמה על יצירת המאורות לא כתב פרו ורבו אלא שאינן (כ"ט) צריכין להפרות ולהרבות אלא עומדין על בריאותם לא מעוטין ולא מרובין. ולמה לא נאמר על חיות שבארץ ברכה כשם שנאמר על בריאת המים אלא בשביל רעת הנחש שעתיד לעשות והיה ראוי לקללה ואילו ברכו הקד"ה לא היה שוב מקללו. כשכתב משה בראשית [האות] שנייה שבא"ב התחיל לכתוב כנגד עולמות שנים ובשעה שדיבר הק' הדיברות מאות ראשון התחיל להסית עמהם שנאמר אנכי אות ראשון של דיבור א' סופו של דיבור י' מאחד (התחיל) עד עשרה מניין מלא שידעו הכל שהק' מלא כל העולם והוא ראשון ואחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד):

ב' המשכן נעשה כנגד ברייתו של עולם. כנגד שתי שמות הקדשים נעשו שני הכרובים על ארון העדות⁽¹⁾. השמים והארץ

(1) המאמר הזה הובא במ' ילקוט למ"א ד' ס' קפ"ה בסדר אחר ובפי' המיוחד לר"שי על דה"ב ד' כ' כתוב: ומה שעשה י' מטרות וג' והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר"פ בן יאיר.

והים בתים על הבריות (צ"ל הבריות) הם. כנגד השמים העליונים
 נעשה בית קדשי הקדשים וכנגד הארץ נעשה בית הקדשים החצון
 וכנגד הים נעשה החצר וכנגד השמים העליונים נעשה עשתי עשרה
 ורבעות המשכן. כנגד הארץ נעשה השולחן כנגד פרי האדמה היו
 מעריכין שתי הלחם. שתי מערכות שש המערכת (ויקרא כ"ד ו')
 כנגד חדשי קיץ וחורף. כנגד הים נעשה הכיור וכנגד המאורות
 נעשה המנורה. ויקם את העמודים — יכין ובעז' (מ"א ז' כ"א)
 יכין כנגד ירח יכון עולם (תהלים פ"ט ל"ח) וירח מכין לישראל
 מועדים ושנים שנאמר עשה ירח למועדים (תהלים ק"ד) ובעז' כנגד
 שמש שהוא יוצא בגבורה ובעז' שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח
 (שם י"ט) וכנגדם בגוף שני עינים כמות שהעינים גבורות ונתונות
 בראש כך היו שני העמודים גבוהים ועבים. ויעש את הים מוצק
 (מ"א ז' כ"ג) זה עולם שהוא מוצק שנאמר בצקת עפר למוצק (איוב
 ל"ח ל"ח) ואמר חזקים כראי מוצק. עשר באמה משפתו (מ"א
 ז' כ"ג) אילו עשר ספירות בלימה שעליהם העולם עומד. עגל
 סביב (שם) שהרקיע עגולה. וחמש באמה קומתו כנגד מהלך
 ה' מאות שנה שבין הארץ לרקיע. וקו שלשים באמה כנגד
 שלשים יום שבכל חודש וחודש וכנגד י' דברות וי' מאמרות וי'
 ספירות בלימה. יסב אהו סביב שהעולם עומד בזכות עושים י'
 דברות ובי' מאמרות נברא וספירתן עשרה. ד"א וקו שלשים
 באמה יסב אהו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם שנאמר ונטה
 עליו קו תהו (ישעיה ל"ה). ופקעים מתחת לשפתו כנגד שם"ה
 חלונות שבמזרח ובמערב שהשמש יוצא באחת מן המזרח ושוקע
 באחת מן המערב. שני טורים הפקעים אילו שמש וירח שהם
 סובבים ומנהיגים את העולם. עמד על שני עשר בקר אילו י"ב
 מזלות שהעולם מתנהג בהן. שלשה פנים צפונה וגו' למה צפונה
 תחלה שהיא פתוחה שרוח צפונה פתוחה לעולם שנאמר נטה צפון
 על תהו (איוב כו ז') ולא עוד אלא שכל רוח רעה אינו אלא מצפון
 שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א') טלה ארית קשת פונים
 צפונה שור בחולה גדי פונים למערב תאומים מאונים דלי פונים
 לדרום סרטן עקרב ודגים פונים למזרח. והים עליהם מלמעלה
 שהעולם מתנהג על ימים. וכל אחריהם ביתה שלא נבראו לבטלה

(1) המאמר הזה כתב החקק דף ו' ריש עמוד ג' בשם מדרש תדשא.

אלא לצורך העולם. ועביו טפח טפח ה' אצבעות בכינוניה שעוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה. ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן שהשמים מסובכים זה בזה. אלפים בת יכיל שמי שהוא מקיים את התורה שנבראת מקודם שני אלפים שנה העולם מקבלו וסובל אותו. וכתוב אחד אומר שלשת אלפים יכיל (דה"ב ד' ה') שני אלפים לתורה ומי שמקיימה אני משמרו לאלף דור שנאמר שומר הברית והחסד לאלף דור (דברים). ויעש כוורים עשרה (דה"ב ד' ו') כדי להרבות את הגשמים שהיו בכיורות מים. עשרה כוורות כנגד ו' דברות. ולמה לא עשה במדבר אלא כוור אחד שלא היו צריכין ישראל במדבר לגשמים לפי שהיה להם מן יורד והבאר עמם. שלמה עשה יו"ד כוורות כדי להרבות גשמים שהיה בארץ ישוב והיו צריכים לגשמים הרבה שנאמר ארץ הרים ובקעים (דברים י"א). ארבעים בת יכיל כנגד מ' יום שניתנה בהן תורה ד' יום לכל דיבור ודיבור. לכך עשה שלמה לכל כוור ד' אמות שנאמר ארבע באמה הכוור האחד. לעשר המכנות כנגד ו' טאמות על כל מכונה אמרה על כל כוור דיבור. ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה, למה קדמה שמשם המולות והכוכבים והמאורות יוצאין לעולם ומשם היה עיקר העולם משם היה אבות העולם ומשם היה רוגש ומרגיש¹). ויעש שלחנות עשרה (דה"ב ד' ח') כדי להרבות זרעים. ולמה עשה משה אחד שלא היו צריכין במדבר לזרעים וכיון שבא שלמה עשאו ו' כדי להרבות זרעים. נתן חמשה מימין שלחן של משה וחמשה משמאל למה כן שהדרום נקרא ימין והשמאל נקרא צפון שנאמר צפון ימין אתה בראחם (תהלים פ"ט) ואמר שמאל בעשותו ולא אחו יעטוף ימין ולא אראה (איוב כ"ג ט'). ולכך נתן ה' מימין שהוא דרום כנגד ימין העולם שמשם טללי ברכה יוצאין לעולם² אמר שלמה בזכות אילו שולחנות הנתונות בימין יהיו גשמי ברכה וטללי ברכה יוצאין לעולם מן ימין. ולכך נתן ה' משמאל נגד צפון שהוא שמאל שמשם הרעות יוצאין לעולם אמר שלמה בזכות אלו שולחנות הנתונות משמאל ימנעו הרעות מישראל וכך קבע כוורים עשרה חמשה מימין וחמשה

(1) חסר במ"י והחכם מהזרר בעקר אדלער הגיה רוגע ומרגיע עד"ה רוגע הים (ישעיה ג"א) ור"ל שמשם הים נוער ומשם מרגיע.

(2) פרקי דר"א פרק ג'.

משמאול. ויעש את מנרות הזהב עשר כנגד י' דברות וכל מנורה יש בה ו' נרות הרי ע' כנגד ע' אומות שכל זמן שהנרות דולקות האומות מתכבשין ומיום שכבו הנרות מתגברין ותורה נמשלה בנר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו' כ"ג). א"עפ שעשה שלמה י' שולחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחלה אלא על שלחן של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים (מ"א ז' מ"ח) ובתור כן היה מסדר על כולם שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים (רה"ב ד' י"ט). ואע"פ שעשה שלמה י' מנורות לא היה מבעיר תחלה אלא על (צ"ל מנורה של) משה שנאמר ומנורת הזהב ונרתיה (שם י"ג י"א) ובתור כן היה מבעיר כולם שנאמר ואת המנורות ונרתיהם לבערם כמשפט (שם). ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים (שם ג' י') כנגד לוחות שנים. מעשה צעצעים שהם מכוללים בכתרים. וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים כרובים היו שנים כנגד שני הלוחות וארכם היה כ' אמות הרי כ"ב [כנגד] כ"ב אותיות. כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית מלמד שהן מגיעין מסוף העולם ועד סופו. והכנף האחרת אמות חמש וגו' מגיד כנפי הכרובים האלה מגיעים מסוף העולם ועד סופו כשם שלמ"ד באמצע אותיות כך כרובים באמצע והם עומדים על רגליהם כאות ל' שאין לו ישוב. ופניהם לבית שבוכתן ובוכות עושיהן הבית עומד והיו ראש לכל מה שבבית שהיתה שכינה עליהם חונה ועל הארון ומשם היה מדבר למשה שנאמר וישמע הקול מדבר אליו. (ע"כ במ"י):

ג' כנגד השמים והארץ והים נבראו ג' אבות אברהם יצחק ויעקב. והרבתי את זרעך ככוכבי השמים (בראשית כ"ו ד') ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם י"ג ט"ז) וכחול אשר על שפת הים (שם כ"ב י"ז):

ד' כדמות כרייתו של עולם עשה הקדב"ה ניסים לישראל במדבר כשיצאו מצרים. כיצד בראשית ועד יהי רקיע בתוך הים (ובמדבר) וענן ה' עליהם יומם (במדבר י' ל"ד) ועוד נאמר פרש ענן למסך (תהלים ק"ה ל"ט). בראשית ויאמר אלהים יקוו הים ובמדבר ויט משה את ידו על הים ויולך וגו' (שמות י"ד כ"א). בראשית חדשא הארץ ובמדבר הנני ממטיר לכם לחם (שם י"ו ד') ואומר ויבא משה וגו' והנה פרח מטה אהרן (במדבר י"ז כ"ג). כנגד יהי מאורות וה' הולך לפניהם יומם (שמות י"ג כ"א)

לא ימיש עמוד הענן יומם (שם שם כ"ב). בראשית ישרצו המים וג' ועוף יעופף ובמדבר ויהי בערב ותעל השלו (שם י"ו י"ג). בראשית ויברא אלהים את האדם בצלמו ובמדבר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם ל"ד כ"ט). בראשית וישבות ביום השביעי ובמדבר אכלהו היום כי שבת וג' (שם י"ו כ"ה):

ה' כנגד י' מאמרות ברך הק' לאדם הראשון ואילו הן פרו, ורבו, ומלאו את הארץ, וכבשהו, ורדו בדגת הים, ובעוף השמים, ובכל חית הארץ, ובכל הרמש, הנני נתתי לכם את כל העץ ואח כל ירק העשב. וכנגד כן נתנסה אברהם י' נסיונות וכנגדן נאמרו י' בריתות בפרשת מילה¹) וכנגדן בירך יצחק ליעקב י' ברכות ויתן לך, יעבדוך עמים וג'. וכנגדן הוכו המצרים י' מכות. וכנגד י' דברות החיר להם י' בהמות לאכול שור, כשב, עז, איל, צבי, ויחמור, אקו, ודישון, וחאו, וזמר. יעקב אבינו נתברך יו"ד ברכות בו מקומות אילו הן: ויאמר ה' לה שני גיים בכטנך, ויתן לך, ואל שדי, והנה ה' נצב עליו, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, וירא אלהים אל יעקב עוד כבאו מפרן ארם ויברך אתו, ויאמר אנכי האל אביך אל חירא. למה נתברך בו מקומות, כנגד י' פסוקים במעשה בראשית שכתב בהן כי טוב וכנגדן ברך הק' לאברהם: ואעשך לגוי גדול, ואברכה, ואגדלה שמך, והיה ברכה, ואברכה מברכך, ומקללך אאר, ונברכו בך כל משפחות האדמה:

ו' ד' **מועדות הן:** שבת, חג המצות, חג העומר, חג השבועות², חג השופרות, חג יום הכיפורים, וחג סוכות. ו' כוכבים שרועים השמש והירח וז' כוכבים שאינם רועים³, והו' כוכבים של זה שנקרא שמו כסיל וז' כוכבים של כימה, כימה בעת שהיא שוקעת חורשים את הארץ לזרוע אותה וכשהיא עולה עת הקציר הוא. ו' חלקים יש באדם: ראש, גרון, בטן, שתי ידיים, שתי רגלים. ו' קומות: ילד, נער, רובה, עלם, איש, שב, זקן. ו' נקבות הן בראשו של אדם: שתי עינים, שתי אוזנים, וב'

(1) דיוק לומר בפ' מילה ששם לא נאמר אלא יו"ד בריתות וכ"ה ברכה פ' י"ד אבל המשנה פ"ג דגדרים שנה י"ג בריתות והשלשה האלה אינם בפ' מילה ראה פ"י המשנה לרמ"בם (דברי רב"א):

(2) צ"ל חג העצרת.

(3) חקים פ"י משמשים ואולי צ"ל דואים ולזה כסיל חם כימה צונן (ברכות ג"ח וראה ב"ר פ"י).

נקבות של חוטם והפה. ועוד ז' בקרביו של אדם ונקראין סגל ככה (2): ושט, ולב, וריאה וטחול וכבד ושתי כליות. ועוד ז' ימי נדה, וז' תולדות למים: היוצא מן העין, ומן הפה, ומן הרגלים של פנים ושל ואחור, ושכבת ורע, וזיעת כל הגוף¹. ועוד ז' רוחים של מעלה ומטה של פנים ואחור של ימין ושל שמאל ושל סביב. ועוד כתוב ז' פעמים ברית באות הקשת. כ"ב מינים נבראו בעולם בז' ימים. ביום א ז': השמים, והארץ, והמים, והחושך, והרוח, והתחומות, והאור; ביום ב' א': הרקיע בלבד; ביום ג' ד': הכנים המים אל מקום אחד, והעלה מים מתוקים מן הארץ, והעשבים, והעצים; ביום ד' ג': השמש, והירח, והכוכבים; ביום ה' ג': השרצים, והעופות, והחנינים; ביום ו' ד': החיה, והבהמה, והרמש, והאדם; כנגד כ"ב אותיות שבא"ב וכנגד הכ"ב דורות מאדם עד שבא יעקב:

ז' ועין הדעת טוב ורע אמר רבי פינחס בן יאיר העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל העצים אבל משאכל ועבר על גזירתו של הק' נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע על שם סופו כמו שמצינו דברים רבים שנכתבו שמם תחילה על שם סופן. ולמה קרא שמו טוב ורע שהודיעו הק' שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע כמו שאמר ללבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית ל"א כ"ט) לא נוכל דבר אליך רע או טוב (שם כ"ד נ') ואומר לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כ"ז ל"ג). ומכאן אנו אומרים שעד שלא אכל מן העץ היה יודע טוב ורע שכן מצינו שקרא שמות לכל היצורים מן חכמה גדולה שניתנה לו שנאמר ויקרא האדם שמות. ועוד מצינו שבראו הק' במדה טובה בצלם ובדמות והיה [צ"ל ולא היה] בוראו בריה חסידה. ועוד מצינו שכתב עליו שהיה מלא חכמה וחסונה שנאמר מלא חכמה וכליל יופי בעדן גן אלהים היית² (יחזקאל כ"ח). ומניין אתה אומר שלא נקרא העץ כן מתשובת האשה לנחש. ראה מה השיבה אותו: ומפרי העץ אשר בחוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא אמרה מפרי עץ הדעת טוב ורע. ועוד בשעה ששאל הק' למה אתה נחבא מה אמר: המן העץ אשר צויתך ונ' ולא אמר מעץ הדעת. ועוד על דבר אחד שם העץ דעת טוב ורע

(1) וחסר מן האף למספר הז'.

(2) כ"ב ע"ח.

שעל אכילתו ידע אדם רעות שעד שלא עבר על ציווי לא נגזר עמל
ולא יגיעה ולא קור ולא חום ולא מכאוב ולא כל דבר הע מויקו
אבל משעבר על חוק גזירתו של מקום התחילו כל הרעות נוגעות
בו שהיה עושה במאמרו ונצערם במעשו ונטל הרגשות של רעות.
ולמה צויה אותו הק' שיאכל מכל עץ הגן ומנע לו אחד מהן כדי
שיהא רואה אותו (עד) [חמיד] וזכר את בוראו ומכיר שעול יוצרו
עליו ושלא תהא רוחו גסה עליו. ויאמר אלהים אל הנחש,
לפי שבשביל דברת הנחש ניוק כל העולם לכך דיין הצדיק גור עליו
שבעה אפוסים שנאמר ארור אתה מכל הבהמה וגו', ולמה
שהבריוה²) נארת בעד דברתו שנ' ארורה האדמה בעבורך וגו'.
על גחונך תלך למה שיגיעה עמל ותלאת ושפלה גרם לבריות
שנ' בועת אפיק. ועפר תאכל למה שהשיא ופיתה את האשה
לאכל מן העץ שנצטוו לא תאכל. ואיבה אשיח בינך על שקלקל
את האהבה והשלום והשקט והנחת שבין הק' ובין הבריות. ובין
זרעך ובין זרעה למה שהוא גרם לצער גידול בנים שנ' הרבה
ארכה. הוא ישופף ראש למה שתחבנה והויק את הראש והקצין
והקדקוד והקיע של אאצות (?) שנאמר עד שובך אל הארץ כי
ממנה וגו' ושאר קללות שלו: ואתה תשופנה עקב למה שהיה
שפל ובזוי ושנוא בעולם. למה לא טימא נבלחו כשאר כל השרצים²)
אחר שהוא בזוי, שלא יעכב אדם להורגו מפני הטומאה ויקיים ואיבה
אשית. קניתי איש את ה' למה כך קראו אלא בשביל שנוצר
מן האדם ומן אשתו ומן הקב"ה שלשה משלשה, הרוח והנפש
והנשמה מן המקום, והעצמות והגידים והמות מן האיש, הרי שלשה
משלשה, לכך גזר על הטמא שיתחטא ביום השלישי:

ה' שני הצדיקים. שני חיי אברהם קע"ה (בראשית כ"ה
ו') שני חיי יצחק ק"פ (שם ל"ה כ"ז) שני חיי יעקב קמ"ו (שם מ"ו

(1) החכם הנזכר הגיה שהבהמה נארת וגו' שע"י קללה האדמה גם היא נארת
שצריכה לה לחרושה ולעבודה ורוב שורים לרדוא זבנו.

(2) מבריותא זו מוכח דנחש אינו מטמא כלל במותו אפי' בכזית ובמגע — דכעדתה
אינו אלא בח' שרצים ובמשא מעטינן בת"כ אפילו בכזית אבל במגע לית לן מיעוטא —
וכן פסק הרמ"בם סוף פ"ד מה' אבות הטומאה דלא כרמשמע מתוס' עיחבין דף י"ג
דבכזית ובמגע גם נחש מטמא, ומה' רשא כסנהדרין י"ג מחזיק שיטה זו; וה"כ הראה
מקומו על ת"כ ולא נמצא שם, אמנם מבריותא זו מוכח דאינו מטמא כלל מדאמר
שלא יעכב אדם להורגו (דברי רב"א).

כ"ח) שני חיי שרה קכ"ו (שם כ"ג) שני חיי רבקה קל"ג (מדרש רבה ויחי, ספרי וואת הברכה) שני חיי רחל ל"ז שני חיי לאה מ"ז¹). ראובן נולד ביום י"ד לחודש הט' ומת בן קכ"ה שנים שמעון נולד בכ"א לחודש ה' ומת בן ק"כ שנים לוי נולד ב"ו לחודש הא' ומת בן קל"ז שנים דן נולד בט' לחודש הששי ומת בן קכ"ה שנים יהודה נולד בט"ו לחודש השלישי ומת בן קי"ט שנה נפתלי נולד בה' לחודש השלישי ומת בן קל"ג שנה גר נולד ב"י לחודש השביעי ומת בן קכ"ה יששכר נולד ב"י לחודש החמישי ומת בן קכ"ב שנה אשר נולד בכ" לעשתי עשר חודש ומת בן קכ"ג יוסף נולד כ"א לחודש השביעי ומת בן קי' שנה²). מלמד שלא היה אחד מן השבטים יותר משניו של לוי ולא פחות משניו של יוסף. ומכל השבטים יצאו שופטים ומלכים ומשבט שמעון דלא קם שופט ומלך בשביל החטא שעשה זמרי בשטים ללמד כמה חמורה הונתה. וכן מצינו בכל השבטים עתניאל משבט יהודה אהוד מבנימן דבורה וברק מאפרים ומקדש נפתלי גרעון משבט מנשה ואבימלך בנו אחריו חולע בן פוח מיששכר יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה וכן יפתח מיושבי גלעד אבצן מבית לחם יהודה אילון מובולן עבדון בן הלל משבט אפרים שמשון משבט דן עלי ושמואל משבט לוי ומבנימין ויהודה יצאו מלכים ומאפרים ירבעם ויהוא בן נמשי³) אבל שמעון לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הונתה לפיכך ניתנה ברית מילה בערוה שיהא יראת המקום מונעת לעשות חטא: —

ט' לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה לעשות ומה לא לעשות: ללב לא תתורו, לעינים אחרי עיניכם, לאזנים לא

(1) בסדר עולם פ"ב שני חיי רחל בת ל"ז שנה ולאה לא עברה על מ"ד שנה.

(2) חיי זבולון ובנימין הסתו בכ"ו ונמצאים בבחי' לפ' שמות אשר הביא המאמר הזה בשם המד' תרשא ושם זבולון נולד ו' בתשרי ומת בן קי"ד ובנימין נולד י"א מרחשון ומת בן ק"ט שנה, באדר ובאייר לא נולדו נשתייהו לאפרים ומנשה, וצ"ל ומת (בנימין) בן קט"ו, לפי שלדברי המדרש לא חי אחד מן השבטים פחות מיוסף וכן אמרו בברכות ג"ה מפני מה מת יוסף קודם אחיו, וכן הוא באמת גירסת הילקוט שם, אבל חיי זבולון הם לפי גרסתו שם כשני חיי יוסף ק"י, וגם גי' בעל ס"ע משונה מגי' הילקוט ומגי' שלפנינו, כי כתב: ראובן סת בן קכ"ה, זבולון קכ"ה, דן קכ"ו ובנימין קי"א שנה וראת בסדר הדרות.

(3) מגד, כי ראמות גלעד מטטה דן (ד"ה א' ו' ס"ה) והילקוט על שופטים דף ט' הביא המדרש הזה וגרס ומנשה יהוד בן נמשי.

חשא שמע שוא, לפה לא חאכל כל חועבה, ללשון לא חשא
 אח שם וגו', ולא חשבועו, ולא חשקרו, לא תענה, לידים אל חשח
 ידך, לערוה לא חנאף, לא חונה (ויקרא יט), לרגלים לא חלכו
 אחרי אלהים אחרים הרי אלו לא חעשה, וכן אמר שלמה (משלי
 ו י"ו) אדם בליעל קורץ בעיניו תהפוכות בלבו וגו' שש הנה שנה
 ה'. ומה לעשות מלמד ללב ושמתם את דברי אלה על לבבכם,
 לעינים פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, לאזנים שמע
 ישראל וגו', ללשון ושנתם, לידים פתוח תפתח את ידך, לערוה
 פרו ורבו, ואמר קחו נשים והולידו בנים (ירמי' כ"ט), לרגלים
 בכל הדרך אשר צוה וגו' תלכו (דברים ה'), כשם שהק' גור על
 הבריות והחתונים מה לעשות כך צוה לכל הרגשות האברים של
 אדם מה לעשות:

י' ויהי המקריב ביום הראשון (במדבר ז' יב) ר"ח ניסן
 היה. בכל הקרבנות כתיב קרבנו עתדים חסר ובחשון כתיב
 וקרבנו ועתודים מלא שנהחדש בו ו' דברים לעולם, ראשון לכהונה,
 ראשון לנשיאים, ראשון לקרבנות, ראשון ליציאת מצרים⁽²⁾, ראשון
 לאיסור הבמה דכתיב השמר לך פן תעלה וגו' ולכך יבא בן נחשון
 בששה מעלות [ויבנה יסוד בית המקדש כמא דתימא] ויען אחד
 מהנערים — יודע נגן (ש"א יו יח). בשני בניסן בשנה השנית
 לצאתם מארץ מצרים נעשה הפרה אדומה לכך כתיב הקרב את
 קרבנו (נשיא יששכר), למה הוסיף הקרב וחסר יוד⁽³⁾ אלא כנגד
 פרה שיש בה ד' דברים אדומה, חמימה, מום, עול. וכולם כתב
 בהן קרבנו⁽⁴⁾ חוץ ביום שני. ולמה חסר בו אלא סימן מי שאין
 מבני יששכר אין הוא שני למלך דכתיב (איכה ב' ו') ויחמם כגן

(1) ע"כ הביא הילקוט אף לא גרס וכן אמר שלמה זגו'.

(2) במ"ד פ' נשא פ' י"ג הגי' ראשון לשכינה, ראשון למחנה שכינה, ראשון
 לירידת האש, וכו' עולה המספר ו' וראשון ליציאת מצרים איננו שם והמאמר המקוצר
 בו מבואר במ"ד שם ובעל המאמר הוא ר' פינחס בן יאיר.

(3) כת"ג במ"ד שם לכך הוסיף הקרב חסר י"ד והעמיד התבה על ד' אותיות
 כנגד ד' דברים וגו' וב"כ היה כתיב ה' דברים וחשיב בהו פרה והגהתי כדברי המדרש
 רבה. ודע כי בעל המאמר הוא במ"ד ר' פינחס בן יאיר.

(4) ג"ל דבר אחר כמולן כתב קרבנו חוץ ביום שני דכתיב הקרב את קרבנו
 ולמה חסר בו.

שכו¹). קרבנו קערת כסף אחת [כסף על שם] כסף נבחר לשון צדיק (משלי י') והיא נעשית כנגד אדם הראשון. שבעים שקל לטה לא ששים ולא שמונים, אלא מראש ס' בראשית עד עפר האכל ע' פסוקים, וכמו מן ראש ס' בראשית עד על גחנך חלך ע' פסוקים כן מראש הספר עד פרשתו של נחש ע' שמות, [ד"א כנגד] ע' אומות של נח, [ד"א כנגד שבעים שנה שהיה לחרח כשהוליד לאברהם שנאמר] ויחי חרח שבעים שנה (בראשית י"א כ"ו), ושנים היה בשני הורות של ע' שנים קינן בדור הראשון שנ' ויחי קינן שבעים שנה (בראשית ה' י"ב) וחרח בשני ואברהם בן ע' שנה בברית בין הבתרים (כאמור בסדר עולם רבא) [ד"א כנגד שבעים ימים שבכו את] יעקב החסיד שנ' ויבכו אותו מצרים שבעים יום. [וכנגד שבעים זקנים שנאמר] ואל משה אמר — ושבעים זקני ישראל (שמות כ"ד), אספה לי שבעים איש זקני ישראל (במדבר י"א ט"ו). שני אויבים לא נאמרים עד שהשלים עליהם ע' [פסוקים], הנחש והמן הרשע [מבראשית עד ארור ע' פסוקים, מאחר הדברים עד ויתלו את המן ע' פסוקים] לחכלית שבעים נתלה על חמשים²). (ושבעים המורק האחד) [וכנגד שבעים נפש] שנ' בשבעים נפש וג' (דברים י' כ"ב), כל הנפש לבית יעקב — שבעים (בראשית מ"ו כ"ו), כמו כן חי דוד המלך שבעים. במשכן ע' עמודים היה ואילו הן כ' בדרום, כ' בצפון, ו' במערב והם הקרשים ו' במזרח³), וד' בפרוכת, וה' בפתח המשכן ועמוד הענן הרי ע'. ע' אמה היה המשכן כנגד ע' ימים טובים שנתן הק' לישראל, ו' ימי פסח, וח' ימי חג, ור"ה יום הכפורים וחג שבועות ונ"ב שבתות הרי ע'. ע' כלים [דיו במקדש] אילו הן גביעים כפתורים קנים ונרות (חסד) שהיא

(1) וינאץ בזעם אפו מלך זכה, וכוננו על מה שדרש במ' איכה וכהן על שריה ובמדרש ש"ה (הנה מטתו) דריש הפסוק ויקח שר הטבחים — זאת שריה כהן הראש בסוף מלכים על ראשי סנהדרין ובמ' נשא פ' י"ג דריש ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבת יששכר מעמיד (דברי ר"בא).

(2) הוא סוף פיוט לפ' זכור המתחיל זכור את אשר וג' והמאמר הזה הוא במ"ד פ' י"ד לר' פינחס.

(3) והג' במ"ד שם וששה עמודים לפאת קרמה (והם שלשה עמודים אל הכתף מזה לשער החצר ושלושה מזה) וד' לפרוכת וה' למסך פתח המשכן, עמוד הענן, וחסד שם ד' במספר העין, ובמ"ד רפוס שאלוניקי הג' וד' עמודים למסך שער החצר הרי ס' לחצר וד' לפרוכת וג' הרי ע'.

סנהדרין וקנים ע', ומן בית ראשון עד שני יבנה במהרה בימינו
 שבעים. ע' שמות לישראל ע' שמות לירושלים, ע' שמות לתורה⁽¹⁾.
 כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה מאמרות שכרא בהן העולם,
 וכנגד י' דברות וי' ספירות וי' אצבעות, ומן אדם עד נח י' דורות,
 ומנח עד אברהם י', עשרה שליטים באדם⁽²⁾, עשרה תולדות בתורה⁽³⁾
 י' נסיונות. פר אחד כנגד אברהם שני' ואל הבקר (בראשית י"ח
 ז'). איל אחד כנגד יצחק שנפדה באיל, וישא אברהם את עינו
 וג'. כבש אחד כנגד יעקב שני' שה פוורה ישראל (ירמיה נ' י"ז).
 ושעיר עזים אחד [כנגד יוסף שני'] וישחטו שעיר עזים (בראשית
 ל"ז ל"א). ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן. אילים
 חמשה כנגד ה' איתני עולם בני זרח זמרי ואיתן הימן וכלכל ודרע
 (דה"א ב' ז') כולם ה'. עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה
 כנגד ה' הרגשות וה' מורגשות, ועוד כנגד המזבח שאורכו ה' אמות
 ורחבו ה' אמות. קערות כסף י"ב מורקי י"ב כפות זהב י"ב
 כנגד י"ב מזולות וכנגד י"ב חדשים וי"ב מנהיגים בנפש, ושבתים י"ב
 וכנגד י"ב לחם הפנים על השולחן⁽⁴⁾. כל כסף הכלים אלפים
 וארבע מאות משנברא העולם ועד שהיה משה בן ל"ב שנה
 שהתחיל להורות להם לישראל במדבר אלפים וד' מאות שנה. כפות
 זהב י"ב משקלם ק"כ כנגד ימי משה החסיד וכן קרבן נפשות
 כנגד אלו. פרים י"ב כבשים י"ב שעירים י"ב, פרים כנגד מלכים,
 אילים כנגד נשיאים, שעירי עזים כנגד רוזנים וזוגים ופחות, וכבשים
 כנגד פקידים ושלישים והכרתי והפלתתי. זבח השלמים כ"ד כנגד
 כ"ד ספרים וכ"ד משמרות, כפרה על כ"ד אלף שמחו בבעל פעור.
 אילים ס' עתודים ס' כבשים ס' כנגד ס' רבוא וכנגד סוד ששים
 חמה מלכות⁽⁵⁾ וכנגד בית שני שנבנה ס' על ס' רומיה אמין שיחין

(1) במ"ר שם. ורקנטי בפ' בהעלותך הביא מדרש שיר השירים: שבעים שמות
 קרא הקד"ב לישראל ישורון כבוד נער וכו' שבעים שמות להק"ב רם נשא וכו' והמאמר
 הזה איננו במ' חזית ובעל הטורים בפ' בהעלותך הביא השמות האלה בפרטיהן ואיננו
 הע' שמות אשר המציאו המקובלים בצרופיהם.

(2) ראה ס' קהלת ע"פ החכמה תעוז וג'.

(3) בפרטן אתה מוצא י"ב בתורה.

(4) בעל המאמר הזה הוא ר"פ בן יאיר במ"ר פ' יד. והי"ב מנהיגים נמצאים
 במ' יצירה ס"ה.

(5) ובמ"ר הגי' וכנגד סוד שחשבונו ס' ובאמת חשבונו ע' וע' במתנות כהונה.

פוחיה אמין שיחין. אלישע שימש לישראל ס' שנים, [וכנגד ששים] ערים גדולות (דברים ג' ד'), ויצחק בן ששים שנה (בראשית כ"ה כ"ו). ששים גבורים סביב לה (ש"ה ג' ו') [אלו ששים אותיות שבברכת כהנים] יברכך ה' בברכת כהנים ס' אותיות⁽¹⁾:

י"א מנורת זהב יש לה ז' נרות כנגד ז' מאורות בעולם ז' כוכבים⁽²⁾, בשנה ז' ימים טובים, ושבעה שערים בנפש שני עינים שני אונים שתי אפים ופה אחד. [מנורה בדרום] כנגד חמה שהיא מאירה לחכם ועל ימין היא שני לב חכם לימינו (קהלת י' ב'). הנפש (חסר) כנגד מזבח הקטורה והשולחן בצפון⁽³⁾ וב' תענוגים צפונים לצדיקים. המנורה בדרום כנגד העולם הבא שאין שם אוכל אלא אור שכינה. ועשית מזבח אחד זהב ואחד נחשת, מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם מזבח נחושת בגופו של אדם כשם שהזהב יקר מן הנחושת כף הנפשות יקרות מן הגוף, אבל⁽⁴⁾ בכל יום ויום היה מקריב כהן מה שנגד (?) עליהם מן הקדש כן צריך האדם לעבוד פני אדון העולמים תמיד בנפשו ובגופו. כשם שהגוף אוכל כך מזבח הנחושת היה למאכל. כשם שהנשמות אינה ניהנות אלא מן הרוח לכך לא היה נקרב במזבח הזהב אלא קטורת סמים דבר העשוי לריח. למה יש קרנות במזבח אלא שכל החיות מהורות בין המקריבין למזבח בין שאין מתקרבין אבל מקריין ומפריים. ועוד למה הק"ב גור לעשות קרבנות למזבח אלא רצה הקד"ב להלמדנו אם מקריבים לו קרבנות בצדקה הוא מהדף ומאבד ומכניע צריהם ואינן מניחין להזיק אותם שכן כתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוטמנה קרנות צדיק (תהלים סוף ע"ה) ואם לאו הוא רודף ודוחף אותם מפניו שכן כתיב ונתתי את עריכם חרבה — ולא אריח בריח ניחחכם (ויקרא כ' ל"א). ואומר למה לי — רוב זבחכם (ישעיה א'). מ"ה פרים היו מקריבים בכל שנה חוץ מפרי החג כנגד מ"ה [קללות] שכתובות בתורת כהנים וכתג ע' פרים כנגד ע' אומות. צ"ח כבשים

(1) כצ"ל גם במ"ד שנרפס בטעות ויצחק בן ס' שנה שנאמר ששים גבורים וב' והגהנו על פי ג' ד' שלונקי ומדרש שיר השירים.

(2) ג' ל"ג ז' רקיעים והמאמר זה ע"פ ס' יצירה פ"ד או כג' הילקוט סי' תי"ט כנגד ז' כוכבים המשמשים בעולם.

(3) ב"ב כ"ה.

(4) צ"ל כשם שבכל.

בחג כנגד מאה קללות חסר שתים שבמשנה תורה. כל אלו היו מקריבים להציל ישראל מכולם. בא וראה כמה הק' מחבב הקרבנות. אחד מישראל חביב לפניו מכל קרבנות הגוים. את מוצא ע' פרים היו ישראל מקריבים בחג על האומות לכפר עליהם⁽¹⁾. באו⁽²⁾ ישראל לדרך א"ל הקב"ה עשו כאן יום אחד [לא] שאני מבקש מכם קרבנות הרבה (מטריח עליכם) אלא מה אני מבקש מכם פר אחד לכפר עליכם. ואין אחה מוצא שכתוב באחד מכולן אישי ריח ניחוח אלא ביום השמיני כתיב אשה ריח ניחוח, אמר הקד"בה זה קרבן הוא חביב עלי מכל הקרבנות. — כי הוצה ה' בעמו יפאר ענוים בישועה (תהלים קמ"ד) ואין ישועה אלא קרבן שנאמר ואל קין ואל מגחתו לא שעה:

י"ב ג' מבס"ס⁽³⁾ הן הקרבנות עולה שלמים וחטאת וג' ניחוח הם של צדיקים אהבה בקשה יראה. העולה כנגד אהבה. והשלמים כנגד הבקשה. החטאת כנגד היראה. העולה נקרבת לכבוד הקב"ה בלבד אבל השלמים והחטאת כנגד עצמנו. יקרה היא האהבה⁽⁴⁾ אלא שיש צדיקים עובדים את המקום כאהבה ונותנים כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא לבדו קיים את הכל ובטובו הרב ברא את עולמו במאמר ולא בעטל והוא אלוה ואב וטלך וגבור וחכם וטוב ורחם וסובל⁽⁵⁾ את הכל ומלא את הכל את העליונים ואת התחתונים ומכלכל בריותיו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ולטובים ומאריך לרשעים בעבור ישובו ויחיו⁽⁶⁾. על כל הטובות האלה הצדיקים אוהבים את את המקום ונותנים לו הלל ושבח על כל מעשיו הגדולים, על זה העולה נקרבת. ואיוו היא הבקשה אלא שיש עובדים את המקום ומפילים תחנונות ובקשות ושואלים ממנו כל מידה טובה בשביל

(1) במ"ד סוף פינתם בשם ר' פינתם בר חמא.

(2) צ"ל ביום השמיני באו זט'.

(3) המאמר הזה עד „ממנו הוא מתורא" נעתק בס' רזיאל בשם מדרש ושם הגי' שלשה מיני קרבנות הן, וידוע הוא כי זה ס' רזיאל אשר בירינו היא ס' סודן רזי של בעל חזקת הנקרא ר"א הגדול, ובס' חזקת דף ב' ובה"גמ הלכות יסודי תורה פ"ב הועתקו מקצת דברים מהמאמר הזה. וטכס לשון סדר ותמונה בל"י.

(4) מן הבקשה והבקשה מן היראה, ואיוו היא האהבה שיש וג' כן הגי' בס' רזיאל.

(5) ר' חזק ויטאל בס' מכתם לחד כ"ז הביא המאמר מן יקרה היא האהבה על הפסוק ואהבת את ה' — עד ישובו ויחיו, וגרס וסוכה את הכל.

(6) בס' רזיאל הגי' ויחיו כל הטובות האלה.

הנאת עצמן כגון חכמה בינה ודעה ואורך ימים, רפואה ואשה משכלת
ובנים ישרי לבב והצלחת מעשים ועושר וכבוד ונכסים שירצו אדם
שהיא קנין טוב, זה היא הבקשה, ועליה זכחי שלמים מתקריבים.
טכס יראה. ואיזו היא היראה שיש עובדין את המקום ביראה
גדולה ובפחד מרובה והן המתפללין להציל מן הקללות הכתובים על
המועלים במצותיו על העוברים פקודיו של מקום בין בע"הו בין
בע"הב. בע"הו מן החלאים ומן המכות והמכאובות שלא יצטרכו
לבריות ושלא ימשלו בהם זרים ולא יראו מיחה או דבר רע בבניהם
ובכנותיהם וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה ובעולם הבא להינצל
מן הפורענות ומן המשחית ומן יקידת אש של גיהנם העתידה ללהט
ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול זו היא היראה ועליה החטאת
נקרבת. אבל כגון שג' הללו בין העולה בין החטאת בין השלמים
מתקריבים בבית אחד ע"י כהן אחד לשם אלהים אחד ושלשתם
שויים כך הצדיקים בין באהבה בין בבקשה בין ביראה שויים אלו
לאלו שכולם בצל הק"ה חסים והאוהב אותו אוהב והמבקש ממנו
הוא מבקש והמתירא ממנו הוא מתירא. — ולמה צוה הק"ה
להקריב קרבן מן ג' בהמות ותור וגזל ולא מן האחרים לפי שהארץ
נמשלה לעגלה הים נמשל לעז השמים נמשלו באיל ואויר נמשל
בתור וגזל. ועוד עד שלא בא אברהם כל מי שהקריב לשם קרבן
מן הבהמות הללו הקריב שכן מצינו כתוב והבל הביא גם הוא מבכורות
צאנו ועוד כתוב ויכן מובה ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף
הטהור (בראשית ה' כ):

י"ג ה**זבחים** מוכיחים בין רשע לצדיק וכן את מוצא בין קין
ובין הבל שנאמר וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו
לא שעה. קרבנו של נח קיבל ברצון שני וירח ה' את ריח הניחוח
אבל קרבנו של בלעם לא רצה לקבל. ועוד הקרבן מוכיח בין צדיק
לרשע כמו שנעשה בין שמואל לשאול, בין אליהו הנביא לנביאי
הבעל. והקטורת מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין אהרן
לקרח ובין הכהנים לעוזייהו המלך: —

י"ד ה**ביבין** הם הזבחים שעל ידן עושה רצון הצדיקים. ע"י
קרבן שמע הקד"ה חפלתו של נח ע"י הקרבן כרת ברית לאברהם
לנתינת הארץ שנאמר ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית (בראשית
ט"ו י"ח) ע"י הקרבן הקד"ה מכפר על השגגות ע"י הקרבן נתן
המקום להם ניצוח לגדעון על המדינים (שופטים ו') ע"י הקרבן קיבל

הקרב"ה הפילתו של שמואל על ישראל (ש"א ו' ח' י') ע"י הקרבן נעצרה המגפה בימי דוד (סוף ש"ב) ע"י הקרבן שמע הקרב"ה הפילתו של אליהו (מ"א יח) ע"י הקרבן נגלה עון של סוטה ע"י הקרבן הקד"בה מכפר עונותיהם של ישראל ביום הכפורים וע"י קרבן קבלו אברהם יצחק ויעקב ברכת עולם שנאמר ויאמר בי נשבעתי נאם ה' וכן ביעקב כתיב ויוכת זכחים לאלהי אביו יצחק והבטיחו הקרב"ה שהוא יורד עמו במצרים ויעלהו משם. ע"י קטורת נעצרה המגפה בימי אהרן (במדבר יז יג):

מ"ן לב"ה מכל טומאות שבעולם החמיר טומאת אדם במיתתו אלא שבשביל עבירה נגורה מות עליו שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וג'. — למה גזר הקד"בה על [וילדת זכר] שטמאה ו' ימים ואם נקבה שבועים אלא להזכיר יצירת אדם הראשון שנברא בו ימי בראשית של שבת ראשון ויצירת חוה שנטלה מצלעותיו בשבת שנייה (נבראו ביום של שבת ראשונה). למה גזר הקד"בה שהוולדת זכר אחר ארבעים יום ווילדת נקבה אחר פ' יום תבא לבית המקדש, להזכיר מה פעל הקב"ה עם אד"הר שנברא חוץ מגן עדן ואח"כ נכנס לג"ע לכן הוולדת זכר אחר מ' יום שהוא שיעור יצירת הולד לזכר ופ' יום לנקיבה שהוא שיעור ליצירת הנקיבה חכנס לב"ה¹). — למה בפרשת וילדת כתיב למעלה הימנה מאכלו של אדם² ולמטה הימנה נגעים אלא כך העיר המקום על הנולד הוי מחבונן באיזה חנאי בראתי אותך. אם עשית מעשים טובים ראה מה למעלה מראשתך: ואת החיה אשר תאכלו, אכול מה שתקנתי לך, ואם חפנה אחור ראה מה כתיב אחריו נגעים. עשרה פרשיות של נגעים הם כנגד י' דברות שאם יקיימו ישראל אותם הקב"ה מצילם מהם ואם לאו הם לוקים בהם ואלו הן: ששה בגופו של אדם וד' בנכסיו. יש נגע בגופו של אדם שיצא מעצמו של אדם בעור בשרו ויש נגע שיש בחוכו מחית בשר חי ויש נגע שפרחה מצרבת השחין ויש נגע שנעשה ממכות אש ויש נגע בראש או בזקן ויש נגע בקרחת או בגבחת הרי שש ויש נגע בכל כלי עור ויש נגע בקירות הבית הרי יוד: —

מ"ז אדם כי יהיה בעור בשרו, בנותג שבעולם אדם שיש

(1) כרבי ישמעאל בנה ל' ולא כחכמים (רב"א).

(2) סימני חיות ועופות טהורות.

לו עבד והוא סורח עליו מה הוא עושה קורא לפחמים שיעשו לו כבלים ומידיהן מביאין שלשלאות כדי לכפות אותו אבל המקום אינו כן אלא אדם חטא לפניו אינו צריך לומר קראו לפחמים שיעשו כבלים אלא ממנו הם שלוחים. אדם כי יהיה, בא וראה היאך חלק הקד"בה כבוד לישראל. בקרבנות מה הוא אומר אדם [כי יקריב מכם ובנגעים לא נאמר] אלא אדם ללמדך שאם ישראל רוצים הנגעים באים על אומות העולם ולא על ישראל כשם שכחוב בנעמן¹) וכן הוא אומר וחסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים (דברים ז' ט"ו) ואומר נכוננו ללצים שפטים (משלי י"ט כ"ט). למה נקרא שם הצרעת נושנת לפי שגרמו עונותיו שנתישנה הצרעת זמן מרובה. למה גור על המצורע שישב בדר ובגדיו והיו פרומים וראשו פרוע והוא עצמו קורא טמא שנאמר והצרוע אשה בו הנגע וג'. אתה מוצא מג' עבירות הצרעת נדבק לכריות מקנאת הבל²) כמו שנעשה במרים, מחמדת עושר (חמס) כמו שנעשה בגחוי, מגובה את עצמו כמו שנעשה בעוהיו (דה"ב כו כ). לפיכך גור המקום על המנוגעים שיהא בגדיו פרומים וראשו פרוע כנגד חמדת העושר ויקרא עצמו טמא כנגד חמדת ההבל שאמר דברים על חבירו שלא כן. בדר ישב על שגבה עצמו כן ישב מנודה חוץ למחנה ולערים כמת. ואומר בעוהיה בית החפשיה (שם³) וכמו שנאמר באיוב (ג' יח) ועבד חפשי מאדוניו. למה לא צוה הקד"בה להראות נגעים לא מישראל אלא לאהרן ולבניו בלבד אלא כשם שנוטלין מתנותיהן וחרומוותיהן וכל קרבנות של ישראל כך יקבלו טרחותיהן בשביל כך עשה המקום שיהיו ישראל באים ומראין נגיעיהן (של ישראל) לכהן שכן כתיב על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ועוד כדי שיצטרכו ישראל להם ויהיו נותנים להם מתנותיהם בעין יפה. וחכמים מושלים טומאת הצרעת בטומאת הרוח והכלים, אלה הם העווכים והחטיאו את הרבים וטמאו את א"י בצרעת הרוח שכן כתיב בירבעם (מ"א י"א כ"ו) וירבעם בן נבט אפרתי — ושם אמו צרועה אשה אלמנה עבד

(1) שקראו הכתוב צרעת נעמן (מ"ב סוף ה) וכן מדוי מצרים.

(2) מקנאה שמוציא מפיו והוא לשון הרע, והבל הוא תרגום של הגה ולא מצאתי כנוי זה על לה"ר במקום אחר.

(3) ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית, הקברות על שם במתים חפשי כ"ב הר"ק ופי' המיזחם לרש"י.

לשלמה. למה נקרא שמו ירבעם אמר ביני ובין בני הוא נתן
 מריבה שעשה את העגל והפריש בני ממני. בן נבט מהו נבט לשון
 אש האיש שהביא הנבט והאש על עמיו¹). ושם אמו צרועה
 שהביא צרעת הרוח על העם והסב לבם ממני. אשה אלמנה
 האיש שהושיב את עמי אלמנה שנאמר איכה — היתה כאלמנה.
 עבד שעשה לבני עבדים לאומות העולם. לשלמה שהשליטם
 לשונאיהם כמו שכתוב הגלח שלומים (ירמיה י"ג י"ט) ואומר על
 הסגורם גלות שלימה (עמוס א' ט'). וירם יד במלך — וזה
 הדבר וג' אשר הרים יד במלך שלמה, שהרימו ידו במלך מ"ה
 הקד"בה. — מה דרכו של נגע שכהן רואה ומסגירו ואם יראה
 סימני טהרה הוא מטהרו שנאמר והסגיר את הנגע וג' כך הק"בה
 הסגיר ישראל בכבל וכיון שהסגירו הודיעו סימני טהרה²) שכן אמר
 להן נבוכדנאצר לחנניה מישאל ועזריה שישתחוו לצלם ולא קיבלו
 שנאמר (דניאל ג' י"ח) לאלהך לא איתנא פלחין, אמר להם המקום
 אין אתם רוצים לסגור במקומכם לא היה לכם חששה עלי אלא
 אתם עובדים ע"ז ולאחר שגליחתם אתם מתביישין ממני חייכם אם
 אתם מתביישין בזה אני גואל אתכם בזה לקיים מה שנאמר ושם
 ה' אלהיך את שבוהך (דברים ל' ג') ואומר תחטאני באוב ואטהר:
 י"ז כי תבאו אל ארץ כנען (בפ' נגעים) אמר
 להם הקד"בה הסתכלו בארצכם מניין היא עיקרה של ארץ כנען
 אי אתם יודעים שחם חטא כנען שנאמר וירא חם אבי כנען —
 ויאמר ארור כנען אף אתם כשתחטאו ארצכם נתפס ללקות כשם
 שלקה כנען. אשר אני נוחן לכם לאחווה, א"ל מתחילה מפני
 שהיתה הגוירה זו עליכם שתשעבדו בארץ מצרים מה כתיב שם
 וישב ישראל בארץ מצרים ויאחוו בה (בראשית מ"ז כ"ז) הארץ
 היתה אוהות בהם ותופסת אותם ואילו היו מבקשין לצאת מתוכה
 קודם לכן לא היו יכולין עד שבא הקץ שהם חייבין לפיכך כתוב
 ויאחוו בה כאדם שבע"כ אוהו בו אבל כיון שבאו לארץ כנען א"ל
 הק"בה לא תהיו סבורים שאתם נאחווים בה ויש עליכם עוד שיעבוד

(1) בתלמוד סנהדרין ק"א ב' בן נבט שניבט ולא ראה — ת"ר נבט שראה אש
 יצאת מאמתו וג' זכ"ל פה, כי נבט אינו לשון אש רק לשון הבטה.
 (2) החכם רב"א הגיה כהן שהסגירו הודיעו, שהכהן צריך להודיע בפה כדרשינן
 מקרא טהור הוא וטהרו הכהן וע' במ"ק דף ז' זבת"כ.

אחר חייכם ברשותכם אתם נאחזים ותופסים אותה, הוזרו בכם פן
תחריב ממעשיכם הרעים. ונתתי נגע צרעת, א"ל הקד"בה לא
תהיו סבורים לומר שהיא מקרה אלא בשביל לחזור בכם הבאתי
על הבתים צרעתי, ונתתי נגע מאתי תהיה המכה עתיד אני ליתן
טכס של נגעים, אינן באין על בריות כשם שהן כתובין, בתחילה
אמר הקד"בה ילקה בהונו כדי שיבין ויחזור בו, בתחילה בכיתו אם
לא עשה תשובה הוא לקה בכבודו, לא עשה תשובה עושה דין באדם,
בתחילה הוא מלקהו מן הקלים ואח"כ מן החמורים. את מוצא
באדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות אבל כשאכל וחטא לא
עשה לו כך אלא קילל את הונו ואח"כ גור לו המות שנאמר ולאדם
אמר וג' ואח"כ כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכן אתה מוצא בקללות
באם לא תשמעו לי — אם באלה — אם תלכו עמי בקרי —
ואם בואת לא תשמעו לי וכן איוב מתחילה איבד את ממונו ואח"כ
פרע מבניו ומגופו. ולמה לא נכתבו הנגעים כתיקנן אלא נגע של
גוף תחלה ליתן יראה ופחד באדם. ד"א למה לא התחיל בפרשת
בתים לפי שאמר להן המקום פרשת נגעים במדבר שלא היה להן
עדיין בתים כך א"ל המקום לפי שאין לכם בתים אני מתחיל מגופכם
אבל לאחר שתכנסו לארץ לא אחיל אלא מבתיכם. ולמה לא
התחיל בבגדים שהרי בגדים היו לובשים במדבר לפי שהבגדים שהיו
לובשים מעשה נס היו, שהרי עמדו ישראל מ' שנה במדבר ולא
הוצרכו לכבס בגדיהם שנאמר שמלחך לא בלחה מעליך. למה
הקדים בגד צמר לפשתים לפי שצמר רחוקה מן הגוף. את מוצא
המצורע חשוב כמת, כשם שטמא בטומאת המת גור הק' ליקח
פרה אדומה ולהשליך לתוך השריפה עץ ארו ושני תולעת ולהוות
עליו ג' ו' ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש ו' ימים כך צוה למצורע
ג' ו' ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש ו' ימים ושיקח ב' ציפורים
ועץ ארו ושני תולעת ואח"כ יבא למקדש. ולמה צוה בפרה לעשות
כמו במצורע לפי שמעשה פרה אדומה לא נעשית אלא לכפר על
מעשה העגל שהוא צרעת הרוח לפיכך דינו שוח. ולמה צוה מפרה
לעשות בטומאת טח ולא בטומאת אחרת, לפי שהמצורע למת איתקש
שנאמר אל נא תהי כמת. למה צוה הק' ליקח שני ציפורים לטהרת
המצורע כדי לשחוט אחת ולשלוח אחת. ולמה צוה לשחוט אחת
ולשלוח אחת שכן כתיב ושלח את הצפור החיה אלא סימן נתן לו
הקד"בה מן הציפורים שהוא מביא א"ל ראה היאך ציפור זה שחוט

וקבור בארץ כשם שאי אפשר לציפור הוזה לזוז ממקומו כך אי אפשר לצרעת לבא עליו עוד, ושלא תאמר הואיל שהלכה לה ממני אי אפשר לבא עלי הסתכל בצפור המשלחת שהיא חיה וסופה יכולה לחזור כך אם חזרת מן החשובה סופה לצרעת לחזור עלי, היא שוחט אחת ומשלח אחת. ולמה הביא הנטהר מנגעו אחת חוץ למקדש ואחת במקדש אלא לפי שהיה אסור לישב לו במדינה ולבא במקדש לפיכך היה מביא ציפורים שהיה מעשיהו חוץ למקדש כדי שיהא מותר לו לישב בעיר עם הטהורים ולפיכך לא היה מביא קרבן לטומאת טח כשם שמביא על טומאת מצורע לפי שזו באה על חטא וזו אינה באה על חטא. ולכך על נגעי בחים לא היו מביאין אלא קרבן חוץ לפי שהבית לא היה צריך קרבן פנים לפי שאין לו ליכנס במקדש:

י"ח חמשה עבירות עשתה הוזה כשאכלה מן העץ ואילו
 (ה' 1): ותרא האשה כי טוב העץ — וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, הרי חמשה וכנגדן גזר הק"ב עליה ה' קללות שנאמר הרבה ארבה עצבונך, והרנך, בעצב הלדי בנים, ואל אישך תשוקתך, והוא ימשל בך, וכמותה נתקלל אדם. — למה גזר לכהנים שלא לאכול חטאת הדיוט חוץ למקדש אלא בחצר אוהל מועד, שלא ילמוד אדם אחד מהן שחטא התדיוט ההוא ויתבייש. למה לכ"ג לא עשה כך אלא בפרהסיא גזר המקום לשרוף פר החטאת של כ"ג שילמדו ושיראו. למה כן בשביל טעמים הרבה. א' שידעו הכל צדקתו של הק' שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול לא למלך ולא לכ"ג שכן כתיב כי ה' אלהיכם הוא אלהי אלהים וג' (ועוד כתיב) אשר לא ישא פנים וג' (דברים י"א י"ז) וכתיב יהי פחד ה' עליכם (2). למה גזר הקד"ב לשרוף פר החטאת בפרהסיא חוץ למחנה אלא רצה הקד"ב ללמד שלא יהא אדם מתבייש להתוודות חטאתו לפני כ"ג שכן כתיב והחודרה אשר חטא עליה (ויקרא ה' ה') שיאמר כהן לא נתבייש ממני אני למה נתבייש

(1) ובח"י ה' י"ג ב' הביא המדרש ה' דמים טמאים יש באשה והיה זה כנגד חמשה חלקי תאוה שחטאה בהן באכילת הפרי, ראיית הלב, תאות העין חמדת השכל ואכילת הפרי והנתינה לבעלה וזו שג' ותרא האשה וג'.

(2) ליתא במקרא וצ"ל יהי כבוד ה' לעולם (תהלים קד') והחכם רב"א הגיה יהי פחד ה' על כל ממלכות (דח"ב י"ז י) ופירשו המפרשים בזכות שלמדו תורה כרתיב מקודם וילמדו ביהודה ועמם ספר תורת ה'.

ממנו, לפי שהוידוי היא כפרת החטא שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח י"ג). ולמה גזר המקום בתורה לכל אדם העושה החטא בשגגה להביא קרבן בעד עצמו ואין אוחו האיש נקי עד שיקרב קרבן על שגגתו אלא שלא יעשה אדם חטא לפני המקום בודון. כחוב אחד אומר אל [את] פני פרכת הקדש⁽¹⁾ (ויקרא ד' ו') וכחוב אחד אומר על [את] פני הפרכת⁽²⁾ (שם שם י"ו) לומר לך חטא הנשיא⁽³⁾ הגדולה במקומה חטא הצבור אין הגדולה במקומה. ד"א לפי שחטא הלומד והמלמד אפי' מיכאן לחוץ מפרוכת מועל שם והוציא את הפר אל מחוץ למחנה (?) ד"א כל מקום שיש משיח יש ארון ותורה, כל מקום שאין משיח אין ארון ותורה: —

י"ט שלשה מינין יש בזבחים שלמי תורה, נדבה, נדר, ונקרבין על ג' דברים על לשעבר ועל דבר העומד ועל שעתיד לבא. זבח תודה נקרב על הודיית עסק טוב שכבר בא עליו לכן נקרא שמו תודה שהוא מהלל ומודה ומברך את המקום על הטובות שקיבל הימנו, וקרבן תודה חביב לפני המקום שנאמר זבח תודה יכבדנני (תהלים ג') לפיכך אתה מוצא אותה מליאה מכל דבר כסעודה מליאה. כל מאכל יש בקרבן התורה, חלות, חלח לחם חמץ, לחם מצה, יש בה שמן ויש בה ריקיקין. ועוד⁽⁴⁾ נדבה נקרב על כל דבר טוב שאדם מתנדב מלבו אבל קרבן הנזיר על הרבה [דברים] נזיר מקריב קרבן נזיר. והנשים שאסרו איסר על נפשם בבית [אביהן] או בכוח בעליהן כמו שעשה ביעקב אבינו (בראשית כ"ח כ') ובתנה אם של שמואל, ועוד דברים אחרים שכן כתוב כי תידור נדר לחי:

כ' איכה ישבה בדר, למה בקינות כל האלפא ביחא פוחחין באיכה לפי שעברו ישראל על מה שהותרם המקום על ענין ע"ז שנאמר (דברים י"ב ל') השמר לך — ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה וג' דרישת האיכה היא גרמה כל הרעות של איכה, איכה ישבה, איכה יעוב באפו, איכה יועם וזה. למה נקרא שם הספר קינות, אתה מוצא כל הבריות שבעולם לשמש⁽⁵⁾ ניפלגו מה הם

(1) זבחים מ"א.

(2) ולא כתיב הקדש.

(3) צ"ל הכהן המשיח (רב"א).

(4) מה חסד תחילת המאמר על נדבה ועל נדר.

(5) בגליון הכ"י נכתב לשמש.

ולמה הם נעשים ועל מה הנייה נבראו, ומן השמש הזה יכול אדם לידע מה שמו ועל מה נעשה ועל מה נברא. בראשונה להודיע לכל כח גבורתו של הקד"ב ועוד נברא להאיר ולהבריל היום מן הלילה ועוד להבריל ד' תקופות השנה ועוד לחום ולהפריא את הדשא והעשבים וכל זרע הארץ ופירות האילנות ונקרא שמו שמש שהוא משמש את כל העולם כולו⁽¹⁾, וכן בכל הספרים הקדושים יש בהן חכמה ובינה ודיעה למה נכתבו ונקרא שמו ועל מה הנייה נכתב. כיצד הראשון של תורה נקרא שמו ספר בראשית ולמה נקרא שמו בראשית אלא שידעו כל הדורות הללו⁽²⁾ קודם לעולם ובעצתו הטובה ברא את העולם וכל בריותיו בלא עצות אחרות והוא בכבודו מושל בעולמו וטעמים הרבה למה נכתב. כך הספר הזה נכתב לדברים רבים, ומי אמרו ירמיה⁽³⁾ שכן כתיב ויאמר ירמיה, ולמה נקרא שמו קינות אלא בשביל הקללות שראו בימיהן, הבצורות הרבה והרעב ואכילת בשר בניהן ובנותיהן ומצודות ומלחמות אויביהם ושריפת עריהן ובתייהן ושחיטת עולליהם וטומאת נשיות ובנותיהן לפני שוביהם וביזת עושרם ורכושם ושבת בחוריהם מלכיהם ושריהם וכחניהם ואכזריות חיטה של גוים שלא נשאו פנים לזקן והיאך נסתלקה שכינה מן קדש הקדשים ואח"כ באו גוים הערלים וטימאו את היכל ה' ושבו אותם לבבל, ואח"כ ראה שריפת המקום המקודש מימי נח [שנאמר] וישכון באהלי שם, ומקודש מימי אברהם, הר המוריה (דה"ב ג'⁴), ומקודש מימי דוד, והר בית אלהים (?) ומקודש מימי שלמה מן הענין ומן האש שירדה מן השמים שנאמר ולא יכלו הכהנים וג' (מ"א ח' י"א), בשביל הרעות האלו נקרא ספר הזה קינות. ועל מה הנייה נכתב הספר אלא כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול ולא לגוי ולא לישראל שנאמר כי ה' אלהיכם וג' אשר לא ישא פנים וג'. ד"א למה נכתב הספר הזה אלא ללמד אותנו שכשם שכל

(1) אמר אהרן עיין מדרש סוגן בבית המדרש שלי חלק ב' דף 25 ומכאן ראיה שהגדתי נכונה שם.

(2) צ"ל שהוא קודם לעולם.

(3) מ"ק כ"ז וצ"ל ויקרא ירמיה (ירמיה ל"ו).

(4) במ' חזית סוף פסקא כמגדל דוד ובתענית י"ז שמשם יצאה הוראה לעולם ובכ"ה ס' נ"ו הביא הפסוק בעקידה ארץ המוריה.

הקללות שדיבר המקום ביד נביאים הראשונים באו על ישראל כך
 כל הטובות שדיבר המקום ביד נביאים הראשונים עתידין לבא על
 ישראל שכן כתיב והיה כאשר שקדתי עליהם וג' (ורמיה ל"א כ"ח)
 והיה כאשר הייתם קללה -- כאשר ומתתי להרע וג' (זכריה ח' י"ג)
 וכן בספר הזה כתוב טוב ה' לקיוו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה',
 כי לא יונח לעולם ה'. ולמה נכתב כל הספר הזה כסידור כ"ב
 אותיות שבא"ב בשביל שיהא הספר הזה מוכן ורגיל לכל ישראל
 בפיהם כשם שנאמר על השירה הגדולה: ועתה כתבו לכם את
 השירה וג' (דברים). ד"א למה נכתב הספר הזה כסידור כ"ב אותיות
 אלא כך אתה מוצא מנין כל בריות שבעולם כ"ב הן. ועוד כך
 אתה מוצא מאדם הראשון עד שבא יעקב אבינו כ"ב דורות הן
 בשביל כך אמר הנביא כך. אמר באו כל הדורות וכל האותיות
 וכל הבריות שבעולם עליונים ותחתונים ועמדו על הצרות ועל הרעות
 שהגיעו לישראל. כל הספר נכתב בששה אלפא ביתא⁽¹⁾ ופרשה
 אחת באחרונה זכור ה' וג', ולמה כך כנגד ז' גליות שנעשו בישראל,
 ג' שנעשו בעשרת השבטים⁽²⁾ וג' בירושלים ואחת במצרים. ועוד
 ששה א"ב כנגד ששה ימי בראשית ועוד ששה עם הפרשה זכור
 ה' הרי ז' כנגד ז' פרשיות שבויקרא: ואם לא תשמעו לי, ואם
 בחוקותי תמאסו, ואם את משפטי, ואם עד אלה לא תשמעו לי,
 ואם תלכו עמי קרי, ואם באלה לא תוסרו, ואם בזאת לא תשמעו
 לי, ז' כנגד ז'. ועוד בו' מקומות בתורה כרת המקום ברית לישראל:
 ויאמר אם שמוע תשמעו בקולי, אם בחוקותי תלכו, והיה עקב
 תשמעון, והיה אם שמע תשמעו אל מצותי, והיה אם שמוע וג' וז'
 כנגד ז'. ועוד ז' פסוקים אתה מוצא בשירה הגדולה, בשירה שאמר
 משה החסיד סמוך למיתתו. למה ד' א"ב נכתבו בספר הזה והאחד
 מהן ג' אלא כנגד ד' מלכויות שגזר דיון הצדיק להעביד ישראל בהן
 ואלו הן ד' מלכויות בכל, מדי ופרס, מלכות יון, מלכות אדום שקולה
 כנגד שלשתן⁽³⁾. ד' פרשיות הן בספר הזה ויש בהן קנ"ד פסוקים
 ולמה כך, אלא כך אתה מוצא שנשתעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה

(1) כי בפרשת אני הגבר א"ב משולש.

(2) סע"ד פרק כ"ג ולקמן באיכה על פסוק אשר עולל לי.

(3) בכ"י נכתב למה ד' א"ב והאחד מהן ז' כנגד ז' מלכויות, וכן לקמן ז' פרש'
 כנגד ק"ג פסוקים, והגהנו לפי האמת.

למלך אישור מימי אחז ותגלת פלאסר עד שחרב הבית בראשונה קנ"ד שנים הן¹). — בכל הספר הזה של קינות אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה' בלבד. בששת ימי בראשית אי אתה מוצא ה' אלא אלהים בלבד. בכל פרשה של קין אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה' [בכל פרשה של דור המבול אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה'] שכן כתיב וירא ה', וינחם ה', ויאמר ה'; בכל פרשה של דור הפלגה אי אתה מוצא אלא ה' שכן כתיב ויהי כל הארץ וג' וירד ה'; בכל פרשה של סדום אי אתה מוצא כתוב אלהים אלא ה' שכן כת' ויאמר ה'. בכל הקללות הכתובות על שונאיהם של ישראל בתורה שני שמות של הק' הם כתובים ה', אלהים, כשם שבאדם הראשון כתוב ויקרא ה' אלהים אל האדם: **איכה** ישבה בדר העיר הנביא היה יודע כל הכבוד (עולה) בימי יאשיהו היאך היתה וכשראה עיר הקדש חרויבה היה אומר איכה ישבה בדר, היכן הוא כל אותה הכבוד. רבתי בגוים שרתי במדינות, זוכר היה ירמיה היאך היתה העיר בימי דוד ושלמה אסא יהושפט וחזקיהו שהיו כל הגוים בימי מלכים אלה משרתים ועומדים מפניהם. בלילה שאינה רואה מפני הצרה שנאמר יככה ה' בשגעון ובעורון וכתוב והיית ממשש בצהרים וג' (דברים כ"ח). עשרה מלכי רשעים היה במקרא² וגור עליהם שיצאו מן הארץ לגולה. אילו הן המלכים הרשעים: רחבעם יורם אחזיה יואש אמציה אחז מנשה אמן יהויקים צדקיה, כנגד עשרה דורות מאדם ועד נח שסרחו במעשיהם והמתין להם המקום עד שהביא מימי

(1) מראשית ממלכת אחז עד חרבן הבית קנ"ה שנים

הם, כי אחז מלך	16
חזקיה	29
מנשה	55
אמן	2
יאשיה	31
יהויקים	11
צדקיה	11

155

ואחז מלך בשנת י"ג לפקח בן רמליהו ובשנת עשרים לפקח בא תגלת פלאסר וג' כדאיתא בסע"ר פ' כ"ב וחסר לחשבון הנ"ל מקצת השנים מראשית ממלכת אחז.

(2) צ"ל ביהודה, כי לא חשב רק מלכי יהודה ואלו הם: רחבעם, אבים, יורם, אחזיה, יואש, אחז, מנשה, אמן, יהויקים, צדקיה. וכן צ"ל.

המבול. זכרה ירושלים היאך נהפך כבודה ויקרה וגדולתה לקלון ולחרפה ולשפלה שכן כתיב (דניאל ט' ז') הקרבים והרחקים וג'. ימי עניה שהיו מענין את הצדיקים ומה¹) . . במקום [ד"א] זכרה ירושלים אין הכסיל יודע הכבוד שהיה לו אלא א"כ היה נכנס לתוך הצרה ואז יודע מה היא השמחה ואם ארעאי אבל ומתו עבדיו ובניו ושפחות והוא חוזר ומבקש שלוחה, שאל ואמר היכן הבנים והבנות והעבדים והשפחות, לשעה קלה אבד הכל. חטא חטאה ירושלים כפליים חטאה שחטאה ולא שבה ואמר אחרי עשתה את כל אלה (ירמיה ג' ז'), ועוד אין איש ניחם על רעתו (שם ח' ז') והיו חוטאים ואומרים לא חטאנו שכן כתיב אי לואת אסלח לך וג' (שם ה' ז') הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (שם ב' ל"ה). חטא חטאה למה כפליים אלא למקום ולבריותיו על עצמו ועל אחרים שבישראל מוזכים את הבריות כולן, שהן רואים את מעשיהם נאים והן אומרים אין אומה כיוצא בו שנאמר ושמרתם כי היא חכמתכם וג' כי מי גוי גדול. וכשישראל עושין רצון המקום הוא עושה להם ניסים ושמו מתקדש בעולם בשכילנו כמו שנעשה במצרים וכים ובמדבר ובירדן וביריחו ובגבעון כשעמדה החמה ובסיסרא ובפלשתים ובכושים ובאשור ובהרבה מקומות שנעשה ניסים לישראל היו כל האומות משבחים להקד"בה והיו מתגוירין ובאין בדת אלהי ישראל שכן אתה מוצא בימי דוד שנתגוירו גוים המון רב (דה"א כ"ב ב') וכן נבוכדנצר כשראה הנסים שנעשו לדניאל. וכשישראל חוטאים הוא פורע מהם והגוים מנאצים אותם ומגדפין על המקום שנאמר ותמיד כל היום שמי מנאץ (ישעיה נ"ב ה') ועוד כתיב ואמרו לא יראה ית (תהלים צ"ד ז') לכך חטא חטאה ירושלים. כל מכבדיה הוילוה, אילו הבבליים בראשונה היו מביאים מנחה בימי חזקיה לדרוש המופת אשר היה בארץ והיום בזו את כל יקרה, למה שראו ערותה, שבאו במקדש וראו בקירות ההיכל חקוקים חבנית כל רמש ובהמה ושקץ וכל גילולים שנאמר ואבוא ואראה והנה כל חבנית (יחזקאל ח' י') עד ששמו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת לכך נאמר הוילוה כי ראו ערותה, אוי להן לישראל מה עשו בבית קדשי הקדשים עשו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת. במצורע כתיב כי בדרך ישב וכאן כתיב איכה ישבה בדרך. כיון שבא מנשה

(1) מה שתי היבות בכ"י אשר לא תקראנה.

והכנים צלם בהיכל ובימי צדקיה שהיה מצייר [צורות ע"ז] בכתלי
 בית המקדש הלך בעל הבית כביכול אצל ירמיהו הכהן¹ הנביא
 ואמר לו הרי טימאו את ב"ה שכן כתיב וכא אשר לו הבית (ויקרא
 י"ד ל"ה) זה הקד"בה וכן הוא אומר יען ביתי אשר חרב (חגי א'
 ט') מה כתיב וצוה הכהן ופנו את הבית [וכן כתיב] ואת הסירות
 ואת היעים וג' לקח רב הטבחים (מ"א כ"ה). וראה הכהן את הנגע,
 זה יחזקאל הכהן שהיה בגולה והיה קורא תגר לפני המקום שחרב
 את ב"ה, מה עשה לו הקב"ה נטלו בהרף עין והעמידו בב"ה והראה
 לו כל דמות ע"ז שהיו מציירין בכתלי ב"ה שנאמר וישלח תבנית
 יד — ותבא אתי ירושלמה — ואחתור בקיר — והנה כל תבנית
 רמש ובהמה שקץ — מתקה על הקיר סביב סביב (יחזקאל ח'
 ג — יא), לכך נאמר והנה הנגע בקירות הבית. והסגיר את
 הבית שבעת ימים אילו הן שבעים שנה שגלו לבבל. ושם הכהן
 ביום השביעי הוא עורא הכהן שחתור הגלות לירושלים שנאמר
 הוא עורא עלה מבבל (עורא ז' ו'). ולקחו אבנים אחרות והו
 בנין עורא דכתיב והוא מתבנא אבן גלל (שם ה' ח'). ואם ישוב
 הנגע ופרח שחורו וקילקלו עצמן והכעיסו למקום שנאמר ראיתי
 ביהודה דרכים גתות בשבת ועוד כתיב ראיתי — השיבו נשים
 אשרדיות (נחמיה י"ג), מה עשה המקום: ונתן את הבית את
 אבניו ואת עציו הביא לשנאיהם ונתצו ושרפו למקדש עד יסודו
 שנאמר ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז), א"ל אתם הכעסתם
 אותי אף אני אבוא עליכם ד' מלכיות אבל לעתיד לבא הק"בה
 בונה את מקדשו בבית חדש שכן כתב בונה ירושלים ה' (תלים
 קמ"ז). ותשב אחור שחורה לאחוריה מה שהיתה, עד שלא נבנתה
 מדוד המלך הכנעני והיבוסים היו יושבים בה ומשנבנתה היו ישראל
 ושכינה בתוכה, נשחעבדו לה כל האומות ויצא שמעה בכל העולם
 חורו וחטאו ונסתלקה שכינה מתוכה ובאו גוים ושרפו את הבית
 והרגו כהנים ולוים וגלו נביאים וחורה להיות מדור הגוים כמו שהיתה
 לפנים לכך נאמר ותשב אחור. ד"א שהמקום שהוציאם מעבדות
 לחירות שם החזירם לעבדות שנאמר והשיבך ה' מצרים. ד"א ותשב
 אחור משחרב לא זקפו ישראל ראש אלא וידיו לאחור ולא לפנים.
 ד"א ותשב אחור מאור כשרים יצא אברהם ונחל א"י וכשחטאו

(1) המאמר הזה הוא בקיצור פ' י"ז בויקרא רבה.

חורו וגלו לבבל. טומאתה בשוליה כאשר זבה מגוללה בגדיה ורגליה מטומאת דמה שנאמר כטומאת הנידה היתה דרכם לפני (יחזקאל ל"ו י"ז). [גוים באו מקדשה] לא הניח המקום לגוים לבא למקדש ולחללו ולטמאו לולי ישראל שטימאו מניין שכן כתיב ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי (שם כ"ג ל"ט) ועוד לא הניח המקום לגוים לטבוח אדם מישראל לולי ישראל שחטו תחילה את בניהם ואת בנותיהם שנאמר ויבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים (תהלים ק"ו ל"ז). לא הניח המקום לשרוף ספרים קדושים עד ששרפו ישראל תחילה שנאמר ויהי כקרא יהודה שלש דלתות — והשלך אל האש (ירמיה ל"ו כ"ג). לא הפסיק הקד"ה נביאים קדושים מן העולם ראשונה אלא ישראל רדפו והרגו אותם, מניין שכן כתיב וימרו ויטרדו בך — ואת נביאיך הרגו (נחמיה ט' כ"ו). לא עליכם כל עובדי דרך מהו לא עליכם אלא בכל הדורות שלפנים לא נשמע בעולם שאכל אדם פרי בטנו, עברו כל הדורות מאדם הראשון עד ימיכם אם נעשים לגוי אחד הנעשים לישראל, ניסים שלא ראו כל גוי ראו ישראל, צרות גדולות שלא לקו בהן כל גוי לקו בהן ישראל. אשר עולל מה הבוצר הזה מאחר שלקח מן הגפן רוב האשכולות חוזר ומקרקר עוד ומעולל עוד שאר האשכולות אותה הדרך עשה המקום לישראל: ראשונה בא פול מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, פעם שניה בא חגלת פלאסר הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי (ישעיה ח' כ"ג) ויקח את עיון ואת בית מעכה — ואת הגלילה כל ארץ נפתלי (מ"ב ט"ו כ"ט), פעם ג' בא שלמנאסר והגלה י' שבטים שנאמר ויגל מלך אשור את ישראל אשורה (מ"ב י"ח י"א). ועוד בשבט יהודה גלו ג' גליות, בימי יהויקים עלה נבוכדנצר והגלה את יהויקים (דה"ב לו ב) וגלו עמו מירושלים, פעם שניה שלח נבוכדנצר נבזראדן ולקח יהויכין וגלות אחרת עמו (שם ל"ו י'), מ"ב כ"ד, פעם ג' בא נבוכדנצר וכל חילו על ירושלים ויצר עליה והגלה את צדקיה המלך ושאר יהודה ובנימין (שם כ"ה), פעם ד' בא נבוכדנצר למצרים והכה את כל היהודים הזורדים שם לעזרה (ירמיה מ"ד) בשביל כך אמר הנביא עולל יעוללו כגפן (שם ו ט): —

כ"א [מבן שלשים שנה ומעלה] — כל הבא לעבד (במדבר ד' ט"ז) לוי נולד ג' לבטן שלישי לשבטים. ל' שלשים צדיקים לא יפסקו מן העולם. ד"א מבן שלשים שנה וג' לוי אות ראשון

ל"מד וסופו יו"ד וא"ו באמצע בששה בסיון נתנו הדברות לישראל. —
 וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום (ט"א יט ח), לזכר מ'
 יום¹) מרגלים מ' יום שנאמר וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים
 יום (במדבר י"ג כ"ה) איפופסים של עולם²). — [יקוו המים]
 כשם שביום השלישי נבראו מקומות למים ואח"כ [נקוו המים למקום
 אחד] כך לוי נולד שלישי לשבטים וכן אמר להם משה מי לה' אלי
 ויאספו אליו כל בני לוי (שמות) ואומר אספו לי חסדי (תהלים נ'
 ה'). ד"א יקוו המים אל מקום אחד כולחם אצל אחד כמות משה,
 כהן גדול אחד ראש לכהונה שנאמר והאיש אשר יעשה בדרך לבלתי
 שמע אל הכהן (דברים י"ז ב), לא היה הולך למלחמה אלא אחד
 שנאמר וישלח אתם משה אלף למטה — ואת פינחס וג' (במדבר
 ל"א ו'). כשבא קרה וכל ערתו ומדבר: כי כל העדה כלם קדושים
 מה עשה לו הק"ב נתן להם ג' אפופסין, ואיזהו בליעה שני ותפתח
 הארץ את פיה, יציאה שני ואש יצאה, ומגפה שני ויהיו המתים
 במגפה. בליעה במאמר משה שני ואם כמות כל האדם וג' ואם
 בריאת וג', יציאה ביד אלעזר בן אהרן הכהן שני אמר אל אלעזר,
 ובמגפה לא עמד פה אלא אהרן שני ויאמר משה אל אהרן קח את
 המחטה, שלשה אפופסים. ביום השלישי [שני מאמרות] ולמה ביום
 השלישי שני מאמרות, ויאמר אלהים יקוו המים, ויאמר אלהים תדשא
 הארץ, אלא אחד לישראל ואחד לכהנים ולוים, אמירה במים כנגד
 כהנים שמעשיהם במים ורחצו ידיהם ורגליהם וקרבתויהם, אמירה
 בארץ כנגד ישראל שמעשיהם בארץ בשדותיהם והעצים של אילנות
 והדשאים והעשבים. ולמה ביום הג' כי טוב שני פעמים וכולחם
 א' א' בו ימי בראשית, כנגד כהנים ולוים בשבט לוי שנאמר בית
 אהרן ברכו ה' בית הלוי ברכו ה'. הדשאים ועצים של אילן והעשבים
 הצומחין מן האדמה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה וג' ונתת על
 השולחן וג' בריחי היתה אתו (?) ובשלישי ד' מאמרות להשלים עשר
 מאמרות, וד' רוחות העולם [וד' גוונין] אדום שחור לבן וירקרק. —
 כ"ב נשים ישרות גדולות בצדקות היו בישראל ואלו הן: שרה רבקה

(1) ר"ל ביולדת זכר או ל' יום ליצירת זכר.

(2) ג"ל איפופסים שלהם כמו שהביא הערוך שורש אפופסים בשם ילמדנו:
 ארבעה שפתחו באף ונטלו את האפופסין שלהן ואילו הן מרגלים ע"כ ובכראשית
 רבה פ' י"ט: ד' שפתחו באף ונאבדו באף ולא קחשיב שם מרגלים ע"ש ואפופסים כל'
 יין גזר דין.

רחל ולאה יוכבד מרים דבורה אשת מנוח חנה אביגיל אשה התקועיות היא אשה חכמה (ש"ב י"ד) האלמנה של אליהו (מ"א י"ו ט') השונמית (מ"ב ד' ח') חולדה (מ"ב כ"ב י"ד) נעמי ויהושבע (מ"ב י"א) ואשה אחת מבני הנביאים (מ"ב ד') ואסתר המלכה [וה' בנות צלפחד¹]. ויש מהן נביאות² ואלו הן שרה רבקה רחל [ולאה] ומרים דבורה חנה אביגיל חולדה. ועוד יש נשים חסידות גיורות מן הגוים נשים כשירות, אילו הן: הגר אסנת ציפורה שפרה פועה³ בת פרעה רחב רות ויעל. והראיה שלהן⁴, בשרה נאמר ויאמר אלהים אל אברתם — כל אשר חאמר אליך שרה שמע בקולה. ברבקה כתיב ויאמר ה' לה ועוד ויאמר עשו בלבן, ויוגד לרבקה. ברחל ובלאה נאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וג' ואח"כ נאמר ותען רחל ולאה וג' כי כל העשר וג'. במרים נאמר ותחצב אחותו מרחק ואומר ותקח מרים הנביאה. בבנות צלפחד נאמר כן ותקרבנה בנות צלפחד וג' כן בנות צלפחד דברת. בדבורה נאמר ודבורה אשה נביאה, ותשר דבורה. באשת מנוח נאמר

(1) על פי דברי המאמר דלקמן הוספתי ה' בנות צלפחד, ולזה יהיה מספרן כ"ג; ובמדרש משלי דדש הפרשה אשה חיל על הנשים כשרות ואלו הן: שרה רבקה רחל ולאה, בתיה בת פרעה — גויה היתה ונעשה יהודית — יוכבד מרים חנה ועל צרפתי רחב, בת שבץ, מיכל, הצללמונית אמה של שמשון, אלישבע בת עמינדב, אשה חכמה, אשתו של יזבדיה, שונמית ורות.

(2) ובתלמוד מגילה י"ד שבע נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר, אבל בב"ר סוף תולדות אמר ר' חגי, „אמהות נביאות היו ורבקה היתה מן האמהות“ ולכן הגהתי במאמר שלפנינו שהוא בב"ר ולא ה.

(3) גם הילקוט ביהושע סי' ט' הביא המאמר הזה כצורתו בשם מ' תדשא אכן לא נמצא במקום אחר כי שפרה ופועה גיורות היו ובתלמוד ובמ"ד קאמר שפרה ופועה היו יוכבד ומרים והכתוב קראן העבריות ולא המצריות כמו שהעתיק בטעות לקמן, אבל מן קריאתן העבריות אין ראיה לפי דקדוק הלשון שהיו עבריות שנוכל לפרש בהשטמת מלת את כלומר בילדכן את העבריות, וזה רעת רי"א והירטנימים ואחרים והחכם שד"ל בפרשו על התורה הביא ראיה לזה בשם הלמיו ממה שנאמר והראינה המילדות את האלהים שאם היו מצריות יצדק לומר שעשו זה מיראת האל ולא מאהבה ואם היו עבריות אין צורך להזכיר וראת האל כי כל אדם אוהב בני עמו. ודברי הרב ודברי התלמיד גמנים.

(4) על כ"ג נשים צדקניות ובתוכן גם על הנביאות כמו הפסוקים אשר הביא על שרה, רבקה, מרים וכ' וכל אלה הביאו בתלמוד מגילה י"ד ובב"ר על מקומם, אכן הפסוקים אשר הביא לראיה על כשרותן או נבואתן של רחל ולאה לא לקיום ולא לחזק, ובמ' משלי הנזכר הביא פסוקים אחרים על כשרותן ע"ש.

ויהי איש אחד וג' וירא מלאך ה' וג'. בחנה נאמר וחדור נדר
 ותחפלל חנה וג'. באביגיל נאמר כי אדני וג' ויאמר דוד — וברוך
 טעמך וג' (ש"א כ"ה). באשה חכמה נאמר אבל אשה אלמנה
 אני וג'. באשה אלמנה המכלכלת אליהו נאמר קום לך צרפתה
 (מ"א י"ז ט'). באשה השונמית שהחיה אלישע את בנה נאמר
 ויהי היום ויעבור אלישע וג' (מ"ב ד' ח'). ביהושבע אשת יהוידע
 נאמר ותקח יהושבע בת המלך (דה"ב כ"ב י"א). בנעמי נאמר
 ותקח נעמי את הילד — ותהי לו לאמנת (רות ד' י"ז). בחולדה
 הנביאה בימי יאשיה נאמר ויצו המלך את חלקיה הכהן — וילך
 חלקיה — אל חלדה הנביאה (מ"ב כ"ב יב). ועוד יש גיורות מן
 הגוים, בהגר נאמר וימצאה מלאך ה' (בראשית י"ז) ועוד נאמר
 וישמע אלהים את קול הנער (שם כא יז). באסנת אשת ווסף,
 אשר ילדה לו אסנת (שם ט"ו כ'). במילדות פועה ושפרה נאמר
 (המצריות) ותיראן המילדות את האלהים¹): —

כ"ב כתוב אחד אומר ואת היבוסים יושבי ירושלים לא יכלו
 בני יהודה להורישם (יהושע סוף ט"ו) וכתוב אחד אומר ואת היבוסים
 ישב ירושלים לא הורישו בני בנימין (שופטים א' כ"א) אם בני
 בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין אלא שזה
 הטעם שלו שהיתה ירושלים לפני שתי עיירות, אחת עליונה ואחת
 תחתונה, העליונה² נפלה בגורל יהודה והתחתונה בגורל בנימין
 שנאמר וצלע האלף והיבוסים היא ירושלים — ואת נחלת בני בנימין
 (יהושע סוף י"ח) ואחרי מות יהושע עלו בני יהודה ולקחו את חלקם
 ושרפו את העיר באש (שופטים א' ח') ועובדה חרבה אבל ירושלים
 התחתונה שהיתה לבנימין לא אבו בני בנימין להורישם אלא שהיתה
 עומדת עד ימי דוד שכן כתיב ואת היבוסים לא הורישו בני בנימין
 וזו העיר התחתונה שנאמר בספר הוה ולא אבה האיש ללון —
 ויבא עד נכח יבוס היא ירושלים — לא נסור אל עיר נכרי (שופטים
 י"ט). ועוד זו היא שנלחם בה דוד בשנת שמונה למלכו שנאמר
 וילך המלך ואנשיו ירושלים — ויאמרו יושבי יבוס וג' (ש"ב ה' ו';
 דה"א י"א ה'). וכשלבד אותה דוד התחיל ובנה ירושלים העליונה

(1) וזה הראיה שהביא החכם שד"ל בשם תלמידו יעקב חי פארדו כמו שכתבתי
 בהערה 3.

(2) ראה ר"שי ור"א שכתבו בפירוש הזה.

ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתידון
שם האחד ירושלים שנאמר ויבן העיר מסביב (דה"א י"א ח'), בה
נטה אוהל לארון, באותה ירושלים בנה דוד את המזבח בגרן ארונה
היבנסי בגורת המקום לעצור המגפה שנאמר ומלאך ה' אמר אל
גד וג' (ד"הא כ"א י"ח). בירושלים התחתונה שהיתה לבנימין נבנה
בית המקדש בימי שלמה לקיים מה שנאמר לבנימין אמר ידיד ה'
וג' (דברים ל"ג). הר המוריה זו ירושלים שנאמר ויחל שלמה לבנות
הבית לה' בירושלים בהר המוריה וג' (דה"ב ג').

עד כאן מדברי ר' פינחס בן יאיר.

סליק מדרש תדשא

תוספות לסדר גן עדן

I במדרש שיר השירים אמרו כן הביאני המלך חדריו
מלמד שעתיד הקב"ה להראות לישראל גנוי מרום החדרים שבשמים.
ר' יהודה אומר הרי אתה למד מיעקב שאמר לו הקב"ה קום עלה
ביח אל וכו' מלמד שהראה לו הקב"ה עליה למעלה מעליה והראה
לו חדרים שבמרום. דבר אחר הביאני המלך חדריו אלו חדריו
גן עדן. מכאן אמרו כמעשה הרקיע כן מעשה גן עדן: (שער
הגמול לרמב"ן דף ק"ב ג'; ועיין ילקוט שמעוני על שה"ש סימן
חתקפ"ב)

II אילן אחד יש לו להקב"ה וכו' י"ב אלכסון . . . . . ובכל
אלה האלכסונים יש כנגדם פקידים והם י"ב וגם בפנים בגלגל יש
י"ב פקידים וכן בלב י"ב פקידים אלה ל"ו פקידים עם האלכסונים
ולכל אחד יש שר אחד כדכתיב כי גבוה מעל גבוה שומר, נמצא
לרוח מורחית ט' מדות מערבית ט' מדות מרוח דרומית ט' מרוח
צפונית ט' מדות: (בהיר, ועיין סוף סדר גן עדן)

III תנינן חלה שוריו אינון לגן עדן ובין כל חד וחד כמה
רוחין ונשמחין מטיילין חמן ואתהנן מריחא דענוגין דצדיקיא דלגו

אע"ג דלא זכו למיעאל . . . ודאי כל חדא והודא אית לון מדורין
 ידיעאן לגו ועכ"ד כלהו נכוין מחופה דחבריהו אינון דאית לון דהור
 וחירו מכלא. וקב"ה אחוי לון היכלא טמירו חדא גניו דעין לא
 ראתה אלדים זולתך וההוא היכלא אקרי קן צפור ומתמן מתעטרין
 עטרין למשיח בומנא דאתי: (וזהר ח"ג קצ"ו ב')

IV תא חזי בגנתא דערן דלתתא אית אחר חד גניו וטמיר
 דלא אחידע ואיהו מרקמא בכמה גוונין וביה גניזין אלף היכלין
 דכסופין ולית מאן דעיין בהו בר משיח דאיהו קאים תדיר בגנתא
 דערן וכל גנתא מסחרא ברחיבין סגיאין דצדיקיא. ומשיח קאים עלייהו
 ועל כמה חילין ומשיחין דנשמחין דצדיקיא תמן ובראשי ירחי ובזמני
 ובשבת משיח עאל בהאי אחר לאשתעשעא בכל אינון היכלין לגו.
 לגו מכל אינון היכלין אית אחר אחרא טמיר וגניו דלא אחידע כלל
 ואקרי ערן ולית מאן דיכיל למנדע ביה. ומשיח אגניו (ס"א אחגלי)
 לבר סחרניה דההוא אחר עד דאתגלי ליה חד אחר דאקרי קן
 צפור ואיהו אחר דכרוז עליה ההוא צפור דאתער בגנתא דערן בכל
 יומא ובההוא אחר מרקמן דיוקטין דכל שאר עמין דאתכנשו עלייהו
 דישאל לאבאשא לון: (וזהר ח"ב ח' א')

V וסוד זה ידוע בספרו (של חנוך) אצל חכמים, קודם
 שנכנס שם אדם הראשון לא היה הגן ריקם אע"פ שנטיעות ועדונים
 אלו היו שם כל הרוחות העתידות להיות בעולם כולם בכמותן וצורתן
 ותארן כמו שהוא לאח"כ ואמנם כי היו מיום היותם ועדיין היום
 שם עומדים ואותם העומדים שם אינם נראים כ"א מי אשר הוא צדיק
 גמור. ואמרו כי אדם הראשון כשנכנס לשם לא ראה אותם עד
 זמן דכח' ותפקחנה עיני שניהם אזי ידעו וראו אותם ויתבוששו מאליהן
 מאותו וזהר ומעלת אותן הכחות שהיו שם. ושם הראה לו הק'
 דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו ודור דור ומלכיו דור דור וצדיקיו

לכולם האה איש איש על עבודתו ועל משאו אבל אין אדם גופני בעור המלבוש בגוף זה ראה אות' הצדיקים אשר שם זולתי כמו נפל (?) עומדים ע"ג חומה מבחוץ והנה לא ראה בתחילה כיון שהרגיל עצמו... ראה ועמד על אמתת העניין והכל מצוי בספר ושם דברים נפלאים. בתוך המחיצה הזאת יושבים ד' כתות אותם העובדים את השם כפי מראות העין וישבחו בני אדם אלה הם אגב החומה מבחוץ ונעשקים פעם אחת ביד בכל יום. מיד חמ"ה שר של גיהנם בא וטובל אותם באש של גיהנם ומחוויר אותם מתוך החומה הזאת מבחוץ ועליהם אמר שלמה שבתי ואראה את כל העשוקים אשר נעשו תחת השמים. הכת השינית מאותם העובדים את השם ומונעים עצמם מן הרע בחשבם לכבוד הבורא ית' וקבלו שכרם וכהונתם על העולם הזה ואינם חושבים על אותו עולם כלום. והם בתוך חומה הזאת ופעם אחת כיום רואים מרחוק מעלת צדיקים אשר בג"ע ומתבוששים ונכלמים אבל אין נכנסים בגיהנם כלל. הכת שלישיית אותן בני עלייה מעש' בלי תורה ואינ' הכונה דביקה לשום שמים בכל שעה אלא לפעמים בשמעם דברי תורה שמחים ועושים ולאח"כ עושים ואין כונתם לשם שמים, אלה כמו כן נהנים במחיצה הזאת מתוך שרואים ערב ובוקר וצהרים בעלי תורה ונהנים מזיום הנעדרת ואינם נכנסים בגיהנם. ואלו שאמרו שאין נכנסים לגיהנם ר"ל שאין חוזרים שם מאחר שקבלו עונשן. הכת הרביעית היא מבחוץ ושם חסידי אומות העולם אותם שהיטיבו עם ישראל והצילו אותם ופעמים בכל יום באים מלאכי חבלה ליטול אותם לגיהנם והם צועקים לישראל ומחויקים בהם ונצלים מידם ומכניסים אותם אגב החומה מבפנים ורואים הצדיקים במעלתם ושמחים ונהנים מזיו ונוטלים חלק מאותו הזיו על כל הטובה שעשו עם ישראל:

המחיצה הב' והיא חומה התיכונה כמראה אש בית לה סביב והיא ירוקה מרוקמת בכל גוונים שבעולם. בתוך מחיצה הזאת יש ד' כיתות. הכת א' הם אותם בעלי תורה בלי מעשה ושם נהנים מזיו אור הגנוז אבל בעשן אור מעורבת שאינו כ"כ מצוחצח, רואים משם החכמים בעלי מעשה יושבים בכבוד איש על כסאו בגוכן והן מתבוששין ונכלמים מאליהם על אשר אין בידם מעשה. הכת ב' הם אותם המלמדים תורה שלא לשמה ועדיין לא באו לשמה הם

נהנים מרחוק מאור הנוגה ולא כך קרוב כמו האחרים. בכאן יש עניינים גדולים ועניין מלאך הממונה על כל כת וכת ואינו בא לגלות העניין כ"כ. עניין של כת ג' הם שלומדים תורה ולומדים אותה כדי לעשות שבת ואינה לשום שמים אלו נהנים מזיו אור שאר הצדיקים ונכון לאחרים וכמה עניינים סוד בזה אשר אין ראוי לגלות ולהאריך בהן. כת ד' הם אותם הלומדים תורה כל ימיהם ולא נתעסקו בפריה ורביה אלו הם אנב חומה מבחוץ ונתנין ולא נתנין ואין נכנסים בכלל הפלטרין ונרחין ממקומם פעם ביום וולתי כבוד התורה שהוא גדול לשם אשרי ההולך לשם ותלמודו בידו:

בכל מחיצה ומחיצה כמה הלכות (צ"ל היכלות) ועינוגים וחופות שאננות ונטעי נאמנים עם כל ראשי בשמים וצוירים ועניינים גדולים כעניין דוגמא של מעלה:

המחיצה ג' והיא חומה אשר היא מבפנים והיא אש אדומה ירוקה לבנה בכל גוון כלולה ומשם והלאה עין לא ראתה אלהים וולחך ושם העידונין בלא שום רוגו כלל וחסידים וצדיקים בני עליון החמימים כולם מלובשים בעין העולם הזה כאשר אמרנו בלבוש מלכות איש על כסאו בחופתו ועולים במתיבת דרקיע וחוזרים למקומם: (ר' משה די ליאון בס' משכן העדות כ"י ועיין שבילי אמונה נתוב ט' דף קי"ח דפוס אמסטרדם)

VI **וראיתי** לקצת חכמי הקבלה האחרונים שכתבו כי מצאו בספר **חנוך** בן ירד כשלקח אותו אלהים כתוב בו סוד זה (של גן עדן) עם שאר סודות מופלאות וכבר הזכירו רבותינו ז"ל הספר ההוא בספר הוזהר, ולפי דברי הספר ההוא דע כי גן עדן של מטה היא מוכן מיום שנבראו רוחות הצדיקים לגור שם בצורתם ומשם פורחות למעלה ומוהרין ומשיגין השגה אמיתית כל אחד לפי מעלתו ובהיותם בגן עדן של מטה לובשין סוד המלבוש המחדש להם בהיותם אויר גן עדן ונתון הלבוש ההוא לכל רוח ורוח באותה צורה ודמות שהיה בזה העולם ממש ונמשך להם אור השכינה ממעלה

דרך חלונות הרקיע שעל גבי גן עדן והצדיקים משתחווים נגד האור
ההוא וניזונין באור ההוא וזו השכינה על ראשיהן עטרה וכשפורחין
בגן עדן שלמעלה אז פושטין מעליהן המלבוש ההוא והיא העלייה
והירידה. ואמר חנוך ראיתי שם מלאכים ממונים גדולים ועונין
קדוש קדוש קדוש וגו': (רקנטי פ' בראשית)

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

Seite.		מדרש ויסעו	I
1		ספר אלדר הדני (נוסחא אחרת)	II
6		מדרש אלפא ביהא דר' עקיבא (נוסחא א')	III
12		" " " " " "	IV
50		(נוסחא ב')	V
65		ספר אליהו	VI
68		פרקי משיח	VII
78		נסתרות ר' שמעון בן יוחי	VIII
83		היכלות רבתי	IX
109		מדרש לעולם	X
121		מדרש גדול וגדולה	XI
131		סדר גן עדן (נוסחא ב')	XII
141		אגדה משיח	XIII
144		ברייחא דמלאכת המשכן	XIV
155		ספר נח	XV
161		פרק מפרקי היכלות	XVI
164		מדרש חדשא	
194		תוספות לסדר גן עדן	

Verzeichniss

der im „Bet ha-Midrasch“ benutzten Handschriften.

(Fortsetzung von Bet ha-Midrasch II, S. XXXV.)

- 15) היכלות רבתי, cod. heb. Bodlej.
16) „ „ „ „ 22 der königl. Hofbibliothek in München.
17) „ „ cod. heb. im Besitze des Hrn. N. Coronel aus Jerusalem.
18) ס' אסף היהודי, cod. heb. 231 der königl. Hofbibliothek in München.
19) מדרש חדשא, cod. heb. in Frankf. a/M.
20) גנת אגוז, cod. des Hrn. L. Rosenthal in Hannover.
21) אוצר ערך גנוז, cod. des Hrn. Coronel.
22) גן נעול von Abulafia, cod. heb. 57 der königl. Hofbibliothek in München.
23) ס' העיון
24) מדרש ר' שמעון הצדיק
25) תפלת היחוד לרנב"ה
26) תפלת היחוד לר' גמליאל } in meinem Besitze.
27) בדי ארון von Schemtob Gaon, cod. heb. der kaiserlichen Bibliothek in Paris.
28) ביאר סודות המורה von Abulafia, cod. heb. 39 der Leipziger Stadtbibliothek.
29) Jezira-Commentar des ר' אלעזר הדרשן, cod. heb. 30 derselben Bibliothek.

Bei der Mithrasch.

Sammlung

Die Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch.

Erster Theil

Die Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch.

Die Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch.

Adolph Jellinek

Verlag

Die Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch. Mithrasch. und die Mithrasch.

Verlag

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

*kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der
ältern jüdischen Literatur.*

Vierter Theil

enthält:

Hagada zur Genesis; Gebet des R. Simon ben Jochai; Schem-
chasai und Asaël; das Leben Henoch's; Exil-Midrasch; Mid-
rasch bajom ha-schemini; Goliath-Midrasch; Erzählungen;
Gleichnisse des Königs Salomo.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt
und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig,

Druck und Verlag von C. W. Vollrath.

1857.

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים
שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים
ועונים הננו להם לקונים:

חדר רביעי

בו הושכתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים
המערכה הזאת:

מדרש אגדה בראשית; הפלת ר' שמעון בן יוחאי; שמחזאי ועזאל; היי חמד;
מדרש עשר גלויות; מדרש ביום השמיני; מדרש גולית הפלשתית; מעשיות; משלים
של שלמה המלך:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין זנכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן
בקהל לפסיא:

לפסיא

ברפוס ובהוצאות הארון המדפים המפואר ק' וו' פולראט
שנת בית המדרש לפ"ק

שנת ה'תש"ח

הנהגות ודרכים שיש להקפיד עליהם
בשעת הצורך והכרח

הנהגות כלליות

יש להקפיד על ניקיון הבגדים והמקום
הבוהם בו נמצאים

יש להקפיד על אכילת מזון נקי וברי
אין לשתות מים קרים מדי

יש להקפיד על שמירת המצודות והמקומות
הקדושים

הנהגות פרטיות

יש להקפיד על שמירת הבריאות
ועל הימנעות מכל דבר שיש בו
סכנה לבריאות

הנהגות

יש להקפיד על שמירת הבריאות
ועל הימנעות מכל דבר שיש בו
סכנה לבריאות

Hagada zur Genesis

Einleitung.

Einleitung

I.

Hagada zur Genesis.

(Hebräischer Text S. 1—116.)

In drei und achtzig Abschnitten, deren Reihenfolge so geordnet ist, das je der erste Abschnitt an eine Stelle aus der Genesis, der nächstfolgende an eine aus den Propheten und der dritte immer an eine aus den Hagiographen anknüpft, erstreckt sich dieser Midrasch über das erste Buch Mose. Der Charakter desselben ist ein specifisch nationaler und confessioneller (vgl. Cap. 31), er gehört ganz in das Gebiet der Auslegungs-Hagada und benutzt ältere Midraschim mit freier schriftstellerischer Umbildung. Er scheint für die Wintersabbate verfasst worden zu sein, an denen Vormittags das erste Buch Mose und Nachmittags Psalmen gelesen werden, und fand die Berechtigung seiner Existenz neben dem Midrasch Rabba zur Genesis darin, dass er kürzer und populär redigirt ist.

Unser Midrasch, der in die Periode eines regen und streng confessionellen Lebens gehört, wurde zunächst von Menachem de Lonzano am Ende seiner Sammlung Schté Jadot (Venedig 1618, 4.), ohne Nachweis der angeführten biblischen Stellen, veröffentlicht, dann auch Zolkiew 1800 in 8. gedruckt. Im Jahre 1802 hat ihn

R. Abraham, Sohn des Gaon Elia aus Wilna, verbessert, mit Anmerkungen und der Ortsangabe der allegirten Bibelstellen bereichert, in seiner Vaterstadt bekannt gemacht, von welcher Edition ein schlechter und fehlerhafter Abdruck, Lemberg 1850, 8., veranstaltet wurde. In beiden letzten Editionen ist das 28. Cap. ausgefallen, auch sind einige messianische Stellen abgeschwächt.

Ich bin der *editio princeps* und der Wilnaer Ausgabe combinirt gefolgt.

II.

Gebet des R. Simon ben Jochai.

(Hebräischer Text S. 117—126.)

Dieses Gebet ist eine ausführlichere und mehr in's Detail gehende Recension der „Mysterien“, die ich im 3. Theile dieses Werkes veröffentlicht habe, und deren historischer Hintergrund hier ganz durchsichtig ist.

R. Simon ben Jochai, der Heros der spätern Kabbala, erhält durch ein Gebet vom Engel Metatron Aufschlüsse und Vorherverkündigungen über die Zukunft Israels, über das Loos muhamedanischer und christlicher Herrscher, über deren Kriege und Siege und über die endliche Erlösung durch den Messias.

Dieses apokalyptische Stück hat sowohl einen historischen wie einen religiösen Charakter.

Wir haben hier nämlich einerseits klare und deutliche Anspielungen auf die Kreuzzüge, in deren Folge Jammer und Elend die Juden in der schauderhaftesten Weise trafen, deren Drangsale, wie ich schon an einem andern Orte bemerkt habe, Veranlassung wurden, dass Viele mystischen Grübeleien sich überliessen, die ferner

Pseudomessiasse hervorriefen und zur schriftstellerischen Form von Visionen Anstoss gaben.

Andererseits sehen wir hier die Macht der von religiösen Elementen genährten Phantasie. Trotz Plünderung und Mord, denen die Juden in den Zeiten der Kreuzzüge preisgegeben waren, trotz der von fanatischen Kreuzzüglern getödteten Kinder, auf die auch unsere Vision hinweist, erhob sich die gläubige Phantasie der Juden auf den Schwingen unerschütterter Verheissungen und unverwüstlicher Hoffnungen, und blickte vertrauensvoll in eine schönere Zukunft. Ja, alle Leiden, von denen sie so schwer betroffen wurden, waren für sie nur die trübe und düstere Nacht, welche dem Morgenroth der Erlösung vorangeht, die Geburtswehen (חבלי משיח) einer fröhlichen und glücklichen Zeit.

Die Mittheilung dieses für die Geschichte so interessanten Stückes verdanke ich der Güte des Herrn Oberrabbiners Marco Mortara in Mantua, der es einer Handschrift seiner Bibliothek entnommen.

III.

Schemchasai und Asaël.

(Hebräischer Text S. 127—128.)

An Genes. 6, 2 lehnt sich ein grosser Theil der alten jüdischen Dämonologie, in welcher Schemchasai — Schemjâzâ im äthiopischen Henochbuche und Σεμιαζᾶς in den griechischen Fragmenten desselben — und Asaël — oder Asasel, auch Ἐξαήλ und Ἀζαλζήλ — in erster Linie figuriren. Nach unserer Relation stiegen sie auf die Erde, um den Namen Gottes inmitten des entarteten Menschengeschlechts zu heiligen, vermochten aber

nicht der weiblichen Schönheit Widerstand zu leisten. Schemchasai wird von der Schönheit einer Istahar (d. h. pers. sitāreh, Stern) gefesselt, die sich aber durch die wunderthätige Kraft des dem Schemch. entlockten Gottesnamens (Schem ha-meforasch) in den Himmel schwingt und als Belohnung ihrer Tugend in die Plejaden versetzt wird, während der Dämon vor dem Einbruch der Sintfluth Busse thut und zur Sühne dafür, dass er die irdischen Töchter verführt, mit aufwärts hangenden Füßen zwischen Himmel und Erde schwebt. Asaël aber wandelt heute noch ungebessert unter den Sterblichen, und sucht durch den Putz und den Schmuck der Frauen die Unkeuschheit zu fördern.

Auch im Buche Henoch Cap. 8. wird von Asasel ausgesagt, dass er es war, der den Gebrauch von Putz- und Schmucksachen bei den Menschenkindern heimisch machte. — Der Schluss unseres Midrasch, nach welchem der Asasel, welchem am Versöhnungstage ein Bock¹⁾ geopfert wurde, mit unserem, die Sünde der Unkeuschheit veranlassenden Asaël in Verbindung gebracht wird, erklärt am besten die Zusammenstellung zweier Festperikopen an jenem Tage. Man liest nämlich Vormittags 3 M. Cap. 16, worin die Vorschriften über die beiden Böcke enthalten sind, die dem Ewigen und dem Asasel dargebracht wurden, und Nachmittags 3 M. Cap. 18, das Gebote gegen Unzucht enthält. Für die Wahl der letzteren Perikope, warum diese gerade am Versöhnungstage gelesen wird, werden zwar von Raschi und Tosafot (b. Megilla 31), den Geonim, Ibn Jarchi in seinem Werke ha-Manhig verschiedene Gründe angegeben, die aber durchaus nicht befriedigen. Nach der Combination unseres Midrasch aber besteht ein innerer und inniger Zusammenhang zwischen der Vor-

¹⁾ Es ist sonderbar, dass unser Midrasch von einem Widder spricht.

mittags- und Nachmittags-Perikope. Nachdem man nämlich von Asasel gelesen hatte, der die Menschen zur Unzucht verleitet, fand man es für angemessen, am Nachmittage des Versöhnungstages an die strengen Gesetze gegen Unzucht — das Element Asasel's — zu erinnern. Ist diese Erklärung richtig, dann würde sie beweisen, wie alt und verbreitet die Anschauungen unseres Midrasch waren.

Derselbe ist ein Fragment des Midrasch Abchir, das uns vom Jalkut fol. 12bc aufbewahrt wurde und in meiner Salonicher Sammlung noch besonders abgedruckt ist.

IV.

Das Leben Henoch's.

(Hebr. Text S. 129—132.)

Henoch, dessen die jüdische und christliche Sage sich bemächtigte, wird hier sublimirt. In stiller Abgeschiedenheit lebt sein Geist in Gott, er tritt dann auf das Geheiß eines Engels lehrend unter die Menschen, Alles huldigt ihm und seiner Weisheit, 130 Könige erkennen ihn als ihren Herrn und Meister, nach dem Tode Adams zieht er sich von den Sterblichen zurück, erscheint nur selten unter ihnen, bis ihm endlich die himmlische Kunde wird, dass er der Erde entrückt und in die himmlischen Regionen versetzt werden soll, um auch dort zu herrschen. Noch zum letzten Male unterweist er die Menschen in den Wegen Gottes, und fährt dann auf feurigem Gespannen Himmel.

Diese Sage ist dem Buche ha-Jaschar entlehnt, das ältere Quellen benutzte, und so hätten wir von Neuem eine Bestätigung, dass die ganze Henochsage und die Henoch-Bücher den Juden bekannt waren, und dass sie erst

nach der Zeit, als das erstarkende Christenthum dieser Sage eine dogmatische Vorliebe zugewandt, vernachlässigt worden.

V.

Exil-Midrasch.

(Hebr. Text S. 133—136.)

Zehn Exile, welche Israel von Sanherib an bis auf den römischen Kaiser Hadrian¹⁾ trafen, werden hier, mit chronologischen und hagadischen Elementen versetzt, aufgezählt und behandelt.

Dieser Midrasch ist einer Mortara'schen Handschrift (vgl. Nr. II. dieser Sammlung) entlehnt, und die Varianten, welche von Herrn Mortara durch ד"ב d. h. דפוס באייל bezeichnet sind, beziehen sich auf den Abdruck, den Sebastian Münster seinem hebräischen Josefus²⁾ (Basel 1519, 8.) als Anhang beifügte.

VI.

Midrasch bajom ha-schemini.

(Hebräischer Text S. 137—139.)

Dieser Midrasch, den ich gleichfalls dem Mortara'schen Codex verdanke, ist für das Schemini-Azeret-Fest eingerichtet, und knüpft an Jes. 26, 15 an. Er schildert den Gegensatz zwischen heidnischen und israelitischen Herrschern, zwischen der Art wie Heiden und Israeliten ihre Feste feiern, empfiehlt das Almosengeben und deutet

¹⁾ Die Schreibung טרונאנוס für Trajan S. 135 hebe ich besonders hervor.

²⁾ Dieselbe Ausgabe befindet sich auch in meinem Besitze.

einige Stücke des Buches Kohelet, das an jenem Feste gelesen wird.

Obwohl dieses Stück dem alten Pesikta-Cyklus angehört, so scheint es doch auch besonders copirt und benutzt worden zu sein.

VII.

Goliath-Midrasch.

(Hebräischer Text S. 140—141.)

Die Hagada hat nicht blos die hervorragendsten biblischen Heroen verherrlicht, sondern auch im religiösen Interesse Situationen geschaffen, in denen die Helden dahin gebracht werden, dass sie ihre Grösse als einen Ausfluss und im Dienste der göttlichen Waltung betrachten müssen.

Damit David ob seiner Stärke sich nicht überhebe, lässt ihn unser Midrasch der Gefahr ausgesetzt sein, bald von der Mutter und bald vom Bruder Goliath's getödet zu werden, und mit einem gewissen Behagen werden die Todesgefahren David's geschildert.

In etwas veränderter Einkleidung findet sich diese Sage in aramäischer Sprache Synhedrin 95a, welcher eine hebräische Bearbeitung in meiner Salonicher Sammlung ziemlich entspricht. Unser Abdruck geschah nach einer Abschrift, die Steinschneider in Oxford (cod. Canonicianus 70) machte.

VIII.

Erzählungen.

(Hebräischer Text S. 142—144.)

Die erste Erzählung, in aramäischer Sprache abgefasst, berichtet von einem Dämon, der die Feueranbeter verleitet, sich in's Feuer zu stürzen, und der sich einem Juden in seiner wahren Gestalt entdeckt.

Die zweite, im jüngeren Hebraismus geschrieben, behandelt ein ähnliches Thema wie die „Bürgerschaft“ von Schiller, worüber Wiener in Frankel's Monatschrift 1854 zu vergleichen ist.

Beide Erzählungen fand Menachem de Lonzano am Ende eines handschriftlichen Midrasch Rabba zu Kohelet und hat sie dem Anhang zu seinem Wörterbuche „Ma'arich“ (S. 126 meiner Edition) einverleibt.

IX.

Gleichnisse des Königs Salomo.

(Hebräischer Text S. 145—152.)

König Salomo gilt im Morgenlande als der Typus menschlicher Weisheit, und nicht blos Juden, sondern auch Araber legten ihm Weisheitssprüche in den Mund. Besonders wurde er als scharfsinniger Richter verherrlicht, und noch in später Zeit wurde die Schlichtung schwieriger Prozesse auf diesen weisen König zurückgeführt. Auch unsere „Gleichnisse“ liefern einen Beitrag zur Verherrlichung Salomo's durch ihm zugeschriebene frappante Urtheilssprüche. Die Feststellung der Blutsverwandtschaft in der ersten Erzählung wird im „Buch der Frommen“ (Sefer Chasidim) auch vom Gaon Saadja referirt und die letzte kennen auch die Tosafot zu Menachot 36a.

Diese Geschichten befinden sich in der oft citirten Const. Sammlung, sowie in meiner Salonicher. In der letzteren mir vorliegenden liest man ferner noch eine Erzählung, die sich Bet ha-Midrasch I, p. 86. befindet, und eine andere, die daselbst II, p. 86 steht.

Verzeichniss

der im „Bet ha-Midrasch“ benutzten Handschriften.

(Fortsetzung.)

30)	תפלת ר' שמעון בן יוחאי	}	im Besitze des Oberrabbiners Marco Mortara in Mantua.
31)	מדרש עשר גלויות		
32)	מדרש ביום השמיני	}	Handschriften der Bodlejana in Oxford.
33)	מדרש גולית הפלשתי		
34)	פסיקחא		

מפתח

(Inhalts - Verzeichniss.)

Seite.			
1	. . . . .	מדרש אגדה בראשית	I
117	. . . . .	הפלת ר' שמעון בן יוחאי	II
127	. . . . .	שמחזאי ועואל	III
129	. . . . .	חיי חנוך	IV
133	. . . . .	מדרש עשר גליות	V
137	. . . . .	מדרש ביום השמיני	VI
140	. . . . .	מדרש גולית הפלשתי	VII
142	. . . . .	מעשיות	VIII
145	. . . . .	משלים של שלמה המלך	IX

אגדת בראשית

פרק א' פרשת תורה. וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. וש"ה (קהלת ח') כי לכל חפץ יש עת ומשפט כי רעת האדם רבה עליו. לפי שהרשעים מכעיסים את הקב"ה ואומרים שנשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם אנו עושין כל מה שאנו מבקשים. ומניין שנשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם שנאמר (ישעיה נ"ד) כי מי נח ואת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח וגו' וכביכול רואה את הרשעים שמכעיסים אותו והוא חודה שנשבע ואומר מה עשיתי שנשבעתי שאיני מביא מבול לעולם. וכן ישעיה אומר (ישעיה נ"ט) ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל. וירא ה' כי אין צדיק בעולם שמתפלל לפניו לפיים ממנו לחם. וירע בעיניו כי אין משפט לעשות למעשיהם¹) דין. אמר להם הקב"ה לרשעים כן אתם אומרים שנשבעתי שאיני מביא מבול לעול' עוד. חייכם (משלי י"ט) נכוננו ללצים שפטים ומהלומות לגו כסילים מהלומות מהלומות. אם נשבעתי שאיני מביא מבול של מים אני מביא מבול של אש וגפרית ואבנים שנאמר וה' המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש וכשבאו האמוריים על יהושע הביא עליהם מבול של אבנים. שנא' הם כמורד בית חורון וה' המטיר עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עוקה וימותו (יהושע י'). ואף פרעה הרשע נתעץ עם יועציו ואמר לא מציינו דבר שנשבע הקב"ה בו אלא מבול של מים ובה אנו מטביעים אותם וימותו שנא' כל הבן הילוד וגו'. אמר לו

(1) פי' לשלם להם מדה כנגד מדה ממש כמו כדור המבול וזהו לשון משפט. כמו כמשפטו. ח"ש נכוננו ללצים שפטים. פי' שמכוון להם משפטים כמעשיהם, הרבה שלוחים למקום כי יש מבול של אש וגפרית ואבנים.

הקב"ה הדע לך שיש לי כח במידה זו לדון אותך. כ"ש וניער
 פרעה וחילו בים סוף. וכשבא סיסרא על ישראל לא שפטו אלא
 באש ובמים שנא' (שופט' ה') מן השמים נלחמו הכוכבים וגו' וכת' נחל
 קישון וגו'. וכן סנחריב כשבא על ירושלים לא שפטו הקב"ה אלא במבול
 של אש שנא' (מ"ב י"ט) ויבוא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה
 ושמונים וחמשה אלף. ואף כל הדורות אם אדם יחטא ידן אותו
 מעין חטאו. אם דינו בסקילה נופל מן הגג או מן החומה או
 מן האילן או מן הבהמה או נופל עליו מפולח. ואם דינו בשריפה
 נופל באש או נופלין עליו מים רותחין. ואם דינו בהריגה יקדים
 לו הקב"ה מי שיהרוג אותו או יפול עליו סכין או סיף או יפול
 הוא עליו. ואם דינו בחנק יפול בים או בנהר או בכור לכך אמר
 שלמה כי לכל הפעם יש עת ומשפט. מי גרם לכל אלו כי רעת האדם
 רבה עליו. ד"א וירא ה' כי רבה. ושי"ה (משלי כ"ח) אנשי דע
 לא יבינו משפט אנשי רע אלו אנשי דוד המבול שהיו חוטאין ולא
 היו מסתכלין שפורענות באה עליהם. ומבקשי ה' יבינו כל זה נח
 ובניו ששמעו שהקב"ה מביא מבול לעולם ונתיראו. ולמה אמר
 הקב"ה לנח שיעשה תיבה כדי שיראו אותו ויעשו תשובה. וכי לא
 היה יכול הקב"ה להציל את נח באמונתו וכדברו או להעלותו
 לשמים עד שאמר לו עשה לך תיבת עצי גופר. אלא כך אמר הקב"ה
 מחוק שהוא עושה תיבה וכורת ארוים. מתכנשין אצלו ואומרים
 לו מה אתה עושה והוא אומר להם הקב"ה אמר לי עשה לך תיבת
 וגו' שאני מביא מבול לעולם מפני שמכעיסין אותי והם שומעין
 ועושין תשובה שנאמר אנשי רע לא יבינו משפט. ד"א וירא ה'
 לפי שהרשעים אומרים אין הקב"ה רואה כשאנו חוטאין. כי רחוק
 הוא ושבעה רקיעים בינינו וביניו. שנאמר (איוב כ"ב) עבים סתר
 לו ולא יראה וכן דוד אמר עליהם ((תהלים צ"ד) ויאמרו לא יראה
 יה ולא יבין אלהי יעקב. והקב"ה אומר להם רשעים שבעולם
 הנוטע און הלא ישמע אם יוצר וגו' הלא הוא מביט לכל דבר
 שנאמר (איוב י"ג) הן כל אלה האחה עיני. שמעי אוני ותבן לה.
 ומנן שהקב"ה נטע און ויצר עין שנאמר הנוטע און הלא ישמע
 אם יוצר עין הלא יביט ואע"פ¹) שהדת אומרת כן עלי (שם י"א)

(1) פי' אעפ"י שהתורה והנבואה מעידות עלי שאני מעלים עין מסורים אבל
 בשבילכם שכפרתם בעיקר הוכחתני לעבור על מדתי ולעשות נקמה בכם.

כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתכונן אף הדבר הזה עשיתי בשבילכם שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. ד"א וירא ה' כי רבה רעת האדם וש"ה (קהלת ו') יש רעה ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם. אמר הקב"ה ראו מה רשעים הללו עושין כשבראתי אותם נתתי לכל אחד מהם ב' שמשים אחד טוב ואחד רע והם מניחים השמש הטוב ומתדבקים ומתחכרים עם הרע ומניין שכן מצינו שאמר שלמה (קהלת ט') עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים. עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים שבו. ובא אליה מלך גדול זה יצה"ר ובנה עליה מצודים גדולים מפני שיצה"ר מחשב על האדם לצוד אותו במצודים גדולים. ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו שיצר טוב מדריך את האדם לחיים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא. אמר הקב"ה הרשעים הללו לא די להם שלא עשו מוצר הרע יצר טוב. אלא עשו מוצר טוב יצר רע שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום: סליק פרשת חורה:

פרק ב' פרשת נביאים. (יחזקאל ל"ח) כה אמר ה' אלהים ביום ההוא יעלו דברים על לבבך וחשבת מחשבת רעה אמר הקב"ה לגוג אל תאמר מה שאתה חושב בלבך שאיני יודע בא ירמיהו ואמר (ירמיה י"ז) עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אמרתיו לו רמ"ח אברים בראתי באדם זה וכולם עומדים במידתם כמו שבראתי חוץ מן הלב. אמר ירמיה לב זה מתחלף משעה לשעה והוא משנה את עצמו ומעקם את עצמו. עקוב הלב מכל האברים ואנוש הוא מי ידענו. אני ד' חוקר לב אני שבראתיו יודע אני מה הוא. אני ה' חוקר לב. ולא תאמר שמשבראתי אותך איני יודע לבבך אלא עד שלא בראתי אותך אני יודע מה שאתה עתיד לחשב. ומניין שבך דוד מצוה לשלמה בנו ואומר לו (דה"א כ"ח) ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה. ולמה כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין. א"ר אחא מהו וכל יצר מחשבות הוא מבין. אלא עד שלא יצר הוא יודע מה שהוא עתיד לחשב בלבו משיברא וכך אמר לסנחריב מפני שאתה מתנאה ומרבה דברים חייך עד שלא בראתיך יודע הייתי מה היית עתיד לעשות שנאמר (יחזקאל ל"ח) ושכתך וצאתך וכואך ידעתי. בשעה שעשית עצמך עומד מכסאך ועושה תשובה

שנאמר (יונה ג') ויגע הדבר אל מלך נינוה. יען התרגום אלי וגו'
 א"ר חייא בר כהנא מי גרם לך להתרגו אלי מפני שנחתי לך שלוח
 והשקט שאילו היית לנט"ן (פי' בלשון רומי מטפחת והוא מושאל
 על האדם המקנה את הביבין) וסל בידך ומנרפה בכתפך וגורף
 ביבין (פי' מפנה בתי כסאות) לא היית מכעיסני. לכך נאמר יען
 התרגום מפני מה ושאנך עלה באוני וגו'. ומה אני עושה ושמתי
 חתי באפק כדרך שנותנין לחמור. אף לגוג כך עשיתי שנא' (יחזקאל
 ל"ט) הנני אליך גוג וגו' ושוכבתיך וששאתיך וגו'. אמר לו הקב"ה
 אל האמר שאיני יודע מה שהיית עתיד לעשות ראה קודם כמה
 דורות אמרתי אליך שנאמ' (שם ל"ח) כה אמר ה' אלהים האתה
 הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים
 בימים ההם שנים לחביא אותך עליהם. אל האמר שנים אלא
 שנים כמה דורות קודם אמרתי לאלהד ומידר שיתנבאו עליך שנאמ'
 (במדבר י"א) וישארו שני אנשים וגומר מהו ויתנבאו ולא יספו.
 היו מתנבאים ואומרים שאחר גוג ומגוג אין גלות ולא שעבוד ראה
 קודם כמה דורות נתנבאו עליך ולא עוד אלא יחזקאל נתנבא עליך
 מה שאתה עתיד לחשב בלבך שנא' (יחזקאל ל"ח) כה אמר ה'
 וגו' יעלו דברים על לבך וגומ' לכך נאמר (ירמיה י"ז) עקוב הלב
 וגו' אני ה' בוחן. ד"א יעלו דברים על לבך הכל חשבו בלבם
 תחילה: עשו שנאמר (בראשית כ"ז) ויאמר עשו בלבו. נבוכדנאצר.
 (ישעיה י"ד) ואחה אמרת בלבך השמים אעלה וגומר. חמץ. ויאמר
 חמץ בלבו וגומר. ומלכות סדום. שנאמר (שם מ"ז) ועחה שמעי
 נא זאת עדינה וגומ' ואף גוג כן שנאמר יעלו דברים על לבך
 וגומר וכל מה שחשב בלבו פרסמו הקב"ה. ומה חשב עשו (עיין
 לקמן סוף פרק מ"ב) הלך לו אצל ישמעאל שנאמר (בראשית כ"ח)
 וילך עשו אל ישמעאל וגומר אמר אין זו דרך ארץ שאהרוג אני
 את אבא יצחק אלא את הורגו מפני שהוא אחיך ואני אהרוג את
 יעקב. אח"כ אני ואחה נירש את כל העולם כולו. כך היה אומר
 בפיו אבל בלבו היה אומר משישמעאל הורג לאבא ואני ליעקב. אני
 בא לישמעאל והורגו לומר למה הרגת את אבא. ואני יורש את
 כל העולם כולו לעצמי. הוא מחשב בלבו והקב"ה מפרסמו שנאמר
 (ירמיה מ"ט) כי אני חשפתי את עשו וגו' אמר הקב"ה חייך יודע
 אני מה שחשבת בלבך שנאמר (יחזקאל ל"ח) יען אמרתי את שני
 הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנה. שם הייתי מסתכל

בלבך מה שחשבת שנאמר וי"י שם היה. כך אף גוג ומגוג מחשב
בלבו שנאמר (שם ל"ח) ביום ההוא יעלו וגומר והקב"ה מפרסם
מהו חושב שנאמר (שם) ואמרת אעלה על ארץ פרוצת וגומר ומהו
חושב אלא כך הוא אומר פרעה שבא על ישראל שוטה היה.
הניח פטרונו והלך לו עליהם וכן עמלק וסיסרא וכל מי שעמד
עליהן הניחו להקב"ה. שוטן היו. אלא מה אני עושה אני הולך
תחילה אצל פטרונו של ישראל ואם הורג אני את המשיח תחילה
הוא מעמיד משיחן אחרים אלא על הקב"ה שנאמר (תהלים ב')
למה רגשו גוים. יתוצבו מלכי ארץ וגומר. מחיעצים ומתמלכין בעצות
רעות על ישראל כולחן כאחד לבא על הקב"ה שנאמר (שם פ"ג)
כי נועצו לב יחדיו עליך וגו' אהלי אדום וישמעאלים וגומר גבל
ועמון וגומר גם אשור וגו'. ומה עושיך. עומדין על רגליהם ומסתכלין
למעלה כנגד הקב"ה ואומ' לכו ונכתידם מגוי וגומ' מהו שם ישראל
אלא אומרי' נעקור אותו שכתב (שם מ"א) ברוך ה' אלהי ישראל.
ומה הקב"ה עושה להן ממרו' עומדין על רגליהם ופורע מהן שנאמר
(זכריה י"ד) ואת תהיה המגפה וגומ' המק בשרו והוא עומד על
רגליו. אותן הרגלים שרצו לעמוד כנגדי המק בשרו והוא עומד
על רגליו. ואותן העינים שהן מסתכלות למעלה ועיניו תימקנה
בחוריהן. ואותו הלשון שאמר על ה' ולשונם תימק בפיהם. אמר
להן הקב"ה מתחילה לא היה לכם שלום זה עם זה. (ישעיה מ"ח)
אין שלום אמר ה' לרשעים ועכשיו עשיתם שלום זה עם זה לבא
אלי דכתיב כי נועצו לב יחדיו וגומר אהלי אדום וגומר גבל ועמון
וגומר כולכם עשיתם שלום לבא עלי אף אני עושה כן (יחזקאל ל"ט)
ואתה בן אדם וגומר אמור לצפור וגומר בשר גיבורים וגומ'. כשם
שאתם לא ה' לכם שלום זה עם זה ועשיתם שלום לבוא עלי אף
אני קורא את העופות ואת החיות שלא ה' להם שלום זה עם זה
ואני עושה להם שלום זה עם זה לבוא עליך ומפני שאמרת (תהלים
פ"ג) ולא יזכר שם ישראל עוד חייך שאחת מת והן קוברין אותך
ונוטלין שם בעולם שנאמר (יחזקאל ל"ט) וקברו כל עם הארץ וה'
להם לשם וגומר:

פרק ג' כתובים. (תהלים נ"ב) למנצח משכיל לדוד בבוא
דואג האדומי. וז"ה (איוב ה') בשוט לשון תחבא וגו'. קשה לשון
הרע מן הסייף ומן החרב. והאיך? מי שיש בידו חרב ומבקש
להרוג את חבירו ומבקש לחזור בו יחזור. למה? שהחרב בידו והוא

מונע ידו ואינו הורג. אבל מי שהוא מבקש להרוג את חברו
 בחץ אינו יכול לחזור בו שכבר יצא החץ מידו. והאומר לשון
 הרע על חברו אפילו הוא מבקש לחזור בו אינו יכול. למה משהוא
 הולך אינו יכול לחזור בו עוד. לכך הוא משול ל"ה בחץ שנאמר
 (ירמיה ט') חץ שחוט וגו'. וכן שלמה אומר (קהלת ו') כל עמל
 האדם לפיהו וגו' אפילו הוא מת אין מכפרין לו. בא ולמד מדואג
 אעפ"י שמת כך שנו רבותינו שאין לו חלק עה"ב הו"ד (קהלת ו')
 וגם את הנפש לא חמלא לכך אמר איוב כשוט לשון תחבא. ר'
 יהושע בן לוי אמר ביעקב היא אמורה ור' שמואל בר נחמני אמר
 ברוד היא אמורה. (איוב ה') ברעב פדך ממות בשעה שברח והלך
 אצל אחיטלך והי' רעב והאכילו לחם הקדש שנא' (ש"א כ"א)
 ויתן לו הכהן קודש וגו' ובמלחמה מידי חרב בשעה שירד על
 גלית והרגו שנאמר (שם י"ז) ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא
 וגו'. בשוט לשון תחבא. בשעה שבא דואג ואמר עליו לשון הרע
 שנאמר (תהלים נ"ב) בבא דואג האדומי ויגד וגו'. לשוד ולכפן
 חשק. אדואג ואחיתופל. ומחית הארץ אל תורא. משאול
 שבא מבנימין שנמשל לחיה שנאמר (בראשית מ"ח) בנימין זאב
 יטרף:

פרק ד' תורה. ויזכור אלהים את נח זש"ה (תהלים ל"ז)
 צדקתך כהררי אל בשעה שאדם זוכה אחה עושה לו צדקה ואת
 מגביהו יותר מן ההרים דכתיב כהררי אל. ובשעה שאדם חוטא
 אחה פורע ממנו ומשפילו עד תהום התחתון דכתיב משפטך תהום
 רבה. ד"א צדקתך כהררי אל שמעון בן יוחי אומר סרס המקרא
 צדקתך על משפטך כהררי אל על תהום רבה. האידך? אלא מדר הקב"ה
 את מי תהום רבה. ותהום שהיה רואה שמימיו מתגברין היה נוטל
 הר גבוה ונותן על תהום רבה. וכך כל תהום ותהום כבש למעלה
 מן הרים. כדי שלא יעלו וישטפו את כל העולם. וכשם שקבע
 הרים למעלה מהם כדי שלא ישטפו את העולם כך כבש את
 הצדקה על הדין שלא יאבד בדין את העולם. לפיכך א"ר שמעון
 בן יוחי צדקתך על משפטך כהררי אל על תהום רבה. ד"א צדקתך
 שעשית לנח היא גרמה לו שנחה תיבתו על ההרים שנאמר ותנח
 התיבה. משפטך תהום רבה משפטים שעשית לדור המבול שנאמ' ביום
 ההוא נבקעו וגו' ואחר כל הפורענות הוה אדם ובחמה תושיע ה' אימתי
 (בראש' ח') ויזכור אלהי את נח. ד"א ויזכור אלהי את נח זש"ה (משלי י')

וזכר צדיק לברכה וזה נח דכתיב נח איש צדיק ומהו זכרונו שזכרו הקב"ה
 לברכה שנאמר ויברך אלהים את נח וגו' ושם רשעים ירקב אלו
 דור המבול שנקבו מן המים שנאמר וימח וגו' הכר"א כי מחה
 אמחה. ר"א ויוכר אלהים את נח וש"ה (שם י"ב) יודע צדיק נפש
 בהמתו וגו' יודע צדיקו של עולם נפש אפילו בהמתו אפילו כשהוא
 כועס אין מידתו של הקב"ה כמידת בשר ודם. בשר ודם בשעה
 שמדינה סורחת עליו שולח עליה לגיונות להחריבה והוא עושה בה
 אנדרולומוסיא (פי' הריגת אנשים) והורג טובים ורעים ואין שם
 לומר פלוני כשר הניחו אותו אלא הורגין את הכל אבל הקב"ה
 אינו כן אלא הרור מפעיסין והוא מרחם עליהם ואין שם אלא
 צדיק אחד יודע הוא בן ומצילו שנאמר יודע צדיק נפש בהמתו
 וכן הוא אומר טוב ה' למעון ביום צרה וגו'. ורחמי רשעים אכזרי
 אלו אנשי דור המבול שהיו אכזרים יותר מדאי. אמרו רבותינו
 בשעה שעלה עליהן כל התהום דכתיב נבקעו כל מעיינות וגו' והי'
 הואין את המעיינות עולות עליהן מה היו עושים הי' להם בנים
 מהובין והי' כל א' וא' מהם נוטל את בנו ונותנו על התהום וכובש
 עליו טלאין ועלו עליהם את המים. ושוב היו המים מתגברין והי'
 נוטלין בניהם אחרים ונותנים על התהום. ראה ורחמי רשעים אכזרי.
 ומניין שהי' עושין כך שכן איוב אומר (איוב כ"ד) ישכחהו רחם
 וגו' לא נוכר הרחם שלו שחי' בניו ומה עשה להן הקב"ה הוריד
 עליהן מבול מלמעלה ושברן דכתיב (שם) ותשבר כעץ עולה. א"ר
 ברכיה קשים הי' יותר מדאי ובעלי קומה הי' ואילולי שפרע מהן
 מלמעלה לא היה יכול להן שנאמר (שם כ"ב) אם לא נכתד קימנו
 וגו' מהו כן אלא כשראה הקב"ה שלא מתו בתהומות שלמטה הוריד
 עליהן אש מלמעלה ושרפן דכתיב (איוב כ"ב) ויתרם אכל אש.
 כיון שהיו רואין את עצמם אבודין היו מבקשין להפוך את התיבה.
 מה עשה להן הקב"ה הקיף את האריות והי' הורגין אותם
 ואוכלין אותם שנאמר ויסגור הי' בעדו ואין סגורה אלא אריות
 שנאמר (דניאל ו') אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא. סליק:
פרק ה' נביאים. (ירמיה ל"א) הבן יקר לי אפרים. וש"ה
 (משלי ד') כי בן הייתי לאבי וגו' בא וראה אפילו הן ישראל אלף
 אלפים וריבו ריבון. אינם חשוכים לפני המקום אלא כבן יחיד דכתיב
 (דברים א') ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו' וכשהיו במצרים מה כתיב
 (שמות א') ובני ישראל פרו וישרצו וגו' פרו מן אדם וחוה. וישרצו

ששרצו יותר מן הדגים. וירבו שרבו מברכת נח ובניו. ויעצמו
שעצמו מן האבות. במאד מאד שהיתה אשה יולדת ששים רבוא
כשם שהדגים יולדים ששים רבוא כך אף הן. וכך ברסן אביהם
(בראשית מ"ח) וידגו לרוב וגו' כשם שהדגים נחברו כך אף הן
וכן יחוקאל אומר (יחוקאל ט"ו) רבבה כצמת השדה וגו' הרי כל
אלו ולא ה' לפניו אלא כאחד יחיד שנאמר בני בכורי ישראל
וכתיב שלח את בני ויעבדני. לפיכך הוא אומר כי בן הייתי לאבי
כשם שבנו של אדם כשהוא חינוק קטן אם יחטא אין אביו מסלק
עליו מפני שהוא חינוק קטן אבל אם יגדל ויעמוד על אקמי (פי'
דעת) שלו אם יחטא הוא מסלק עליו כך ישראל אפילו חוטאין
בשגגה מעלה עליהן שהן בחינוך קטן שנאמר (ירמיה ל"א) כי נער
ישראל ואוהביו וגו' הבן יקיר לי. ד"א הבן יקיר לי וז"ה (הושע
י"א) ואנכי תרגלתי לאפרים וגו' אמר הקב"ה אני תרתי להגיל
לאפרי' אימתי קהם על זרועותי בשעה שנמלו יעקב בין זרועותיו
שנאמר (בראשית מ"ח) ויקח יוסף את שניהם ומה כתיב ורא
ישראל את בני יוסף וגו' מה ראה יעקב לומר מי אלה והרי כבר
היה מכירן שנאמר (שם) ועתה שני בניך וגו' אלא צפה יעקב אבינו
שירבעם עומד מאפרים שנאמר (מ"א י"א) וירבעם בן נבט אפרתי
וגו' והוא עומד ועושה שני עגלים שנאמר (שם י"ב) ויועץ המלך
ויעש שני עגלי זהב וגו' לפיכך אמר (בראשית מ"ח) מי אלה אמר
לו יוסף בני הם וגו' מה עשה יוסף השליך עטרה מראשו והתיר
זוני (פי' חגורה) שלו לפניו שנא' (שם מ"ט) ויוצא יוסף אותם וגו'
אמר לו מה שעתידין לחטאות אחת אומר מי אלה ומה שעתידין
לוסר (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו אין אתה רואה כיון ששמע כך
אמר לו קחם נא אלי ואברכם מיד ויקח יוסף את שניהם וגו'
וישלח ישראל את יד ימינו וגו' כיון שראה יוסף כך נחרעם שנאמר
וירא יוסף כי ישוח אביו וגו' לא כן אבי וגו' אמר לו יעקב סבור
אתה שמוקנתי אין בי עוד כח חייד מאה כיוצא בכ' אינן יכולין
לזוז ידי אם אבקש וימאן אביו וגו' (ד"ה א' י"ב) וממנשה נפלו¹
אל דוד וגו' ואולם אחיו וגו' זה יהושע העומד מאפרים שנאמר

1 פי' מה שאמר גם הוא יגדל. אימתי בוסן וממנשה נפלו אל דוד בבוא
עם פלשתים על שאול למלחמה וגו' והמה עזרו עם דוד על הגורד כי גיבורי חיל כלם
והיו שרים בצבא כי לעת יום כיום ימאו על דוד לעזרו עד למחנה גדול כמחנה אלהים
וז"ש גם הוא יהי לעם. פי' לאנשי חיל וגם הוא יגדל כמחנה אלהים.

למטה אפרים הושע וגו' שהוא מעמיד את החמה וכל אומות העולם מסתכלין ורואין לפיכך וזרעו יהיה מלא הגנים. אמר הקב"ה ראה טובות שעשיתי לאפרים קחם על זרועותיו בשעה שאמר קחם נא אלי אני תרתי וגליתי זה מיסטידין (פי' סוד) ליעקב על אפרים על ירבעם אעפ"כ ולא ידעו כי רפאתים הבן יקיר לי אפרים. ד"א הבן יקיר לי כל ישראל נקראו על שמו של אפרים שנאמר (ירמיה' ל"א) כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא וכן בהרבה מקומות אמר הקב"ה הבן יקיר לי אפרים ביוקר הן עומדין לפני. אמרו רבותינו אפילו בקש פרעה מאה ככר כסף על כל נפש ונפש מישראל היה הקב"ה נותן לו ושלא נתן לו ראה בכמה דמים לקחם שנאמר (דברים ד') או הנסה וגו' וכיון שיצאו ועשו את העגל בקש הקב"ה לעשות להם מה שעשה לדור המבול שנאמר הרף ממני וגו' (שם ט') ובדור המבול כתיב אמחה את האדם וגו' והיה מדבר עם משה האיך מאבדן. וכיון שאמר לו משה (שמות ל"ב) זכור לאברהם וגו' זכר הקב"ה ואמר א"כ חזור אני בי. מיד וינחם ה' וגו'. מיד קרבו שרי אומות העולם ואמרו להקב"ה ועל פניך אם אכזב אתה אמרת למחות את שמש מתחת השמים כדור המבול ששחתו את דרכם שנא' וירא אלהים את הארץ וגו' ואלו כך עשו. שכך אמרת (שם) לך רד כי שחת עמך וגו' ואין אתה עושה מה שאתה אומר א"ל הקב"ה לאו. וכן משה אומר (דברים ט') וישמע ה' אלי גם בפעם הדיא וגו' (1) שאפילו אמרתי חזור אני בי ממי אני מתירא ומי ממחה על ידי שנאמר לא אעשה חרון וגו' ולמה שהוא בני יחידי שנאמר הבן יקיר לי אפרים. אמרתי למשה הרף ממני אלא זכור אזכרנו עוד נזכרתי זכות אבות וסלחתי בשבילם לכך אמר חבקוק (חבקוק ג') ה' שמעתי שמעך יראתי וגו' כשאמרת ואמחה את שמש אלא מיד ברוגז רחם תזכור לכך נאמר זכור אזכרנו עוד. סליק:

פרק ו' כתובים. (תהלים י"ז) תפלה לדוד שמעה ה' צדק. וש"ה (משלי ט"ז) זבח רשעים תועבת ה' ותפילת ישרים רצונו. מי הוא זה משה דוד ומשיח. משה דכתיב (שם צ') תפלה למשה.

(1) שאפילו אמרתי חזור אני בי. פי' באמת אינה שמה חזרה כ"ש (בשמות רבה סוף פרשה מ"ד) ור' תנחומא אמר כיון שאמר ואעשה אותך לגוי גדול זהו לא דבר ה' למחות את שם ישראל (מ"ב י"ד) למה שמשה מישראל הוא.

ברוד כתיב תפלה לדוד. במשיח כתיב (שם ק"ב) תפלה לעני כי
 יעטוף וגו'. ותפלת ישירים רצונו אעפ"י שישלשחן מתפללים. אלא
 דוד מתפלל באומנות. האיך תפלה לדוד שמעה ה' צדק אמר הקב"ה
 עד מתי אתה מתפלל אמור צרכיך מה שאתה צריך. הרי אמרת
 שמעה ה' צדק א"ל חייך¹) כל אלו שאמרתו בשביל דבר אחד
 (שם י"ו) מלפניך משפטי יצא וגו'. למה שאמרת (ויקרא ד') אשר
 נשיא יחטא. נשיא שאין על גביו מושל אלא ה'. הואיל שאין
 על גבי מושל אלא אתה דן אותי מלפניך משפטי יצא. אומן גדול
 ה' דוד כשה' מבקש דבר מן הכ"ה מנגנו (פי' אינגניו בלע"ז פי' ה'
 מעמיק מחשבתו כמו הנהו נגאני דארעא מיקרו (ב"ק דף ק"ג.
 ב"ב דף ס"א. בורות עמוקות) היה שואל תחילה את הקלות ואח"כ
 את החמורות. למה ד' דוד דומה לאדם שהיה מבקש ללוות כור
 חיטים מצא את הרניסטי' (פי' את המלוה) וא"ל בבקשה ממך
 מפני שאני בדוחק השאילני כור של חרובין א"ל בא וטול הולכין ליטול
 א"ל השאילני כור של שעורים והנה כור של חרובים א"ל בוא וטול
 הולכין ליטול א"ל בבקשה ממך הואיל שבפנים טובים אתה נותן
 עשה אותי כור של חיטים והשאילני תחתם חרובין ושעורים א"ל
 טול. מה גרם לו ששאל תחילה הקלות ואח"כ החמורות הה"ד
 תפלה לדוד הרי הקלות ואח"כ החמורות² מלפניך משפטי יצא
 אמר לו הקב"ה ואני עושה שנאמר (ירמיה נ"א) הנני רב את ריבך
 וגו' (ישעיה מ"ט) ואת יריבך אנכי אריב. סליק:

פרק ז' תורת צא מן התיבה. וש"ה (קהלת ח') אני פי
 מלך שמור וגו' אמרה רוח הקודש לישראל משביע אני אתכם שאם
 תגזור עליכם מלכות אל תמרדו בה בכל דבר שגזורה עליכם אבל
 אם תגזור עליכם לבטל את התורה ואת המצות ואת השבת אל
 תשמעו להם הה"ד אני פי מלך שמור בכל דבר שהיא צריכה אבל
 על דברת שבועת אלהים אל תבהל מפניו תלך. כשם שעשו

(1) כל אלו שאמרתו. פי' הנהו ג' לשונות מתחלפים שאמרתו שמעה ה' צדק.
 הקשיבה רנתי. האזינה תפילתי. לא נתמנתי אלא בשביל דבר א' והוא מלפניך משפטי
 יצא. והוא מצד הצדק כשמו"ו וזהו רנתי ותפילתי. רנה שווהו שבחך שאתה מושל בלבדך
 על המלאכים. ותפילתי מה שאני מתפלל וטוען לפניך.

(2) ואח"כ החמורות מלפניך משפטי יצא. שקשה לפני הקב"ה לשדר מערכת
 השמים ולהעביר משפטם הכללית בעבור מול יחידים אם לא בשביל אומה שלימה כמו
 באברהם שיוצא ממנו אומה ישראלית וכן הכה את מול מצרים בשביל כלל ישראל.

הנני מישאל ועוריה בשעת שהעמיד נבוכדנצר את הצלם אמרו לו
 מה אתה אומר שאחה משליך אותנו לכבשן האש ואין הקב"ה מצילנו
 בין מציל ובין שאין מציל אותנו אין אנו משתחווים לצלם שנאמר
 (דניאל ג') ודן לא ידוע להוי לך וגו' אמר להן קושטא אתון אמרין
 (שם) הצדא שדרך וגו' (ומפורש מלח הצדה אם אמת הוא שדרך
 וכו') אמרו לו נבוכדנצר לא השחין אנחנו על דנא וגו' אמרו לו
 כל מה שתגזור עלינו אנו עושין ואנו שומעין לך ולא נמרוד בך
 חוץ מלכפור באלהינו אני פי מלך שמור אל תבהל מפניו חלך.
 כיון ששמע כך התחיל כועס שנאמר (שם) באדין נבוכדנצר התמלי
 חמה וגו' והשליכו אותן אסורים שנאמר (דניאל ג') וגובריא אלין
 תלתיחון וגו' כיון שירדו תלו עיניהם ואמרו לפני הקב"ה רבונו של
 עולם גלוי וידוע לפיך שלא בטחנו אלא בשמך הגדול שנאמר
 (תהלים קט"ז) לא לנו ה' וגו' הרי כינס כל הלשונות שנאמר (דניאל
 ג') באדין מתכנשין וגו' למה יאמרו הגוים וגו' מיד בקשו המלאכים
 לירד ולהחיר אותן אמר להם הב"ה וכי על שם אחד מכם ירדו
 אלו. אלא על שמי ירדו. אני יורד ומצילן שנאמר (תהלים קמ"ו)
 עושה משפט לעשוקים וגו' משהחירן צינן את הכבשן והסיר הקב"ה
 את הכבשן והעלה אותה והשווה אותה לארץ שהיתה יחידה ועמוקה
 כיון שירד המלאך אמר להן צאו לכם מכאן. הרי החיר הקב"ה
 אתכם ועשה לכם את הנסים והשווה את כבשן לארץ צאו לכם.
 אמרו לו אין אנו יוצאין שלא ברשותו של נבוכדנצר. שלא יאמרו
 ברחו אלו מן הכבשן. למה (קחלת ח') אני פי מלך שמור ברשותו
 הושלכנו לכאן וברשותו אנו יוצאין. כיון שבא נבוכדנצר וראה אותן
 חמה התחיל צווח אמר להם צאו לכם שנאמר (דניאל ג') שדרך
 מישך ועבד ננו עבדוהי די אלהא עילאה פוקו ואתו וגו' כיון שנעשית
 הכבשן שווה לארץ¹ פוקו ואתו. אמרו למלאך עכשיו אנו
 יוצאין שנאמר (שם) באדין נפקין וגו'. ממי למדו מנה כשנכנס
 לחיבה ברשותו של הב"ה נכנסו שנאמר (בראשית ז') ויאמר ה'
 לנח בא אתה וגו' כיון שיבשה הארץ ונחה החיבה שנאמר (שם
 ח') ותנה החיבה וגו' אמרו לו בניו נצא מכאן. אמר להם חם ושלום.
 ברשותו של הב"ה נכנסו וברשותו אנו יוצאין. כיון ששמע הקב"ה

1) פוקו ואתו. פי מפני דכתיב פוקו ואתו ולא צווה להעלותן מן הכבשן למדו
 ח"ל מזה ודרשו שנעשה גם והשווה הכבשן לארץ ולא היו חסרין אלא לצאת.

כך מיד (שם) וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה לכך נאמר אני
 פי מלך שמור וגו' ד"א צא מן התיבה וש"ה (משלי י"ב) בפשע שפחים
 מוקש רע ויצא מצרה צדיק. בפשע שפחים מוקש רע אלו אנשי
 דור הטבול שלא חטאו¹ אלא בפיהם שנאמר (איוב כ"א) ויאמרו
 לאל סור ממנו וגו' מה שדי וגו' מה מועיל לנו שנחפלל אליו
 (שם) ומה נועיל כי נפגע בו ומה היה להם מוקש רע ויטח את
 כל היקום וגו' ויצא מצרה צדיק זה נח שנאמר נח איש צדיק צא
 מן התיבה. ד"א צא מן התיבה אמר דוד (תהלים קמ"ב) הוציאה
 ממסגר נפשי להודות את שמך וגו' כשהיה נח בתיבה בפנים היה
 מחפלל שנאמר (שם ל"ב) על זאת יחפלל כל חסיד וגו' אמר לו
 הקב"ה פרוודימיה (פי' גורה) היא שישתלמו שנים עשר חודש ואם
 אינן משלימין אינך יוצא שנא' (ישעי' מ"ט) כה אמר ה' בעת רצון
 עניתיך וגו' לאמר לאסורים צאו וגו' שהיו אסורים בחשמיש המטה
 למה שבשעה שהעולם בצער צריך אדם למנוע את עצמו מפריה
 ורביה וכך עשה יוסף כשראה יוסף ששני הרעב עתידין לבא נזקק
 לפריה ורביה עד שלא יבואו שנאמר (בראשית מ"א) וליוסף יולד
 וגו'. וכך אף נח ובניו והתיה והבהמה לא נזקקו לפריה ורביה
 שכן אמר לו חב"ה כשנכנס ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אחו.
 חזורים לעצמן והנקבות לעצמן. משל למלך שיצא לעשות מלחמה
 עם הברברייך גור ואמר מרחצאות לא יפתחו. ומוניטא (פי' מטבע)
 לא חטבע עד שאבוא מן המלחמה. וכיון שבא מן המלחמה בשלום
 גור ואמר יפתחו המרחצאות וחטבע מוניטא. כל שאני מחריב אני
 בונה. כך כשבא מבול לא נזקקו לפריה ורביה שנאמר (ישעי' מ"ט)
 לאמור לאסורים צאו וגו' לפיכך כשיבשה הארץ אמר צא מן התיבה
 לכך נאמר (תהלים קמ"ב) הוציאה ממסגר נפשי. סליק:

פרק ח' נביאים. (מיכה ו') ועף ה' אשא כי חטאתי לו
 וש"ה (משלי י"ט) נחם ככפיר ועף מלך וגו' כשם שהארי נוהם
 או החיות מרתחין. כך הקב"ה אר"י שנאמר (עמוס ג') ארית שאג
 וגו' בוא וראה מה האימה הווי קשה בשעה שאמר לו הקב"ה למשה

(1) אלא בפיהם. פי' פיהם גרם להם להחטיא את בשרם בג' חטאים והווי מוקש
 רע והבואו צרה גם על הצדיק זה נח שהיה כולו בתיבה י"ב חודש ואח"כ יוצא
 מצרה צדיק.

(שמות ל"ג) ושלחתי לפניך מלאך אמר לפניו רבונו של עולם מלאך
אתה משלח לכל אומות הללו (שם) אם אין פניך הולכים. אמר לו
הקב"ה חייך אם לא מלאך אימתי אני משלח ואני מכלה אותך
שנאמר (שם כ"ג) את אימתי וגו' ד"א נהם ככפיר על א"ה מ"ה
אבל על ישראל (משלי י"ט) וכטל על עשב רצונו. וכשם שהטל
חיים לעולם כך הקב"ה בא כטל לישראל שנאמר אהיה כטל
לישראל אפילו כשהוא כועס עליהם. וכטל על עשב רצונו אמרו
לו ישראל לכך אנו יכולין¹) לעמוד שאת נעשה לנו כטל שנאמר
(מיכה ה') והיה שארית יעקב וגו' ד"א זעף ה' אשא ז"ש
(עזרא ח') כי בושתי לשאול מן המלך היל ופרשים וגו' אמרו
אומות העולם לישראל אתם אומרים זעף ה' אשא והא כתיב (נחום
א') לפני זעמו מי יעמד וגו' מי יוכל לעמוד בועפו. בשלוחיו אין
אדם יכול לעמוד ובעפו אתם יכולין לעמוד: הים שלוחו שמא
עמדו כנגדו דודו של אנוש דכתיב (עמוס ה') הקורא למי הים
וישפכם וגו'. המבול שלוחו לא נצח לדור המבול וימח את כל
היקום וגו'. אש וגפרית שלוחיו לא נצחו לסדומיים שנא' וה' המטיח
על סדום וגו'. הארבה שלוחו שמא יכול פרעה לעמוד בו שנאמר
ויעל הארבה וגו'. הכוכבים שלוחיו שמא יכול סיסרא לעמוד כנגדן
שנאמר (שופטים ה') מן השמים נלחמו וגו'. מלאך שלוחו שמא
יכול סנחריב לעמוד כנגדו שנאמר (מ"ב י"ט) ויצא מלאך ה' וגו'.
ומה אם בשלוחיו אין אדם יכול לעמוד ובעפו אדם יכול לעמוד
ואתם אומרים זעף ה' אשא אמרו להם ישראל ולמה אין אנו יכולים
לעמוד בועפו ושלוחינו נצחו לשלוחו והאיך אלא הים שלוחו של
הקב"ה לא בקעו משה ועברו ישראל ביבשה שנאמר (שמות י"ד)
ובני ישראל הלכו ביבשה וגו' וכן (תהלים קי"ד) הים ראה וינס.
הירדן שלוחו לא נעשה יבשה ליהושע דכתיב (שם) הירדן יסוב
לאחור וכן הוא אומר (יהושע ד') ביבשה עבר ישראל את הירדן
הזה וגו'. המלאך שלוחו לא נצחו יעקב שנאמר (הושע י"ב) וישר
אל מלאך וגו'. חמה ולבנה שלוחיו לא שיתקן יהושע דכתיב
(יהושע י') וידום השמש וירח עמד. מלאך שלוחו לא עצרו אהרן
שנאמר (במדבר כ"ה) ויעמוד בין המתים וגו' כשם ששלוחינו נצח

1) שאת בגלות. שדרש וכטל על עשב רצונו כמו ברוגז רחם תזמור גם שניהם
ככפיר זעף מלך עלינו בגלות מ"ט וכטל על עשב רצונו שלאט לנו שנוכל לסבול.

לשלוחו כך אף זעפו נצח שנא' (במדבר כ"ה) פנחס בן אלעזר וגו'
 לכך נאמר זעף ה' אשא. ולמה אנו יכולים לעמוד בזעפו מפני שבא
 עלינו ברחמים שנאמר¹) זעף ה' אשא וכתיב ה' אל רחום וחנון
 וגו'. הים לא עמד מגערתו שנאמר (נחום א') גוער בים ויבשהו וכן
 בימי יונה זעף בו ועמד בו שנאמר (יונה א') ויעמוד הים מועפו
 ואני מפני שבא עלי ברחמים יכולה אני לקבל כעסו לכך נאמר
 זעף ה' אשא. ד"א זעף ה' אשא. משל לגבור שהוא נוגע באדם
 מן סטירה (כמו סטרו נותן לו ד' מאות זוז והוא הכאה ביד על
 הלחי) אחת ומן מרחיק (פויס"ט תרגו' ירושלמי באבן או באגרוף
 מרתק) א' מיד הורגו. ונכנס לביתו ומכה לאשחו מסטירא אחת
 והיא עומדת. אמרו לה שכינותיה קשה כוחך כל האחליטין
 (חיילות) וכל הגבורין מתיים מן מרחיק אחד ומן סטירא אחת. כמה
 את לוקה מטנו. ואנת יכולה לעמוד. אמרה להן אותן שמכה אותן.
 בחמתו ובכל כוחו הוא מכה אותן. אבל לי כשמכה אותי לפי כוחי
 הוא מכה אותי. לפיכך אני יכולה לעמוד. כך אמר הקב"ה (מלאכי
 ג') כי אני ה' לא שניתי וגו' לא הכיתי לאומה ושניתי לה כמו דורו
 של אנוש דכתיב (עמוס ה') הקודא למי הים וגו'. דור המבול ויטח
 את כל היקום וגו'. דור הפלגה ויפץ ה' אותם וגו'. סדומיים דכתיב
 (איוב כ"ח) בחלמיש שלח ידו וגו'. המצרים דכתיב (שמות י"ד)
 וישבו המים ויכסו וגו'. סיסרא כן יאבדו וגו'. הופך ומתהפך דכתיב
 (ישעיה ל"ג) מקול המון נדרו עמים וגו' אבל אתם. ואתם בני
 יעקב לא כליחם שנאמר (איכה ג') אך בני ישוב וגו' הופך ומתהפך
 בהן בכל שעה ושעה שנאמר (עמוס ג') רק אתכם ידעתי וגו' אמר
 הקב"ה קשה כח של ישראל שחיצי כלין ואתם לא כליחם דכתיב
 (דברים ל"ב) אספה עלימו רעות וגו' חיצי כלו ואתם לא כליחם
 לפיכך הוא אומר זעף ה' אשא. ד"א זעף ה' אשא א"ר שמואל בר
 נחמני א"ר יונתן איש הבירה אמרו ישראל לא"ה אומר אני לכם
 במה אנו מתנחמין ולמה אנו יכולין לעמוד בזעפו מפני שמכה
 אותנו וחוזר מיד ובורא אותנו בריה חדשה וכן ישעיה אומר
 (ישעי' מ"ב) מי נתן למשיסה יעקב וגו' הרי כלו הרי נבזו אלא
 חוזר מיד ובוראם בריה חדשה ומה כתיב אחריו (שם) ועתה כח

1) זעף ה' אשא פי' שזעף ה' עלי שאוכל לשאת ולקבל כעסו וכמה פעמים גער
 בו ואני חי וקיים. והים גער עלין פעם אחת ויבשהו.

אמר ה' בוראך יעקב וגו' לפיכך אמרו ישראל בדבר זה אננו רואין ומתנחמין שבורא אותנו מיד זה הוא שאמר ירמיה (איכה ג') זאת אשוב אל לבי וגו' ולמה חדשים לבקרים שהוא מחדשנו מיד שנאמר ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב:

פרק ט' כתובים. (תהלים י"ז) תפלה לדוד שמעה ה' צדק וגו' מלפניך משפטי יצא וגו' וש"ה (מ"א ח') ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו ה' אלהי וגו' אמר לפניו רבונו של עולם הנה את הכל והפנה לתפלתו ולתחינתו. אמר לפניו רשב"ע מפני שאני בשר ודם אם אתפלל לפניך קימעה ידו לפניך הרבה שנאמר ופנית אל תפלת עבדך. ואין פנית אלא הרבה שנאמר (ויקרא כ"ו) ופנית אליכם וגו' ופנית אל תפלת עבדך למה לשמוע אל הרינה ואל התפילה. ד"א תפילה לדוד שמעה ה'. ואם לאו צדק. עשה עמי צדקה. מלפניך משפטי יצא בבקשה ממך. אחת דון אותי ואל חמסרני לא בידו מלאך ולא בידו שרף ולא גרוד ולא אופן מפני שהן כולן אכזרים אבל אחת דון אותי מלפניך משפטי יצא. וכן הוא אומר (תהלים ע"ב) כלו תפילות דוד בן ישי א"ר אחא כלו תפילות דוד כלו כל תפילות¹ לפני דוד בן ישי. ד"א תפלה לדוד שמעה ה' צדק בשביל אסא בן בנו כשיבואו הכושים שנאמר (ד"ה ב' י"ד) ויקרא אסא אל ה' ויאמר באותה שעה שמעה ה' צדק הקשיבה רינתי כשיעמוד יהושפט שנאמר (שם כ') ובעת החלו ברנה נתן ה' מארבים על בני עמון. האוינה תפילתי. כשיעמוד חזקיה ויתפלל לפניך שנאמר (ישעי' ל"ז) ויסב חזקיהו פניו וגו'. בלא שפתי מרמה. כשיעמוד מנשה ויעשה תשובה² ואפילו במרמה קבלו למה שאין הקב"ה מבקש לסלק בריה מן העולם ריקם אלא יושב וממתין לו עד שיעשה תשובה אפילו שיהיה בידו מצות אחת³ מניחן תחת ראשו שנא' (ישעי' נ"ה) יעזוב רשע דרכו וגו'.

פרק י' תורה. ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה. וש"ה

(1) פי' על עצמו התפלל.

(2) ואפילו במרמה. פי' מה שאמר בלא שפתי מרמה ע"ד באשר הוא שם. בשעת מעשה חזר באמת מדרכיו ואח"כ שב לסורו והוא כמו קשת רמיה החוזרת לאחור.

(3) ע"ד שמאלו תחת ראשי כי לא יאחר לשנאו לשלם מצוה אחת שעשה בחייו. והוא יד שמאל יד כהה כי ידו יסדה ארץ וימונו טפחה שמים מה שמשלם לצדיק בעה"ב נקרא ימין ולרשעים בעה"ז נקרא שמאל יד כהה שטובותיו חלשים ומחומים.

(תהלים ל"ו) טוב מעט לצדיק וגו' טובים ישראל לצדיקו של עולם
 דכתיב (דברים ו') לא מרובכם וגו' מהמון רשעים רבים משבעים
 אומות מ"ה שנקראו המון שנאמר (ישעי' י"ז) הוי המון עמים רבים
 וגו' ד"א טוב מעט לצדיקים טובים היו לנח שלשת בניו מכל אותן
 הממונים שהיו בדור המבול מהמון רשעים רבים שהרבה המונים
 היו בדור המבול שכל אשה ואשה מהם היו יולדות ד' וחמשה בכרם
 אחד בכל שנה ושנה. והיתה יולדת שני פעמים בשנה כצאן. והיו
 מהלכים בן יומן ויוצאים אצל אבותיהם שנאמר (איוב כ"א) ישלחו
 כצאן עוילתם וגו' ראה כמה המונים היו ומתוך כך הכעיסו להקב"ה
 אבל נח מה כתיב בו ויהי נח בן חמש מאות שנה וגו' לא כשם
 שכתיב בכולהן ויולד בנים זכנות. אלה תולדות נח שלשה אלה בני
 נח טובים היו לנח שלשת בניו מכל אותן האוכלסין טוב מעט לצדיק
 אלה תולדות בני נח. ד"א ויהיו בני נח זש"ה (משלי כ') מתהלך
 בתומו צדיק וגו' אשריהם הבני' שיש זכות לאבותם שזכותם עומדת
 להן אשריהן ישראל שזכות אברהם יצחק ויעקב עומדת להם בזכותן
 היה הקב"ה מצילן כשהיו במצרים מה כתיב (שמות ב') וישמע אלהים
 את נאקתם וגו' וכשיצאו בזכותן יצאו שנאמר (תהלים ק"ה) כי זכר
 את דבר קדשו וגו' ויוצא עמו בששון וגו' כשעשו את העגל מה
 כתיב (שמות ל"ב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו' בימי
 אליהו מה כתיב (מ"א י"ח) אלהי אברהם יצחק וישראל וגו' כך
 בכל דור ודור זכות אבות עומדת להן עד חזאל מלך ארם שנאמר
 (מ"ב י"ג) וחזאל מלך ארם וגו' ויחן ה' אותם וירחמם וגו' אמר להן
 הקב"ה עד עתה היה לכם זכות אבות מכאן ואילך כל אחד ואחד
 יהי תלוי במעשיו. לכך הוא אומר מתהלך בתומו וגו' שבזכות נח
 זכו בניו שיהיו עמו במבול וזכו שיצאו מן התיבה שנאמר ויהיו
 בני נח וגו' אמר הקב"ה מכאן ואילך איני עושה כשם שעשיתי
 לנח אלא אין אבות מצילין בניהם שנאמר (יהזקאל י"ד) נח הניאל
 ואיוב בחוכה וגו'. ומניין אף בעונות כן הוא אומר (שם י"ח) בן
 לא ישא בעון האב וגו'. ד"א ויהיו בני נח זש"ה (תהלים ל"ו) כי
 מרעים יכרתון וגו' וקוי ד' המה ירשו ארץ וגו' כי מרעים יכרתון אלו
 אנשי דור המבול וקוי ה' המה ירשו ארץ זה נח ובניו שנמלטו מן
 המבול ויצאו מן התיבה והיו מסתכלין לפניהם ולאחריהם לראות
 בריה או איש או אשה ולא היו מוצאין שנאמר (שם) ועוד מעט
 וגו' וענוים ירשו ארץ זה נח ובניו שלשה אלה בני נח שנאמר

(בראשית ט') ומאלה נפצה כל הארץ. והתענגו על רוב שלום ומה רוב שלום היה להם שהיו עמם האריות והדובים והנמרים והזאבים והתנינים והשרפים והעקרבים וכל חיות ושרצים נתונים עמם בחיבה ולא הויקו זה לזה יש שלום גדול מזה לכך נאמר והתענגו על רוב שלום:

פרק י"א נביאים. (מיכה ו') זעף ה' אשא זש"ה (תהלים ל"ב) הטאתי אודיעך וגו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם בראשונה אמרתי לא הטאתי והבאת עלי יסורים שנאמר (ירמיה ב') הנני נשפט אותך על וגו' ועכשיו אני אומרה הטאתי רחם עלי. דכתיב זעף ה' אשא כי הטאתי לו וגו' וכיון שיצאתי לגולה אמרו לי (ישעיה מ"ב) מי נתן למשיסה יעקב וגו' אמרתי הלא ה' זו הטאתי לו וגו' אף עכשיו אני אומרת כי הטאתי לו וגו' שהודייה יפה לי שנאמר (משלי כ"ה) מנסי פשעיו לא יצליח דוד כשעשה אותו המעש' ובא נתן הנביא והוכיחו ובשביל שא"ל דוד (ד"ה א' כ"א) הטאתי מאד אשר עשיתי את הדבר הזה מה אמר לו נתן גם ה' העביר הטאתך לא חמות ומה את מבקשת אמרה לו כשם שהוצאת לנח מחשך לאור כך עשה לי והוציאני לאור אראה בצדקתו אמר לה וכך אני עושה כיון ששמע כך התחיל אומר (מיכה ו') אל תשמהי אויבתי וגו' ד"א זעף ה' אשא יש שלקה ובעט ויש שלקה ובקש מאביו ויש שאמר לאביו למה הרצועה זו תלויה הכני בה. יש לקה ובעט זה איוב כיון שנגע בו השטן התחיל צווח (איוב מ') יסר מעלי שבטו ואימתו אל תבעתני ואני מדבר ואיני מתירא שנאמר (שם) אדבר ולא איראנו וגו' משל לאיסרטוטוס (סולדאט בלעז) שנעשה לסטים. אמר הב"ה¹) בדקתי זה וזה והליסטים נטו כלם מן איסרטיא כך אמרו לו חבריו לאיוב איברת הלפים (פי' בלשון יון תוחלת ותקוה) שלך אמרת אדבר ולא איראנו אמרו אפשר אחה מדבר ולא מתירא אדם הראשון יצוד כפיו של הקב"ה נוצר בצלם ובדמות כיון ששמע קולו לא יכול לעמוד בו שנאמר (בראשית ג') וישמעו את קול ה'

1) פי' משל לחבורת אנשים שהי' בהם צדיקים וביטנים ונעשו כלם חברה של לסטים אמר המלך בדקתי את כלם ויצאו כלם מן דרך הישר וכן אמרו חבריו לאיוב שבדק הקב"ה את עולמו ומצא שגם אתה נטה מן הדרך הישר שאבדת תקותך מהקב"ה שאתה חפץ לדבר בפניו בלי יראת שמים.

אלהים וגו' ואת אמרת אדבר ולא איראנו אמר לחם יפה אמרתם
 אמר להן מפני ששטע לאשחו נעשה לו כך התחיל אומר האשה
 אשר וגו' אבל אני כשרצת אשתי לומר לי (איוב ב') ברך אלהים
 ומות אמרתי לה כדבר אחת הנבלות תדברי לכן אדבר ולא איראנו
 למה (שם ט') כי לא כן אנכי עמדי איני כאדם שאמר האשה אשר
 נתת עמדי וגו' אמרו לו הרי אברהם שמע דבריו ולא יכול לעמוד
 שנאמר (בראשית י"ז) ויפול אברהם על פניו וגו' וכן בלעם נופל
 וגלוי עינים אף את שומעין דבריו ונופלין ואת מדבר כנגדו ולא
 מתירא. אין את שוין לך. אמר להם (איוב י"ב) גם לי לבב כמוכם
 ולא נופל אנכי מכס וגו'. זה לקה ובעט. יש לקה וביקש מאביו זה
 חזקיהו בשעת שחלה והסב פניו אל הקיר שנאמר (ישעיה ל"ח)
 ויסב חזקיהו פניו וגו' זכור נא את וגו' ומהו זכור נא. אלא כשחטאו
 ישראל שלח עליהם נחשים שרפים כשזעקו אל משה אמר לו הקב"ה
 עשה לך שרף וגו' ויעש משה נחש וגו' וכך היה עומד נחש הנחשת
 כל זמן שאדם נמשך היה מסתכל בו ומתרפא עד שעמד חזקיהו וראה
 את ישראל זונים אחריו אמר עכשיו כל מי שהוא צריך להתרפאות יהא
 הולך אצל זה ומניח את הקב"ה. העבירו שנאמר (מ"ב י"ח) וכתת
 נחש נחשת וגו'. התחילו לומר מה אתה עושה. מה שהתקין משה
 את סוחר אמר להן כל מי שצריך להתרפאות יסתכל בה"ב ויתרפא
 שנאמר (תהלים ל"ד) הביטו אליו ונהרו ופניכם אל יחפרו וכן הוא
 אומר (מ"ב י"ח) בה' אלהי ישראל בטח ואחריו לא קם כמותו
 וגו' זה שלקה ובקש מאביו. ומי הוא שאמר לאביו הרצועה זו
 חלויה הכני בה. אלו ישראל שאמרו להקב"ה (מיכה ו') רעה
 עמך בשבטך וגו' וכן אמרו לו (שם) זעף ה' אשא וגו' אראה
 בצדקתו:

פרק י"ב כתובים. (תהלים כ"ז) לדוד ה' אורי וישעי
 ממי אירא וגו' זש"ה (ישעי נ') קרוב מצדיקי וגו' א"ר אחא משום
 ר' שמעיה לפי שאומות העולם מבקשין לבא על ישראל לומר שונא
 אותם הקב"ה נלך עליהם והם אומרים להם שוטים שבעולם מי
 הוא זה שונא לקרובו של דין ויעמוד בו לפני הדין אינו יכול. ואנו
 הקב"ה קרובינו ואחם יכולין לנו דכתיב קרוב מצדיקי וגו' בוא וראה
 אין שבחו של אדם כשאומר: הדין קרובי הוא ואימתי שבחו של
 אדם בשעה שהדין אומר בפיו פלוני קרובי היא וקורא לו קרובי.
 כך אמרו ישראל אעפ"י שאמרנו קרוב מצדיקי אלא הוא תחלה

קרא אותנו קרוביו שנאמר (תהלים קמ"ח) וירם קרן לעמו וגו' לבני ישראל עם קרובו לכך נאמר¹) אורי וישעי ממי אירא וגו' איני מתירא מכל בריה. למה ששמו של הקב"ה שהוא עושה מלחמתי שנאמר (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה וגו' וכמה הוא עושה מלחמה? בשמו שנאמר ה' שמו. ואף האומות מתיראין ממנו בשעה שאנו עוסקין בתורה שנאמר (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ וגו' וכן הוד אמר לגלית (ש"א י"ז) אתה בא אלי בחרב וגו' שבשמו של הקב"ה היו ישראל מנצחין וכך עשה אסא שנאמר (ד"ה ב' י"ד) ויקרא אסא אל ה' אלהיו ויאמר ה' אין עמך לעזור בין רב לאין כח עזרנו ה' אלהינו כי עליך נשעננו ה' ובשמך באנו על החמון הזה לכך נאמר וראו כל עמי הארץ וגו'.

פרק י"ג תורה. (בראשית ט"ו) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמור. וש"ה (משלי ב') יצפון לישרים תושיה. ער שלא נברא העולם צפן הקב"ה את התורה עד שיעמוד אברהם ויטול אותה שנאמר (בראשית כ"ז) עקב אשר שמע וגו' מלמד שקיים אברהם אבינו את כל המצות ואת כל התורות שנא' ותורותי. ארשב"ג משום ר' יונתן אף עירובי תבשילין קיים אברהם שנא' עקב אשר וגו' לכך אמר שלמה יצפון לישרים תושיה. א"ל הקב"ה אברהם אתה עסקת בתורה חייך שאני מוגן לך כשם שאדם אוהו את המגן זה ואפי' וורקין בו חצים או אבנים המגן מקבל כך אני נעשה לך מגן ולא לעצמך אלא אף בניך אם יהיו עוסקין בתורה כשם²) שאתה עסקת כך אני נעשה להם כמגן שנאמר (ש"ב כ"ב) אמרת ה' צרופה מגן הוא וגו' לכך נאמר יצפון לישרים תושיה. ד"א אחר הדברים האלה. וש"ה (משלי י"א) רשע עושה פעולת שקר וזרע צדקה שכר אמת. אברהם שורע צדקה והי' מאכיל את העוברים ואת השבים שנאמ' (בראשית כ"א) ויטע אשל וגו' א"ל הקב"ה חייך שכר אמת יש לך

(1) אורי וישעי. כמו נר לרגלי דבדיך ואור לנתיבותי כי בשעה שאנו עוסקין בתורה היא מגני ומצלי וא"ה מתיראין ממנו כמו באור היום ניצולים מלסטים ומחיות רעות ואינו קרוב לנו אלא בתורתו

(2) כשם שאתה עסקת. פי' כי ברכת לעסוק בך"ה הוא העיין בה בעסק ועמל וחודשה ולהוציא העלויות אורה. וכן אברהם ארז"ל שנעשו לו ב' בליותו בשני רבנים ולמדן אותו תורה שהוציא חידושין מלבו ונלה כללית ופרטי' כ"ש גמירי מס' ע"ז דא"א ח' פרקי הוי.

אל חירא אברם וגו' רשע עושה פעולת שקר. זה נמרוד הרשע שהי'
 עושה צלמים ומטעה את הבריות. שנמשלה ע"ו בשקר שנאמר
 (ירמיה י') כי שקר נסמו ולא רוח בם לכך נאמר רשע עושה
 פעולת שקר. אבל אברהם זרע צדקה שבר אמת. ד"א אחר
 הדברים האלה מה כתיב למעלה מן הענין (בראשית י"ד) וישמע
 אברהם וגו' וכי אחיו היה לוט אלא שבחו של אברהם אחר כל
 אותה המריבה שעשו שנא' (שם י"ג) ויהי ריב וגו' ולא נזכר אברהם
 ואח"כ קוראו אחי שנא' כי אנשים אחים אנהנו. וירק את חניכיו.
 מכאן אתה למד שנטל אברהם כסף וזהב וחיפה אותן. ואמר
 להם. למלחמה אנו יוצאין להציל לוט אנו הולכין. לא חתנו עיניכם
 בממון. אם בשביל כסף וזהב אתם יוצאים. הרי כמה לפניכם
 שנאמר וירק את חניכיו ואין וירק אלא שחיפה אותן כסף וזהב
 שנאמר (תהלים ס"ח) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק
 חרוץ. ד"א וירק שהריקן בדברים שכתוב בתורה (דברים כ') מי
 האיש חירא ורך הלבב וגו' וכן עשה אברהם. א"ל למלחמה אתם
 יוצאים. מי שיש בידו עבירות ומחירא מן מעשיו לא יצא עמנו.
 כיון ששמעו כך כל אותן האנשים מי שידע בלבו שחטא לא יצא
 וחזרו לדן כולן ולא נשתויר עם אברהם אלא אליעזר בלבד שהיה
 כשר אמר הב"ה לאברהם הוא ילך עמך שאני נותן בו כח של
 שלש מאות ושמונה עשר וכאלו שאף הן יוצאין עמך וכן את מוצא
 אליעזר בגימט' שלש מאות ושמונה עשר. וירדוף עד הן מה ראה
 לרדוף עד הן מיכאן אמרו רבותינו שני דברים מכין לפניהם ולאחריה'
 ע"א ושביעית הנוטע ערב שביעית חייב ומוצאי שביעית חייב. כך
 ע"א מכה לפניו ולאחריה. והאיד לפניו. עד עכשיו שעתיד ירבעם
 בן נבט שמעמיד ע"א ברוך שנאמר (מ"א י"ב) וישם את האחד
 בבית אל וגו' וכבר הגיע אברהם עד אותו מקום ולא רדף עוד
 שנאמר וירדוף עד הן וירדפם עד חובה. שדנן וחייבן. ויחלק עליהם
 לילה. הקב"ה. בשביל אברהם שנא' (שמות י"ב) ויהי בחצי הלילה
 וד' חכה וגו' וישב את כל הרכוש וגו' מיד ויצא מלך סדום וגו'.
 כיון שראה את אברהם יוצא לרדוף היה משחק עליו שנאמר
 (תהלים כ"ב) כל רואי ילעינו לי וגו' והיה זה יצא לרדוף ששה
 עשר מלכים ולגיונותיהן כיון שתור בשלום (ישעיה מ"א) ירדפם
 יעבור שלום. ויצא מלך סדום לקראתו וגו' אמר לו בבקשה ממך
 הן לי הנפש וגו' מיד נשבע לו אברהם שנאמר הרימותי ידי וגו'

ואין הדימותי אלא שבועה שנאמר (דניאל י"ב) זרם ימינו ושמאלו
 אל השמים וגו' אם מחוט וגו' למה שהקב"ה הבטיחני שהוא מעשרני
 שנאמר (בראשית י"ב) ואברכה מברכך וגו' ואני אמול משלך
 שתאמ' אני העשרתיך אם מחוט וגו' אמר לו הקב"ה אתה אמרת
 אם מחוט. אני נותן לבניך חוט של צדקה שיהא מקיפן כשם ששנו
 חכמים¹ ד"א אני נותן לבניך מצות ציצית שהיא של חוט שנאמר
 (במדבר ט"ו) ועשו להם ציצית. אתה אמרת עד שרוך נעל אני
 נותן לבניך מצות חליצה שנאמר (דברים כ"ח) וחלצה נעלו ד"א
 אני נותן לבניך בזכות כך מצות הפסח שנאמר (שמות י"ב) וזכה
 האכלו אותו וגו' נעליכם ברגליכם. ד"א אתה אמרת אם מחוט
 אני משבח לבניך בחוט שנאמר (ש"ה ר') כחוט השני וגו' ד"א
 בזכות כך אני פורע משונאיהם שנאמר (תהלים ס') על אדום
 אשליך נעלי ד"א אתה אמרת עד שרוך נעל אני משבח לבניך
 במנעליהם שנא' (ש"ה ו') מה יפו פעמיך בנעלים אתה מאסת
 שברו של בשר ודם ראה שכר שמחוקן לך לפני שנאמר (בראשית
 ט"ו) שררך הרבה מאד:

פרק י"ד נביאים. (ישעיה א') חזון ישעיהו בן אמוץ.
 וש"ה (הושע י"ב) ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וגו'. אמר
 הקב"ה² וודאי ודברתי על הנביאים אלא אנכי חזון הרביתי שכולם
 אין נבואתו של זה דומה לזה והאיך עמוס ראה אותי עומד שנאמר
 (עמוס ט') ראיתי את ה' נצב על המזבח וגו' ישעיה ראה אותי
 וישב שנאמר (ישעיה ו') ראיתי את ה' יושב על כסא וגו' משה
 ראה אותי כגבור שנאמר (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה. דניאל
 ראה אותי כוקן שנאמר (דניאל ו') ושער ראשיה כעמר נקי לכך
 נאמר (הושע י"ב) וביד הנביאים אדמה ואף ישעיה כשנחנבא אמר
 תחילה התוכחות. למה היה דומה לבעל הבית שהיה לו בן והכעיסו
 הבן עבר אביו וראה את הלבלר וישב. קרא אותו ואמר לו לך
 כתוב שאני³ כופר בבני והלך וכתב ולא היה שם עדים ולא חתם.

1 נראה כהוא דתנן וחוט של סיקרא חנניה באמצע להבדיל בין דמים עליונים
 לדמים התחתונים. ומ"ש חוט של צדקה הוא כמו וחטאת את המזבח שמטהר ומצדוק
 אותנו.

2 חזאי. פי' באמת דברתי על הנביאים. רק לכל נביא נראה לו כסוגנון אחר.

3 כופר בבני. פי' שמעביר נחלה מברא בישא לאחרים וכן רצה הקב"ה ליתן
 את א"י חבל נחלה ישראל לזרים שנא' ארציכם לגוים זרם אוכלים אותה.

אחר זמן הלך הבן וגפל לרגלי אביו ובקש חימונו וקבלו. ואחר כך עבר אביו אצל אותו הלבלר ואמר לו הלבלר מה לך הנחת אגרת שכתבת לכפור בבניך ואמרת לי להביא עדים ופחוב שאני כופר בבני. אמר לו שמא אמרתו לך בכעסי אכפור בו. חס לי וכי יש לי אחר בעולם אלא הוא. אין אני כופר בבני שמא מדמה (פי' איש אחר אמר לך ואחה חושב שאני הוא) את אותי כך הכעיסו ישראל להקב"ה וקרא לישעיה ואמר לו כחוב שאני כופר בבני התחיל כותב (ישעיה א')¹ שמעו שמים וגו'. למה כופר אני בהן? שהן הכעיסו אותי בנים גדלתי ורוטמתי וגו' ידע שזה קנאתו וגו' אחר זמן בקשו ישראל מן הקב"ה וקבלו. אותו הפה שאמר והם פשעו בי חור ואמר (שם מ"ד) מחיתי כעב פשעך וגו' וקבלו שנאמר שובה אלי כי גאלתיך אמר לו ישעיה רבש"ע אין אתה חותם על מה שכתבת לכפור בבניך אמר לו הקב"ה איני כופר בבניי שמא דמיתה אותי שנאמר (הושע י"ב) וביד הנביאים אדמה. ד"א חוון ישעיהו. ויש"ה (משלי י') יראת ה' תוסיף ימים ושנות השעים תקצורנה יראת ה' תוסיף ימים זה ישעיה שחיה שנים הרבה מלידתו של ישעיה כמה מלכים קפל שנאמר חוון ישעיהו וגו' אמרו רבותינו מאה ועשרים שנה חיה ישעי' כנגד ק"כ שנה של ארבעה מלכים הללו עוויהו ויתם אהו וחזקיהו למה יראת ה' תוסיף ימים. ד"א חוון ישעי' בעשרה לשונות רברה הנבואה. אמירה דיבור הגדה חידה משל מליצה נבואה משא הטפה וחיון ואין את מוצא קשה מכולן אלא חוון שכך אמר ישעיהו (ישעי' כ"א) חיות קשות הוגד לי וכשנגלה הקב"ה על אברהם בחוון נגלה עליו היה מתירא לומר שנגלה עליו בדבר קשה שנאמר אחר הדברים האלה וגו' במחזה לאמור אמר לו הקב"ה מתירא את שנראיתי לך בחוון חוון שאיני מראה לבניך² אלא בחוון. האיך אני פורע משונאיהם שכך ראה דניאל שנאמר (דניאל ז') חוה הוית בחווי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר נש אתי הוה ועד עתיק יומיא מטא וקדמוהי הקרבוהי. אל התירא שנגלתי לך בחוון

(1) שמעו שמים וגו' כי ה' דבר. מה ת"ל כי ה' דבר. למה כי אני כופר בבני ורצה לנרשם מארצי כי פשעו בני ולכן קרא לשמים וארץ. שזאתה א"י מסרה תחת השנחת הקב"ה לבדו ובפשעיהם מסרה תחת ממשלת ותקות השמים ורווני ארץ.
 (2) אלא בחוון. פי' מה שנאמר אצל א"א במחזה לשון קשות שהראה לאברהם פורעניות שעתיד להנקם מארבע מלכות כשמו' האיך אני פורע משונאיהם שני חוה הוית בחווי ליליא עיין שם בדניאל.

אל תירא אברם וגו' ד"א חוון ישעיהו שני נביאים נתנבאו בלשון זה ישעיהו ועובדיה ישעיה גדול שבנביאים ועובדיה קטן שבנביאים ויש אומרים גר היה. ומנין אלא כל נביא שאינו מזכיר אבותיו מזכיר מקומו. וכן את מוצא (הושע א') הושע בן בארי. הרי אביו שהוא נביא. עמוס הזכיר מקומו (עמוס א') דברי עמוס אשר היה בנוקדים מתקוע. וכן (מיכה ג') מיכה המורשתי שהיה נביא. עדו בן זכריה נביא בן נביא. צפניה נביא בן נביא. עובדי' לא הזכיר לא אביו ולא מקומו. אלא סתם (עובדי' א') חוון עובדיהו שהיה גר שהיה הירוד שבנביאים. אבל ישעיה חוון ישעיהו בן אמוץ חוון עובדיה שניהם שווין כאחד והאיך עובדיה לא נתנבא אלא בפני זקנים גדולים שנאמר חוון עובדי' כה אמר ה' הרי מפי הקב"ה. מפי סנהדרין מנין שנאמר (שם) שמועה שמענו אף ישעיה נתנבא מפי סנהדרין (ישעיה ו') ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח מפי הקב"ה. ומי ילך לנו מפי סנהדרין. שאעפ"י שהיה מתנבאים מן הקב"ה אלו היתה סנהדרין וזה הימנו לא היה לו רשות להתנבאות לכך אתה מוצא את מי אשלח מפי הקב"ה ומי ילך לנו מפי סנהדרין. ולכך נתנבאו שניהם בחוון שחוון גימטריא שבעים ואחד. שנתנבאו שניהם בשבעים ואחד סנהדרין. ר' בנייה אומר חוון שנתנבאו שניהם בשבעים ואחד לשון. זה גדול שבנביאים זה ירוד שבנביאים ולמה (ש"א י"ד) כי אין לה' מעצור להושיע ברכ או במעט:

פרק ט"ו כחובים. לרוד ה' אורי וישעי ממי אירא. וש"ה לא תיראום שבשעה שישאל יראים מן המקום. אף האומות יראים מהן. וכן רוד אומר (תהלים קי"ח) ה' לי לא אירא. כשהוא שלי לא אירא. וכשאנו מניחין את יראתו. אף האומות פושעין בדין שנאמר (הושע ט') זנח ישראל טוב אויב ירדפו. ומהו טוב. טוב ה' לכל. כשהן יראין ממנו הכל יראין מישראל. ואף החיות מחידאין מהן. ממי את למד מדניאל בשעה שהשליכו אותו לגוב אריות לא היוקחו שנאמר (דניאל ו') אלהי שלח מלאכיה. ועדיין אתה אומר בדבר שיש בו נשמה ומנין שאף מי שאין בו נשמה נתירא שנאמר באברהם (בראשית ט"ו) אני ה' אשר הוצאתיך וגו' אף האש נתירא מן אברהם וכן חנניה מישאל ועזריה נתירא האש מהם ואף המים נתיראו מישראל שנאמר (שמות ט"ו) ובני ישראל הלכו ביבשה וגו' ואף לעתיד לבוא כן שנא' (ישעי' מ"ג) כי תעבור

במים וגו' לכך ה"י) אורי וישעי וגו' אף האומות מבקשין לבא תחת
 כנפי השכינה בשעה שישראל עושים רצונו של הקב"ה וכן אח מוצא
 בדוד (ש"ב ט"ו) וכל חנתיים שש מאות איש אשר באו ברגליו מגת
 וכן בשלמה (ד"ה ב') ויספר שלמה לכל האנשים הנרים אשר בארץ
 ישראל וכן בימי מרדכי (אסתר ח') ורבים מעמי הארץ מתיהדים
 וכן ישעיה אומר (ישעי' נ"ד) הן גור יגור אפס וגו' מה הוא הן
 לשון יונת הן אחד אמר הקב"ה הן גור יגור אפס מאותי באחריותי
 מכאן ואילך כל מי שנתגייר באחריותך מי גר אתך עליך יפול ומי
 היה שגר באחריותי אברהם שנאמר (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם
 ויירש את הארץ:

פרק י"ד תורה. ויהי אברהם בן תשעים שנה וש"ה (תהלים
 מ"ה) יפיפית מכני אדם וגו' חגור חרבך וגו' אמרו בני קרח
 המומד הוה על אברהם מהו יפיפית מכני אדם מבניו של אדם
 הראשון משת ומאנוש ומקין. ומבניו של נח שנאמר (בראשית י"א)
 וירד ה' לראות וגו' בני האדם. הוצק הן בשפחותיך. בשעה
 שנשבעת למלך סדום שנאמר (שם י"ד) הרימותי וגו' כשם שהיית
 משיח כך הוצק הן בשפחותיך. ומה שכר נתנו לך על כן ברכך
 אלהים לעולם. וכל מה שנשתבחת הנית לך. ירדת לכבשן האש
 נתנסת נסיונות הרבה ועמדת ורדפת אחר חמשה עשר מלכים
 ונשחכת בעולם. מה שעשית עשית. מכאן ואילך מבקש את
 להודיע גבורתי חגור חרבך על ירך גבור. אותה שעת הודך והדרך
 הוא בעולם ואימתי כך ויהי אברהם בן צ' שנה וגו' ואחנה בריתי
 וגו'. ד"א ואחנה בריתי וש"ה (תהלים כ"ה) סוד ה' ליראיו ובריתו
 להודיעם איזה הוא סודו של הקב"ה זו מילה שלא גילה הב"ה
 מיסטירין (פ"י סוד) זו של מילה מאדם עד עשרים דור. עד שעמד
 אברהם ונתנה לו שנאמר סוד ה' ליראיו זה אברהם שנאמר בו
 (בראשית כ"ו) כי ירא אלהים אתה. אמר לו הקב"ה אם תחן
 מילה את נטל סוד. סוד ה' ליראיו סוד כגיטריא שבעים.
 שבעים נפש אני מעמיד מטך בזכות מילה שאתה נוהג. (דברי י')
 כשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' ומעמיד מהן שבעים סנהדרין שנאמר

(1) אורי וישעי. מפרש אורי שהוא י"ת אש מתירא אוכלת אש וזוהה כל אשיות
 כמו באור כשדים וכבשן אש נכוכדנאצר. וישעי כים סף זכורן ונקרא ג"כ אורי
 שא"ת עהידין לילך ג"כ באור ה' בית יעקב לבו ונלכת וט'.

(במדבר י"א) אספה לי שבועים איש וגו' ומעמיד לבניך את משה שהוא הוגה את התורה בשבועים לשון שנאמר (דברי' א') בעבר הירדן בארץ מואב וגו' בזכות מה בזכות מילה שנאמר (שם) ה' אלהינו כרת עמנו ברית. ברית זו מילה לכך נאמר סוד ה' ליראיו אמר לו הקב"ה לאברהם⁽¹⁾ דיו לעבד ששנה לקונו, ובריתו להודיעם משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי אמר מה אעשה לאוהבי זה מה אתן לו. זהב וכסף יש לו. עבדים ושפחות יש לו אלא הריני חוגרו וזנין (פי' חגורה) שלי כך אמר הקב"ה לאברהם מה אתן לך זהב וכסף יש לך שנאמר (בראשית י"ג) ואברהם כבד מאד אלא מה אני נותן לך הרי אני חוגרך⁽²⁾ וזנין שלי ואתנה בריתי ביני ובינך וגו' ויפול אברם על פניו וגו' הנה בריתי אתך סוד ה' ליראיו. ד"א ויהי אברם אמר לו הקב"ה משעה שעמד אברהם ועד אותה שעה היה העולם אפל בע"א אבל משעמדת והודעתני בעולמי הארת בעולם שנאמר (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח וגו' אלא בוא ומול לפני שתהא מאיר כביכול שנאמר ויאמר אליו אני אל וגו' ויפול אברם וגו' אני הנה בריתי אתך אמר לו ומי מל אותי אמר לו ה"ה את לעצמך נטל אברהם חרב והיה אוהו בערלו ובא לתתוק והיה מתיירא שהי' זקן והי' מרתית. מה עשה הקב"ה כביכול שלח ידו ואחו עמו והיה אברהם חותך ומניין שכן עורא משבח (נחמיה ט') אתה הוא ה' אלהים אשר בחרת באברם וגו' ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הכרית. וכרות לו הכרית אינו אוסר כן אלא וכרות עמו מלמד שהי' הקב"ה אוהו עם יד אברהם ואברהם חותך הוי וכרות עמו הכרית ותקם את דברך כי צדיק אתה:

פרק י"ז נביאים. (ירמיה ל"ג) כה אמר ה' אם לא בריתי

(1) פי' שטען אברהם ואמר עד שלא מלתי היו באים המלכים ומדווגים לי האמר משמלתי הן באים ומדווגים לי כ"ש בכ"ר פי' מ"ו. א"ל הקב"ה אברהם דייך שאני אלהיך וכו' ע"ש והיו סוד ה' ליראיו שלא נבחר לסגלתו אלא בניו והיו דיו לעבד ששנה לקונו.

(2) זנין שלי. פי' שהמילה היא משמרת את האדם מן תאוות העבירות ומצרפו לשמור מדות טובות כמו החגורה מחוקת כל הכגרים על האדם כ"ש אם ראית ת"ח שנוקם ונוטר כנחש חגריהו על מתניך בשם שהנחש נוקם במי שפורץ גדר כן ת"ח זה ישמר וינצח אותך בכל מיני גדרים.

יומם ולילה. וש"ה (תהלים ע"ד) הבט לברית כי מלאו מחשכי
 ארץ נאות חמס. הבט לברית אעפ"י שאין לישראל מעשים טובים
 הקב"ה גואלן בזכות המילה. הבט לברית כשהיו ישראל במצרים
 היו משתחוים לע"ז שנאמר (יהוקאל כ') ואומר אל אבותיכם בארץ
 מצרים איש שקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו
 ולא גאלן אלא בזכות מילה שנאמר (שמות ו') וגם אני שמעתי
 את נאקת וגו' וכתיב (שם ב') וישמע אלהים את נאקתם. יצאו
 מצרים ובאו לים והיו סטרים שנאמר (תהלים ע"ח) וימרו על ים
 בים סוף וגו' וביקש הים לחונקו שנאמר (שמות י"ד) והמים להם
 חומה שנתמלא עליהם חיטה ובקשו לחונקו כיון שהגיעו המים
 לבגדיהם תלו בגדיהם מן המים כיון שראה המים את המילה
 ברח שנאמר (תהלים קי"ד) הים ראה וינס וגו' ומה ראה הים מילה
 וברח ולא נקרע אלא בזכות מילה שנאמר (שם קל"ו) לגור ים
 סוף לגורים. באו למדבר ובטלו את המילה ארבעים שנה שנאמר
 (יהושע ה') כי מולים היו כל העם היוצאים וגו' כי ארבעים שנה
 הלכו בני ישראל במדבר וגו' ואח בניהם הקים וגו' כל ישראל בטלו
 את המילה ארבעים שנה חוץ משבטו של לוי שהן היו מלים את
 בניהם שנאמר (דברים ל"ג) ובריתך ינצורו זה ברית מילה באו
 ישראל לעבור בירדן והיו ערלים ושכטו של לוי מהולין והיו סובלין
 את הארון ובקשו מי הירדן לתנוק את ישראל מפני שהיו ערלים
 מיד עשה להן הקב"ה נסים באותה שעה כינס הקב"ה ששים ריבוא
 בין שני בדי ארון אצל הלויים כדי שיראו מי הירדן מילה ויברחו
 שנאמר הירדן יסב לאחור אמר להן יהושע (שם) הנה הארון הברית
 ארון כל וגו' והיו ששים ריבוא עומדים בין שני בדי ארון כביכול
 היו מעקצין את הארון בערלותם והיכן פירושו של דבר בירמיה
 שנא' (ירמיה י"ג) הלוך וקניח לך אוור פשתים שלא נינער פשתן
 שלו אלא עם הקוצים שלו. ושמתו על מתניך ויהי מעקץ לירמיהו
 אמר לפניו רבונו של עולם קוצים יש בו והן מעקצין אותי ואני
 מצטעה. אמר לו הקב"ה ולא כך עשו בני בירדן כשהכנסתי אותם
 בין שני בדי ארון והיו מעקצין את הארון בערלתם כקוצים שנאמר
 (ירמיה י"ג) כי כאשר ידבק האוור וגו' ומנין שערלה נקראת קוצים
 שנאמר (שם ד') כה אמר ה' לאיש יהודה ולירושלים נירו לכם ניר
 ואל תורעו אל קוצים וכתיב (שם) המולו לה' והסירו ערלת לבבכם
 וגו' הרי שהוא קוצים ראה מה ערלה שנאח לפני הקב"ה משה

גדול הנביאים וחכמים וצדיקים על שעכב שעה אחת את המילה בקש הקב"ה להרגו שנאמר (שמות ד') ויהי בדרך במלון וגו' ישראל אם יבטלו את המילה אין העולם חרב מיד לכך נאמר אם לא בריתי יומם ולילה. ד"א אם לא בריתי שאל אגריפס המלך את ר' אליעזר הגדול אמר לו ואם חביבה מילה לפני הקב"ה למה לא כתובה במתן תורה עם עשרת הדברות הרי הוזהר על ע"א ועל שבועת השם ועל השבת ועל כיבוד אב ואם ועל הרוצח ועל ניאוף ועל גנבה ועל עדות שקר ועל הימור על כל אלו מוזהר אבל על המילה לא הוזהר אמר לו ר' אליעזר אתה אמרת לי שאתה יודע לקרות את התורה והרי אין אתה יודע אמרו לו טול והסתכל שעד שלא נתן הקב"ה את התורה נתן להם את המילה ומניין שנאמר (שם י"ט) בחדש השלישי וגו' ויסעו וגו' ומשה עלה וגו' אתם ראיתם וגו' ועתה אם שמוע וגו' ושמרתם את בריתי זו ברית מילה וכן שנה ר' אליעזר ושמרתם את בריתי זו ברית מילה ורבי עקיבא אומר זו שבת לכך נאמר אם לא בריתי יומם ולילה:

פרק י"ח כתובים. (תהלים ק"י) לדוד מזמור נאום ה' לאדוני שב לימיני. וש"ה (ירמיה ל') והיה אדירו ממנו וגו'. ראה האיך הקב"ה מחבב ומגדל את ישראל. שתלה אבותיהן בהן. שנאמר והיה אדירו ממנו ואין אדירים אלא אבות שנא' (תהלי ט"ז) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי במ לכך והיה אדירו ממנו האבות מהן והכל מהן ועד עכשיו באבות אחת אומר ומנין שאף הקב"ה מפני חיבתן אמר להם¹) מכם אני שנאמר (ירמי ל') ומושלו מקרבו יצא. זה הקב"ה שנאמר במקלות ברכו אלהים ממקור ישראל. והקרבתיו ונגש אלי זה אברהם שנאמר (בראשית י"ח) ויגש אברהם וגו' (ירמיה ל') כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאום ה' נאום ה' לאדוני זה אברהם שנאמר (שם י"ד) ויאמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם. אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם. שלטון כשהוא נכנס הוא וושב בימין וסונקנדרים (סיקרי"טיר בלעז) שלו בשמאלו. והב"ה שהוא שולט מסוף העולם ועד סופו

1) מכם אני. פי' בכל מקום שנאמר אני פירושו השגחתו יתברך כ"ש אני ה' אלהיכם אני נאמן לשלם שכר. וכן אני אני הוא פי' השגחתי בעצמי מי אתי. והשגחתו י"ת מיוחדת על ישראל יותר כ"ש אני ה' אלהיכם. ומישראל נודע השגחתו בעולם ו"ש מכם אני.

והכל שלו. כתב שאברהם יושב לימינו. שנאמר נאום ה' שב לימיני ולמה הוא מושיבו אצלו. שהוא מוכיח את ישראל. ומראה לאברהם אביהם כל טובה שעושה עמם שנאמר (תהלים ע"ח) נגד אבותם עשה פלא לפיכך הוא מושיבו אצלו וכן חנה אומרת (ש"א ב') מקים מעפר דל אותו שעושה עצמו עפר ואפר הכתיב (בראשית י"ח) אנכי עפר ואפר ואפילו מקים מעפר דל מה עושה לו מושיבו בכסא הכבוד שנאמר (שם) וכסא כבוד ירחילם:

פרק י"ט תורה. וירא אליו ה' באלוני ממרא וש"ה (ישעיה ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואת כל אלה ידי עשתה ראה כבוד. ראה גבורה. וכביכול ועם מי הוא עוסק (שם) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי מי הוא זה שחרד על דברי של הקב"ה זה אברהם שנאמר (בראשית י"ז) בעצם היום הזה נימול אברהם וגו' מיד וירא אליו ה' ומנן שעל אברהם הכתוב מדבר שכך כתיב אחריו (ישעיה ס"ו) שוחט השור מכה איש וכתיב ואל הבקר רץ אברהם. מכה איש שהרג את נמרוד. זוכה השעה אימתי משהקריב ליצחק שנאמר (בראשית כ"ב) אלהים יראה לו השעה לעולה בני. ד"א השמים כסאי אמרו רבותינו את מוצא בשבעה מקומות השווה הקב"ה עצמו עם הכריות הנמוכים: (א) (דברים י') כי ה' הוא אלהיכם הוא אלהי אלהים ראה גבורה ועם מי הוא עוסק (שם) עושה משפט יתום ואלמנה וגו'. (ב) (תהלים קל"ח) כי רם ה' ושפל יראה וגו'. (ג) (ישעיה נ"ז) כי כה אמר רם ונשא וגו' ואת דכא ושפל רוח וגו'. (ד) (תהלים ס"ה) סולו לרוכב בערבות וגו' וכתיב אבי יתומים וגו'. (ה) (שם ל"ה) קרוב ה' לנשברי לב וגו'. (ו) (ישעיה ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואל זה אביט וגו'. ד"א וירא אליו ה' וש"ה (שמות כ') מוכה אדמה תעשו לי א"ר יצחק נפחא אמר הקב"ה מה מי שזוכה ושופך מעט דם. או דם שח. או דם שור הייתי בא ומברכו שנאמר (שם) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו'. על אחת כמה וכמה אברהם שנחר של דם יוצא מביתו. שמל עצמו וכל בני ביתו. איני חולך ומברכו. לכך כתיב וירא אליו ה'. בא וראה כה שנתן לו הקב"ה. שביום אחד מל עצמו. ומל ישמעאל בנו. והיה הדם מנטף מן

(1) בכללן השב שבעה ובפרטן אי אתה מוציא אלא ששה. ונראה שחשב עוד להחיות רוח שפלים וגו'.

מילתו. ומל בעצמו לאנשי ביתו. ולידי ביתו. וראה כמה
ילידי ביתו. שמונה עשר ושלוש מאות. ואם ילידי ביתו היו כל
אלו. על אחת כמה וכמה מקנת כספו. וכולן מל ביום אחד.
שנאמר (בראשית י"ז) ולישמעאל בנו וכל אנשי ביתו מן הזקנים
ומן הקטנים. ומקנת כספו (שם) מאת בן נכר נמולו אתו העמיד
אברהם גבעה של ערלות בביתו ונהר של דם יוצא מביתו. קרא
הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם בוא ונבקר את החולה אמרו
לו המלאכים (תהלים קמ"ד) ה' מה אדם ותדעו בן אנוש ותחשבתו
אדם להבל דמה וגו'. אתה מהלך במקום הטינופת במקום של
דם ושל שקץ. אמר להן הקב"ה כך אמרתם הייכם ערב עלי
רוח של אותו דם של ערלות ממור ולבונה. ואם אין אחס
מבקשין לבא הריני הולך בעצמי. וכן שלמה אמר (ש"ה ב') עד
שיפוח היום וגו' אלו העגברים והשבים שהי' אברהם מכלכלן. שהיו
כצללין הולכין ובאין שנאמר ונסו הצללים שלא יצטער מן המילה
משמשו. אלך לי אל הר המור זה אברהם שנקרא מור שנאמר
(תהלים מ"ה) מור ואהלות וקציעות לכך וירא אליו ה'. כיון שראו
מלאכי השרת הלכו אף הן עם הקב"ה שנאמר וירא והנה שלשה
וגו'. ורוד משבח ואומר (שם כ"ה) כל ארחות ה' חסד ואמת
לנוצרי בריתו ועדותיו. זה אברהם שנצר ברית מילה כיון שנגלה
לו הקב"ה היה יושב. שנאמר והוא יושב פתח האוהל. בא אברהם
לעמוד כשראה את השכינה. אמר לו הקב"ה אל הצטער שנאמר
נאום ה' שב אדוני לימיני. אמר לו אברהם רבש"ע. כן היא דרך
ארץ שאהי' אני יושב ואחה עומד אמר לו הקב"ה. לא איכפת.
עכשיו אתה זקן. את בן מאה שנים. ואת תמה שאני עומד ואתה
יושב. עתידין בניך בני שלש שנים. בני ד' שנים. יושבין בבית
הכנסת. ואני עומד שנאמר (שם פ"ב) אלהים נצב בעדת אל.
התחיל אברהם לקלם ואומר (שם י"ח) ותתן לי מגן ישעך. כשרדפתי
את המלכים שנאמר (בראשית ט"ו) אל תירא אברם וגו'. וימינך
תסעדני כשאהוז בימיני והייתי חותך את הערלה. ענותך תרבני
שאני יושב ואתה עומד. ד"א וירא אליו ה'. וש"ה (דברים ז')
וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים וגו'. ומה ראה להגלות לו באלוני
ממרא. אלא יחברך שמו של הקב"ה שאינו מקפח שכר כל
בריה. שלשה אוהבים היה לו ענר אשכל וממרא. וכיון שאמר
הקב"ה לאברהם. מול את עצמך. נטל מהם עצה. אמר ענר בעל

מום הוא מבקש לעשותך. עם אדם יציר כפין לא שמר אמונה.
 ועמך הוא משמר אמונה. הניחו והלך לו אצל אשכול. ואמר לו
 כך אף הוא. אין אתה יודע. מסורס הוא מבקש לעשותך בעולם.
 שיהיו קרוביהו של מלכים שהרגת באין עליך ומסרסין אותך. ואין
 את יכול לברוח מהן. הניחו והלך אצל מטרא. א"ל אוהבי אמר
 לי למול אמר לו מטרא ועדיין אתה עומד ותודא¹ לא עשו אותך
 חתיכות חתיכות רמ"ח אברים שעליך הציל מן האש. ומקצת מן
 אבר אחד אתה עומד ומתקשה ליתן לו. אמר לו הקב"ה אתה
 נחת לו עצה טובה שימול. הייך שאני נראה לו בתחומך. שנאמר
 וירא אליו ה' באלוני מטרא. ומנין שנטל מהם עצה לימול שנאמר
 (בראשית י"ד) והם בעלי ברית אברהם. וישא עיניו וירא אמרו
 המלאכים. רבש"ע עד מתי את מכבדו. עד מתי אתה עומד והוא
 יושב. אמר להן הב"ה אלו לא די אלא בנכות שאני רואה ג' צדיקים
 שעתידין לעמוד ממנו שכל העולם נופלים ומשתחווים לצלם והן
 עומדים כחמרה ולא משתחווים שנא' (ש"ה ז') ואת קומתך רמחה
 לחמר. לכך והנה שלשה אנשים וגו' אמר לו הב"ה אתה השתחווית
 למלאכי חייך שמלכים עתידין להשתחות לבניך שנאמר (ישעי' מ"ט)
 והיו מלכים אומניך וגו'.

פרק כ' נביאים. (מלאכי ג') כי הנה היום בא בווער כתנור
 וש"ה (ישעי' ל"ד) לילה ויומם לא חכבה לעולם יעלה עשנה וגו'.
 לפי שאמר מלאכי כי הנה היום בא וגו'. אמרו לו ישראל יום
 אחד לזהטן בלבד הרי כמה שנים שעבדו אוחנו. כמה שפטים.
 כמה פורעניות. ואת אומר להם ולהט אוחם היום הבא אמר להם
 ישעיה ואני עושה אותה יומם ולילה שנאמר (שם) לילה¹ ויומם
 לא חכבה. ולא עוד אלא לעולם יעלה עשנה וגו'. שבעה שמות
 נקראת גיהנם שאול ואברון צלמות באר שחת בור שאון טיט היון
 וגיהנם א"ר ינאי וודאי כל השמות יש לגיהנם אמר הקב"ה איני
 צריך לאחד מהם אלא היום אני מדחית. ופורע מן הרשעים.

(1) לא עשו אותך חתיכות. פי' לולא ה' ה' בעוזרך לא ה' חמשה המלכים
 עושין אותך חתיכות חתיכות.

(2) לילה ויומם. פי' תמיד לנצח יומם ולילה לא חכבה. מ"ס שבסוף יומם מורה
 על תמידית ונצחית ומ"ש כי הנה היום בא קרא אותו יום א' בין שאני נפסק לעולם
 ולעולמי עולמים נקרא יום א' בלא הפסק.

שנאמר כי הנה היום בא וגו'. ד"א כי הנה היום בא וש"ה (דברי ל"ב) לי נקם ושלם וישראל אומר לי נקם ושלם. אמר הקב"ה כשיגיע הזמן אימתי חמוט רגלם כשיתקיים מה שראה דניאל (דניאל ב') חוזה הוית עד די התגורת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוי וגו'. כי קרוב יום אידם. בלעם שהיה רואה שיום הדין מאבד את הרשעים עשאו רחוק שנאמר (במדבר כ"ד) אראנו ולא עתה וגו' אבל משה שהיה רואה שאותו היום הוא מתן שכרם של צדיקים. אמר (דברי ל"ב) כי קרוב יום אידם וגו' וכן אסף אומר (תהלים ע"ג) כי הנה רחקך יאברו ואני קרבת אלהים לי טוב (דברים ל"ב) וחש עתידות למו. מחיש אני ומרעיש את העולם לפרוע מהן. שנאמר (חבקוק א') יעופו כנשר הש לאכול. וחש עתידות למו ועל שאמרתם (ישעיה ה') ותקרב וחבואה עצת קדוש ישראל ונדעה הרי היום הבא ואתם יודעין כי הנה היום בא וגו'. ד"א כי הנה היום בא. וש"ה (תהלים נ"ו) יום אירא אני אליך אבטח. אילו הן א"ה שאין להם תקוה. וכן איוב אומר (איוב י"ד) ועיני רשעים תכלנה. שאין להם תקוה. ומנום אבד מהם אלא גיהנםם פתוחה בכל מקום והם מבקשין לברוח וגיהנםם נפתחת עליהם שנאמר (ישעיה ה') לכן¹ הרחיבה שאול נפשה וגו' א"ה אחא משו' ר' אבהו. שש עשרה פיות יש לגיהנם. ארבע לכל רוח. ומנין שכן יחוקאל רואה שנאמר (יחוקאל כ"א) ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף ותכפל הרב שלישיתה הרב חללים היא הרב חלל הגדול החודרת להם למען למוג לב והרבה המכשולים על כל שעריה' נתתי אבחת הרב אח עשויה לברק הרי ארבעה הרב על כל שער ושער. ועל כל רוח ורוח שנאמר (שם) התאחדו הימיני השימי השמילי. התאחדו במזרח. הימיני במערב. השימי בדרו'. השמילי בצפון. והמלאכים אומרים היכן הן הפנים. אנה פניך מועדות. מפני ששש עשרה פיות מקיפין אותה ארבע לכל רוח והרשעים בודהין מיכן ונמצאים כאן ואינן מוצאין היכן לנוס. ואיוב צווח ואמר (איוב י"ד) ומנום אבד מנהם ותקוחם מפח נפש. ד"א כי הנה היום בא בוער כתנור א"ה אומרי' גיהנםם של ישראל וגו'ע

(1) הרחיבה שאול נפשה וסופי' דקרא ופעה פיה לבלי חוק מפרש מהו לבלי חוק שאין לגיהנםם חוק וגבול לפתחיה. אלא בכל מקומות מושבותיהן של הרשעים כאשר כרעו ונפלו שמה תקבל אותן ור"א חשב ט"ז ד' לכל רוח והם גבולי אלכסונום.

שלהם וישראל אומרים גיהנם של א"ה וג"ע שלנו. משל לשני שהיו מוכרין אחד מהן מוכר פשתן. ואחד מהן אמינא"טון (פי' קנבוס) זה שהיה מוכר פשתן אמר אמינא"טון שלי וזה אומר שלי הוא אמר לך בעל הסחורה את אומר אמינא"טון שלי וזה אומר אמינא"טון שלי הרי אש לפניכם הוא בודק איוה' פשתן ואיוה אמינא"טון כך אמרו א"ה גן עדן שלנו וגיהנם של ישראל וישראל אומר לא. אמר הקב"ה הרי אש לפניכם (ישעיה כ') לכו באור אשכם. והאש בידך. וכן ישעיה אומר (שם א') והיה החסון לנעורת וגו'. זה סנהריב. ופועלו לניצוץ זה חזקיהו. ובערו שניכם יחדו נדבקו הפשתן נשרף שנאמר (שם ל"ג) והיו עמי משרפות סיד¹). אמינטון לא נשרף. שנאמר (שם מ"ג) כי חלך כמו אש לא תכוה ולחבת לא תבער בקי:

פרק כ"א כתובים. (תהלים ב') לדוד מזמור נאום ה' לאדוני. וז"ה (ישעי' מ"ו) קורא ממזרח עיט וגו' יתברך שמו של הקב"ה האיך הוא מתכב את הצדיקים ומגדלם האיך גדל אברהם שעשאו סנקלטיקוס (פי' יועץ) שלו שיהא נוטל בו עצה שנאמר (שם) קורא ממזרח וגו' אמר לו בוא ושב לימיני שתהא בעל עצתי. למה שאת נאמן. שכתבתי (תהלים ק"א) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי ושב לימיני ואפשר שהקב"ה נוטל עצה מבשר ודם. סתיב (שם ל"ג) כי עצה ה' לעולם תעמוד וגו' וכן (ירמיה ל"ב) גדול העצה וגו'. כל העולם כולו ברא ולא נטל עצה שנאמר (ישעי' מ"ם) מי מדד בשעלו וגו' ומה כתיב מי תכן את רוח ה' וגו' כל העולם כולו בראתי (שם) ואת מי נועץ ואבינחו וגו' ממי נטלתי עצה אבל אברהם אני קורא אותו איש עצתי למה. בנחה שבועלם מלך בשר ודם שנתן מתנה לאוהביו. אם יחזור בו המלך וישרוף אותה שדה חוץ מדעתו של אוהבו. אינו אומר אין המלך נאמן אלא מכוב שנתן לי מתנה וחזר בו ושרפה ולא הייתי יודע כך אמר הקב"ה אני נתתי את הארץ מתנה לאברהם. שנאמר (בראשית י"ג) קום החהלך בארץ וגו' ואם מבקש אני להפוך חמשת הכרכים ואינו

(1) אמינטון לא נשרף. הגאון ר"מ די לוזאט פי' שהוא קנבוס גם שהי' בקי בלשונת ארץ הקדם. ויתר נראה שהוא אמינא"טון הנזכר במדרש רבה מה אמינטון הללו אינו מתנהץ אלא באש והוא הנקרא אמי"טיסט הנטויה כמו פשתן מאבן ותוסיו לבנים ואינו נשרף באש.

נוטל עצה מאברהם עכשיו אומר חור בו במחנה שנתן לי אלא
הריני נוטל עצה הימנו שנאמר (שם י"ח) וה' אמר המכסה אני
מאברהם וגו' לפיכך הושיבו לימינו שיהא נוטל בו עצה שנאמר
(תהלים ק"י) נאם ה' לאדוני:

פרק כ"ב תורה. (בראשית י"ח) חלילה לך מעשות וגו'.
בשר ודם אומר להקב"ה חלילה וגו'. וש"ה (ש"ב כ"ג) אמר אלהי
ישראל לי דבר צור ישראל וגו' מהו כך. אלא אמר דוד. בואו
ושמעו מה אמר הקב"ה שנאמר ה' אלהי ישראל. אמרו לו
ישראל מה אמר לך. אמר להן צור ישראל מושל באדם. צדיק
מושל ביראת אלהים. למה שהקב"ה גזור דבר ביראתו והצדיקים⁽¹⁾
מושלים ביראתו. והאיך הקב"ה עומד ביראתו להפוך ה' הכרכים
ואברהם הצדיק מושל ביראתו והתחיל אומר למה אתה עושה
כך שנאמר חלילה לך. צדיק מושל ביראת אלהים. א"ר
אחא רצונך לידע כחן של צדיקים האיך שולטים ביראתו של
הקב"ה. שכביכול גדלן ועשה אותן שריו שנאמר (דברי הימים א'
כ"ד) ויחלקו בגודלות אלה עם אלה כי היו שרי קודש ושרי אלהי
וגו'. יחברך שמו של הקב"ה שכך מחבב את הצדיקים במדת
ענותנותו. שקרא אותם שריו שיהיו שולטין ביראתו שנאמר חלילה
לך. ד"א חלילה לך וש"ה (איוב מ"א) לא אחריש בדיו ודבר
גבורות וחין ערכו. אמר הקב"ה שלא יאמרו בני אדם אף אנחנו
מדברים בהקב"ה כשם שדבר אברהם. אמר הקב"ה לו (פי' לו קרי'
אחריש בדיו לאברהם בלבד אני שותק למה שהוא שותק לי ואף
אני שותק לו. ואימתי שותק אברהם. אלא אמרתי לו (בראשית כ"א)
כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו (שם כ"ב) והעלהו
שם לעולה ושותק שנאמר (תהלים ל"ח) ואני כחרש לא אשמע וגו'
אף אני מחריש לו. לו אחריש בדיו. ואע"פ שאמר לי דברים
קשים. ודבר גבורות וחין ערכו. ערב עלי. ומה גבורות דבר
(בראשית י"ח) ויגש אברהם וגו'. רבי יהודה אומר אין ויגש אלא
לשון מלחמה שנאמר (ש"ב י') ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה.

(1) והצדיקים מושלים ביראתו. פי' כ"ש והאלהים עשה שיראו מלפניו קהלת ג'
וארז"ל כרו לשטט עקמימות שבלב וכיון שלב האדם נשבר וגדמא מור ינתם ה' אשר
דבר לעשות כ"ש דהע"ה ונפשו נבהלה מאוד ועתה ה' ער מהי כיון שנשבר לבו הכר
שכטך מעלי וזהו שמושלי ביראתו.

ורבי נחמי' אומר אין ויגש אלא לשון בקשה שנאמר (בראשי' מ"ד)
 ויגש אליו יהודה. והכמים אומרים אין ויגש אלא לשון תפילה.
 שנאמר (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה ויגש וגו'. אמר לו הלילה
 לך וגו'. שלא יהו אומרים כך הוא אומנתו של הקב"ה לחייב את
 הבריות במדת אמרויות. דורו של אנוש. דור המבול. ודור הפלגה.
 אינו מניח אומנתו. הלילה לך. אמר לו הקב"ה ומה את גומר בוא
 ואני מעביר לפניך כל הדורות שאבדתי. ומראה לך שלא לפי
 עונותיהם גביתי מהם אלא פחות מיכן. ואם תראה דעתך שלא
 עשיתי כהוגן למדני ואני עושה מיכן ואילך שנאמר (איוב ל"ד)
 בלעדי אחזה אתה הודיני אם עול פעלתי לא אוסיף. בלעדי אחזה
 מה שעשיתי בלעדך¹) שנגלית לך במחזה. בלעדי אחזה. אמר
 הן. מיכן ואילך אם עול פעלתי לא אוסיף עוד. אמר לו אברהם.
 חס ושלום אין אחי מעביר דין על בריה. שנאמר (שם) לכן אנשי
 לבב שמעו לי הלילה לאל מרשע וגו' כי פועל אדם משלם לו לטוב
 נאמר הלילה לך. ד"א הלילה לך אמר אברהם לפני ה' רבש"ע.
 צופה אני ברוח הקודש שהאשה פולטת עיר שלימה ואני איני כרי
 לפלט המשח כרכים הללו. ואיזה אשה זו שהצילה את העיר. זו
 סרח בת אשר. בשעה שמרד שבע בן בכרי וברח מן דוד באבלה
 שנאמר (ש"ב כ') וכל העם אשר את יואב משחיתים להפיל החומה.
 כיון שהרגישה סרח בת אשר. התחילה צועקת. קראו ליואב. כיון
 שבא יואב אמרה לו אתה הוא שהכתוב מקלסך (שם כ"ג) יושב
 בשבת תחכמוני וגו'. לא קרית בחורה (דברים כ') כי תקרב אל
 עיר וגו'. ולא היה לך לעשות כן שנאמר (ש"ב כ') דבר ידברו
 בראשונה וגו'. וכן התמו חכמים בעיר של ישראל. החמו דברי
 חורה. למה תבלע נחלת ה'. כיון ששמע יואב כך נהירא אמר
 ויש כאן צדיקים אוי לי שנאמר (שם) ויען יואב ויאמר הלילה
 חלילה וגו' אמר לה יואב (שם) לא כן הדבר. כי אם איש וגו'.
 אמר לה מי את אמרה לו אנכי שלומו אמוני ישראל. אני הוא
 ששילמתי מנין של שכעים נפש. שנאמר (דברים י') בשבעים נפש
 ירדו אבותיך וגו' שנתייחסו ששים וחשעים ואני השלמתי את המנין

1) שנגלית לך במחזה. ראיה מרת טיבי והנהגתי הוא במחזה המרמז צורה
 ליוצרה ואינו רואה רק לפי השנתך ולכן בקש מרע"ה הראני נא את כבודך באמפקלריא
 המאירה.

שנאמר ושם בת אשר סרת. אלא עמוד במקומך ואני עושה
שלום. שנאמר (ש"ב כ') הנה ראשו מושלך אליך בעד
החומה⁽¹⁾ וכך היתה סבורה בעצמה שהיא נותנת ראשו ליואב.
אלא ראה מה עשתה (שם) וחבא האשה אל כל העם בחכמתה.
מהו בחכמתה. אמרה להן תהיו יודעין שיואב וכל ישראל בחוץ
מבקשים להרגנו ולבנינו ולבנותינו. אמרו לה למה אמרה להן
מאה בני אדם מן העיר מבקש. אמרו לה יטול. אמרה להן אינו
מבקש אלא חמשים. הרי יפה ויטול חמשים. בסוף אמרה להן
לא מאה ולא חמשים ולא עשרים אף לא חמשה אלא אם נותנין
אתם את שבע בן בכרי. מיד (ש"ב כ') ויכרתו את ראש שבע בן בכרי
וגו'. ראה חכמה של אשה זו כשם שבא אברהם בחכמה על הקב"ה וירד
מן חמשים לארבעים. ולטמה עד עשרה. ואף זו בן. עליה שלמה
מקלם (קהלת ט') טובה חכמה מכלי קרב וגו'. שדוה ביד יואב
וביד אנשיו. ואשה שכחתה בחכמה נצחה את הכל. כיון שנטל
יואב ראשו של שבע בן בכרי חוד בו ולא נגע בעור. אמר
אברהם ומה אם יואב כשנטל את החייב. הניח את כל העיר
בשלום. את שאת רחמן. את מאבד את הכל. חלילה לך
מעשות וגו'.

פרק כ"ג נביאים. (מלאכי ג') ושבתם וראיתם בין צדיק
לרשע. וש"ה (ישעיה ס"ז) וראיתם ויש לבכם וגו'⁽²⁾. מה יש לו
ללב לראות ולשמות. רואין הטוב שמתקן להם לצדיקים ושמחים.
שנאמר (שם ס"ז) וראיתם וגו' מה שכתוב (ישעיה ס"ד) עין לא
ראתה וגו' אותה שעה וראיתם ויש לבכם. ד"א וראיתם רואין
לרשעים נידונין בגיהנם ושמחים שאינן עמהם שנאמר (שם ס"ז)
ויצאו וראו בפגרי וגו' אותה שעה וראיתם ויש לבכם. ד"א
רואין את המשיח נצמח משערי רומי. והן שמחין שכך דניאל
אומר (דניאל ז') וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה. אותה
שעה וראיתם ויש לבכם. ד"א וראיתם מה יש לנו לראות

(1) וכך היתה סבורה בעצמה. פי' לשון כתמיה וכי היתה סבורה ששבע בן
בכרי יתן מעצמו את ראשו ליואב. אלא בחכמה עשתה כמו שמפרש והולך.
(2) מה יש לו ללב לראות ולשמות. פי' הלא כתוב ולא תשבוע עין מלראות
קהלת א' וכאן נאמר וראיתם ויש לבכם הלא אין אדם מה וחצי תאותו בידו אין
ישמה הלב בראיה העין רואה והלב חומד יותר ולכן אמר וראיתם מה שכתוב עין לא
ראתה היא רואה רוחנית ונצחית שאי אפשר לחמוד יותר כי אין לו גבול.

ולשמות. אלא לפי שבכולם הוה בעונותינו אין לנו לא נביא ולא
 הוה הקודש שנאמר (תהלים ע"ד) אותותינו לא ראינו אין עוד נביא
 וגו'. ולא עוד אלא אף השכינה שנאמר (ישעי' נ"ט) כי אם עונותיכם
 היו מכדילים וגו' אבל לעתיד לבא נגלה להם שנאמר (שם מ"ב)
 ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו. והן רואין אותו שנאמר (שם
 נ"ב) כי עין בעין יראו וגו' לכך נאמר וראיתם. ד"א וראיתם ויש
 לבכם לא היה צריך לומר אלא לבככם. א"ר אחא לפי שלב אחד
 משתייה. והקב"ה עוקר לב יצר הרע. שנאמר (יחזקאל י"א)
 והסירותי את לב האבן וגו' ומניח להם יצר הטוב שנאמר ונתתי
 לכם לב בשר והוא שמה. יצר טוב שאין לו אנטידוקוס (פי' בר
 פלוגתיה) לכך נאמר וראיתם ויש לבככם. ד"א וראיתם כיון שרואין
 את השכינה הן ששין ושמתין וגופן מתגדל ופרין ורבין שנאמר
 (ישעי' ס"ו) ועצמותיכם כדשא תפרחנה. ד"א ועצמותיכם כדשא
 תפרחנה. וש"ה (שם מ"ב) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי
 עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע וגו' אין לפני הקב"ה
 יגיעה אלא בדיבור ברא הב"ה את העולם הזה. ובדיבור הוא עתיד
 לחדש אותו לעולם הבא כתיב (בראשית א') ויאמר אלהים חדש
 הארץ וגו' מיד תוצא הארץ אף לעתיד לבא הקב"ה אומר דבר
 ומיד הכל נעשין לכך נאמר (ישעי' ס"ו) ועצמותיכם כדשא תפרחנה
 (שם) ונודעה יד ה' את עבדיו וועם את אויביהו. משל לזונין שאמרו
 לחיטים. אנו יפין מכם. שעליכם ועלינו המטר יורד. והשמש
 זורח על שנינו. אמר להן החיטים לא מה שאחם אומר ולא מה
 שאנו אומר אלא המורה בא ומפריש אותנו לאוצר ולכם לעופות
 לאכילה. כך א"ה וישראל מעורבין כאחת בעולם. שנאמר (תהלים
 ק"ו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וגו'. וא"ה אומרים לישראל
 אנו יפין מכם שעלינו ועליכם השמש זורח. אמרו להם ישראל
 לא מה שאחם אומרים ולא מה שאנו אומרים. אלא הרי יום בא
 ואתם ודעין שמכניס את הצדיקים בג"ע ורשעים בגיהנם שנאמר
 (דניאל י"ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה
 לחרפות לדראון עולם לכך נאמר (ישעי' ט"ו) ונודעה יד ה' וגו'.
 אותה שעה ושבתם וראיתם. ד"א ושבתם וראיתם (קהל ט')
 הכל כאשר לכל וגו' אבל לעתיד לבא מפריש בין אלו לאלו משל
 למלך שונכס למדינה ונכנסו עמו דוכסין ואפרסין. כולם נכנסין
 עמו. וקוסטריא (פי' שר בית המורה) נכנסת אחריו אע"פ שכלם

נכנסים בשער אחד. אלא משנכנסין הפרוש ביניהן. כיצד המלך
 בפלטין שלו והוכסין בפלטרויות. ושרי צבאות בבתיהם. וקוסטרויא
 בפילקי (פי' בית האסורים). כך העולם הזה. כולם נכנסין בשער
 אחד. הצדיקים והרשעים כאחת. (שם) מקרה אחד לצדיק ולרשע.
 אבל לעתיד לבוא הצדיקים בוגן עדן שנאמר (תהלי' קי"ח) זה השער
 לה' צדיקים יבואו בו וכן דוד אומר (שם קט"ז) אחלקך לפני ה'
 בארצות החיים זו גן עדן. כביכול הקב"ה מטייל עמכם שנאמר
 (ויקרא כ"ו) והתהלכתי בתוכם אבל הרשעים נחנן בניהנם שנא'
 (איוב כ') כל חושך טמון לצפוניו האכלהו איש לא נופח. אותה
 שעה (מלאכי ג') וראיתם בין צדיק לרשע:

פרק כ"ד כתובים. (תהלים ק"י) לדוד מזמור נאם ה'
 לאדוני שב לימיני וש"ה (שמות ט"ו) ימינך ה' נאדתי בכח כל
 מקום שאתה מוצא ימינו של הקב"ה הוא סניגור על ישראל. משל
 לבן מלך שה' לו סניגור כשהיה לו עסק היה מדבר על ידיו.
 אחר זמן חבש המלך אותו הסניגור והיה עסק לבנו אמר לו אביו
 עשה עסקך אמר לו הבן בבקשה מטך סניגור שהיה מדבר על
 ידי חבשת ואיני יכול לעשות כלום אלא הוציא אותו ואחר כך
 אתה עושה עסקי כך סניגור של ישראל שהוא ימינו של הקב"ה
 כשהכעיסו אותו כביכול הפך לאחוריו שנאמר (איכה ב') השיב
 אחור ימינו אמרו לו ישראל מבקש אתה שנוכה בדין (תהלים ס')
 הושיעה ימינך וענני החויר את הימין למקומה אמר להם ואני
 עושה שנאמר נאם ה' לאדוני שב לימיני וגו' אמר הקב"ה מתחילה
 התורה היתה יושבת בימיני שנאמר מימינו איש דת למו ואברהם
 עשה אותה עקב שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע וגו' יושבת
 התורה במקומה שנאמר שב לימיני. ד"א הצדקה יושבת בימיני
 שנאמר (תהלים מ"ח) צדק מלאה ימינך ואברהם עשה אותה עקב
 שנאמר (בראשית י"ח) כי ידעתיו וגו' אם כן שב במקום הצדקה
 שנאמר שב לימיני מטה עונך ישלח ה' מציון:

פרק כ"ה תורה. ויסע משם אברהם. וש"ה (איוב י"ד)
 ואולם הר נופל יכול וצור יעחק ממקומו מה כתיב למעלה (בראשית
 י"ט) השמש יצא על הארץ וגו' וה' המטיר וגו' ויחפך וגו'. אמר
 אברהם לא ישבתי נגד סדום וחברותיה אלא שאהא מקבל
 העוברים ושבים. מפני שסדום ועמורה לא היו זוכין לעניים שנא'
 (יחזקאל י"ג) ויד עני ואביון לא החזיקה. וכתיב ואנשי סדום וגו'

העים זה לזה. וחטאים בגילוי עריות. לה' בע"א. מאד בשפיכות
 דמים. לפיכך ישב אברהם כנגדה שיהא מקבל את העוברים ואת
 השבים. כיון שהפכו הקב"ה בעונותיהם אמר אברהם ומה אהי'
 וישב כאן אין עוד לזכות כאן אלא הריני הולך למקום אחר. שנא'
 (איוב י"ד) ואולם הר נופל ויבל ואין הר אלא סדום שנא' (שם ט')
 המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפון. וצור יעחק ממקומו
 זה אברהם שנאמר (ישעיה נ"א) הביטו אל צור הצבתם לכך נאמר
 ויסע משם אברהם. ד"א ויסע משם אברהם. וז"ה (תהלי כ"ז)
 לא ישבתי עם מתי שוא ועם נעלמים לא אבוא. עם מתי שוא.
 אלו אנשי סדום וחברותיה. ועם נעלמים לא אבוא זה לוט
 ובנותיו. מה כתיב למעלה (בראשית י"ט) אל תביט אחריו. לא
 כשם שיאתה הולך עיניך בזנות שנאמר (משלי ו') כי בעד אשה
 זונה וגו' אמר לך מה אעשה אמרו לו. לך אצל אברהם שנאמר
 החרה המלט וגו' זה אברהם שנקרא הר שנאמר (מיכה ב') שמעו
 הרים. אמר לו אברהם צדיק גמור הוא ואיני יכול לילך אצלו שנאמר
 ואנכי לא אוכל וגו' למה. שכל זמן שהייתה סדום ועמורה.
 הייתי יושב בתוכה ונראה ביניהן צדיק. והיה הקב"ה מסתכל
 במעשי ובמעשיהם והייתי נראה צדיק מהן. אבל עכשיו אם אלך
 אצל אברהם הוא צדיק שלם ואם יסתכל הקב"ה במעשיו ובמעשי.
 אם נמצאתי רשע בעיניו הוא עוקרני. לפיכך ואנכי לא אוכל וגו'.
 אלא הנה העיד הואת וגו'. כל הדברים הללו הוה עושה כדי שילך
 למערה לעסוק בעריות. שנאמר ויעל לוט וגו' ותאמר הבכירה
 וגו'. ומתחילה כשהיה עם אברהם היה טחאה לזנות כשאמר לו
 אברהם אל נא תהי מריבה ביני וגו' הפרד נא וגו'. מיד וישא
 לוט את עיניו וגו' אין וישא אלא שנתאה לזנות שנאמר (בראשית
 ל"ט) וישא אשה אדוניו וגו'. וירא את כל כבוד וגו' (משלי ו') כי
 בעד אשה זונה עד כבוד לחם. כי כלה משקה. ותשקן וגו'
 שמתחילה היה טחאה לזנות לפיכך אמר אברהם הפרד נא
 מעלי וגו'. והיה לוט סבר שחוטא ואין אדם יודע. אמר ה' ברכי'
 אמר הקב"ה ללוט מה את סבור שאח חוטא ואין אדם יודע.
 חייך יהו קורין בכל שנה ושנה ותהרין שתי וגו' וכן שלמה אמר
 (משלי י"ח) לתאה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע. כיון שראה
 אברהם אמר מה אני מבקש מאלו. מיד ויסע אברהם לכך נאמר
 (תהלים כ"ו) ועם נעלמים לא אבוא. ואלו הי' הקב"ה הן כמעשיהם

היו בנוח לוט ראויות לישרף באש. אלא אין הקב"ה דן אלא לפי מחשבות שחשבו ואמרו אבינו זקן ואיש וגו' משל לכהן שהי' לו שדה. ורעה ארזים ולא עשתה השדה. כיון שבקש בעל השדה ורעו ולא מצא מה עשה הארזים הלך וזרע תרומה ועשתה השדה בא להכניס לאוצר א"ל הכהן ורע לא הי' לנו ואלו מניין. א"ל ראיתי שאין זרע לזרוע ונטלתי תרומה וזרעתי וקצרתי א"ל הכהן מה עשית מפני שראית שאין זרע עשית הדבר הזה אלא לא תכניסם לאוצר. כך ראו בנוח לוט שאין אדם באותן המקומות. ולא עוד אלא שהי' סבורות שאין בריה בעולם. שאמרו נהפך העולם כשם שנהפכה סדום וחברותי' שנאמר ואיש אין בארץ וגו' לכה נשקה וגו' ורעו זרע תרומה אמר הקב"ה אלו כמעשיכן הייתי דן הייתם חייבין שריפה. אלא שנתכוונתם לבנין העולם. אלא לא תכניסם לאוצר לא יבוא עמוני וגו' (1) (תימה הא כתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם) מיד אמר אברהם ועם נעלמים לא אבוא. אין לי עסק עמכם. עם מי שכחוב בהם לא יבוא עמוני ומואבי. סליק:

פרק כ"ז נביאים. (שופטים נ"ז) וישר אבימלך על ישראל שלש שנים. וז"ה (משלי כ"ז) ריעך וריע אביך אל תעזוב וגו'. ריעך וריע אביך זה חנון בן נחש מלך בני עמון. אמר דוד (ש"ב י') אעשה חסד עם חנון בן נחש וגו'. מה עשה חנון (שם) ויקח חנון את עבדי דוד ויגלה את חצי זקנם וגו' אמר חנון עם אלהיו לא קיים ועמי קיים. הקב"ה אמר להם בשבילני (דברים כ"ג) לא חדרוש שלומם וטובתם. וזה משלח ואומר אעשה חסד עם חנון בן נחש וגו'. מיד ויכרות את מדרוהם וגו'. והו ריעך וריע אביך. (משלי כ"ז) ובית אחיך אל חבוא ביום אידך. זה יהורם מלך יהודה שכיון שמלך עמד והרג את כל אחיו שנאמר (דה"ב כ"א) ויקם יהורם על מטלכת אביו ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי ישראל. (משלי כ"ז) טוב שכן קרוב מאח החוק. זה אבימלך בן גרעון. שהרג לאחיו אמר לו הקב"ה רשע שבעולם טוב היה

(1) זאת היא קשיית הגאון ר' מנחם די לונאנו. ויותר קשה לפי זה אין התיור ב"ד של דוד עמוני ולא עמונית מואבי וכו' כיון שהם תרומה ונראה שסיבה ראשונה הוא מטעם תרומה ואח"כ נוסף עליהם על דבר אשר לא קדמו ומפני שלא נמצא מפורש רק על דבר אשר לא קדמו לכן התיור מואבית מפני שאין דרכה של אשה וכו'.

ממך אבימלך בעל שמך שכנו של אברהם והיה מכבדו יותר מדאי
 שנאמר (בראשית כ') ויאמר אבימלך הנה ארצי וגו' ולא עוד אלא
 ולשרה אמר וגו' זה דורון ומה עשה לשרה. עשאה מטרונה
 והלבישה בגדי מלכות שנאמר (שם) הנה הוא לך כסות עינים וגו'
 למה שלא יתבע בה עוד ברייה אלא יהי שומע שהיא מלכה והוא
 מתירא לומר מי יכול לתבוע מלכה לפיכך הוא אומר הנה הוא
 לך כסות עינים. אמר הקב"ה לבנו של גרעון ראה לבעל שמך
 שכנו של אברהם כמה כיבדו ואת עמדת והרגת לאחיק. שנאמר
 (שופטים ט') ויהרוג את אחיו בני ירובעל שבעים איש על אבן
 אחת לפיכך אני טמעט ימך הה"ד וישר אבימלך על ישראל שלש
 שנים. למה (משלי י') וראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה.
 ד"א וישר אבימלך. וש"ה (שם כ"ו) כורה שחת בה יפול וגולל
 אבן אליו תשוב. כל מי שהרג לאחיו בו בדבר לקח. הוא יהורם
 עמו והרג בני מעיו של אביו שנאמר (ד"ה ב' כ"א) וגם את אחיק
 בית אבך הטובים ממך הרגת. ולפי שהרג את בני מעיו של אביו
 לפיכך יצאו מעיו מן החולי שנאמר (שם) ויהיו לימים מימים וכעת
 צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו עם חלויו. למה כורה שחת
 בה יפול וגולל אבן אליו תשוב. קין הרג את הבל אחיו באבן
 שנאמר ויקם קין וגו' והאיך הרגו אלא שנטל אבן והיה מכה בו
 בכל איבריו פצעים פצעים עד שמת. מנין שכך אמר למך לנשיו
 כי איש הרגתי לפצעי וגו'. ואף קין נהרג באבן שנאמר ויצא קין
 וגו' שמה נפל עליו אבן ומת למה וגולל אבן וגו' כך אבימלך זה
 הרג לאחיו באבן שנאמר ויהרג וגו' על אבן אחת. ונהרג גם הוא
 באבן שנאמר (שופטים ט') וחשלק אשה אחת פלח רכב על ראש
 אבימלך וחרץ את גולגלתו. היו וגולל אבן אליו תשוב. ד"א
 וישר אבימלך וש"ה (משלי י"ח) לפני שבר יגבה לב איש. זה
 אבימלך שגבה לבו שנאמר (שופטים ט') ויקבצו אליו אנשים ריקי
 ופוחזים ודיו עמו. ולפני כבוד ענוה זה גרעון אביו שאמרו לו
 ישראל (שם) משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו
 מיד מדין ומה אמר להם לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני
 בכם ה' ימשול בכם. אמר לו הקב"ה אמרת כך. חייך שאני
 מעמיד ממך מלך שנאמר (שם) וישר אבימלך ומנין שהיה מלך
 שנאמר וילכו וימליכו את אבימלך למלך. אתה אמרת שלשה
 דברים. שנאמר לא אמשול אני וגו'. הרג שלשה שנים אני נותן

לבניך מלכות שנאמר וישר וגו' שלש שנים לכך נאמר ולפני כבוד
 ענוה ואלו זכה אבימלך היה מאריך ימים שנא' (משלי כ"ח) שונא
 בצע יאריך ימים והוא לא עשה כן אלא נטל בצע מן ישראל
 מבית בעל ברית שנאמר (שופטים ט') ויתנו לו שבעים כסף מבית
 בעל ברית. לפיכך לא האריך ימים אבל לעתיד לבא כשיעקוד
 הקב"ה יצר הרע מישראל. הן מאריך ימים שנאמר (ישעי' ס"ח)
 כימי העץ ימי עמי:

פרק כ"ז כתובים. (תהלים ק"ו) לדוד נאום ה' לאדוני
 שב לימיני. וש"ה (זכריה י"ג) והיה בכל הארץ נאום ה' פי שנים
 בה יכרתו יגועו. אמר ה' ברכי אמר הקב"ה הפת שאומר שהן
 שנים יכרתו יגועו. והשלישית יותר בה. אלו ישראל שנאמר
 (ישעי' י"ט) והיה ישראל שלישיה וגו'. והרשעים הבבליים אומרים
 שיש לו בן. שנאמר (דניאל ג') ורוח די רביעאה דמה לבר אלהין.
 אמר הב"ה רשעים שמא כתיב בו דמה לבר אלהא אלו ה' כתיב
 כן היה לכם פתחון פה. לא כתיב אלא דמה לבר אלהין אלו המלאכים
 שנקראו בני אלהים. אם לא מדן ה' אומ' חוץ מונו ומנו. מי שאמ' הדבר
 הוה לא מכס היה. נכוכדנאצר לא מכס היה בבלי היה. כשלקה
 לא אמר את האמת שנאמר (שם) בריך אלההון וגו'. חס ושלום
 לא אמר די שלח ברחה אלא די שלח מלאכיה וגו'. הוה פי שנים
 בה יכרתו יגועו. שב לימיני מטה עוון ישלח ה' מציון. איוה
 המטה מה שנטלה חמר מיהודה שנאמר (בראשית ל"ח) הוחמך
 ופתילך וגו' כיון שעיברה הימנו. ויהי כמשלש חדשים וגו'. היא
 מוצאח וגו'. נתן לה דימוס ולא נשרפה. אמר לו הקב"ה ואתה
 הודיתה ופדית שלשה מן השרפה. חמר ושני בניה. חייך אף
 אני מציל שלשה מן בני בניך מן השרפה. חנניה מישאל ועזריא.
 שנאמר (דניאל ג') באדין נפקין שדרך וגו' באותה שעה נטל יהודה
 שלשה כחרים. הוחמך זה זרובבל שנאמר (הגי ב') ביום ההוא
 נאום ה' צבאות אקהך זרובבל וגו' ושמתוך כחוחם. ופתילך
 זה בית המקדש דכתיב (יחזקאל מ"ב) ופתיל פשתים בידו וקנה
 חמדה. ומטך זה משיח העומד מבני בניו שני מטה עוון ישלח
 ה' מציון:

פרק כ"ח תורה. וה' פקד את שרה. וש"ה הן אל לא
 ימאס תם ולא יהויק ביד מרעים. הן אל לא ימאס תם זה אברה'
 שעשה כמה שנים מצטער עד שלא תלד שרה אעפ"כ לא הניחו

הן אל לא וגו'. ולא יחזיק ביד מרעים זה ביתו של אבימלך שחזקן
ועצרו שנאמר כי עצר עצר וגו'. א"ר אברו עצר הקב"ה כל מה
שהיה לאבימלך לו ולאשתו ולעבדיו ולשפחותיו ולבנותיו ולצאנו
ולבקריו. היאך עצר אלא סתם פיהם שלא לדבר דבר. נחירן שלא
יריחו בה. עיניהם שלא יסתכלו בה. אוניהם שלא ישמעו תפלתה.
חשמישן שלא ידבקו עמה. מנין שנאמר כי עצר וגו' ותאמר בזכותה
בלבד ה"ל אשת אברהם וכיון שהתפלל אברהם עליהם מיד ריפאן
הקדוש ברוך הוא שנא' ויתפלל אברהם וגו' אמר הקב"ה לאברהם
את מתפלל על אחרים שילדו ושרה אשתך אינה יולדת מיד וה'
פקד וגו' לפיכך אמר הכתוב הן אל לא ימאס תם. ד"א וה' פקד
את שרה וש"ה ולא ידבק בידך וגו' ונתן לך רחמים וריחמך אמר
להן משה זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה מרחם על חבירך אף
הב"ה מרחם עליך אם אין לך רחמים על חבירך אין הקב"ה מרחם
עליך וכן את מוצא כל זמן שדויה איוב אומ' כנגד חביריו וחביריו
כנגדו היתה מרת הדין מתוחה שנאמר ועתה שחקו עלי וגו' והן
אומרי' לו גם שב גם ישש בנו וגו' וכיון שנתפלל על חביריו מיד
נחרצה לו הקב"ה שנאמר וה' שב את שכות איוב אימתי בהתפללו
בעד רעהו. כך אבימלך כל זמן שדויה לו קטטה עם אברהם היה
מצטער שנאמר כי עצר עצר וגו' וכיון שרתפלל עליו אברהם מיד
נחרצה על שניהם שנאמר ויתפלל אברהם וגו' ומה כתיב אחריו
וה' פקד את שרה. ד"א וה' פקד את שרה וש"ה ה' צבאות שוב
נא הבט משמים וראה ופקוד גפן ואת וה' פקד את שרה כאשר
אמר. מה אמר אלא ראה מה כתיב ויוצא אותו החוצה וגו' העלה
אברהם לשמים שאין חוצה אלא שמים שנאמר עד לא עשה ארץ
וחוצות כיון שהעלה אוחו לשמים אמר לו הסתכל מה יש למטה
שנאמר הבט נא השמימה הרי שדויה למעלה מן הכוכבים שאין
הבט אלא למעלה למטה שכך ישראל אומרי' להקב"ה הבט משמים
ורא' אף אברהם העלה אותו למעלה מן הכוכבים ואמר לו הבט
נא השמימה אמר לו אברהם רבוננו של עולם את מתפלל עלי ואומ'
לי הבט נא השמימה ואני מסתכל לפיכך כביכול שמתכלל למטה
ותקיים מה שאמרת לשרה שוב אשוב אליך וגו' שנאמר אלהים
צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקד גפן ואת ואין גפן אלא
שרה שנאמר אשתך כגפן פוריה וגו' אמר לו הקב"ה ואני פוקד
ומקיים מה שאמרת וה' פקד את שרה. ד"א וה' פקד את שרה

וש"ה וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם וגו' אותה שאמרה אחרי בלזתי וגו'. בניתי הנחרסות אותה שכתוב בה הדל להיות לשרה אורח כנשים. נטעתי הנשמה למועד הזה כעת חיה וגו' וה' פקד את שרה. ד"א וה' פקד את שרה. וש"ה (ש"א ט"ו) וגם נצח ישראל לא ישקר וגו'. אמר הקב"ה לא אחיה כבשר ודם. אלישע כשר ודם מפני שהאכילה אותו השונמית שנאמר (מ"ב ד') ותחזק בו לאכל לחם אמר לה למועד הזה כעת חיה את חובקת בן. וקיים. שנאמר ותהר האשה ותלד בן למועד הזה וגו'. על אחת כמה וכמה אני שאמרתי לאברהם למועד הזה כעת חיה והנה בן לשרה אשתך. שאני מקיים לפיכך אמר בלעם (במדבר כ"ג) לא איש אל ויכזב וגו' אלא מה כתיב ותהר ותלד שרה לאברהם בן לוקונו אמר דוד (תהלים ל"ג) כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד:

פרק כ"ט נביאים. כי פקד ה' את חנה וש"ה (ישעיה ס"ז) האני אשכיר ולא אוליד זו חנה. שנאמר (ש"א ב') עד עקרה ילדה שבעה. אם אני המוליד לשרה ועצרתי לבית אבימלך. כי עצר עצר. ד"א אם אני המוליד לישראל שנאמר (ישעיה מ"ז) העמוסים מני בטן וגו' ועצרתי לא"ה שנאמר (שם מ"ב) כל הגוים כאין נגדו וגו'. שכך כתיב (שם י"ד) והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכר נאום ה'. שם זה מטבע שלה. שאר (עובדי א') ולא יהיה שריד וגו' ונין זה מלכות. ונכר זה אלוף. ד"א אם אני המוליד לציון שנאמר (ישעיה ס"ז) כי חלה גם ילדה ציון את בניה. ועצרתי זה סדום (שם נ"א) ויושביה כמו כן ימותון. זו סדום שנאמר (בראשית ל"ז) אלה בני שעיר החורי אבל לישראל וישועתו לעולם תהיה. ד"א כי פקד ה' את חנה וש"ה (תהלים ק"ז) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתיך. אשרי אדם שנמצא לו שעה של רצון. כך דוד אומר (שם ס"ט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון. א"ל דוד רבש"ע כל שעה שאני מתפלל לפניך עשה אותו עת רצון. כך חנה כיון שעלחה לרגלים עם כל ישראל שנאמר (ש"א א') ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. זו הפסח. שנא' (שמות י"ג) ושמרת את החקה הזאת וגו'. כיון שראתה חנה את כל ישראל אמרה לפני הקב"ה. רבון כל העולמים הרי שעה שתתרצה לי. זכרני ה' ברצון עמך. ושני דברים שאמרה עשה הקב"ה שתיהן. היא אמרה זכרני ה' ועשה שנאמר וזכרה ה'. היא אמרה פקדני

בישועתיך. ועשה שנאמר כי פקד ה' את חנה. ד"א כי פקד ה'
 וש"ה (יחזקאל י"ז) וידעו כל עצי השדה כי אני ה' השפלתו עץ
 גבוה זה פרעה הראשון. שנאמר (בראשית י"ב) וינגע ה' את
 פרעה וגו'. והגבתו עץ שפל זה אברהם שנתגדל. שנאמר (שם
 כ"ג) שמעני אדוני וגו'. הוכשתי עץ לח זה אבימלך כי עצר עצה.
 הפרחתי עץ יבש וו שרה. אני ה' דברתי ועשיתי. וה' פקד את
 שרה. ד"א וידעו כל עצי השדה. זה שמואל שנאמר (ש"א ג')
 וידע כל ישראל טרן וער באר שבע. השפלתו עץ גבוה אלו בני
 עלי שנאמר (שם ב') ביום אחד ימותו שניהם. הגבתו עץ שפל
 זה שמואל שנאמר (שם) והנער שמואל משרת את ה' וגו'. וכן
 והנער שמואל הולך וגדל וטוב. עליו נאמר (משלי ג') ומצא חן
 ושכל טוב. ד"א הגבתו עץ שפל וו חנה. הוכשתי עץ לח וו
 פנינה דכתיב (ש"א ב') ורבת בנים אוטללה. הפרחתי עץ יבש
 וו חנה. כי פקד ה' את חנה וגו'. ויגדל הנער שמואל עם ה'.
 אמר דוד (תהלים ל"ד) גדלו לי"י אחי וגרומטה שמו יחדיו:

פרק ל' כחובבים. (שם ק"י) לדוד מומד נאום ה' לאדוני
 שב לימיני. וש"ה (שם ק"ט) אך צדיקים יודו לשמך וגו'. יחברך
 שמו של הקב"ה. האיך הוא מחבב את ישראל שאינו דן אותן
 עד שמושיב את אבותם אצלם שנאמר (שם) ישבו ישרים את פניך
 שאין מידותיו כמדת בשר ודם. ב"ו שמוליך את בנו לבית הספר
 והסופר עומד ומבקש להכות את בנו מפני שברח. וכל זמן שאביו
 עומד שם. אינו מכה אותו בפניו. כדי שלא יבקש עליו. אבל
 משילך לו בא ומכה אותו. אבל הקב"ה אינו כן. אלא כשיבקש
 לדון את ישראל על מה שחטאו. הוא מושיב את אבותם אצלן.
 כדי שבשבילם יתמלא עליהם רחמים. שנאמר (מ"ב י"ג) ויחן ה'
 אותם וגו'. בזכות סי. למען בריתו וגו'. וכן משה אומר (דברים
 ד') לא ירפך ולא ישחיתך. לא ירד לבור שחת. בזכות סי. ולא
 ישכה את ברית אבותיך. לכך נאמר שב לימיני. וכן את מוצא
 בימי דוד כשמנה את ישראל הלך המלאך להשחיתן. שנאמר
 (ד"ה א' כ"א) וישלח האלהים מלאך לירושלים להשחיתו וגו'. מיד
 הלך לו המלאך וישב לו בהר המוריה ואמר לפניו רבש"ע זכור
 מה שהתנית ברית עם סי שהעלה את בנו על החר הזה. שנא'
 (בראשית כ"ב) ויקרא אברהם שם המקום וגו'. הה"ד (ד"ה א' כ"א)
 ובהשחית ראה ה' וינחם על הרעה. מה ראה. ראה מה שאמר

לאברהם ה' יראה. וינתם ה' על הרעה וכן דוד אומר (תהלים ק"ה)
 כי זכר את דבר קדשו וגו' ויוצא עמו בששון ברנה את בחיריו:
פרק ל"א תורה. ויהי אחר הדברים האלה. והאלהים
 נסה וגו' וש"ה (שם פ"ט) לא אחלל בריתי וגו'. איוה ברית ביום
 ההוא כרת ה' את אברהם וגו'. והאיך לא אחלל בריתי. אם שוחטו
 הוא ליצחק אף המלאכים נתכנסו והי' בוכים שנאמר (ישעיה ל"ג)
 הן אראלם צעקו חוצה וגו' התחילו אומ' רבש"ע נשמו מסילות
 שבת עובר אורח וגו'. אם שוחטו הוא היכן עולי רגלים. היכן
 שכתוב בהן (במדבר כ') ויאמרו אליו בני ישראל במסילה נעלת.
 נשמו מסילות. הלא הפר ברית היכן הוא הברית שהתנית עמו
 אמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע. אמר להן הקב"ה חייכם. לא
 אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה. שאמרתי לו קח נא את
 בנך וגו' והאיך אני מקיים שתיהן. משל למלך שאמר לאוהבו
 מתאוה אני לראות טווס על שולחני. הלך אוהבו מיד והביא את
 הטווס והעמידו על השלחן. רץ להביא את המאכלת לשוחטו.
 צווח המלך ואמר לו מה אתה עושה. וכי כך אמרתי לך מתאוה
 אני לראות טווס (פא"ו בלע"ז) על שולחני שחוט אלא עומד.
 ועל שהבאת את הסכין הרי פאסין (פאו"אן בלע"ז) לפניך. שחוט
 אותו תחת הטווס. כך אמר הקב"ה לאברהם התאויתי ליצחק
 יחידך לראותו על הר המוריה והעלתו שם לעולה כיון שהעלה אותו
 שם. וישם אותו על המזבח וגו'. א"ר חנינא מהו ממעל. שעשה את
 המזבח מכון כנגד כסא הכבוד שנאמר (ישע' ו') שרפים עומדים
 ממעל לו. למעלה מן המזבח. שלח ידיו ונטל את הסכין לשוחטו
 שנאמר וישלח אברהם את ידו וגו' צווח הקב"ה ויקרא מלאך ה'
 מן השמים וגו' ומפני שהבאת את המאכלת לשחוט אותו הרי לפניך
 את הבחמה שחוט אותה תחת בנך. מיד וישא אברהם את עיניו
 וירא והנה איל וגו' אמר לו כשם שעשית כך קרבן ראשית שאני
 מצוה את בנך כך אני מצוה. שנאמר ויקרא אל משה וגו' דבר
 אל בני ישראל וגו'. הרי הבחמה לפניו מן הבחמה מן הבקר
 וכך שנו רבותינו (ירמיה ו') אשר לא צויתי. ליפתח להקריב את
 בתו. ולא דברתי למלך מואב שיעלה את בנו על החומה. שנא'
 (מ"ב ג') ויקח את בנו הבכור וגו'. ולא עלתה על לבי שישחט
 אברהם את בנו אע"פ שצויתי אותי בפי ואמרתי לו קח נא וגו'.
 אלא בלבי לא עלתה שישחוט אותו. לפיכך לא אחלל בריתי וגו'.

ד"א והאלהים נסה את אברהם וש"ה (תהלים קכ"ו) הלך ילך ובכה
 וגו' הלך ילך זה אברהם. כאשר אמר לו לך אל ארץ המוריה.
 ובכה. למה בוכה. בלבו היה בוכה אחמול אמר לי הקב"ה כי
 ביצחק יקרא לך ורע וגו'. ועכשיו אמר לי לך שוחטו נאמן הוא
 עלי (נחמ' ט') ומצאת את לבבו נאמן לפניך. והי' מהלך לעשות
 רצון הקב"ה ומושך ביצחק נושא משך הורע. כיון שאמר לו אל
 תשלח ירך. חזרו בשלום לבתיכם. וישב אברהם אל נערו וגו'.
 התחילו אומ' בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו. חשב עצמו כאלם
 וחרש ושתק ולא אמר דבר. שנאמר (תהלים ל"ח) ואני כחרש לא
 אשמע וגו'. לכך נאמר בא יבוא ברנה נושא אלומותיו. ד"א
 והאלהים נסה וש"ה (שם קי"ט) השתי ולא התמהמתי לשמור מצותיך
 זה אברהם שהיה הולך במהרה. לא כשם שהיה לוט בן אחיו
 ויחמהמה וגו'. אבל אברהם השתי ולא התמהמתי וגו' כיון שאמ'
 לו קח נא. מיד השכים אברהם בבוקר והיה מהלך. ולא ראה
 כלום יום א' והלך וישב לו שוב השכים יום ב' ולא ראה כלום
 משאמר לו (בראש' כ"ב) על אחד ההרים האלה אשר וגו' בשלישי
 ראה לשכינה עומדת בהר שני' ביום השלישי וגו' נאמר כאן
 מרחוק ונאמר להלן (ירמיה ל"א) מרחוק ה' נראה לי וגו'. ולמה
 ביום השלישי ולא מיד. אלא אמר הקב"ה כדי שלא יאמרו אומות
 העולם מפני יראה הקריב אברהם את בנו כשנגלה הקב"ה לו.
 מידאחו נטל דעתו הימנו והלך והקריב את בנו. שאילו אחר שעה
 אחת היה חוזר בו לפיכך אמר הקב"ה יעשה שלשה ימים מצטער
 ומבקש את המקום כדי שידעו הכל שבדעתו ובאהבה הקריבו ולא
 חזר בו. הה"ד ביום השלישי וגו' כיון שבא לשוחטו מיד נכמרו
 החמוי של הקב"ה וצווח אל תשלח ירך וגו'. א"ר אבון בשם רבי
 חלקיה. טפש לבם של שקרנין. שדן אומרים יש לו בן להב"ה.
 ומה אם בנו של אברהם כשראה שבא לשוחטו ולא יכול לראותו
 בצער אלא מיד צווח אל תשלח ירך אל הנער וגו'. ואילו היה
 לו בן היה מניחו ולא היה הוא הוסף את העולם ועושה אותו
 תהו ובהו. לפיכך שלמה אומר (קהלת ד') יש אחד ואין שני וגו'
 ומפני חיבתן של ישראל קרא אותן בנים שנאמר בני בכורי ישראל:
פרק ל"ב נביאים. (שופטים ב') ואלה הנזים אשר הניח
 ה' לנסות בם את ישראל וש"ה (תהלים נ"ט) אל תהרגם פן ישכחו
 עמי הנעמו בחילך והורידמו מנינו ה'. מיום שנגלה הקב"ה

למשה. לא נראה לו אלא ביד מלאך שנאמר (שמות ג') וירא מלאך
 ה' אליו בלבת אש וגו'. זה מיכאל. באותה שעה היה משמר את
 משה וישראל בים. שנאמר (שם י"ד) ויסע מלאך האלהים. במצרים
 (במדבר כ') וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים. וכיון שבאו במדבר ועשו
 אותו מעשה פיסל משה את המלאך ולא בקשו. ולא עוד אלא
 שאמר לו הקב"ה (שמות כ"ג) השמר מפניו ושמע בקולו וגו'. כיון
 ששמע משה (שם) כי לא ישא לפשעכם. התחיל אומר ולמה לנו
 להניח מי שכתוב בו (מיכה ז') מי אל כמוך נושא עון וגו'. וליטול
 מי שכתוב בו כי לא ישא לפשעכם. אמר לו אם אין פניך הולכים
 וגו'. אמר לו כך אני עושה. פני ילכו והניחותי לך. וכל זמן שהיה
 משה קיים לא היה לו רשות למלאך ליראות. עד שעמד יהושע
 ביריחו ונגלה. שנאמר (יהושע ה') ויהי בהיות יהושע וגו' אמר לו
 המלאך בבקשה מטך שלא חפסול אותי. כשם שפיסל אותי משה
 שיש לי כמה שנים חבושי. ועכשיו באתי לשמר אתכם. שנאמר
 (שם) ויאמר לא כי אני שר צבא וגו' ומאותה שעה צוה הקב"ה
 למלאך שיניח בני אדם מן האומות. שמא יעשו תשובה. כגון רחב
 הוונת. ועוד שילמדו ישראל בהן לעשות מלחמה. לכך נאמר
 (תהלי' נ"ט) אל תהרגם פן ישכחו עמי שלא ישכחו ישראל לעשות
 מלחמה. ועוד שיתנסו בהן. שאם אינן מניחין את הקב"ה. ולא
 ידבקו עם א"ה. ואף אני מכלה שונאיהם. הניעמו בחילך והורידמו
 מנינו ה'. בזכות מי. בזכות אברהם. אל תירא אברהם אנכי מגן לך.
 וכן משה אומר (דברים ל"ג) אשריך ישראל וגו' מגן עורך וגו' וכך
 אמר ליהושע (יהושע י"ג) אתה זקנת וגו' והארץ נשאתה הרבה
 מאוד לרשתה. אף על פי כן אנכי אורישם מפני בני ישראל לכך
 נאמר ואלה הגוים ד"א ואלה הגוים וש"ה (תהלים ס') נתת ליראיך
 נס. להתנוסס מפני קשט סלה. בוא וראה מה בין דורות הראשונים
 לדורות האחרונים. אברהם נסה אותו הב"ה שנאמר (בראש' כ"ב)
 והאלהים נסה את אברהם. דור המדבר נסה אותם הקב"ה שנאמר'
 (שמות ט"ז) הנני ממטיר לכם לחם וגו' ואילו מתנסין באומות
 שנאמר אלה הגוים וגו'. משל לעשיר שהיה לו כרמים. כשראה
 אותו יין טוב היה שותה. וכשראה את היין רע היה נותנו לעבדו
 לשתותו. כך אברהם שהיה צדיק הקב"ה ניסה אותו. אבל אלו ביד
 האומות ואלה הגוים. ד"א ואלה הגוים. וש"ה (ד"ה א' ט"ז) אמרו
 הושיענו אלהי ישענו וגו' אמרו לו ישראל רבון כל העולמים. עד

אימתי א"ה שולטין עלינו. עד אימתי משעבדין אותנו. וכן דוד
 אומר (תהלים י"ג) עד אנה ירום אויבי עלי. אמר להם הב"ה
 הרבר הלוי בכם. עשו תשובה ואני מכלה אותם. שנא' (שם פ"א)
 לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע ועל
 צריהם אשיב ידי. אמרו לו ישראל וכשתעשה אנו מקלסין אותך.
 שנאמר (שם ק"ד) יחמו חטאים מן הארץ וגו'.

פרק ל"ג כתובים. (תהלים קי"ב) אשרי איש ירא את ה'
 וש"ה (קהלת י"ג) סוף דבר הכל נשמע וגו'. כיצד סוף כל האדם.
 אין דבר חביב ממי שהוא מתורא מן הקב"ה. שנאמר סוף
 דבר וגו'. בנהוג שבעולם אדם אומר לחבירו עשיר אני ויש לי
 חיתים הרבה ושמן ויין הרבה. אמרו לו חביריו הרי הכל יש בידך
 יש לך אוצר היכן ליחנם. אם אין לך אוצר אין בידך כלום כך
 מי שהוא עשיר וחכם בן דעת. ואין בידו יראת חטא אין בידו
 כלום מנין שנאמר סוף דבר וגו'. למתה כי זה כל האדם לפיכך
 אמר דוד אשרי איש וגו' זה אברהם. שנאמר (בראשית כ"ב) כי
 עתה ידעתי וגו'. במצותיו הפיץ מאד זה אברהם שנאמר עקב אשר
 שמע אברהם וגו'. גבור בארץ יהיה זרעו (שם כ"א) כי ביצחק
 יקרא לך זרע. ומה כתו' (שם כ"ו) ויגדל האיש זילך הלוך וגו'.
 דוד ישרים יבורך (שם כ"ד) ואברהם וכן אף לבנו וידו אחרי מות
 אברהם וגו'. דוד ישרים יבורך:

פרק ל"ד תורה. ואברהם וכן בא בימים. וש"ה (משלי
 ל"א) אשת חיל מי ימצא וגו'. כל הפסוק הזה נדרש בשרה. למת
 שכחוב למעלה ואחרי כן קבר אברהם וגו'. כיון שמחה שרה מיד
 קפצה עליו וקנה. ואברהם וכן. ורוח הקדש צווחת ואומרת אשת
 חיל וגו'. משל לחובל גבור (פי' מנהיג הספינה) שהיה לו ספינה
 כבש את המים ואת הרוחות. בא עליו פירטין (פי' שוללים ושודדים
 בלע"ז קור"סאר) ועטר ותרנג כולן. לאחר זמן הגיע לפתח הליטין
 (כמו שאמרו פעם אחת לא נכנסו לליטין ובא עליו רוח קשה.
 ונשברה. עד שחשיכה (עירובין ט"א) פי' בלשון יוני חוף הים וממשב
 הספינות) ובא עליו רוח קשה ונשברה ספינתו. התחיל מבקש
 רחמים מבני אדם. כבקשה טכס הצילו אותי. אמרו לו אתמול
 היית מכבש את המים והורג את הפיר"טין. ועכשיו אתה מבקש
 מן אחרים שיצילו אותך. אמר להם כל זמן שהייתה ספינתי קיימת
 הייתי גבור ולא הוצרכתי שיסייעוני. ועכשיו נשברה ספינתי נשבר

כחי. כך אברהם גבור באו עליו פירט"ין ועמד והרג כולן. שנאמר
 (בראשית י"ד) ויחלק עליהם וגו'. ומל לעצמו ולשמעאל ולילידי ביתו
 שמונה עשר ושלוש מאות וכל מקנת כספו ביום אחד. ראה גבורה
 שהיתה בידו. שנאמר (שם י"ו) בעצם היום הזה נמול וגו'. אמרו
 לו אתמול היית שולט בכל העולם. דכתיב (שם י"ד) ברוך אברהם
 לאל עליון וגו'. ועכשיו את אומר גר וחושב וגו'. אמר להם ומה
 אעשה שמתה אשתי. שנאמר (שם כ"ג) ואקברה מתי וגו' מיד
 ואברהם זקן. אשת חיל מי ימצא. זו שרה (שם י"ב) כי אשת
 יפה מראה את. בטח בה לב בעלה (שם) אמרי נא אחותי את.
 ושלל לא יחסר. ואברהם כבד מאד. גמלתהו טוב ולא רע. ולאברהם
 היטיב בעבורה. דרשה צמר ופשתים שאף היא הייתה מקיימת את
 המצות כאברהם כל אשר תאמר אליך שרה וגו'. היתה כאניות
 סוחר. שהיתה בעבר הנהר ובאת לה לארץ כנען. וחקם בעוד
 לילה וישנם אברהם בבוקר וגו'. וממה שדה ותקחהו זה שרה
 המכפלה שנאמר ויקם השדה והמערה וגו'. מפרי כפיה נטעה כרם
 (ישעיה ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל. חגרה בעוו מתניה.
 בשעה שבאו המלאכים לאכול אצל אברהם. מהרי שלש סאים
 וגו'. טעמה כי טוב סחרה. ולשרה אמר וגו'. ידה שלחה בכישור
 וגו'. גרש האמה הזאת. לא תירא לביתה משלג. שהתנה הקב"ה
 עמו שכוחה טילה ושבת אין בניו יורדין לגיהנם. כי כל ביתה לבוש
 שנים. שנים שבת ומילה. מרבדים עשתה לה. אימתי כשאמרו לו
 (בראשית י"ח) ויאמרו אליו איה וגו'. אמרו לה הרי את מבושרת
 שבניך עתידין לעשות כהנים. להיות לובשים בגדי כהונה. ומשמשין
 באהל מועד שנאמר (שמות כ"ח) ועשו את האפוד וגו'. כיון שמתה
 שרה קפצה עליו זקנה והוקין. מיד נודע בשערים בעלה וגו'. ד"א
 ואברהם זקן וש"ה (משלי כ') תפארת בחורים כחם וגו'. את מוצא
 עשרים דור מאדם עד אברהם ואין כתיב באחד מהן זקנה. אלא
 האב והבן ובן בנו עד ארבעה דורות עומדים כאחד. ולא היה
 אדם יודע איזה הוא הזקן. ואומר זה הוא הבן ואיזה הוא בנו.
 אלא היו דומין זה לזה. ולא מכבד הבן לאב. מפני שלא היו
 יודעין. שנאמר (תהלים ע"ח) ויכל בהבל ימיהם וגו'. וכיון שעמד
 אברהם כבדו הב"ה בעטרה זו. משל למלך שהיה לו אוהב. אמר
 לו אם אתן לך כסף וזהב ועבדים ושפחות יש לך. אלא הריני
 נוטל עטרה מראשי ונותן בראשך. כך אברהם אוהבו של הקב"ה

שנאמר (ד"ה ב' כ') זרע אברהם אוחבי. אמר לו הקב"ה מה אתן
 לך וזה יש לך. שנאמר (בראשית י"ג) ואברהם כבד מאד. אלא
 ראה מה כתיב בו (דניאל ז') ושער ראשיה כעמר נקי כן אני
 עושה אותך שתרא עטרת תפארת. הה"ד (משלי ט"ז) עטרת
 תפארת שיבה ודיוק היא נמצאת (שם) בדרך צדקה תמצא:

פרק ל"ח נביאים. והמלך דוד זקן. וש"ה (קהלת ח')
 אין אדם שליט ברוח וגו'. אין אדם בעולם שבא למות ואומר
 הריני מותם פי ואין הרוח יוצא. או אוני או נחירו. אינו יכול.
 שאינו יודע מהיכן הוא יוצא. אלא כשבא קיצו פורת ויוצא לו. לכך
 נאמר אין אדם שליט ברוח אלא וישוב העפר וגו'. אמר ר' סימון אל
 תאמר כן. אלא והרוח תשוב אל האלהים כאשר נתנה אם כשם שנחנה
 היא זכה וטהורה וקדושה לכך והרוח תשוב. וכן אביגיל אומרת לדוד
 (ש"א כ"ה) והיתה נפש אדוני וגו' מפני שהיה דוד צדיק נאמר
 עליו כך. איזה הוא הצורך הנה של חיים. כביכול (ירמיה י') וה'
 אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם. (ש"א כ"ה) ואת נפש
 אויביך יקלענה וגו'. מפורז בארבע רוחות העולם. ושוב באה בכף
 הקלע. והמלאכים מפורזין אותה. ושוב חזרת. ואלו הן נפשות של
 רשעים. לכך נאמר ואת נפש אויביך וגו'. אין אדם שליט וגו'. ואין
 שלטון ביום המות. שאפילו אדם גדול או מלך או שר גדול. כשהוא
 מת אינו מת וכבודו עמו. שנאמר (תהלים נ"ט) כי לא במותו יקח
 הכל וגו'. וכל זמן שהיה דוד הצדיק קיים. היה נקרא מלך (מ"א א'
 א') והמלך דוד זקן. והיו קורין לו אדני המלך. וחכם ומלאך. שכן
 האשה החקועית אומרת לו (ש"ב י"ד) ואדני חכם כחכמת מלאך
 האלהים. וכן יונתן בן אביתר הכהן אומר לאדוניהו (מ"א א')
 אבל אדונינו המלך דוד המלך את שלמה וכן בת שבע אומרת
 (שם) יחי אדני המלך דוד לעולם. וכן נתן הנביא אומר לו (שם)
 אדני המלך אתה אמרת אדוניהו וגו' הרי כמה כבוד וגדולה והדר
 היה לדוד. וכשהגיע זמנו למות אין כתיב שם לא מלך ולא אדוני
 ולא חכם ולא מלאך אלא שמו בלבד שנאמר (ד"ה א' כ"ג) ודוד
 זקן ושבע ימים (מ"א ב') וישכב דוד (שם) ויקרבו ימי דוד למות.
 לכך אמר שלמה אין שלטון וגו'. ואין משלחת במלחמה לא כמלכי
 בשר ודם. א"ר אחא בשם ר' סימון כשהמלך מבקש לגיון שר
 הצבא בא ליטול את הלגיון. והן נותני לו כסף וזהב הרבה. והוא
 נוטל מהן ואינו משלחן אלא משלח אחרים תחתיהם. אין במות

כך ואין משלחת במלחמה ולא ימלט רשע את בעליו איש בעונו
 וגו'. ואם תאמר הרי הצדיקים עושין כמה צדקות ומתים. אלא לא
 דומה (משלי י"א) לא יועיל הון וגו'. ואינו מת מי שהוא עושה
 צדקה. אלא חי לעולם. אינו אומר כן אלא (שם) וצדקה תציל
 ממות. אע"פ שהצדיקים מתים בעולם הזה. אלא לעתיד לבוא הם
 חיים לעולם ולעולמי עולמים. אבל הרשעים בעולם הזה ובעולם
 הבא הן מתים שנאמר לא ימלט רשע וגו' ומשהוא דגן מחזירין
 לשאול שנאמר (תהלים ט') ישובו רשעים לשאולה וגו'. אבל הצדיקי'
 עליהם נאמר והיה לי אמר ה' צבאות וגו' אמר דוד לפני הקב"ה
 רבש"ע (שם ע"א) אל תשליכני לעת זקנה וגו'. כשהייתי נער הייתי
 יוצא למלחמה ונחן נפשי על בניך. ועכשיו שהוקנתי אין בי עוד
 כח והן אומרים עד מתי הוקן זה חי. שנאמר (שם מ"א) אויבי
 יאמרו רע וגו' בבקשה ממך גם עד זקנה ושיבה וגו' אמר לו הקב"ה
 וכך אני עושה (ישעיה מ"ו) עד זקנה אני הוא ועד שיבה וגו'. ד"א
 והמלך דוד זקן. ושי"ה (משלי כ') מלך יושב על כסא דין מורה
 בעיניו כל רע. בוא וראה כשהרשעים מתגדלין בעולם חיה רעה
 באה לעולם וכשהצדיקים מתגדלין בעולם הכל ששין ושמוחין
 כשהומלך דוד היו הכל אומרי' והמלך (פי' זה לשון שמחה הוא ומלת
 והמלך הריש כשתי תיבות זה מלך דוד) כשהומלך צדקיהו היו הכל
 אומרי' וי' וימלוך צדקיהו בן יאשיהו עליהם הכתוב אומר (מלאכי ג')
 ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו'.

פרק ל"ו כתובים. (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא
 עיני אל ההרים וגו' ושי"ה (שיר ב') עד שיפוח היום וגו' לפי שישראל
 משתעבדים במלכותם הם אומרים רבון כל העולמים עד מתי משתעבדי'
 בנו שנאמר (תהלים י"ג) עד אנה אשית עצות בנפשי וגו'. והקב"ה
 אומר להן. עד שיפוח היום יפוח וומא ואינון ערקין. שנאמר ונסו
 הצללים אלו המלכויות. שנאמר (ירמיה ו') אוי לנו כי פנה היום כי
 ינטו צללי ערב וכן משה אומר (במדבר י"ד) סר צלם מעליהם וגו'.
 באותה שעה ישראל יושבין בשלוח ואומרים (ישעיה ל"ג) לבך
 יהנה אימה וגו' אימה זו מלכות בבל שנאמר (דניאל ז') וארו חיוא
 הביעאה דחילא אימתני וחקיפא. (ישעיה שם) איה סופר איה הן
 הנמקין שלה. איה שוקל. היכן הן גולגליאות שהיו שוקלין להן
 המס. והקב"ה אומר להן אל תחירא (שם) את עם נועו לא
 תראה. ונסו הצללים. חסרון שני דברים. וחזרין שני דברים.

שנאמר (שם נ"ב) ופדויי ה' ישובון וכאו ציון ברינה ושמחת וגו'.
 הרי שנים. ונסו יגון ואנחה הרי שנים. לפיכך הוא אומר עד
 שיפוח היום ונסו הצללים. בוכות מי. בוכות שאמר אלך לי אל
 הר המור זה אברהם. מה המור ראש לבשמים כך אברהם ראש
 לצדיקים. ואל נבעת הלכונה זה יצחק שקרב במובח כלבונה
 שנאמר (בראשית כ"ב) וישם אותו על המזבח וגו'. אמר לו אל
 תשלח ירך אל הנער. התחיל יצחק צוח. אשה עיני אל ההרי
 וגו'. לא עשה. אלא וירא וחנה איל וגו' אותה שעה עורי מעם
 ה' וגו'.

פרק ל"ז תורה. אלה תולדות יצחק. וש"ה (יהושע כ"ד)
 כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר וגו'. בוא וראה מה הבנים
 כשרים מתנה גדולה הן. את מוצא כמה גדולה נתן הקב"ה לאברהם
 שנאמר ואעשך לגוי גדול וגו' ואברכה מברכך וגו'. ומפני שלא היה
 לו בן התחיל אומר לחב"ה במה אדע כי אירשנת. מה חנייה שנחת
 לי כל טובה שבעולם ובנים לא נתתי לי שנאמר ה' אלהים מה
 נתן לי וגו'. אמר לו הקב"ה אני נתון לך שנאמר (משלי ח')
 להנחיל אותי יש (שם י"ג) טוב ינחיל בני בנים. לפיכך נתן לו
 מתנה גדולה את יצחק (יהושע כ"ד) שנאמר ואתן לו את יצחק.
 ומה ראה לומר ה' אלהים מה נתן לי אלא מתחילה היה אברהם
 אסתרוולוגין ויהיה רואה במולות שאינו מוליד לא הוא ולא שרה.
 אף כל האסתרוולוגין היו רואין כך. התחיל אומר להקב"ה רבש"ע
 איפשר לי שאני מוליד. שאף הכל אומרים כך ולא האמנתי עד
 שראיתי אף אני במול. אמר לו הקב"ה אל תסתכל עוד בדברים
 הללו. צא לך מן המידה הזו שנאמר ויוצא אותו החוצה וגו'.
 ומה אמרו לך הכל אברם אינו מוליד ושרי אינה יולדת שנאמר
 ושרי אשת אברם וגו' אימתי אתם מולדין. ולא יקרא עוד את
 שמך אברם וגו' אף שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי וגו'.
 היו אברם אינו מוליד. אבל אברהם מוליד. שרי אינה יולדת
 אבל שרה יולדת. שנאמר ותחר ותלד שרה וגו' לכך נאמר (1)
 אלה תולדות יצחק וגו'. ה"א ואלה תולדות יצחק וש"ה (משלי
 י"ז) עטרת וקנים בני בנים ותפארת בנים אבוחם. יש בנים טובים

(1) אלה תולדות יצחק. פי' הרש סיפא וקרא אברהם תוליד את יצחק לפי
 שנתוסף לו את ה'. וזו תולדות יצחק שזו גרם לו.

נותנין עטרה לאבותם. ויש בנינים רעים נוטלין עטרה מאביהם
 שנאמר (בראשית ט') וירא הם וגו' אבל שם ויפת ויכסו את ערות
 אביהם. ישמעאל עובד ע"א אבל יצחק שה עולתו של הקב"ה
 נתן עטרה לאביו. אלה תולדות יצחק. (שם מ"ט) ראובן פחו כמים
 וגו'. ויוסף (שם מ"ה) מהרו ועלו אל אבי וגו'. אבשלום (ש"ב י"ז)
 וחכותי את המלך לברו. ושלמה (מ"א א') והרכבתם את שלמה
 בני על הפרדה אשר לי וגו'. עמד יחוקיה והוסיף על העבודה
 שנאמר (מ"ב י"ח) ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו.
 הוי עטרה זקנים בני בנינים. אלה תולדות יצחק. ד"א אלה תולדות
 יצחק. וז"ה (ישעיה ס"ה) לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה למה
 כי זרע ברוכי ה' המה וגו'. לא יגעו לריק זה אברהם ושרה שהרבה
 וגעו עד שנתן להם יצחק. ולא ילדו לבהלה שאילו הניחותו אצל
 ישמעאל היה הורגו שנאמר (בראשית כ"א) ותרא שרה וגו' ואין
 מצחק אלא שהיה מבקש להורגו. שכן שלמה מפרש (משלי כ"ו)
 כמחלהלה היותר זקים וגו' בן איש רמה את רעהו וגו'. אמר
 הקב"ה אם הורגו מנין עולמי עומד. התחילה שרה אומרת גרש
 האמה וגו'. אלה תולדות יצחק. ד"א אלה תולדות יצחק וחרי כבר
 נאמר אלה תולדות ישמעאל. וכאן אלה תולדות יצחק בן אברהם
 יכול שניהם דומים הם ושלוש. וז"ה (ההלים א') כי יודע ה' דרך
 צדיקים וגו' משל לתרבה (פי' תרגום חלב תרבה) של חמור שנפל
 לשמן ורד. אעפ"י שנעשה ריחו יפה משמן הורד. אלא סופו חור
 לסרחותו כמות שהיה. כך תרבה של חמור זה הגר המצרית.
 שנאמר בהן (יחזקאל כ"ג) אשר בשר חמורים בשרם וגו'. נדבקה
 עם אברהם וילדה לישמעאל. אלה תולדות ישמעאל. אלא
 סופה חורה לסריותה שנאמר (בראשית כ"א) ותקח לו אמו אשה
 מארץ מצרים. שהיתה הגר מצרית. אבל ראה מה אברהם מצווה
 בשכילו לאליעזר (שם כ"ד) אם לא אל בית אבי וגו' לפיכך אלה
 תולדות יצחק וגו' אבל ישמעאל אשר ילדה הגר המצרית וגו'.
 אברהם הוליד את יצחק. וכי איני יודע שאברהם הוליד את יצחק
 א"ר חנניה רבה. משל ליונה שהיו הנצים והעורבים הודפים אחריה.
 ברחח מהן ונכנסה על קינה. וחי' בני אדם אומרים ביצים
 חללו מן הנץ הן. וזה אומר מן העורב הן. א"ל אחד כל זמן שהן
 ביצים אינן ידועות אם של עורב הן. אם של נץ הן. אלא הניחו
 עה שתלד ויעשו אפרוחין ואתם יודעין ממי הן כך נטלטה שרה

פעמים הרבה. אצל פרעה. אצל אבימלך. כך התחילו אומר
לא עיברה אלא מפרעה. ואלו אומר לא עיברה אלא מאבימלך.
אמר להן הקב"ה (תהלים פ"ג) יסכרו פי דוברי שקר המתינו עד
שתלך. ואתם רואין למי הוא דומה. מיד צוה הקב"ה למלאך
הממונה על צורת הולד. אמר לו אל תצור אותו דומה לאמו אלא
לאביו. שידעו הכל שאינו אלא מן אביו. מיד יצא דומה לאביו
לכך נאמר אלה תולדות יצחק בן אברהם:

פרק ל"ח נביאים. (מ"א א') והמלך דוד וקן בא בימים
וש"ה (ישעיה מ"ם) וקוי ה' יחליפו כח אמרו רבותינו שלש עשרה
שנים עשה דוד חולה ומוטל במטה ושבעה ברים היו מחליפין
מחתיו בכל יום. מטה שהיו מטמין שנאמר (תהלים ו') יגעתי
באנחתי וגו' אלו שלש עשרה שנים שהיה מחוסר. בשביל שעשה
אותו מעשה וכל שונאיו היו אומרים אימתי הוא מת זה שנאמר
(שם מ"א) אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו עד שביקש
רחמים מלפני הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם העמידני בשביל
בית המקדש שמסר לי שמואל הנביא. אלא בבקשה ממך הן לי
קימ"יאטון. שאעמוד מן המטה הזה ואשלים להם מגילת בנין בית
המקדש שנאמר (שם) ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם.
הקימני מן המטה ואשלים להם מגילת בנין בית המקדש מיד שמע
הקב"ה את תפילתו ועמד מן המטה שנאמר (ד"ה כ"ח) ויקם דוד
המלך על רגליו והיכן אדם עומד לא על רגליו. ומהו על רגליו
אלא שנרפא ונעשה בריא ועמד ברגליו מאחר כל אותן השנים.
ומסר להן מגילת הבית הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (ד"ה א'
כ"ח) ויחן דוד לשלמה בנו את חבנית האולם וגו' וחבנית כל אשר
היה ברוח עמו. לפיכך נאמר (ישעיה מ"ם) וקוי ה' יחליפו כח.
ד"א והמלך דוד וקן. וש"ה (דברים י"א) למען ירבו ימיכם וגו'
ואברהם וקן בא בימים אלו ימי עולם הבא (תהלים כ"ז) שנאמר
שכתי בבית ה' כל ימי חיי. לעולם הבא שאין בהם טעם מות
שנאמר (ישעיה כ"ה) בלע המות לנצח וגו'. ללמדך שבעולם הזה
אף מלאכי השרת בוכין על הצדיקים למעלה. כשם שבוכין בני
אדם למטה. ולעתיד לבא אין עוד בכיה (שם) שנאמר ומחה ה'
דמעה מעל כל פנים. ואין פנים אלא מלאכי השרת שנאמר
(יחזקאל א') ודמות פניהם פני אדם וגו'. לפיכך והמלך דוד וקן
ויכסוהו בכנפים וגו'. עליו אמר שלמה (קהלת ט') שכתי וראה

תחת וגו' אתמול (ש"א י"ז) וימהר דוד וירץ המערכה וגו'. ועכשיו
 יורד ועיף שנאמר (ש"ב כ"א) ויעף דוד. אתמול מלבישין אותו.
 והוא אמר (ש"א י"ז) לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ממה
 שהיה זריו וגופו חם עליו. ועכשיו (מ"א א') ויכסוהו בכנדים ולא
 יחם לו. שנצטנן גופו מפחדו של מלאך. כשהטעה אותו מלאך
 השטן. ומנה את ישראל. באותה שעה (ד"ה א' כ"א) וישלח
 האלהים מלאך לירושלים להשחיתה וכשהשחית וגו'. מה עשה
 המלאך אמר יודע אני שהקב"ה נחמלא עליהם חימה אם הולך
 אני והורגן קימעה קימעה עכשיו הוא מכלם בידי אלא הרי אני
 הורג כאחת מהן הרבה. כדי שיראה וירחם עליהן. כיון שהלך
 והרג מהן שבעים אלף איש מיד וכשהשחית ראה ה' (ד"ה א' כ"א)
 וינחם על הרעה וגו' דברי ר' יהודה ור' נחמיה אומר מה הוא
 ראה ה'. — (שמות ל"ב) וינחם ה' על הרעה. אלא הלך לו המלאך
 וישב לו בהר המוריה. ואמר לפניו רבש"ע כן התנית ברית עם
 אברהם אביהם. שכבש רחמיו לעשות רצונך בעולם הזה. לא
 כך אמר לפניך (בראשית כ"ב) ויקרא אברהם שם המקום ההוא
 ה' יראה. כשם שהיה לי להשיב לפניך ולומר. אתמול אמרתי
 לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר קח נא וגו'. היה
 לי זכות להשיב לפניך ולא אמרתי בלום. אלא עשיתי עצמי כאלם
 ועשיתי רצונך. כך כל זמן שיהיו בני חוטאין לפניך ויש לך זכות
 על שחטאו לך. שתהא מכבש את חמתך. ולא תפרע מהם אלא
 שתהא זוכר עקדתו של יצחק ומרחם עליהם. אמר לו המלאך
 ולא כך התנית עמו ועכשיו אתה מכלה אותן. שנאמר (ד"ה א'
 כ"א) ראה ה' וינחם על הרעה מה ראה עקדתו של יצחק ראה
 ונתרחם עליהם לפיכך אמר שלמה (משלי י"ט) נחם ככפיר וגו':
פרק ל"ט כתובים. (תהל' קכ"א) שיר למעלות אשא עיני וש"ה
 (דברים כ"ח) ונתנך ה' לראש וגו'. אשריהן ישראל בזמן שהן
 עושין רצונו של הקב"ה הוא מעלה אותן כמלאכי השרת שנאמר
 (דברים י"א) והיה אם שמוע תשמע וגו'. והיית למעלה אין כתיב
 כאן אלא (שם כ"ח) רק למעלה. מהו רק מיעוט. פעמים שאתם
 למעלה. אימתי כי תשמע בקול ה' וגו'. ואם לאו פעמים שאתם
 למטה. כשאין אתם עושין רצונו שנאמר (שם) הגר אשר בקרבך
 וגו'. וכך הבטיח הקב"ה לאברהם מתחילה (בראשית ט"ו) הבט
 נא השמימה וגו' ובמקום אחר הוא אומר (שם כ"ח) והיה זרעך

כעפר הארץ. אם ככוכבים למה כעפר הארץ. אלא אמר לו
 בשעה שבניך עושין רצוני. כשם שהכוכבים עליונים על כל העולם.
 כך בניך עליונים על הכל. וכשאינן עושין רצוני. כשם שהעפר
 למטה. והכל מדיישין אותו. כן הן. שנאמר (מ"ב י"ג) כי איבדם
 מלך ארם וישימם כעפר לדוש. אמר לו וכך אחת מניחן. אמר
 לו לאו מעמידן אני. שנאמר (ישעיה נ"ב) התנערי מעפר וגו'
 אמרו לו הדורות הללו רבון כל העולמים הרי הניע סקו"סים (פי'
 קץ חוסן). לפיכך אמר דוד (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא.
 שאתה מעליני שנאמר (שם) עורי מעם ה' עושה שמים וארץ:
פרק ב' תורה. ויהי כי זקן יצחק. עשרים דור עד אברהם
 אין כתיב בהן זקנה אלא בו שנאמר (בראשית כ"ד) ואברהם זקן
 ועמד יצחק אף הוא. (שם כ"ו) ויהי כי זקן יצחק עמד יעקב אף
 הוא שנאמר (שם ט"ח) ועיני ישראל כברו מזקן וז"ה (תהלים צ')
 יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם. ואין הדרך אלא זקנה
 שנאמר (משלי כ') תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. אברהם
 זכה את בנו בחמשה דברים ששנו רבותינו האב זוכה לכן בחמשה
 דברים בנו [בתואר. בעושר. ובגבורה. ובחכמה. וכן ליצחק.
 וכן ליעקב. וכן יעקב ליוסף. (בנו בתואר) שנאמר (בראשית ל"ט)
 ויהי יוסף יפה תואר. בחכמה. שנאמר (שם ל"ו) הנה בעל
 החלוטות הלזה בא. הרי נוי ותואר וחכמה. וכיצחק כתיב (שם
 כ"ד) מי איש הלזה. מה הלזה האמור ביוסף בנוי בחכמה. אף
 הלזה האמור ביצחק בנוי בחכמה. ומה יוסף עמד בגבורתו נגד
 כל אחיו. אף יצחק עמד בגבורה נגד כל בני גרה. מה יוסף
 בעושר אף יצחק בעושר שנאמר (שם כ"ז) ויגדל כו'. כן הגי'
 בראשית חכמת פ' גידול בנים] מנן שהיה נאה יצחק ביוסף.
 כתיב ביוסף ויהי יוסף יפה תואר וגו'. וכשהלך אצל אחיו מה
 אמרו הנה בעל החלוטות הלזה בא ונאמר ביצחק מי האיש הלזה
 וגו' מה הלזה האמור ביוסף שהיה נאה אף הלזה האמור ביצחק
 שהיה נאה. בכח מנן שהיה יצחק גבור בכח האה כמה בורות
 חפר שנאמר וישב יצחק ויחפור וגו' ויחפרו עבדי יצחק וגו' ויחפרו
 באר אחרת וגו' ראה גבורה שהיתה בידו. עושר מנן שנאמר
 ויגדל האיש וגו' ויהי לו סקני צאן וגו'. וכשנים מנן (שם ל"ח)
 ויהיו ימי יצחק מאה שנה ושמונים שנה ואברהם בן קע"ה וזה בן
 ק"פ. למה. אלא אמר לו הב"ה אחת זכות בחמש דברים אלו

הרי אני מוסיף לך חמש שנים משל אביך לכך נאמר (תהלים צ')
 יראה אל עבדיך וגו'. כל מי שיש לו זכות וזכה בחמשה דברים
 אלו. וכל מי שאין לו זכות חמשה פורעניות באות לו כנגדו ומי היה
 זה יואב שנאמר (ש"ב ג') יחלו על ראש יואב וגו'. זה כנגד הכח
 מי שהוא זב אין לו כח. ומצודע כנגד חנוי מי שהוא מצודע אפי'
 הוא בחור והצרעת עליו אין כעור ממנו. מחזיק בפלך כנגד העושר
 שיהא כאשה עניה. וחסר לחם כנגד החכמה שנאמר (משלי ט')
 לכו לחמי בלחמי וגו' מפני מי שאין לו לחם אין לו פנאי לעסוק
 בתורה ונופל בחרב כנגד השנים אלו חמשה פורעניות כנגד חמשה
 דברים של שבח. מי שאינו זוכה בשבח. יורש אלו חמשה מיני
 פורעניות כיואב. אבל מי שזוכה בשבח נוטל כיצחק שנא' ויהי
 כי זקן יצחק ורוד צווח ואומר (תהלים ט"ח) תחת אבותיך יהיו בניך
 הוי' אומר ויהי כי זקן יצחק. ד"א ויהי כי זקן יצחק וש"ה (שם מ"ם)
 רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. אמרו לו
 ישראל רבות עשית וגו' למה כל נפלאות שאתה עושה בשבילנו כל
 מחשבות שאתה מחשב בשבילנו. שנאמר נפלאותיך ומחשבותיך
 אלינו. בשבילנו אתה מיסר את הרשעים ומיסר את הצדיקים.
 האיד. יודע הקב"ה שיצחק מחכב את עשו. ועתיד היה לברכו
 אמר הקב"ה הריני מכתה את עיניו כדי שלא יהא רואה למי שהוא
 מברך. כדי שיטול יעקב את הברכות לפיכך ויהי כי זקן יצחק.
 ד"א ויהי כי זקן יצחק. מה כתיב למעלה ויהי עשו בן ארבעים
 שנה וגו' ותהיין מורת רוח וגו'. ויהי כי זקן יצחק וש"ה (משלי י"ו)
 כעם לאביו בן כסיל וגו'. ותהיין מורת רוח ויקרא את עשו בנו
 הגדול בכל זאת אביו קרא אותו גדול. (בראשית כ"ו) ויקרא את
 עשו בנו הגדול ואמו קראה אותו גדול שנאמר (שם) ותקח רבקה
 וגו'. אמר הקב"ה הנה זקן וזקנה שאין בהם דעת אני קראתיו
 קטן. שנאמר (עובדי א') הנה קטן נתתיך וש"ה (איכה ג') מי
 זה אמר ותהי וגו' משל למי שהיה מכתוב טירו"ניא (פי' גיבורים)
 בא אחד להכתוב לו את בנו. אמר לו ראה לבני. מה בחור
 מה גבור ובעל קומה. אף אמו אמר' ראה מה בנינו בעל קומה.
 אמר לחם בפניכם הוא גבור ובעל קומה איני יודע הרי העין (פי'
 טאונים ומדידה) אם יהא בו קומ' מדרו ונמצא קטן ונפסל. כך
 רבקה קראה אותו גדול. ויצחק קרא אותו גדול. אמר לחם הב"ה
 ומי בעולמי שליט ומושל בלעדי שנאמר (שם) מי זה אמר ותהי

ה' לא צוה. א"ל הקב"ה מה לכם לצוות בכיתי אני עשיתיהו קטן
ואתם קוראין אותו גדול. ואינו אלא קטן שנאמר הנה קטן נחתיך
בגוים וגו'.

פרק מ"א נביאים. ועלי זקן מאוד. וש"ה אשרי אדם
שומע לי וגו' כי מוצאי וגו'. וחוטאי חומס נפשו וגו'. מי גרם
לעלי שיאריך ימים וזקן הרבה שה' עוסק בתורה. שנאמר ועלי
הכדן יושב על הכסא וגו'. היינו דכתיב אשרי אדם וגו'. למה כי
מוצאי וגו' וחוטאי וגו'. כל משנאי אהבו מות אלו בני עלי בני
בליעל לא ידעו את ה' הרי צדיק גמור שנקרא רשע בעד בניו.
שנאמר בני בליעל כאילו אמר בנים של בליעל. ובליעל בכל התורה
רשע הוא וכל ישראל היה שונאים אותו על בניו. שנאמר ומשפט
הכהנים וגו'. גם בטרם וגו' וחרי חטאת הנערים וגו'. והיו ישראל
דואין אותן ואומרים זה לזה ראה אלו כהניו של הקב"ה איך הם
משחמשיין וכת קול משיבן לעצמן הם עושין שנאמר (משלי ח')
וחוטאי חומס נפשו כל משנאי אהבו מות וכתיב כיום אחד ימותו
שניהם. שנאו החיים ואהבו את המות ומתוך הצרה הואת קפצה
זקנה על עלי. ועלי זקן מאוד. ד"א (ש"א ב') ועלי זקן מאוד.
אחה מוצא בכל מי שכתוב זקנה. אין שם מאוד אלא כאן. ועלי
זקן מאוד. והוא בן תשעים ושמונה שנה היה. וש"ה (איוב ל"ד)
אשר לא נשא פני שרים וגו'. משל לבריון (פי' פרוץ) שנטל אבן
והק באקונין של מלך. אמר המלך טלו את האבן ושברו בה את
צווארו. כך עשו בני עלי. הכעיסו להקב"ה יותר מדאי שנאמר
(ש"א ב') וחרי חטאת נערים גדולה מאוד. אמר הקב"ה אף עלי
זקין מאוד שנאמר ועלי זקן מאוד. ד"א ועלי זקן מאוד שלשה
כתרים היו בידו כהן גדול מלך ואב בית דין. כהן גדול. שנאמר
(שם א') ועלי הכהן. שהיה כהן גדול. יושב על הכסא. שהיה
מלך. על סווחת היכל ה'. שהיה אב בית דין. ובעונות בניו
ידד משלשתן. שנאמר (שם ב') ועלי שוכב סתם. שלא היה כהן
גדול. בטקומו שלא היה מלך. ועינו החלו כחות. שלא היה
אב בית דין שנאמר (ש"ה ו') עיניך ברכות בחשבון. ראה מה
חבנים גורמים לאביהם. ועלי זקן מאוד. ד"א ועלי זקן מאוד.
שלשה הוקינו במהרה מפני רעת בניהם. יצחק תחילה מפני צרותיו
של עשו בנו שהיה משתחוה לע"א והיה מקטיר לה. והעשן
עולה ומתוך כך כרו עינו של יצחק. לכן כתיב ויהי כי זקן יצחק

אף עלי הוקין מפני צרת בניו. ועלי זקן מאוד. מפני מה ושמע
 את אשר יעשו בניו. אף שמואל הוקין מפני צרת בניו שנאמר
 (ש"א ח') ויהי כאשר זקן שמואל. והלא כל ימיו היו נ"ב שנים
 אלא מפני צרת בניו קפצה עליו זקנה שנאמר (שם) ולא הלכו
 בניו בדרכיו. א"ר סימון נקיים היו בני עלי מן הדבר הזה דכתיב
 (ש"א ב') את אשר ישכבון את הנשים. אלא כך היו עושים לא
 היו מקריבין את הקרבנות בשעתן. והיו בנות ישראל מביאות תור
 או בני יונה אצלן בשביל טהרתן. כשם שכתוב (ויקרא י"ב)
 ובמלאח ימי טהרה וגו'. ותמן כתיב (ש"א ב') הצובאות אל פתח
 אהל מועד. והיו נוטלין ומעבירין השעות ולא היו מקריבין בשעתן.
 והיו בנות ישראל סבורות שנטהרו. והולכות ומשמשות לבתיהן
 שנאמר ואת אשר ישכבון את העם לא נאמר. אלא את הנשים
 משכיבין את הנשים עם בעליהן טמאות מי גרם להן שהיו מניחין
 את הקרבנות ולא היו מקריבין אותן בשעתן. שנאמר מחטיאים עם
 ה' אין כתיב כאן אלא מעבירים¹). מעבירים השעות החחיל אומר
 להן אל בני אמה לו הקם"ה אתה מחרשל בבניך ואומר להם אל
 בניי ושלמה צוח (משלי כ"ג) אל תמנע מנער מוסר וגו' אתה
 בשבת וגו' משיבין ואומרים לו ישראל אם כן (מיכה ז') רעה עמך
 בשבתך:

פרק כ"ב תורה. (בראשית כ"ז) ויתן לך האלהים ממל
 השמים. וש"ה (תהלים קל"ג) כטל הרמון וגו'. וירח את רוח
 בגדיו וגו' מה אלו הן בגדיו. אלא כך שנו רבותינו. עד שלא
 הוקם המשכן היו הבהמות כשרות. והעבודה תלויה בבכורות.
 אדם הראשון שהיה בכור לעולם. לבש תחילה בגדי כהונה. שנא'
 (שם ג') ויעש אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. וכתיב
 (ויקרא י"ז) כתנת כר קרש ילכש. אדם הראשון מסר את הבגדים
 לשם. שהיה בכורו של נח שנאמר (בראשית י"ד) ומלכי צדק וגו'.
 שם מסרן לאברהם. ואברהם ליצחק. ויצחק לעשו. שהיה בכור.
 כיון שראה יצחק שנשיו עובדות ע"א. נטלן מן עשו והפקידן

(1) מעבירים השעות. שבת רף נ"ה ב' א"ר בוגא ברי' דר"י מעבירים כתיב.
 וכתב רש"י ו"ל. קשה בעיני שם ההכנס הנזכר כאן. כי אומר אני שטעות גדול הוא
 וכו' והאי מעבירים לשון רבים הוא ואע"פ ה' קאי ולאו אבני עלי שהרי הם עובדים
 ולא היו מעבירים את אחרים עכ"ל וכתבם מחק בגמרא. מפורש כאן שהיו מעבירים
 השעות. כי מחטיאים אין כתיב כאן ולא כמו שכתב. שהם היו עובדים.

אצל רבקה. כיון שעמד יעקב ונטל את הבכורה מן עשו. אמרה
 רבקה הואיל ולקח יעקב הבכורה. כדון הוא שילבש הבגדים הללו.
 שנאמר (שם כ"ז) ותקח רבקה את בגדי עשו וגו'. נכנס אצל אביו
 והריח. שנאמר (שם) וירח את ריח בגדיו. שהריח יצחק באותו
 הריח שנעקד על גבי המזבח. ד"א וירח את ריח בגדיו. בגדיו.
 אותן הרשעים שבגדין בהקב"ה כשהן עושין חשוכה. כך הן עונותיהם
 (תהלים ט"ה) כמור ואהללות. לכך נאמר וירח וגו'. כריח השדה.
 כריח הקרבנות שבציון שנאמר (ירמיה כ"ו) ציון שדה תחרש. אמר
 לו טול הברכות שנתנו לך. ויתן לך האלהים. כדון אם יש לך
 מעשים נותן לך. ואם לאו אינו נותן לך. אבל בעשו לא אמר
 לו ויתן לך. אלא הנה משמני הארץ וגו'. לא הזכיר הקב"ה אלא
 הנה משמני הארץ. אבל ליעקב ויתן לך האלהים מטל השמים.
 משל לסוחר שזכרו לו כלים שני בני אדם. אחד מכרו לו כלים
 בעשרה זהובים. ואחד במאתי זהובים. הלכו עמו ליטול הימנו.
 מיד נתן לאותו עשרה זהובים וחלק לו. והשני היה משהה. אמר
 לו לאותו נחת מיד ואני יושב ממתי. אמר לו אותו ה' לו ליטול
 קימעה בעשרי זהובים. והיה כדו ונתתי לו. אבל אחה מאתים
 יש לך ליטול ואני עומד מן השלחן שתטול. כך לעשו נתן מיד.
 הנה משמני הארץ וגו'. למה שאין לו אלא העולם הזה. אבל
 ליעקב (תהלים ל"א) מה רב טובך וגו'. ד"א ויתן לך האלהים
 מטל השמים. זה המן. שנאמר (במדבר י"א) וזכרדת הטל זה המן.
 ומשמני הארץ. זה הבאר. שהיתה מעלי להן דגים. ורוב דגן
 ותירוש. אלו שלוים. יעברוך עמים אלו בני נח. וישתחוו לך
 לאומים אלו בני ישמעאל. הנה נביר לאחיד אלו בני קטורה.
 וישתחוו לך בני אמך. זה עשו ואלופיו. אוררך ארורה. זה בלעם.
 ומברכך ברוך. זה משה שנאמר וזאת הברכה שנאמר וגו'.

פרק כ"ג נביאים. (מיכה ה') והיה שארית יעקב כטל.
 וש"ה (איוב כ"ט) שרשי פתוח עלי מים וגו'. אמרו ישראל מפני
 שבנינו עוסקין בחורה שנמשלה כמים דכתיב (ישעיה נ"ה) הוי כל
 צמא וגו'. לפיכך הברכות באות עלינו שנאמר (איוב שם) שרשי
 פתוח וגו'. אימתי בשע' שחזור הקב"ה על כל העולם ליתן להם
 חורה שנאמר (דברים ל"ג) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. ולא בקשו לקבל.
 וכיון שבא אצל ישראל מיד קבלו עליהן שנאמר (שמות י"ט) ויענו
 כל העם יחדיו וגו'. אמר להן אם כן טלו הברכות לעצמכם. שנא'

ויתן לך. לפיכך שרשי פתוח וגו' בשביל כך וטל ילון בקצירי וגו'.
 והיה שארית יעקב וגו'. ד"א והיה שארית יעקב אמרו לו ישראל
 כטל אתה עוש' אותנו. אמר להם כשאתם זוכין. וכן הוא אומר
 (דברים ל"ג) וישכן ישראל בטח בדד וגו'. ולמה כטל. אלא את
 מוצא אפילו צדיק שבצדיקים אינו שולט בטל. אלא הקב"ה לעצמו.
 הצונד לידע בשעה שעמד אליהו ונשבע ואמר (מ"א י"ז) חי ה'
 אלהי ישראל אשר עמדתי וגו'. ולא שמע הקב"ה אלא הטל היה
 יורד. מנין שכן הוא אומר לאליהו (שם י"ח) לך הרא' לאחאב
 ואחנה טל לא נאמר. אלא ואחנה מטר. מכאן שהי' הטל יורד כל
 אותן הימים. שאין אדם שולט בטל אלא הקב"ה. כך אמר הקב"ה
 לישראל כשאתם עושין הצוני כשם שהטל אין בריה שולטת בו.
 כך אף אתם אין בריה שולטת בכם. שנא' (מיכה ה') והיה שארית
 יעקב. ד"א והיה שארית יעקב. גדול הטל מן הגשם שבעת ימים
 מזכירין אותו ביום הראשון של פסח. אבל הגשם מזכירין אותו
 ביום טוב האחרון של חג. גדול הטל שאם אמר אדם בימות
 החמה מוריד הגשם מחזירין אותו. אבל אם אמר מוריד הטל בימות
 הגשמים אין מחזירין אותו. גדול הטל שגור ר' תענית שירדו
 גשמים ועמדה וקנה אחת ועשתה לה כירים. והעלתה אותו לראש
 גג ליבשה. והיו הכל מתריעין ומתפללין שירדו גשמים. ואותה
 הזקנה מתפללת שיהא חורב. ואומרת אל תשמע להן עד שתייבש
 הכיריים שלי ושמע לה הקב"ה. מפני שהפילה בקשה. שנאמר
 אחיה כטל. ד"א כטל מאת ה'. שני דברים שאלו ישראל שלא
 כהוגן. אמרו שימני כחותם וגו' (פבר נכתב בפסיקתא עד אחיה
 כטל לישראל) למה שהטל סימן יפה לחתיית המתים. שנא' (ישעי'
 כ"ו) יחיו מתוך וגו'. א"ר ברכיה ישעיה צוות לפני הקב"ה נבלתי
 יקומון. אותן שמתנבלין בשבילו. זה נצלב. למה שמל את בנו.
 זה נשרף למה. ששומר שבת. זה נהרג. למה שעסק בחורה. לכך
 נאמר (שם) כי טל אורות טליך:

פרק מ"ד כתובים. (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא
 עיני. וש"ה (זכריה ד') מי אתה הר הגדול וגו'. זה משיח שהוא
 גדול מן האבות. שנאמר (ישעיה נ"ב) הנה ישכיל עבדי וגו'. ירום
 מן אברהם דכתיב (בראשית י"ד) הרמותי ידי וגו' ונשא מן משה
 דכתיב (במדבר י"א) כי תאמר אלי שאהו בחיך. וגבוה ממלאכי
 השרת. דכתיב (יחזקאל א') וגביהן וגבה להן. לכך מי אתה הר

הגדול והרובבל ממי הוא מדוד שנאמר (ד"ה א' ג') וכן שלמה
 רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יהורם בנו וגו' אמון
 בנו יאשיהו בנו ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים וגו' ובני
 יהוקם יכניה וגו' ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו ומלכירם ופדיה
 וגו' ובני פדיה זרובבל ושמעי וכן זרובבל משולם וחנוניה ושלמית
 וגו' וכן חנניה פלטיה וישעיה ובני סכניה שמעיה וגו' וכן נעריה
 אליועיני הודויהו ואלשיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה וענני שבעה.
 מהו שבעה מה שכתוב במשיח (זכריה ד') כי מי בו ליום קטנות
 וגו' (שם) שבעה אלה עיני ה' לכך מי אחת הר הגדול לפני זרובבל
 למישור. אותו שכתוב בו (ישעיה י"א) ושפט בצדק דלים והוכיח
 במישור. והוציא את האבן הראשה של אבינו יעקב שנא' (בראשי'
 כ"ח) וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן וכן דניאל אומר (דניאל ב')
 חזה היות עד די מטורא איתגזרת אבן די לא בידין וגו'. ומתיכן
 הוא בא דרך ההרים שנאמר (ישעיה נ"ב) מה נאוו וגו'. אותה
 שעה ישראל מסתכלין ואומרים אשא עיני אל החרים מאן יבוא
 עזרי עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ:

פרק כ"ה תורה. ויצא יעקב מבאר שבע וש"ה (משלי י"ב)
 דרך אויל ישר בעיניו. זה עשו שכתוב בו (בראשית כ"ח) וירא
 עשו כי רעות וגו' וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וגו'.
 הוסיף צרה על צרה. דרך אויל ישר בעיניו. (משלי שם) ושומע
 לעצה חכם זה יעקב. שנאמר ויגד לרבקה את דברי עשו בנה וגו'.
 ועד מתי הוא מתנחם כשיהרג אותך. ועתה בני שמע בקולי.
 אמרה לו כבר שמעת לי ונטלת את הכלכות. אף עכשו שמע לי
 שתחיה. אמר לה יעקב וכך היא הדרך שאצא חוץ מדעת אבא
 ויאמר לי אף הוא מיד (בראשית כ"ח) ויקרא יצחק אל יעקב וגו'
 קום לך וגו'. כיון ששמע יעקב אמר לו תן אכסטריון (פ"ה ברכה
 עיין בס' כחר כהונה ארך אגיסטריון) אמר לו ואל שדי יברך
 אותך וגו'. מיד וישמע יעקב וגו' ויצא יעקב ויפגע במקום. לכך נאמ'
 ושומע לעצה חכם. ד"א ויצא יעקב. וש"ה (משלי ו') בהתהלךך וגו'
 בהתהלךך תנחה אותך. בשעה שאדם יגע בתורה בחייו. בשכבך
 תשמור עליך שהיא משמרת אותו מן רימה ותולעת. והקיצות היא
 השיחך כשיעמדו הכל לדון. היא סניגור שלו ומלמדת עליו זכות.
 ד"א בהתהלךך זה יעקב. שהיה עוסק בתורה כשיצא מבית אביו
 בשכבך חשמור עליך אימתי ויקח מאבני וגו'. היה הוא שוכב

והיתה היא משמרתו. והקיצות היא תשוּחך. אימתי וייקץ יעקב
 משנתו. ד"א ויצא יעקב וש"ה (ש"א ב') רגלי חסידיו וגו' זה אברה'
 שרדף אחר המלכים (ישעיה מ"א) מי העור ממזרח וגו'. ורשעים
 בחשך ידמו אלו ששה עשר מלכים שהרג שנאמר (בראשית י"ד)
 ויחלק עליהם לילה וגו'. ד"א רגלי חסידיו ישמור. זה יעקב כשיצא
 לילך לחרן שכן הב"ה אומר לו (שם כ"ח) והנה אנכי עמך וגו'
 ורשעים בחושך ידמו זה עשו דכתיב (איוב כ') כל חשך טמון לצפוניו
 וגו' (עובדיה א') והיה בית יעקב אש וגו' ורשעים בחשך ידמו.
 שיצא לרדוף אחר יעקב בעשר שעות והכניס הב"ה את השמש.
 ועשה את היום עשר שעות. שנאמר ויפגע וגו' והיה עשו עומד
 בחשך ודומם. ואינו יודע להיכן לילך. למטה (ש"א ב') כי לא
 בכח יגבר איש. אמר לו הקב"ה. שמא גבור את. אף לעתיד
 לבוא כך הוא עושה לישראל שנאמר (משלי ד') ואורח צדיקים
 כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום דרך השעים כאפילה לא ידעו
 במה יכשלו. ואם אתה תמיה על הדבר הרי בעולם הזה היה כבר.
 שנאמר (שמות י') לא ראו איש וגו'. ד"א רגלי חסידיו ישמר. כיון
 שיצא יעקב מבית אביו לא הוציא בידו אלא מקלו. שנא' (בראשית
 ל"ב) כי במקלי וגו'. אמר הב"ה ליצחק כך עשה לך אברהם אביך.
 לא נתן לך כל מה שהיה לו. שנאמר (שם כ"ח) ויתן אברהם את
 כל אשר לו ליצחק וכן (שם כ"ד) ויאמר אברהם אל עבדו וגו'.
 מהו המושל. אמר רב שמואל בר רב יצחק שהשליטו על כל מה
 שיש לו. ואמר לו אפילו אתה מאבר מה שיש לי וקח לבני משם
 אשה. מיד (שם) ויקח העבד עשרה וגו' וכל טוב אדניו בידו זה
 הייתקי שהלכה בידו. ויתן אברהם את כל אשר לו וגו'. ולא עוד
 אלא התחיל העבד טחלק. לזו קטלאות. ולזו טבעות. ושלמה צווח
 (משלי י"א) יש מפור ונוסף עוד. שכרכו הקב"ה שנא' (בראשית כ"ח)
 וידי אחרי מות אברהם וגו'. ראה כמה עשה אברהם ליצחק. ויצחק
 לא עשה כן ליעקב. אלא הוציאו ריקן אמר לו הקב"ה חשכת מן
 המסכן הזה למחסור לך. שנאמר (משלי י"א) וחשך מיושר אך
 למחסור. ומה היה לו נסתלקה הימנו שכינת. ואין את מוצא שנדבר
 עמו אלא כשעה שמת. וראה מה עשה עשו ליעקב. ראה אותו
 ריקם. ולא נחרם עליו אלא אמר הריני קודמו לדרך. ואינו יכול
 לעבור בדרך ושם אני הורגו שנאמר (עמוס א') כה אמר ה' על שלשה
 וגו'. על רדפו בחרב אחיו וגו' ידע יעקב ותלה עיניו להקב"ה. ועשה

לו הקב"ה נסים. ונתן מקלו במים. ונקרע הירדן ועבר. שנאמר
 (בראשית ל"ב) כי במקלו וגו'. המחין עשו בדרך. ולא עבר משם
 ועקב. והרגיש שעבר הירדן. מה עשת הרף אחריו. שוב קדמו למערה
 מקום במרחץ. אמר יעקב לא פת ולא דבר יש בידו. נכנס אני
 ומחמם את גופי במרחץ הנה. בא עשו והקיף את המרחץ הנה.
 בשביל שלא יצא יעקב משם אלא אמר שהוא מת. אמר לו הקב"ה
 רשע כנגדי את מודונו. אני אמרתי לו (שם) הנה אנכי עמך וגו'.
 אמר לו יעקב באותה שעה כך עשית לי על שמך אני בטוח. ויצא
 יעקב וגו'. ויפגע במקום ואין פגיעה אלא הפילה. שנאמר (ירמ' ז')
 ואתה אל תחפלל וגו'. אמר דוד (תהלים קכ"א) הנה לא ינום וגו'
 ה' ישמור צאתך וכואך וגו'.

פרק כ"ו נביאים. (הושע י"ב) ויברח יעקב שדה ארם.
 וש"ה (ישעיה כ"ו) לך עמי בא בחדריך וגו'. לך הסתכל בחדרי
 לבך. וראה שלא לפי עונותיך הבאתי עליך יסורים. שנאמר חדרוך
 ואין חדרוך אלא כליות שנאמר (משלי כ') נר ה' נשמת אדם וגו'.
 ואם באו עליך יסורים אל תפתח את פיך. וחקרא תגר אחר מידת
 הדין. אלא (ישעיה כ"ו) וסגור דלתך בערך למה חבי כמעט הגע.
 שאין הייסורים מתעכבין בעולם. עוברין הן שנאמר (שם) עד יעבור
 זעם. ד"א לך עמי בשעה שאתה רואה שעה חצופה. אל תעמוד
 כנגדה. אלא הן לה מקום. לך עמי וגו' הסתכלו לי כביכול. בשעה
 שראיתי שעה חצופה בעונותיכם. נחתי לה מקום שנאמר (איכה ב')
 ב' השיב אחור ימינו וגו'. אף אחס לך עמי וגו'. שכל מי שעמד
 נגד השעה נפל בידה. וכל מי שנתן מקום לשעה. נפלה בידו.
 נבות עמד כנגד השעה. ומה נעשה לו (מ"א כ"א) ויעידוהו וגו'
 לאמור בדרך נבות אלהים ומלך ויוציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים
 וימות ומי גרם לו לפי שעמד כנגד השעה. אבל אברהם נתן מקום
 לשעה וברח מנטרוד מלך הכשדים. שנאמר (בראשית י"ב) לך לך
 וגו'. וילך אברהם וגו'. וחזרה השעה ונפלה בידו. שנאמר (שם כ"ז)
 ואביסלך הלך אליו מגרה ויאמר ראה ראינו וגו'. יוסף נתן מקום לשעה.
 בשעה שהיו מוכרין אותו לישמעאלים. ולא היה יכול לוטר אחיכם
 אני. אלא שתק ונתן מקום לשעה. וחזרה השעה ונפלה בידו. שנא'
 (שם נ') וילכו גם אחיו ויפלו לפניו וגו'. יעקב נתן מקום לשעה
 וברח מפני עשו. שנאמר (יהושע י"ב) ויברח יעקב וגו'. וחזרה
 ונפלה השעה בידו. שנאמר (בראשית ל"ז) ויקח עשו את נשיו וגו'

לכך נאמר לך עמי בא בחרדיך וגו'. ד"א ויברח יעקב. וז"ה (משלי כ"ב) ערום ראה רעה ונסתר וגו'. זה יעקב ומה ראה וברח אלא כיון שנטל את הברכות. התחיל עשו מבקש לחרגו. שנאמר (בראשית כ"ז) וישטום וגו'. הלך לו אצל ישמעאל. שנא' (שם כ"ח) וילך עשו אל ישמעאל. אמר לו יצחק אחיך אבי הוא. ואיני יכול להורגו. אלא בא לך עמי והורגו (עיין לעיל בראש הספר) את שאחיק הוא. שבשכילו גרשך אברהם מביתו. שכך אמרה שרה (שם כ"א) גרש האמה הזאת וגו'. אחת הורג לאחיק ואני הורג ליעקב אחי. ואנו נוטלין כל העולם כולו לעצמינו. ועוד חושב בלבבו לאמור משהוא הורג לאבא. ואני ליעקב אחי. אני בא בדין על ישמעאל לומר למה הרגת את אבא. ואני הורגו ונטל כל העולם כולו לעצמי. אמר לו הקב"ה אין ברייה יודעת מה שחשבת בלבבך. שנאמר (יחזקאל ל"ה) יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנה וה' שם היה. חייך שם הייתי הריני מפרסמך ומודיע לכל. מה שבקשת לעשות. שנאמר (ירמיה מ"ט) כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתרו ואין חשפתי אלא פרהסי' שנאמר (ישעיה נ"ה) חשף ה' את זרוע קדשו וגו' וגליתי את מסתרו למה שבקש לשדר את (ירמיה מ"ט) זרעו ואחיו ושכניו ולפיכך ואיננו. כשראה יעקב המעשים הללו. אמר מה אני יושב כאן לחבול בנפשי ובנפשו של ישמעאל. לכך נאמר (משלי כ"ב) ערום ראה רעה ונסתר (הושע י"ב) ויברח יעקב שדה ארם. ורוח הקדש צווח ואומרת (איוב כ"ז) וישלך עליו ולא יחמול מידו ברח יברח:

פרק כ"ז בתובים. (חלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני וגו'. וז"ה (מלאכי א') ועינכם תראנה וגו'. ומה לכם לראות מפלתו של שר אדום. מה כתוב למעל' הימנו. (שם) כי תאמר אדום רששנו וגו'. הרי מפלתו. איני מבקש מכם. אלא שבח וקילום שנאמר (שם) ואחס תאמרו יגדל ה'. קשה היא שר של אדום וכן זכריה אומר (זכרי ו') ואשוב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות יוצאות וגו' אמרו ישראל. מאין יבוא עזרי מן איזה מלכות את נראה. ומן איזה מלכות את יוצא ומחזיר מלכותך. ואמר (ישעי' ב') והיה באחרית הימים נכון יהיה וגו'. וכן דניאל אומר (דניאל י"ב) ואני שמעתי ולא אבין ואומרה אדוני מה אחרית אלה. אמר לו הקב"ה כבר הנביא קידמך ואמר (ישעי' ב') והיה באחרית

דימים נכון ידו וגו'. והלכו עמים רבים וגו'. אותה שעה עזרו מעם ה' עושה שמים וארץ:

פרק מ"ח תורה. (בראשית כ"ט) וירא ה' כי שנואה לאה. וז"ה (תלים קמ"ה) סומך ה' לכל וגו'. אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם. כשיש אוהב עשיר הוא מדבק עמו ונכסף לו. וכשרואה שמטה ידו והעני. אינו סופנו (פי' מחשיבו עוד) אלא נותן עליו אבן. אבל הקב"ה כשהוא רואה לאדם שנכסף ומטה ידו נותן לו יד וזקפו. שנאמר (שם) וזקף ה' לכל הכפופים העומדים אינו אומר כאן אלא סומך ה' לכל הנופלים וזקף לכל הכפופים. לכל הנצבים לא נאמר. אלא לכל הכפופים. אם כן אף הרשעים אם יפלו סומך הוא אותן שנאמר (שם) סומך ה' וגו'. חס ושלום. שאם נפלו אין להם תקומה שנא' (שם ל"ז) שם נפלו פעלי און רחו ולא יכלו קום. ולמה (שם א') יהיו כמוץ לפני רוח וגו' אבל הצדיקים (שם ל"ז) כי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו. היו סומך ה' לכל הנופלים. ד"א וירא ה' כי שנואה לאה. כיון שראה ללאה ששנואה אמר האיק אני מחבבה בפני בעלה. אלה חרי אני וזקפה ונותן לה בנים תחילה. כדי שתהא אהובה בהן בפני בעלה. לפיכך ויפתח את רחמה. וכן עזרא אומר (ד"ה א' ב') וכלב בן חצרון הוליר את עזובה אשה ואח יריעות אמר ר' ברכיה אשתו היתה. ולמה נקראת עזובה שהיתה עזובה וכעורה. לפיכך אמר הקב"ה חרי אני נותן לה בנים כדי שתהיה נאה בהן. שנאמר (שם) ואלה בניה ישר ושובב וארדון. לכך נאמר סומך ה' לכל הנופלים. ד"א וירא ה' כי שנואה לאה וז"ה (דברים כ"א) כי תדוין לאיש. א"ר ברכיה איש זה יעקב. שנאמר (בראשית כ"ה) ויעקב איש חס. שתי נשים רחל ולאה האחת אהובה זו רחל. דכתיב (שם כ"ט) ויאהב גם את רחל והאחת שנואה זו לאה (שם) וירא ה' כי שנואה לאה. וילדו לו בנים האהובה והשנואה. שחיהן ילדו לו. מה שהעמידה לאה. העמידה רחל. לאה העמידה מלכים. ורחל העמידה מלכים. לאה העמידה נביאים. ורחל העמידה נביאים. לאה העמידה שופטים. ורחל העמידה שופטים. והיה הבן הכבוד לשנואה. זה ראובן שנאמר (שם) ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן. והיה כיום הנחילו וגו' כשעה שבקש יעקב ליפטר מן העולם (שם ס"ט) ויקרא יעקב אל בניו וגו'. לא יוכל לבכר וגו'.

ליוסף. למה כי את הבכור וגו' אע"פ שאמרתי גנותו (שם) פחו
 כמים וגו'. מהו עלה כשיבוא משה אותו שכתב בו (שמות י"ט)
 עלה וגו'. הוא פודה אותך. כיון שעמד משה בקש רחמים
 עליו שנאמר (דברים ל"ג) יחי ראובן אמר לו הקב"ה ואל ימות.
 נמצא נוטל דימוס מפי שנים כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו'.
 יחי ראובן בעולם הזה. ואל ימות לעולם הבא. כי הוא ראשית
 אונו וגו'. כחי וראשית אוני. לכך וירא ה' כי שנואה לאה.
 ד"א וירא ה' כי שנואה לאה זש"ה (ירמ' י"ב) היתה לי נחלתי
 כארדה ביער וגו'. מהו וירא ה' כי שנואה שראה הקב"ה שהיא
 עתידה להוציא בנים רשעים. וקרא אותה שנואה. ואילו הן. יהורם
 אחו יואש מנשה אמון יהויקים צדקיהו. יהורם כתיב בו (מ"ב א') וילך
 בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב. השני אחו מה כתיב בו.
 (שם י"ו) ולא עשה הישר בעיני ה' אלהיו כדוד אביו. אמר לו
 ישעיה (ז) העמק שאלה או הגבה למעלה. אמר לו מבקש אתה
 שיחיו המתים. או שיעלה קרח. או שירד אליהו. אמר לו אחו
 יודע אני שיש בך כח לעשות. אלא איני מבקש שחתכבד בשבילי
 שנאמר [שם] ויאמר אחו לא אשאל ולא אנסה את ה'. השלישי
 יואש אע"פ שכתוב בו (מ"ב י"ב) ויעש יואש הישר בעיני ה' כל
 ימיו אשר הורהו יהודע הכהן כיון שמח יהודע הכהן (ד"ה ב' כ"ד)
 באו שרי יהודה וישתחוו למלך או שמע המלך אליהם ויעובו את
 בית ה' אלהי אבותיהם ויעבדו את אשרים ואת העצבים. הרביעי
 מנשה שנאמר (מ"ב כ"א) וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית
 אשר אמר ה' וגו'. החמישי אמון מה כתיב בו (ד"ה ב' י"ג) ולכל
 הפסילים אשר עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם ולא נכנע מלפני
 ה' כהכנע מנשה אביו. הששי יהויקים. מה כתיב שם (שם ל"ז)
 ויחר דברי יהויקים ותעבותיו אשר עשה ולא דיו אלא שמאם במילה
 ומשך לו ערלה. השביעי צדקיהו ומה כתיב בו (שם) ויעש הרע
 בעיני ה' ולא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה'. הרי שבעה
 מלכים רשעים. לפיכך הנביא צווח (ירמ' ט"ו) אומללה יולדת
 השבעה. לכך נאמר וירא ה' כי שנואה לאה. ראה מה עתיד
 לצאת מבני לאה וקרא אותה שנואה. וירא ה' כי שנואה לאה. ד"א
 וירא ה' בפני מי היתה שנואה. בפני בעלה למה שהוכיחה אוחו.
 אימתי שנאמר (בראשית כ"ט) ויעבד יעקב ברחל וגו' כימים אחדים.
 מה שאמר לו רבקה אמו (שם כ"ו) ושבת עמו ימים אחדים

ויאחב יעקב. ויאמר יעקב אל לבן הבה וגו' ויהי בערב וגו' כל הלילה היה משמש עמה סבור שהיא רחל כיון שעמד בבוקר והנה היא לאה. אמר לה ברתיה הרמאה למה רמית אותי אמרה לו ואת לא רמית באביך כשהיה אומר לך (שם) האתה זה בני עשו והיית אומר אנכי עשו בכורך ואת אומר למה רמיתני. אביך לא אמר (שם) בא אחיך במרמה ויקח ברכתך. ומתוך הדברים הללו שהוכיחה אותו התחיל שונאה. אמר הקב"ה אין רפואתה של זו אלא אם יהיה לה בנים. הריני נותן לה בנים. ובעלה נכפת לה לפיכך וירא ה' כי שונאה לאה. ודוד מקלם ואומר (תהלים קמ"ז) עושה משפט לעשוקים וגו' ה' מתיר אסורים:

פרק כ"ז נביאים. (ש"א א') ויהי איש אחד מן הרמחים. וש"ה (קהלת ז') אשר עוד בקשה נפשי וגו'. מהו כך. אלא כשהקב"ה רואה לדור שירשע הוא חוזר ומבקש אפילו צדיק אחד שיתלה בשבילו. וכן את מוצא בירושלים שהיו רשעים. ובקש מהן אפילו צדיק אחד שיתלה להם בשבילו שנאמר (ירמ' ה') שוטטו בחוצות ירושלים וגו'. אם חמצאו איש. למה שצדיק אחד מעמיד את העולם על יסודו וכן שלמה אומר (משלי י') כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם שהצדיק מעמיד את העולם על יסודו כיון שחטאו בימי מיכה היו מקטרין לצלמו של מיכה והיה העשן של שילה עולה מן זבחים של הקב"ה. ועשן צלמו של מיכה עולה מהר אפרים מבית מיכה. ומתערבין כאחת. שנאמר (תהלים י"ח) עלה עשן באפו וגו'. כביכול חוזר ומבקש אפילו צדיק אחד. כדי שלא יהפוך את העולם שנאמר (קהלת ז') אשר עוד וגו'. ואחר כך. מצא לאלקנה אדם אחד. ויהי איש אחד. ד"א (שם) אדם אחד מאלף מצאתי זה אברהם. והיאך. אלא צפוי היה עד שלא יעמוד אברהם שיעמדו אלף דור. ואח"כ אברהם. וכן דוד אומר (תהלים ק"ה) דבר צוה לאלף דור אשר כרת וגו'. וכיון שראה שאין מהם הנייה. אלא כולם רשעים. קפל אותן והעבירן מהם עשרים דור. ואח"כ ברא לאברהם. לכך נאמר אדם אחד מאלף מצאתי. מצא (יהושע י"ד) את האדם הגדול בענקים הוא. כך אף אלקנה נמצא צדיק יחידי בכל דורו. וכל מעשיו של אלקנה דומים לאברהם. האיך אלא אברהם נקרא איש דכתיב (בראשית כ') ועתה השב את אשת איש וגו' ואלקנה כתיב בו ויהי איש. אברהם נקרא נביא שנאמר (שם) כי נביא

הוא. ואלקנה נקרא נביא. שנאמר (ש"א ב') ויבוא איש אלהים
 אל עלי. זה אלקנה. אברהם הקנה להקב"ה שמים וארץ דכתיב
 ברוך אברהם וגו'. ואלקנה הקנה להקב"ה שמים וארץ. שנאמר
 ושמו אלקנה שהקנה להקב"ה שמים וארץ. אברהם נקרא אחד
 דכתיב (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם ואלקנה נקרא אחד דכתיב
 ויהי איש אחד: ד"א ויהי איש אחד. וש"ה (ישעי נ"ה) כי לא
 מחשבותי מחשבותיכם וגו'. אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר
 ודם. מלך בשר ודם. אין אחר משחמש בשרביטו. ולא רוכב
 בסוסו. ולא נקרא אגוס"טוס כמוהו. אבל הקב"ה אינו כן אין
 עינו רעה על בריותיו. אמר הב"ה יש לי שרביט אימתי יבוא משה
 ושחמש בו. שנאמר (שמות ד') ויקח משה את מטה האלהים
 בידו. סוסו סערה דכתיב (נחום א') ה' בסופה ובסערה דרכו.
 יבוא אליהו וירכב בו שנאמר (מ"ב ב') ויהי בהעלות ה' את
 אליהו וגו'. כסאי. יבוא שלמה וישב עליו שנאמר (ד"ה א' כ"ט)
 וישב שלמה על כסא ה' למלך. שמו שנאמר שמע ישראל וגו'.
 יבוא אלקנה הצדיק ויקרא בו ויהי איש אחד. וכן הוא צוח
 (ישעי נ"ה) כי לא מחשבותי וגו': ד"א ויהי איש אחד וש"ה
 (משלי י"ב) לפי שכלו יהולל איש וגו'. למה נשחבת שהיה לו
 שתי נשים שונאות זו לזו. ויכול לעמוד. משל לחבר שצד נחש
 ונישכו והרגו. ועמד תלמידו וצד שנים ולא נזק. למי לשבח.
 לא לחלמיד. כן אדם הראשון לא יכול לעמוד באשה אחת. אלא
 (בראשית ב') וחתן גם לאישה וגו'. ואלקנה היו לו שתי נשים ויכול
 לעמוד בהן. ולו שתי נשים. היו לפי שכלו יהולל איש. (משלי י')
 וזכר צדיק לברכה. זה אלקנה. ושם רשעים ירקב. זה מיכה. למה
 אלא זה נקרא מהר אפרים דכתיב (ש"א א') צופים מהר אפרים.
 וזה נקרא מהר אפרים דכתיב (שופטים י"ז) ויהי איש מהר אפרים
 ושמו מיכיהו. אלא לא דומין זה לזה. זה מחייב את ישראל בצלמו.
 וזה מכפר על ישראל שנאמר (ש"א א') ועלה האיש ההוא מעירו
 מימים ימימה. מפסח לפסח שנאמר (שמות י"ג) ושמרת את
 החוקה הזאת וגו'. ונטל שעיר עזים ומקריב חטאת על כל ישראל.
 לקיים מה שאמר משה (דברים ל"ג) וורו משפטך ליעקב לכך
 נאמר (משלי י') וזכר צדיק לברכה וגו'.
 פרק ג' בחובים. (תלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני
 אל התרי' וגו'. אמר לו הקב"ה לדוד. עד עכשיו אתה אומר

אשא עיניי וגו' כבר אמרתי עליך ביד משה (דברי ל"ג) ואת
 ליהודה וגו'. ואת לדוד שעומד מיהודה שנא' (שם) שמע ה' קול
 יהודה. שמע ה' קולו של דוד כשיחפלה לפניך כשירד על גלית
 ואל עטו חביאנו (ש"א י"ז) וכשוב דוד טהכות את הפלשתי. ודיו
 רב לו וגו'. אימתי (שם) ופלשתים עומדי אל החר מזה וגו'
 ופלשתי עומדים בזכות אבימלך שכיבד לאברהם. שנאמר
 (בראשית כ') ויאמר אבימלך הנה ארצי וגו'. וישראל עומדי אל
 החר מזה. בזכות אברהם. ד"א ופלשתים בטוחי על גליות שנקרא
 זה. שנאמר (ש"א י"ז) הראיתם האיש העולה הזה. וישראל עומדין
 אל החר מזה. בטוחין על הוד שנקרא זה. שנא' (שם ט"ז) קום
 משחרו כי זה הוא: ד"א ופלשתי עומדי על החר מזה מלאך
 השטן מסייען. שנאמר (איוב א') ויאמר ה' אל השטן אי מזה
 חבא. וישראל עומדי מלאכי השרת לסייען שנקראו זה שנאמר
 (ישעי' ו') וקרא זה אל זה. ד"א ופלשתים עומדים על החר מזה
 מלאך השטן מקטרג על ישראל ואומר לא כך אמרו ישראל
 במדבר (שמות ל"ב) ויאמרו זה אלהיך ישראל ומלאכי השרת מלמדן
 עליהם זכות ואומרי לא כך אמרו לך בים (שם ט"ז) זה אלי ואנוהו.
 כיון שתלה דוד עיניו. וראה פלשתי עומדי אל החר מזה וגו'.
 התחיל מתירא ואומר שיר המעלות אשא עיני אל וגו'. אמר לו
 הקב"ה מתירא את. ואומר מאין יבוא עורי. ראה מה אצלך
 (ש"א י"ז) והניא ביניהם זה משה. שנאמר (דברי ל"ד) ויקבור
 אותו בני. כבר זה כתבתי (שם ל"ג) ודיו רב לו ועור מצריו תהיה.
 עורי מעם ה' עושה שמים וארץ:

פרק נ"א תורת. ויזכור אלהי את רחל. וש"ה (מלאכי ג')
 או נדברו וגו'. זה יעקב. שכן כתיב למעלה מן הפרשה ותרא
 רחל וגו' מה ראתה לקנאות עכשיו. כשראתה אחותה נכנסת
 לחופתה לא קנאתה ועכשיו קנאתה. למה קנאתה אלא במעשי
 הטובים קנאת. אמרה אלולי שהיא צדקה ממני לא היה הקב"ה
 נותן לה בני קוד' הימני. לפיכך קנאת במעשיה. שכן כתיב
 (משלי כ"ג) אל יקנא לבך בחטאים כי אם כיראת ה' כל היום.
 לפיכך וחקנא רחל. ויאמר אל יעקב הבח וגו'. אשה שהיא
 עקרה ואינה יולדת היא טחה. אלה אמרה רחל אם איני יולדת
 מן הצדיק הזה. אבא משיא אותי לאחר רשע. ואני טחה עמו
 לעולי הבא. שנאמר (תלים ל"ד) חטוחת רשע רעה לכך אמרה

ואם אין מטה אנכי. ד"א הבה לי בנים אמרה לו אם מבקש
 את אני יולדת כשבקשת עשות צאן שילדו. שנאמר (בראשית ל')
 ויחמו הצאן: ד"א הבה לי בנאי. אם תבקש את אני יולדת. עשה
 כשם שעשה יצחק אביך שהייתה אשתו עקרה והתפלל עליה שנאמר
 (שם כ"ה) ויעתר יצחק. אמר לה יעקב יצחק אבא לא היה לו
 אלא אשה אחת. לפיכך התפלל עליה. אבל אני יש לי ארבעה
 נשי. כבר ילדה לאה. אם לא תלד את יולדת זו. אמרה לו
 ואם אין אתה מבקש לעשות כיצחק אביך. עשה כשם שעשה
 אברהם וקניך. ששמע לשרה כשאמרה לו (שם ט"ז) הנה נא
 עזרני ה' וגו'. אף אתה (שם ל') הנה אמתי בלהה וגו'. ואבנה
 אנכי אין אומר כך. אלא גם אנכי כשם שעשתה שרה: ד"א מה
 ראתה לומר הבה לי בנאי. אלא שנתנבאת שהיא מטה במהר'
 שנאמר (שם ט"ח) ואני בבאי מפרן וגו'. אמרה לו תן לי בנאי
 עד שלא אמות. הה"ד הבה לי בנאי מיד ויחר אף יעקב וגו' וכי
 יש אלהי שני שעוש' כלו' חוץ מרשותו (שם ל') התחת אלהי
 אנכי אשר מנע ממך פרוי בטן ממך מנע אבל ממני לא מנע.
 אלא כבר נתן לי בנאי מלאה. אמר לו הקב"ה. כך אתה מחסד
 אותה ואומר לה התחת אלהי. חייך שאני מעמיד ממנה בן
 שיאמר לאחיו (שם נ') כי התחת אלהי אני. הן מסיתין הדברים
 הללו. כביכול הקב"ה מטה אונו ושומע. וכותב דבריהם. שנאמר
 (מלאכי א') או נדברו וגו' כיון שהרגיש הומן הוציא את ספר
 הזכרון וזכרה הוי (בראשית ל') ויזכור אלהים את רחל: ד"א ויזכור
 אלהי' וש"ה (משלי י') מגורת רשע היא תבואנו זה עשו. שהי'
 מחירא מן הברכות שנטל יעקב. שאמר עכשיו זה מחברך ומוליד
 בני הרב' ואיני יכול לו עוד. וכך נעש' שנאמר (בראשית ל"ז)
 ולא יכלה ארץ מגוריה' וגו'. ויקח עשו את נשיו. למה מגורת
 רשע היא תבואנו' ותאות צדיקי' יתן. זו רחל שהיח' מתאוה לילד
 מן יעקב שנא' (שם ל') ותרא רחל וגו' אף יעקב היה מתאוה לילד
 מן רחל. שכל מה שנשתעבד בשביל' נשתעבד שנא' (שם כ"ט)
 אעבוד שבע וגו' ויהיו בעיניו כימו' אחדי' באהבתו אותה. וכל
 זמן שלא ילדה. לא היה מבקש יעקב לבוא לבית אביו. עד
 שחלד רחל. למת. שאמר בלבו אם אבא לילך אצל אבא עכשיו
 יאמר לי לבן. הואיל ולא ילד' רחל ממך כל השני' האלו. הניח'
 כאן וראה היאך היה מתאוה שילד ממנה. כיון שילד' מיד (שם)

אח
 קול
 לית
 דיו
 גו'
 זמר
 אל
 קרא
 שדין
 קום
 לאך
 מזה
 זמר
 מזה
 אל
 שדין
 דיו.
 וגו'.
 לו
 עלך
 בוד
 ית.
 (ג)
 זרא
 מסח
 נשי'
 ב"ה
 תיב
 יום.
 היא
 לדת
 עמו
 שרה

ויאמר יעקב אל לבן שלחני וגו'. לפיכך נאמר ותאות צדיקי יתן.
 ד"א וזכור אלהי את רחל וש"ה (נתום ב') וזכור אדיריו וכשלו
 בהליכתם. אדיריו זה יעקב ורחל שזכרן הקב"ה ושילם מהן החשבון
 שאמר לאברהם. (בראשית ט"ו) כה יהי זרעך אלא יכשלו בהליכתם.
 שיעקב אמר (שם ל"א) עם אשר חמצא את אלהיך וגו'. והלך
 אל רחל ולא ידע יעקב. ומו גרם לה שמתה בדרך. שנאמר
 (שם ט"ח) ואני בבאי מפרץ מתה עלי רחל. הה"ד יכשלו בהליכתם
 למה הרבה דומ' לרועה שראה את הזאב שנכנס לחטוף כבש נטל
 אבן לזרוק בזאב והלך בכבשה וכך יעקב קילל והיה סבור שהוא מקלל
 ללבן. ולא היה יודע שקללחו הולכת על כבשחו שנאמר ולא ידע
 יעקב. לפיכך מתה בדרך. ולמה מתה בדרך אפרת. אלא אמר
 הקב"ה בני צריכון לה. בשע' שהם חוטאין וגוזלין. והיא מזכרת
 אותי בשם שזכרתה אני שנאמר (ירמ' ל"א) כה אמר ה' קול
 ברמה נשמע וגו'. אמר לה (שם) מנעי קולך מבכי ומה שכר יש
 לה על שנקצרו ימיה ומתה בדרך. כדי שתזכור אותי על בני
 שנאמר (שם) כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם:
פרק נ"ב נביאים. (ש"א א') ותדר נדר ותאמר וגו'. וש"ה
 (חלים ס') לי גלעד וגו'. א"ר ברכיה ארבע כיתות הן. אחת
 אומרת אין תחית המת'. אמר הקב"ה הרי אליהו שהחיה המת
 שהיה מגלעד שנאמר (מ"א י"ז) ויאמר אליהו התשבי מחושבי גלעד.
 יבוא ויעיד לי. הרי לי גלעד. ואחת אומרת אין הקב"ה מקבל
 בעלי תשובה. אמר הקב"ה הרי מנשה כמה חכמים. כמה הרשיע.
 וקבלתיו כשעשה תשובה יבוא ויעיד לי. ואחת אומרת אין הקב"ה
 מציל מן האש אמר הקב"ה הרי חנניה וחביריו הצלתים מן
 הכבשן שהי' מיהודה שנא' (דניאל א') ויהי בהם מבני יהוד' וגו'.
 הרי הודה מחוקקו. ואחת אומרת אין עקרה יולדת. אמר הקב"ה
 יבוא אלקנה מהר אפרים ויעיד על אשתו שהי' עקרה וילדה
 שנאמר (ש"א א') ויהי איש אחד וגו' מהר אפרים. הרי אפרים
 מעון ראשי: ד"א ותדר נדר ותאמר. וש"ה (הושע) והי' אלהי
 הצבאות ה' זכרו. הי' אלהי צבאות. שהוא עוש' צביונו בצבאות
 של מעלה ובצבאות של מטה. והאיך כשבקש עשה צביונו בצבאות
 של מטה. שנאמר (עמוס ט') הקורא למי הים וגו'. וכשבקש עשה
 צביונו בצבאות של מעל' שנאמר (שופטים ה') הכוכבים ממסילוחם
 וגו'. אמר' לו חנה רבש"ע יש לך צבא למעל'. וצבא למט'. אם

מצבא של מטה אני תן לי בנים כשם שאמרת (דברי' ז') ברוך תהי' מכל וגו'. ואם מצבא של מעל' אני. עשה אות שאהי' קיימת כשם שלמעלה חיים וקיימין. לכך נאמר ה' צבאות. ד"א וחדר נדר ותאמר אם ראה תרא' אני עקרה וציון עקרה שנאמר (ישעי' נ"ד) רני עקרה אם ראה לי. תרא' אף לציון וזכרתני לי. ולא תשכח את אמתך לציון: שבע עקרות הן כנגד שבעת ימי בראשית הראשונ' שרה (בראשית י"א) דכתיב ותהי שרה עקרה וגו'. כנגד יום ראשון ומה נברא ביו' ראשון שמים וארץ בעלה של זו הקנהו להקב"ה שנאמר (שם י"ד) ברוך אברם וגו'. השנייה רבקה שנאמר (שם כ"ה) ויעתר יצחק לה' וגו'. כנגד יום שני ומה נברא ביום שני יחי רקיע בחוך המים. אף רבקה הוליד שנים יעקב ועשו שנאמר (ויקרא כ') ואבדיל אתכם מן העמי'. השלישית לאה שנאמר (בראשית כ"ט) וירא ה' כי שנאו' לאה כנגד יום שלישי. וכתיב בו תדשא הארץ דשא. וראובן בנה של לאה היה שנאמר (שם ל') וילך ראובן בימי וגו'. הרביעית זו רחל כנגד יום רביעי ומה נברא בו שמש וירח וכוכבים ומזלות שנאמר ויאמר אלהי' יהי מאורות ועמד יוסף בנה של רחל והן השתחוו לו שנאמר (שם ל"ז) והנה השמש והירח וגו'. החמישית זו חנה כנגד יום חמישי ומה נברא ביום חמישי ועוף יעופף על הארץ. וכן היה שמואל בנה של חנה כעוף הוח הפורה ממקו' למקום וממדינ' למדינה וסופו חוזר לקנו. וכך היה שמואל עוסק בעסקיהם של ישראל. והולך בכל המקומות שנא' (ש"א ז') והלך מדי שנה בשנ' וגו'. ותשובתו הרמחה כי שם ביתו. הששית זו הצללפונית אמו של שמשון שנאמר (ד"ה א' ד') ושם אחותם הצללפונית כנגד יום ששי ומה נברא ביו' ששי אדם. ומה היה לאדם מת ביד אשתו שנא' (בראשית ג') ולאדם אמר וגו' ושמשון בנה מת על ידי אשתו שנאמר (שופט' ט"ז) ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה. (שם) ויאחזוהו פלשחים וינקרו את עיניו. השביעית זו ציון כנגד יום השביעי ומה כתיב בו (שמות כ') וינח ביום השביעי. וציון (תלים קל"ב) זאת מנוחתי עדי עד. לכך אמר ישעיה (נ"ד) רני עקרה לא ילדה וגו'.

פרק נ"ג כתובים. (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני. זש"ה (שם כ') ישלח עורך מקדש. בשעה שיבוא הקב"ה לגאול את ישראל. אינו גואלן אלא מציון. למה שמתחילה משם

נשתכלל העולם. שנאמר (שם ג') מציון סכלל יופי אלהים הופיע
 אימתי (זכרי' י"ד) ועמדו רגליו ביום ההוא וגו'. וישראל אומרים
 אשא עיני וגו' (שם) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וגו'. לבך נאמר
 ישלח עורך מקדש לפיכך רוח הקודש צווחת ואומרת (תהלים י"ד)
 מי יתן מציון ישועת ישראל. ה"א שיר למעלות אשא עיני בשעה
 שברח יעקב מן לבן. והלך לו ויושב בהר ושמע לבן והשיגו
 שנאמר (בראשית ל"א) וישג לבן וגו'. והיה לבן מבקש לילך
 ולהרוג ליעקב שכן משה אומר (דברים כ"ו) ארמי אובד אבי וגו'.
 ומה הוא כן אלא מן לבן הארמי אבד יעקב אבינו. התחיל יעקב
 אומר אשא עיני וגו'. והקב"ה חלך כביכול ונגלה לרשע ועשה
 עצמו שלוחו בשביל לעשות צרכו של יעקב. שנאמר (בראשית
 ל"א) ויבא אלהים אל לבן וגו' ולא עשה אלא הלך לו לבן ולא
 הויקו כלום ובא לו עשו. שנאמר (שם ל"ג) וישא יעקב עיניו
 וירא והנה עשו בא וגו' התחיל מתירא שנאמר (שם ל"ג) וירא
 יעקב מאוד אמר לו מי שרצילך מן לבן הוא יצילך הימנו. שנאמר
 (דברים ל"ג) אשריך ישראל מי כמוך וגו'.

פרק נ"ד תורה. וישלח יעקב מלאכים. חיילו מלאכים
 שלח אלא ראה מה כתיב למעלה (בראשית ל"ב) ויפגעו בו מלאכי
 אלהים. ויאמר יעקב כאשר ראם וגו' וישלח יעקב. וש"ה (ישעי'
 ס') שאי סביב עיניך. אח מוצא מיום שיצא יעקב ממעי אמו.
 צפה הקב"ה שהיה מבקש עשו להרגו. ומסר הקב"ה ליעקב מלאכי
 השרת שהיו משמרין אותו. וכן הוד אומר (תלים צ"א) יושב בסתר
 עליון וגו' כי מלאכיו יצוה לך. והיו מלאכי השרת משמרין אותו
 כל הימים שהי' בארץ ישראל כיון שבא לצאת אצל לבן נסתלקו
 הימנו אותן מלאכי השרת ונמסרו לו אחרים. למה שהמלאכים
 המשמשין בא"י אינן משמשין ח"ל. וכן יעקב ראה אותן כשיצא
 חוץ מן אביו. שנאמר (בראשית כ"ח) ויחלום והנה סולם וגו' לא
 הי' צריך לומר אלא יורדין ואח"כ עולין. שאין דרכן אלא לירד
 מלמעלה ואח"כ לעלות. ומה הוא עולי' ויורדי'. אותן המלאכי'
 שדיו משמשין אותו בא"י על שבא לצאת ח"ל ראה אותן מסתלקין
 הימנו. וירדו מלאכי אחרים ושימשו אותו בח"ל. כיון שבא לחזור
 אצל אביו. אמר הקב"ה למלאכי הראשונים שדיו משמרין אותו
 בא"י אין אחם יוצאין לאפנ"טי (פי לקראת) של בני. משל לבן
 מלכי' שהניח רוטי' וסנ"קליטין שלה ויצא לו אצל הברכ"דיין

ומסר לו אביו לגי'נות הרב' שישמשו אותו אחר זמן כיון שבא לחווה מן ברב'רייא אמר המלך לסנ'קליטין שלו אין אנו יוצאין לאפנטי של בני. הרי הוא בא. והי' הבן מתורא לבא. כיון שתל' עיניו וראה לאביו וכל סנ'קליטין שלו שיצאו לקראתו התחיל שמח. כך יעקב כשבא לחזור אצל אביו אמר הקב"ה למלאכי הראשוני'. נרד ונלך לאפנטי' של יעקב. יעקב שומע שעשו בא. התחיל מתורא אמר לו הקב"ה חלה עיניך ורא' מי בא לאפנטי שלך. כד"א (ישעי' ס') שאי סביב עיניך וראי. מיד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנ' אלהים זה כמד"א (שם ו') וקרא זה אל זה. ואמר להן הואיל שבאתם לקראתי לכו בשליחותי. וישלח יעקב מלאכי'. ורוד צוות ואומר (שם ל"ד) חונ' מלאך ה' סביב וגו': ד"א וישלח יעקב מלאכי'. וז"ה (תלים מ"ג) שלח אורך ואמתך וגו'. א"ר ברכיה כשהצדיקים בעולם האורה עמהם שני (שם נ"ז) אור זרוע לצדיק וגו'. וכן ירמיהו אומר (י"ג) חנו לה' אלהיכ' כבוד וגו' עשו תשוב' לפניו שאין כבוד אלא תשוב'. שכן יהושע אומר לעקב (יהושע ו') בני שים כבוד וגו'. בטרם יחשיך וגו'. עד שלא יסלק את האורה מכם ויסלק את הצדיקי' והנה נמצאין בחושך. (ירמי' י"ג) בטרם יחשיך ובטרם יתגנפו הגליכם על הרי נשף. עד שלא יסתלקו אותן שמתפללין וקודמין את הנשף שנאמר (תל' קי"ט) קדמתי בנשף ואשוע. ללמדך שכל זמן שהצדיקי' קיימין. האור בעול'. כך כל זמן שהי' יעקב בא". היה האור עמו וכשיצא נסתלק האור. שנא' (בראשית כ"ח) ויפגע במקו' וגו'. וכיון שבא לחזור. חזר התורה למקומה בזכותו שנא' (שם) ויזרח לו השמש לפיכך הוא אומר איני חוזר לא"י עד שתשלח אותי האור שהי' עמי. שנאמ' (תל' מ"ג) שלח אורך וגו' שנא' (מיכה ו') חתן אמת ליעקב. וישלח יעקב מלאכי'. אף לעתיד לבא כך הקב"ה עוש' שנא' (ישעי' ס') כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומי' וגו'.

פרק נ"ה נביאים. חזון עובדיהו. וז"ה (איוב ד') ויען אליפו החימני ויאמר א"ר ברכיה למה בחזון נפרע הקב"ה מן עשו אלא את מוצא האיד הקב"ה משלם גמול לשונא ולאורה. לזה לפי מעשיו ולזה לפי מעשיו. כשנחיסר איוב היה אליפו בכור עשו אורבו. וצדיק היה אליפו ולא הוכיח את איוב אלא בחזון. הכתוב אומר ויען אליפו וגו'. על שאמרת למה איני כאברהם וכי נתנסית כאברדם. אברה' נתנסה ולא בעט. ואת בועט (שם) הנסה

פי' ע
רים
אמר
י"ד
שעה
שני
לילך
וגו'
יעקב
עשה
גשית
ולא
עיניו
ויירא
נאמר

אכים
זלאכי
ישעי'
אמו.
זלאכי
בסתר
אותו
סתלקו
לאכים
שיצא
גי' לא
לירד
זלאכי
סתלקו
לחזור
אותו
זל לבן
דב' ריין

דבר אליך וגו'. משל לאחד שהיו לו שתי נשי'. אחת כתובת
 בעשר דיבוא. ואחת כתובת בד' דיבוא. אמר' לו אות' של ארבע
 דיבוא. למה אין אתה נוהג בני כבוד כחברתי. אמר לה את
 כתובתך בארבע דיבוא ושל חברתך בשל עשר כך אמר איוב
 למה אין אתה נוהג בני כבוד כאברדם. אמר לו וכי נתנסית
 כאברדם הנסתה דבר אליך וגו'. ואין נסה אלא אברהם שנאמר
 (בראשית כ"ב) והאלהי' נסה את אברהם. אמר להם ואני לא
 הכנסתי ארבע עטרות. איש חם וישר ירא אלהים וסר מרע.
 אמרו לו אברהם נתנסה בעשרת. והי' לו עשרה עטרות. נקרא
 איתן שנאמר (תלים פ"ט) משכיל לאיתן האורחיו. וכן (מיכה ו')
 האיתנים מוסדי ארץ. ולמה נקרא איתן שחזק עצמו לעשות רצון
 יוצרו. נקרא הימן שהאמין בהקב"ה שנאמר (בראשית ט"ו) והאמין
 בי. נקרא אברם מתחילה וניתוסף לו ה' ונקרא אברהם. ולמה
 ה' נתוסף לו שקיים ה' חומשי תורה עד שלא ניתנו שנאמר (שם
 כ"ז) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'. לפיכך נקרא אברהם.
 נקרא עיט שנאמר (ישעי' מ"ז) קורא ממזרח עיט. היא התרנגולת.
 כשם שהתרנגולת הזו כשהיא עושה אפרוחים משמרתן מן
 כבשות ומן העורבים. ונותנת נפשה עליהן. כך היה אברהם נוהג
 נפשו לישרף. ויהי לכבשן האש. נקרא צור שנאמר (שם נ"א)
 הביטו אל צור חוצבתם. כשם שהצור הזה אין לו מעיים. כך
 היה אברהם בלא מעיים. כשנאמר לו קח את בנך וגו'. ונקרא
 נשיא למו שנקרא רם ונשא שנאמר (שם נ"ז) כי כה אמר רם
 ונשא. ונקרא אדני שנאמר (בראשית כ"ד) ויאמר ברוך ה' אלהי
 אדני אברדם ואם תאמר מפני שהי' עבדו קראו אדון לאו. אף
 אחרים כך היו קוראין אותו שנאמר (שם כ"ג) שמענו אדני וגו'.
 שהוא עשה להקב"ה אדון על כל בריותיו. ונקרא אלהי' שנאמר
 (שם) נשיא אלהים. שהוא הודיע יראתו של הקב"ה בעולמו שנאמר
 (שם כ"ב) ירא אלהים אתה. נקרא נביא שהוא הודיע תחילה
 מה הוא כחה של רוח הקודש שנא' (שם כ') ואחה השב אשת
 האיש וגו'. ונקרא ירא אלהים. שנא' (שם כ"ב) כי עתה ידעתי
 וגו' שהי' ירא מן הקב"ה. ונקרא אוהב שנאמר (ישעי' מ"א) זרע
 אברדם אוהבי. הרי עשרה כנגד עשרה נסיונות. אמר לו אליפו
 שמא יש לך המידות הללו. הנסה דבר אליך תלאתה. הנה יסרת
 רבים. בעלי יסודין היו באין אצלך ואת מנחמן. הסוטא היה בא

ואומר לך כבר¹) היה הקב"ה יודע מה שאני עתיד לעשות שממעי
אמי עשה סומא אותי. ואת אומר לו אל האמר כך. ואת אומר
לו בני אם בניית לך בית. ולא רצית לעשות לך חלונות. מי היה
אונסק אם אתה חשוב עצמך שאתה סריק"לונג (פי' טרקלין) של
הקב"ה ולא משנאה עשה לך כך. אלא שישחכך בך לעתיד לבא.
שנאמר (שם ל"ה) או תפקחנה עיני עורים. וכן הפסח את אומר
אל האמר כך אילו היית אומן ובנית לך חצר ולא רצית להעמיד
בה עמודים מי היה יכול למחות בידך. כך הקב"ה משחכך בך
לעתיד לבא שנאמר (שם) או ידלג כאיל פסח. וכן חרש את אומר
לו אילו היית יוצר ולא רצית לעשות²) לחברתך אוניים. מי היה
מכריחך. כך הקב"ה מחשבך כך לעולם הבא שנאמר (שם) ואוני
חרשי' תפקחנה. אתה היית מנחם כל בעלי יסורין. (איוב ד')
כושל וקימון מליך. ועכשיו שנגעו בך יסורין נבהלת שנאמר (שם)
כי עתה חבא אליך וחלא וגו'. הלא יראתך וגו'. על שאמרת אני
חס וישר אילולי עשה לך כאנוש והביא את המכול אלא שעמד
צדקך בפניך זכר נא מי הוא נקי אבד אמר לו אליפו למה קראת
תגר ואמרת כן הוא עוש' לצדיקים. למה הדבר דומ' לאדם
שעלה לבית' החחיל בוכה. אמרו לו מפני מה אתה בוכ' אמר להן
שאני אדם טוב ולא עשיתי רע מימי. אמרו לו אם כן נוחן לך
דימוס. למה שלא איבד אדם טוב מימי. כך אמר איוב אדם
טוב אני (שם כ"ט) עינים הייתי לעור וגו' (שם ל"א) בחוץ לא
ילין גר וכך הביא את היסורין עלי. אמר לו אליפו אע"פי שהי'
אברהם צדיק לא נאבד שנאמר (בראשית ט"ו) אני ה' אשר
הוצאתיך מאור כשד'. אם צדיק אתה הוא חוזר עליך ברחמי.
שאינו מאבד צדיק שנאמר (איוב ר') זכר נא מי הוא נקי אבד וגו'.
כאשר ראיתי חורשי און. מקנא את ברשעים שהן נתונין בשלות.
שהן זורעי און. וקוצרים עמל. הרי היום בא. ואת רואה כי
מנשמת אלוה יאבדו וגו'. שאנת ארוה וקול שחל. אמר לו סוף

(1) כבר הי' הקב"ה יודע מה שאני כו'. פי' לשון בתמיהא. וכי הי' הקב"ה
יודע שאקלקל בעולם בעיני שעשה אותי סומא ממעי אמי והלא צדיק ורשע לא קאמר
כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.
(2) לחברתך. פי' על דרך אם חבר היוצר מתחלה (שבת דל"א) כי דרך היוצר
לחבר אל הכלי אונים אחר גמר מלאכתו:

בכח
דבע
אח
איוב
סית
אמר
לא
שרע.
קרא
(ה ר')
רצון
אמין
למה
(שם)
דהם.
גולת.
סן
נוחן
(נ"א)
כך
נקרא
רם
אלהי
אף
י וגו'.
נאמר
נאמר
זחילה
אשת
ידעתי
(זרע
אליפו
יסרת
יה בא

ישראל לחטוא לפני הקב"ה שנקרא אריה. שנאמר (עמוס ג')
 אריה שאג וגו' והוא מעלה עליהם לנבוכדנצר שנקרא אריה.
 שנאמר (ירמיה ד') עלה אריה מסוככו. בחודש תמוז שמולו אריה
 ומחריב בית המקדש שנקרא אריה. שנא' הוי אריאל אריאל ומושל
 ביהודה שנקרא אריה. שנא' (בראשית מ"ט) גור אריה יהודה.
 הוא מפרש כאן חמישה שמות וכולן שם אריה. שאנת אריה
 וקול שחל וגו'. ליש אובד וגו' אמה לו אליפו מעצמי לא אמרתי.
 אלא רוח הקודש גנבה לי דבר (איוב ד') ואלי דבר יגונב וגו'.
 וכמה הוכיחו כל אלו. בחזון שנאמר (שם) בסעיפים בחזיונות
 לילה. אמר לו הקב"ה אתה הוכחת לעבדי איוב¹ בחזון. אף אני
 משלח לנביא שיוכיח ויפרע מבית אביך בחזון. שנאמר (עובדי א')
 חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים וגו'. למה שהרבה שיעבדה אותנו
 אף אני משנן חרבי ויורד עליו שנאמר (שם) כי רותח בשמים
 חרבי הנת על אדום תהד וגו'.
פרק ג' כותובים. (תלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני.
 וש"ה (ד"ה א' י"ב) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים וגו'
 אמר ר' ברכיה קשה הוא שרה של אדום שכן זכריה רואה אותו
 שנאמר (זכריה א') ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום
 וגו' שהיה מבקש להדמות לאותן שנקראו כוכבים. שנאמר (בראשית
 ט"ו) הבט נא השמימה וגו'. לישראל שהן נתונן במצולה. זכר
 הוא אומר (עובדיה א') אם תגביה כנשר וגו' שבקש אהום להדמות
 לאותן שנקראו כוכבים שנאמר הבט נא השמימה וגו' (זכריה א') ואחריו
 סוסים אדומים שרוקים ולבנים. אלו המלכים שעמדו הימנו שהן
 אוהבין את הוהב. שרוקים שהן מסרקין גופן של ישראל ונטלין
 ממונן. לבנים כדי להלבין עונותיהם של ישראל. חזר וראה
 קרנות שנאמר ואשא את עיני וארא והנה ארבע קרנות. אלו
 ארבע מלכויות אמר לו כל זמן שהקרנות האילו נראין. אין קרנם
 של ישראל מתרוסס. שנאמר (זכריה ב') אלה הקרנות אשר זהו
 את יהודה כפי איש לא נשא ראשו. אימתי ישראל נושאין ראש.
 כשאנדע קרנם. שנאמר (תלים ע"ח) וכל קרני רשעים וגו' צדיק

(1) כי עשרה שמות נקרא נבואה ורקשה שנבולין הוא חזון כ"ש בריש הספר
 ובבראשית רבה. כ"ש חזת קשות הוגד לי ישעיהו כ"א ולפי שדברת קשות על איוב
 כן יפרע עובדיה מבית אביך בנבואה של חזון:

אלו ישראל שנאמר (ישעי' ס') ועמך כולם צדיקי וגו' אותה
שעה אשא עיני וגו' עורי מעם ה' וגו':
פרק נ"ז תורה וישב יעקב בארץ. וש"ה (דברים ל"ג)
מעונה אלהי קדם וגו'. אותה שעה (שם) וישכון ישראל בטח בדר
וגו'. אין אתה יודע מי קדם אם מעונה אם אלהי קדם ובא דוד
ופרש על ידי משה (תהלים צ') תפלה למשה איש האלהים וגו'
שלא הקדים להק"בה דבר שנאמר (איוב מ"א) מי הקדימני ואשלם.
(דברים ל"ג) ומתחת זרועות עולם. א"ר ברכיה אמר הקב"ה אע"פי
שבראתי את העולם ואני סוענו. אלא בשעה שיש צדיקים למטה.
כאילו הן טוענין את העולם. כך ומתחת זרועות עולם. (שם)
ויגרש מפניך אויב ויאמר השמר. זה עשו ואליפו שכתוב למעלה
ויקה עשו וגו'. ויגרש וגו' אותה שעה וישכון וגו'. ד"א מעונה
א"ר אחא אמר הק"בה לא בראתי מעונה אלא כדי שתהיו עושין
רצוני ומחיראין ממני בתנאין הללו וכן הוא אומר (צפני ג') אמרתי
אך תראו אותי תקחי מוסר ולא יכרת מעונה. ויגרש מפניך אויב
ויאמר השמר. אותה שעה וישכון ישראל בטח בדר. כל זמן
שמ"ה בשלוח אין ישראל בשלוח. משל לקורא דגר שהיה
מוטר בביתו של ארנו היה יושב וסועד וקורא מומר אחר
זמן הביא אדוניו לבן הנץ. כיון שראה אותו הקורא ברח
תחת המטה. והטמין עצמו. ולא פתח עוד את פיו. נכנס המלך
לסעוד לבן ביתו. א"ל למה אינו מומר הקורא. אמר לו מפני
שהכנסת עליו בן נץ. והוא רואה אותו ומחירא ואינו מומר. אלא
הוציא את הנץ והוא מומר. כך ישראל בעולם הזה נתונין בחוצה
לארץ ישראל ומ"ה יושבות בארצם. שנאמר (יחזקאל י"א) אשר
אמרו להן יושבי ירושלים רחקו מעל ה' לנו היא נתנה הארץ
למורשה. והקב"ה אומר לישראל למה אין אתם מקלסין אותי
שנאמר (ש"ה ב') יונתי וגו'. אמר לו משה רבש"ע כל זמן שמ"ה
בארץ אין ישראל נראין בעולם. אלא העבר אותן. והן נראין.
שנאמר (דברים ל"ג) ויגרש וגו' ואחריו וישכון וגו'. אף-הקב"ה
כביכול אינו נראה בעולם עד שעה שיעקור מלכות אדום. שנאמר
(תהלים ס"ז) מלך אלהים על גוים אותה שעה (שם) אלהים ישב
על כסא קדשו. ד"א וישב יעקב. מה כתיב למעלה ויקח עשו
וגו' וש"ה (ישעי' נ"ז) בועקך יצילוך קיבוציך וגו' אלו המלאכים.
שנאמר (בראשית ל"ב) ויאמר יעקב כאשר ראם וגו' (ישעי' נ"ז)

(ג)
יה.
דיה
של
דה.
דיה
תי.
גו.
נות
אני
(א)
חני
מים
יני.
וגו
אוחו
דום
שית
זכן
מות
חרי
שחן
שלין
דאה
אלו
קנים
זרו
אש.
צדיק
דכפר
איב

כולם ישא רוח זה עשו ואלופו. וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו
(שם) החוסה בי ינחל ארץ זה יעקב ובניו וישב יעקב. ד"א וישב
יעקב זש"ה (ד"ה א' כ"ט) כי גרים אנחנו וגו' ותושבים ככל
אבותינו. כך הן הצדיקים עיקר הן בעולם. ועושין עצמם טפילה.
וכך את מוצא באברהם עיקרו של עולם היה. ועשה עצמו טפילה
שנאמר (בראשית כ"ג) גר ותושב אנכי וגו'. וכך יעקב אומר לעשו
(שם ל"ב) עם לבן גרתי. כך ישראל כתיב גרים ותושבים וגו'
לפיכך דוד אומר (תלים ל"ט) שמעה תפלתי ה' ושועתי האוניה
למה כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי:

פרק נ"ח נביאים. חזון עובדיה. זש"ה (במדבר כ"ד)
והיה אדום ירשה וגו' ויירד מיעקב וגו'. כיון שראה יעקב אבינו
את אלופי עשו נתירא התחיל אומר מי יכול לעמוד כנגד כל אלו.
כמה מלכים ואלופים. ואני מתי מספר. האך אני יכול לעמוד
כנגד כל אלו. אמר לו הקב"ה מתירא את. ראה מה אחרוך
אלה תולדות יעקב יוסף מי יכול לעמוד כנגד כל אלו. הקטן
שבבניך (עובדי א') והיה בית יעקב אש וגו'. משל לוחבי שהיה
יושב ועושה מלאכתו. ותלמידו עמו תלה עיניו התלמיד. וראה
גחלים הרבה טעונין קש. התחיל חמיה ואומר לרבו מי יכול
לעמוד כנגד כל אלו אמר לו רבו חייך ניצוץ אחד מן הכור שורף
את כל אלו. כך אמר הקב"ה ליעקב מתירא אתה מאלו חייך
ניצוץ אחד משלך. שורף כולן. שנאמר (ישעי מ"ז) הנה היו
קקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבת. זה
יוסף שנאמר (עובדי א') ובית יוסף להבה לפיכך וירד מיעקב
וגו' הירוד (פי' היותר גרוע) שביעקב מאבד את כולם. והירוד
שבבניך מודווג כנגד עשו. אף עובדיה הירוד שבכל הנביאים נפרע
ממנו. שנאמר חזון עובדיה למה וירד מיעקב. ד"א חזון עובדיה
זש"ה (תהלים ס"ח) גער חית קנה וגו' א"ר פנתם אמר לו דוד
רבש"ע גער לחיה שכולה מן הקנה מלך שלהם כותב בקנה.
והוחם ונטל ככרי זהב וכן איפרכוסין. וכן השילטונין. וכן
איסקריטורין (סופרים) שלה. כמה זהב נוטלין בכל יום (שם).
עדת אבירים בעגלי עמים. שהיא אוכלת שמגן של עמים ובאה
בכתן של אבירים. בכתן של אברהם ויצחק. ואומרת מהן אני.
עשו בן יצחק. ויצחק בן אברהם. מהרפס ברצי כסף. שאע"פ שהיא
כועסת על אדם שחטא. מתרת את הפס ונטלת כסף הימנו.

והיא מתרצה לו. ולא עוד אלא מפורח את ישראל מן עסקה של תורה ומכניסתן במה שיוצר הרע חפץ. שנאמר (שם) בור עמים קרבות יחפצו. אמר הקב"ה אני עוקרת מן העולם אלא אני ואחם ומשיח נעמוד עליה. שנאמר (ישעי' כ"ו) תרמסנה רגל הגלי עני פעמי דלים. רגל זה הקב"ה כביכול שנאמר (תהלים ס') על אדום אשליך נעלי. רגלי עני זה משיח שנאמר (זכריה ט') עני ורוכב על החמור. פעמי דלים אלו ישראל שנאמר (ש"ה ז') מה יפו פעמיך וגו'. לכך אמר לעובדי' שיעמיד לכל המלכיות עליה מפני שהוא קשה שנאמר (עובדי ד') חוון וגו' קומו ונקומה עליה למלחמה: ד"א חוון עובדיה. מה ראה עובדיה שיתנבא על אדום. אלא אמר הקב"ה. עובדיה גדל בין שני רשעים. בין אחאב לאיזבל ולא למד דרכיהן. אלא עובדיהו היה ירא את ה' מאד. ועשו גדל בין שני הצדיקים ולא למד דרכיהם. בין יצחק לרבקה. אמר הקב"ה. יבוא עובדיה שגדל בין שני רשעים. ולא למד דרכיהן. ויפרע מן עשו שגדל בין שני צדיקים ולא למד דרכיהם. לפיכך נאמר חוון עובדיה: ד"א חוון עובדיה מה ראה עובדיה להפרע מן אדום אלא אמר הקב"ה. אברהם היה מאכיל העוברים והשבים ועשו עמד והורגן. והיה ממלא את המערות מתים. ואיזבל היחה הורגת את הנביאים. עובדיה הטמינם במערות וכלכלם שנאמר (מ"א י"ח) ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' וגו'. אמר הקב"ה יבוא עובדיה שהאכיל את הנביאים במערות ויפרע מן עשו שהרג את ב"א במערות לפיכך נאמר חוון עובדיה. ד"א עשו מלו אותו אבותיו. ומאם במילה ובחר בערלה. ועובדיה היה ערל ומאם בה. ובחר במילה. אמר הקב"ה יבוא עובדיה שהיה ערל ומאם בה ומל עצמו. ויפרע מן עשו שמלו אותו ועשה עצמו ערל. לפיכך חוון עובדיה: ד"א עשו בוקש אבלו של אביו שנאמר (בראשית כ"ז) ויאמר עשו בלבו וגו' ועובדיה כיבד למי שלא היה אביו שנאמר (מ" י"א) ויהי עובדיהו בדרך וגו' אמר הקב"ה. יבוא עובדיה שכיבד למי שלא היה אביו. ויפרע מן עשו שבקש מיחתו של אביו. חוון עובדיה אבל ישראל (ירמ' כ"ט) כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו':

פ"ק נ"ט כתובים. (תהלים קכ"ט) שיר המעלות רבת צרונני מנעורו יאמר נא ישראל. זש"ה (דברים ל"א) והיה כי תמצאן אותו וגו'. אמר הקב"ה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות

ואצילן מהן. אותה שעשה אמרו לי שירה שנאמר וענתה השירה
הואת וגו'. וכן את מוצא במצרים היו משועבדין. וכיון שהצילן
היו יושבין ואוכלין ומיד אמרו שירה. שנאמר (ישעי' ל')
השיר יהיה לכם וגו'. כאותה הלילה שנאמר (שמות י"ב) ליל
שמורים וגו'. וכן בים כשהיו בצרה גדולה. שנאמר (זכרי' י')
ועבר בים צרה. וכיון שעשה להן נסים והצילם. מיד אמרו שירה
שנאמר (שמות י"ד) וירא ישראל וגו'. מיד (שם) או ישיר וגו'
באו למדבר והיו צמאים שנאמר (תהלים ק"ו) רעבים גם צמאים
נפשם בהם התעטף. ויצעקו אל ה' וגו'. כיון שראו באר המים
מיד אמרו שירה שנאמר (במדבר כ"א) או ישיר ישראל את השירה
הואת עלי באר וגו'. לפיכך והיה כי חמצאן אותו וגו'. וכן דבורה
וברק כשציעדן סיסרא. שנאמר (שופטים ד') ויועק סיסרא את
כל רכבו וכיון שהצילן הקב"ה הימנו מיד (שם ה') וחשר דבורה
וגו'. וכן כשבא סנחריב אמר חוקיה (ישעי' ל"ח) ונגינותי ננגן וגו'.
וכן דוד נתכנמו עליו צרות שנאמר (תהלים מ"ב) כי אפפו עלי
רעות עד אין מספר. וכשהצילו הקב"ה מכולן. מיד אמר שירה
שנאמר (ש"ב כ"א) את ארבעת אלה יולדו להרפה בנת ויפלו ביד
דוד וביד עבדיו. מיד (שם) וידבר דוד לה' את דברי השירה הואת
וגו'. לפיכך והיה כי חמצאן אותו וגו' וענתה השירה הואת לפנו
לעד וגו' לכך נאמר (תהלים קכ"ט) רבת צרונתי וגו' :

פרק ס' תורה. ויוסף הורד מצרימה. והו שכתב על ידי
ירמיהו (איכה ג') טוב לגבר וגו' ישב ברד וגו' יתן למטהו לחי
וגו' כי לא יזנח וגו'. כי אם הונח וגו' טוב לגבר. אשרי מי
שמקבל יסורים מנעוריו. למה שסופו נח. וכן חביריו של איוב
אומר לו מה אתה מצר על הייסורים שבאו עליך וקורא תגר אלא סופך
נח. שנאמר (איוב ח') והיה ראשיתך מצעה וגו'. למה שיסורין
שעליך עכשיו. הן מצילין אותך מן גיהנם. ונחין אותך בג"ע.
שנאמר (שם ל"ו) ואף הסיתך מפי צר וגו'. להצילך מפי צר
מגיהנם שפיה צר מלמעלה. ומלמטה רחב. לא מוצק תחתיה.
ומה הוא כך אלא אין בגיהנם ארץ שיעמדו הרשעים¹ ולא עוד

(1) ולא עוד אלא שאין בה קלה. פי' כ"ש (מנחות דף צ"ט) ושם תאמר
למלך לא הוכנת. ח"ל ישעי' ל'. גם הוא למלך הוכן והו שאין בה קלה שאין מקילין
דין של מלך בגיהנם. וכלה אין בה עמידה מפני שנאמר העטיק הרחיב עיין שם
במנחות :

אלא אין בה קלה. וכלה אין בה עמידה שנאמר (שם ט') ארץ
 עיפתה וגו'. שהרשעים בה כעוף. מפני שאין בה אויר ואין בה
 ארצות. לכך רחב לא מוצק תחתיה. ולא דייק שייסורין שבאו
 עליה. הצילוך מגיהנם. אלא אתה נח בגן עדן שנאמר ונחת
 שולחנך מלא דשן (שם ל"ז). לכך טוב לגבר וגו'. וכן את מוצא
 כל הצדיקים נצטערו בנערוותן ובסופן נחו. אברהם כמה נצטער
 מנערוותו. הושלך לכבשן האש. וגלה מבית אביו. באו עליו ששה
 עשר מלכים. ונלקחה אשתו הימנו מן פרעה ומן אבימלך. נתנסה
 בבנו יחידו. ובסופו נח וישב בשלוה. שנאמר ואברהם זקן וגו'.
 יצחק כמה נצטער מנערוותו נטל ישמעאל חץ ובקש להרגו שנאמר
 (בראשית כ"א) ותרא שרה וגו'. ואין מצחק אלא שנטל חץ
 ובקש להרגו. וכן שלמה אומר (משלי כ"ו) כמתלהלה היוורה
 וגו' כן איש וגו' הלא משחק אני. ולא עוד אלא שנטלו אביו
 לשוחטו. ואח"כ בא רעב שנאמר (בראשית כ"ו) ויהי רעב בארץ
 מלכד וגו'. הלך לו אצל אבימלך. והתחילו מקנאין בו שנאמר
 (שם) ויקנאו אותו פלשתים. אמרו לו לך מעמנו וגו' יצא לו משם
 וישב לו בגדר אף שם (שם) ויריבו רועי וגו'. ובסוף נח.
 שנאמר ויקרא שמה רחובות. וכן יעקב כמה נצטער. רדפו עשו.
 ונשחעבד בנשיו. רדפו לבן ונענש בבחו. נמכר בנו. ובסוף ישב.
 ויהי יעקב וגו'. יוסף כמה נצטער שנאוהו אחיו נתנוהו בבור.
 מכרו אותו. נחבש בבית האסורין. ראה מה כתיב בו (תהלים
 ק"ה) ענו בכבל וגו' באה נפשו עד עת בא דברו אמרת ה' צרפחהו.
 ויוסף שתק. פושטין כליו ויוסף שתק שנאמר (איכה ג') ישב
 בדד וגו' ובסוף נח. כי לא יונח וגו' כי אם הוגה מה כתיב בסוף
 (בראשית מ"ה) מהרו וגו': ד"א ויוסף הורד מצרימה. וש"ה
 (הושע י"א) בחבלי אדם אמשכם וגו'. זה יוסף שנאמר ויהי
 אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. ואילמלא ירדו ישראל
 בעלילתו של יוסף ראויין ה' לירד למצרים שלולין בקולרין. כשם
 שירדו לבבל. למה. שכך התנה עם אברהם (בראשית ט') ידוע
 חדע וגו' אלא מפני שחיבב אותן והורידו בבור והביא עלילה
 שימכר יוסף כדי שירדו מעצמן. אמרו רבותינו משום ר' יהושע
 בן קרח בשביל לשון של ארגמן שהוסיף יעקב על לבושו של
 יוסף. קנאו בו אחיו ומכרו אותו למצרים וירדו אף הם אחריו.
 שנאמר (שם ל"ז) וישראל אהב את יוסף וגו'. פסים שהיה

ידה
 צילון
 (ל)
 ליל
 (י)
 ידה
 וגו'
 אים
 מים
 ידה
 גורה
 את
 גורה
 וגו'.
 עלי
 ידה
 ביד
 זאת
 לפנו
 ידי
 לחי
 מי
 איוב
 סופך
 סורין
 ג"ע.
 צר
 תיה.
 עוד
 תאמר
 מקילין
 ון שם

ארגמן שלו מניע עד פיסת ידו. ד"א פסים ד' אוניאות (פי' שטרות) שכתבו עליו. פ' פוטיפת. ס' סרים פרעה. י' ישמעאלים. מ' מדינים. ד"א פסים שהיו אחיו מפייסין (ענין גורל) בו. באזה מיתה יתרגו אותו. זה אומר של שריפת. זה אומר של הריגת. שנאמר (שם) ויראו אותו מרחוק וגו'. ד"א פסים. אחד שמכרו אותו הפשיטו את כתנתו שנאמר (שם) ויפשיטו את יוסף וגו'. היו מפייסין זה עם זה. מי יטול אותו. ויוליכו אל יעקב אביהם. וכיון שהפישו בא ליהודה ושילחו אותו בידו. שנאמר (שם) וישלחו את כתנת הפסים וגו'. הלך יהודה ואמר לו הכר נא ויכירה ויאמר וגו'. אמר לו הקב"ה ליהודה אתה פסקת מעיו של אביך. ואמרת לו הכר נא וגו'. חייך אף אתה יש לך לשמוע כך. שנאמר היא מוצאת וגו'. וכר יהודה וגו'. אמר לו יעקב. יודע אני מי שעשה לבני כך. חיה רעה אכלתהו. יודע אני שאת נתת העצה. שנאמר (שם) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו'. שאין חיה רעה מן האריות. ומי הוא זה יהודה שנאמר (שם מ"ט) גור אריה וגו'. טרף טרף יוסף אתה אומר שטרפת אותו ועלית למלכות שנא' (שם) טרף בני עלית. אמר הקב"ה ליהודה. אין לך בנים ואין את יודע צערך אל בנים. את טיגנת מעיו של אביך. והטעית אותו ואמרת לו חיה רעה אכלתהו עמשו חרע מהו צער של בנים ומת כחייב אחריו (שם ל"ח) ויהי בעת ההוא וירד יהודה וגו'. אף לעתיד לבא (יהוקאל י"א) בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן:

פרק ס"א נביאים. (ישעי' מ"ב) למה חאמר יעקב ותדבר ישראל. וש"ת (איכה ג') מה יתאונן וגו'. א"ר שמואל מה יתאונן אדם על חו' עולמים. יסתכל בעונות ידיו שנבר על חטאיו. ור' שמעון אומר מה יתאונן אדם. אלו לא די שחוא חי והוא רואה את השמש הוח. וכן שלמה אומר (קהלת א') מה יתרון לאדם אלו לא די שחוא רואה את השמש לפיכך אמר הקב"ה ליעקב למה את קורא חגר למה חאמר יעקב. ד"א למה חאמר יעקב. וש"ת (משלי י"ט) אולת אדם חסלף דרכו וגו'. ר' אומר שלש עשרה פלטריוח בן ערך ועשר חופות שנאמר (יהוקאל כ"ח) בן ערך וגו'. ואמרת (בראשית ב') לא טוב היות האדם וגו'. לא היה צריך לשבתני אלא התחיל מחרעם ואומר (שם ג') האשה אשר נתת עמדי וגו'. וכך אברהם ירד למלחמה ועשיתיו מלך על ששה

עשר מלכים. והחזרתיו לו את השבית. והי' סבור שמא שכרו הוא.
 ואמרתי לו (שם ט"ז) שכרך הרבה מאוד. לא היה צריך להודות
 אלא אמר (שם) ה' אלהים מה תתן לי וגו'. וכך יעקב (שם ל"ב)
 כי במקלי וגו' ועשיתי עמו כל אותה הטובה. והוא אומר לפרעה
 (שם ט"ז) מעט ורעים היו וגו' הרעתי לך מימך יעקב. שאתה
 אומר כן. וכן דור המדבר. כמה טובות עשיתי עמהם. שנאמר
 (דברים א') ובמדבר אשר ראית וגו' והם אמרו (במדבר כ"א)
 ונפשינו קצה וגו' כך הוא אומנתכם תורעמנים ואת מחרעם היו למה
 האמר יעקב. (איוב ג') לגבר אשר דרכו נסתרה ויסך אלוה בעדו.
 אמר לו הקב"ה עד שלא יצאת לעולם. נסתרה דרכך (הושע י"ב)
 בבטן יעקב וגו'. ד"א למה תאמר. אמר רב. אל תקרא למה
 האמר יעקב. אלא למה תימר יעקב. משל לאדם שהשיא את בתו
 התחיל קיבל על החנו. ואומר אינו מעלה לה מוונות. אמר חתנו.
 לא מה שאתה אומר אלא מה שאומר השליש שבינותינו. כך
 יהי שמו של הקדוש ברוך הוא מכורך. בתו של יעקב זו כנסת
 ישראל. שנאמר (שמות י"ט) כה תאמר לבית יעקב. והקב"ה
 חתנו. שנאמר (שם כ') ויאמר משה אל העם אל תיראו כי
 לבעבור וגו'. התחיל יעקב קיבל. אמר לו הקב"ה לא מה שאתה
 אומר. אלא הרי השמים יוכיחו. שהורידו לבניך מן. שנאמר
 (שם ט"ז) הנני ממטיר לכם וגו'. והארץ תוכיח שהעלה להם
 את הבאר שנאמר (במדבר כ"א) עלי באר ענו לה. וכל אלו
 בשביל אהבה שאהבתך שנאמר (מלאכי א') ואוהב את יעקב. וכן
 (הושע י"א) כי נער ישראל ואוהבו וגו'. אפשר למלך שישבח
 את אדם. אלא אם כן ראה אותו. ואני הייתי משתבח בך. עד
 שלא נוצרת. שנאמר (תהלים ט"א) ברוך ה' אלהי ישראל. עשיתי
 לך כל הטובה הזו ואת קורא חגר. למה תאמר יעקב. אמר לו
 הקב"ה חזור לתומך. כשם שהיית חוזר לקווייך. כשהיית מכרך
 את השבטים לא כך אמרת (בראשית ט"ט) לישועתך קייתי ה'.
 אף עכשיו חזור בך. מנין שכן הוא אומר בסוך הפרשה וקויי ה'
 יחליפו כח:

פרק ס"ב כחובים. (תהלים קנ"ט) שיר למעלות רבת
 צרוני מנעורי. זש"ה (ש"ה א') צדור המור דודי לי. כנסת
 ישראל אומרת אע"פ שהוצר והימר לי. שנאמר (שמות א') וימררו

דוח
 מ'
 איזה
 יגת.
 שכרו
 וגו'.
 יתם.
 גלחו
 אמר
 מרת
 היא
 עשה
 אמר
 ה מן
 שרוף
 (שם)
 את
 אותו
 ומה
 אף
 ישא
 מדבר
 זאונן
 ור'
 דואה
 אלו
 למת
 ש"ה
 שרה
 וגו'.
 צריך
 נחת
 ששה

את חייהם. אלא בין שדי ילין. בין שני בני עמרם. בין משה
 ואהרן. שנאמר (ש"ה ו') שני שדין וגו'. וכך בים (תהלים ק"ו)
 וימרו על ים בים סוף. אלא בין שדי ילין (שמות ט"ו) ימינה ה'
 נאדרי וגו'. במדבר הומר לי והיצר לי שנאמר (שם ל"ב) ויגוף
 ה' את העם. אלא אע"פ כן. בין שדי ילין. בין מנן ראשון
 למנן אחרון. ד"א צרור המור ועקב אומר רבת צררוני מנעורו.
 אלא גם לא יכלו לי. בין שדי ילין. הראה לו הקב"ה לשני בניו.
 שנאמר (בראשית ט"ח) ראה פניך לא פיללתי וגו'. התחיל אומר
 רבת צררוני מנעורי אלא גם לא יכלו לי:

פרק ס"ג תורה. ויהי בעת ההיא וירד יהודה. וז"ה
 (מיכה א') עוד הזורש אבוא לך יושבת מרשה וגו'. אמר הקב"ה
 לישראל. אע"פ שהתנתי עם אברהם אביכם ואמרתי לו (בראשית
 י"ג) קום התהלך בארץ. עשיתי מה שאמרתי לו ונתתי לו את כל
 הארץ. שנאמר (נחמ' ט') ויבוא הבנים וירשו את הארץ. וכן
 (ירמ' ב') ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. ארץ שהיא רכה ומלאה
 אבל אתם הכעסתם אותי (שם) ותבואו ותטמאו את ארצי וגו'.
 ומה אני עושה לכם. הרי אני מביא את האומות. ומצויאין אתכם
 ממנה. (מיכה א') עוד הזורש אבוא לך יושבת מרשה. מפני
 שלא שמעתם דבריו של מיכה המורשתי. מה שהיה אומר
 שנאמר (ירמ' ס"ו) מיכה המורשתי היה ניבא בימי הוקיהו מלך
 יהודה וגו' לפיכך נעשה להם כך. עוד הזורש וגו' עד עדולם יבוא
 כבוד ישראל. כיון שיצאו ישראל בגלות. היו שלולין בקולרין
 ולבושים בגדיהם. עד שהגיעו לעדולם. ויצאו שונאיהן והפשיטו
 בגדיהם. והניחום ערומים. שנאמר (מיכה א') עד עדולם יבוא כבוד
 ישראל. שכבודו של אדם כמותו. ואם אין את מאמין מכאן
 ראה מה כתיב (יהוקאל כ"ג) והעמידו אותן ערומים. היו מחביישין.
 שהיה רואה זה בושחו של זה. וכן ירמיה אומר (איכה א') ויצא
 מן בת ציון וגו'. שיצאו בלא לבושים. ואין הדר אלא לבוש
 שנאמר (ישעי' ס"ג) זה הדור בלבושו. (איכה א') היו שריה כאילין.
 כשם שהאילים הללו הולכי זה אחר זה. וראש כל אחד ואחד
 באחוריו של חבירו. ורואה בושחו. כך היו ישראל הזאין בוששה של
 כל אחד ואחד. ושל עצמם אינן רואים. שהיו שלולים בקולרין.
 היו (מיכה א') עד עדולם יבוא כבוד ישראל. מתחילה כך רטו

להם¹ משבטו של יהודה כך נעשה להם כשהגיעו עד עדולם. ד"א
 ויהי בעת ההיא וירד יהודה. זש"ה (הושע י"ב) סבבוני בכחש
 אפרים. על מה שכת' (ירמ' ה') כחשו בה' ויאמרו לא הוא
 (הושע שם) ובמרמה בית ישראל. אמר הקב"ה אף במרמה היו
 קוראין אותו שנאמר (ירמ' ט) שכתך בחיך מרמה וגו'. לפיכך
 הן נתונין בירידה (הושע שם) ויהודה עוד רד עם אל. בא וראה
 האין אני מחבב אתכם. שאפילו חוטאין ונתונין בירידה. עמהם
 אני שנאמר (שם) ויהודה עוד רד עם אל. וכך אמרתי ליעקב
 (בראשית מ"ו) אנכי ארד עמך מצרימה וגו'. וכך בכל (ישעי'
 מ"ג) למענכם שולחתי בכלה. וכשחן מתעלין. אף אני מתעלה
 שנאמר (ש"א ג') ויגדל שמואל וז' ה' עמו. וכך שלמה (ד"ה
 א' כ"ט) ויגדל ה' את שלמה למעלה וכך דוד (שם י"ג) וילך דוד
 הולך וגדול וז' צבאות עמו. וכשאתם בירידה עמכם אני. שנאמר
 (הושע י"ב) ויהודה עוד רד עם אל. בכל מקום את מוצא שני
 השבטי' הללו שונאין זה לזה. ואנטדי"קין (פי' מנגדים) זה לזה. יהודה
 ויוסף כך את מוצא (שופט' א') וישאלו באלהי' ויאמרו בני ישראל מי
 יעלה לנו בתחלה ויאמר ה' יהודה יעלה. ומה כתיב (שם) ויעלו בית
 יוסף גם הם בית אל וגו' וכן כתיב (הושע י') ואפרים עגלה מלומדה
 וגו'. ארכיב אפר' יחרוש יהודה וגו'. תאמר שאף משוח מלחמה
 העומד מיוסף. ומשיח העומד מיהודה. אף הן אנטדי"קין (פי'
 מתנגדין) זה לזה. חס ושלו' אין ביניהן קנאה. שנאמר (ישעי' י"א)
 וסרה קנאת אפר' וגו'. אבל בעולם הזה מפני שאין מתחברי' זה
 עם זה. מקנאין זה בזה. וכל זמן שהן כך נתונין בירידה. אבל
 לעתיד לבא כשיחברו זה עם זה. מתעלין. שנא' (הושע ב')
 ונקבצו בני יהודה וגו'. אותה שעה (שם) ועלו מן הארץ. אמר
 הב"ה עכשיו שנתחברתם עליהם. אף אני עמכם מתעלה. וכן
 דוד אומר (תל' מ"ו) נדיבי עמי' נאספו וגו' לכך נאמר (הושע י"ב)
 ויהודה עוד רד עם אל. את מוצא כשהאומות עול'. ישראל
 יורדין. וכשישראל עול'. האומות יורדין. בימי רחבעם כשחטאן

1) משבטו של יהודה כך רמו להם. פי' שנאמר בראשית ל"ה ויהי בעת ההיא
 וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדולמי ושמו חירה וירא שם יהודה בת איש
 כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה. הוא הטת את לבבו לקחת בת איש
 כנעני וראה בשתו. ולא מיחה בידו. ואח"כ בסוף עד עדולם יבוא כבוד ישראל;

והאומות עלו שנאמר (מ"א נ"ד) ויהי בשנה החמישית למלך
רחבעם עלה ששק מלך מצרים על ירושלים. בימי הושע בן אלה
כשחטאו ירדו. והאומות עלו. שנאמר (מ"ב כ"ד) ויהי בימיו עלה
נבוכדנצר מלך בבל ויהי לו וגו'. בימי יהויקים וצדקיהו כשחטאו ירדו.
והאומות עלו. שנאמר (שם כ"ה) ויהי בשנה החמישית למלכותו
וגו'. בא נבוכדנצר מלך בבל הוא וכל חילו וגו'. אבל לעתיד
לבא מ"ה יורדין שנאמר (יחזקאל ל"ב) בן אדם נחה על הסוף
מצרים וחוריהו. וכן (שם כ"ו) והורדתיך אל יורדי בור וישראל
מתעלין. שנאמר (הושע ב') ועלו מן הארץ. ואף הקב"ה עמהם
שנאמר (תל"י צ"ו) מאד נעלית על כל אלהי'. ד"א וירד יהודה
וגו' וירא שם יהודה. כיון שנטלה. אמר הקב"ה המשיח עתיד
לעמוד מיהודה. והלך ונטל אשת כנענית. אלא מה אני עושה
מביא עלילות. ומשיא לבנו את חמר. וחמר הית' בתו של שם
הגדול אמר הקב"ה תמות כנעני' שנאמר (בראשית ל"ח) וירבו הימי'
וגו' וימותו בניה. שנאמר (שם מ"ו) וימת ער ואונן. כדי שידבק
יהודה בחמר. שהיא כהנת בתו של שם בן נח. שנאמר (שם
י"ד) ומלכי צדק מלך וגו'. (שם ל"ח) ויהי בעת לדתה וגו' ויהי
בלדתה ויתן ית'. בקש ורח לצאת תחילה אמר הקב"ה משיח עומד
מפרץ ויוצא ורח ראשון. יחזור למעי אמו ויצא פרץ ראשון שהמשיח
יוצא ממנו. שנאמר (שם) ויהי כמשיב ידו וגו'. פרץ והמשיח.
שנאמר (מיכה ב') עלה הפורץ לפניהם וגו'.

פרק ס"ד נביאים. למה תאמר יעקב. זש"ה (קלח ה')
אל תבחל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהי'.
למה ראה מה כתיב (משלי כ"ט) הוית איש אץ בדבריו תקוה
לכסיל ממנו. (קחלת ה') על כן יהיו דבריו מעטי'. ראה מה
איוב אומר (איוב ט') אם יחפוץ לריב עמו לא יעננו אחת מני
אלף. אמר הקב"ה ליעקב א"כ למה תאמר יעקב. ד"א למה תאמר
יעקב. א"ד יצחק נפחא כתיב למעלה ממנו. (ישעי' ט"ם) שאו
מרום עיניכם וגו'. משל למי שאמר דופי על שולחני. אמר
השולחני כמה אני מחשב ולא טעיתי. ובסלעך הייתי טועה.
כך אמר הב"ה שאו מרום עיניכם וראו וגו'. כמה כוכבים יש
ברקיע השמים. שמא טעיתי שמו של אחד מדן. לכולם בשם
יקרא. או שמא בטלה אורה של חמה או של לבנה. איש לא
נעדר. וכל אלו נבראו למענך ולא עברתי עליהן את הדין. ועליך

שאת בכבודי אני מעביר את הדרך. למה תאמר יעקב: ד"א למה
 תאמר יעקב אמר לו יעקב לא היה לי חביב מיוסף והורדתו
 למצרים. אמר לו שכבר נגזרה גזירה שנאמר (בראשית ט"ז) ידוע
 חדע כי גר וגו' ושמו נהגתי עמו כדרך העבדים. אלא (שם מ"ב)
 ויוסף הוא השליט וגו' ואף בניך כשהיו במצרים. שמו נהגתי
 עמם כדרך העבדים אלא (תלים ס"ח) כנפי יונה נחפה וגו'.
 (שם ק"ה) ויוציאם בכסף ובוהב. ואין בשבטיו כושל ואחר כל אלו
 למה תאמר יעקב: ד"א למה תאמר יעקב. א"ר שמואל בר נחמן
 אמר לו הקב"ה. את קורא תגר אברהם היה לו לקרות תגר. שבשעה
 שנפל לכבשן האש. אמרתי לו אילמלי יעקב שהיה עתיד לעמוד
 ממך. לא היית יוצא מכאן אלא בשביל יעקב אתה יוצא. שנאמר
 (ישעי' כ"ט) לכן כה וגו' אשר פדה את אברהם. מהיכן פדאו
 מכבשן האש והיה לו לאברהם לקרות תגר. לומר לא היה לי
 מעשים לפניך. שאצא בוכתי אלא בוכות אחר ואברהם לא קרא
 תגר ואת קורא תגר למה תאמר יעקב: ד"א למה תאמר יעקב אמר
 רשב"ל אמר לו הקב"ה. הקדמתי שמך מאביך שנאמר (ויקרא כ"ו)
 וזכרתי את בריתי יעקב וגו' ואת קורא תגר: ד"א למה תאמר יעקב.
 א"ר נחמיה אמר הקדוש ברוך הוא כיבדתי שמך מאבותיך שנאמר
 (שם) וזכרתי את בריתי יעקב וגו' באברהם הזכרתי בו אף בשביל
 ישמעאל ובני קטורה ואף את בריתי יצחק הזכרתי בו אף בשביל
 עשו ואליפו אבל אתה שהעמדת לי אותה עדה קדושה כולך יפה
 רעייתו ולא הזכרתי בך אף אלא בביתך ואת קורא תגר. למה
 תאמר יעקב. הלא ידעת אם לא שמעת וגו':

פרק ס"ה כחובים. שיר המעלות רבת צררוני מנעורי וגו'
 זש"ה (איכה א') ראה ה' כי צר לי וגו' אמרה כנסת ישראל.
 רבש"ע ראה אם יפה לך שנדיה בצרה. את שכתבת (תלים צ"א)
 עמו אנכי בצרה והריני בצרה יפה לך. ועד עכשיו ישראל אומ' על
 עצמן בא וראה שלא עמד אדם שונא את ישראל כבלעם הרשע.
 ואמרו רבותינו בשם ר' יהודה בן פוי בשעה ששלח בלק אחר
 בלעם לקלל את ישראל אמר לו בלעם. מה אתה עושה אתה
 רוצה ליגע בהקב"ה שהוא עמם. שני אנשים שהם מדובקים זה
 בזה אם יבוא אחד ויכה את אחד מהם לא כאילו שניהם הכה.
 כביכול הקב"ה מדובק עם ישראל אם מקלל אני אותך. כביכול בו
 אני נוגע שנאמר (במדבר כ"ו) מה אקוב וגו' וכן ירמיהו אומר

(ירמ' י"ג) כי כאשר ידבק האוור וגו' אימתי בשעה שתקיימו מה
 שאמר משה (דבר' ל') לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו
 ולדבקה בו. לפיכך דוד אומר (תלים כ"ג) גם כי אלך בגיא צלמות
 לא אירא רע כי אתה עמדי:
פרק ס"ו תורה. ויהי מקץ שנתיים ימ'. וש"ה (שם ע"ג)
 כחלום מהקיץ ה' בעיה צלמם חבות. אין הקדוש ברוך הוא נגלה
 לרשעים ביום ולמה בשביל לבוונתו. כחלום מהקיץ ולמה בלילה לפי
 שמעשיון חשך ואפילה שנאמר (ישעי' כ"ט) והיה במחשך מעשיהם
 לפיכך נגלה להן בחושך כחלו' מהקיץ. ואף לא בלילה היו ראויין שיגלה
 להן הקדוש ברוך הוא. אלא שהוא עושה עצמו שלוח לרשעים.
 כדי לעשות רצונן של צדיקי' וכן את מוצא בפרעה הראשון כשנטל
 שרה לא שלח הקב"ה עליו לא מלאך ולא שרף אלא הוא
 כביכול הלך (בראשית י"ב) וינגע ה' את פרעה וגו'. יכול בזכותה
 ח"ל (שם) על דבר שרי אשת אברם. טובים השנים מן האחד.
 וכן כשנטלה אבימלך כביכול הוא הלך ונראה לו בלילה שנאמר
 (שם כ') ויבוא אלקים אל אבימלך וגו' וכן בלבן (שם ל"א) ויבוא
 אלהי אל לבן וגו' אף כך פרעה הראה לו בחלום מה שעתיד
 לעשות והי מקץ. וכן נבוכדנצר חלם חלומות ולמה נגלה להן
 בחלומות. בשביל לבוונתו. כחלום מהקיץ. ד"א ויהי מקץ וש"ה
 (קהלת ד') כי מבית הסורים וגו' זה אברהם שיצא מסבשן האש
 ונתגדל בעולם שנאמר (בראשית ט"ו) אני ה' אשר הוצאתיך וגו'.
 ד"א כי מבית הסורים. זה יצחק שהצילו הקב"ה מתרבו של אביו.
 שנאמר (שם כ"ב) ויאמר אל תשלח ירך אל וגו'. יצא ונתגדל בעולם.
 שנאמר (שם כ"ד) ויצא יצחק לשוח וגו'. ד"א כי מבית הסורים.
 זה יעקב שיצא מבית אביו כשברח מן עשו שנאמר (שם כ"ח) ויצא
 יעקב ומה כחוב בו (שם ל') ויפרוץ האיש מאוד אלא (קהלת ד')
 כי גם במלכותו נולד רש. בשעה שבא עשו ונטל שלו (בראשית
 ל"ב) עוים מאתים וגו'. ד"א כי מבית הסורים. זה יוסף. שיצא
 מבית האסור' ומלך שנאמר (תלים ק"ה) שלח מלך ויתיררו וגו'.
 שמו אהן לביתו וגו' אלא כי גם במלכותו נולד רש. שטלך ולא
 דגבית את עצמו אלא כשם שהיה לבו כשהיה חבוש בבית האסורים.
 שנאמר (בראשית מ"ב) ויוסף הוא השליט וגו' והוא המשביר. וכי
 איני יודע שהוא השליט והוא המשביר. אלא ללמדך שהוא היה
 בנערותו והוא היה כשמלך לפיכך שלמה אומר (קהלת י') אם רוח

המושל וגו'. ד"א זיהו מקץ וש"ה (ירמי' ל') כי אעלה ארוכה לך
 וגו'. אין סידורו של הקב"ה כמדת בשר ודם. כ"ז מכה בחרב.
 ומרפא ברטייה. אבל אינו יכול להכות בחרב ולרפאות בחרב אבל
 הקב"ה אינו כן מרפא בחרב ומכה בחרב. את מוצא במה שלקו
 ישראל בו בדבר מרפא אותן. חטאו בענן דכתיב (איכה ג') סכותה
 בענן ולקו בענן דכתיב (ירמי' ד') הנה כעננים יעלה וגו' ומתרפאין
 בענן דכתיב (ישעי' ס') מי אלה בעב העופינה וגו'. וכן (שם ד')
 וברא ה' על מכון וגו'. חטאו בעב דכתיב (חבק' ב')¹ ומכביר עליו
 עב טיט ולקו בעב (איכה ב') איכה יעיב באפו וגו' ומתרפאין בעב.
 (ישעי' ס') מי אלה בעב העופינה. חטאו כמשפט (ירמי' ה') ומשפט
 אביונים לא שפטו. ולקו כמשפט (שם ל"ט) וידבר אתו משפטים
 ומתרפאין כמשפט (ישעי' א') ציון כמשפט חפרה. לקו בחלומות
 (חלים ע"ג) כחלום מהקיץ. ומתרפאין בחלומות (יואל ג') זקניכם
 חלומות יחלומון. כך אף יוסף לא נמכר אלא בשביל חלומות שנאמר
 (בראשית ל"ז) ועתה לכו ונהרגו וגו'. ונתרפא בחלום ויהי מקץ
 חת"ד (ירמי' ל') כי אעלה ארוכה לך ומטכותיך ארפאך:

פרק ס"ז נביאים. (חגי א') בשנת שתים לדריוש וגו'.
 היה דבר ה' ביד חגי הנביא. וש"ה (ישעי' מ"ם) קול קורא במדבר
 וגו' כל גיא ינשא וגו' ונגלה כבוד וגו' קול קורא. א"ר למה
 במדבר אלא בנוהג שבעולם. מי שהיה בידו מרגלית ואיברה. הימן
 הוא מבקשה לא במקום שאיברה. כך הקב"ה איבד את ישראל
 במדבר שנאמר (כמדבר י"ד) במדבר הזה יתמו וגו' ולשם הוא
 הולך ומבקש קול קורא במדבר. ומה יש לנו לפנות. אמר לחן
 פנו עמו"ם מבחיכם שכן לבן אומר לאליעזר. מתירא את ליסנס
 לכאן מפני ע"א כבר עקרתי אותה מכאן בשבילך שנאמר (בראשית
 כ"ד) ואנכי פניתי הבית. ומהו זמקום לגמלים אמר לו לבן. אין
 רבקה גונבת ע"א. ואנכי פניתי הבית. ומי גונבת במקום הגמלים.
 רחל העמידה לעמוד גונבת ונחתת אותן במקו' הגמלי' שנאמר
 (שם ל"א) ורחל וגו' ד"א ואנכי פניתי הבית מצלמו של מנשה.
 ואימתו כשיצא נבוכדנצר להחזיקה שנמשל בגמל שנאמר (ישעי')

(1) ומכביר עליו עב טיט. אע"ג דהאי קרא על נבוכדנצר כתיב. דרישא
 דקרא הוי המרבה לא לו עד מתי. שהיו משיגין גבול רעים ונתנה הארץ ביד זרים
 וזה המרבה לא לו:

(ז) רכב חמור רכב גמל. רכב חמור זה משיח רכב גמל זה
 נבוכדנצר. שביום שהחריב נבוכדנצר את הבית נולד משיח
 שנאמר (שם י') והלבנון כאדיר יפול (שם י"א) ויצא חוטר וגו'.
 לכך (שם מ"ם) פנו דרך ה' ישרו בערבה ישרו עצמכם כאוחה
 שישרתי למי שהיו בארץ ערבה ושוחה. ישרו בערבה למי מסולה
 לאלהינו (שם) כל גיא ינשא שאין אחס מחיראין עוד מן העונות
 שנאמר (ירמ' ב') ראי דרכך בגיא: ד"א כל גיא ינשא. מנשא
 אני את משה אותו שנקבר בגיא שנאמר (דברים ל"ד) ויקבור
 אותו בגיא. משל לחכם שמסר בנו לסופר ללמוד תורת הלכות
 ומדרשות. באו למנותו חכם. אמר נשבע אני שאין בני נתמנה
 חכם עד שיבוא רבו ויקדש לו. כך מסר הקב"ה ישראל למשה
 ולמד אותו הכל. שנאמר (דברים ד') ראה למדתי אתכם וגו'.
 והמשיח בא לגאול אותן. והקב"ה אומר לו נשבע אני שאין בני
 נגאלין עד שיבוא משה רבן. שנאמר (שם ל"ג) וירא ראשית לו
 וגו' למה שאני מנשאו כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו. אלו
 המלכיות שנאמר (זכרי' ו') ואשא עיני וארא והנה ארבע מרכבות
 מבין שני ההרים וגו'. (ישעי' מ"ם) והיה העקוב למישור והויצר הרע.
 שנאמר (ירמ' י"ז) עקוב הלב וגו'. והרכסים לבקעה אלו בני
 אדם הרשעים שכן הוד אומר (תל' ל"א) חסתרם בסתר פניך
 מרוכסי איש וגו'. ואח"כ ונגלה כבוד ה' וגו'. לפי שבעולם הזה
 הנביאי מתנבאים זה אומר ראיתי את השם במובח שנא' (עמוס ט')
 ראיתי ה' נצב על המובח. והוקאל אומר היו היה דבר ה' וגו' על
 נהר כבר. עמוס אומר בחומה. שנאמר (שם ו') הנה ה' נצב על
 חומת אנך וגו'. והתנבא חגי נבייא וגו' אבל לעתיד לבוא רואין
 אותו שנאמר (ישעי' מ"ם) ונגלה כבוד ה' וגו': ד"א בשנת שטים
 לדריוש. מה ראה הקב"ה להזכיר לציון בשנת שטים אלא את
 מוצא שכל מה שאירע ליוסף אירע לציון. יוסף (בראשית ל"ז)
 וישראל אהב את יוסף וציון (תלים פ"ו) אוהב ה' שערי ציון. יוסף
 (בראשית ל"ז) ויוסיפו עוד שנוא אותו. וציון (ירמ' י"ב) נתנה
 עלי בקולת על כן שנאתיה. יוסף והנה אנחנו מאלטי אלומים.
 וציון (תלים קכ"ו) בוא יבוא ברינה נושא אלומותיו. יוסף ויאמרו
 לו אחיו המלך המלך עלינו. וציון (ישעי' נ"ב) אומר לציון מלך
 אלהיך. יוסף ויחלו עוד חלום. וציון (תל' קכ"ו) בשוב ה' את
 שיבת ציון היינו כחולמים. יוסף הבא נבוא אני ואמך וגו'. וציון

(ישעי' מ"ט) אפים ארץ ישתחוו לך. יוסף ויקנאו בו אחיו. וציון
 (זכרי' א') קנאתי לירושלים ולציון קנאה גדולה. יוסף לך נא ראה
 את שלום אחיך. וציון (ירמי' כ"ט) ודרשו את שלום העיר. יוסף
 ויראו אותו מרחוק. וציון (שם ל"א) מרחוק ה' נראה לי. יוסף
 ובטרים יקרב אליהם וגו'. וציון (תלי' פ"ג) על עמך יערימו סוד
 וגו'. יוסף ויפשיטו את יוסף. וציון (יחזקאל כ"ג) והפשיטוך את
 בגדיך. יוסף וישליכו אותו הבורה. וציון (איכה ג') צמתי בכור חיי.
 יוסף והבור רק אין בו מים. וציון נתנו לירמיה בכור שנאמר
 (ירמי' ל"ח) ובכור אין מים כי אם טיט וגו'. יוסף וישבו לאכל
 לחם. וציון (איכה ד') אשור לשבוע לחם. יוסף וימשכו ויעלו את
 יוסף. וציון (ירמי' שם) וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו
 מן הבור. יוסף ויקרע יעקב שמלוחיו. וציון (איכה א') עשה ה'
 אשר זמם וגו'. יוסף וישם שק במתניו. וציון (ישעי' כ"ב) ולקרחה
 ולחגור שק. יוסף וימאן לחתנחם. וציון (שם) אל תאיצו לנחמני.
 יוסף והמדינים מכרו אותו. וציון (יואל ד') ובני יהודה ובני ירושלים
 מכרתם לבני היונים הרי מה שאירע ליוסף אירע לציון. הטובות
 מנין ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה. וציון (איכה ב') הואת העיר
 שיאמרו כלילת יופי. יוסף איננו גדול בבית הזה ממני. וציון
 (תהלים צ"ט) ה' בציון גדול. יוסף ויהי ה' את יוסף. וציון (מ"א ט')
 והיו עיני ולבי שם כל הימים. יוסף ויט אליו חסד. וציון (ירמיה
 ל"א) על כן משכתך חסד. יוסף ויריצוהו מן הבור. וציון (ישעיה
 ד') אם רחץ ה' את צואת וגו'. יוסף וילכש אותו בגדי שש.
 וציון (שם נ"ב) עורי עורי לבשי עורך ציון. יוסף נפדה לשתי
 שנים מיום שפתר חלום לשר המשקים ויהי מקץ שנתיים ימים.
 וציון נפדה לשתי שנים (חגי א') בשנת שתים לדריוש המלך
 לפיכך דוד אומר (תהלים ע"ז) גאלת בורע עמך בני יעקב
 ויוסף סלה.

פרק ס"ח כתובים. שיר המעלות רבת צררוני מנעורי.
 זש"ה (איוב ה') בשש צרות יצילך וגו' ושלמה מפרש (משלי ו')
 שש הנה שנא ה' וגו'. אמר דוד אני קיימתי אותך. עינים רמות
 (תהלים קל"א) ואני לא גבה לבי ולא רמו עיני. לשון שקר (שם
 ק"ב) הצילה נפשי משפת שקר וגו'. וידים שופכות דם נקי ואני
 (ש"ב ג') נקי אנכי וממלכתי מעם ה' וגו'. לב חורש מחשבות
 און ואני (תהלים נ"ז) נכון לבי אלהים נכון לבי וגו'. רגלים ממהרות

לרוץ לרע ואני (שם כ"ז) רגלי עמדה במשור. יפית מובים עד
 שקר (שם כו) אל תחנני בנפש צרו כי קטו בי עירי שקר. ויפת
 חמס ומשלח מדינים בין אחים. ואני (ד"ה א' כ"ח) שמעוני אחי
 ועמי כנגד אלו בשש צרות יצילך ובשבע וגו' שהציל הקדוש ברוך
 הוא לדוד מן הדברים הללו על ידי שקיים אותו הדברים. ד"א לפי
 שיעקב אבינו הו' מרגן ואומר (תהלים קכ"ט) רבת צרותי מנעורי
 יאמר נא ישראל. אמר לו הקדוש ברוך הוא וכי בכל צרה שננסת
 לא הייתי אצלך ומצילך (איוב ה') בתעב פדך ממות אימתי
 (בראשית מ"ב) וירא יעקב כי יש שבר במצרים וגו' ובמלחמה
 מידי חרב בשעה שבאו עם עשיו ארבע מאות איש בשוט לשון
 תחבא אימתי (בראשית ל"א) וישמע את דברי בני לבן וגו' ולא
 תירא משוד כי יבא אימתי באנשי שכם (שם ל"ה) ויסעו ויהי חחת
 אלהים וגו' לשוד ולכפן תשחק אימתי בשעה שיצא מבית אביו
 שנתן (נראה דפליג אדלעיל ריש פ' ויצא) לו יציאות וקדמו עשו
 ונטלן ממנו אעפ"כ לא הניחו הקדוש ברוך הוא שנאמר (בראשית
 ל"ב) כי במקלי עברתי את וגו' (איוב י"ח) זמחות הארץ אל תירא
 שכל זמן שהיה רועה אחד מן החיות לא נגע בצאן שנא' (בראשית
 ל"א) טריפה לא וגו' כי עם אבני השדה בריחך אימתי (שם כ"ח)
 ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו ותחת השדה השלמה לך (שם
 ל"ג) וירץ עשו לקראתו שנקרא היה שנאמר (תהלים ס"ח) גער
 חות קנה. וידעת כי שלום אהלך אימתי (בראשית ל"ה) ויהי
 בשכון ישראל ומה כתיב אחריו ויהיו בני יעקב שנים עשר (איוב
 י"א) ורבצתי ואין מחריד (דברים ל"ב) וישכון ישראל בטח בה'
 וגו' וחלו פניך רבים (ישעי' ב') והלכו עמים רבים וגו' אמר תקב"ה
 ליעקב אחר כל אלו הדברים שעשיתי לך את קורא חגה ואומר
 (תהלים קכ"ט) רבת צרותי מנעורי החחיל יעקב אומר (שם) גם
 לא יכלו לי אמר לו דוד על כל אלו אני נוהן לך שבה שנאמר
 (שם ל"ד) רבות העות צדיק ומכולם יצילנו ה':

פרק ס"ט תורה. (בראשית מ"ב) וירא יעקב כי יש שבר
 במצרים. וי"ה (משלי כ') אוון שומעת ועין רואה ה' עשה גם
 שניהם מה ראה שלמה לומר כך וכי כל הגוף לא הקדוש ברוך
 הוא עשאו שאמר על האוון ועל העין ה' עשה גם שניהם אלא
 כל איבריו של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האוון וכן העין למה
 אלא העין שלא בטובתו אדם רואה. וכן האוון שלא בטובתו אדם

שומע. אבל הידים אם אינו רוצה אינו גונב ואינו שורף ואינו חונק וכך הגלים. לכך נאמר אוון שומעת ועין רואה בא וראה כל אותו הומן שמכרו את יוסף לא ידעו יעקב ובניו שיוסף קיים כיון שהגיע הומן נתן הקדוש ברוך הוא לעינים ולאונים רשות שידעו שנאמר (בראשית מ"ב) וירא יעקב וגו' ויאמר הנה שמעתי וגו'. ד"א אוון שומעת ועין רואה. א"ר אשיין בשם ר' חלקיה לפי שבעולם הזה גרמו עונות ונעשו ישראל חרשים מן התורה ועורים מלראות השכינה שנאמר (ירמ' ו') הנה ערלה אונם ולא יוכלו להקשיב וגו' לפיכך נתחדשו מללמוד תורה ונסתמו עיניהם מלראות השכינה. וכן ישעיה צווח (ישעיה מ"ב) החרשים שמעו וגו'. והן אומרים לו אין אנו רואין שנאמר (שם נ"ט) נגששה כעורים קיר. ולא שומעים שנאמר (תהלים ל"ח) ואני כחרש לא אשמע וגו'. ומה הקדוש ברוך הוא עושה לעתיד לבוא הוא מחיה אותן תחילה ואח"כ הוא פותח עיניהם ואוניהם. שנאמר (שם ל"ה) אז תפקחנה וגו' והן שומעין דבריו של הקב"ה. שנאמר (שם ל') ואוניך תשמענה דבר וגו' ורואין אותו האיק מלמדן. שנאמר ולא יכנף עוד מוריק וגו'. אותה שעה יתקיים הפסוק אוון שומעת ועין וגו' גם לא מלאך גם לא שרף עושה כך אלא ה' עשה גם שניהם: ד"א וירא יעקב וש"ה (איוב ט') האומר לחרס ולא יורח וגו'. חרי כל חכמתו של איוב וכי אינו יודע שאם יאמר הב"ה לחרס ולירח ולכוכבים שלא יורחו שאין זורחין אלא על יעקב ובניו אמר שנמשלו בחרס ובכוכבים שנאמר (בראשית ל"ו) והנה השמש וגו'. עשרים ושנים שנה עשה יוסף חוץ מאביו ונסחלקה רוח הקודש מיעקב ובניו ולא היה רחוק מהם אלא שלשת ימים ולא היו יודעין שבמצרים היה. וקודם כך נביאים גדולים היו יעקב ובניו. רצונך לידע. כיון שאמר להם יוסף את החלומות מה אמרו לו (שם) הבא נבא וגו' וכשנמכר לא היה יודעין היכן הוא. האומר לחרס וגו'. ולמה כך אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתגאין מחיש להן הקב"ה כחן ומראה להן שאינן כלום. וכן את מוצא משה גדול הנביאים על שאמר (שמות י"ח) והדבר אשר יקשה מכם וגו'. אמר לו הקב"ה אחת יכול ליפתור דבר קשה חייך אני מראה לך כיון שהגיע לפניו עסקן של בנות צלפחד התחיל מקשה. לפניו ולא היה יודע מה לוטר אלא (במדבר כ"ו) ויקרב משה וגו'. אמר לו הקב"ה משה לא חיית אומר והדבר אשר יקשה מכם וגו'.

עד
ח
חי
יד
פי
די
סת
תי
מה
שון
לא
חת
ביו
שו
מית
רא
מית
(ח)
שם
גער
ויהי
צוב
בחד
ב"ה
ומר
גם
אמר
שבר
גם
ברוך
אלא
למה
אדם

אמר לו הרי מה שהנשים יודעות אין אתה יודע שנאמר (שם) כן
 בנות צלפחד וגו' הנשים דנו דין יפה ממך. אף שמואל שהיה
 שקול כמשה על שאמר לשאול (ש"א ט') אנכי הרואה. אמר לו
 הקב"ה מחר אני מראה אם אתה הרואה שנאמר (שם ט"ז) מלא
 קרנך שמן וגו' כיון שהלך מיד (שם) וירא את אלואב וגו'. אמר
 לו הקב"ה אתה הוא שאמרת אנכי הרואה הרי לא ראית שנאמר
 (שם) אל תביט אל מראהו וגו' למת (איוב י"א) האומר לחרם וגו'.
 אף אלישע אדם גדול היה את מוצא שכל הניסים שעשה אליהו
 אלישע עשה כפלים שנאמר (מ"ב ב') ויהי נא פי שנים ברוחך
 וגו'. ובא לו שעה ולא ידע כלום. אימתי כשראה השונמית באת
 אצלו אמר לגחוי (שם ד') ריץ נא לקראתה וגו'. ולא ידע שמת
 הילד. בסוף הרגיש ואמר לגחוי (שם) הרפה לה כי נפשה וגו'.
 הרי למדת שהכל מן הקב"ה אם ביקש ראו בני אדם ואם ביקש
 שמעו. דכתיב (משלי ה') און שומעת וגו' לכך נאמר האומר
 לחרם וגו': ד"א וירא יעקב אמר רוד (תהלים קמ"ו) אשרי שאל
 יעקב בעורו וגו'. ידע יעקב שסברו במצרים היה זה יוסף שהיה
 סבר (פי' תקוה שהיה מייחל לראותו שוב) שלו. וירא יעקב כי
 יש שבר. אמר איוב (איוב ל"ו) לא יגרע מצדיק עיניו זה יעקב
 שאע"פי שנסתלקה ממנו רוח הקודש ולא ידע שבנו קיים אלא
 חזר והודיע לו הב"ה שנאמר וירא יעקב. לכך נאמר לא יגרע
 מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא (בראשית מ"א) רק הכסא אנדל
 ממך. ואף משוח המלחמה שעתיד לעמוד מיוסף הראה לו שנאמר
 (איוב ל"ו) ויגבהו:

פרק ע נביאים. (ישעי' מ"ט) ותאמר ציון עובני ה' וש"ה
 (תהלים קל"ו) אם אשכחך ירושלים וגו'. אמר הקב"ה לציון את
 אומרת עובני ה' אם אשכחך אותך אשכח את התורה שנתתי בימין
 דכתיב (דברים ל"ב) מימינו אש דת למו. ד"א אם אשכחך אשכח
 כל הניסים שעשיתי לישראל על הים. מה שאמרו לי בני (שמות
 ט"ז) ימינך ה' נאדרי בכח ואת אומרת וה' שכחני. ד"א ותאמר
 ציון וש"ה (ירמיה ה') אי לזאת אסלח לך וגו'. על התורה שביטלתן
 שנקרא זאת שנאמר (דברי' ד') וזאת התורה ועובתם אותה שנאמר
 (ירמיה ט') ויאמר ה' על עובם את תורתו. ד"א אי לזאת
 שחיללתם את המילה שנקראת זאת שנאמר ואת בריתי אשר
 השמרו וגו' הסול לכם כל זכר ואתם עובתם אותה שנא' (מ"א י"ט) כי

עובו בריחך אי לזאת אסלח לך ויתרתי על הכל לי עובתן שנאמר
 (ירמיה ה') בניך עובוני וישבעו בלא אלהים השבעתי אחכם בסיני
 (עמוס ח') ואחם הנשבעי באשמת שומרון ואחר כל שעובתן אותי
 ואת התורה ואת השבת ואת המילה אלא אומרת עובני ה' וה'
 שכחתי: ד"א ותאמר ציון עובני. אמר דוד (תלי' ע"ז) חשבתי
 ימים מקדם שנות עולמים הלעולם תאנף בנו וגו'. מה ראתה לומר
 עובני ה' אלא אמרה חשבתי כל ימי שכראת ולא נגאלתי. חשבתי
 ימי נדה שכך אמר הנביא (יחזקאל ל"ו) כטומאת הנדה היתה
 דרכם לפני חשבתי ולא נגאלתי חשבתי ימי לידה שאמר הנביא
 (מיכה ב') לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. חשבתי ימי הדורות
 דכתיב (תלי' ס"א) שנותיו כמו דור ודור. חשבתי עשרים שנה
 אלו שנחרצה ליצחק אחר עשרים שנה שנאמר (בראשית כ"ה) ויהי
 יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וגו' וכן ששים הוליד
 שנאמר (שם) ויהי יצחק בן ששים שנה וגו'. חשבתי ולא נגאלתי.
 חשבתי עשרים ושתיים שנה ליעקב כנגד עשרים ושתיים שנה שעשה
 יוסף חוץ ואחר עשרים ושתיים שנה נתוודע לו שנאמר (שם מ"ה)
 רב עוד יוסף בני חי. חשבתי ולא נגאלתי. חשבתי המלכיות ע'
 שנה לבבל שנאמר (ירמיה כ"ט) כפי מלאת לבבל שבעים שנה.
 וחשבתי של מדי ושל יון ולא נגאלתי והרי כמה שנים משעברת
 אותי ולא נגאלתי שמא (תלי' ע"ז) השכח חנות אל או שמא
 האפס לנצח חסדו וגו'. לפיכך אני אומרת עובני ה': ד"א למה
 אמרה עובני ה' אלא אמרה ציון שבני (פי' השבאים שלי) הוכירוני
 שנאמר (שם קל"ז) כי שם שאלונו שובינו והוא לא הוכירני שנאמר
 (שם) על נהרות בבל וגו'. אבל את אומרת (שם) אם אשכחך
 ירושלים חשכח ימיני ולא אמרת אם אשכחך ציון הוי עובני ה':
 ד"א ותאמר ציון עובני ה' מה ראתה לומר כך אלא אמרה לא
 שרה שכינתו במקום ונסתלק וחזר שם עוד האין שרה במדבר
 סיני. שמא משסילק שכינתו משם חזר שם עוד. שרה בנוב ושילה
 ובגבעון משסילק שכינתו משם חזר שם עוד. אף אצלי שרה
 ואמר (תלי' קל"ב) זאת מנוחתי עדי עד וסילק שכינתו ולא חזר
 ואני אומרת כשם שעשה בכל המקומות אף לי כך עושה הוי
 עובני ה' וה' שכחתי. אמר לה הקב"ה התשכח אשה וגו' שמא
 אשכח האישים והעולות שקיבל ממך גם אלה תשכחנה ואנכי לא
 אשכחך. א"ר ברכיה חי"ך שאע"פי שעשית לי טובות הרבה אף

רעות הרבה עשית ואיני נוכר הרעות שעשית אלא הטובות (ישעיה ט"ט) גם אלה תשכחנה ואנכי ה' אלהיך לא אשכחך למה (ש"ה ח') מים רבים לא יוכלו וגו'. איזה אהבה (תלים פ"ז) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב:

פרק ע"א כתובים. (שם קכ"ט) שיר המעלות רבת צררוני וגו'. וש"ה (ישעיה ס"ג) בכל צרתם לא צר לו קרי כשישראל עושין רצונו של הקב"ה בכל צרתם לו צר וכשאין עושין רצונו של מקום בכל צרתם לא צר. וכן את מוצא במצרים שעשו חבן וקש ונגלה למשה בסנה הן עושין לבינים ונראה למשה כביכול (שמות כ"ד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. למה שכתוב (תהלים צ"א) אנכי עמו בצרה (ישעיה ס"ג) ומלאך פניו הושיעם מלאך שרואה את הפנים בכל יום הוא מושיען. וכן יעקב אומר (בראשית ט"ח) המלאך הגואל אותי וגו'. באהבתו בזכות אברהם אוהבי שעשירים דוד היו שונאין אותי ואני אותם וכשעמד אברהם נעשה אוהבי. ובחמלתו בזכות יצחק כשנעקר שנאמר (שם כ"ב) אל תשלח ידך אל הנער. הוא גאלם בזכות יעקב שנאמר (ישעי' מ"ח) גאל ה' עבדו יעקב. וינטלם בים וינשאם במדבר כל ימי עולם בארץ ישראל: ד"א וינטלם במן וינשאם כמדבר כל ימי עולם בשילה: ד"א וינטלם בבנין ראשון וינשאם בבנין שני כל ימי עולם לעתיד לבוא שנאמר (תהלים כ"ז) שבתו בית ה' כל ימי חייו. ד"א וינטלם במלכות בית דוד וינשאם במלכות משיח כל ימי עולם זה הקב"ה שנאמר (שמות ט"ז) ה' ימלוך לעולם ועד:

פרק ע"ב תורה. (בראשית ט"ג) ואל שדי יחן לכם רחמים. וש"ה (תהלים קל"ט) פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה. מהו פליאה דעת ממני דבר שאדם מתקשה בו כענין שנאמר (דברים י"ז) כי יפלא ממך דבר וגו'. פליאה דעת ממני אמר יעקב איני עומד על הדבר הזה הבטית הקב"ה את אברהם וקני שמעמיד הימנו שנים עשר שבטים שנאמר (בראשית ט"ז) הבט נא השמיטה וגו'. כשם שבשמים שנים עשר מולות הללו שהעולם מתנהג בהם. כך אני מעמיד ממך שנים עשר שבטים שיהא העולם מתנהג בהן. שנאמר כה יהיה זרעך כיון שעמד ישמעאל והוליד שנים עשר נשיאים שנאמר (שם י"ז) שנים עשר נשיאים יוליד. היה אברהם סבור שמה הן שנים עשר שבטים שנאמר לו ישמעאל וגו'. אמר לו הקב"ה לא מה שאתה סבור הרי שרה

יולדת שנאמר (שם) ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו'. (שם כ"א)
 כי ביצחק יקרא לך זרע הוא שאמרת לך כה יהיה זרעך. וכיון
 שעמד יצחק ונטל לרבקה ונמצאת עקרה התחיל אומר. האיך
 אתה מקיים מה שאמרת לאברהם כה יהיה זרעך. והרי היא
 עקרה שנאמר (שם כ"ה) ויעתר יצחק ויתרוצצו וגו'. התחילה
 מצטערת אמרה אם כך אני מצטערת בכרם אחד והלך לדרוש
 את ה' הלכה לבית מדרשו של שם ויאמר לה שני וגו'. למה
 אמרה למה זה. ו"ה בנימט"ריא י"ב. ויאמר ה' לה לא מה שאת
 סבורה אינן עומדין ממך אלא שני גוים בכטנך. כיון שעמד יעקב
 לצאת אצל לבן קרא אותו יצחק ואמר לו תהא יודע שממך הקב"ה
 מעמיד שנים עשר שבטים שנאמר (שם כ"ח) ויקרא יצחק אל
 יעקב ויברך אותו וגו' ואל שדי וגו' ויתן לך את ברכת וגו'. ברכה
 שברך את אברהם ואמר לו הבט נא וגו'. כך הוא מקיימה וכיון
 שהלך ונטל לנשיו והוליד שנים עשר שבטים שנאמר (שם ל"ה)
 ויהיו בני יעקב שנים עשר. התחיל רואה יוסף ברמו בחלומו (שם
 ל"ז) הנה חלמתי חלום וגו'. התחיל יעקב משמר בדבר אביו
 (שם) ואביו שמר את הדבר. וכיון שנמכר יוסף ונחבש שמעון
 ובא ליטול אף לבנימין. התחיל יעקב צווח או לי. מה אמר
 איני יודע כך איני עומד על הדבר הזה. כמה שחשבתני מן אבותי
 להעמיד אני שנים עשר שבטים. הריני פוחת והולך שנאמר (שם
 מ"ב) יוסף איננו וגו' נתקיימו כל מה שהבטיח לזקן. והריני מחסר
 והולך. מה כך (תהלים קל"ט) פליאה דעת ממני וגו'. איני יודע
 מה אומר לכם. אלא דבר אחד נשתייר בידי. ברכה שברכני
 אבא ואמר לי ואל שדי יברך וגו': ד"א ואל שדי יתן לכם רחמים.
 וש"ה (שם ל"ב) על זאת יתפלל כל חסיד וגו'. על זאת יתפלל
 כל השבטים שנאמר (בראשית מ"ט) וזאת אשר דבר להם אביהם
 וגו'. לעת מצוא כשיצאו כל השבטים טיעקב אמר להן ואל שדי
 וגו'. אותו הפה שאמר יוסף איננו ושמעון איננו נמצאת לו רוח
 הקודש קימעה קימעה התחיל מתנבא בתפילתו שכל בניו קיימין
 לעת מצוא שנמצאו לו אבדחו שנאמר (בראשית מ"ב) ושלח לכם
 את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון ואת בנימין כמשמעו. לכך
 נאמר (תהלים ל"ב) על זאת יתפלל כיון שירדו כל השבטים
 למצרים והפך פניו ולא ראה אחד מהם. התחיל אומר או לי
 שטא הם משתתפין אל האומות ונעשין אחת. אמר לו הקב"ה

(שם) רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו. ומי הם מים רבים
אלו האומות שנאמר (ישעי' י"ז) הוי המון עמים רבים וגו'. למה
אע"פ שנצטערת קיטעא אלא לא לעולם שנאמר (שם נ"ד) בהגע
קטן עובחך וגו': ד"א ואל שדי לא היה צריך לומר אלא יתן
לכם רחמים לפני המלך או לפני השליט כשם שכתוב (בראשית
מ"ב) ויוסף הוא השליט וגו'. ולמה אומר לפני האיש אלא בא
וראה אמו קראה שמו יוסף שנאמר (שם ל') ותקרא את שמו
יוסף פרעה קרא אותו (שם מ"א) צפנת פענח מצריים קראו אותו
אברך. והניח יעקב כל השמות הללו ולא אמר לבניו אלא ואל
שדי וגו'. לפני האיש. ולמה בשעה ששלחו אביו אצל אחיו.
כיון שהלך תעה ומצאו המלאך שנמסר מן הקב"ה לשמרו שנאמר
(שם ל"ו) וימצאוהו איש וגו'. אמר לו מה אתה מבקש. אמר לו
את אחי אנכי מבקש. כיון שהלך אצל אחיו. מיד השליכו אותו
לבור. ואח"כ פשטו את כתנתו. ואח"כ מכרו אותו ארבעה
פעמים שנאמר (עמוס ב') כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל
וגו'. וכיון שירדו שבטים למצרים. כיון שראה אותם ריחם עליהם
שנאמר (בראשית מ"ב) ויכר יוסף וגו'. ויסוב מעליהם וגו'. מיד
ירד המלאך ונראה ליוסף ברמות איש והיה אומר לו על אלו אתה
מרחם אין אתה יודע כמה צרות עשו בך שהשליכו אותך לבור
ומכרו אותך ארבעה פעמים. התחיל מקטרג ואומר לפני יוסף
מיד (שם) ויתנכר אליהם וגו'. אמר להם אין אתם יודעין שאני
קוסם שהיה נוטל את הגביע ומריח ועושה עצמו קוסם. אמר
להם יודע אני שאתם מרגלין אלא אם כנים אתם וגו'. כיון שבאו
אצל יעקב ואמרו לו מה אתם סבור שהמלך שבמצרים אמר לנו
כלום אין רחמן הימנו אלא איש אחד אין אנו יודעין מהיכן שילחו
הקב"ה הוא עומד ומקטרג עלינו בפניו שנאמר (שם) דבר האיש
וגו'. (שם מ"ג) כי האיש אמר וגו'. אמר להן איש הוא שמקטרג
אחכם תהיו נושאין חסד לפניו שנאמר (שם) ואל שדי וגו'. ולא
בפני זה בלבד אלא בפני כל האומות שנאמר (מ"א ה') ונתחם
אותם לרחמים לפני שוביהם:

פרק ע"ג נביאים. שמעו דבר ה' בית יעקב. וש"ה
(ישעי' ס"ז) כי כאשר השמים החדשים וגו'. אמר הקב"ה השמים
אמרתו להם דבר וקיימו שנאמר (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים
עשו ואחם אין אתם שומעין שמעו דבר ה' בטלתן כל הדברות.

אנכי (ירמיה ה') כחשו בה'. לא יהיה לך אלהים אחרים. (שם ב') כי מספר עריך היה אלהיך ישראל וגו'. לא תשא (שם ה') ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו. זכור (יחזקאל כ') ואת שבחותי חיללו. כבד. (שם כ"ב) אב ואם הקלו בכך לא תרצח לא תנאף לא תגנוב. ואתם (הושע ד') רצוח וגנוב ונאוף. לא תענה (תהלים כ"ז) כי קמו בי עדי שקר. לא תחמוד (מיכה ב') חמדו שדות וגולו בטלחן כל הדברות. קיימו דבר אחד ואני אסלח לכם. ואיזה זה שבת. שכן אמר ירמיהו לישראל (ירמיה י"ז) לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וגו'. וישבה העיר הזאת לעולם ואם לא תשמעו אלי וגו' בי נשבעתי נאום ה' כי לחרבה יהיה הבית הזה. לכך נאמר שמעו דבר ה'. ואין שמעו דבר ה' אלא שבת. שנאמר (ישעיה נ"ח) ממצוא חפצך ודבר דבר. וכן הקב"ה אמר למשה דבר אל בני ישראל לאמר דבר: ד"א שמעו דבר ה' כפרתם בעשיה קיימו את השמיעה. משל למלך שארש אשה בת אבות ואמר לשובכינה מה היא מכנסת לי אמר לו שתי מרגליות מעולות שאין להם דמים וראה אותן משנטלה הלכה למרחץ ואיכדה אחת והיתה מתביישת לבא אצל בעלה שמע המלך ואמר לה אבדת אחת שמרי את השניה ואין כלום רע. כך כשעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה הכניסו להקדוש ברוך הוא עשייה ושמיעה. שנאמר (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. אמר הקב"ה איבדתן נעשה קיימו נשמע שמעו דבר ה': ד"א שמעו דבר ה' עד שלא תהיו משוטטין ומבקשין דבר ולא מוצאין שנאמר (עמוס ה') ונעו מים ועד ים וגו'. ולא עוד אלא שאני רואה האידך אתם מחזירין אחרי ולא מוצאין ואני משחק בכם. לומר לא שמעתם כשהייתי הר אצלכם הרי אתם מחזירין בכל העולם. וכן שלמה אומר (משלי א') יען קראתי ותמאנו וגו'. גם אני באידכם וגו'. בבוא כשואה וגו'. משל למלך שקרא למטרונה שלו ולא ענתה אותו כעם ויצא לו למדינת הים התחילה פורשת בספינות בימים ובנהרות ובמדברות חוזרת לראות דמותו ולא מוצאה והמלך שומע ומשחק עליה ואומר כשהייתי אצלה בקיטון וקראתי אותה ולא השגיחה עלי ועכשיו היא מחזרת בכל העולם אף אני איני משגיח בה. כך אמר הקב"ה כשהייתי בביתי עמהם אמרתי להן שמעו דבר ה' ולא הטיחם את אונכם. שנאמר (ירמיה ז') ולא שמעו אלי ולא הטו.

הריני יוצא מכאן שנאמר (שם ה') היי' אין בציון וגו'. והן משוטטין בימים ובנהרות ובמדברות ומבקשין דבר שנאמר (עמוס ח') ונעו מים ועד ים וגו' ורוח הקודש צווחת ואומרת (משלי א') יען קראתי וגו' גם אני וגו'. שמעו דבר ה' אבל אם תשמעו תשבו בשלום ותחיו שנאמר (ישעיה נ"ה) שמעו ותחי נפשכם:

פרק ע"ד כתובים. (תהלים ע"ו) ולמצח בנינות סומור לאסף אלהים בישראל גדול שמו. וש"ה (דברים ד') אתה הראית לדעת וגו'. אמר להם משה עד שלא בחר אתכם נתודע שמו על ידכם אתה הראית לדעת. וכן הקב"ה לא היה אדם יודע שהוא אלוה בכל העולם. שנאמר (ירמיה י') שפוך חמתך וגו'. משעה שבחר אתכם נתודע שמו על ידכם. אתה הראית לדעת. וכן את מוצא בפרעה שאמר לו משה (שמות ה') כה אמר ה' אלהי ישראל וגו'. ויאמר פרעה מי ה'. אמר לו הקב"ה אתה אמרת לא ידעתי את ה'. כיון שבאו בים היו השבטים מתיראין לירד מיד נתן נפשו שבטו של יהודה וירד לים שנאמר (תהלים קי"ד) היתה יהודה לקדשו וגו'. מאותה שעה נתודע שמו של הקב"ה בכל העולם. שנאמר (ישעיה י"א) כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים כשכסה הים את המצרים. אתה הראית לדעת ע"י מי ע"י יהודה. הוי (תהלים ע"ו) נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו:

פרק ע"ה תורה. ויגש אליו יהודה. וש"ה (מלאכי ב') הלא אב אחד לכלנו וגו'. שנים עשר עבדיך וגו'. לא כא"ה מ"ה ולא כמצריים שהן משתחווים לכל מין ומין של ע"א. שנאמר (יחזקאל כ') ובגלילי מצרים אל חטמאו אבל אנו חס לנו אלא אל אחד בראנו. ואם כן (מלאכי ב') מדוע נבגד איש באחיו למה אתה תבגד בנו מתחילה שמצאנו כסף בפי אמתחותינו ולא החזרנו אותו. שנאמר (בראשית מ"ד) הן כסף אשר מצאנו ואת בוגד בנו. ואומר (שם) האיש אשר נמצא הגביע וגו'. הברית שכרת הקב"ה עם האבות אנו מחללין ולא עוד אלא תנאין שהתנינו בינינו לא כך אמרת אם כנים אתם וגו'. ואת אחיכם הקטן וגו'. ואבינו לא ביקש ועשינו אף עמו תנאין. שנאמר אם לא הביאותיו אליך וגו'. ואת אומר האיש אשר נמצא וגו'. אם כן היכן הוא הברית שהתנה הקב"ה בתורתו ואמר לנו (ויקרא כ"ה) ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך וכתוב לא תעבוד בו

עבודת עבד לכך מדוע נבגד וגו': ד"א ויגש אליו יהודה. וש"ה
 (משלי ח') ואהיה אצלו וגו'. משחקת בחבל וגו'. כך גדל הקב"ה
 את התורה כל מי שמבקש לשחק בתורה היא משחקת עליו. שנא'
 (שם) משחקת בחבל וגו'. אין לך חכם גדול משלמה ועל שבקש
 לבטל יו"ד מן התורה. ראה מה אירע לו. אימתי אלא כיון
 שמלך וישב על כסאו ונטל משנה תורה והסתכל. דכתיב (דברי'
 י"ו) והיה כשבחו. כיון שראה לא ירבה לו נשים וגו'. אמר
 הריני מרבה נשים וזהב וסוסים. נשים מנין שנאמר (מ"א י"א)
 ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות. סוסים
 מנין שנאמר (שם) ויהי לשלמה ארבעי' אלף אורוות סוסים וגו'.
 וכסף וזהב מנין. שנאמר (שם) ויחן המלך הכסף והזהב בירושל'
 כאבני' וגו'. מיד עלתה תורה אצל הקב"ה. ואמרה לפניו רבש"ע
 למה אני עוד ממתנת בארץ אם שלמה חכם שבחכמים ביטלני
 מי מקיימני עוד אמר לה הקב"ה חייך אלף אלפי' כשלמה בטלין
 ויו"ד מן התורה אינו בטל. מה ביטל לא יו"ד ביטל מעלה אני
 עליו כאילו ביטל את כלה. שנאמר (שם) ויאמר ה' לשלמה
 יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וחקותי התורה
 שנקרא זאת שנאמר (דברי' ד') וזאת התורה עמך היתה שנאמר
 (שם י"ז) והיתה עמו וגו'. וכך עשית (מ"א י"א) קרוע אקרע את
 הממלכה מעליך למה. משחקת בחבל ארצו: ד"א משחקת בחבל
 ארצו אלו השבטי' שבקשו לבטל דבר מן התורה אימתי כשוראה
 יוסף החלום ואומר והנה השמש והירח אמרו לו הבוא נבוא וגו'.
 כיון שיצא אמרו זה לזה ועתה לכו ונהרגיהו וגו'. אמר להן
 הקב"ה אתם מבקשין לבטל דבר מן התורה ואמרתם לכו ונהרגיהו
 וגו'. נראה מי מקיים דבריו לא עשה אלא כיון שנמכר יוסף לעבד
 ונעשה שליט שנאמר ויוסף הוא השליט וגו'. ויבאו אחי יוסף וגו'.
 התחיל אומר להן מרגלי' אתם אמרו לו לא אדוני ועבדיך באו וגו'.
 שנים עשר וגו' אמר להם לאו. אלא ילדים אתם גונבי' ומוכרי'
 לעבדים. אלא שלחו מכם אחד וגו'. ובסוף כשנמצא הגביע ביד
 בנימין התחיל אומר מי הגנב בנימין בנה של גנבת. אמך רחל
 גנבה שנאמר ותגנב רחל וגו'. הרי את גונב התחילו אומרי' לו.
 מה נאמר לאדוני על יוסף. ומה נדבר על שמעון. ומה נצטרק
 על הגביע אלא האלהי' מצא את עון עבדיך וגו'. אמר להן הקב"ה
 מה יכלחם לבטל דבר אחד שאמרתם לכו ונהרגיהו. הרי אתם

מבקשין שיטול אתכם לעבדי' והוא אינו רוצה. שנא' (בראשית מ"ד) ויאמר חלילה מעשות זאת וגו'. מי שחק למו הוי משחקת בתבל ארצו: ד"א ויגש אליו יהודה וש"ה (איוב מ"א) אחד באחד יגשו וגו'. לא כשם שעתיד לעשות בהמות ללויתן. בהמות מנגח ללויתן בקרניו ולויתן מוציא אש ונוצה לבהמות שנאמר (שם) מנחיריו יצא עשן. כך היה יוסף הנקרא בכור שורו מקיש בקרניו זה לזה נוטל לאחיו וחוכשן שנא' (בראשית מ"ב) ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימי' כיון שיצא יהודה ולא יכול יוסף להתאפק לכך נאמר (משלי ל') ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל:

פרק ע"ו נביאים. (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה וש"ה (תהלים קמ"א) תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב. אין לך חביבה יותר מתפלת מנחה. וכן את מוצא בדניאל שעשה אחד ועשרי' יום מתפלל. ולא נענה אלא בתפילת מנחה שכן הוא אומר (דניאל ט') ועוד אני מדבר בתפילה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחוון בתחילה מועף ביעף נוגע אלי בעת מנחת ערב ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך בינה. כיון שראה יצחק שכך חביבה היא תפלת מנחה לא יצא אלא בה. שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק וגו'. אף דוד כן ביקש שנאמר תכון תפלתי וגו'. לפיכך כשראה אליהו שכך היא חביבה תפלת מנחה. לא התפלל אלא בה שנאמר (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה: ד"א ויהי בעלות המנחה אמר דוד (תהלים ס"ט) ואני תפלתי לך ה' וגו'. לכל דבר נתן הקב"ה זמן ועת. חוץ מן תפלה אימתי שיחפלל נענה שנאמר (קהלת ט') כי לכל חפץ יש עת ומשפט. למה שאלו היה אדם יודע אימתי הוא מתפלל ונענה ה' מניח כל הימים ולא היה מתפלל אלא באותו יום. אמר הקב"ה לפיכך איני מודיע לך אימתי את נענה כדי שתהא מתפלל בכל שעה שנאמר (תהלים ס"ב) בטחו בו בכל עת וגו'. שאפילו אבות העולם את מוצא שפעמים נענו ופעמים לא נענו. משה גדול העולם התפלל ונענה שנאמר ויעש ה' כדבר משה. וכן בכל מקום (במדבר י"ד) סלחתי כדברך ובא לו שעה ולא נענה. שנאמר (דברים ג') ויתעבר ה' בי וגו' דוד בכל שעה נענה שנאמר (תהלים ל"ד) דרשתי את ה' וענני וכן (ד"ה א' כ"א) ויענהו באש מן השמים ובאה שעה ולא נענה. אימתי כשצם שיחיה הנער שנאמר

(ש"ב י"ב) ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה ובסוף מת הילד
 למה שעה היא לכל שנאמר (ישעי' כ"ט) בעת רצון עניתיך אמר
 לו דוד רבון כל העולמים כל שעה שאני מתפלל עשה אותה כעת
 רצון שתהא עונה שנאמר (תהלים ס"ט) ואני תפילתי לך ה' עת
 רצון אימתי עת רצון זו תפלת מנחה לכך נאמר (מ"א י"ח) ויהי
 בעלות המנחה: ד"א יהי בעלות המנחה אימתי בנה את המזבח
 ואימתי תיקן את העצים ואת האבנים ואת המים אשר בתעלה
 ואימתי שחט השור ואימתי התפלל ויהי בעלות המנחה אלא מלמד
 שהעמיד אליהו את השמש באותו היום ואמר לו תדע כל זאת
 בשביל אדניך בימי יהושע כשעמדת בשביל ישראל שינצחו את
 שונאיהן עמדת שנאמר (יהושע י') וידום השמש וגו'. ועכשיו עמוד
 לא בשבילם ולא בשביל ישראל אלא בשביל קדושת שמו של הקדוש
 ברוך הוא כיון שאמר לו כך מיד עמד שנאמר כי כהר פרצים יקום
 ה' (ישעיה כ"ח). כשהיו בהר הכרמל כמו שעשה (שם) שמש בגבעון
 דום וירח בעמק אילון כעמק בגעון ירגו למה בשביל לעשות מעשיהו
 זר מעשיהו ולעבוד עבודתו לכך נאמר יהי בעלות המנחה. ד"א
 ויהי בעלות המנחה ולמה לא אמר אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי
 יעקב אלא אמר אלהי אברהם יצחק וישראל אלא אמר אליהו
 עכשיו אני יודע שנשתקעו ישראל אחר הבעל ואין יודעין עוד מהו
 האלהי ואם אתפלל ואומר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב
 עכשיו הן אומרי' שלשה אלוהות הן שהרי אף אליה כך ביקש
 לפיכך לא הוכיר אלא אחד בלבד ה' אלהי אברהם יצחק וישראל
 אם אין אתה עושה בוכות האבות עשה בוכות השבטי' שנאמר
 (ישעי' ס"ג) שוב למען עבדיך שבטי' נחלתך וכן הוא אומר (מ"א
 י"ח) ויקח אליהו י"ב אבנים למספר שבטי בני ישראל ואמר היום
 יודע הנח לי מה שעשית למצרים דכתיב (שמות י"ד) וידעו מצרים
 כי אני ה' והצח לי מה שעשית לאבותינו שנא' (יחזקאל ל"ז) וידעו
 הגוים אשר ישארו סביבותיכם והנח לי מה שאתה עתיד לעשות
 שנאמר (שם ל"ח) והתגדלתי וגו'. אותה שעה כי אתה אלהי
 בישראל ואני עבדך אם אין אתה עושה בשביל אברהם ויצחק
 ויעקב עשה להודיע כי עבדך אני כבר אמרתי להם (מלאכי ג')
 הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא אם תעשה עכשיו הן מאמינן
 מה שאתה עתיד לעשות עמדי (מ"א י"ח) ובדברך עשיתי על שמך
 עשיתי. כל אלו האוכלוסין עשו בשביל הבעל ואני לעצמך בשביל

שמך אלא בבקשה ממך אל חביישי מהר ענני (שם) ענני ה' ענני
ענני באש ענני במים ענני בעול' הוה ענני לעתיד לבוא ענני בנביאי
הבעל ענני בנביאי האשרה ואם תעשה כך שירה אנו אומרים לפניך
וכן דוד אומר (תלים קל"ח) אודך כי עניתני ותהי לי לישועה:

פרק ע"ז כתובים. (שם ע"ז) למנצח בנגינות מזמור לאסף
שיר נודע ביהודה וגו'. וז"ה (שם ט') נודע ה' משפט עשה בפועל
כפיו נוקש רשע וגו'. אין הקב"ה נתודע בעולמו אלא על ידי שהביא
יסורין על הכדיות שנאמר (שם) נודע ה' משפט עשה ואע"פ שהוא
מביא את היסורין מוהג את עולמו משפט עם רחמים שנאמר נודע
ה' (שמות ל"ד) ה' ה' אל רחום וחנון וכן הוא אומר (ישעי' כ"ו)
כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי חבל ואף הדורות
הראשונים מפני שלא הי' יסורין נוגעין בהם מרדו בהקב"ה וכן את
מוצא בדור המבול (איוב כ"א) בתיהם שלום מפחד וגו'. ומה אמרו
(שם) ויאמרו לאל סור ממנו וגו'. מה שדי כי וגו' לפיכך כילה
אותן שנאמר¹) ואלה המשפטים וגו'. (צ"ע וצ"ל שחסר כאן) כיון
שעשה משפט נתודע נודע ה' משפט עשה אבל ישראל מתקדש
שמו עליהן שנאמר (תהלים עו) בישראל גדול שמו:

פרק ע"ח תורה. ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף וז"ה
(קהלת ט') עיר קטנה זו גן עדן ואנשים בה מעט זה אדם וחיה
זכא אליה מלך זה נחש ובנה עליה מצודים גדולים (בראשית ג')
כי יודע אלהים וגו'. ומצא בה איש מסכן וחכם זה אדם שנא'
(בראשית ג') ויקרא האדם שמוה וגו'. ואילו היה בגן עדן כשהטעה
נחש את חוה לא היו אוכלין מן האילן ומלט הוא (שם) האשה
אשר נחת עמדי וגו'. ואוכל שאילו לא הודה שאכל היה הקב"ה
מתריב גן עדן בשבילם אלא על ידי שהודה נתגרש מגן עדן שנאמר
ומלט וגו'. ואדם לא זכר אמר הקב"ה אדם לא זכר אלא אני נזכר
שנא' (שם) ויקרא ה' אלהים אל האדם וגו'. ד"א עיר קטנה זה
דור המבול ואנשים בה מעט המה הגבורים וגו'. זכא אליה מלך
גדול זה מלכו של עולם ובנה עליה מצודים גדולים [שם ו'] אמחה
את האדם וגו'. ומצא בה איש מסכן וחכם זה נח ומלט הוא (שם)

1) ואלה המשפטים נראה שצ"ל ואלה תולדות נח שפסל את הראשונים ועשה
בהם משפטים וכלה אותן מן העולם ונאמר ואלה המשפטים דרש ג"ש שעשה בהם
משפטים וצ"ל שנאמר ואלה תולדות נח ונאמר ואלה המשפטים:

(ז) מכל הבהמה הטהורה וגו'. גם מעוף השמים וגו' ואדם לא זכר
 אמר הב"ה אדם לא זכר אני נזכר לו (שם ח') ויזכור אלהים את
 נח. ד"א עיר קטנה זה דוד המדבר ואנשים בה מעט אלן ישראל
 דכתיב (דברים ז') כי אתם המעט ובא אליה מלך גדול זה מלכו
 של עולם ובנה עליה מצודים גדולים (שם מ') הרף ממנה ואשמידם
 ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה דכתיב (משלי כ"א) עיר גבורים
 עלה חכם ומלט הוא (תהלים ק"ו). לולי משה בחירו וגו'. ואדם
 לא זכר אמר הקב"ה ואדם לא זכר אלא אני נזכר שנאמר (ישעי'
 ס"ג) ויזכור מעולם משה עמו. ד"א עיר קטנה זה בית יוסף ואנשים
 בה מעט אלו השבטים שנאמר (בראשית ל"ד) ואני מחי מספר
 ובא אליה מלך גדול זה יוסף שנאמר (שם מ"ה) שמני אלהים לאדון
 ובנה עלי' מצודים גדולים. (שם מ"ב) ויאמר אליהם מרגלים אתם
 ומצא בה איש מסכן וחכם זה יהודה ומלט הוא (שם מ"ג) אנכי
 אערבנו ויגש אליו ולא יכול יוסף להתאפק ואדם לא זכר אמרו לא
 דיין שלא זכרו אותו אלא עשה אותו שליח עליהן שנאמר (שם
 מ"ו) ואת יהודה שלח. ד"א ואת יהודה וש"ה (ישעי' ס"ה) זאב
 וטלה ירעו כאחד וגו' בעולם הזה הואב רודף אחר הטלה ארי אחר
 השור לעתיד לבוא הכל מתרפאין ונחש אינו מתרפא אלא (שם)
 ונחש עפר לחמו ולמה מפני שהחזיר את הכל לעפר שנאמר
 (בראשית ג') כי עפר אתה וגו'. לפיכך אין לו רפואה לעולם אלא
 ועפר תאכל ואף לעתיד לבוא ונחש עפר לחמו וכשם שהנחש אין
 לו רפואה לעולם כך האומר לשון הרע על חבירו אין לו רפואה
 לעתיד לבוא שנאמר (קהלת י') אם ישוך הנחש וגו' כך אין יתרון
 לבעל הלשון וכן דוד אומר (תהלים ק"א) מלשני בסתר וגו'. (בווהר
 פ' שלח עש"ה אמר ר"ש על כלא מחיל הקב"ה בר מן לישנא
 בישא) ד"א זאב וטלה משעה שנמכר יוסף לא יצא בנימין שנמשל
 כזאב עם השבטים שנמשלו כטלה שנאמר (ירמ' ג') שה פזורה
 ישראל שנאמר (בראשית מ"ב) לא ירד בני עמכם וגו'. וכיון שנתודע
 יוסף ירד עמם שנאמר (שם מ"ג) וישא עיניו וירא את בנימין וגו'.
 וארי' כבקר יאכל חבן (דברים ל"ג) בכור שור הדר לו ונשתלח
 אריה אצל הבקר שנאמר (בראשית מ"ו) ואת יהודה שלח וגו'.
 ואריה כבקר יאכל חבן למה שאין עוד קנאה ביניהם שנאמר (ישעי'
 י"א) וסרה קנאת אפרים אף לעתיד לבוא כשיעמוד משוח המלחמה
 מן יוסף ומשיח בן דוד מן יהודה (שם) אפרים לא יקנא את יהודה וגו':

פרק ע"ט נביאים. (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה. וש"ה
 (ש"ה ד') כחוט השני וגו'. כפלה הרימון וגו'. כמגדל וגו' כחוט
 השני שפתוחך הייתם אומרי' נעשה ונשמע כחוט של פרוכת שהיה
 מבדיל בין קודש לחול כך הבדלתי אתכם מכל האומות למה נמשלו
 ישראל בפרוכת א"ר ברכיה שלא היה בכל כלי בית המקדש משובח
 מן הפרוכת (כך שנינו בפרק אחרון משקלים) ארבעים אמה היה
 ארכה ועשרים רחבה ארוגה על שבעים ושניים נימים והחוט כפול
 לעשרים וארבעה והכל מתאווין לבאותה ותרואה אותה לא היה שבע
 הימנה שלא היה צורה בעולם משובחת כמותה ולא היה צורה
 בעולם שלא היה עליה שנאמר (שמות כ"ו) מעשה חושב עשה אותם
 כרובי' סדרין סדרין של צנרות כך הייתם לפני כחוט השני שפתוחך
 ומדברך נאווה כשאמרתם למשה (דברים ה') אם יוספים אנחנו וגו'.
 לפיכך אמרתי למשה (שם) הטיבו כל אשר דברו ומה שכר קבלו
 מיד זכו שיעמדו מהם נביאים שנאמר (שם י"ח) נביא אקים להם
 ומדברך נאווה כשאמרתם מדברים בדברי תורה. ד"א ומדברך נאווה
 המדבר שבכם נאה לפני על אחת כמה וכמה מיושב שבכם ואיזה
 הוא המדבר אלו עם הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות
 ולא לדרוש כמדבר שאינו מגדל פירות והן נכנסין לבתי כנסיות
 ולבתי מדרשות ומברכין ברוך יוצר המאורות ומחיה מתים שהוא
 ברא ומחיה מתים והן עונים אחריו אמן ואומרים מאמינן אנו שהוא
 מחיה מתים והוא שברא את העולם אפילו אין בידן אלא שכר אמן
 זה דים לכך ישעיה נותן שבח לפני הקב"ה [ישעי' כ"ח] ה' אלהי
 אתה ארוממך אלו אין בידינו אלא הודייה שאנו מודים לך דינו
 כי עשית פלא פלאים מעשה ידך גדלת (צ"ע) ואת מדקדק עמם
 כל כך למה כדי להן להן שכר. הייתי אומר שיטלו שכר על
 התרומה ועל המעשרות ועל חלה ועל מילה ותפילין ושבת ומועדות
 ועל המזווה ועל הציצית. אבל על האמן הזה שהן אומרים בבתי
 כנסיות ובבתי מדרשות את נותן שכר (שם) עשית פלאים עצות
 מרחוק אמונה אומן לכך נאה לשבת לרומם שאין את מאבד שכר
 מצוה בין קטנה ובין גדולה. ד"א ומדברך נאווה ואין מדברך אלא
 מנהג בנהג נאה ברכותיהם כיצד מברכין על המאורות וקורין קריית
 שמע ומתפללין וקורין בתורה קורא כהן בראש לוי שני ישראל
 שלישי ומפטירין בנביא ועומדין ומתפללין ועוברין לפני התיבה כהנים
 פורשים כפיהם ומברכין את ישראל הרי מנהג נאה כחוט השני זה

אפוד ומדברך זה החושן שהיו אבנים טובות קבועות בו סדרין סדרין
ושמות שבטים כתובות עליהן א"ר אחא ולמה נקרא שמותן של
שבטים על האבנים אלא מפני שכולן נקראו כהנים בסיני שנאמר
(שמות י"ט) ואתם תהיו לי וגו' אמר הקב"ה אפשר שיהי' כולן
מקריבין על גבי המזבח אלא יהיו כולם כתובים שמותם על לבו
של כהן גדול כשיהא כהן גדול נכנס להקריב לפני כל אחד ואחד
מהן כאילו כהן גדול לפני לבוש בגדי כהונה כפלה הרימון זה הציץ
מבעד לצמתך זה הנזר שהוא קשור מאחריו. ד"א כפלה הרימון
רקתך הרקים שבישראל מלאים מצות כרמון מבעד לצמתך שהן
מצטמתין (פי' מתקבצין) ועומדין צפופין בבתי כנסיות ושותין דברי
תורה בצמא כמגדל דוד צוארך זה בית המקדש שנמשל כצואר
ולמה כשם שצואר יותר חביב מכל הגוף שאם ינטל אחד מאיבריו
של אדם יש לו חיים נטל הצואר אין לו חיים כך אין לישראל
חיים משחרב בית המקדש. ד"א כמגדל דוד כשם שצוארו של אדם
גבוה מכל איבריו כך בית המקדש גבוה מכל העול' שנאמר (יחזקאל
מ"ם) ויניחני על הר גבוה מאוד וכתיב (ישעי' מ"ם) על הר גבוה
עלי לך. ד"א כמגדל דוד צוארך זה אברהם כשם שכל איבריו של
גוף תלוין בצואר כך כל ישראל תלוין באברהם שנאמר מן אברהם
אלף המגן תלוי עליו (שמות כ') עושה חסד לאלפים (תלים ק"ה)
דבר צוה לאלף דוד בזכות אברהם נתלה עליו עד אלף דוד בזכות
ג' האבות על אחת כמה וכמה כל שלטי הגיבורים יכול בגיבורים
ממש הכתוב מדבר לאו אינו מדבר אלא בצדיקי' שנאמר (שם ק"ו)
גיבורי כח עושי דברו. ד"א כחוט השני זה אליהו בשעה שאמר
לישראל (מ"א י"ח) עד מתי אתם פוסחים וגו'. ומדברך נאווה בשעה
שאמר (שם) והיה האלהים אשר יענה באש וגו'. מיר (שם) ויען
כל העם ויאמרו טוב הדבר ומדברך נאווה שעשית לישראל לומר
ה' הוא האלהים ה' הוא האלהי' כפלה הרימון רקתך זה הורו שהיו
רקים מן המצות ואע"פ כן נעשו חביבין כרימון בזכות מה על ידי
שנצטמתו [פי' שנתקבצו] בהר הכרמל שנא' (שם) ועתה שלח קבוץ
אלי את כל ישראל אל הר הכרמל כמגדל דוד צוארך זה מזבח
שבנה שנאמר (שם) וירפא את מזבח ה' ההרוס שהיה אותו המזבח
רפואה לישראל אלף המגן זכותן של שבטים שנאמר (שם) ויקח
אליהו שתים עשרה וגו'. כל שלטי הגבורי' זכות האבות שהזכיר ולא
הוא לעצמו אלא כל שלטי הגבורי' אינן תלויים אלא במגדל זה ואיזה

המגדל הזה זה אברהם שכל תפילתן תלויה בו משה אמר (שמות ל"ב)
זכור לאברהם דוד אמר (ד"ה א' כ"ט) ה' אלהי אברהם יצחק
וישראל אבותינו שמרה זאת לעול' וכן אמר אליהו (מ"א י"ח) ויגש
אליהו וגו' לפיכך אלף המגן תלוי עליו:

פרק פ' כתובים. (תל' צ"ו) למנצח בנגינות מזמור לאסף שיר
נודע ביהודה אלהי' וש"ה (איוב ל"ו) אשא דעי למרחוק אמר הקב"ה
אשא את אברהם למרחוק (ישעי' מ"ו) קורא מזמור עיט מי שמודיע
אותי בעולמי ולפועלי אתן צדק למי שנעשה פועלי כשם שהפועל
יגע במלאכתו כך אברהם פועל בנסיונות שנסהו הב"ה אימתי
(בראשית ט"ו) והאמין בה'. ד"א אשא דעי זה יעקב כשירד למצרים
הודיע כוחו של הקב"ה שנאמר (שם מ"ח) ויברך את יוסף וגו'.
אמר להן יהי רצון שתלכו כשם שהלכו אברהם ויצחק בדרכי המקום
(שם מ"ט) הקבצו ושמעו ולמה קרא אותן אלא אמר אברהם זקני
שני בני' היו לו יצחק וישמעאל ישמעאל רשע יצחק צדיק וכן יצחק
שני בני' היו לו עשו ואני עשו שני דרכי המקו' ואני אהבתי דרכי
ואני נחן לי י"ב בני' האמר חציין צדיקי' וחציין רשעים אמרו לו
יודעין אנו מה בלבך (דברי' ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד
כיון ששמע יעקב מיד השתחוה שנאמר (בראשית מ"ח) וישתחו
ישראל התחיל אומר ברוך שם כבוד וגו'. א"ר חנינא למה השתחוה
אלא השתחוה שלא יצא ממיטתו פסולת אותה שעה נתקיים (תל' ע"ו)
נודע ביהודה אלהי' בישראל גדול שמו:

פרק פ"א תורה. ויקרא יעקב אל בניו וש"ה (ישעי' ל"ח)
כי לא שאול תודך לא היה לך לומר ויקרא עשו אל בניו שהוא
היה גדול ולמה לא עשה הוא דייחקי [פ"י צוואה] אלא יעקב ויקרא
יעקב אלא בנודג שבעול' אין לוד"ר [פ"י רוצה] עושה דייחקי
למה שאינו יודע אימתי הוא נהרג ומי עושה דייחקי בני אבות מי
שהוא מת על מיטתו כך חס לעשו לעשות דייחקי למה שהוא לוד"ר
שנאמר (בראשית כ"ה) הלעיטני נא וגו'. ואין עיף אלא הורג
שנאמר (ירמ' ד') אוי נא לי כי עיפה וגו'. לפיכך אינו קורא
לבניו (תל' פ"ב) שנאמר לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו לכך
(ישעי' ל"ח) כי לא שאול תודך וגו' חי חי וגו' אב לבני' יודיע
וגו'. הוי ויקרא יעקב. ד"א ויקרא יעקב וש"ה (משלי כ"ה) כבוד
אלהי' הסתר דבר את מוצא שהראה לו הקב"ה ליעקב אבינו מה
שלא הראה לאברהם וליצחק לא הראה לאברהם אלא מה שלפניו

שנאמר (בראשית י"ג) כי את כל הארץ אשר אתה רואה וגו'.
 ליצחק (שם כ"ו) גור בארץ הזאת. ליעקב הראה לו מה שבפניו ומה
 שלא בפניו שנא' (שם כ"ח) והיה זרעך כעפר הארץ וגו' הרי הראה
 לו ארבע רוחות העול' כיון שבא לפטור מן העולם בא להודיע
 הכל לבניו אמר לו הקב"ה ומה יעקב כבוד אלהים הסתר דבר כך
 את מודיע לבניך מסטי"דין [פי' סודות] שלי אין המידות אלו שלך
 וכן שלמה אמר (משלי י"א) הולך רכיל מגלה סוד אין זו שלך
 בלעם הרשע הוא אומר (במדבר כ"ג) אראנו ולא עתה זה הולך
 רכיל אבל את נאמן רוח מכסה דבר. ד"א ויקרא יעקב וש"ה (תלים
 ע"ו) אחות שמורות עיני זה יעקב שהראה לו הקב"ה כל מה שעתיד
 לעשות האיד הנביאי' עומדי' האיד בית המקדש נבנה וחרב והאיד
 גוג ומגוג עתידין לעלות על ה' ועל משיחו והאיד יוצא הקב"ה ונלחם
 עמם בא להראות לבניו את הכל שנאמר (בראשית מ"ט) האספו
 וגו' באחרית הימי' אימתי גוג ומגוג עולה שנאמר (יחזקאל ל"ח)
 באחרית הימי' תהי' והביאותיך אל ארצי אימתי בונה הקב"ה את
 ביתו דכתי' (ישעי' ב') והיה באחרית הימי' נכון וגו' עד אימתי
 המלכויות עומדות שנאמר (דניאל י"ב) ואומרה אדוני מה אחרית
 האלה כיון שבא להודיע הכל לבניו נגלה עליו הקב"ה ונטמטם לבו
 שנאמר (תלי' ע"ו) אחות שמורות עיני וגו'. משל למלך שעשה
 לאוהבו קטולי"קום [פי' נאמן] שלו האמינו על האוצרות של מלך
 כיון שבא למות קרא לבניו שיאמר להן היכן האוצרות של מלך
 וידע המלך ונגלה עליו כיון שראה את המלך נתבהל ולא אמר מה
 שהיה מבקש לומר אלא אמר הוי מכבדין את המלך כשם שכבדתי
 אני כך יעקב בקש להראות לבניו מה שעתיד להיות מיד נתראה
 לו הקב"ה ולא מצא מה לומר אלא אמר להן התיראו מן הקב"ה
 ושמעו לו שנאמר (בראשית מ"ט) ושמעו אל ישראל אביכם לכן
 נאמר אחות שמורות עיני וגו'. ד"א ויקרא יעקב וש"ה (תלי' ל"ד)
 לכו בנים שמעו לי וגו'. בשעה שהצדיקי' נפטרין מן העולם אינן
 מצוין לבניהם לא על ידי מטון ולא על ידי נכסי' אלא בשביל יראתו
 של הקב"ה וכן את מוצא בדוד מה כתיב (מ"א ב') ויקרבו ימי דוד
 וגו' ושמרת וגו' אף יעקב צוה לבניו בשביל יראתו של הב"ה שנאמר
 (תלי' ל"ד) יראת ה' אלמדכם:

פרק פ"ב נביאים. (מיכה ב') אסוף אסוף יעקב כלך וש"ה
 (בראשית מ"ט) החקצו ושמעו וגו'. אע"פי שאינו ידוע איפתי יום

הדין אלא הרי אני אומר לכם כשחאספו וחקבצו אותה שעה אתם
נגאלין שנאמר אסוף אסוף יעקב כלך מיד (שם) ויעבור מלכם
לפניהם וזה בראשם. ראובן בכורי אתה שלא ראיתי קרי מימי אלא
בך כחי וראשית אוני שמיום שנולדת הייתי אומר שמא עולה ראובן
לנג וימה שמא ירד למטה ויפול את הייתי ראשית אוני יתר שאת
ויחר עז ומפני שעשית אותו מעשה נטלו ממך שלשה כהרי' ונתנו
לאחיו. בכורה ליוסף כהונה ללוי מלוכה ליהודה אלולי כך. בכורי
אתה זה בכורה יתר שאת זה כהונה שנאמר ונשא אהרן את עון
הקדשים יתר שאת ראוי היית להיות מטהר אותן שהיה להן שאת
דכתיב (ויקרא י"ד) לשאת ולספחת ויתר עז זה מלוכה שנאמר
(ש"א ב') ויתן עזו למלכו. פחו כמים שנו רבותינו שלשה משקין
אסורים משו' גילוי המים והיוין והחלב מצא חלב גלוי וכן המים
וכן היוין ישפכו כך את פחו כמים. ד"א פחו "פחות" פרצת "חרפת
"זרית כשם שהכלי" שבהן משקין שופכן או מערן והן משיירין אבל
המים אינן משיירין כך אף אתה כיון שחטאת אל תותר בך. ד"א
פחו כמים כשם שהמים מטהרים לכל כך תטהר מעונותיך כשיבוא
אותו שניצול מן המים הוא נותן לך דימוס ומי הוא זה משה דכתיב
(שמות ל"ב) וחקרא שמו משה ואימתי הוא נותן לך דימוס (בראשית
ט"ט) אז חללת יצועי עלה כשיבוא לעלות אל הר העברים ומה
כתיב שם (דבר' ל"ג) יחי ראובן ואל ימות וגו'. שמעון ולוי אחים
וכי כולם לא הי' אחים אלא שניהם נעשו אחים לעשות דינה של
דינה שנאמר (בראשית ל"ד) ויקחו שני בני יעקב וגו'. כלי חמס
מכרותיהם לשון יונית הוא חרבותיהם אמר יעקב אם יושבין שני
שבטי' הללו כאחת מחריבין את כל העולם אלא הדיני מפורן אתלקם
ביעקב ואפיצם בישראל. יהודה אתה יודוך אחיו ידך וגו'. שהוא
הרג לעשו וכן משה אמר ידיו רב לו וגו'. גור ארי' אתה כשמך
שהודית כך אמך אמרה הפעם אודה את ה' והודי' במעשה תמר
וכל השבטי' יודוך. מטרף בני עלית מטרפה של תמר נתעלית שכבר
היתה טרופה היא ושני בניה שנאמר (בראשית ל"ח) הוציאוה ותשרף
אלא שהודית והצללת אותה ושני בניה אף שלשה בניך חנניה מישאל
ועוריה כשיושלכו לכבשן האש הן עולין שלמים. כרע שכב כארי
זה דוד המעומד ממך שנאמר (ש"ב י"ז) אשר לבו כלב הארית.
אנסרי לגפן עירו זה משיח שעתיד לעמוד ממך שנאמר (זכרי' ט')
עני ורוכב וגו'. ולשורקה וגו'. היכן נאסרין ישראל ומסרקין עונותיהם

בתחומו של יהודה בירושלים. לא יסור שבט מיהודה זה מלכות
 ומחוקק זה נשיא עד מתי עד כי יבוא שילה עד כי יבוא נשיא
 ויחזור המלכות לדוד שנאמר (יחזקאל ל"ו) ועבדי דוד נשיא וגו'
 וכן כתיב (הושע ג') אחר ישובו בני ישראל וגו' וכן הוא אומר (רות
 ג') ותאכל ותשבע וגו'. ותאכל זה הנגיד שנאמר (ד"ה א' ה') ולנגיד
 ממנו ותשבע זו המלכות ותותר זו נשיאות: זבולון לחוף וגו'. שעושה
 ספינות ופורש והולך ובא ומספיק לשבטו של יששכר שהן עוסקין
 בתורה שנאמר יששכר חמור גרם וגו'. וירא מנוחה כי טוב וגו'.
 שיגע בתורה שנאמר (שם י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים
 מלמד שעמדו מאתים סנהדרין משבטו של יששכר כל אלו בכחו
 של זבולון שיוצא במים ומביא להן שנאמר שמח זבולון וגו': דן ירין
 עמו זה מנוח יהי דן נחש זה שמשון כשם שהנחש יוצא לעצמו
 [פי' יחידין] כך שמשון יוצא לעצמו והורג. יהי דן וגו'. ד"א כשם
 שהנחש אם ילקה בונבו או במעיו אינו מת כיון שהוא לוקה בראשו
 מת שנאמר (בראשית ג') הוא ישופך ראש כך היה שמשון אסרו
 אותו בידיו וברגליו ולא נודע כחו כיון שגזוו ראשו מיד [שופטים
 ט"ז] ויסר כחו מעליו ואעפ"כ הנושך עקבי סוס שהוא אהו בשני
 העמודים והפיל את הבית שנאמר (שם) וילפת שמשון וגו'. ויפול
 הבית על הסרנים וגו'. כיון שראה אותו יעקב התחיל אומר
 לישועתך קויתי ה': גר גדוד יגורנו זה אליהו שמגדד שרשן של מ"ה.
 מאשר שמינה לחמו שארצו מקדמת בפירות ושמן טוב עושה והוא
 מקריב שמן וזה שנאמר והוא יתן מעדני מלך: נפתלי אילה שלוחה
 שכולם עסוקין בתורה וחביבין לפני הקב"ה כאילות שנאמר (משלי
 ה') אילת אהבים ויעלת חן: בן פורת יוסף בן פותר יוסף כשראה
 פרעה את החלום שאמרת לו את הכל שמא שם היית שנאמר
 (בראשית מ"א) אין נבון וחכם כמוד עלי עין בן שפרה ורבה ואין
 עין הרע נוגעת בהן וכך בני יוסף אומר ליהושע (שם י"ז) ואני
 עם רב עד וגו'. אמר להן יהושע וכך אתם אומרים ואין אתם
 מתיראין מן העין אמרו לו כבר התפלל עלינו יעקב אבינו שלא
 תשלוט בנו עין הרע שנאמר עלי עין: בנימין ואב יטרף שבחחומו
 בית המקדש נבנה ומקריבין שם את הכבש אחד וגו'. כיון שברך
 כל אחד ואחד לפי צרכו עשה אותן שבטים שנא' (בראשית מ"ט)
 כל אלה שבטי ישראל וגו'. אמר להן הרי ברכתי אתכם שנאמר
 (שם) וזאת אשר דבר להם וגו'. יבוא אדם נאמן ויחתום ברכתי

ומי הוא זה זה משה שנאמר (דברי' ל"ג) ואת הברכה אשר בך
משה:

פרק פ"ג כתובים (ישעי' מ"ח) שמע אלי יעקב וישראל
מקוראי וגו' וש"ה (שמות י"ט) אתם ראיחם אשר עשיתי וגו' ועתה
אם שמעו וגו'. לא באתם אלי אלא שתשמעו בקולי הוי שמע אלי
יעקב א"ר אבותו לעתיד לבוא עתידין הכל להיות תמידין כנגד מי
ששמעו להקב"ה ואומר מה הוא כך פלוני שישב ולא שנה מימי
ולא קרא והרי הוא יושב עם האבות ומסית עמהן והקב"ה אומר
להן מה לכם תמידין לא זכו אלו אלא מפני ששמעו לי בחיידן
שנאמר (משלי ט"ו) און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמי תלן
הוי שמע אלי יעקב: ד"א שמע אלי יעקב וש"ה (ישעי' מ"ג) ולא
אותי קראת יעקב משל למלך שהיה לו אוהב עני ועשה לאותו עני
משחה וקרא לבניו הלך המלך מעצמו ועמד לו באמצע הכית ואמר
לעני לכל בניך קראת ולי לא קראת איני אוהבך אמר לו בבקשה
מסך עני אני ולא עשיתי לפי כבודך והייתי מתבייש לקרות אותך
אמר לו המלך חייך לא מתבייש חביב לי שלך יותר ממה שמתקנין
לי בפלטין שלי כך בשעה שבא יעקב אבינו ליפטור מן העולם קרא
לבניו ואמר להן צואתו וברכין והשרה אותן בכל הארץ מיד נגלה
עליו הקב"ה ואמר לו יעקב לי אין את קורא ולא אותי קראת יעקב
אמר לפניו רבש"ע מתבייש הייתי לקרוחך שאני עני אמר לי אין
את יודע שאם יקרא אותי עני לו אני שומע שנאמר (תלים ל"ד)
זה עני קרא וה' שמע היה לך לקרות אותי עם בניך אמר לו
מתבייש הייתי אמר לו ח"ו לך מבושה שנאמר (ישעי' כ"ט) לא
עתה יבוש יעקב וגו'. כיון שראו אותו בניו התחילו משכחין להקב"ה
ולענותותו שאינו מבוזה ליראיו ומה כתיב אחריו (שם) כי בראות
ילדיו וגו'. ואם כן שמע אלי יעקב: ד"א שמע אלי יעקב אותך
שנהרגין וקוראין בשמו שנאמר (תל' מ"ד) כי עליך הורגנו וגו'.
וכן איוב אומר (איוב י"ג) הן יקטלוני וגו'. אותן שבכל שנה ושנה
קוראין אותי שנאמר (תלים קט"ז) כום ישועות אשא וגו' וש"ה
ויגון אמצא וגו'. אמרו לו הדורות הללו רבש"ע הראשונים היו
להן האבות וזכותן עומדת להן אנו (איכה ד') יתומים היינו ואין
אב וגו'. אלא כחבת ואמרת (הושע י"ד) אשר כן ירוחם יתום
אתה היית עוזר (תלים י"א) פקדת על היתומי' כתורה בהרבה
מקומות כי תבצור כרטיך כי תקצור כי תחבוט למה לגר ליתום

ולא למנה ואנו יחוסים רחם עלינו דכתיב (הושע י"ד) אשר בך
 ירוחם יתום עובדיה נתברך ביתו כשנעשו בניו יחוסים יצחק אימחי
 נתברך משהנחו אביו שנאמר (בראשית כ"ה) ויהי אחרי מות וגו'.
 ויברך אלהים וגו'. השבטים כך (שם נ') וימת יוסף וגו'. (שמות
 א') ובני ישראל פרו וגו'. עיניך על היחוסים אשר בך ירוחם יתום
 אמר להן עשו תשובה ואני מרפא משובותיכם אמר הקב"ה עד
 שלא עשו תשובה פסקתי עמם שאני מרפא את משובותיכם שנאמר
 (הושע י"ד) שובו בנים שובבים ארפא וגו' וכתיב (שם) ארפא
 משובתכם אוהבם נדבה אהבה שאינה פוסקת אני אוהב אתכם יצחק
 היה קורא לעשו בכורו ואני קורא ליעקב בני בכורי ובטלה בכורתו
 של יצחק ונתקיימה בכורתו של יעקב יצחק היה אוהב את עשו
 שנאמר (בראשית כ"ה) ויאהב יצחק את עשו ואני אוהב את יעקב
 בטלה אהבתו של יצחק ונתקיימה אהבתו של יעקב כמה נתקעו
 א"ה להטיל שנאה בינו לבינינו ואין יכולין לבטל שנאמר (ש"ה ח')
 מים רבים לא יוכלו וגו'. אלו האומות שנמשלו כמים שנאמר
 (ישעי' י"ז) הוי המון עמים רבי' וגו'. ולא עוד אלא כמה א"ה
 הורגין בהן בישראל בשביל להחזירם מאחר הב"ה וכנסת ישראל
 אומרת להן אין אני יכולה לכפור בו שנאמר (ש"ה ה') ומעי המו
 עליו נפשי יצאה בדברו משדבר בסניני שמע נפשי והרי לבי חולה
 עליו שנאמר (שם) כי חולת אהבה אני אמרו לו א"ה (שם) מה
 דודך מדוד וגו'. אמרה להן הרי אני מונה לכם שבחו ופורטת
 לפניכם מעשיו ואתם יודעי' שלא לחנם חזרני אחריו (שם) דודי
 צח ואדום צח לישראל ואדום לעשו שנאמר (ישעי' ס"ג) מדוע
 אדום ללבושך דגול מרכבה שאין מרכבות של מעלה כמותו ראשו
 כתם פו זו תורה דכתיב (תלי' י"מ) הנחמדים וגו' קווצותיו תלתלים
 אלו פרשיות של תורה שהן עשויות פסקות שחורות כעורב זה
 הכתב: ד"א שחורות זו כנסת ישראל שנאמר (ש"ה א') שחורה
 אני עיניו כיונים זו חמה ולבנה ידיו גלילי זהב זה הקשת מעיו עשת
 שן זה האויר שוקיו עמודי שש אלן ההרים מיוסדים על אדני פו
 אלו יסודי ההיכל מראיהו כלבנון זה בית המקדש בחור כארזים
 שהוא מהלך עם הצדיקי' שנאמר (ויקרא כ"ו) והתהלכתי בתוכם
 חכו מטתקים בשעת מתן תורה וכולו מחמדי' כשהוא מקבל את
 השבים אמרו להן אומות העולם הואיל שמקבל את השבים (ש"ה
 ו) אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך אמר

הקב"ה א"ה משניאין אוחד על בני ובני טאהבין אותי על כל האומות
אלו אני נותן להם טאה עולמות מלאין באהבה שאהבתי את בני
שנאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה כוון יכוון לו:

סליק מדרש אנדה בראשית

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ש
ש
ש
א
נ
ה
י
ש
א
ס
א
ע
א
ס
א
ל
ה
ל
א
נ
ר

תפלת ר' שמעון בן יוחאי

אלו הנסתרות והנגלות אשר נגלו לר' שמעון וזה הוא שמעון בן יוחאי ששגרו אותו מירושלם לדומי אל הקיסר וכיון שהיה בספינה נתראה לו חלום אשמדאי שר השידים ואמר לו שאל מה אעשה לך אמר לו ר"ש וסי אתה ואמר לו אני הוא אשמדאי (ע' מעילה י"ז ב') ששגרני הקב"ה לעשות לך נס — אמר רבנו של עולם להגר שפחת שרי וימנת לה מלאך ולי שוגרת שר השידים אמר לו אשמדאי מכל מקום יבא הנס בין אני או מלאך יתקנו הפציק ואמר לו אשמדאי הריני הולך לעת עתה ואכנס לבתו של קיסר וארפה אותה ואצעק בשמך ר' שמעון ר' שמעון עד שתבא אחה ויבקשו ממך אשר תפייסני שאצא מזה הבית ואומר לא אצא ממנו עד שעושין חפציו של ר' שמעון ורצונו והלך אשמדאי והלך אל בית הקיסר ועשה כל מה שאמר לר"ש ועמדה בתו של קיסר ונכנס בתוכה כיון שנכנס בה שיברה כל הכלים אשר בפלטור של אביה והיתה צועקת ר' שמעון שמעון בן יוחאי לימים מועטים באתה ספינה והיה בתוכה ר' שמעון הלכו ובשרו לקיסר שיגר הקיסר אחריו ואמר לו מה אתה רוצה אמר לו היהודים שבירושלם שיגרו לך דורון אמר לו איני מקבל ממך דבר ואיני רוצה ממך אלא שאתה חוציא זה השיד מבתי כי אין לי מי ימלוך אחרי בלתי הוא כי אין זרע אחר הלך ר' שמעון ואמר לו אשמדאי צא מואת הנערה אמר לא אצא עד שעושים לך כל רצונך וכן אמר לו כמה פעמים לא אצא עד שעושים רצונך — הלך המלך ושיגר לכל זקניו שריו ועבדיו ואמר להם מה תאמרו לעשות מבתי שכבר נכנס בה זה השיד ואנו גורנו על היהודים שלא ימולו את בניהם ושלא ישמרו

את השבת ושלא ישמרו נשותיהן את הנרות ומנהג מלכותנו שכשגזרין
 גזרה אין חזרין לעולם ואם חוזר בה מעבירין אותו ממלכותו כדת
 מדי ופרס עמד אחד מיועציו ואמר לו אדוני המלך אומר לך דבר
 תתפא בו בתך ותעביר כל גזרותיך כי גזירה זאת על היהודים רעה
 היא לנו ולך אמר לו אמור אמר לו מי שיש לו שונא מה ירצה
 מטנו יהיה עני או עשיר? אמר לו המלך עני אמר לו היועץ היהודים
 כל מנהגם להתעסק כל השבוע ומכנסין ממון יום הששי מוציא
 הכל בשביל כבוד השבת ועתה כשתפסוק להם השבת ישאר להם
 הוצאת שבת ויקבצו ממון ויטרדו עליך ואם תחזיר להם השבת יוציאו
 בו הוצאות רבות ויהיו עניים — אמר להם המלך החזירו להם
 השבת — עוד אמר לו אותו היועץ אם יהיה לאדם שונאים מה
 ירצה מהם? יהיו מרובים או מועטים? אמר המלך מועטים אמר
 אדוני המלך היהודים עושין לבניהם המילה והם בני ח' ימים כשיחיה
 אחד ימותו מאה אמר המלך גם תחזירו להם המילה — עוד אמר
 אדוני המלך כך היא הנרות אם תניח נשי ישראל בנידות לא יהיה
 להן זרע מרובה כי הן ישמרו ד' ימים ימי הדם וז' ימים נקיים אמר
 המלך הניחו דתם בנידות כאשר היו. אמר המלך לר"ש קיימתי
 שאלחכם לך אמור לשד שיצא מבתי גזר ר"ש על אשמדאי ויצא
 מבית המלך והחזיר המלך לר"ש הדורון שהביא לו ונתן לו עוד
 מתנה מרובה וכתב לו איגרות לאשר לסרדיוט שהיה לו בירושלם
 והלך ר"ש לירושלם שמח וטוב לב ונתבטלו הגזרות וזה הוא ר"ש
 שהיה חבוש במערה קודם לכן מפני הקיסר ונתענה ארבעים יום
 ולילה והתפלל לפני ה' וכך וכך אמר בתפלתו: ברוך אתה ה' אלקינו
 וא"א אלקי אברהם ואלקי יצחק ואלקי יעקב האל הגדול הגבור
 והנורא קונה ברחמי שמים וארץ חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים
 תתהדר תתקלם תתעטר תתפאר תתייחד שאתה מלך המלכים ואדוני
 אדונים אחד ששםך בך וכך שםך נעלם אתה מעיני כל חי ונעלם
 שםך שלא אתה ופלא שםך יחיד אתה ויחיד שםך אתה הוא שבתרת
 באברם והוצאתו מאור כשרים והודעתו צער משעבוד מלכות
 שישתעבדו בניו ועכשו אבקש ממך ה' אלקים אשר תפתח לי שערי
 תפלה ותשלח לי מלאך להודיעני אימתי יבא משיח בן דוד ואיך
 יקבץ גלויות ישראל מכל המקומות אשר נתפורו שם וכמה מלחמות
 יעברו עליהם לאחר קבוצם ויבאר אלי הדבר בטוב ה' אלקים ועד
 סתי קץ הפלאות — אמר שמעון מיד נפתחו לי שערי שמים ואראה

מראות אלקים ואפול על פני והנה קול מדבר אלי שמעון שמעון
 ואען ואדבר אל המדבר אלי מה אחה אומר אדוני אמר אלי עמוד
 על עמדך ובדברו עמי עמדתי מדעיד ואמרתי לו מה שמך אמר
 לי למה זה תשאל לשמי והוא פלאי ואמרתי לו מתי יבא גואל
 ישראל אמר אלי וירא את בני יש' וידע אלהים מיד העביר לפני
 את הקיני שאלתי אותו מה אלו א"ל אלו הם הקיני עוד הראני
 מלכות ישמעאל שיהיה אחר הקיני מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרתי
 לו אדוני וכי יש לו קרנים וטלפים כדי שידוש בהם את יש' א"ל
 הן עודני מדבר עמו והנה מלאך אחד ששמו מטטרון נגע בי ויעירני
 כאיש אשר יעור משנתו ובראותי אותו עמדתי מדעיד ונהפכו צירי
 עלי ולא עצרתי כח ואחווני צירים כצירי יולדה ויאמר לי שמעון
 ואומר הנני ויאמר לי דע כי הקב"ה שלחני אליך כדי להודיעך
 שאלתך ששאלת מלפניו עכשו כשראית את הקיני ומלכות ישמעאל
 בכית ולא היה לך לבכות אלא על מלכות ישמעאל לבד שבאחרית
 מלכותה תהרוג מ' ישראל הרג רב אין לו שיעור ותגזור על ישראל
 גזירות קשות ואומרת כל הקורא בתורה ידקר בחרב ותחזיר מקצת
 מ' ישראל לדיניהם ומלכות הקיני יבאו בעת ההיא לירושלם וכובשין
 אותה והורגין בה יותר משלשת רבוא ומפני הלחץ שלוחצין את
 ישראל הקב"ה שולח בם ישמעאלים ועושים עמהם מלחמה כדי
 להושיע את ישראל מידם ועומד איש שומה ובעל הרוח ומדבר על
 הקב"ה כזבים והוא מכבש את הארץ ויהיה ביניהם ובין בני עשו
 איבה. השבתי למטטרון ואמרתי לו אדוני וכי בני ישמעאל ישועה
 לישראל? א"ל: ולא כך אמר ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים
 רכב חמור רכב גמל (כ"א ז') רכב זו מלכות מדי ופרס צמד זו
 מלכות יון פרשי זו מלכות אדום רכב חמור זה משיח שנא' עני
 ורוכב על חמור (זכריה ט' ט') רכב גמל זו מלכות ישמעאל שבימיו
 הצטמח מלכות משיח לכך הקדים רכב חמור על רכב גמל וישמח
 רכב גמל בביא' משיח והחכמים ימותו ויד בני בליעל תחוקנה —
 ועוד וירא את הקיני וכי מה משל ראה בלעם הרשע אלא כיון
 שראה בלעם שבט קיני עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל
 אמר איתן טושבך רואה אני שאין אתם אוכלים אלא ממזלות (כן
 כתוב בכ"י שלי ופר' כלי של נגון, ולא מטצות כנרפס בבית המדרש
 חדר ג' דף 79) איתן המורחי (וענין הדבר מליצת היתול שאמר
 בלעם על ישראל):

והמלך השני שיעמוד מבני ישמעאל הוא אוהב את ישראל
 והוא גודר את פרצות ההיכל ועושה מלחמה עם בני עשו והורג
 את חיילותיהם ויעמוד מלך אשר שמו טרוון ויהיה רועה אתונות
 ויקחו אותו מאחרי האתונות וימליכו אותו ויעמדו עליו בני אדום
 ויהרגו אותו ויעמד אחר תחתיו ויהיה לו שלום מכל עבריו ויהיה
 אוהב צאן וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר תחתיו ויחזיק את
 הממלכה בחרבו ובקשתו וקטטה תהיה בימיו פעם במזרח ופעם
 במערב פעם בצפון ופעם בדרום ועושה מלחמה עם הכל ובעת
 שיפול הגירדון שבמערב על בני ישמעאל בדמשק חפול מלכות
 ישמעאל ועל אותו העת אמר שבר ה' מטה רשעים ועדיין אצלו
 גבורי בני קדר תפשע עליו רוח מזרחית צפונית ויפלו ממנו חללים
 רבים הראשון על חידקל והשני על פרת והשלישי בינתים והוא
 בורת מלפניהם וילכדו בניו ויהרגו ויתלו על העצים. ביום ההוא
 ישרוק ה' לזבוב ועתיד הקב"ה לשרוק לדבורים אשר בארץ אשור
 ועושים מלחמה עם האשכנזים ומלך ראשון מנהיג אותם ומוצא
 שמרד על אדוניהם שנ' כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי לעבד
 מושלים (ישעיה מ"ט ז') ועבד מושלים מי הוא הוי אמר זה בני
 כנען שהם מתועבים מכל האומות — לעבד מושלים שיהיה עבד
 מושלים והוא מורד על אדונו והם מתקבצים אליו ומתקבצים עמהם
 אנשים שמרדו על אדוניהם ועושי מלחמה עם בני ישמעאל והורגים
 את גבוריהם ויורשים את ממונם ורכושם והם אנשים כעורים ביותר
 ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח והם טרים ונמהרים שנ' הנני מקים
 על הכשדים הגוי המר והנמהר (חבקוק א' ו') וכולם פרשים שנ'
 פרש מעלה (נחום ג' ג') ובאים מארץ רחוקה לרשת משכנות לא
 לו ועולים על מרום הרים והוא הר מרום יש' ופורצים ההיכל ומכבים
 הנרות וקורעים הדלתות — ועוד יעמדו ה' מלכים אחרים שנים
 מהם נגלים ושנים אחרים יעמדו עליהם ובימיהם יצמח בן דוד שנ'
 ובימיהו די מלכיא אנון (דניאל ב' מ"ד). ודמות המלך הראשון
 איש ישיש ואינו זקן הרבה והמלך שפל כרך עיניו יפוח ושערו נאה
 שחור והן מחשלין בו. ואחריו יעמוד אחר במחלוקות ויעמיד
 חיילות הרבה על נהר פרת וכיום אחד יפלו חיילותיו שבצפון
 ושבהרם ויברח וילכד ויאסר וכל הימים שיהיה במאסר יהיה שלום
 בארץ — והמלך הרביעי אוהב כסף וזהב והוא זקן וגבה קומה ויש
 לו שומה (צ"ל שומא פי' כהם) על גודלו של רגל הימנית ועושה

מטבעות של נחשת וטומן אותם וגונו אותם חתה פרת עם כסף
 וזהב והם נגנוים למלך המשיח שני' ונתתי לך אוצרות השד ומטמוני
 מסתרים (ישעיה מ"ה ג'). ובימיו תפשע קרן מערביים וישלח שני
 גייסים והם הורגים מבני מורה ומשלח עוד אחרים — ובתחלת
 השבוע האחד אין בו מטר ובשניה חצי רעב ובשלישי יהיה רעב
 גדול ולא יהיה מטר וברביעית בינונית ובחמישית יהיה שובע גדול
 ובששית יצמח כוכב אחד ממורה ובראשו שבט של אש כמו רומח
 ואומרו' או"ה כוכב זה לנו הוא ואינו כן אלא משל ישראל שני'
 דרך כוכב מיעקב ועת זריחתו באשמורת הראשונה של לילה עד
 ב' שעות ויאסף ט"ו יום במורה וסוכב למערב ועושה ט"ו ימים
 ואם יתר הוא טוב לישראל:

ועוד שבתי לחפתי וגם לתעניתי ט' יום עד שנגלה עלי זה
 המלאך ואמר לי שאל אמרתי לו אדוני מה יהיה אחרית אלה.
 א"ל המלאך אחר כל אלה מתגברים בני מערב בחיילים גדולים
 והם באים מעורבים ועורכים מלחמה עם בני מורה שבארצם והורגים
 אותם והנשאר' בורחים מלפניהם ובאים לאכסנדריא וירדפו אחריהם
 מבני מערב ויבאו ושם תהיה מלחמה גדולה ויברחו משם בני מורה
 ויבאו עד מצרים וישבו אותה ויקחו מלקוח ויעשו אותה שממה
 לקיים מה שנאמר מצרים לשממה תהיה (יואל ד' י"ט) ויעברו בארץ
 הצבי וכלה בידם וכל מי שהוא נשבה לא יחזור עד שיבא משיח,
 וכששמעתי הדבר הזה בכיתי עד מאד — א"ל המלאך שמעון מפני
 מה אתה בוכה? אמרתי לו בני אברהם יצחק ויעקב לא תהיה להם
 פלטה בימיו. אמר לי הדבר קשה עד מאד, אם תניח בשר על
 האש לא תוכל להנצל מריחו כך ישראל אינן ניצולין וכל מי שהוא
 בא בחדר ויברח ויחבא וינצל שני' לך עמי בא בחדריך (ישעיה
 כ"ז כ') כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב (שם י"ג ט"ו) והם
 עוברים בארץ הצבי ושוסים שני' ובא בארצות ושטף ועבר (דניאל
 י"א ט') ובאים בנחלי הבתות והם באמצעיחא ושם תהיה מלחמה
 גדולה שנתנבאו עליה כל הנביאים ויהפכו נחלים וממי פרת לדם
 ולא יוכלו הנשאר'ם לשתות ממנו ומשם תישבר מלכות מורה. ואחר
 כל אלה יעמוד מלך עז פנים ויעשה שלש שנים ומחצה ובתחלת
 מלכותו כשהוא עומד לוקח העשירים ומפנה (ל' הסרה צפניה ג'
 ט"ו) ממונם והורג אותם ולא ימלט כסף את בעליו שני' כספם וזהבם
 לא יוכל להצילם (יחזקאל ז' י"ט) ולא תעמוד עליו עצתו ומחשבתו

וכל מי שמוכיר שמע ישראל ה' אלקינו, הורגו, וכל האומר אלקי
 אברהם יהרג ואומרים נחזור כלנו אומה אחת ונבטל את השכחות
 והמועדים וראשי חדשים מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁנִי ויסבר להשניה זמנין ודת
 (דניאל ז' כ"ה) זמנין הם המועדים ודת היא התורה שֵׁנִי אֵשׁ דֵּת
 לְמוֹ (דברים ל"ג ב') ובימיו צרה גדולה תהיה על ישראל וכל מי
 שהו' גולה לגליל העליון ימלט שנאמר כי בהר ציון ובירושלם תהיה
 פלטה (יואל ג' ה') עד דמטי מרון והורג מִיִּשְׂרָאֵל עד שמגיע
 (לדמשק) וכשהוא מגיע לדמשק נוחן הקב"ה עורה והצלחה לישראל
 ובימיו תהיה קטטה ומלחמה בעולם ועיר נלחמה עם חברתה ומדינה
 עם מדינה ועם בעם וגוי בגוי ואין שלום ליוצא ובא שֵׁנִי והצרותי
 לאדם והלכו כעורים (צפניה א' י"ז) ועם ה' מטולטלין וצרה תהיה
 עליהם שלש שנים וינחנו בידו עד סוף השלש השנים שֵׁנִי ויתחבון
 בידה עד עֵדן ועֵדְנִין ופלג עֵדן (דניאל ז' כ"ה) עֵדן (צ"ל שנה) עֵדְנִין
 ב' שנים פלג עֵדן חצי שנה נמצא שלש שנים מבטל הגורה והתפלה
 שֵׁנִי ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים
 ותשעים (שם י"ב י"א) והם שלש שנים ומחצה ויעמוד מלך שהוא
 משיב אוחם לכפור שֵׁנִי ונתנו השקוץ משומם (שם י"א ל"א) והוא
 מולך ג' חדשים ואח"כ עושים בני ישמעאל מלחמה עם אדומיים
 בבקעת עכו ומיר אשורים באים עליהם ושבים אוחם שֵׁנִי עד מה
 אשור תשבך (במדבר כ"ד כ"ב) וצים מיר כתיב (שם כ"ד) אלו
 אדומיים שהם עתידים לעמוד באחרית הימים וכשהם יוצאים כגנבים
 הם יוצאים שֵׁנִי אם גנבים באו לך (עובדיה א') ועושים מלחמה
 עם בני ישמעאל והורגים מהם הרבה ומתכנש למשריית דעכו ומחרק
 פרזלא לחספא (פ' והברול ישבר החרם) ושקיה חברין (אולי צריך
 להוסיף עד) לאצבעתא, וערקין (תרגום נס ערק) ערטלאין (תרגום
 אחשתרנים ערטליין או פ' ערומים) בלא סוסואן, ויצטרפו לגיונות
 עם סאדום ויבאו ויעשו מלחמה בבקעת עכו עד שישקע הסוס
 עד ירכו בדם ויברחו בני ישראל עד שיבאו אל בקעת יריחו ושם
 יעמדו ויאמרו אחד לחברו אנה אנחנו בורחים ונשים (אולי צ"ל
 ונניח) טפנו נשינו וחוזרים ועושים מלחמה אחרת בבקעת מגדו
 ויברחו אדומיים ועולים לספינות ותצא רוח ותביאם לאשור והן
 מענים אשורים ועבר הנהר ולקץ תשעה חדשים יצאו בני אשור
 ויאבדו בני ישראל ואת בני רומה שֵׁנִי עד מה אשור תשבך —
 וכשאתה רואה שוורים (צ"ל אשורים) יוצאים ודורכים בארץ ישראל

עושים הם שלום ואליהו ו"ל יוצא ומבשר להם שלום שני והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו (מיכה ה' ד') ובני איט"ליא מבקשים להלחם עמם ובני ישמעאל תחזור להם המלכות כמעט ואין מספיקים להוציא את נשיהם עד שאשור שובים אותם ומיד בת קול יוצאת ומכרות בכל המקומות שבוי (אולי שבני) ישראל צאו ונקמו נקמת ה' באהם שני ונתתי את נקמתי באהם ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה י"ד) ומיד בחורי בני ישראל נקבצים ונשמעים והם ממליכים עליהם מלך סורע דוד ותפול מחלוקת בין אלו לאלו ובני ארץ ישראל פושעים בזרע דוד לקיים מה שנא' ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום הוה (ד"ה ב' י' י"ט) עד היום הוה הוא יום שיבא מלך המשיח. ואלו ואלו באים ונאחזים ובת קול יוצאת ומצפצפת מה שהיה הוא שיהיה (קהלת א' ט') הוא הק"ב שהיה קודם בריאת העולם והוא שעתיד להיות אחר איבוד העולם, ומה שנעשה הוא שיעשה (שם) — והיא משיבה ואומרת כאשר עשה יהושע ליריחו ולמלכה כן עשו באו"ה והם אומרים אין עמנו ארן הכרית כאשר היה עם יהושע והיא משיבה להם לא היה בארן אלא שני לוחות האבנים וחוטמן שמע ישראל מיד הן מתריעין בתרועה גדולה ואומרים שמע יש' ה' אלקינו ה' אחד והן סובבין את יריחו ומיד החומה נופלת תחתיה ונכנסין לתוכה ומוצאים הבחורים מתים ברחובותיה לקיים מה שנא' לכן יפלו בחוריה ברחובותיה וכל אנשי מלחמתה ידמו (ירמיה נ' ל') והם הורגין בתוכה שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ קובצין את כל שללה אל חוק רחובה ושמועה באה עליהם מא"י ופוחדין פחד גדול:

ועוד שבתי לחפלה לפני ה' בצום ושק ואפר עד שראיתי וחנה יד נגעה בי והעמידני על רגלי ויאמר אלי שאל לך איש צדיק מה תשאל ואשאלהו אמרתי לו ובאחרית האלה כיצד יתקבצו כל ישראל סארבע כנפו' הארץ ואיך תהיה יציאתם מתחת יד המלכות ואם יוצאים לאנה הם יוצאים וכיצד תהיה הליכתם ומה יוכלו לעשות? ארצה שתגיד לי הדברים הללו וכיוצא בהם עד סוף כל הדבר ויענני מדלתות השמים ויאמר לי: באחרית מלכות בני ישמעאל יצאו הרוסיים על ירושלם ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והארץ תיכבש לפניהם והם באים בתוכה והורגים בה הרבה מבני ישמעאל ומפילים בה חללים הרבה ושובים מבנות ישמעאל שביה גדולה ומוציאין סוחות מהתינוקות ושוחטין בכל יום תינוקות ליש"ו ובאותו העת יצר

לישראל מאד ובאותו זמן יעיר ה' שבטי ישראל ויבאו לירושלם
 עיר הקדש וימצאו בתורה כתוב וזה הולך לפניכם יומם בעמוד ענן
 ועוד כתוב כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלקי ישראל (ישעיה נ"ב
 י"ב) והם מהלכים בעב וערפל ויעשו מלחמה עם האדומיים ויהרגו
 מהם הרג רב ויצא שמם בעולם שבאו השבטים ובעת ההיא יתקיים
 בישראל הפסוק ויהיה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי ובעת
 ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב א') ויעמדו
 האומות על ישראל והורגים מהם הרג רב ופושעים מעמ' הארץ
 הרבה ומענים בכבלים הרבה מן החסידים כדי לעזוב תורת ה'
 ועוד שהם בוו הצרה ימים מעטים יביא ה' רוח גדול וחוק ורעם
 גדול ועב שחור שלא נראה בעולם כמוהו ומתוך אותו הרוח יפור
 הקב"ה השבטים בכל עיר ועיר ועליהם נאמר מי אלה כעב תעפינה
 (ישעיה ס') ויתקצו מישראל אל ירושלם מעט אנשים ולא ימצאו
 לחם ויחזיר הקב"ה ליש' החול סולת ועל העת ההיא נאמר יהי
 פסח בר בארץ בראש הרים וע' מדרש קהלה פס' מה שהיה
 ויעמוד נחמיה בן חושיאל ועושה אותיות בדבר ה' ויעמוד מלך
 וכופר בדין ומראה עצמו כעובד ה' ולבו לא נכון עמו ויצא רעם
 גדול בעולם ויפחדו ממנו כל העולם ויתקצו ישראל אל נחמיה בן
 חושיאל ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל המדינות אשר סביבות
 ירושלם כגון טבריה ודמשק ואשקלון וישמעו או"ה ותפול עליהם
 אימה ופחד — והאות אשר יהיה באותו העת כי הכוכבים יראו
 בדם ועל אותו העת נאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם (יואל
 ג' ד') ומשלח הקב"ה באו"ה מכות עשר כמו ששלח במצרים לקיים
 מה שנ' והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו
 (ישעיה י"א י"א). אמרו שיש ברומי אבן של שיש והיא דמות
 נערה יפה ברואה מששת ימי בראשית ובאין בני בליעל מאו"ה
 ושוכבין אתה ומתעברת ולקץ תשעה חדשים מתבקעת ויוצא בן זכר
 דמות אדם ארכו י"ב אמה ורחבו ב' אמות ועיניו אדומות עקומות
 שער ראשו אדום כוחב ופעמי רגליו ירוקים ויש לו שני קדקדים
 וקוראים אותו ארמילוס ויבא אצל אדום ויאמר להם משיחכם אני
 אני הוא אלקיכם ומטעה אותם ומיד הם מאמינים בו והם ממליכים
 אותו ומתחברין כל בני עשו ובאין אצלו והולך ומבשר לכל המדינות
 ואומר לבני עשו הביאו לי תורתי שנתתי לכם ועוד באין או"ה והם
 מביאים ספר . . . (המלה נמחקת בכ"י) ואומר להם הוא שנתתי

לפניכם ואומר להם אני הו' אלקיכם ואני משיחכם ואלקיכם ובאותה
 שעה משגר לנחמיה וכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכם
 והעידו לי שאני אל ומיד כל יש' תומהין ומתפחדים ובאותה שעה
 יעמוד נחמיה ושלשה אנשים עמו מבני אפרים והולכים עמו וס"ח
 עמם וקוראים לפניו אנכי ולא יהיה לך והוא אומר אין בתורתכם
 כלום מזה ואיני מניח אתכם עד שתאמינו שאני אלוך כדרך שהאמינו
 בי או"ה ומיד עומד כנגדו נחמיה ואומר לו אין אתה אלוך אלא
 שטן ואומר להם מדוע כזבתם בי אצוה להרוג אתכם ואומר לעבדיו
 חפשוהו לנחמיה ומיד יקום ושלשים אלף גבורים מישראל ועושה
 עמו מלחמה והורג מטחנה ארמילוס מאתים אלף ויחרה אף ארמילוס
 ויקבץ כל חיילי או"ה ועושה מלחמה עם בני ישראל והורג מישראל
 אלף אלפים ועוד הורג נחמיה בעת צהרים ועל אותו העת נאמר
 והיה ביום ההוא נאם ה' אלקים והבאתי השמש בצהרים והחשכתי
 לארץ ביום אור (עמוס ח' ט') והנשאר מישראל יברחו אל מדבר
 העמים וישבו שם ארבעים יום וחמשה בלא לחם ולא מים כי אם
 עשב השדה יהיה מאכלם ולאחר חמשה וארבעים יום יבא ארמילוס
 וילחם במצרים וילכדה שנ' וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דניאל
 י"א ט"ב) וחוזר ומשים פניו אל ירושלם להחריבה פעם שניה שנ'
 ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו ואין עוזר
 לו (שם ט"ה). ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול ותוקע בשופר
 שלשה פעמים שנ' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כ"ז
 י"ג) ואותו שופר הוא קרן ימיני של איל יצחק והק"בה מאריך אותו
 עד אלף אמה ותוקע תקיעה ומתגלה משיח בן דוד ואליהו והולכים
 שניהם אצל ישראל שהם במדבר העמים ואומר להם אליהו זה
 הוא המשיח ומשיב את לבם ומחוק את ידם שנ' חוקו ידים רפות
 וברכים כשלות אמצו אמרו לנמהרי לב חוקו אל תיראו (ישעיה
 ל"ה ג' ד') וישמעו כל בני ישראל קול השופר וישמעו כי פדה את
 ישראל שנ' כי פדה ה' את יעקב (שם) ובאו האובדים בארץ
 אשור ומיד נופל פחד ה' בעמים ועל כל הגוים וישראל חוזרים
 עם המשיח עד שיבאו למדבר יהודה ומתועדים עם כל בני ישראל
 ויבאו אל ירושלם ויעלו במעלות בית דוד הנשארות מן ההרם וישב
 שם המשיח וישמע ארמילוס כי עמד ליש' מלך ומקבץ חיילות כל
 או"ה ויבאו למלך המשיח ולישראל והק"בת ילחם בעד ישראל
 ואומר למשיח שב לימיני והמשיח אומר לישראל החקצנו והתיצבו

וראו את ישועת ה' ומיד הקב"ה יוצא ונלחם בם שני' ויצא ה' ונלחם
בגוים ההם (וזכריה י"ד ג') וכתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת
קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ אמן
יקרב אותו העת ואותו הזמן:

תם תפלת ר' שמעון בן יוחאי

ד
ש
כ
א
ש
א
א
ו
א
א
ז
א
כ
ש
ו
א
ו
ב
א
א
א
א
ב

שמחזאי ועזאל

שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאל א"ל כיון שעמדו
דור המבול ועבדו ע"ז היה הקב"ה מתעצב. מיד עמדו שני המלאכים
שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבונו של עולם הלא אמרנו לפניך
כשבראת עולמך מה אנוש כי תזכרנו א"ל ועולם מה יהא עליו
א"ל רבש"ע היינו מסתפקין בו. א"ל גלוי וידוע לפני אם אתם
שרוין בארץ היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם
א"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך
א"ל רדו ותדורו עמהן. מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות
ולא יכלו לכבוש את יצרן. מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה
איסטהר נתן עיניו בה אמר השמעני לי א"ל איני שומעת לך עד
שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה
זוכרהו. למדה אותו שם והזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה.
אמר הקב"ה הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה
כוכבי הללו כדי שתזכור בהן לעולם ונקבעה בכימה. כיון שראו
שמחזאי ועזאל כך עמדו ונשאו נשים והולידו בנים הווא והייא.
ועזאל היה על מיני צבעונין ועל מיני תכשיטים של נשים שמפתים
את בני האדם להרהור עבירה. מיד שגר מטטרו"ן שליח לשמחזאי
וא"ל עתיד הקב"ה להחריב עולמו ולהביא מבול לעולם. מיד עמד
בבכי והיה מצטער על העולם ועל בניו. מה יעשו בניו ממה יאכלו
אם העולם חרב. שכל אחד ואחד היה אוכל בכל יום אלף גמלים
ואלף סוסים ואלף שורים. בלילה ראו הווא והייא שניהם חלומות
א' מהן ראה אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלהן והיתה הארץ
חרוטה וכתובה שיטות שיטות והיה מלאך יורד מהרקיע ובידיו כמין

סכין והיה גורר ומוחק כל אותן השיטות ולא היה משייר בה אלא ארבע חיבות. והאחר ראה פרדס גדול נטוע משובח מכל מיני אילנות והיו בהן מלאכים וכידן קרדומות והיו מקצצין כל האלנות ולא שיירו בו אלא אילן אחד של ג' ענפים. כיון שנעטרו עמדו בכהלה ובאו אצל אביהם א"ל עתיד הקב"ה להביא מבול ולא ישיר אלא נח ובניו כיון ששמעו כך היו צועקין ובוכין א"ל אל תצטערו ששמותיכם לא יכלו מן הבריות שכל זמן שגורר גזירות או מעלין אבנים או ספינות שמותיכם הם מזכירים היווא והייא. מיד נחקרו דעתן. שמחזאי חור בתשובה ותלה עצמו בין השמים ראשו למטה ורגליו למעלה ועדין הוא תלוי בתשובה בין ארץ לשמים¹. עואל לא חור בתשובה ועדין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונן של נשים. ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביו"ה איל א' לה' שיכפר על בני ישראל ואיל א' לעואל שיסבול עונותיהם של ישראל והוא עואל שבתורה:

(1) עיין דברים רבה סוף פ' וזאת הברכה: אמרה (נשמה של מרע"ה) לפני רבש"ע מאצל שכינתך ממחם ירחו שני מלאכים עווא ועואל וחמרו בנות ארצות והשחיתו דרכם על הארץ עד שהלית אותן בין הארץ לרקיע.

תם

א
ה'
מבני
רבי
ובה
קום
הא
אש
הח
ה'
ועב
לדע
אלי
וילך
ארצ
וילכ
ה'
בני
כש
חנו
כש
הח

חיי חנוך

ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מחושלך ויעבד את ה' וימאס בדרכי בני האדם הרעים ותדבק נפש חנוך במוסר ה' ובדעת ובכינה וידע את דרכי ה'. ויפרד בחכמתו את נפשו מבני האדם ויסתר את נפשו מהם ימים רבים. ויהי מקץ ימים רבים ושני' בהיותו עובד לפני ה' ויהי הוא מתפלל לפני ה' בבית ובחדר ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר הנני. ויאמר אליו קום צא מביתך וממקומך אשר נחבאת שמח. והלכת על כל בני האדם למען אשר תלמדם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו ללכת בדרכי ה'. ויקם חנוך ויצא מביתו וממקומו ומן החדר אשר היה שם כדבר ה' וילך אל בני האדם וילמדם דרך ה' ויאסף את בני האדם בעת ההיא ויודיעם את מוסר ה' ויצו ויעברו קול בכל מקומות בני האדם לאמר מי האיש אשר יחפוץ לדעת את דרכי ה' ואת המעשה הטוב יבא אל חנוך. ויתאספו אליו כל בני האדם בעת ההיא ויהי כל אשר יחפוץ את הדבר הזה וילך אל חנוך. וימלך חנוך על בני האדם כדבר ה' ויבאו וישתחוו ארצה וישמעו כלם יחד את דבריו. ותהי רוח אלהים על חנוך וילמד את כל אנשיו חכמת אלהים ודרכיו ויעברו בני האדם את ה' כל ימי חנוך ויבאו בני האדם לשמוע את חכמתו. וגם כל מלכי בני האדם הראשונים והאחרונים ושריהם ושופטיהם באו אל חנוך כשמעם את חכמתו וישתחוו לו אפים ארצה. ויבקשו גם הם מאת חנוך אשר ימלך עליהם ויאבה להם לדבר הזה: ויתקבצו כלם כשלשים וטאת מלכים ושרים והמליכו את חנוך עליהם ויהי כלם תחת ידו ותחת דבריו וילמד אותם חנוך חכמה ודעת ודרך ה' וישם

שלום בין כולם ויהי שלום בכל הארץ בימי חנוך. וימלך חנוך
 על כל בני האד' מאתים וארבעים שנה ושלוש שנים ויהי עושה
 משפט וצדקה לכל עמו וידריכם בדרכי ה': ואלה תולדות חנוך
 מתושלח ואלישוע ואלימלך בנים שלשה ואחוזתיחם מלכה ונעמה.
 ויהי מתושלח שבע ושמונים שנה ומאת שנה ויולד את למך. ויהי
 בשנת חמשים ושש שנה לחיי למך וימת אדם בן תשע מאות ושלושים
 שנה היה במותו ויקברו אותו שני בניו וחנוך ומתושלח בנו בכבוד
 גדול כקבור את המלכים במערה אשר דבר להם ה'. ויעשו כל
 בני האדם במקום ההוא מספר ובכי גדול על אדם על כן היתה
 לחוק בבני האדם עד היום: וימת אדם על אשר אכל מעץ הדעת.
 הוא ובניו כאשר דבר ה' אלהים:

ויהי בשנת מות אדם היא שנת מאתים וארבעים שנה ושלוש
 שנים למלכות חנוך. ויהי בעת ההיא וישם חנוך על לבו להפריד
 ולהבדל מבני האדם ולהסתיר מהם ככראשונה לעבוד את ה' ויעש
 חנוך את הדבר הזה אך לא הסתיר את נפשו מהם כל הימים.
 ויסתר מבני האדם שלשה ימים ונגלה להם יום אחד. ובכל שלשת
 ימים אשר הוא בחדר התפלל ושכח את ה' אלהיו וכיום אשר יצא
 אל עבדיו להראות להם למד להם דרך ה' וכל אשר ישאלו ממנו
 דיבר אליהם. ויעשו כמעשה הזה ימים רבים ושנים וישב אחרי
 כן ויסתר את נפשו ששת ימים ויגלה לעמו יום אחד לשבעה ימים
 ואח"כ יום אחד בחדש ויום א' בשנה עד אשר בקשו פניו כל
 המלכי וכל השרים וכל בני האדם ויחאו כלם לראות את פני חנוך
 ולשמוע את דבריו ולא יכלו כי יראו כל בני האדם מחנוך יראה
 גדולה וייראו מנשאת אליו מאימת אלהים אשר על פניו על כן לא
 יוכל איש לראות את פניו יותר וימת. ויתיעצו כל המלכים וכל
 השרים לאסוף את כל בני האדם יחד ולבא אל חנוך מלכם לדבר
 כולם עמו בעת אשר יצא אליהם ויעשו כן. ויהי היום ויצא חנוך
 ויתקבצו כלם ויבאו יחד אליו וידבר להם חנוך את כל דברי ה'
 וילמד להם חכמה ודעת ויורם את יראת ה' ויחבהלו מאד כל בני
 האדם ויחמרו על חכמתו וישתחוו כלם לפניו ארצה ויאמרו יהי
 המלך יהי המלך. ויהי מימים בהיות כל המלכים וכל השרים וכל
 בני האדם מדברים עם חנוך וחנוך מלמד אותם את דרכי ה'.
 ויקרא מלאך ה' אל חנוך מן השמים בעת ההיא ויאמר להעלותו
 השמים להטליכו על בני האלהים בשמים כאשר מלך על בני האדם

בארץ: בעת ההיא כשמוע חנוך את הדבר הוה ויצא ויקבוץ לו את כל יושבי הארץ וילמד אותם חכמה ודעת ומוסר ה'. ויאמר אליהם נשאל נשאלתי לעלות אל השמים לא ידעתי יום לכתי. ועתה אלמד אתכם חכמה ודעת ומוסר לעשות בארץ אשר תחיו בה טרם אשר אלך מאתכם ויעש כן. וילמד אותם חכמה ודעת ומוסר ויוכיח אתהם. ויעש להם חוקים ומשפטים לעשותם בארץ וישם להם שלום ויורה אותם חיי העולם. וישב אתם ימים אחדים וילמד ויורה להם את כל הדברים האלה:

ויהי בעת ההיא ובני אד' וישבי' את חנוך וחנוך מדבר אליהם. וישאו עיניהם ויראו והנה דמות סוס גדול יורד מן השמים וילך הסוס ברוח לארץ. ויגידו לחנוך את אשר ראו ויאמר אליהם חנוך בעבורי הסוס ההוא יורד לארץ הגיע העת והיום אשר אלך לי מאתכם ולא אראה עוד אליכם. וירד הסוס ההוא בעת ההיא ויעמד לפני חנוך. וכל בני האדם אשר את חנוך רואים אותו. ויצו עוד חנוך בעת ההיא ויעבירו קול לאמר מי האיש אשר יחפוץ לדעת דרכי ה' אלהיו יבא ביום הוה אל חנוך טרם הלקחו ממנו. ויתקבצו כל בני האדם ויבואו אל חנוך ביום ההוא וגם כל מלכי הארץ ושריהם ורוזניהם לא סרו מאתו ביום ההוא. וילמד חנוך את כל בני האדם חכמה ודעת ומוסר ה' ביום ההוא ויצום מאוד לעבוד את ה' וללכת בדרכיו כל ימי חייהם וישם שלום עוד בין כלם. ויהי אחרי כן ויקם וירכב על הסוס ויצא וילך ויצאו וילכו אחריו כל בני האד' כשמונה מאות אלף איש. וילכו אתו מהלך יום אחד. ויהי ביום השני ויאמר אליהם שובו לכם לאהליכם למה תלכו פן תמותו. וישבו מקצת מהם מעליו וילכו אתו הנשארים מהם מהלך ששת ימי' וחנוך דובר אליהם בכל יום שובו לאהליכם פן תמותו ולא אבו לשוב וילכו אתו. ויהי ביום הששי ויחזירו עוד אנשים וידבקו עמו. ויאמרו אליו עמך נלך אל המקום אשר תלך חי ה' כי המות יפריד בינינו ובינך. ויהי כי מתאמצים הם ללכת אתו ויחדל לדבר אליהם וילכו אחריו ולא שבו להם. והמלכים האלה בשובם ויפקדו כולם לדעת את מספר האנשים הנשארים אשר הלכו אחר חנוך. ויהי ביום השביעי ויעל חנוך בסערה השמימה בסוסי אש ורכבי אש: וישלחו כל המלכים אשר היו עם חנוך ביום השמיני לקחת את מספר האנשים אשר נשארו עם חנוך במקו' אשר עלה משם השמימה. וילכו כל המלכים אל המקום ההוא וימצאו כל הארץ

מלאה שלג במקום ההוא ועל השלג אבנים גדולות מאבני שלג.
 ויאמר איש אל רעהו לכו ונבקע את השלג הזה ונראה פן מתו
 האנשים אשר נשארו עם חנוך תחת השלג ויבקשו את חנוך
 ולא מצאו כי עלה השמימה:

ויהי כל ימי חנוך אשר חי בארץ שלש מאות שנה וחמש
 וששים שנה. בשנת מאה ושלוש עשרה שנה לחיי למך בן משותלח
 עלה חנוך השמימה. ויהי בעלות חנוך השמים ויקומו כל מלכי
 הארץ ויקחו את משותלח בנו וימשחו אותו וימליכוהו עליהם תחת
 אביו. ויעש משותלח הישר בעיני ה' ככל אשר הורהו חנוך אביו.
 וילמד גם הוא את בני אדם חכמ' ודעת וירא' ה' כל ימיו ולא סר
 מן הדרך הטוב' ימין ושמאל:

תם

נב
 טס
 לר
 יר
 זה
 עג
 עג
 (ה)
 א
 יד
 וש
 ח
 זה
 (א)
 ש
 ו
 י
 א
 ק
 ל
 ד
 ז

מדרש עשר גליות

עשר גליות גלו ישראל ארבע ע"י מלך סנחריב וד' ע"י
נבוכנצר וא' ע"י אספסיינוס וא' ע"י אדריונוס הרשע (ד"ב שחיק
טמייא פי' הערוך עצמות). פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה
לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ולקח עגל הוהב אשר עשה
ירבעם בן נבט בדן והוליקן לחלח ולחבור נהר גזון וערי מדי. בגלות
זה היה מלך פקח בן רמליהו. — בגלות שני עמד הושע בן אלה
עבד לסנחריב שבע שנים ואח"כ עלה סנחריב פעם שניה ונטל
עגל הוהב אשר בבית אל והגלה את ישראל שבנפתלי וזבולון ויששכר
(ד"ב מוסיף ואשר) ולא נשתייר מהם אלא אחד משמונה שנא' כה
אמר ה' כאשר יציל הרועה (עמוס ג' י"ב) ויהי בימי אחז מלך
יהודה: זו גלות שני (אמר מ"ם אלו שני גליות היו ע"י תגלת פלאסר
ושלמנאסר ע' מ"ב מ"ו ל' וכו'). — ומת אחז ומלך חזקיה בנו
תחתיו ארבע שנים ואחר ד' שנים למלכות חזקיהו עלה סנחריב
והקיף על שומרון שלש שנים וילכדה בשנת שיש למלכות חזקיהו
(אמר מ"ם ג"ז הוא שלמנאסר מ"ב י"ח ט') והגלה ישראל שבשומרון
שבט אפרים ומנשה — זו גלות שלישית. — ושהה שמונה שנים
ועלה והגלה (צ"ל והעלה) עמו כותיים מכבל ומכוש (צ"ל ומכות מ"ב
י"ז ל') ומחמת ומאיים (צ"ל ומעוים) ומספרויים (שנ' ויבא מלך אשור
אל ירושלם (?)) זה ט"ם וד"ב ל"ג) ועלה על יהודה והיה ביהודה
ק"ג מדינות שהיו בהם שני שבטים יהודה ושמעון ולקחם עמו ובקש
לילך (ד"ב להוליקם) לחלח ולחבור ומרד עליו מלך כוש (ל' מרד
הנאמר כאן מורה שהמחבר היה סובר שכות וכוש אחד הוא ולפי
זה אין לתקן למעלה ומכות) והניח שבט (ד"ב גורם ולקח עמו)

יהודה ושמעון והלך לעשות (ד"ב ועשה) מלחמה עמו וגנון הקב"ה מפניו ונתןן לאחר הרי השך. הרי ארבעה גלויות שגלו עשרת השבטים ע"י סנחריב:

ונשת"ר מיהודה י"א רבוא ומבנימן י"ג רבוא בירושלם והיה חזקיה מלך על בנימן ועל מה שנשאר מיהודה ועוד עלה סנחריב מכוש על ירושלם פעם המישית והעלה עמו מאתים ואחד עשרה רבוא (ד"ב ל"ג כ"א י"א) והפילו הקב"ה שם שני ויצא מלאך ה' (שם י"ט ל"ה) ולא נשת"ר מהם כ"א חמשה סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבזוראדן והיחה מפלתו של סנחריב בשנת י"ד למלכות חזקיה ומשלמה ועד חזקיה מאתים ותשעים שנה (אמר מ"ם מתחלת מלכות שלמה לתחלת מלכות חזקיה שנים רפ"ט) ובשנים הללו מלכו על ישראל שלשים מלכים י"ד מבית דוד וי"ו מישראל (ד"ב ל"ג ומשלמה וכו') וממפלתו של סנחריב עד שעלה נבוכדנצר בימי יהויקים מאה ושבע שנים (זה המספר האמתי אם נניח שנבוכדנצר עלה על ירושלם בשנת ד' ליהויקים בשנה ראשונה של מלכותו וקרוב מאד לאמת). בשנת ארבע למלכו יהויקים עלה נבוכדנצר פעם ראשונה (בימי יהויקים ד"ב ל"ג) והגלו משבט יהודה ואפרים (ד"ב ל"ג אפרים) ומבנימן שלשת אלפים ועשרים ושלושה ומשאר שבטים שבעת אלפים גבורים ומה היתה גבורתם והם אסורים בוקים אלא שהיו גבורי חורה ועליהם הוא אומר ברכו ה' כל מלאכיו גבורי כח עושי דברו (ד"ב ל"ג אלא וכו') זו גלות המישית. ועשה (צ"ל ושהה) נבוכדנצר ג' שנים (בד"ב ו' שנים וע' סדר עולם רכה פכ"ה) ועלה פעם שניה (ד"ב מוסיף להופנה של אנטוכיא) והגלה ד' אלפים ושש מאות משבט יהודה ומבנימן ומשאר שבטי' שבעת אלפים והחרש והמסגר החרש כשהיה אחד מהם מדבר נעשו הכל לפניו כחרשים מסגר כשהיו יושבין ולמדין כיון שהיה א' סוגר אין אחר פותח שני' וסגר ואין פותח (ע' סנהדרין ל"ח א' וד"ב ל"ג והחרש וכו') גלות זה העלה לבבל יכניה (כ"י ויכניה וד"ב ל"ג) והיא גלות ששית. — בין גלות ששית לשביעית אחת עשרה שנה של מלכות צדקיהו ובשנת חשע עשרה שנה למלכות נבוכדנצר עלה הוא פעם שלישית לאנטוכיא ושלה נבזוראדן על ירושלם וכבש לצדקיהו ושרף את ההיכל ונטל את העמודים ואת ים הנחשת ואת המכונות שעשה שלמה ואת כל כלי בית ה' ואוצרות בית המלך אשר בירושלם ושלחן לבבל והרג בירושלם צ' רבוא וד' (ד"ב וא') רבוא חוץ ממה שנהרג על דמו

של זכריה (אמר מ"ם הוא זכריה בן יהוידע הכהן הנהרג בקשר
חחת יואש ד"ה ב' כ"ד וגרסינן בגמין נ"ז ב' משום ריב"ק שסח לו
זקן א' מאנשי ירושלם שבבקעה הרג נכוראדן רי"א רבוא ובירושלם
הרג צ"ד (כנסחת הכ"י) רבוא על אבן אחת וכו' ע"ש) (ד"ב מוסיף:
והיו הלויים עומדי' על דוכנם ואומרי' שירה ולא הספיקו לאמור
עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאום עומדי' על דוכנם וכנורותיהם
בידיהם) והגלה בגלות זו מורעו של משה ששים רבוא שנאמ' בני
משה גרשום ואליעזר . . . . . ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ובני
רחביה רבו למעלה (ד"ה א' כ"ג ט"ו וגרסי' בברכות ו' תני רב
יוסף למעלה מס' רבוא) והגלה נפשות שמונה מאות ושלישים ושנים
כל אלו חורי יהודה ובנימן שנאמ' ויגל את מסך יהודה (ישעיה
כ"ב ח') ושייר מהם בירושלם שנא' ומדלת הארץ השאיר רב הטבחים
(ט"ב כ"ה י"ב) והמליך את גדליהו בן אחיקם עליהם ואח"כ ישמעאל
בן נתניה והרג את גדליה ואחר נתייראו והלכו למצרים. זו גלות
שביעית. ובשנת כ"ו שנה למלכות נבוכדנצר לכד צור. ובשנת כ"ט
למלכותו לכד מצרים ושטף ליהודים שהיו בעמון ומואב ובסביבות
ארץ ישראל וירמיה וברוך הוליכן עמו למצרים ואח"כ לקח ירמיה
וברוך והגלם לבבל וישראל שגלו למצרים הלכו לאלכסנדריא. זו
גלות שמינית. (ד"ב מוסיף והיה בה עד שפרו ורבו והעמידו בה
אלפים ורבבות וכל מי שלא ראה כבודם לא ראה כבוד מימיו והיה
בה מקדש ומובח ומפטמי הקטרת ומערכת לחם הפנים ובתי מדרשות
לאין מספר ובעלי ממון ובעלי כח ועלה עליהם טרוגיאנוס הרשע
והרג מהם רבים) ואח"כ בא אלכסנדרוס עליהם והרג כפלים כיוצאי
מצרים (ד"ב והרג מהן רבים) אלו שמנה גלויות שהיו בבית ראשון
(ומיד נגנו ירמיה ד"ב ל"ג ואולי צ"ל ומיד נגנו ארון ע"י ירמיה).
לאחר חרבן הבית שבעים שנה ועמד כורש בן אסתר ושלה לנחמיה
ולזרובבל ולברוך ולחברתו ובנו בית שני ובארבע שני' למלכות כורש
אחר שנבנה הבית עלה עזרא ועלו עמו ד' רבוא והיו ישראל
משועבדים לכורש ל"ד שנה ובא אלכסנדרוס והרג לכורש ועמד
אלכסנדרוס על ישראל י"ב שנה ועמדו ד' ממזרים על ישראל מאה
וששים ושמונה שנה ובאו בני חשמונאי והרגו לממזרים ונטלו מהן
מלכותם מאה ושלוש שנים ועמד הורודוס עבד בית חשמונאי והרג
את אדוניו ואת כל בניו חוץ מנערה אחת שנתן עיניו בה ועלתה
על הגג ואמרה מכית אבי לא נשארתי כי אם אני לבדי מיד הפילה

עצמה לארץ ומתה והטמינה הורודוס שבע שנים בדבש וי"א שבא עליה לאחר מיתתה. הורודוס ואגריפס בנו ואגריפה (ד"ב גר' ומונבו כג' ס"ע) בן בנו סלך על ישראל מאה ושלש שנים הרי ארבע מאות וששים שנה לבית (ד"ב הרי ת"ב שנה של בית שני ומסכים עם הפרטים הנ"ל ומנן ס"ע הוא תמ"ב וע' על חשבון ימי בית שני ראש החוקרים ר' עוריה מן האדומים מ"ע פ' ל"ו וכו' והחשבון האמתי לפי האחרונים הוא תר"ו שנה). ועלה אספסינוס וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והגלו יש' לרומי. זו גלות תשיעית. — ועמדה ביתר אחר חרבן הבית נ"ב שנה ועלה אדריונוס שחיק עצמות והגלה את יש' ממנה והחריבה (כ"י חסר ממלת אחר עד כאן) והגלה אותם לרומי (ד"ב לאספמיא) וזו גלות עשירית. ועליהם הכתוב אומר וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת (עובדיה כ') וכשם שגור עלינו גלות כך הוא נשבע להחזירן שני ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את ורע בית ישראל מארץ צפנה ומכל הארצות אשר הדרתים שם. ומוצאי שביעית היתה ולויים אומרים שירה ועומדים על הוכנם ומה שירה היו אומרי' וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיחם ולא הספיקו לומר יצמיחם ה' אלקינו עד שנכנסו אויבים להיכל ומוצאו אותם עומדים על הוכנם וכנורותיהם בידיהם. וששים רבוא היו מורעו של משה וכיון שעשו יש' את העגל כעם עליהם הקב"ה ובקש לאבדן ואמר למשה שחי פעמים ואעשך לגוי גדול ונתקיים הדבר וכיון שהגיעו לנהרות כבל אמרו להם הגוים שירו לנו משיח ציון שני כי שם שאלונו שובינו ומיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשיניהם ואמרו איך נשיר את שיר א' על אדמת נכר וראה הקב"ה שלא רצו לומר שירה וגנון ונחנן לאחר נהר סבטיון (ד"ב ל"ג ומוצאי שביעית וכו' ומסיים: ומלכות בית דוד עתידה לחזור במהרה כימינו שעדיין לא ראינוה ולא שמענוה ועתידה היא לבא):

נשלם עשרת גליות

מדרש ביום השמיני

ביום השמיני. כתוב יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת רחוקת כל קצוי ארץ (ישעיה כ"ו ט"ו). נתת שלטנות לפרעה הרשע שמא קראך ה'? ולא בחרופין וגדופין אמר מי ה' אשר אשמע בקולו! נתת שלוח לסנחריב שמא קראך ה'? לא בחרופין וגדופין אמר מי בכל אלקי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלם מידי! ד"א יספת לגוי נתת שלוח לדוד וברכך ויברך דויד את ה' (ד"ה א' כ"ט י') נתת שלוח אל שלמה וברכך ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל (מ"א. ח' נ"ו) וכן לדניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא (ב' כ') (ע' ילקוט עה"ת סי' תש"פ ועל הנביאי' סי' רפ"ו ובמ"ר פר' כ"א). רחוקת כל קצוי ארץ א"ר לוי בדקת כל קרוביך בדקת כל רחוקיך קרבת קרוביך קרוב ה' לכל קוראיו (שיר קמ"ה י"ח) ורחוקת רחוקיך רחוק ה' מרשעים (משלי ט"ו כ"ט). ד"א יספת לגוי או"ה אתה נותן להם אידם הן אוכלין ושותין ופוחזין ונכנסין בתרסיאות (בילקוט תרטיזות) ובבתי קרקסאות ומכעיסין אותך אבל ישראל אתה נותן להם ימים טובים ואוכלים ושותין ושמחין ונכנסין לבתי מדרשות ובתי כנסיות ומרבין הפלות ומוספין ומרבין בקרבנות ולפיכך צריך הכתוב לוטר ביום השמיני (ילקוט עה"ת שם). לוח רשע ולא ישלם א"ר יצחק שלשה הן שקרואין רשעים אלו הן הפושט ידו על חברו והלוח ואינו משלם ומי שהוא בעל מחלוקת, הפושט ידו על חברו שני' ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב' י"ג) ולא שהכהו בלבד אלא אפי' הגביה ידו שלא אמר למה הכית אלא חכה. אמר רבי שמואל אף מי שהוא מעיו פניו נקרא רשע שני' העו איש רשע

בפניו (משלי כ"א כ"ט) והלזה ואינו משלם שני' לזה רשע ולא ישלם
 וטי שהוא בעל מחלוקת שני' סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים
 האלה (במדבר ט"ז כ"ו). ד"א לזה רשע אלו אומות העולם שהם
 אוכלים ולא מברכין וצדיק חונן ונותן אלו יש' שאוכלים ומברכים
 (ע' ילקוט ח"ב רמז תש"ל) ר' אליעזר אומר ג' דברים מבטלים
 גורה קשה, ואלו הן תפלה ותשובה וצדקה ושלשתן בפסוק אחד
 ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו תפלה ויבקשו פני (זו
 צדקה שני' אני בצדק אחזה פניך תלים י"ז ט"ו) וישבו מדרכיהם
 הרעים (זו תשובה) ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם (ד"ה
 ב' ד' י"ג י"ד). רב הונא אמר אף שניו השם ושניו מעשה (תנחומא
 פר' נח ומעשים טובי') שניו השם מאברהם שני' ולא יקרא עוד
 את שמך אברם (ברא' י"ז ה') שאינו מוליד אלא שמך אברהם
 שמוליד וכן שרה, שניו מעשה מנינוה שני' וירא האלקים את מעשיהם
 כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג' י') ויש אומרי' אף שניו מקום מאברהם
 שני' לך לך ר' אומר אף התענית שני' יענך ה' ביום צרה. (עיין
 ר"ה י"ו ע"ב) — רבה בר מחסיא (תענית י"ב ע"ב אמר רב חמה
 בר גוריא אמר רב) אמר יפה תענית לחלום כאשר לנעורת רב יוסי
 אמר אפי' חלום בן יומו ואפי' בשבת (בכ"י כתוב כאן ר' אומר וכו'
 וע' מדרש קהלת פ' ביום טובה שבת י"א ותענית שם גר' אמר
 רב חסדא ובו ביום וא"ר יוסף ואפי' בשבת) — גם את זה לעמת
 זה עשה האלקים עשה הקב"ה צדיקים ורשעים שני' ואחרי כן יצא
 אחיו וידו אוחזת בעקב עשו. ר' פנחס אומר מפני מה ברא הקב"ה
 צדיקים ורשעים כדי שיהיו מכפרים אלו על אלו, על שם גם את
 זה לעמת זה וכו'. ד"א ביום טובה היה בטוב אמר ר' תנחום ביום
 טובה של חברך היה עמו לטובה וביום רעתו ראה האיד לעשות
 עמו חסד וכן היתה עושה אמו של ר' תנחום כשהיתה לוקחת
 ליטרא של בשר לוקחת אחת לה ואחת לעניים. מפני מה ברא
 הקב"ה עניים ועשירים כדי שיהיו מפרנסים אלו באלו ע"ש גם את
 זה וכו'. ד"א ביום טובה ביום טובתה של תורה היה עמה בטוב
 וביום רעה ראה לכשיגיע אותו היום שני' פחדו בציון חטאים (ישעיה
 ל"ג י"ד) תהא מן הרואים ולא מן הנראים, תהא מאותן שני' ויצאו
 וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, ולא מאותן שנא' כי תולעתם
 לא תמות. ומפני מה ברא הקב"ה גהינם וכן עדין כדי שיהיו מצילות
 זו מזו (ג' קהלת רבה מציצות) וכמה ריוח ביניהם טפה ורבנן אמרי

שחידון שוות. א"ר לוי אמר הק"כא לישראל בני אותן הקרבנות
שכתבתי לכם בתורה היו זהירין בהן שאין לכם פרקליט טוב לירידת
גשמים יותר מן הקרבנות לפיכך הוצרך הכתוב כיום השמיני עצרת
(ע' מדרש קהלת שם וילקוט רמו חתק"עו):

סליק

מדרש גולית הפלשתי

כתיב אל יתהלל גבור בגבורתו זה נאמר על דוד המלך.
אמרו כשהיה דוד נלחם היה זורק והורג שקונה מאות איש בוריקה
אחת והוא שולף את חרבו על שלש מאות איש בפעם אחת. כיון
שראה דוד כך היה מתגאה ואומר אין כמותי בעולם ואחרי לא
יהיה כמוני. אמר לו הקב"ה אל תתגאה בגבור' אתה מנינא.
ועכשיו תראה שלא מגבורתך היא. מה עשה לו הקב"ה וימן לו
צבי אחד עורק לפניו. והיה יושב אבישי אצלו. הלך דוד ואבישי
אחריו עד שהלכו יותר מדאי אחרי הצבי. והתעו בדרך ונפל שרוך
נעלו של אבישי. בין כך ובין כך שהיה קושר אותו הלך דוד עד
שראה מגדל יפה. הלך ונכנס בה וראה מפילה אחת אם גולית
הפלשתי והיא יושבת וטווה בפלך. והיא הכרתו שזה הוא שהרג
את בנה גולית הפלשתי והוא לא הכירה. הלכה ופסקה חוט שלה.
אמרה בני תושיט לי פלך שלי אמ' לה לחייך מרת. כשסמך
ליקה אותו הפלך מיד טמנה אותו בכפה. וישם אותו תחת כרעי
המטה שהיא יושבת עליה כדי לשבור לו כל איבריו. מיד הוסיף
לו הקב"ה לדוד שאין לפניו לא שכחה ולא משא פנים והוסיף
תחתיו פח אחד שנפל בה. וכשבא אחיו של גולית הפלשתי מיד
הלכה אמו לקראתו ותאמר לו יודע אתה בני מה לקחתי אמר לה
לא. אמרה הרי לקחתי דוד שהרג אחיך. אמר לה אמי מה עשית
טאותו רשע תתן לי ואהרגנו. אמ' לך ותראהו תחת כרעי המטה
ששברתי לו כל עצמותיו. והלך וראה אותו יושב בפח. כיון שראה
כך אמר לאמו חי הוא הלך ולקח הניח שלו והלך בחוץ וישם
אותו הניח בקרקע. וחרבו כנגד השמים כדי לקבלו בחניתו הלך

ולקח דוד וורקו כלפי מעלה וחניתו תחתיו. והקב"ה העמידו באויר
בין כך ובין כך בא אבישי וראה כל המעשה. הלך אצל אחיו
של גולית הפלשתי ואמ' לו תן לי חניתך ואהרגינו א"ל תקח אותו
כיון שלקחו הלך אבישי והרג אותו רשע. אז מיד נפל דוד. וחזרו
למקום. אז אמרו אי הגבורה שלא שלו אלא של הקב"ה והיינו
דכתיב ויעזור אבישי את דוד ויך את הפלשתי:

סליק מדרש של גולית הפלשתי

ד.
ק.
ע.
ל.
א.
ל.
ש.
ד.
ע.
ל.
ה.
מ.
ד.
מ.
מ.
מ.
ל.
ש.
מ.
א.
ש.
ל.

מ ע ש י ו ת

עובדא הוה בחד יהודאיה האול לארעא דקדר וגברי דיתבי בקדר פלחין לנורא דגיהנם ואמרי הא אשא קדמאח מן כד אתברי עלמא ובה נידונין כל נפשתא וכסטר ארעהון חד פתחא דגיהנ' והני גברי רשיעי דקדר נסבין מאשא דגיהנ' ופלחין ליה כל יומיא ומאי פולחנא דעבדין ליה להווא אשא מדליקין ליה תרין גזירין דאעין בצפרא ותרין ברמשא והנהו דצפרא דלקין עד רמשא והנהו דרמשא דלקין עד צפרא וכן עבדין ליה כל יומיא והווא אשא אי מוקדא כל אעין דעלמא לא עבדא קטמא ולכך טעיון להו וסברי דהוא אלהא. וסגיאין מנהון כד אינון סבין אולין לפתחא דגיהנם וטלקין גרמיהון לתמן ומתקרבוין קורבנא לגיהנם ואמרו דכל מאן דמקרב גרמיה לגיהנם אפי מלא חטאין שבקין ליה כל חובי ולא מיתדן בגיהנם ומובילין יתיה לגנתא דעדן דקאים לקבליה. ואי לא מיקרב גרמיה לגיהנם כד הוא מית אויל לגיהנם ומיתדן ביה עד דפרעין ליה חובי ולסוף מתכפר ליה ומורתין ליה ג"ע. והווא יהודאיה כד אול לארעהון אתאכסן גבי חד סבא. שמע תמן דהווא אורחא דהוא בעי למיול לסטין קיימין ביה ומקפחין לכל מאן דעבר עליהון. דחיל ההוא יהודאיה ואפקיד מודלא דיליה גבי ההוא סבא דגברי מהימנין אינון ולא נסיב בהדי אלא ווודא דאורחא ואול לאתר דהוה בעי וחב ואול לביתיה דהווא סבא למיסב מודליה מיניה ולא אשכחי אמרו ליה מית הוא דיומא דא טלק גרמיה לגיהנ'. אמר לון ואן הוא מודלי דאפקיד' גביה. אמרו ליה לית אנן ידעין. שארי ההוא יהודאיה למכבי על מודליה אמרו ליה לא חסתפי אוחיר גבן תלת יומין דביומא תליתאה הוא יתוב לגבן ויתיב

לך מודלך דהכי אורחיה דכל דטליק גרמיה לגיהנם דביומא תליחא
 הוא תב לביתיה ומפקיד על ביתיה. כד שמע מנהון הימין להון
 בגין דלא משקרן במלוליהו. ביומא תליחא אתא חד שידא ברמו'
 דההוא סבא לביתיה ואפקיד לאתתיה ולבנוי מה יעברון מנכסיה.
 אמר ליה ההוא יהודאי ומודלי דאפקידית גבך אן הוא אפקיה ויהביה
 ליה. תוב ההוא יודאי אמר ליה בקושטא מגיהנם קא אתית אמר
 ליה יציבא מילחא. וטלקת גרמך לגיהנם בחייך. א"ל הין. ומ"ט
 עבדת הכי. אמר ליה בגין דלא מיתדן בגויה כל מאן דטליק גרמיה
 לגיהנם בחייו ולא מיתדן באשא וטוביו לגברא דרמא נפשיה לחמן
 דהוא מכפר על כל חוביו מיקדת אשא. כד שמע ההוא יהודאי
 דחך ולא הימין למלוי. אמר ליה איזיל בהדך ואחמי אי בקושטא
 טלקת גרמך בגיהנם. אמר ליה ואי תיזיל בהדאי תטלק גרמך
 לחמן. אמר ליה מאי דבעינא עבידנא. אמר ליה לא תיזיל בהדאי.
 כד חסיל למללא לאתתיה ולבנוי שרי למיזל אול ההוא יהודאי
 בתריה. אפיך רישיה אבתריה וחמא דהוא איזיל בתריה אמר ליה
 לא תיזיל בתראי. אמר ליה איזיל בעל כרחך ואיחמי מה דתעביד.
 כיון דחמא דאיזיל בתריה בעל כרחיה אמר ליה לאו יודאי את אמר
 ליה הין. א"ל תינדע דאנא לאו גברא אנא אלא שטנא דגחיני'
 אנא ומטעינא להני אינשי טיפשאי דשבקן לדיבון עלמא דבר' עלמא
 ומקיים ליה ופלחין לאשא דגיהנם. וכד חד מנהון איזיל ורמי נפשיה
 לגיהנ' אנא אוינדא לביתיה לסוף תלת' יומין בחוותי' ובדמותי'
 ומפקידנא על ביתיה כרעותי' ואנא משבח להון דטובי דמאן דרמי
 גרמיה לגיהנם ויזולן לאובדא דרשיעי אינון ועל כל פלחי אליליא
 אית לן רשו לאטעאה ולאובדא יתהון באורחיהון בישוא אבל על
 ישראל דאינון מהימנין באלהא חייא דהוא רבון עלמא וברא כולא
 וקבילו אוריתא לית לן רשו לאטעאה יתהון כל זמן דאולין באורח
 קשוט. כד שמע ההוא יהודאי הכי סגיא טאיב עלוהי ואול ליה
 לאורחיה ווש"ה לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וגו'.

מעשה בשני אנשים שהיו אוהבים זה את זה אהבה נפלאה
 וכל אחד מהם היתה נפשו קשורה בנפש חבירו ומפני רוב המלחמות
 הוכרחו ויפרדו איש מעל אחיו וישבו בשני מלכיות. ויהי היום ויבא
 האחד בעיר חבירו ויוגד למלך ההוא ויחשבהו מרגל לפי שבא מעיר
 אויבו ויצו להורגו. וכשראה שכלתה אליו הרעה מאת המלך נפל
 לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שיעשה עמו צדקה אחת אמר ליה המלך

ובי
 רבי
 חנ'
 ויא
 הין
 והו
 אי
 רין
 זנס
 זאן
 לא
 לא
 עד
 הוא
 הוא
 עבר
 זבא
 אול
 ליה
 מיה
 לית
 לא
 חייב

ומה היא א"ל אדוני המלך סוחר גדול הייתי ורוב סחורותי נתתי
 לאנשים באמוני ולא כתבתי עליהם שטר ואשתי ובני אינם יודעים
 מהם ואם אמות ולא אודיעם ולא אכתוב שטרות על הלוקחים ישארו
 בני עניים מרודים ועתה אלכה נא ואעשה זאת ואשוב. א"ל המלך
 ומי יאמין שתשוב. א"ל אדוני המלך הנה חברי זה שהוא יושב
 בעירך יערבני. אמר המלך לחברו האתה תערבנו שאם לא יבא
 לזמן שאקבע לו תמות אתה. א"ל כן אדוני המלך אנכי אערבנו
 נפש חתה נפש. אמר המלך בחיי אני ארא' יהיה הדבר הגדול
 הזה. מיד נתן לו זמן ללכת ולשוב חדש ימים. וכיום האחרון
 מההודש והמלך היה מיחל כל היום אם יבא האיש ויהי השמש
 לבא ועניין האיש לא בא ויצו המלך להביא את חברו מבית הסהר
 להתיו את ראשו. מיד הוציאוהו ברחוב העיר וישימו החרב על
 צוארו והנה קול שאון בעיר לאמר הנה בא האיש. ויבא האיש
 וירא את חברו מוכן ליהרג ויקימתי מהארץ ויקח החרב לשומה
 על צוארו וגם חברו עשה כן ויהיו שניהם אוחזים בחרב זה אומר
 אני אמות וזה אומר אני אמות תחתיך. וכראות המלך כי הפליאו
 לעשות באחרונה מן הראשונה תמה מאד הוא ושריו. ויצו המלך
 ויסירו החרב מעל שניהם ויטחול להם ויעשרם עושר גדול ויאמר
 להם בבקשה טכם אחרי היות חווק אהבה נוה בניכם עשו אותי
 שלישי לכם ויהיו חברים למלך מן היום והוא והלאה ולכן אמרו
 רבותינו ו"ל וקנה לך חבר:

תם

משלים של שלמה המלך

מעשה באדם אחד שהיה בימי דוד מלך ישראל והיה עשיר הרבה מאד והיו לו עבדים ושפחות ונכסים רבים והיה לו בן יחיד מה עשה אותו אדם קנה סחורה הרבה ונתנו ביד בנו. נכנס אותו הבן בספינה והלך באפריקה ועמד שם שנים הרבה ובחוק אלו השנים מת אביו והניח קניינו לעבד אחד בעל האוצר שלו וזה העבד התחיל לכבוש כל בני הבית ביסורים משונים עד שהניח והו והלכו להם ונשאר יחידי עם כל אותו הממון שהניח לו אדונו והיה אוכל ושמח מתאוותו הממון. לאחר זמן חזר אותו הבחור מכרכי הים והלך לבית אביו ומצא לאביו שנפטר לבית עולמו. התחיל ליכנס לביתו יצא לקראתו העבד ודחפו ואמר לו מה לך בביתו בן בליעל. מה עשה הבחור נטל המקל והתחיל להכותו על ראשו ואמר לו עבד חפשת כל עמלי ועמל אבא מארי ותשמח מאותו הממון. עשו מריבה גדולה ואין מציל ביניהם עד שברח בן הזקן והלך לקבול על העבד אל המלך ואמר: המלך לעולם יחיה! איש פלוני לקח כל הממון שהניח לי אבא מארי ואומר לי אין אתה בן הזקן אלא אני. אמר המלך יש לכם עדים אמרו לו לאו קרא לאותו העבד ואמר לו יש לך עדים אמר לו לאו. אמר לו המלך לעבד לך לשלום אין עליך להשיב דבר. כששמע בן הזקן כך התחיל לבכות ולצועק לפני המלך פעם שנית ושלישית צעק למלך עד שנער לו המלך ואמר לו אם תשנה יד אשלח בך אם יש לך עדים טוב ואם לאו מה אעשה לך. שמע שלמה המלך הדבר קרא אותו מצד ואמר לו צעוק עוד אל המלך ואם יכעום עליך אמור לו אדוני המלך אם לא תתן לי דין שים אותו ביד שלמה

בנך נתן אותו ביד שלמה בנו שיתן לו דין אמר שלמה לבחור חרע באיזה מקום קבור אביך אמר לו לאו עוד קרא לאותו העבד אמר לו חכיר קבר אביך אמר לו הן אמר לו המלך לך וחבא לי זרוע של אביך הלך וחתך זרועו של זקן והביא לו אמר להם הקיפו שניהם וכל אחד ואחד יקבל דמו בכלי שלו אמר לעבד טבול העצם בדם שלך וטבל ולא צבע אמר לכן הזקן טבול גם אתה בדם שלך וצבע העצם והראוהו לכל העם. אמר להם ראו זה הדם מן זה העצם יצא מיד תמהו כל ישראל וחזר כל הממון לבחור והעבד רדה בו על כרחו לכך נאמר ויחכם שלמה מכל האדם:

מעשה בימי שלמה המלך אדם אחד שהלך מטבריא לביתך ללמוד תורה והיה הבחור נאה ביותר. מיד ראהו נערה אחת ואמר לאביה בבקשה מטך ויווג לי הבחור הוזה מיד רדף אחריו ואמר לו לבחור רצונך לישא אישה ואני אתן בתי לך א"ל הן. מיד קדשה בתו וחזר לביתו ושמח עם אשתו שנה אחת לסוף שנה א"ל אשתו בבקשה מטך תוליכני אצל אבותי ואראה אותם מיד נטל סוסים ומגדנות ומאכל ומשתה והלך עם אשתו לפקוד את אבותיה. כשהלכו בדרך יצא עליהם ליסטים אחד מוויין כשראת האשה את הליסטי נכנס אהבתה בלבו ותפשו ביחד האשה והליסטים. והבחור אסרוהו בעבותים ושימש הליסטים את האשה בדברי תפלות ואחר כך שב הליסטים לאכול ולשתות יחד. והבחור היה אסור באילן אחד ורואה את הכל ואחר כך בא לישן עם הבחורה ונטל הליסטים את הקיתון ושם מראשותיו ויישן. בא הנחש ושתה מן היין והקיא סם המות בתוכו כיון שהקיץ הליסטים משנתו נטל הקיתון ושתה ומת. והבחור היה רואה את הנס שנעשה לו. אמר הבחור לאשתו בבקשה מטך תתירני והסר ממני העבותים. אמרה לו מתירא אני מטך שמא תהרגני. א"ל בשבועה שלא אמיתך מיד פשפש אחר הליסטים והנה עץ יבש מיד נטל את בעלה והלכו שניהם לבית אביה של אשה כשראוה אבותיה שמחו מאד ותקנו לאכול ולשתות אמר להם לא אוכל ולא אשתה עד שאספר מה שאירע לי מיד סיפר כל המעשה מה עשה אביה הרג את בתה המרשעת ולכך אמר שלמה בחכמתו ואשה בכל אלה לא מצאתי:

מעשה בשלמה המלך ע"ה שאמר ברוח הקדש אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. כששמעו העם וסנהדרין דבר זה היו תמהים. אמר שלמה אם תרצו אראה לכם אמרו כלם

הן. אמר להם בקשו אשה אחת מטובי העיר ואיש גם כן שיהיה
 טוב מכלם. בדקו ומצאו איש אחד שהיה לו אשה טובה ונאה.
 שלח המלך לקרוא אותו והביאו לפניו. אמר לו חדע שאני מבקש
 לך כבוד ולעשות לך שר פלטרין שלי השיב ואמר אני עבדך ואהי'
 לך כאחד מעבדיך. אמר לו המלך שלמה אם כן לך והרוג אשתך
 והבא לי את ראשה בלילה הוה ומחר אני אתן לך את בתי ואעשה
 אותך פקיד על רוב ישראל אמר האיש אעשה רצונך הלך לביתו והיתה
 אשתו נאה ומיופה והיו לה בנים קטנים ממנו. נכנס בלבו והיה
 בוכה ומחאונן. כשראה אשתו שהיו פניו נועמים פגעה בו אשתו
 ואמרה לו מה לך אדוני שאני רואה פניך נועפין אמר לה הניחני
 שיש לי דאגה בלבי מיד הביאה לפניו לאכול ולשתות ולא רצה
 לאכול. הרתר בלבו ואמר מה אעשה אהרוג את אשתי ויש לי
 בנים קטנים ממנה אמר לאשתו לכי ושכבי עם בניך כיון שישכבה
 ושקעה בשינה מיד שלף חרבו להורגה ומצא בנה קטן ישן בין שני
 דדיה והאחר היה עומד ראשו בין כתפיו. אותה שעה אמ' שלמה
 המלך שטן נכנס בלבו ואמר אוי לי מה אעשה אם אני הורגה
 ימותו אלו בנים קטנים. מיד השיב חרבו ואמר יגער ה' בך השטן
 חזר פעם שנית ואמר אהרגה ומחר יתן לי המלך את בתו ומעושרו.
 מיד שלף חרבו עליה וראה שערה פרוש על פני התינוקות. מיד
 נכנס בלבו רחמים ואמר אם יתן לי המלך כל ביתו וכל עושרו לא
 אהרוג את אשתי זו. מיד חזר חרבו אל נדנה ושכב עם אשתו
 עד הבקר. והנה שלוחי המלך באו בשבילו והוליכוהו לפניו אמר
 לו המלך מה עשית קיימת מה שאמרת אמר לו אם טוב בעיני המלך
 אל יכנס בי בדבר הוה בקשתי לעשות פעם ופעמים ולא מלאני
 לבי לעשותו. אמר שלמה הרי אדם א' מאלף מצאתי יצא מעליו
 והניחוהו עד שלשים יום. אחר שלשים יום שלח המלך בסתר
 לאשתו והביאה לפניו אמר לה המלך יש בעליך טוב. אמרה לו
 הן. אמר לה שמעתי על יופיך ועל זיו שבפניך ואהבתיך ליקחך
 לאשה ונמליך אותך על כל שרות המלכות ונלביש אותך זהב מראשך
 ועד רגליך אמרה לו הן כל אשר תחפוץ אעשה. אמר לה דבר
 אחד יזיק לנו שאיני יכול לעשות שום דבר שיש לך בעל. אמרה
 לו והיאך נעשה אמר לה הרגי את בעליך ואח"כ אשא אותך לאשה.
 אמרה לו כך נעשה. אמר שלמה בלבו אם כן הורגת זו את בעלה.
 נעשה איזה דבר תקנה שלא ימות מה עשה נתן לה סייף אחד מן

הבריל. כשראתה אותו שהוא מבריק. אמר בסיף זה הרני אותו
 כי מיד שתתן אותו בצוארו הוא נחתך. חזרה האשה לביתה לבעלה
 עם הסיף בא בעלה ועמדה לפניו וחבקו ונשקו אמרה לבעלה שב
 אדוני עמרת ראשי כששמע כך שמח שמחה גדולה וישב בעלה
 ואין בלבו שום מחשבה רעה מיד הביאה השלחן ואכלו ושתו. אמר
 לה בעלה אשתי מה עסקך זה הלילה. אמרה לו נבקש לשמוח
 עמך ולראותך שיכור זה הלילה. שחק לפניה בטוב לב ושחה
 ונשחכר עד שנשתקע בשינה. כיון שראתה כן עמדה ואזרה חלציה
 ושלפה הסיף שנתן לה המלך והתחילה לחתוך את העור. מיד
 בעלה הקיץ משנתו וראה והנה עומדת עליו אשתו להורגו. אמר
 לה תגיד לי הענין ומי נתן לך הסיף הזה ואיך היה המעשה ואם
 לא תגיד לי אעשה בשרך אברים אברים אמרה לו כך וכך הענין
 אמר לי שלמה המלך אמר לה אל תיראי כיון שהשכים בבקר והנה
 שלוחי המלך באו בשבילם. מיד הלך הוא עם אשתו אל המלך
 וסנהדרין יושבין לפניו כשראם המלך שחק. אמר להם המלך
 בבקשה מכם ספרו לי היאך היה המעשה אמרו כך וכך היה הקיצוטי
 ומצאתי את אשתי שהיתה עומדת עלי להרגני אילולי שהיה מבריל
 כבר הייתי מת מן העולם אני רחמתי עליה והיא לא ריחמה עלי.
 אמר שלמה אני הייתי יודע שאין רחמנות בנשים לפיכך נתתי לה
 סיף של בריל וכששמעו הסנהדרין כך אמרו אמת מה שאמר המלך
 אדם אחד מאלף מצאתי. ואשה בכל אלה לא מצאתי.

מעשה בשלשה אחים שהלכו ללמוד תורה אצל שלמה המלך
 אמר להם שלמה המלך עמדו ושמשו לפני ואני אלמדכם חכמה
 ומינה אותם להיות שרי הפרגוד שלו עמדו לשם י"ג שנה. לסוף
 י"ג שנה אמר זה לזה מה עשינו עובנו ביתינו וכל אשר לנו הרי
 י"ג שנה ובאנו ללמוד תורה ושימשנו אותו ולא למדנו כלום נקח
 רשות ונחזור לביתינו יום אחד באו אצל שלמה ואמ' לו אדונינו
 הרי י"ג שנה שהנחנו ביתינו חן לנו רשות לילך לראות אנשי ביתנו
 מיד קרא המלך לבעל האוצר להביא לפניו שלש מאות זהובים.
 אמר להם בחרו לבם אחד משחים או אלמד לכל אחד מכם ג'
 דברי חכמה או אתן לכל אחד ואחד מאה זהובים מיד נטלו עצה
 ביניהם ונטלו הממון ונטלו רשות והלכו להן כשנתרחקו מן העיר
 עד ד' מילין ענה הקטון ואמר לאחיו מה עשינו בשביל זהובים
 באנו לכאן או ללמוד תורה. אם תשמעו לעצתי בואו ונחזור הממון

ונלמוד חכמה משלמה המלך. אמרו לו אחיו אם רצונך לחזור
 הוהובים ללמוד ג' דברי חכמה לך כי אנו לא נחזור לקנות דברים
 בממון. טיד חזר הקטן אצל שלמה ואמר לו אדוני לא באתי לכאן
 בשביל הוהובים. בבקשה ממך טול הוהובים ולמדני חכמה מיד
 התחיל ללמדו ואמר לו בני כשתלך בדרך הזהר כשיעלה עמוד
 השחר תהיה מתוקן לילך ובערב תחנה מבעוד יום הרי אחד.
 וכשתראה הנהר כשהוא מלא אל תכנס לשם אלא המתן עד שירד
 וישוב למקומו הרי שנים. ולעולם סוד אל תגלה לאשה. אפילו
 לאשתך הרי ג'. מיד נטל רשות ורכב על סוסו ורץ והלך אחר
 אחיו כשהגיע אליהם אמרו לו מה למדת. אמר להם מה שלמדתי
 למדתי התחיל לילך ביחד עם אחיו עד ט' שעות פגעו במקום אחד
 שהיה יפה לחנייתם ענה הקטן הרי המקום טוב ללין שנמצא בכאן
 מים ועצים ועשב לרעות הסוסים. אם רצונכם ללין בכאן וכעלות
 השחר אם גזור השם בהיים נלך בטוב. אמרו לו אחיו אי שוטה
 בשעה שנתת הממון וקנית הדברים הכרנו כי אין בך חכמה. אנו
 יכולין לילך עד הערב ח' מילין ואתה אומר שנלין בכאן אמר להם
 כרצונכם עשו כי אני לא אוזן מזה. הם הלכו לדרכם והוא נשאר
 שם והתחיל לכרות עצים והבעיר אש ועשה לו כמין צריף לו
 ולבהמתו והניח הסוס לרעות עד הערב ובערב נתן לו שעורים ואכל
 הוא ובהמתו ושכב כלילה לבטח. ואחיו הלכו עד הערב ולא יכלו
 למצוא מרעה לבהמתם ולא עצים ולא אש. וירד עליהם שלג גדול
 עד שמתו מרוב הקרירות ואותו הבהור לא הרע לו השלג מפני
 הצריף והאש והאכילה והשתיה. וכעלות השחר תיקן עצמו ורכב
 על סוסו ותפש הדרך והלך אחר אחיו ומצאם מתים כשראם נפל
 עליהם בכיה ונטל ממונם וקברם והלך לו ויצא השמש ונמס השלג
 ונתמלאו הנהרים על כל גדותם ולא היה יכול לעבור הנהר. מיד
 ירד מעל הסוס והמתין עד שמיעט וכשהיה מהלך על שפת הנהר
 הביט לאותו הצד וראה שם עבדי שלמה שהיו מביאין ב' בהמות
 טעונות זהב ואמרו לו למה לא תעבורי אמר מפני שהוא מלא.
 והם התחילו לעבור כשבאו תוך הנהר שטפם ומתו והבהור המתין
 עד שירד הנהר ועבר ונטל הממון והלך לביתו לשלום. כשראוהו
 נשי אחיו שאלוהו על בעליהן. אמר להן הם עומדים ללמוד חכמה
 והוא התחיל לקנות שדות וכרמים ולבנות פלטרין ולקנות מקנה
 וקנין. והיה אשתו שואלתו אדוני אמור לי מאין היה לך זה הממון.

מיד כעם עליה והכחו מכה נמרצת. אמר מה לך לשאול זה עד שפיתחו פעם ופעמים עד שהגיד לה הכל. פעם אחד הקניט עם אשתו והתחילה לצעוק ואמרת לא די לך שהרגת שני אחיך אלא שחרצת להרוג אותי כששמעו נשי אחיו מיתת בעליהן מיד הלכו וקבלו עליו לפני המלך. מיד צוה המלך להביאו לפניו וצוה להורגו כשהוציאוהו להורגו אמר להם בבקשה הניחוני שאדבר דברי לפני המלך. מיד הוליצוהו למלך ונפל על פניו ואמר אדוני אני מנ' אחים שעמדנו לפניך י"ג שנים ללמוד חכמה. ואני הוא הקטון שהחזרתי הורובים ללמוד מסך חכמה והחכמה שלימדתי היא הגינני. מיד הכיר המלך האמת ואמר אל חירא הממון שלקחת מאחריך ומעבדי היה שלך שהחכמה שקנית הצילך ממות ומיד זאת האשה ולך ושמה עם אשתך ובאותה שעה אמר שלמה קנה חכמה מה טוב סחרוץ ומפוז:

מעשה באדם אחד שהיה בימי שאול מלך ישראל שהיה אדם אחד שהיה לו אשה יפה ונאה מאד. והיה עשירה גדולה והאדם ההוא זקן ביותר והגיע זמנו ליפטר לבית עולמו. ובעבור שהאשה היה נאה נתן עיניו עליה השר של מדינה והיה רוצה ליקח אותה ביד רמה ודיא לא רצתה בשום סבה ונכנס פחד בלבה עד אין תכלית. ולקחה כל הממון שלה ונתנה בכדים. ובפי הכדים שם דבש והפקידם לאדם אחד מכירו ואוחב בעלה בפני עדים וברחה מן המדינה. לאחר זמן מת אותו השר וחזרה האשה לביתה האיש שהיה הפקדון בידו עשה סעודה אירוסין מכנו ונצטרך אליו דבש הלך ומצא אותם הכדים עם דבש ולקח מן הדבש אותו מעט שמצא בפי הכדים סוף דבר מצא כל הכדים מלאים והב מיד לקח הממון ומילא הכדים דבש. כשחזרה האשה לביתה הלכה אצל האיש ואמרה לו תן לי הפקדון שהנחת בידך אמר לה לבי והביאי לי העדים שנתת לי הדבש בפניהם וטול דבר שלך והלכה והביאה העדים והוא הוציא את כל הכלים וחזירם לה בפני העדים הנזכרים. כשחלכה לביתה מצאה כל הכלים מלאים דבש. התחילה לצעוק ולבכות. הלכה אצל שופט המדינה וקבלה עליו. אמר לה השופט יש לך עדים. אמרה לו לאו. אמר לה בתי מה אעשה לך. לבי לשאול המלך וידון לך. הלכה אצל שאול והוא שלחה לסנהדרין אמרו לה יש לך עדים שהפקדת לזה האיש הממון אמר להם אין לי עדים כי עשיתי הדבר בערמה מפני פחד של שר. אמרו לה

בתי אין לנו רשות לרדן אלא על פי עדים כי אין אנו יכולין לרדן
דינין שבלב יצחה מפניהם בפתי נפש. התחילה לחזור לביתה פגע
ברוד מלך ישראל והיה נער קטון רועה צאן והוא שוחק עם הנערים.
מיד צעקה ואמרה בני קבלתי ולא דנו לי מן האיש שרימוני שמעו
דברי ודונו לי בחסדכם אמר לה לכי למלך שיתן לי רשות ואני
אוציא את דינך לאור. חזרה למלך ואמרה אדוני מצאתי נער אחד
שיודע לפי דבריו להוציא את דיני לאור אמר לה לכי והביאו לפני
וקראה אותו למלך אמר לו שאול אמת הדבר שתוכל להוציא זה
הדין לאור אמר אם יש לי רשות ממך בטחוני בקוני. אמר לה
לכי עמו. אמר לה הוציאי הכלים שהפקדת לאיש ההוא הוציאה
הכלים אמר לה תכיר שהם אלו הכלים שהפקדת לאיש ההוא.
אמרה לו כן אדוני. שאל לאיש גם כן והודה שהם הכלים. אמר
לה דוד לכי והביאי לי כלים אחרים רקים הלכה והביאה והריקה
הדבש לאותם הכלים וחפש אותם הכלים ושברם לעיני הקהל.
ופשפש ומצא בשברי הכלים במקום אחד שנים והובים שהיו דבוקים
בצלעות הכרדים מיד ענה דוד ואמר לבעל הפקדון לך והחזר הפקדון
אצל האשה. מיד כששמע שאול וכל ישראל כך חמהו על הדבר
מאד. וידעו שרוח הקדש בו:

מעשה' אחד שהיה בימי שלמה מלך ישראל יום אחד
נכנס אשמדאי מלכא דשידי ואמר לו אתה הוא שכתוב עליך ויחכם
מכל האדם אמר לו שלמה כך הבטיחני הקב"ה אמר לו אשמדאי
אם תרצה אני מראה לך דבר שלא ראית מימך מעולם אמר לו
הן מיד הושיט ידו בארץ חבל והוציא ממנה איש בעל שני ראשים
וארכעה עינים מיד נודעו ונבהל שלמה ואמר הכניסוהו לחדרי.
שלח וקרא לבניהו בן יהודע אמר לו האמר שיש תחתינו בני אדם
אמר לו חי נפשיך אדוני המלך אם ידעתי אלא שמעתי מאחיתופל
אלוף אביך שיש תחתנו בני אדם א"ל אם אני מראה לך א' מהם
מה האמר א"ל ואיך אתה יכול להראותו מעומקה של ארץ שהיא
מהלך חמש מאות שנה ובין ארץ לארץ גם כן מהלך חמש מאות
שנה מיד שלח והביאוהו אצלו כיון שראה נפל על פניו ואמר
שתחינו וקיימנו לזמן הזה אמר לו כן מי אתה אמר לו מבני אדם
אני שתולדות קין אמר לו באיזה מקום מושבכם אמר לו בארץ

חבל א"ל יש לכם שמש או ירח אמר לו הן וגם את חודשין וקוצים
 ובעלי צאן ובהמות אמר לו באי זה מקום מורח השמש אמר לו
 ממערב ותשקע במזרח אמר לו תתפללו אמר לו הן ומה היא
 תפלתכם אמר לו מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית אמר לו
 אם תתפון נחזור אותך למקומך אמר להם עשו טובתכם ותחזרוני
 למקומי מיד קרא המלך לאשמדאי ואמר לו לך ותחזור אותו למקומו
 אמר לו איני יכול להחזירו למקומו לעולם כיון שראה כך נשא אשה
 והוליד ממנה שבעה בנים ששה מהם בדרמות האם ואחד בדרמות
 האב שהיו לו שני ראשים והיה חורש וקוצר ונעשה עשיר גדול
 מעשירי עולם לאחר זמן מת האיש ההוא והניח ירושה לבניו הששה
 אומר' אנו שבעה לחלק ממון אבינו והאחד שיש לו הב' ראשים
 אומר' אנו שמונה ועלי ליטול מן הירושה שני חלקים הלכו כלם
 אצל שלמה ואמרו לו אדונינו המלך אנו ו' ואחינו בעל הב' ראשים
 אומר' שאנו שמונה ורוצה לחלק ממון אבינו לשמונה חלקים והוא
 הוצה ליטול שני חלקים כיון ששמע שלמה כך נעלם ממנו הרבה
 מיד קרא לסנהדרין ואמר להם מה אחם אומרים בדבר הזה אמרו
 אם אנו אומרים אחד הוא שמו שנים הם שחקו אמר להם שלמה
 לבקר אשפט. בחצי הלילה נכנס בחיכל ועמד בחפלה לפני המקום
 ואמר רבונו של עולם כשנגלית לי בגבעון ואמרת לי שאל מה אתן
 לך לא שאלתי ממך לא כסף ולא זהב אלא חכמה כדי לשפוט
 בעד בני אדם אמר לו הקב"ה אני נתת לך חכמה בבקר ויהי
 בבקר שלח וקבץ כל הסנהדרין ואמר להם שלמה הביאו לפני האיש
 ההוא בעל שני הראשים מיד הביאורו לפניו ואמר להם ראו שאם
 יודע זה הראש מה שאני עושה לזה אחד הוא ואם לאו הם שנים
 אמר שלמה הביאו מים חמים ויין ישן ובגדי שש והביאו מים חמים
 והניחו על פניו וזרק בו מים חמים ויין ישן אמר לו אדוני המלך
 אנו מחים אנו מחים אנו אחד ולא שנים ולא אמרתם לי שאנו
 שנים כיון שראו ישראל את משפט המלך תמהו ורעדו ופחדו כלם
 ממנו לכך נאמר ויחכם מכל האדם:

סליק

